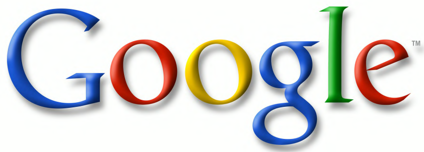
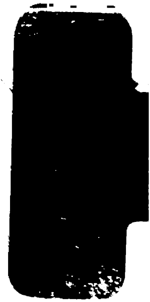
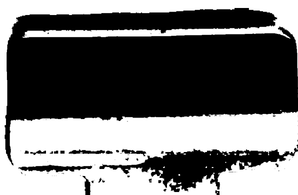

ספר

ההשלמה

לסדר נזיקין

המשלים הלכות הרי"ף ז"ל

לרבינו משולם ב"ר משה
ב"ר יהודה ז"ל מבדריש

אחד מרבותינו הקדמונים אשר חי בימי בעלי התוספות וחכמי לוניל הטובא מגדולי הפוסקים. היה ספון עד כה כמה מאות בשנים בכתובים. העתקתיו מכתב יד הנמצא בבית אוצר הספרים אשר להגביר הבאראן גינצבורג הי"ו בפאריש. הגהתיו וכתבתי עליו הערות ובאורים וקראתיו בשם

תורת ההשלמה

אני הצעיר יהודה לובעצקי.

חלק שלישי

מסכת ע"ז עם כללי דקנקנים.

נדפס מחדש, ירושלים תשכ"ז

1967

הקדמה.

ברוך אל עליון אשר ברוב חסדיו הפליא עמדי להייני ולקיימני כהיום הזה, למען אזכה לראות בצאת ספר ת„השלמה" על מסכת „עבודה־זרה" ו„כללי הקנקנים" לאור.

הנה לספר כל מפעלות אלהים אשר עשה עמדי, ילאה הפה, והם עצמו מספר.

לפני שנתים נחליתי פתאם, ומחלתי היתה אנושה. ימים רבים הייתי מרוחק בין החיים והמות. זמותי נתקו, עשתנותי נבוכו ולא ידעתי נפשי. אכן ה' יכאיב ויחבש, ואחרי אשר התהפכתי בחליי ארבעה ירחי עמל, השב מצבי מעט, וחושי החלו לאט לאט לשוב ולהתעודד בקרבי, ודעתי שבה אלי כבראשונה. אולם מפחד הייתי כל היום פן יוסיף ה' שנית לחכותי, ומן המצר קראתי יה כי יעלה ארוכה לי, למען אוכל להשלים את ספר ת„השלמה" על מסכת „עבודה־זרה" אשר הגהותי והערותי עליו כבר היו אתי בכתובים, אבל בלתי מסודרות כלל.

גם עתה, אם אמנם הנני מרגיש כל חושי בי, בכל זאת לא יכולתי מפני רפיון גופי לסדר בעצמי את כתבי ולהכין אותם לדפוס, כי כחי עזבני ואני כגבר אין איל, והנני מוטל תמיד על ערש דוי. לזאת אפוא פניתי אל אחי היקר הרב הג' כו' מו"ה אריה נחום נ"י לובעצקי, בבקשתי כי יאבה לעשות עמדי את החסד, ולהקדיש את דעתו ושעתו לעבודה הקדושה הזאת, והוא נעתר לבקשתי

לכן הנני מביע לו בזה את תודתי העמוקה על העבודה הגדולה, עבודת הרוח, שעבד בספרי זה לסדר בטוב טעם ודעת את הקטעים אשר מסרתי לו, ועל טרחתו היתירה שטרח לעשות את ספר ת„השלמה" שלם ומתוקן כל צרכו. וזכות המחבר תעמוד לו ולזרעו עד עולם. אמן!

נאום הצעיר יהודה לובעצקי חופ"ק ר"פ בפאריז.

פאריז, חודש שבט עתיד.

ספר ההשלמה

עבודה זרה פרק ראשון

א לפני אידיהן של גוים שלשה ימים אסור לשאת ולתת עמהם. פי' למכור להם (א) וליקח מהם ואע"ג דתניא לקמן הולכין לידיד של גוים ולוקחים מהם בהמה עבדים ושפחות וכו' התם כגון שיום איד אינו ביום הידיד והוא שלשה ימים אחר הידיד. והר"ש ז"ל שלא אסרו לשאת ולתת עמהם אלא למכור להם אבל ליקח מהם מותר שהם מוכר עצב הוא ואין כאן משום הרוחה ובלבד שיהי' דבר המתקיים — אבל דבר שאין מתקיים מוכרים להם אבל לא לוקחים מהם. איבעיא להו אסור לשאת ולתת עמהם משום הרווחה או משום לפני עור לאו נפקא מינה דאית ליה בהמה לדידיה אי אסורת משום הרווחה הא רווח אי משום לפני עור הא אית ליה בהמה לדידיה. ומיהו אין מוכרים להם בהמה במקום שנהגו שלא למכור משום רביעה. — ואע"ג דאית ליה בהמה לדידיה דזימנין דרבע הוא (ומיהו אין מוכרים להם בהמה דזמנין דרבעה הוא). תניא ר' נתן אומר מנין שלא יושיט אדם כוס יין לנזיר ת"ל לפני עור והוקא דקאי בתרי עברי נהרא דאי לא יהיב לי' [לא] (הוא) שקיל הא לאו הכי שרי וכן כתב הרב אלפסי ז"ל:

ב מתני' (ב) יום תגלחת זקנו ובלוריתו. איבעיא להו יום תגלחת זקנו והעברת בלוריתו [או הנחת בלוריתו] תא שמע דתניא תרוייהו יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו:

מתני' עיר שיש בה ע"ז חוצה לה מותר — גמ'. היכי דמי חוצה לה אמר ריש לקיש משום ר' חנינא כגון אטליזה של עזה — איכא דאמרי בעיא מיני' ריש לקיש מר' יוחנן אטלי[זה] של עזה מהו אמר ליה לא הלכת (לשור) [לצור] מימיך וראית ישראל [ועכו"ם] ששפתו שתי קדרות על גבי כירה אחת ולא חשו להם חכמים. מאי ולא חשו להם חכמים אמר אביי לא חשו להם חכמים משום בשר נבלה דלא אמרינן דלמא מהדר אפיה ישראל ושדי גוי נבלה בקדרה הכי נמי לא חשו להם חכמים משום [דמי ע"ז ביד גוי רבא אמר מאי לא חשו להם חכמים משום בישולי עכו"ם דכותי' לא חשו להם חכמים משום] יום אידיהן. רבה בר עולא אמר לא חשו להם חכמים משום ציגורא דכותיה לא חשו להם חכמים משום לפני אידיהן. (ג) הא דאמרינן הכא לא חשו להם חכמים משום דמי ע"ז ביד גוי דלא כהלכתא היא דהא קיימא לן [בפרק בתרא דף ס"ד] דמי ע"ז ביד גוי מותר. ואפשר דמאי דאמר רבא לא חשו להם חכמים משום יום אידיהן משום האי טעמא קאמר כלומר דלדמי ע"ז ליכא למיחש ואעפ"י שהוא

תורת ההשלמה

(א) וליקח מהם וכו' הוא כדעת הגאונים דסבירא להו דליקח אסור בכל ענין אף בדבר המתקיים. ולדידהו קשיא מברייתא דתניא שמותר ליקח לכתחלה מידיד ומכאן רבינו דמיירי ג' ימים אחר יום אידם פי' שהידיד נמשך מיום אחד עליהם — שמשתמשין בחגיהם וגם לאחריו ד' ימים מוכרין והא מותר ליקח מכמ"ש דלא שקלי מכסא. ורב האי גאון מוקי דהאי ביום אידם שרי משום דהוי דבר שאבוד. פי' הרא"ש והר"ן ולפרש יתיישב שמסקי' הגמ' רבינו. ועי' לקמן אות ג' בדברי רבינו. ור"ם שיטה ג' בזה והוא דעת ר"ת שמחלק בין מידי דהוי לתקרובה פי' בר"ן. ומ"ש על הלכותיה דבמקום שנהגו שלא למכור אסור משום רביעה אפילו בבהמה דקה. דבגסה אסור אפי' בין משום שאלה ושכירות ונסיוני. ומ"ש דהוא דקאי כבתרי עברי נהרא הא לאו הכי שרי ומשמע דשרי לגמרי. והר"ן הכי כתב והוא דבעינן אסור משום מסייע ידי עוברי עבירה. וצ"ל כתוס' בשבת:

(ב) יום תגלחת וכו' דתני בברייתא יום תגלחת זקנו והנחת בלוריתו. ר"ל דבמתני' קתני תגלחת זקנו ובלוריתו א"כ קתני בלורית אגל גלוח ומשמע דהוא ניכר. והשתא דקתני בברייתא נמי הנחת בלוריתו א"כ פרשי שמפיק גלוח ממתני' והנחת בלוריתו מברייתא. כצ"ל לפי גרסת רבינו:

(ג) הא דאמרינן וכו' דלא כהלכתא היא וכו' ומ"ש הלכה כרבה. הוא דעת הרי"ף דלהכי השמיט רק סוגיא והשמיט המסקנא כלומר דהאי מסוק מותר כרבה. ומ"ש דהכי אביי דלא כהלכתא הוא נמי דעת הרי"ף בר"פ מוכר ומודה סוגיא דר' א"ם. ודלא כדעת רש"י דפסק דדמי ע"ז ביד גוי אסור. ודלא כדעת נגעל שמאור

(ד) אסור תורה דדמי ע"ז ביד גוי מותר ואם תי' [דמי] ע"ז ביד גוי אסור כיון שהוא אסור תורה חיישינן ולא דמי לנבלה דהתם מאי הנאה אית ליה לגוי אי שדי נבלה בקדרות ישראל. ועוד שהרי נתפס עלה כגנב אלא לא חשו חכמים משום בישולי גוים שהוא אסור חכמים דכותיה הכא לא חשו להם חכמים משום יום אידם שהוא אסור חכמים ואתא רבה בר עולא לאפלוגי עליה דרבא דליום אידם אסור ולא דמי לבשולי גוים דהתם דבחיתוי חתוי שרי לא סמיך ישראל עליה דגוי. אלא מאי לא חשו חכמים משום צנורא שהוא אסור קל ודכותיה הכא לא חשו להם חכמים משום לפני אידן ובכל מקום הלכה כרבא שאף ביום אידם מותר. (ה) הא דתניא יניח נמצא נהנה לאו הנאת המכס קאמר דהא אמרינן (ליה) בנדרים [דף כ"ח ב'] שרי ליה לבר ישראל למימר עבדא דבי נורא אנא ולא יהיבנא כרגא אלא מהנאת ההדם שהוא מניח בעטרה קאמר:

ג תניא הולכין ליריד של גוים ולוקחים מהם בהמה עבדים ושפחות וכו'. ר"ש ז"ל מפרשה אפילו ביום אידם שלא אסרו לשאת ולתת עמהם אלא למכור להם אבל ליקח מהם מותר שמהם מוכר עצב הוא ואנו רגילים לפרש כגון שהיריד לפני אידן ארבעה ימים או חמשה אבל

תורת ההשלמה

שם שעשה פשרה ביניהם לכתחלה אסור ובדיעבד מותר ועיין ר"ן :

(ד) איסור תורה וכו' פי' שהוא ע"ז איסור תורה היא :

(ה) הא דהניח כו' לאו הנאת המכס הו' שרי ליה לישראל הו' כפי' רש"י דף י"ג ותוס' שם ול"ע על דברי הר"ן שפי' הנאת המכס נמי אסור מסוגיא דנדרים ופי' חדושי אנשי שם שמחלק בין מכס קבוע למכס שמכ"ס הוא הקוצב דהא בנדרים הוי מכס קבוע. ואולי הר"ן מחלק דהתם עבדי דשרא משמע לשרי אתא כמו שפי' שם וא"כ אינו נהנה מע"ז מקרי דהא לגר"ש קא מכוין ואכתי צ"ע :

[א"ה *]. יפה השיב מר אחי הגה"י דהרא"ש שהביא רבינו מנדרים יקשה לדברי הר"ן. אמנם יש לתרץ דלהר"ן לא קשה מידי. דהכי איתא התם. ואמר רבא שרי לי' לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא מ"ט לאברוחי אריה מיני' קאמר. ויש לשום לב למה דוקא צורבא מרבנן? ויש לפרש דדוקא צורבא מרבנן שרי למימר הכי. משום אידך דרבא. דרבא אמר שם מקודם דשרי ליה לצורבא מרבנן למימר לא יהיבנא אכרגא. דכתיב מנדה בלו והלך לא שליט למרמי עליהון דמשמע דילפינן מהאי קרא דחוק מלכים הוא שחכמים ותלמידיהם פטורים לשלם מן המכס ולא מקרי ושקלי מינייהו. שלא כדין שקלי מינייהו. ולהכי שרי לי' לצורבא מרבנן למימר נמי עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא מ"ט לאברוחי אריה מיני' קאמר. דכיון דפטור הוא ושקלי מיני' שלא כדין ה"ל בזה כמבריח ארי. אבל לאו צורבא מרבנן דבאמת חייב מדין המלך אסור לי' למימר הכי. דהא אם יניחו לו בשביל עבדא דנורא שהם סוברים שהוא עבד לעובדי אלה יהנה מעבודת כוכבים כמו שפי' הר"ן בפ"ז י"ג. ורבינו שהביא רא"י מזה שפיר הביא. דהוא לא גריס כלל צורבא מרבנן. אלא שרי לי' לבר ישראל' כו' וסבר דכל ענין מכס מבריח ארי הוא. אבל מה שעשה והר"ן שלמו בנדרים פי' על הא דקאמר צורבא מרבנן. דלאו דוקא הוא צורבא מרבנן ולרבותא נקט. א"כ חזיק דהר"ן ורבינו בשיטתא חדא קיימי לענין זה. דענין מכס מבריח ארי הוא בכל אדם. ומה שחילק בחדושי אנשי שם בין מכס קבוע למכס שמכ"ס הוא הקוצב יש לדקדק מה בכך דהוי מכס קבוע לא יהא אלא חוב והא משנה שלמה שנינו נדרים ל"ג ופורע לו את חובו ומפרש בגמ' דהוי כמבריח ארי בעלמא. והכי ק"ל כמ"ש הר"ן שם. דלענין הלכה קי"ל כותן הלכך פורע חובו של חברו הניח מעותיו על קרן הצבי הו' ולענין מודר הנאה נמי הכי ק"ל דפורע לו את חובו ולא נקרא נהנה דה"ל כמבריח ארי בעלמא. אולם בתוס' שם ד"ה דמהני לי' פרוזבא דרב יוסף. הקשו אמאי אסור משום פרוזבא דרב יוסף והא הוי אברוחי ארי בעלמא הוא שמבריח מעליו הבעל דאפי' גבי פורע חוב תשביק לי' מבריח ארי כו' ומתרץ דפורע חובו היינו אותו שפורע חובו עבורו מבריח ארי מעליו הלכך לאו ברי הוקא ולכך הוי כמבריח ארי אבל הכא המחזיר שלמו כמבריח ארי מעל שלמו ע"י שמתעסק באבידת חבירו והרי הוא כאלו נוטל מכיסו של בעל אבידה ומתנה לעני ה"נ גבי פורע חובו אם הבעל חוב נוטל מעות מזה לפטור חובו כמו כן הו' אסור ע"כ. ולפי דברי תוס' אלו הכל לתרץ גם הכא לדברי הר"ן. דאם יניח עטרה בראשו תמורו כיון שהוא בעצמו עושה מעשה להניח לו המכס ה"ל כמו שהוא נוטל מעות מעכו"ם ולא הוי כמבריח ארי אבל התם דקאמר עבדא דנורא דמשמע גם לגר"ש. א"כ הם הוא דסמו אנפשייהו. כן נראה לי לחלק לפי שיטת הר"ן ורבינו אינו מחלק בין הנחת עטרה בראשו תמורו ובין עבדא דנורא. א"כ גם הנחת עטרה מותר. אולם לשיטת רבינו יש לדקדק מה בין זה לפרוזבא דרב יוסף דאסור? ונראה לחלק לשיטת רבינו ושארי ראשונים דקיימי בשיטה זו. דהיכא דעושה מעשה מן הצד לפטור הוי מבריח ארי ושרי. משא"כ להחזיר לו אבידתו דנהנה מגוף האבידה דאסורה עליו

*) ר"ת אמר המסדר.

ביום אידם ולפני אידן שלשה ימים שלא בגולה אסור לשאת ולתת עמהם אפי' ליקח מהם. (ו) גרסינן במס' ערכין בפרק המקדיש שדהו [כ"ט א'] ההוא גברא דאחרמינהו לנכסי בפומבדיתא אתא לקמי' דרב יהודה אמר ליה שקיל ארבעה [זוזי] אחיל עלייהו ושדי בנהרא ותשתרי לך אלמא קסבר סתם חרמים לבדק הבית. כמאן כשמואל דאמר הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל איסור דאמר שחללו לכתחלה מי אמר הני מילי בזמן שבית המקדש קיים משום פסידא דהקדש אבל בזמן הזה אפילו לכתחלה אי הכי אפילו (שוה) פרוטה נמי לפרסומא מלתא וכן הלכה. הלכך הא דתניא אין מקדישין ואין מעריכין ואין מחרימין בזמן הזה ואם הקדיש והעריך והחרים בהמה תעקר פירות כסות וכלים ירקבו בדלית ליה ארבעה זוזי. אי נמי אית ליה ולא בעי למפרקיה אבל אית ליה ובעי למפרקיה פריק ליה לכתחלה. אי נמי מיירי במקרקעי דלית להו תקנתא אחרינא אלא בפדיון אבל במטלטלי ירקבו:

ד (ז) תניא נכרי שעשה משתה לבנו או שיש לו חולה בתוך ביתו מותר והא אנן תנן נכרי שעשה משתה לבנו [אינו] אסור אלא אותו יום ואותו איש. אותו היום ואותו האיש מיהא אסור. אמר רב יצחק בריה דרב משרשיא בגוזות —. בעי רב אשי תרנגול לבן קטוע למי מהו למכור לו תרנגול. לבן שלם מדאמר(ינן) קטוע לאו לע"ז קא בעי ליה או דלמא איערומי קא מערים. תרנגול לבן למי ויהבו ליה שחור אדום ושקיל מהו למכור לו תרנגול לבן מי אמרינן מדיהבו ליה שחור ושקל לאו לע"ז קא בעי ליה או דלמא איערומי קא מערים תיקו. הא דקתני מתני' ר' מאיר אומר אף דקל טב אוקימנא פירות דקל טב אבל דקל עצמו בין טב בין ביש לא מזבנינן להו דתנן אין מוכרים להם במחובר לקרקע. (ח) רב הונא זבין פרה [לנכרי] אמר ליה רב חסדא מאי טעמא עבד מר הכי אמר ליה איסור לשחיטה זבנה וכן הלכתא. ודוקא בקצב אי נמי בגברא דזבין לנכסתא ולרדיא אבל באינש דעלמא לא תלינן לקולא דתניא (לח) בסוף פרקין מוכר לו בהמה על מנת לשחוט ושוחט דברי ר' יהודה ר' מאיר אומר אינו מוכר אלא לשחיטה. (ט) ועוד דהא שור של פטם מבעיא לן

תורת ההשלמה

עליו ולא דמי למניח עטרה בראש חמורו. ולאומר עבדה דמרה אגא דהתם הנאת המכס ממילא קא אתי ואינו עושה מעשה בגוף העכו"ם משא"כ כשמחזיר האבדה האסורה עליו ומגיע לו הנאה ממנה. ומכל זה יש לעיין אם א' יאסור עצמו מעכו"ם אחד והוא כי חייב להעכו"ם משום א' שרי להפקיע הלואתו דלפי דברי התוס' ה"ל כמו שמבריח ארי מעצמו. כשאומר אני מפקיע הלואה. כמ"ש התירוצים שצריך לומר כן וצ"ע:]

(ו) גרסינן במס' ערכין כו' עי' ב"מ פ"ק בדברי רבינו סי' ד' שהביא שם דעת ראב"י ובתה"ש שם ס"ק ח' ומשמע מדבריו שם וכאן דדוקא ד' זוזי בעינן לפרסומא דלא כדעת הרי"ף והשאלתות והרא"ש ה' ערלה וכבר תמה עליהם הר"ן מסוגיא הנ"ל:

(ז) תניא נכרי כו' בעי רב אשי כו'. הרי"ף והרמב"ם השמיטו בעי דרב אשי וכבר תמה עליהם הב"י והלח"מ ורבינו השלימן וכן הביאם הרא"ש וכן מה דהביא אוקימתא דתנו' דר"מ פירות דקל טב קאמר משום דהרי"ף הביא כן סוגיא כפשוטיה וסמך עצמו על מה שהביא לקמן במשנה דאין מוכרין להם במחובר לקרקע:

(ח) רב הונא זבין וכו' ודוקא בקצב א"נ וכו' שור של פטם וכו' כפירוש הרמב"ן והר"ן דלא כפי' רש"י ויש בזה שיטת הרא"ש בשם בה"ג דמיירי שיודע שעכו"ם זבין לשחיטה ועי' תוס' כ"ז א' ד"ה אימר:

(ט) [א"ה. דעת רבינו אף שהם כדברי הר"ן מ"מ נעלמה מאתנו. כי שיטות שונות נאמרו בזה. הנה רש"י כ' דכל טרפה דאיכא למתלי תלינן. והא דתנן אין מוכרין להם בהמה גסה. היינו טרפה דליכא למתלי דלשחיטה זבין. הכן במתלא או בסחורה ובמפרש דלמלאכה זבין. וכן הוא דעת רבינו הכא. והש"ס בשם רש"י כתב דאזלינן בתר רובא. דסתם רובות לשחיטה לכן מזבנין דאזלינן לשחיטה. ושוורים דרובן למלאכה לא מזבנין. ולכל הני שיטות קשה הא דאבעי לן בגמ' שור של פטם מהו ולא אפשיטא. לכן כתב הר"ן דרב הונא לטבח זבין. ואע"ג דטבח גופא נמי לרדיא זבין כיון דזבין נמי לשחיטה תלינן. ולכאורה גם להר"ן אינו מתורץ מהא דשור של פטם. דהא בעצמו כתב דשור של פטם סתמי' לשחיטה עומד. וכיון דטבח אף דזבין נמי לרדיא כיון דזבין נמי לשחיטה מותר כ"ש שור של פטם. ולדעת רבינו קשה עוד יותר. דלפי הנראה שונה מעט דעת רבינו מדעת הר"ן. דהר"ן כתב דרב הונא לטבח זבין ולטבח מותר בכל גוני אף דזבין נמי לרדיא. מ"מ יש לומר כיון דטבח הוא רוב קניתו לשחיטה. אבל רבינו לא כתב כן שהוא כתב. קצב א' נמי גברא דזבין לטבי ולרבי. משמע אף שאינו טבח ומסק השקל הוא מ"מ כיון דאיכא למתלי תלינן כמו שכתב רש"י ז"ל. וא"כ קשה גם לדידהו מאי דמתייא בשור של פטם? ונראה דשיטת הר"ן וכן רבינו הוא. דשאר מטבחים המוכיחים לא מסתו בזה כלל. אלא בתר גברא אזלינן. לכן שאר כל אדם אסור למכור לו דמסתמא לרדיא זבין משא"כ בטבח לדעת הר"ן ולדעת רבינו גם באינש אחרינא דידעינן דזבין נמי לשחיטה שרי. משא"כ סתם אינש דמסתמא לרדיא זבין. ולהכי בעי בגמ' שור של פטם ופירושו שנתנו אותו לפטם לפטומי' אבל הוי שור של אינש שהוא מסתם אינשי לרדיא בעי. ולהכי לא אפשיטא

בגמ'

לקמן סוף לשכרו. (י) תניא אין מוכרים להם לא יין ולא כלי יין ואין משהדין להם את היין ואין מוכרים להם לא סרין ולא קולר ולא כבלים ולא שלשלאות של ברזל והורדנא הכל מותר משום דמעבו עלון. ויש אומרים הוא הדין לסוסים ופרדים ושוורים וחמורים משום דמעבו והרכי עלון אבל שאלה או שכירות והאי לא. דהא אסיקנא שאלה לא קניא שכירות לא קניא:

ה (יא) תניא לא תחנם לא תתן להם מתנת חנם במה דברים אמורים בגוי שאינו מכירו או שהי' עובר ממקום למקום אבל אם הי' שכנו או רעו מותר מפני שהוא כמוכרו לו כך מצאתי בברייתות של ע"ז. תניא ונשמרת מכל דבר רע שלא יסתכל אדם בבגד צבע אשה אמר רב יהודה אמר שמואל ואפילו שטוחים על גבי קרקע או על גבי כותל. אמר רב פפא במכיר את בעליהן ותני מילי בעתיקי אבל בחדתי לית לן בה ואי לא תימא הכי אגן מאני דאשפורי היכי יהבינן הא קא עברינן משום ולפני עור לא תתן מכשול שאני התם דאומן באומנתיה טרוד ואי לא תימא הכי הא דאמר רב יהודה אמר רב מין במינו מותר להכניס כמכחול בשפופרת והא קא מסתכל אלא אומן באומנתיה טריד. (יב) הא דתנן לא ישכור אדם מרחצו לגוי גרסינן בירושלמי וכן בורני פורני רחיים כיוצא בהן. ומצאתי כתוב בשם רבינו האי ז"ל הוקא ששכרו לזמן מועט אבל אם שכרו לשנה אחת או לשנים ידיעא מלתא דלגוי היא ושרי. ירושלמי. שדה העומד על אם הדרך אסור להשכירה לגוי מפני שנקראת על שם ישראל. מסתברא שירושלמי לית ליה טעמא דאריסותיה קא עביד ואנפי' דידן מסכינן ואפי' על אם הדרך שרי. (יג) (*) ירושלמי מקום שנהגו להשכיר אפי' לבית דירה משכירו נראה חולק על משנתנו. תנחו שתלא דערלה דגוי אבל שני ערלה דישראל אבל שני דהתירא אתו לקמי' דרבא שרי להו. תניא ישראל וגוי שלקחו שדה בשותפות לא יאמר ישראל לגוי טול אתה חלקך בשבת ואני בחול. ואם התנו מתחלה מותר ואם באו לחשבון אסור. איבעיא להו מהו מאי ולא אפשיט ולחומרא עבדינן:

פרק אין מעמידין

א אין מעמידין בהמה בפונדקאות של גוים (א) מסקינן בגמ' הוא הדין לעשות: מתני' לא תתיחד אשה עמהם מפני שחשודים

*) בס' העיטור והרא"ה פרק שמירי דף כ"א ד' ברלין וז"ל ירושלמי אף במקום שנהגו להשכיר מותר לשרי לבית דירה והשכיר אסור לבית דירה. כתב ס"ב העיטור וז"ל לאו מיין שכירות וכן שמא דבר וה"ל ההשלמה וז"ל כי נראה שזה שירושלמי הוא חולק על גמרין ע"כ:

תורת ההשלמה

בגמ' כיון דשמש אותם מחזיק טוב לנכרית דלמא אסור קא משמש אותו לשמשו'. אבל פירש הראשונים דלעיל דלא אלים כשר גברא אלא כשר משמש שמוליכם אם לנכרית אם לשמשה. ובזה יבוא הכל על נכון]:

(י) תניא אין מוכרים וכו' ור"ח פי' כו' אבל שאלה ושכירות והאי לא וכו'. דשם פי' הר"ח שלה הרי"ם והרמב"ן והר"ן חלקו עליו דמכירה בבהמה גסה משום גזרה דשאלה ושכירות היא ולד אלא שבה יש כאן ומאי אבי דתני פלן שהיא סיבר מעתם מכאן אבל לדידה כבר מסכים דאורייתא מוכרים כל הבהמות וגם בזה הרבה מפרשים או משום דבהמות שלהם לא יחשו לקבלת הר"מ משום' שם בשם ר"ת ואם כמו הרבה. או משום כדי שלא משכה הרבה וכ"כ בירושלמי. אבל שאלה ושכירות בשלמא אסור דלא כמו שכתב הר"ם לאסור לשאול ולהשכיר ביום פ' מדי וכו' להכניסם כלים לבית וכן הר"ן דהו אוסם הר"ם רבינו ועי' שך סי' קנ"א ס"ק י"ב:

(יא) תניא כו' שכנו או רבו מותר כו' כן הוא בתוספתא פ"ב דע"ז ולפי' הגרסא שכנו או רעו ועי' ר"ן גיטין פ' השולח גבי ר"ח שמתיר אם שכח והשליש לשמרה. ומה שהביא הברייתא ונשמרת מכל דבר רע וכו' כדי לאסוק והר"ם בשמיק וכו' והרי"ף לא הביא רק הברייתא כלומר:

(יב) הא דתנן לא ישכור וכו' גרסינן בירושלמי כו' ובגמרא כתוב בשם ר"ש וכו' כל זה משום דבירושלמי לגרים ליתא שם. והר"ן כאן והטו"ש כל הספרי מביא בשם בעל העיטור פירוק כמג"ל בורני ופורני ורחיים כמותם ועי' שו"ע או"ח סי' רמ"ד והגה"ה מביא בשם ר"ת כדברי רבינו ודלא המשמעות סיוע לומר הר"ם וכן ז"ל גרסינן בגמרא אבל שדה שרי וכן בורני ופורני ורחיים וכיוצא בשם המוסר ול"ע:

(יג) ירושלמי מקום שנהגו כו' חולק על משנתנו. ר"ל דתנן בברייתא שאף במקום שאמרו להשכיר לא לבית דירה אמרו אבל הר"ן כתב דל"ש אמתני' דה"ט אף באותן מקומות שנהגו להשכיר כגון סוריא לר"מ או א"י וסוריא לר' יוסי. אבל בחו"ל שנהגו אפי' לבית דירה וקרא דלא תביא תועבה אהמכוונת בשלמה וכו' וכן מביא בס' העיטור והרא"ה פ' שמירי דף כ"א (ד' ברלין) כתב הבעל העיטור ז"ל וכן שמא דבר. והבעל ההשלמה כתב נראה שזה שירושלמי חולק על גמרין ע"כ:

סליק פרקא

(א) מסקינן בגמ' דה"ה לזונות. והרי"ף השמיט שאוכלוסיה דזונות וכן השור והר"מ לא הביאו. רק הרמב"ם פי' כ"ב מה' א"ב ס"ז הביא גם זונות

על העריות. גמרא. ותיפוק ליה משום שפיכות דמים. (ב) אמר ר' ירמיה הכא באשה חשובה עסקינן. רב אדי אמר אשה כלי זיינה עלי' מאי בינייהו (וכי תימא) אשה שאינה חשובה [בין הנשים] איכא בינייהו דלר' ירמיה שריא לתתיחד עמהם. דמשום שפיכת דמים ליכא שהרי חשובה בין הנשים ומשום העריות ליכא שאינה חשובה בין הנשים ולרב אדי אסורה משום עריות מדלא קאמר הכא באשה יפה עסקינן אלמא אפי' באשה שאינה יפה כלי זיינה עלי' משום ערוה. והלכתא כרב אדי דתניא כותי'. (ג) מסקנא דשמעתין דכולי עלמא לתיאבון קרינא ביה לכל אבדת אחיך. לא מעלין ולא מורידין ודלא עדיף משומד לתיאבון מרועי בהמה שאין מעלין ואע"פ שאין מעלין חייב להחזיר לו אבדתו. להכעיס דכולי עלמא מורידין ואפילו למאן דאמר להכעיס נמי משומד הוי מילי [לגבי מילי] אחרינא כגון ספר שכתבו מין ישרף משומד יגנז אבל מורידין אותו ואין חייבין להחזיר אבדתו והיינו דקאמר קא סבר משומד להכעיס מין הוא ולא אמר משומד הוא. איתמר מנין למילה בגוי שהיא פסולה דרו בר פפא משמיה דרב אמר ואתה את בריתי תשמור ר' יוחנן אמר המל ימול והמוקמא דכולי [עלמא] ערבי מהול וגבעוני מהול פסול למול שמולי אומות העולם (מקרי) [מ"כ בנוה כעין זה: ערלים מקרי אלא איכא בינייהו ערל שמתו אחיו מחמת מילה והמוקמא דהם ערל שמתו אחיו מחמת מילה לא מקרי ערל] אלא איכא בינייהו אשה. (ד) ופסק הרב אלפס ז"ל במסכת שבת שהאשה כשרה למול:

ב מתני' ומתרפאין מהם רפוי ממון אבל לא רפוי נפשות. איבעיא רפוי ממון בהמתו ורפוי נפשות גופו והיינו דרב יהודה אמר שמואל דאמר אפילו רבדא דכוסילתא לא מתסינן מינייהו. (ה) הא דאמר ר' יוחנן כל מכה של חלל אין מתרפאין מהם *) לית הלכתא כותיה. ואנו תמהים על הרב אלפסי ז"ל שפסק כר' יוחנן ופסק

*) א"ה. פי' לפי מסקנא שבגמרא הנ"ל. אבל הרמב"ם פסק הלכה כר' יוחנן:

תורת השלמה

פוסקים. ול"ע שלא הביאו כלל שאר פוסקים הדין הפשוט הזה: [א"ה. על הרי"ף אין תימה דהוא השמיט כל הענין השמדות בהמה בפונדקאות של עכו"ם. מהגדולה שפוסק כר"מ שמותר להעמיד ואין חוששין על הרביעה. וכן פסק הרא"ש. גם על הטור והש"ע אין תימה. כיון שכבר השמיטו הפוס' שגם בימיהם היו מיחדין בהמות לרועה שלהן ולא חששו. ושם אף שלפנין דינא הביאו האי דינא דאין מעמידין. אפשר דלפנין פוסקים לכו"ע אין חוששין הלאו. משום כאן עכו"ם פרוצים כר' חנינא שלקח חמור מן השוק ושמא בימיו היו פרוצים אבל עכשיו לא]:

(ב) אמר ר' ירמיה הכא וכו' מאי בינייהו אשה שאינה חשובה בין הנשים וכו' כנ"ל וקאי אדברי ר' ירמיה דמוקי באשה חשובה דהיינו בין הנשים והיינו ור"א מוקי באינה חשובה בין הנשים רק בין האנשים. והמפרש בירושלמי ולגבי השמיטו הרי"ף והרמב"ם והטור את דרב אדי ור"י משום דהלכה כר"א דהביא טעמא וה"ל לעולם אסורים להתיחד משא"כ לפי הפוס' הו"ל ר"א לקולא אבל הרא"ש פוסק כהפוס':

(ג) מסקנא דשמעתא דכו"ע לתיאבון וכו' ולא מעלין וכו' ולא עדיף משומד לתיאבון מרועי בהמה וכו' אבדתו. להכעיס וכו' ולא אמר משומד הוא. בכאן נטה רבינו מדעת הפוסקים הפוס' והרמב"ם בפ"ד מה' רוצח והטור והש"ע יו"ד סי' קנ"ח דכלם פסקו דמומר לתיאבון מעלין אותו ומצוה להחיותו. וטעמו דקשה לו קושית הפוס' [כיון אן] ד"ה והרועים דמ"ט רועה מומר לתיאבון ולא דמי בתרי כר"י דחכמים עשו חיזוק לדבריהם ולכן פסק דגם מומר לתיאבון אין מעלין אע"ג דמצינן לו אבדתו משום דמומר שאני כמו במוסר משום יכין רשע וצדיק ילבש ואע"ג דבגמ' קאמר קדי אבדת גופו מאבדת ממונו כדאיתא שם אבי שופט לכל אבדת אחיך לרבות את המומר ואם אבדת מורידין ממנו הוא דקאמר דלא מורידין אותו בידים אם אישה וצריך להחזיר לו אבדתו אבל לא מעלין אפשר אע"ג דמצינן אבדתו ולרשע רבינו ז"ל הגם במוסר אין מצינן אבדתו אע"ג דמומר אסור לאבד בידים ולא כו"ם הפוס' שם ד"ה אבי. ול"ע ליה סברת הפוס' דמבואר קרא מרבינן אבדת גופו. דבלאו קרא אתריבא הוא דאבדת גופו ילפינן מקרא והשבותו לו ומומר מלבד אבדת אחיך. ומ"מ דמומר להכעיס לכו"ע מורידין והביא ראי' מדתנן קסבר להכעיס מין הוא ולא קאמר משומד. ר"ל דהגמ' סי' יכול לתרץ דלהכי תני מכאן מומר דקסבר הגם להכעיס אינו מין ולא מורידין ומעלין ולהכי אינו שוה מומר בכלל מינין ומסורות אלא ע"כ דלהכעיס לכו"ע מורידין ומשני דלהכי אינו שוה מומר שהוא בכלל מין:

(ד) ופסק הרי"ף וכו' ורב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן וכן פסק בכ"מ והרמב"ם בפ"ב ממילה ה"א והש"ע יו"ד סי' רס"ד סעיף א' אבל הפוס' דף כ"ז בפ"ז פסק כרב דבריתא דר' יהודה הביאה סתמא וכן פסק בהגהות מרדכי והסמ"ק והגה"ה הביאום בש"ע י"א שם:

(ה) הא דאמר ר"י וכו' ואנו תמהים וכו' ודפסק הכא כר' יוחנן היא מכה שלמה של חלל מתרפאין (ואפילו) [וכאמנם מתרפאין אפילו] יש בה סכנה ואין כאן משום בל תחנם כן ר"ל לגוים. וקושיא זו הקשה הרז"ה על הרי"ף והרמב"ן במלחמות פי' באופן אחר והנה הר"ן פירשו יע"ש. ובפירוש רבינו הוא פירוש הר"ן שמתרץ

הרי"ף

כפי' משנתינו רפוי ממון בהמתו ורפוי נפשות גופו והם סותרים זה את זה. והפסק הנכון הוא כר' יוחנן ולא כתב הרב אלפס ז"ל רפוי ממון בהמתו אלא [ל]למדנו דבהמתו מתרפאין מהם דמשמע *) הא מכה שאינה של חלל מתרפאין ואפי' יש בה סכנת ואין כאן משום בל תשחית. מהיכן מכה של חלל מן השפה ולפנים. בעי ר' אלעזר דככי ושיני מאי ולא אפשיט ולחומרא עבדינן ולא מחללינן והיינו דתנן החושש בשיניו לא ינמע בהם את החומץ ולא שני לן בין חושש להיכא דכאיב לי' טובא אבל צפרינא מחללין עלי' את השבת תואיל ומתחיל בפה וגומר בבני מעים מאי סימנא רמי מידי בי ככא ומייתי דמא מבי דרי. עין שמרדה מותר לשחוק הסמנין ואתויי דרך רשות הרבים דשורייני דעינא בלבא תליא אבל משום אבר אחד אין מחללין:

ג אמר רב אסי אמר ר' יוחנן משום ר' יהודא בן בתירא שלשה יינות הן יין נסך אסור בהנאה ומטמא טומאה חמורה בכזית סתם יינן אסור בהנאה ומטמא טומאת משקין ברביעית. המפקיד יינו אצל גוי אסור בשתי' ומותר בהנאה

(ו) ואסיקנא דר' יהודא בן בתירא כרבנן סבירא ליה שהיין אסור בחותם אחד ולית הלכתא כותיה אלא כר' אליעזר שמתיר בחותם אחד. ודוקא בחותם וייחד לו קרן זוית אבל יחוד בלא חותם לא משום דודאי ינע ביה כיון דליכא חותם אחד. מנא לן דייחד בלא חותם לענין אחלופי ספק הוא ולא ודאי דתנן המוליך חיטין לטוחן כותי וכו'. לטוחן נכרי דמאי. ומקשינן בירושלמי הכא אתמר אצל נכרי כפירותיו והכא אתמר דמאי. ומשני כאן בקופה בקופות כאן פירות בפירות. וכיון שיחד לו קרן זוית כקופה בקופות דמי ומידו אע"פ שהדבר ספק לענין אחלופי לענין מגע הוא ודאי ואסור (בהנאה) [בשתיה] וחותם אחד בלא יחד אסור בשתיה ומותר בהנאה וכי קיימא לן כר' אליעזר הני מילי בחותם אחד וייחד אבל חותם ולא ייחד קיימא לן כרב דאמר אסור בחותם אחד. ואיכא מאן דאמר דהא דאמר רב אסור בחותם אחד בלא יחד. ובירושלמי משמע בהדיא דהא דאמר רב אסור בחותם (בגברא) [בגוי] מיירי. ובסוף פרק כל כתבי הקודש משמע בהדיא לכאורה דר' אליעזר

*) א"ה פי' מדברי ר' יוחנן:

תורת ההשלמה

דהרי"ף לא פסק כרב יהודה רק המעתיק מדברי רב יהודה דריפוי בהמתו מותר להתרפאות דלא סימא ריפוי ממון דבהמתו גרע מריפוי ממון דגופו לפי שהוא משגיח על עצמו ורבינו מתרץ דהמעתיק דבבהמתו אפילו יש סכנה בדבר מותר וליכא בל תשחית וכן נראה דעת הרמב"ם בפי' י"ב מה' רוצח ויש עוד טיפוס ר"ת עיין בר"ן ופי' שו"ע סי' קנה: [א"ה. מר אחי הגה"י הגיה בדברי רבינו כמו שכתב בזה. ואגבי המעתיק הגהה זאת. כי לפי דעתי מתפרש יפה בלתי הגה. וכן הוא דבריו. שלא כתב הרב אלפס ז"ל ריפוי ממון בבהמתו אלא ללמדנו דבבהמתו מתרפאין מהם. והוא"ל ומפרש הרבותא שיש בריפוי בבהמתו יותר מריפוי שאינה של חלל דגופו. דלא הוי ידעינן בבהמתו מריפוי גופו שאינה של סכנה. וקאמר. דמשמע [פי' מדברי ר' יוחנן] הא מכה שאינה של חלל מתרפאין ואפילו יש בה סכנה. וטעמא דהא מלתא כבר פי' רש"י ז"ל בדף כ"ח ד"ב גב ס' דהואיל ומסתברא א' חוי דמקלקל בה לאדך לטמא ומעבירו. ולפ"ז יותר סברא להתיר באדם עצמו דהויא ומשגיח על עצמו טפי"ם הר"ן מש"כ בבהמתו. ולזה המעתיק הרב אלפס ז"ל דגם בבהמתו מותר וליכא ב"ת]:

(ו) [א"ה. ואסיקנא כו' ודוקא בחותם וייחד כו' דודאי ינע כו'. רבינו הוצ"ל לתרץ בקושיא שהקשו בתוס' וכל הראשונים דפסקינן כאן כר"א שמתיר יין בחותם א', וקי"ל כרב לקמן ד' ל"ט ד"ה תבינא' בחותם א' אסור. סימן חלב בשר יין תכלת. ובתוס' דחקו בזה.

ורבינו דרך חדש לו לתרץ קושיא זו. דהא דקי"ל כר"א הוא דוקא בחותם וייחד. אבל בחותם בלא ייחד קי"ל כרב דאסור בחותם א'. ולבסוף מסיק ואיכא מאן דאמר דהא דאמר רב אסור בחותם אחד בלא ייחד. פי' דרב בעצמו לא אמר דינו רק בחותם בלא ייחד. דמתחלה הוצ"ל רבינו לתרץ דלא תקשי הלכתא דקי"ל כר"א וקי"ל כרב. ואח"ז כתב ואיכא מאן דאמר לתרץ דלא תקשי דרב אדרב דהא רב אמר הכא דהלכה כר"א וכמו שהקשה התוס' ואח"ז הביא הירושלמי עוד תירוץ ר"ם שמתרץ דהא דרב בישראל חשוד מיירי. והביא מירושלמי דשם משמע בהדיא דהא דאמר רב אסור בחותם אחד בגוי מיירי. ואגב אורחא דהוצ"ל רבינו לתרץ קושיא זו מתרץ נ"כ קושית התוס' שהקשה בד"ה המפקיד כו' דמאי קסבר ר' יהודה בן בתירא אי לא חיים לזיוף כר"א אפילו בשתי' לשתרי ואי חיים לזיוף כרבנן אפי' בהנאה ליתסר שמא נגע בו העכו"ם ונסכו ע"ש. ותירוץ רבינו ותירוץ התוס' עולים כחדא. דלענין אחלופי לא חיישינן. רבינו כתב דהוא רק ספק ולא חיישינן. והתוס' כתבו דכיון דעיקר יי"נ מדרבנן לא החמירו כ"כ לחוש לאחלופי. אף אי ר' יהודה בן בתירא כרבנן סבירא ליה. ולענין מגע חיישינן. לרבינו הוי מגע ודאי. ולהתוס' דריב"ב כרבנן. אף אי מגע הוי ספק חיישינן. והא דלא אסור בהנאה במגעו. משום דריב"ב לטעמי' דאמר לקמן פרק ר' ישמעאל (דף נ"ט) יין של ישראל שנגע בו עכו"ם מותר בהנאה חדא דאין מנסכין יין אלא בפני עכו"ם ועוד שאומר

מתיר בחותם בלא ייחוד דגרסינן התם לי התיר ר' חנינא יין הבא בקרדוניות של נוים ולא ידענא אי משום דסבירא ליה כר' אליעזר דמתיר בחותם אחד:

ד **תניא** (ז) השולח חבית של יין ביד כותי ושל ציר ושל מוריים ביד נוי אי מכיר חותמו ופתמו מותר ואם לאו אסור ואע"ג דאמרינן לקמן חמפ"ג מותר בחותם אחד שאני הכא דאיתו גופיה אין מכיר חותמו ופתמו מוכחא מלתא דמזויף הוא. ולא מיחוור דא"כ היכי מוכיח מינה דסתומות אסורות. והרב הודי ר' אשר ז"ל תירץ הא ר' מאיר הא רבנן לר' מאיר דאמר מוריים של נוים אסור בהנאה אלמא כיין דמי ואסור בחותם אחד לרבנן דאמרי מוריים של נוים מותר בהנאה מותר בחותם אחד. ויש להפריש בין מפקיד לשולח דבמפקיד ליתו אצל נוי מרתת שמא כשיחזיר היין לישראל יכיר שמא נגעתו בחותמו ולא נגע ומותר בחותם א' ואפי' [לא הכיר] (הכי) (והשולח) חבי"ת אסור בחותם א' אלא א"כ מכיר החותם מי שששלחה לו. איבעי להו רוצה בקיומו שרי תשמע דר' יוחנן ור' שמעון חד אסיר וחד שרי. והלכתא כמאן דאסיר. ודוקא בתרים הדריינו דאיתא לאסורא בעינא אבל בקנקנים של נוים דליתא לאסורא בעינא רוצה בקיומו על ידי דבר אחר שרי ולפיכך זבנינן קנקנים מנייהו ונודות של נוים אסור לעשות מהן שטיחין לחמור ולאו משום רוצה בקיומו על ידי דבר אחר אסור דהא נודות כקנקנים דמי דליתא לאסורא [בעיניה] אלא היינו טעמא שמא יבקע נודו וישלנו ויתפרנו על גבי נודו. הא דאמרינן גבי נוי ההולך לירוד איזור חמרא או גלימא זבין כתב הרב אלפס דלא צריכינן להאי תירוצא דהא אסקינן בפ' השוכר דמי ע"ז ביד נוי מותר. ויש אומרים ההיא דפרק השוכר דיעבד אבל לכתחלה אסור למכור להם על מנת לימול דמי ע"ז ומשום הכי אצטריך למימר איזור חמרא או גלימא זבין:

ה **תנן** רבנן נודות הנוים גרודין מותרים ישנים או מזופפים אסורין נוי דיבבן ועבבן ונתן לתוכן יין וישראל עומד על גביו אינו חושש וכי מאחר [דנוי] רבבן ועבבן (ח) [כו'] כי ישראל עומד על גביו מאי הוי אמר רב פפא הכי קאמר רבבן ועבבן וישראל נותן לתוכן יין וישראל אחר עומד על גביו אינו חושש. וכי מאחר דישראל נותן לתוכן יין ישראל עומד על גביו למה דילמא אגב מרדיה מנסיך ליה ולאו אדעתא. רב זביד אמר לעולם כדאמרן מעיקרא הבא בעידנא דקא שדיא נעשה כזורק מים למים. אמר רב פפא שמע מינה מדרב זביד האי נוי דשדא חמרא לבי מלחא דישראל שרי מתקיף לה רב אשי מי דמי התם קא אזיל לאיבוד הבא לא אזיל לאבוד מדחזינן רב פפא ורב אשי דקא שקלי וטרי אליבא דרב זביד שמע מינה הלכתא כותיה. ובמלתא דרב זביד הוינא תרי פרושא. פר"ש (בשישראל) [כשהנוי] נותן לתוכן יין מותר דנעשה כזורק מים למים שלסוף שני ימים הוא מתיבש וכלה כל לחלוחית המים הכא נמי כלה (המים) בזפת כל לחלוחית היין. אך הרב ראב"ד ז"ל פי' כשהנוי נותן לתוכן יין של ישראל וטעמו דרב זביד דכיון דקא אזיל לאיבוד בשפיכה זו אינו מנסכו. ולפי דבריו נוי דמוריק אורוקי בקרקע כיון דקא אזיל לאיבוד שרי. ואפשר שאם הי' מוריק בכיונו כונתו לזלוף ואסור:

ו **כללא** דקנקנים. כל דבר שמכניסו לקיום לא שנא כלי עץ ולא שנא כלי חרש ולא שנא כלי מתכות לא שנא דידן ולא שנא דידהו ממלאן מים שלשה ימים ומערן מעת לעת או מיישנן שנים עשר חודש בלא הכשר ואפילו לא נשתמש בהם אלא לפי שעה צריך הכשר שלשה ימים דהכי אמרינן בפ' השוכר כל דבר שמכניסו לקיום אם הוא כלי חרש ונשתמש בו נוי פעם ראשון או פעם שני בעי הכשר שלשה ימים או מיישנן שנים עשר חודש ואם נשתמש בהם ישראל פעם ראשון ושני ומפעם שני ואילך נשתמש בהם נוי משכשכן במים ומותרים כלי עץ

תורת ההשלמה

נו לא כל היכא שהאיסור יהי' לאוסרו. וכמ"ש בתוס']:

(ז) השולח חבית כו' ואע"ג דאמרינן לקמן חמפ"ג מותר בח"א וכו' והדי הר"א וכו' ויש להפריש בין מפקיד וכו' ר"ל דהכא צריך הכרת חותם ולקמן משמע דחמפ"ג א"צ הכרת חותם. וכמ"ש התוס' ל"א ב' ד"ה השולח. ותירץ רבינו ג' תירוצים. א') דשאני הכא שיש רישומא דעין בחותמו ואינו מכירו אבל אם לא עיין בו א"צ הכרת חותם. ועי"ז דחה דא"כ היכי מקשה הגמ' ומביא מברייתא זאת דסתומות אסורות שאני הכא דאיכא רישומא. והדר הר"א מלוניל מחלק דלר"מ דאוסר מוריים בהנאה כיין דמי ואסור בחותם אחד אם אינו מכירו ולרבנן דמותר בהנאה מותר בחותם אחד אף בלא מכירו. ועוד תירץ די"ל כ"מ בין מפקיד לשולח דהכא בברייתא השולח קתני ולא מרתת שמא יכיר בו הישראל ולהכי צריך להכיר חותמו אבל המפקיד מרתת. וחמפ"ג מותר בח"א דקתני במפקיד איירי ולפי"ז מה שמסיק אח"כ רבינו ואפ"ה חבי"ת אסור בח"א אא"כ מכיר החותם מי ששלח לו אינו מובן דהא בשולח אפי' חמפ"ג בעי הכרת חותם והי' ר"ל להגיה, מי שהפקיד לו' במקום, מי ששלח לו': [א"ה ולי נראה להגיה כמו שהגהתי בפנים שחסר כאן שתי תיבות: תיבת לא. ותיבת והשולח. ותיבת הכי צריך להיות הכיר וא"ש]:

(ח) [כן נראה לי להגיה תיבת ,וכו' וקאי אמה שאמר אח"כ ונתן לתוך יין. דפריך' הקושיא שמאחר

שמכו"ס

יכלי מתכות אחרי פעם ראשון ושני נשכשך במים. ואע"ג דתניא בפרק השוכר של עץ ושל אבן ינגב ואעפ"י שאין מכניסו לקיום שאני נת ומחץ ומשפך משאר כלים מפני שמשתמש בהם בשעת הנתות שהיין קרוב להיות חם ומשום הכי בעינן נגוב אפילו כשתחלת תשמישו ביד ישראל אבל שאר כלים שאין מכניסן לקיום אפילו כשתחלת תשמישן ביד גוי סגי בשכשוך. ועוד יש לומר דנת נמי בשכשוך בעלמא סגי ליה. והתניא דתניא של עץ ושל אבן ינגב לאו הלכתא היא אלא הלכתא כדתניא בברייתא אחריתא בפרק השוכר הדפן והלולבין והעדשים מניחן [וכו'] ומאי עדשים נת. רק הראב"ד ז"ל פי' עדשים הם רחים העליונה אבל התחתונה בעי נגוב ואם כדבריו מכדי תנא לפרושי אתא כל דיני כלי הבד והגת אמאי לא פריש נמי דין הגת עצמו אלא ש"מ כפרש"י ז"ל והכי מסתבר. וקתני סיפא כדרך שאמרו בטהרות כך אמרו ביין נסך וכן כתב ר"ש ז"ל התם דבהא מסכינן דלא בעינן נגוב בגת אלא בהדחה סגי ליה והראב"ד ז"ל כתב דכל כלי עץ שאין מכניסו לקיום אם תחלת תשמישן ביד גוי בעי נגוב כדאמרינן בגת. ולפי דבריו גת לא בעי נגוב אלא כשתחלת תשמישו ביד גוי אבל אם תחלת תשמישו ביד ישראל לא בעי נגוב. ובפרק ר' ישמעאל לא משמע דגרסינן התם ההוא גוי דאשתכח במעצרתא אמר רב אשי אי איכא טופח להטפיח בעי הדחה ובעי נגוב ואי לא בהדחה בעלמא סגי ליה והא הכא שתחלת תשמישו ביד ישראל וקאמר דבעי נגוב ואע"ג דאיכא לדחוקי שפעם אחת נשתמש בו ישראל פשוטן של דברים אין נראין כך ועוד שלא הוזכר פעם ראשון אלא בכלי חרש אבל בכלי עץ אפילו לדברי הרב בפעם ראשון סגי והכא בעי נגוב אלא שמע מינה דשני לן בין גת לכלי דעלמא אפילו כשתחלת תשמישן ביד גוי בשכשוך סגי ומאי שכשוך שפשוף. ועוד יש לומר דבגת של חרש אפילו כשתחלת תשמישו ביד ישראל בעי נגוב וכן כתב הראב"ד ז"ל ולפי הפי' הזה איכא לפרושי ההיא מעצרתא דבעי נגוב במעצרתא של חרש. וכיון שהרב ז"ל עצמו מוקים חילוק בין גת לשאר כלים מפני שתשמישו תדיר בכלי חרש שאין מכניסו לקיום נמי איכא לאוקמי האי חילוק ולעולם כלי חרש שאין מכניסו לקיום אפילו תחלת תשמישו ביד גוי בשכשוך בעלמא סגי ליה ולאו דמי לגת מפני שתשמישו תדיר או מפני שהיין בשעת הנתות קרוב להם כדפרישית. והוי יודע כי כלי מתכות וכלי עץ הכשרם שוה בין כשמכניסו לקיום בין כשאין מכניסו לקיום [דהא] אין הדך בכלי מתכות להכניס (ביין) [בו יין] לקיום. ומאי דאמרינן בפרק השוכר הלוקח כלי תשמיש מן הגוים דברים שנשתמש בהם בצונן מדיחן ומטבילן והם מותרים והא הדין לכלי עץ שמדיחן ואפילו לדברי האוסר בכלי עץ שתשמישו ביד גוי בעינן נגוב הני מילי בתשמיש יין אבל בשאר תשמישין מדיחן והם מותרים ומאי מדיחן משפשפן שאם אתה אומר הדחה בעלמא במטבילן סגי וכיון שמטבילן למה מדיחן אלא לאו שמע מינה מאי מדיחן משפשפן. והרב ראב"ד לא כתב כן:

ז **כתב** הרב אלפסי ז"ל בפרק כל שעה ובפרק כל הבשר והלכה אין מעמידין בעור קיבת נבלה אבל בקיבת נבלה ובקיבת שחיטת נכרי ובקיבת כשרה שינקה מן הטרפה מעמידין אותה וכל שכן בקיבת טריפה שינקה מן הכשרה מאי טעמא דחלב המכונס בקיבה פרשא בעלמא הוא. ולפי דברי הרב מה ששנינו כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה דלאו כהלכתא היא ועוד שנינו קיבה שבשלה בחלבה הרי זו אסורה ואיך נדחה כל המשניות אלה (ס) לכך נראים הדברים שלא אמרו פרשא בעלמא אלא ללמוד שאין לקיבה דין מן הבהמה שהיא בתוכה אלא דין הבהמה שינקה ממנה ולפיכך קיבת עולה וקיבת נבלה מותרת שאין לקיבה דין כמותם אבל לעולם לאו פרשא ולפיכך כשרה שינקה מן הטרפה קיבתה אסורה שהחלב המכונס בקיבה הרי הוא כאלו חלב הטריפה לתוך הכלי שהוא אסור וקיבה שבשלה בחלבה נמי הרי זו אסורה דלאו פרשא הוא ולא שנא היכא שנקרש החלב בתוך הקיבה ולא שנא לא נקרש אמרינן כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה וקיבה שבשלה בחלבה הרי זו אסורה. וכן נראה מפרש"י ז"ל במס' חולין והרב רבינו יעקב ז"ל כתב דכי אמרינן פרשא הני מילי בשנקרש לא

תורת השלמה

שמכ"ס מתן לתוך יין כי יתכן שומר של גבי מלא סי. יסר דיי יין נסך וכלי ביין נתגאל לקמן בכלי דקנקנים]:

(ס) [א"ה. לכך נראים הדברים כו' וכן נראה מפרש"י ז"ל. סבב דעת רבינו והר"ן והרשב"א ז"ל בחדא שיטתא שלא לדחות הא דהגרה שינקה מהטריפה מהלכה, והלב הכנוס במעי הטרפה חלב גמור הוא. והא דבמס' ע"ז ל"ה הוכיחו דאי פרש. סבב דברי רבינו והר"ן מבללים בדברי רש"י ז"ל במס' חולין ד' קט"ז דשם מבואר ביתר ביאור דהכי סוגית הגמ' בע"ז דמייתי ראי' מינה דקיבה שגלי מסר"ס לאסור מ"מ בע"ז פרשינן לאסור. הכי מייתי ראי' דהא קיבה נמי לאו גופה היא ומתסר משום דניחא ליה בנפחא כ"ג בשאר פרש. והוא נמי שי' רבינו שלא אמרו פרשא בעלמא אלא ללמוד שאין לקיבה דין מן הבהמה. והר"ן כ' דשם הוא הבותה דבר המופרש ממנה וכבל אחד. ויש לעיין בשיטת רבינו והר"ן:

שנא יונקת מן הטריפה ולא שנא יונקת מן הכשרה. ומה ששנינו כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה וקיבה שבשלה בחלבה הרי זו אסורה בשלא נקרש החלב והרי הוא כאלו מונח בכלי:

ירושלמי. כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה כמשנה הראשונה טריפה שינקה מן הכשרה קיבתה מותרת כמשנה אחרונה ואמרי סברין בית שמאי כבית הלל כמשנה הוי ביצה גדולי נופת קיבה ממקום אחר היא באה (י) בפרק קמא דיום טוב מתברר זה הירושלמי (יא) ומזה הירושלמי משמע לכאורה שהוא שלא כפר"ש ז"ל ושלא כפי' רבינו יעקב ז"ל מדקאמר כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה כמשנה ראשונה. ומאי דקאמר הוי ביצה גדולי נופת משום דאמרו בית שמאי ובית הלל בביצת נבלה שכיוצא בה נמכרת בשוק שבית שמאי מתירין וב"ה אוסרין. ולפי' רבינו יעקב ז"ל איכא לאקשויי הא דפריך תלמודא דשמואל אדשמואל מהא דתנן קיבת שחיטת נכרי נבלה ואסורה בהנאה לישני ליה דההיא מתניתא בשלא נקרש דההיא מתניתא דקתני כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה ו)מוקים לה רבינו יעקב בשלא נקרש. ודרש ר' שמלאי בנציבין ר' יהודה הנשיא ובית דינו נמנו על שמן של גוים והתירוהו קא סבר נותן טעם לפגם מותר ואעפ"י שהוא משמונה עשר דבר שלא משום איסור בכל ישראל ואין גוזרין על הציבור אלא א"כ רוב הציבור יכולים לעמוד בה. ואחר שהתירו שמן לא שנא בשאר ימות השנה ולא שנא בפסח ואין לחוש לדברי האוסרים לא אמרו נותן טעם לפגם מותר אלא בשאר איסורין שאינם בנותן טעם וכיון שהטעם הוא

תורת ההשלמה

והר"ן כמה הוא הגבול לומר שכשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה, וכי גם לאחר כמה ימים הוה קיבתה אסורה והלא פרשא ממש הוא ולמה הוה אסורה ומשנה שלמה שנינו באהלות פ' י"א כלב שאכל בשר המת ומת כו' וכמה תשהה במעיו ג' ימים מעל"ע ובעופות ודגים כדי שתפול לאור ותשרף אלמא העיכול כמעוכל. ולר"ש דמחלק בין עלול ובין קרוש הכל לומר דסבר כיון דנקרש כבר הוי פירש וזהו הגבול ולהכי עלול אסור וקרוש מותר אבל רבינו והר"ן אינם מחלקים בזה כלל. ואיזה גבול יש? והנה הרא"ש כתב דאין ללמוד איסור מטומאה. ויכל הוה דלענין איסור אסור לעולם כ"ז שהוא במעי הבהמה וצ"ע]:

(י) [א"ה. סוף רבינו משום הכי כמבלטן כמון זה איתא לפה ירושלמי. אמנם בנוסח אחר דליכא לאקשויי לפר"ש ז"ל. דכך גריס במס' ע"ז קיבת נבלה ושל נכרי אסורה כמשנה ראשונה, כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה כמשנה אחרונה טריפה שינקה מן הכשרה קיבתה מותרת כמשנה אחרונה. ובאמת איכא לקיים גם כך גרסא. דלמשנה ראשונה הכי מה שנאמר בקיבה ה"ל דין הבהמה עצמה. אבל לבתר חזרה דאמר דלכך אסרו גבינות עכו"ם מפני שמעמידין אותה בקיבת נבלי עכו"ם אבל בקיבת נבלה מותרת. ידעינן אנו רק דהקיבה לית לה דין הבהמה, אבל אי הוי האי קיבה דין פרש או דין חלב זה לא ידעינן ולית הוכחה לזה. ויכל הוה דס"ל לקיבה דין חלב גמור כגירסת רש"י ז"ל. וקיבת נבלה מותרת משום דתנן הכשרה יונקת. וכן טריפה שינקה מן הכשרה. ואמאי כך מתרצין הש' כל הגמ' ד' קצ"ו כמשנה אחרונה וכמתרץ הגמ' שם דמשנה הבית אחר חזרה. בכל זאת מפרשי הירושלמי שנו אחר הגרסא הכתוב' במס' י"ט שמחלקים כך נבלה דכשרה שינקה מן הטריפה וטריפה שינקה מן הכשרה לאחרי לעיכוד דפלגא הבית קודם חזרה ופלגא אחר חזרה והנה ג"כ דעת רבינו שהביא כך ירושלמי להקשות לפי רש"י ז"ל, והוכן כי רש"י ז"ל מקיים לעיקר כך גרסא הספרי במס' ע"ז כמו שהבאתי, ולא הקשו עליו כלל. וגם הרא"ש מובא שם במפרשי הירושלמי שמה של כך גרסא דפ"ק י"ט שלפני הגולה כל הגבה כשרה שינקה מן הטריפה וטריפה שינקה מן הכשרה כאחת עכל"ה]:

(יא) [א"ה. ומזה הירושלמי משמע לכאורה שהוא שלא כפר"ש ז"ל ושלא כפי' רבינו יעקב ז"ל מדקאמר כו' ולפי' רבינו יעקב איכא לאקשויי כו' הנה מהגהת שלפני משמע שהמה שמחולקין רש"י ור"ת הנה זה הירושלמי הוא עד דעת שניהם. והוא מפרש אח"כ המסיק וקאמר כשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה כמשנה ראשונה הוא שלא כפרש"י. דלפר"ש הא דכשרה שינקה מן הטריפה קיבתה אסורה איתה מודה למשנה אחרונה. ולרבינו יעקב אתרם קשה והיינו הא דפריך תלמודא דשמואל אדשמואל ולרבינו יעקב ה"ל לאוקמי הא מתניתא בשלא נקרש כמו שר"ת מוקי לה באמת. אבל באמת זה אינו דהאי קושיא על ר"ת בלאו הירושלמי הכל להקשות ומה ענין זה להירושלמי. ועוד דלאותה הקושיא שהקשה לפר"ש מהירושלמי קשה גם על ר"ת דבזה ר"ת ור"ת בחדא. שיטתא קיימי שלא לחלק בין הכשרה שינקה מן הטריפה מפני משנה אחרונה דמס' ע"ז. אלא רש"י ז"ל מפרש כפשטי' ואינו מחלק בין עלול ובין קרוש. ור"ת מחלק בין עלול ובין קרוש ומוקי הא דכשרה שינקה מן הטריפה וטריפה שינקה מן הכשרה בעלול. והנה מזה הירושלמי גם לר"ת קשה כמו לרש"י הא דקאמר דכשרה שינקה מהטריפה קיבתה אסורה כמשנה ראשונה. דלמה דוקא כמשנה ראשונה כיון דר"ת מוקי כך מתניתין בעלול גם למשנה אחרונה אסורה. לכך נראה שצריך לומר בדברי רבינו כך. ומזה הירושלמי משמע לכאורה שהוא שלא כפר"ש ורבינו יעקב' ולמתוק קיבה, ושלא' והכונה להקשות מכך ירושלמי על ר"ת ושלא

ר"ת

לפגם מותר (יב) דכל דכן הוא השתא שהאיסור נותן טעם בהיתר והוא לפגם מותר כל שכן במשהו והוא לפגם מותר. וכן כתב הרב ר' יוסף אבן פלאות ז"ל. כי אתא רב אחי בר אדי אמר ר' יצחק גזרו על פתן משום שמנן ועל שמנן משום יינם ועל יינם משום בנותיהם. וכי תימא תיפוק לי' משום חשש יין נסך הכי קאמר גזרו על יינם של גוים (יג) אפילו ידעינן של גוים דלא פלחו לע"ז משום בנותיהם וכיון דלא מתסר אלא משום בנותיהם אסור בשתי' ומותר בהנאה. ויש אומרים שמתחלה שלא היו מנסכים לא אתסר אלא משום בנותיהם ולבסוף שהיו מנסכים גזרו עליו הנאה וטומאה קלה משום חשש נסוך והיינו דתניא לקמן בפרק השוכר ויינו של גר תושב כשמנו. ואע"ג דאיכא לפרושא ההיא מפני שאינו מקפיד על מגעו של גוי אנן משום בנותיהן מפרשינן לה. ושמעת מינה שהיין של ישמעאלים אעפ"י שאין עובדים ע"ז אסור בשתי' וכן כתב הרב הגדול רבינו משה ב"ר יוסף ז"ל בתשובה. ועל בנותיהם משום דבר אחר. בנותיהם דאורייתא הוא דכתיב לא תתחתן בם דאורייתא שבעה גוים ואתו אינהו וגזור אפי' אשאר אומות. ולר' שמעון בן יוחאי דאמר כי יסיר לרבות כל המסירין מאי איכא למימר אלא דאורייתא דרך אישות ואתו אינהו וגזרו אפי' דרך זנות. דרך זנות נמי בית דינו של שם גזרו דכתיב הוציאוה ותשרף. דאורייתא. פי' בית דינו של שם גוי הבא על בת ישראל דממשכיא בתריה אבל ישראל הבא על הגויה לא ואתו אינהו וגזרו אפי' ישראל הבא על הגויה. הא נמי הלכה למשה מסיני הוא דאמר מר הבועל ארמית קנאים פוגעים בו הלל"מ. הלכה למשה מסיני בפרהסיא וכמעשה שהי' ואתו אינהו וגזור אפילו בצנעה. בצנעה נמי בית דינו של חשמונאי גזרו דכי אתא רב דימי אמר בית דינו של חשמונאי גזרו ישראל הבא על הגוי' חייב עלי' משום נשג"א וכי אתא רבין אמר משום נשג"ז. כי גזור בית חשמונאי ביאה אבל יחוד לא ואתא אינהו וגזור אפי' יחוד. יחוד בית דינו של דוד גזרו על היחוד של פנוי' אמרי התם יחוד דבת ישראל אבל יחוד דגוי' לא ואתו אינהו וגזור יחוד דגוי'. יחוד דבת ישראל דאורייתא הוא דכתיב כי יסיתך אחיך בן אמך וכי בן אם מסית בן אב אינו מסית אלא בן מתיחד עם אמו ואין אחר מתיחד עם כל העריות שבתורה. דאורייתא יחוד דאשת איש ואתא דוד וגזר אפילו איחוד דפנוי' ואתו תלמידי שמאי והלל וגזרו אפילו איחוד דגויה. כל שהוא כמאכל בן דרוסאי אין בו משום בשולי עכו"ם הא אינו כמאכל בן דרוסאי יש בו משום בשולי גוים. ודוקא דאותבי בסלתא ושקליה גוי ואותביה בתנורא הא לאו הכי שרי (יד) ואם בשלו כמאכל בן דרוסאי ואתא ישראל וגמר בשולו שרי. דג מליח חזקי' אמר שרי

תורת ההשלמה

ר"ם ז"ל כמו שכתבתי למעלה דלשניהם כאחד קשה ומ"מ אח"כ ולפי' רבינו יעקב ז"ל איכא לאקשויי. הוא קושיא אחריתא ואינו ענין להירושלמי]

(יב) [א"ה. דכל דכן הוא כו' באמת ק"ו פריכא הוא די"ל דהיכא דהאיסור הוא בנ"ט היכא דהוא פוגם אינו נחשב לנותן טעם כיון דטעם פגום הוא אלא נחשב רק משהו ובמשהו אינו נאסר כיון דדינו לאסור רק בנ"ט ולא במשהו. משא"כ באיסור שהוא אוסר או נאסר במשהו איכא למימר דאף דהוא לפגם מ"מ משהו עכ"פ נחשב ולא שייך לענין זה לומר תרי משהוין שכתב הט"ז יו"ד סי' ל"ב ס"ק ס"ז דשם הוא לענין חנ"נ ובתרי תערובות אבל הכא בחד תערובות לא הוי אלא משהו קטן וכיון דאין שיעור למשהו אמאי לא תאסור. ואף אם נימא דמ"מ יש סברא להתיר מחמת זה במשהו והוא לפגם. אבל היכא דהוא נותן טעם והוא לפגם ליכא למימר האי ק"ו. דאיכא למימר כמו שכתבנו דאם נותן טעם והוא לפגם מ"מ משהו נחשב. ועי' בב"י א"ח סי' תמ"ז שכתב"א שגדול אחד נסתפק בחמץ בפסח היכא שאוסרים נטלפ"ג אם הוא משהו וגם נטלפ"ג. וק"ו דרבינו לא יתכן אלא כשהוא תרתי משהו ונטלפ"ג משא"כ היכא שהוא נותן טעם ממש והוא לפגם ליכא למימר ק"ו ככ"ל אלא דבלאו האי ק"ו רבו המתירים בזה]:

(יג) [א"ה. אפי' ידעינן של גוים דלא פלחי כו' וי"א שמתחלה שלא היו מנסכים כו' והיינו דתניא לקמן כו' ושמעת מינה שהיין של ישמעאלים כו' הרשב"א למד כן דין של ישמעאלים מגר תושב עי' ב"י ורבינו מיאן בזה משום דאיכא לפרושי ההיא מפני שאינו מקפיד על מגעו של גוי. ולמה מהא דקשיא מ"ש ועל יינם משום בנותיהם. תיפוק לי' משום חשש יין נסך. אלא ע"כ דגזרו אף על הנך גוים דלא פלחו. או דשני גזרות היו א' קודם שהיו מנסכים וא' אחר שהיו מנסכים. ודייק מינה ליין של ישמעאלים. אמנם מדברי התוס' שבת ד' י"ז ע"ב ד"ה על פתן כו' משמע דחדא גזרה היתה. שהקשה שם ריב"א מ"ש שהחמירו טפי ביין לאסור בהנאה מפת ושמן ותירץ מפני שהיין משמח אלקים ואנשים והיו רגילים לנסכו אפי' שלא בפני עכו"ם הואיל והוצרכו לאוסרו משום בנותיהם כתבו בו חכמים דין וחומר יין נסך ממש כו' הרי דהאיסור הנאה ושתי' בחדא גזרה הוי שלא כדברי רבינו וכן משמע מדברי הר"ן אמנם שארי ראשונים כתבו דשני גזרות הוי כדברי רבינו]:

(יד) [א"ה. ואם בשלו כמאכל כו' שמעה מבואר בפוסקים דלאוסרה לא אמרינן כמאכל בן דרוסאי הוי בישול. אבל לא ביאר לנו רבינו טעמו אם דוקא גמר ישראל כשהוא מונח על גבי גחלים. וקמ"ל דאיסור דאחר

הלכתא כותיה. י״מ שפלתו נוי. וי״א שפלתו ישראל ובשליח נוי ולענין הלכתא אידי ואידי שרי. כל נותן טעם לפגם שהוזכר בשמועות הללו פי' רבינו יעקב (סו) דלא חיישינן לקדרה בת יומא. ויש מפרשים דאפי' קדרה בת יומא בהני נותן טעם לפגם הוא. כתב הרב אלפסי ז״ל לא קשיא כאן בפתוחות כאן בסתומות. (סז) בסתומות אחת בפתוחות שתים דאימור מעלמא אתי לה. ויש מפרשים הלוף הדברים בפתוחות ונמצאת כלכית באחת מהם הותרו כלן בסתומות כשתים שנמצאו בשתי חביות הותרו כלן אבל באחת היא מותרת וכלן אסורות. והכי אמרינן לקמן נוי שהביא ערבה מלאה חביות ונמצאת כלכית באחת מתוך פתוחות כולם מותרות. ושתי כלכית באחת קאמר. אמר רב פפא הלכתא עד שהראש ושדרה ניכר על כל אחת ואחת פי' בין בציר בין בגופן. מיתבי חתיכת דג שיש בה סימן בין בכלה בין במקצתה בין באחת ממאה שבה מותרת. ומעשה בנוי אחד שהביא גרב מלא חתיכות (לציר) ונמצאת כלכית באחת מהם והתיר רשב״ג את כל הגרב. תרגמא רב פפא בשחתיכות שוות פשיטא מהו דתימא נחוש דלמא אתרמוי אתרמי קמ״ל. ההיא ארבא דצחנתא דאתא לסיכרא נפק רב חנא בר חנינא חזא ביה קלפיה (ושדיה) [ושדיה] אמר רבא מי איכא דשרי כי הא מלתא בא־תרא דשכיחי קלפי. והלכתא כרבא דהא אפסוק הלכתא עד שיהא ראש ושדרה ניכר של כל אחד ואחד בין בציר בין בגופן. אמר רב ברונא אמר רב קרבי דגים ועוברים אין נקחים אלא מן המומחה אוקימנא בשנמוחו אבל בשלא נמוחו לא בעינן מומחה דסמכינן אסימנין. וכי סומכין אסימנים הני מילי לעוברי דגים אבל בביצים לא סמכינן אסימנין משום דאיכא דעורבי דדמי לדיונה והכי איתא בפ' אלו טריפות. ובנמוחו נמי דסמכינן אמומחה לא אמרן אלא במומחה ישראל אבל במומחה נוי לא אף כשיאמר אלו דגים ואלו קרביהם לא סמכינן עלה דהא אמרינן בפ' אלו טריפות אין לוקחים ביצים מרופות מן הנוים:

פרק כל הצ׳למים

א אמר רב יהודה אמר שמואל באנדרטי של מלכים שנינו. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן ובעומדין על פתח מדינה. (א) הרב אלפסי ז״ל פסק מלתא דשמואל ור' יוחנן אלמא למלתא דרבנן קאי ולומר (שגם) [ראם] אינן אנדרטי של מלכים ואינם עומדין על פתח מדינה אפי' רבנן מודו

תורת ההשלמה

דאמר שנתבשל כמאכל בן דרוסאי מלתא כ״ח. או אפילו כשרי מונח בסילתא מותר כדעת הרא״ש]·

(סו) [דלא חיישינן כו' דנקטינן סתם כלים אינן בני יומן דהוי ס״ס ספק נשתמשו בו ביום או אתמול ואפי' נשתמשו בו ביום שמא נשתמשו בו דבר שהוא פוגם בעין או דבר שאינו נותן טעם כמבואר בתוס' ד' ל״ח ב' ד״ה או טו']:

(סז) [א״ה. בסתומות אחת כו' וי״מ כו' והכי אמרינן כו' ושתי כלכית באחת כו' מדברי רבינו משמע דלא גריס בדברי רב אלפס ז״ל אלא כאן בפתוחות וכאן בסתומות. ומ״ש אח״כ בסתומות אחת כו' הוא לפרש דברי רב אלפסי ז״ל. והביא תחלה דעת רש״י ז״ל דבסתומות אחת ובפתוחות בעי ב'. ואח״ז כ' וי״מ שהוא דעת הרמב״ם ז״ל וכן הביא הר״ן. ומ״ש אח״כ והכי אמרינן לקמן נוי שהביא ערבה מלאה חביות. הוא מוסב אי״מ שהוא דעת הרמב״ם שהביא, ולתרץ דברי הרב אלפס ז״ל שהשמיט הא דנוי שהביא ערבה מלאה חביות מהלכה. שלדברי הרמב״ם הא דתרליך כאן בפתוחות כאן בסתומות הוי סיום הא דאמרינן לקמן נוי שהביא ערבה כו' דגם הכא מפרשינן לענין להתיר שאר החביות ובפתוחות מתירין בכל חדא אבל לא בסתומות. והא דערבה מלאה חביות נכלל בהאי מימרא שמתרץ כאן בפתוחות כאן בסתומות. אמנם לדברי רש״י ז״ל קשה למה השמיט הרב אלפס ז״ל הא דנוי שהביא ערבה מהלכה ולא השמיטו דינו. ולדברי רש״י ז״ל הא דמוקי כאן בפתוחות כו' הוא רק לענין האי חביות גופה. ולענין שאר החביות לא ידעינן דינו. כך ראוי לפרש דברי רבינו. אמנם מה שמסיק אח״ז. ושתי כלכית באחת קאמר לא ידעתי לפרשו. שזה ראוי לפרש אדברי רש״י ז״ל וכמ״ש התוס' שם. ועי' בר״ן ובב״י סי' פ״ג ול״ע]:

סליק פרקא

(א) הרי״ף ז״ל פסק מלתא דשמואל ור' יוחנן אלמא למלתא דרבנן קאי וכו' דלא נמי עבודה ואסורין אעפ״י שאין בידו כלום אך פר״ש וכו' ועוד יש מפרשים וכו' שאעפ״י שיש בידו מקל וכו' הרי״ף ז״ל לא פסק וכו' ומסתברא דהלכה כרשב״ג וכו' ועוד דר״א דהוא בתרא וכו' פי' הראשון כר״ת שהביא התוס' ד״ה ובאנדרטי דבכן יש סברא יותר דלא פלחו לכן דעבדין נמי ואהיתרא דרבנן קאי היכא דאין בידם כלום והוא היפך סברת רש״י דהכי פלחו להו יותר משום דחשיבי ולהכי פר״ש דקאי אדר״מ ומביא עוד יש מפרשים דאפילו לסברת רש״י דבהאי חשיבי ופלחו טפי יש לפרש דאדרבנן קאי רק לאיסורא דידהו בים בידם מקל או צפור ור״ל אדרבנן נמי קאי וכן אדר״מ דסיכא דיש בידם מקל ר״מ ורבנן תרוייהו אסרי וכן הביא פי' זה הר״ן והב״י סי' קמ״א ביו״ד ורבינו גריס ובעומדין על פתח מדינה

דלא לגוי עבידי ואסורין ואעפ"י שאין בידו כלום אף פר"ש ז"ל דאורח מאיר קאי לומר שאם אינם על פתח מדינה ואינם אנדרטי של מלכים אפי' לר' מאיר מותרים דלגוי הוא דעבידי. ועוד יש לפרשם אדרבנן שאעפ"י שיש בידו מקל אם אינם על פתח מדינה ואינם אנדרטי לגוי עבידי. (כתב) הרב אלפסי ז"ל לא פסק הלכה כמאן ומסתברא דהלכה כרשב"ג דאמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן כל מקום ששנה רשב"ג במשנתנו הלכה כמותו חוץ מערב וצידן וכו' ועוד דרב אשי דהוא בתרא שקיל וטרי אליבא דרשב"ג. תנא אפי' צרור ואפילו קיסם. בעי רב אשי תפס בידו צואה מהו הוא ניהו דזיל באפי כולי עלמא כצואה או דלמא כולי עלמא זילו באפיה כצואה תיקו:

ב **אמר** שמואל ואפילו שברי ע"ז ואע"ג דקימא לן כר' יוחנן דאמר ע"ז שנשתברה מאליה אסורה הני מילי היכא דידעינן בודאי שנשתברה מאליה אסורה אבל בפרתא (ג) קיימא לן כשמואל דכיון דע"ז לאו אורחה להשתבר מאליה אמרינן שהגוי שברה והכי משמע בשלהי פרקין דאמרינן לא דכולי עלמא בין לרב ובין לשמואל עובדים לשברים. ואע"ג דאיכא לפרושי דהכי קאמר. מהא לא תפשוט אין פשוטן של דברים נראים כן דאי שמעינן לשמואל בהדיא אין עובדים למה ליה לאוקמי פלוגתייהו בשברי שברים. והא דאמרינן לקמן דר' יוחנן סודר' מאיר נשמע לדבנן לאו אמר ר' מאיר צלמים אסורים ושברי צלמים מותרים ע"ז נמי אסורה ושברי' מותרין ברין הוא דהוי מצי לשנויי הכי אין הכי נמי ומרצא שאני אלא סבירא ליה לר' יוחנן שוף בפרתא שברי ע"ז אסורים, ואפילו הכי הלכתא כשמואל משום דקמו להו שמואל ור"ש לקיש בחדא שיטתא בפרתא. ומה שפי' הרב אלפסי ז"ל בעומדין על גביהן לא כן פר"ש אלא בעומדין על הגם במושב ע"ז שלהם. מסקנא דשמעתא דע"ז אם הגביהה ישראל לזכות בה אין לה בטלה עולמית. תניא קן שבראש אילן של הקדש לא נהנין ולא מועלין בראשה של אשרה יתיז בקנה. אוקימנא כגון דאייתי עצים מעלמא וקננה בהם אבל שברה ממנה עצים וקננה בהם אסור ליהנות מן הקן דקיימא לן כר' יוחנן דאמר ע"ז שנשתברה מאליה אסורה. ר' אבהו אמר ר' יוחנן מאי יתיז יתיז באפרוחים. אמר ליה ר' יעקב לר' ירמיה בר תחליפא אסברא לך בביצים כאן וכאן אסורין באפרוחין כאן וכאן מותרים אמר רב אשי ואפרוחים שצריכים לאמן כביצים דמי:

ג **תנן** התם דמות צורות לבנה היתה לו לר' גמליאל וכו' מחוורתא דשמעתא שאסור לעשות דמות כל המשמשים לפניו במרום לא שנא במדור העליון ולא שנא במדור התחתון ולפיכך אסור לעשות דמות חיות ושרפים ואופנים וחיות הקודש ומלאכי השרת חמה ולבנה כוכבים ומזלות ולפיכך כל הפרצופות מותר לעשותם מפני שאין במרום אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי כדכתיב וארבעה

תורת ההשלמה

מיהו דשמואל ור"י ל"פ אבל הטור והרמב"ם השמיטו באגדתי דגרסי בסנהדרין ור"י פליג אדשמואל ופסק כר"י כן מוכח הגירסא אחרת. וכ' להב"י בדברי הרי"ף שכ' הרי"ף והרא"ש השמיטו זה דשמואל ולפניו הגירסא בספרי הרי"ף והרא"ש שהביאו דברי שמואל שם. מ"מ הרי"ף ז"ל לא פסק הלכה כמאן ר"ל דלא הביא הברייתא דהוסיפו עליהם סייף ועטרה וטבעת וכן לא הביא הברייתא דאפי' צרור וקיסם וכמו דר"ה א"כ אין ללמוד מדבריו שפסק הלכה כמאן ומה"ר פסק רבינו כאן דהלכה כרשב"ג במשנתנו אבל הרמב"ם בפ"ז מה' עכו"ם והטור פסקו כרבנן וכתב הלח"מ על הרמב"ם דלא פסק כהלכן ואף דהרי"ף כתב בפי' דכ"כ דהדין הלכה ליתא דלא פסקינן כרשב"ג אלא היכא דאיכא משנה אבל בזמן הכא משנה רבה איכא דר"א דהוא בתרא קאי אליבא דרשב"ג ועי' בס' יד מלאכי סי' ע"ז שתמה בזה על הלח"מ:

(ג) קיימא לן כשמואל וכו' משום דקמו להו שמואל ור"ל בחדא שיטתא בבתרא וכו' עיין דשם הרי"ף שהביאו דברי שמואל ור"י לפסק הלכה ועי' ר"ן ובעל המאור שם. דלא כדעת התוס' ד' מ"א ד"ה אמר והרא"ש והטור וכן הוא דעת הרמב"ם בפ"ח מה' עכו"ם דה"ל דשמואל כר"ל ס"ל דעכו"ם שמשברו מאליהם מותרים ופליג אר' יוחנן והלכה כר"י ועיין ש"ך סי' קמ"א ס"ק ז' ומ"ש רבינו על דברי הרי"ף בעומדין על גביהן דלא כן דעת רש"י ז"ל אבל דעת ר"ת שהביא התוס' ר"פ בעומדין כדעת הרי"ף ולשון מולא קשיא להו להרי"ף ור"ת דמשמע בגולה מהלכין ולפי' רש"י אפי' על כן שמוטין להם משמע דלאחר שמשברו העמידו אותן על גביהן וא"כ לא גמלא מהלכין אבל לדעת הרי"ף ור"ת שאינו מתהלך לכך ולא כשמשברו משולם והגולה מלא אותם כן על גביהן וכתב בא"ר הגדום מודה דלדינא ר"ת ורש"י לא פליגי דגבייהו אמת רק דר"ת ליתא דמשגיחין קשיא ליה לפרש"י דקתני מלא גב"ה אבל אי אמרינן דלא כשמשברו במקום השמוטין ומיוחד להם והוי שלהו להו ע"ל. ומה שהביא רבינו דברי ר"א אחרי שהביא הרי"ף נ"ל רק משום דהרי"ף והרא"ש והטור השמיטו הדין דברייתא דהקן שעשה אם מחמת עצים אסורה כר"י דעכו"ם שמשברו מאליו אסורה משמיט כל הסוגיא. ורבינו שכ' הסוגיא כצורתו, כגון דאייתי עצים מעלמא משמע כהראב"ד בפ"ז מה' עכו"ם ה"ח דלא כהרמב"ם שכ' דמשמע אמריק דמשוף הביא שעברים מעלמא:

אבל

פנים לאחת (ג) אבל פרצוף אדם לחודיה אסור אף על פי שאינו במרום לחודיה או משום דכתיב לא תעשון (כן) אתי. או מפני שהוא דמות מלאכי השרת הנגלים לנביאים בדמות אנשים: ומנופה דשמעתא נמי הכי משמע דלא צריכינן לדרשא דלא תעשון אתי (אלא) למאי דסליק ארעתן מעיקרא (דשמשים) [דמקשי] שאי אפשר לעשות כמותן מי שרי והתניא וכו' (אמרי) [אמר אביי] לא אסרה תורה אלא דמות ארבעה פנים בהדי הדדי. אלא מעתה פרצוף אדם לחודיה לשתרי ומאי טעמא מקשינן לאביי בלחוד אלא לאו שמע מינה דאי לאו אביי פרצוף אדם לחודיה היינו טעמא דאסור מפני שהוא כדמות מלאכי השרת הנגלים לנביאים בדמות אנשים. והוי יודע שכל אלה שאסורים לעשותם לא שנא שקועים ולא שנא בולטים. ומה שאמרו טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה אנו רגילים לפרשה בצורת (ד) דרקון שמותר לעשותה ולפיכך מותר לחתום ואסור להניחה משום חשדא מפני שדרכה לעבודה דתנן מצא כלים ועליהם צורת הדרקון וכו' אבל כל שמשים המשמשים לפניו במרום אסור לעשות בין שקועים בין בולטים. מיהו במדרש חשכם קא אמרינן דאפילו צורות חמה ולבנה אם הוא שוקע מותר. רק הרב ר' משה ב"ר מיימון ז"ל כתב [בפ"ג מה' עכו"ם] שפרצוף אדם אינו אסור לעשות אלא בשבולט אבל שוקע מותר לעשות מפני שפרצוף אדם הוא בולט הוא אחרים עשו לו דמות חמה ולבנה אם החותם בולט אסור להניחם (דליכא) [דאיכא] משום חשדא ודוקא ביחיד אבל רבים אפי' החותם בולט מותר להניחה דברבים ליכא חשדא אי נמי דפרקים הוא אי נמי להתלמד עבר דכתיב לא תלמד לעשות אבל אתה למד להבין ולהורות:

ד אמר ר' חייא בר יוסף אמר ר' הושעיא תשובה נוכחת השיבו רבן גמליאל לאותו (עמין) [הגמון] האני אומר אינה נוכחת מאי נוכחתא מעיד יוכיח שמעטרים לפניו בכל יום ואינו כמל, ואני אומר אינה נוכחת זו עבודתה בכך וזו אין עבודתה בכך. אמר אביי נוכחתא מהכא דקאמר אני לא באתי בגבולה והיא באת בגבולי [וכי בא בגבולה] מאי הוי והתנן ע"ז שיש לה גנה או מרחץ נהנין ממנה שלא בטובה פי' שאין הקדש לע"ז בין בהקדש בין במעשה אין נאסר שום דבר בעולם משום ע"ז אלא אם כן הוא עצמו ע"ז או תקרובת או משמשין ולפיכך נהנין ממנה שלא בטובה ואני אומר אינה נוכחת שלא בטובת רבן גמליאל כבטובת אחרים דמי. רב שימי בר חייא אמר נוכחתא מהכא דקאמר ליה וכל אדם משתינין בפניה וכי משתינין מאי הוי והתנן רק בפניה

תורת השלמה

(ג) [א"ה. אבל פרצוף אדם וכו' או משום וכו' דעת רבינו צריך ביאור. ונראה מכוון לשון. דבך כונתו. דשני דברים ידעינן מלא תעשון אתי. א'] דעינן דלא תעשון דמות שמשי המשמשין לפני במרום שרפים ואופנים ומלאכי השרת. ב] דדייק לא תעשון אתי לא תעשון "אותי" והיינו דמות אדם והסוגיא אומר שאני בגבולה מדרגה בדמות אדם. והסוגיא כמ"ש ג"כ רבינו והר"ן שמלאכים בנבואה נראים בדמות אנשים. והא רבינו לאמר. דדמות אדם לאיסור היינו יודעים גם בלא דרשה דאותי. דגם מלא תעשון אתי היינו יודעים זה. כיון דדדייק מלא תעשון אתי שאסור לעשות דמות מלאכים וכיון שמלאכים נראים כאנשים. ידעינן אנו דאסור לעשות דמות אדם דהכל אחד. והא דהוצרכו לבך דרשה דלא תעשון אתי לא תעשון "אותי" היינו רק לפירוש של אביי דמסרך דלא אסרה תורה אלא דמות ד' פנים בהדי הדדי ופריך מ"מ אלא משמע דמות אדם בגמרי וע"ז הוצרכו לבך דרשה דאדם לחודיה אסור מלא תעשון אותי. דבאמת איכא כ"מ בין דמות אדם לדמות מלאך. דאף דהמלאכים נראים בדמות אנשים. מ"מ איכא מקום כאדם דהא מתראים בכנפים כמו שמביא הר"ן ובלא פירוש דאביי דמסרך דלא אסרה תורה אלא דמות ד' פנים בהדדי. היינו אומרים אף דיש שינוי קצת בין אדם ובין מלאך. מ"מ כיון דהדמות הכל אחד אסור הכל. אבל כיון דהא אביי ומדרש דלא אסרה תורה אלא כעין דלמעלה ממש דוקא ד' פנים בהדדי לכן מקשה הגמ' אלא משמע דמות אדם לגמרי כיון דאדם ממש כדמות מלאך וע"ז בא רב הונא בריה דרב יהושע ודריש לא תעשון אותי לאסור דמות אדם. וע"ז מביא רבינו ראי'. דהא בלא קושיא דאלא משמע דמות אדם לגמרי הוי הגמ' מלי למפרך גם קודם פירוש של אביי. רק פריך דמשמע הגמ' דלא אסרה תורה שמשין שלי אסור לעשות כגון הוי הגמ' מלי למפרך אלא משמע דמות אדם לגמרי. אלא זה הי' ידוע כיון דכתיב לא תעשון אתי והיינו משמשים המשמשים לפני במרום והיינו מלאכים שנראים בצורת אנשים ידוע דאדם אסור. וכל הקושיא הוא אלא לאביי וכנ"ל]:

(ד) [א"ה. הדרקון הי' משמע דרבינו משום דמפרש בברייתא דהוסמה כולם. באותן צורות שמותר לעשותן. דהוי צורות שאסרה תורה אסור בין בולט ובין שוקע וכמו שמביא הר"ן דעות בזה. לכך נקט רבינו צורת דרקון לפי שהוא מאותן צורות שמותר לעשותן שאינם משמשי מרום וכדאיתא בדף מ"ב ע"ב בברייתא דקאמר הגמ'. והוי בכלל צורת דרקון מי אסור וכו'. וכיון דאמרו רבנן משום חשדא בפניו ג"כ צורה שעובדים אותה. דהוי אין רגילים לעבוד אותה אמאי לאסור משום חשדא. וכן כתב הר"ן ז"ל. וי"ל שלא חששו לחשדא אלא בצורות שהי' מנהג העכו"ם לעבדן אבל כגון אלו הי' ע"ש.

ולפי

(לא) השתין בפניה (נדרה) [גררה] חרק בה את הצואה הרי זו אינה (אסורה) [בטלה] ואני אומר אינה נגובה התם לפום שעתא הוא דרתח עלה והדר מפייס לה הכא כל שעתא. (ה) רבה בר עולא אמר גנובתא מהכא דקאמר ליה אין אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי וכי אומרים נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי מאי הוי והתניא בית זה לע"ז כוס זה לע"ז לא אמר ולא כלום שאין הקדש לע"ז ואני אומר אינה נגובה נהי דאתסורי לא מתסרא נוי מיהא איכא. פי' אם הי' המרחץ נוי לע"ז אסור לרחוץ בו מפני שאסור ליפות ע"ז אבל לעולם המרחץ עצמו מותר בהנאה שאין כל דבר אסור משום ע"ז לא בהזמנה ולא במעשה אלא אם כן הוא עצמו ע"ז או תקרובות או משמשין אבל דבר הנעשה לנוי ע"ז ואין בו אחד מכל אלה מותר בהנאה. (ו) והא דאמרינן בפרק קמא [דף י"ב ב'] חנויות מעוטרות בורד והדס נעשין תקרובות ע"ז וקשיא לי והא תקרובת ע"ז אינה נאסרת אפי' בשעבודתה לכך אלא א"כ כעין פנים היא וביתה כדמוכח בפרק ר' ישמעאל [ד' נ"א] ובורד והדס מאי כעין זביחה איכא. ואיכא למימר כגון שלקטן דהוי כעין זביחה. והרב ראב"ד ז"ל פי' מעוטרות בורד והדס דדוקא מבגדי התנויות הוא שמותר ליקח אבל מפירות שהם לנוי ע"ז אסור ליקח מהם. והא דתניא האומר בית זה לע"ז פי' הרב ראב"ד בזה הלשון. האומר בית זה לע"ז פי' שתעמוד בו ע"ז או שיהא נוי לע"ז מותר שאין הקדש לע"ז כלומר ולא מתסר לא לנבוה ולא להדיוט בהזמנה לע"ז ומאי דאמרינן נהי דאתסורי לא מתסר נוי מיהא איכא פי' הרב ז"ל נהי דבשביל האמירה שאמר נעשה המרחץ נוי לא מתסר מכל מקום כשהכניס האפרודיטי לשם ונעשה לו נוי מתסר:

תורת ההשלמה

להכי נקט רבינו טרח דרקון דמותר לעשותה והיו עובדין אותה. וכן הביא ל' זה בשלטי הגבורים בשם בה"ג בטורח דרקון והר"ן כלל מתחלה כל שאר טורח שמותר לעשותן והא"ז כתב וצ"ל שלא תעשו לתשמיש ע' כמו שהבאנו. ולדינא הכל א' אלא שרבינו נקט לשון הגמרא והר"ן נקט לשון המבורר יותר]:

(ה) רבה בר עולא אמר גנובתא מהכא כו'. והרב ראב"ד פי' כו' דברי רבינו צריכין ביאור.

שהביא תחלה דעתו ואח"כ פי' הראב"ד ובמאי מחולקין? וע"כ צ"ל דמתחלה פי' כדעת רש"י דאפרודיטי לא הי' במרחץ רק סמוך לה כמו הא דתנן ע"ז שיש לה גינה או מרחץ היינו בסמוך לה. דאי הי' ע"ז בתוכה אעפ"י שאינו נוי ובאמירה אין הקדש לעכו"ם מ"מ כל זמן שע"ז בתוכה אסור להנות ממנה דהא תנן ג' בתים הם כו' הכניס לתוכה ע"ז והוציאה הרי זה מותר אבל כל זמן שע"ז בתוכה אסור לכך פי' רש"י שע"ז עומד בחצר והמרחץ עומד בסמוך לו להכי אינו נאסר משום נוי דנוי ע"ז ג"כ אסורה כמו משמשי עכו"ם והתקרובת רק דהתקרובות אסור מיד שנעשה כעין עבודת פנים ומשמשיה אסור מיד שנעשה תשמיש לע"ז אבל נוי אינו אסור רק כשהגיעה עלי' לנוי. אבל באמירה לא נאסר אפי' אם עשה מעשה לשם נוי אם לא הי' על הע"ז לנוי שאז אסורה כמו תשמיש וכיון שהמרחץ עומד חוצה לה לא נאסרה לא באמירה ולא במעשה דאין הקדש לע"ז ומשני דנהי דלא נאסרה המרחץ משום נוי כיון שעומד חוצה לה מ"מ אם המרחץ נוי אסור ליפות ע"ז. אבל הראב"ד לית ליה חלוקה של רש"י ומוקי דע"ז עומד במרחץ רק מתחלה סד"א דנאסרה משום אמירה ולהכי פריך דאין הקדש לע"ז ומשני דנהי דמשום אמירה לא נאסרה מ"מ כשהכניס את האפרודיטי לשם נאסרה עד שיוציאוה. וכ"כ הריטב"א. ומ"ש פי' הראב"ד גבי חנויות מעוטרות נ"ל דל"ל אין מעוטרות בורד והדס רק בפירות דאפילו לר"י מותר בלוקח מבעל הבית דלא שקל מכסא. לא השרי ליקח מפירות עצמו דהם נוי ע"ז רק דמותר לקנות מהחנויות בגדים וכ"כ הר"ן שם. ומ"מ מוכח מדעת הראב"ד דלא ס"ל כדעת הרמב"ן דאם מכר נוי עכו"ם הוי כמו בטלן במכירתן. ואולי הפירות הוי כמו תקרובות עכו"ם ולקטן לזה דלית להו ביטול עולמית כנ"ל פי' הסוגיא אבל מ"מ לדינא אין שום נ"מ בין משמשי עכו"ם או נוי עכו"ם. ומ"ש אבל דבר הנעשה לנוי כו' אינו רוצה לחלק בין נוי למשמשים רק כונתו דמשמשים כיון שנעשה פעם אחת נאסרה אבל בנוי אינו נאסר אם לא נתן עליו לנוי:

(ו) [א"ת. והא דאמרינן בפ"ק חנויות מעוטרות כו' והרב ראב"ד פי' כו' נ"ל דרבינו פירש הא דאמרינן בפ"ק חנויות מעוטרות בורד והדס דאסורות לקנות מאותן חנויות משום דקא מתהני מריח ההדס והורד כדאיתא שם בגמ'. הוא משום דמיירי בורד והדס של תקרובות עכו"ם. וקשיא ליה לרבינו היאך נעשה הורד וההדס תקרובת עכו"ם הא בעינן עבודה כעין פנים דהיינו זביחה? ותירץ דאם לקטן לכך הוי כעין זביחה. והראב"ד פי' הא דחנויות שמעוטרות בורד והדס שאסור לקנות מהן משום הריח. הוא מיירי בורד והדס שאינה של תקרובות עכו"ם. אלא הוא רק נוי עכו"ם כפשטא דגמ' דמשמע חנויות המעוטרות שמעטרין החנויות לנוי בעלמא דלא איירי כאן תקרובת עכו"ם. ואיסור הנאת הריח הוא. משום דהא דאמרינן שם דבאותן חנויות המעוטרות בפירות דמותר לקנות מהן הוא דוקא בגדים ושאר דברים הוא דמותר לקנות מהחנויות. אבל הפירות עצמן שתלאם לנוי עכו"ם אסור גם במעוטרות בפירות. ומש"ה בורד והדס כיון דמתהני מריח ההדס והורד עצמן שתלאום לנוי. הוי כמו שלוקח הפירות עצמן ואסור]:

ה׳ מתני׳ הגוים העובדים את ההרים וכו׳.

גמרא (ז) ר׳ יוסי היינו תנא קמא אמר ריש לקיש צפוי הר כהר איכא בינייהו תנא קמא סבר צפוי הר אינו כהר ומתסר ור׳ יוסי הגלילי סבר צפוי הר כהר. רב ששת אמר דכולי עלמא צפוי הר אינו כהר והכא באילן שנטעו ולבסוף עבדו קא מפלגי ת״ק סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו מותרין הגרולים הבאים לאחר שנעבדו ור׳ יוסי הגלילי סבר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסורין הגרולין אבל עקרו מותר אפי׳ לר׳ יוסי והלכתא כרבנן שאפילו התוספות מותר (אפילו לר׳ יוסי) באילן שנטעו ולבסוף עבדו וכל שכן העיקר ואינו אסור אלא (בשטעו) [בשנטעו] מתחלה לכך. ופר״ש (כשטעו) [כשנטעו] גרעין קאמר ראי לאו הכי הוי ליה תלוש ולבסוף חברו ואמרינן לקמן המשתחוה לבית אסרו תלוש ולבסוף חברו כתלוש דמי. ואיכא למימר דלא דמי אילן לבית דבית אין לו שרשים והרי הוא כאילן המונח על גבי קרקע אבל אילן לא. והעוקר ע״ז צריך לשרש אחריה. אתמר אבני הר שנדלדלו בני ר׳ חייא ור׳ יוחנן חד אמר אסורות מפני שהם תלושות וחד אמר מותרות מפני שאין בהם תפישת ידי אדם. והלכתא כמאן דאסיר דהוי ליה ספיקא דאורייתא ולחומרא. (ח) אמר רב יהודה אמר רב ישראל שוקף לבנה להשתחוות לה ובא גוי והשתחוה לה אסורה. פי׳ אשמעינן דאף על גב דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו אסרה ואשמעינן דע״ז של ישראל היא ואין לה בטלה עולמית. מנא לן דאסורה אמר ר׳ אלעזר כתחלת של ארץ ישראל דאמר רחמנא ואשריהם תשרפון באש מכדי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו פי׳ ואף על גב דעבדי בהו מעשה ואמרינן לקמן עשה בה מעשה אסרה הני מילי בדבר של יחיד אבל דבר של [רבים] אין נאסרים אפילו במעשה כדאמר ר׳ יוחנן לקמן מים של רבים אין נאסרים ופי׳ אפילו במעשה. וי״מ אותה שלא במעשה והיא נטפה אצטריך לאשמעינן דסד״א כיון דרבים הוא ואית ליה חלקא בגוה לתסרא אפילו בלא מעשה קמ״ל אבל לעולם במעשה מתסר אפילו בדבר של רבים והכי נמי מסתבר מכלים שהניח אחד שתי׳ של רבים ולא כדברי הרב ראב״ד ז״ל שכתב דכיון דאקדישו הוי ליה כיחיד. והא דאמרינן הכא מכדי ירושה היא להם מאבותיהם ואין אדם אוסר דבר שאינו שלו בדין הוא דהוי ליה למימר ואי משום דעבד בהו (משום) [מעשה] (מעשה) [משום] ר)בפלוגתא לא מיירי ואי משום הנך דמעיקרא בבטולה בעלמא סגי ליה. אלא מדפלח ישראל לעגל גלי אדעתייהו שאוו לאלהות הרבה וניחא להם בע״ז וכי אתו גוים שליחותייהו דידהו קא עבדו והוי ע״ז של ישראל. הכא נמי ישראל שוקף לבנה גלי אדעתיה דניחא ליה בע״ז וכי אתא גוי וסגיד שליחותא דישראל קא

תורת ההשלמה

(ז) ר׳ יוסי היינו ת״ק כו׳ והלכתא כרבנן שאפילו התוספות מותר באילן שנטעו פי׳ כנ״ל. ותיבות אפי׳ לר״י נמחק. והמעתיק טעה וכפל מ״ש בשורה הקודמת. אמנם גוף דברי רבינו צ״ע שפי׳ דלרבנן התוספות מותר ומה שאמר שמואל בדף מ״ח המשתחוה לאילן תוספתיה אסורה אתא כר׳ יוסי בר יהודה כמו שאמרו שם מתחלה בגמ׳. והא רב אשי מוקי אח״כ דשמואל גם כרבנן דאילן שנטעו ולבסוף עבדו מותר אבל תוספתיה אסור והא דקתני גדעו ופסלו לאשמעינן דאע״ג דעבד לה מעשה בגופיה אין עיקר האילן נאסר. וכן פסק הרמב״ם בפ״ח מע״ז. [א״ה. וכן פי׳ הר״ן] וכן כתב הטור וב״י סי׳ קמה. ואולי דעתו מפני שאמר בגמ׳ דברי ר״א בלשון מתקיף א״כ מוכח דדברי ר׳ אלעזר עיקר. [א״ה. דעת רבינו הוא דעת רש״י ז״ל שפי׳ כן] ומ״ש על דברי רש״י שפי׳ דדוקא כשנטע גרעין ורבינו מחלק בין בית לאילן כ״כ נמי בתוס׳ שם מ״ה ע״ב ד״ה והא. ופי׳ ב״י שמישב דעת רש״י. ומ״ש גבי אבני הר שנדלדלו והלכתא כמאן דאסר משום דלא מסיימי אם בני ר״ח דהלכתא כותיה נגד ר״י אם אסרי או מתירין וה״ל ספיקא דאורייתא וכ״פ הראב״ד והר״ן והרא״ה דלא כהרמב״ם בפ״ח שם. והטור סי׳ קמ״ה שפסק להקל ופי׳ ש״ך שם ס״ק א׳ שמיישב דברי הרמב״ם:

(ח) אמר ר״י אמר רב ישראל שוקף לבנה כו׳ ואע״ג דעבד בה מעשה כו׳ הני מילי בדבר של יחיד כו׳ כדאמר ר״י לקמן כו׳ וי״מ אותה שלא במעשה כו׳ בפלוגתא לא מיירי כו׳ דכיון דאקדשה ה״ל כיחיד כו׳. גם הרמב״ן הקשה כן דהא אמרינן דאם עשה בה מעשה אסרה ומתמה קושיא זאת הואיל דין חדש דאם נאסרה שלא מדעת בעלים ע״י מעשה יש לה ביטול אף בע״ז של ישראל והר״ן בפ׳ ר׳ ישמעאל חולק עליו ורבינו מתרץ קושיתו דבשל רבים אין נאסרים כמו שאמר ר״י משום רשב״י והוא כדעת הלבוש דבשל רבים אין נאסרים בשום אופן אפי׳ תלושין וי״מ ס״ל דהא דאמר ר״י משום רשב״י דמים של רבים אין נאסרין הוא משום דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו ואשמעינן רבותא דאף שהיא של רבים ואית ביה חלק אפ״ה אין נאסרין ול״ד לאית ליה שותפות בגויה דאמרינן בחולין ד׳ מ׳. שאוסר דשם יש לו חלק מסוים אבל של רבים אינו נאסר דאינו שלו מקרי וזה כדעת הש״ך ביו״ד סי׳ קל״ט בנה״כ בהגהה בתרא. וזה נראה דעת הרמב״ם והטור וש״ע שהשמיטו דין דשל רבים אין נאסרים בתלושין יע״ש ובפ״ז וביאור הגר״א שם ס״ק ב׳ ולפי״ז מתורץ קושית הרמב״ן דפלוגתא לא מיירי דבחולין שם סובר ר״נ ור״ע דאינו אוסר דבר שאינו שלו אף במעשה וכן סבר רב. והראב״ד נ״כ אזיל לשיטתיה

עביד והוי ליה ע"ז של ישראל ואין לה בטלה עולמית. בעי חזקי' ישראל שזקף ביצה להשתחוות לה ולא השתחוה לה ובא גוי והשתחוה לה מהו לבנה הוא דמנכרא זקפתא אבל ביצה דלא מנכרא זקפתה לא או דלמא לא שנא תיקו:

(ט) בעי ריש לקיש המשתחוה לדקל לולבו מהו למצוה באילן שנטעו מתחלה לכך לא תבעי לך דאפי' להדיוט נמי אסור כי תבעי לך באילן שנטעו ולבסוף עבדו ואליבא דר' יוסי ב"ר יהודה לא תבעי לך דאמר אילן שנטעו ולבסוף עבדו אסור אף להדיוט כי תבעי לך אליבא דרבנן מאי לענין מצוה מי מאיס לגבוה או לא. פי' ולכתחלה קא מבעיא ליה דבדיעבד פשיטא לן דיצא דהא בע"ז גופא שהיא דגוי אפילו קודם ביטול שאסורה בהנאה אמרינן במס' סוכה נפל יצא דמצות לאו ליהנות נתנו כל שכן האי שמותר להדיוט שאם נפל יצא אלא כי קא מבעיא לן לכתחלה דאמרינן התם לכתחלה לא יטול בע"ז דגוי התם הוא דמיתסר להדיוט הוא דאמרינן שלכתחלה לא יטול אבל הכא דשרי להדיוט אפי' לכתחלה יטול ואפי' בע"ז של ישראל או דלמא מיהא לכתחלה לא יטול דלענין מצוה מאיס כלגבוה. והא דתנן בפרק לולב הגזול [דף כ"ט ב'] של אשירה ושל עיר הנדחת פסול מוקמינן לה בגמ' באשירת דמשה. ופירש בע"ז של ישראל דכיון דאין לה ביטול כתותי מכתת שעוריה. אבל דגוי כיון דאית ליה תקנה בביטול לא מכתת שעוריה ואפי' קודם ביטול אם נפלו יצא ואי(מאי) משום הנאה מצות לאו ליהנות נתנו ומיהו לכתחלה לא יטול (י) וכי תימא והיכי משכחת לה לולב דגוי והא מדאגבהיה ישראל זכה ביה הוי ליה ע"ז של ישראל איכא למימר כגון דלא הגביהו לזכות בו אלא לצאת בו אי נמי כגון שנתן לו הגוי ע"מ להחזיר דע"ז דגוי הוא ומיהו לכם קרינא בו דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה אי נמי ביום שני. והרב ראב"ד ז"ל פי' שאותו הלולב הוא מתשמישי ע"ז ביד גוי ואע"ג דזכה ישראל בלולב כיון דעיקר ע"ז ביד גוי הוא אית ליה תקנה בבטול כדאמרינן בטל ע"ז בטל משמשיה אי נמי כגון דקל שיש תחתיו ע"ז דאמרינן לקמן העמיד ע"ז וסלקה הרי זו מותרת ודכותיה אמרינן בפרק מצות חליצה [ד' ק"ג] סנדל של עבודה זרה לא תחלוץ ואם חלצה חליצתה כשרה פי' משום דאית ליה תקנה בביטול. של תקרובות עכו"ם אין לה בטלה עולמית. וכי תימא והא ליתא כעין פנים משכחת לה כגון שקצעה מתחלה לכך דהוי כעין זביחה כדאמרינן בפ' ר' ישמעאל כגון שבצרן מתחלה לכך. כי אתא רב דימי אמר אשרה שבטלה קא מבעיא ליה יש דיחוי אצל מצות או לא. בפרק לולב הגזול משמע דדיחוי מעיקרא פשיטא דהוי דיחוי ונראה ונדחה ספק. המשתחוה למי הספל אסורים דלמיא קא סגיד ולא לבבואה דידה:

תורת ההשלמה

לשיטתיה דס"ל בפ"ח מה' עכו"ם ומפרש דברי ר"י בשם רשב"י כפשטיה דמים של רבים אסורי אפילו בתלושין מש"ה מתרץ קושית הרמב"ן דגבי אחו הוי כשל יחיד כיון דאקדשי. אבל בשוה"ד לא זכיתי להבין סברת הראב"ד דהא אקדשי קודם שהניח אחו ובמאי ה"ל כיחיד וד' יאיר עיני:

(ט) בעי ר"ל המשתחוה לדקל כו' פי' לכתחלה קא מבעי כו' כן פי' הראב"ד כמו שהביאו הר"ן פ' כל הצלמים אבל הרמב"ן כתב דבדיעבד נמי בעי ור"ל לית ליה הא דרבא וכ"כ הריטב"א ותוס' וכן מ"ש רבינו בשם הראב"ד דבע"ז ומשמשיה מספקא שבע"ז ביד גוי וכיון שכן לא קיימא לשריפה כתב הר"ן דאין זה ברור דדלמא כי אמרינן עכו"ם שביטל ע"ז בטל משמשיה דוקא כשהמשמשין ברשותו אבל משמשין שהיה ביד ישראל אפשר שאין להם ביטול אפי' שבטל עכו"ם ע"ז. ומוקי הר"ן כתי' רבינו שאול הי' ביד ישראל וביו"ט שני איירי דלא בעינן לכם, והר"ן לא כ' דמיירי במתנה ע"מ להחזיר ומשמע מדברי הר"ן דכיון דאמרינן במתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה ה"ל כע"ז של ישראל. עי' תוס' סוכה ל"ב ב' ד"ה באשירה וכו' ומ"ש בענין דיחוי דבסוכה פשטי לה ודיחוי מעיקרא הוי דיחוי ובגרא"ה ודחה הוי ספיקא עי' תוס' סוכה ל"ג ד"ה מקום ובר"ן פ' לולב הגזול ובשו"ע או"ח סי' תרמ"ט ובביאור הגר"א שם וס"ז. והביא רבינו הא דהמשתחוה לספל שהשמיטו הרי"ף:

(י) [א"ה. וכ"ה והכי משכחת לולב של ע"ז דגוי והא מדאגבהיה ישראל זכה בו וה"ל ע"ז של ישראל כו' משמע מדברי רבינו דאף בע"ז שיש לה בטלים מכיון דאגבהה ישראל זכה. דאל"כ לא מקשה מידי. ויש לעיין אמאי נימא הכי. כיון דיש לו בטלים אמאי יזכה בה ישראל בהגבהתו הא לאו הפקר הוא. והנה במס' ע"ז ד' מ"ב אמר שם רבא לעולם כי פחסה ישראל נמי בטלה אלא גזרה דלמא מגבה לה והדר מבטל לה והוי ליה ע"ז ביד ישראל וכל ע"ז ביד ישראל אינה בטלה לעולם. הנה מסתם אין ראי'. דרבא קאמר שם דלא מהני ביטול ישראל בע"ז של גוי דלמא מגבה לה והדר מבטל לה. ואיכא למימר דבעינן דלמא מגבה הכי דמהני הגבהתו כגון בע"ז של הפקר. וכן משמע מפירש"י ז"ל דפי' דלמא מגבה וקני לה בהגבהה דכל דבר הפקר כגון מציאה נקנית בהגבהה משמע להדיא דדעת רש"י ז"ל דבע"ז של גוי שיש לה בטלים לאו כל כמיניה דישראל אם מגבה לה שיקנה בהגבהתו ויהי' בזה ע"ז של

מתני' שלש בתים הם בית שבנאו מתחלה לע"ז הרי זה אסור. פי' לע"ז שיהא הוא עצמו ע"ז דהוא אסיקנא לעיל אין הקדש לע"ז. הרי זו אסורה ואם היא של ישראל אין לה בטלה עולמית ואם היא של גוי אסורה עד שיבטלנה. סיידו וכיידו לע"ז וחדש נוטל מה שחידש והשאר מותר מיהו בעוד שהכיור בו אסור כל הבית. הכניס לתוכו ע"ז והוציאה הרי זו מותרת בלא ביטול שאם הכניס לתוכו ע"ז משום קביעות הוי ליה משמשי ע"ז ואין תקנה לבית אלא בביטול. שלשה אבנים [הם] אבן שחצבה מתחלה לכך הרי זו אסורה סיידה וכיידה לע"ז וחדש נוטל מה שחדש העמיד עליה ע"ז וסלקה הרי זו מותרת. שלשה אילנות הם אילן שנטעו מתחלה לכך הרי זה אסור גדעו ופסלו לע"ז והחליף נוטל מה שהחליף העמיד תחתיו ע"ז ובטלה הרי זה מותר. פה שלש אילנות ושלש האבנים מתפרשים על הדרך שפירשתי בשלש בתים.

גמרא אמר רב המשתחוה לבית אסרה קסבר תלוש ולבסוף חברו כתלוש דמי והאנן [בנה] תנן בנה אע"פ שלא השתחוה [השתחוה] אעפ"י שלא בנה. שלשה אבנים הם אמר ר' אמי והוא שסייד וכייד בגופה של אבן [וכי לא סייד בגופה של אבן] לא

תורת ההשלמה

של ישראל. אמנם כלשון רבינו מלינו ברא"ש פ"ג דר"ה ד' כ"ח. ובתוס' סוכה ד' ל"א ד"ה באשרה כו' וברן ועי' ב"י סי' תרמ"ט בא"ח. אבל כבר פירש הב"ח דבריהם דטעמם כיון דרבנא שמעיה קאמר דבשל עכו"ם יצא ומשמע אפי' אין לו בעלים לכן מפרשי התוס' דלא יצא בזה אא"כ לא נתכוין לזכות בו. וכ"ה דברי הרא"ש והר"ן ושארי ראשונים. והב"ח כתב דהא מלתא אינו אלא בשל הפקר אבל לא באית ליה בעלים. ובדברי רבינו אי אפשר לפרש כדברי הב"ח דהא מקשה והיכי משכחת לולב של ע"ז דגוי. משמע דלא משכחת כלל כיון דמכי אגבה זכה בו. והא ליתא אלא אם נימא דגם ביש לו בעלים זכה דאל"כ לא מקשה מידי. והא מלתא טעמא בעי. אמאי יזכה בשל עכו"ם. אח"ז מצאתי בק"נ על הרא"ש לגמ' ר"ה שהקשה כן אמ"ש הרא"ש שם. ואו"ת ע"ז של עכו"ם נמי מהי תגבהה נעשית ע"ז של ישראל הי' הקשה במאי נעשית של ישראל דהא הבעלים לא נתייאשו ממנה. והנה במ"א סי' תרמ"ט ס"ק ה' כתב טעמא דהא מלהא כיון דהישראל חייב באחריותו מקרי שלו כמו שמלינו גבי חמץ ואינו מובן מאי ראי' מייתי מחמץ דכתיב התם לא ימצא יתירה. דהכי אמרינן בפסחים ד' ה' יכול יטמין ויקבל פקדונות מן העכו"ם ת"ל לא ימצא ומפורש שם בגמ' דהאי לא ימצא איצטריך למ"ד דבר הגורם לממון לאו כממון דמי בכל דוכתי כתב רחמנא הכא לא ימצא לחייבו אם הוא באחריותו וגורם לממון. הרי דבחמץ שאני משום קרא יתירה ? אבל בשאר דוכתי לא מקרי גורם לממון שיהא כממון אלא בדבר דלית ליה בעלים אחרים גמורים. אבל בדבר שיש לו בעלים גמורים ואצל חבירו הוי גורם לממון האיך נימא דחבירו יהי' בעלים עליו משום אחריותו והרי דבר זה אינו של הפקר ויש לו בעלים וראי' לזה דהנה ב"ק ד' ע"ו אמרינן שם. נהי דסבר ר"ש מה לי מכרו להדיוט מה לי מכרו לשמים איפכא מבעי ליה כו' ומסיק דר"ש אמלתא אחריתא קאי והכי קתני אין הגונב אחר הגנב משלם דו"ה וכן הגונב קדשים מבית בעלים פטור מ"ט וגונב מבית האיש ולא מבית הקדש ר"ש אומר קדשים שחייב באחריותן חייב מ"ט קרינא בי' וגונב מבית האיש ושאינו חייב באחריותן פטור דלא קרינן ביה וגונב מבית האיש. ופי' רש"י דטעמא דר"ש הוא משום דדבר הגורם לממון כממון דמי ולכך כשהוא חייב באחריותן גורם הוא להגנב לשלם ממון והוי כממונו ולכך קרינא ביה מבית האיש ע"כ וקשה לכאורה כיון דטעמא דר"ש הוא משום דדבר הגורם לבעלים לשלם ממון הוי כממונו. ופליג משום כך בקדשים אף דכבר יצאו מרשות הבעלים לרשות הקדש מ"מ קרינא ביה וגונב מבית האיש משום דחייב באחריותו. א"כ אמאי לא פליג גם ארישא דברייתא אין הגונב אחר הגנב דתניא שם ברישא דאינו משלם ג"כ תשלומי דו"ה משום דלא קרינא בי' וגונב מבית האיש. לפלוג ר"ש ג"כ עלה משום גורם לממון. דהא האי גניבה לגבי הגנב אף דלא הוי שלו מ"מ גורם לממון הוי לגביה דהא לכשימצא שגנבה יצטרך לשלם עבורה אף דאח"כ נגנבה ממנו. דכיון דכבר גנבה עומדת באחריותו וחייב בכל אונסין. ואם לא גנבה גנב השני הי' מחזירה לבעלים הראשונים. ועתה כשנגנבה ממנו גנב השני גורם הוא לשלם עבורה ממון, וה"ל גורם לממון לגבי גנב הראשון ולר"ש קרינן בי' וגונב מבית האיש עבור זה. ואמאי לא פליג ר"ש עלה. לומר דגם בזה חייב דו"ה. דמפשטא דגמ' משמע דלא פליג ר"ש רק אסיפא. אלא בע"כ דלא אמרינן גורם לממון כממון דמי אלא היכא דאין לו בעלים אחרים חוץ מזה שהוא לו גורם לממון. או אמרינן כיון דלכו"ע לא נפקא שום ממון מיניה ולגבי זה גורם הוא לממון הוי כממונו והוא הוי בעלים לדבר זה. משא"כ היכא דאית ליה בעלים גמורים. ולהכי גבי הקדש אף דכיון דהקדישו הבעלים יצאו מרשותן מ"מ כיון דנשאר עוד לגביהו מה שהוא גורם להם לממון הוי כממונם. משא"כ לגבי גונב אחר הגנב אף דגורם לממון לגבי גנב הראשון מ"מ כיון דאית ליה בעלים גמורים לא אמרינן לגבי הגנב גורם לממון כממון דמי. וכן בדף ע"א ע"ב דפריך שם שור הנסקל איסורי הנאה נינהו ולאו דמרה קטלה ואמאי מחייב דו"ה עליו ומוקי רבה הכא במאי עסקינן כו' וסבר לה כר"ש דאמר דבר הגורם לממון כממון דמי. שם ג"כ כיון שנגמר דינו לסקילה ה"ל א"ה

וכבר

-רא אלא כי אתמר דר' אמי לענין בטיל(ת אתמר ;"נ דסייד וכייר בנופה של אבן כי נוטל מה :חדש שפיר דמי. שלש אשרות הם אמרי דבי ר' ינאי והוא שהבריך והרכיב בנופה של אילן והא אבן נרעו ופסלו תנן אלא כי אתמר דר' ינאי לענין בטולא אתמר דאע"ג דהבריך והרכיב בנופו של אילן כי נוטל מה שהחליף שפיר דמי מהו דתימא להוי כאילן שנטעו מתחלה לכך ולהתסר כולה קמ"ל. אתמר איזו היא אשרה סתם כל שכומרין שומרים אותה ואין טועמין מפירותיה. שמואל אמר כגון דאמרי תני תמרי להוו לשכרא (דכי נצרכי ליה) [דכי נצרפי] ושתו ליה ביום אידם. אמר אמימר אמרו לי סבי דפומבדיתא הלכתא כשמואל:

(יח) **מתני'** לא ישב בצלה. אמרינן בגמרא אפילו בצל צלה ואם ישב טהור אמרינן בגמ' אפילו בצל קומתה. לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא. תניא נוטעין יחור של ערלה ואין נוטעין אגוז של ערלה מפני שהוא פרי. ואמר רב יהודה אמר רב מודה ר' יוסי (יב) שאם נטע והבריך והרכיב שמותר. פי' אם נטע לאחר שלש שנים ואם הרכיב ילדה בזקנה מותר לאלתר כדאמרינן בסוטה ילדה בזקנה בטלה [דף מ"נ] ואם הרכיב ילדה בילדה בת שתי שנים מותרת לאחר שנה דבתר קמייתא אזלינן והכי משמע בפרק משוח מלחמה דגרסינן התם אשר נטע אין לי אלא נוטע מרכיב ומבריך מנין תלמוד לומר אשר נטע. ופרכינן האי מרכיב היכי דמי אילמא ילדה בזקנה והא אמר רב חסדא ילדה שסבכה בזקנת בטלה אלא ילדה בילדה תפוק ליה דבעי (מנדר) [מהדר] משום ילדה ראשונה ואמאי לא שני ליה לעולם ילדה בילדה וכגון דאית ליה תרתי שני לקמייתא דלסוף שתא לא בעי למהדר משום קמייתא ובעי למיהדר משום בתרייתא אלא לאו שמע מי-ח כיון ילדה קמייתא אית לה ולסוף שתא משתריא בתרי בתרייתא נמי דקמייתא:

מתני' נטל ממנה עצים אסורים בהנאה הסיק בהם את התנור חדש יותץ ישן יוצן. לית הלכתא הכי אלא בין חדש בין ישן יוצן רזה וזה גורם מותר ואם אפה בו את הפת ולא צננו הפת אסורה ואפילו למאן דאמר זה וזה גורם מותר דיש שבח עצים בפת. (יג) נתערבת באחרות כלם אסורות בהנאה ולא גרסינן ואחרות באחרות שאם נתערבו אחרות באחרות מותרות בהנאה דספק ספיקא הוא ומותר דגרסינן במס' זבחים פרק כל הזבחים שנתערבו [דף ע"ד] אמר רב יהודה [אמר רב] טבעת של ע"ז שנתערבה במאה טבעות ופירשו ששים במקום אחד וארבעים במקום אחד ופירשה אחת מארבעים אינן אוסרות אחת מששים אוסרות, מאי שנא אחת מארבעים דלא דאמרינן אסורא ברובא איתא אחת מששים נמי אסורא ברובא איתא.

תורת ההשלמה

וכבר יצא מרשות בעלים. וכן הוא בפ' כל שעה לגבי אוכל חמץ של הקדש במועד הי' שם נמי ז"ל בעלים אחרים וזה ברור לפע"ד. וכנידון דידן לאותן הסוברים דמשני הגבהתו של ישראל אף בית לו בעלים הי' ראוי לקיים דעת הר"א שהביא הב"י ביו"ד סי' קמ"ז דלא בעינן שיקנה הישראל הע"ז אלא כל שנקרא שמו עליו הו לא מהני ביטול. וכדעת זו מוכח לכאורה בגמ' ע"ז מ"ב דקאמר רבא לשון זה וה"ל ע"ז ביד ישראל הי' ולא קאמר וה"ל ע"ז של ישראל משמע דלא בעינן רק דיהי' ביד ישראל ולא שיהי' של ישראל אלא די לענין מכין לשם זה. דהא בין לר' ישמעאל דנפקא ליה דע"ז של ישראל אין לה ביטול ומשון נגיזה מדכתיב ושם בסתר. וכן לר"ע דנפקא ליה מדכתיב לא תטע לך אשרה נר משמע דהוא שלו. דהא גבי ושם בסתר כתיב בריש ארור האיש אשר יעשה. ואם עשה הרי הוא שלו וגם לא תטע משמע נמי דהוי שלו ומכין לשם לאמר דאם רק נקרא שמו עליו לא יהני ביטול ול"ע]:

(יח) לא ישב בצלה אמרינן בגמ' אפי' בצל צלה. ר"ל משום דהרי"ף השמיט כל הא שקלא וטריא בגמ' והרמב"ם בפ"ז מה' ע"ז מתיר בצל צלה וכתב הר"ן וכן הביא בב"י דהרי"ף והרמב"ם והרא"ש הי' להם גרסא אחרת בגמ' להכי כתב רבינו להשמיעך דגם צל צלה נמי אסור וכ"כ הטור ואם ישב טהור אפי' בצל קומתה. כמ"ש בגמ'. ומ"ש לא יעבור תחתיה ואם עבר טמא הוא פתחיה ממש והרמב"ם לא הזכיר דאם עבר טמא משום דאמרינן דאתיא כריב"ב וס"ל דתקרובת ע"ז מטמא באהל ואנן פסקינן כת"ק מש"ה משמיט הטומאה וכן הרי"ף כתב נמי ואם עבר טמא משום דהא הוי מדרבנן כדמוכח מסוגי' דמחלק בין גולת הריכים וכדפרש"י דקראי אסמכתא בעלמא:

(יב) שאם נטע והבריך והרכיב שמותר פי' אם נטע מותר לאחר שלש שנים ואם הרכיב ילדה בזקנה מותר לאלתר. ר"ל מה שאמרו אם נטע שמותר הוא לאחר שלש שנים. דצריך להמתין ג' שנים ערלה משרשיה הגרעין אף דנימא שמותר להנות ממנה משום זו"ג גורם אבל עכ"פ צריך להמתין שני ערלה. אבל הרכבה הוא לאלתר משום דבטלה בזקנה ואפי' ילדה בטלה במעיה לפני הבכירים כגון שהרכיב ילדה בת שנה בילדה בת שתי שנים והראי' מהא דמוטב מביא גם התוס' במס' מנחות דף ס"ט ב' ד"ה דאמר והוא כפי' קמא שפי' רש"י דף ס"ט:

(יג) נתערבה באחרות הי' ול"צ ואחרות באחרות דס"ס היא ומותר דגרסינן הי' רבינו שהביא ראי' מהא דרב ודלא כשמואל וכ"כ הר"ן דקי"ל כן. ולא גרסי

אלא אימא פירשו ארבעים כלם למקום אחד אין אוסרים פירשו ששים למקום אחד אוסרים כי אמריתא קמיה דשמואל אמר לי הנח לע"ז דאפי' ספק ספיקא אסור עד סוף העולם. מיתיבי ספק עבודה זרה אסור וספק ספיקא מותר כיצד כוס של ע"ז שנפל באוצר מלא כוסות כלם אסורות פירש אחד לרבוא ומרבוא לרבוא מותר תנאי היא דתניא ר' יהודא אומר רמוני באדן אוסרים בכל שהן כיצד נפל אחד מהם לרבוא ומרבוא לרבוא אסור ר' [שמעון בן] יהודה אומר משום ר' שמעון לרבוא אסור מרבוא לשלשה ומשלשה למקום אחר מותר ואסיקנא התם דר' שמעון [מתיר] אפי' בע"ז בספק ספקא ושמואל סבר לה כותיה בחדא ופליג עליה בחדא ואמרינן נמי התם מרבוא לשלשה מותר מאי שנא שלשה דאיכא רובא תרי נמי איכא רובא מאי שלשה נמי תרי והוא. וכיון דפליגי רב ושמואל בהא מלתא וקיימא לן הלכתא כרב באסורי ותניא נמי כותיה אלמא הלכתא כרב ואע"ג דפליגי ר' יהודה ור' שמעון בהא מלתא וקיימא לן ר' יהודה ור' שמעון הלכה כר' יהודה הכא לית הלכתא כותיה חדא דר' יהודה אפילו בשאר איסורין אסר ועוד דהא תניא כותיה דרב. וגרסינן נמי התם אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב טבעת של ע"ז שנתערבה במאה טבעות ונפלה אחת מהם לים המלח הותרו כלן דאמרינן (מאי) האי דנפל דאיסורא הוא. ואסיקנא רב דאמר כר' אליעזר ואליבא דר' אליעזר נמי פליג ר' אלעזר בן פדת (אליבא) [עליה] דרב ואמר לא התיר ר' אליעזר אלא שנים כדאיתא התם (ד) ר' אליעזר אומר יוליך הנאה לים המלח. פי' הנאת הפת שנתערבה באחרות אבל אותה הפת אסורה ולא סגי לא לבנד שארגו בכרכר ולא הפת ולא התנור בהולכת עצים לים המלח כדברי הרב בעל המאור ז"ל דכיון שנגמר הפת והתנור באיסור לא אמרינן יוליך הנאה לים המלח. וראי' לדבר גבינת בית אונייקא לר' מאיר ושאר גבינות לרבנן אם היו מעמידין אותה בקיבת עגלי ע"ז דאמרינן מפני מה לא אסרוה בהנאה ולא סגי בפדיון וכן כבשים שנתן לתוכן יין וחומץ שאסורים בהנאה לחזקיה דהלכתא כותיה ור' יוחנן נמי [לא] פליג עליה אלא משום דלא ידיע ממשו [ולא] סגי בפדיון. וכיון דיש שבח עצים בפת ושבח כרכר בבגד ידוע ממשו ולא סגי בפדיון וכן כל דבר שיש בו טעם האסור לא סגי בפדיון (ומודים) [ומודיים] לרבנן שמותר בהנאה משום דלעבורא זוהמא עבידי ואי למתוקי טעמא אסור בהנאה ולא סגי בפדיון. וכן אני אומר ביין בסתם יינם דקיי"ל כרשב"ג [דאמר]

תורת ההשלמה

גרסי' ואחרות באחרות ה"ל לשמואל להביא ראי' ממתני' וכמ"ש התוס' והר"ן וזהו דלא כהראב"ד בפ"ז מע"ז הי"א דפסק כשמואל יעו"ש ברמב"ם :

(יד) ר"א אומר יוליך הנאה לים המלח. פי' הנאת הפת שנתערבה אבל אותה הפת אסורה כו' זה ענין באפי נפשיה וקאי על ר"א דמשנתנו ופירושו דלא כדעת רש"י ובעל המאור בפ' כ"ש דס"ל דיוליך דמי עצים לים רק הפת עצמה מותר בהולכת הנאה לים המלח והביא ראי' לזה מגבינות בית אונייקי לר"מ דאסור בהנאה ואפי' לרבנן בשאר גבינות אם היו מעמידין אותה בקיבת עגלי ע"ז דלא פליגי עם ר"מ רק דס"ל דאין מעמידין אותה בקיבת ע"ז שאמרו שם דף ל"ה א"כ יאסרו אף בהנאה. ולא סגי בפדיון וכן כבשים שנתנו לתוכה יין אי ידיע ממשו אסורין לכו"ע וכן מוריים אי עבידו למתוקי טעמא ל"פ גם רבנן ואסרי בהנאה ולא סגי בפדיון זה הכלל לא אמרו ר"א ורשב"ג דסגי בפדיון אלא יבש ביבש דאינו נותן טעם וגם לא הוי דבר שבמנין ולכן גם סתם יינם אי יהיב טעמא אסרי וכ"כ הרמב"ן במלחמות בפ' כל הצלמים דלא כבעה"מ וכן הביא ראי' מירושלמי שכתב בהדיא דמודה רשב"ג לחכמים ביין בתבשיל שאוסר וגבי טבעת במס' זבחים אף דהוי דבר שבמנין לא הותרו בפדיון דוקא אם נפלה אבל לא אמרינן בסתם דאם נתערב שיוליך הנאה לים המלח דהא אסיקנא התם כר"א אמר רב והא ר"א גופא ס"ל בפ"ז דיוליך הנאה לים המלח ש"מ דבדבר חשוב ס"ל לר"א ג"כ דאיכא בטלה רק בנפלה ואפ"ה ס"ל לר' אלעזר בן פדת דלא הותרו כלם לאכול כל אחד רק שתים שתים ומשמע דס"ל לרבינו כפרש"י והרמב"ם מפרש שאוכלו שתים ע"ש בפ"ז מע"ז. ול"ע שכתב רבינו דר"א בן פדת פליג אדרב בדעת ר"א דהא ר"נ השיב שם בזבחים דאנא נמי תרתי קאמינא ומשמע דרב נמי תרתי אמר. אם לא דרבינו יפרש דר"נ אמר אע"ג דרב אמר סתמא הותרו כלן אבל אנא ס"ל כר"א בן פדת דלא הותרו אלא שתים שתים. ומשמע דרבינו מפרש דר"א ורשב"ג חדא מינהו דלא כבעל המאור שמחלק ביניהם ועי' בר"ן פ' כל הצלמים שהאריך בזה. ועי' ר"ן פ' הפועל שמביא כל הני ראיות בשם הראב"ד ודחה זה בשם הרשב"א ז"ל דהתם גבי חזקי' ור"י וכל הני. דינא אתא לאשמעינן ולא איירי בתקון דר"א ורשב"ג מהא דיוליך הנאה לים המלח או למכור לגוי רק מהירושלמי ראי' לאסור יין שנפל לתבשיל אבל מה שכ' דגם בסתם יינם כו' אין ראי' מהירושלמי ואדרבא מדאמר אבל יין בתבשיל מוכח דסתם יינם יין ביין אית ליה תקנה בהא דר"א ורשב"ג וכדעת הרי"ף בההיא דאתערבו לי' חביתא דחמרא בסתם יינם איירי יעו"ש דמשמע דיין ביין בסתם יינם אפי' יין ביין אית ליה הא תקנתא ועי' יו"ד סי' קל"ד וביאור הגר"א שם :

אמר

ימכר כלו לנוים חוץ מדמי יין נסך שבו אם הי' ביין של איסור כדי לתת טעם ביין היתר אם הי' מים כלו אסור בהנאה ולא סגי בפדיון :

ירושלמי רשב"ג אומר ימכר כלו לנוים חוץ מדמי יין נסך שבו מודה רשב"ג לחכמים ביין בתבשיל שהוא אסור הא דקיימא לן הלכה כר' אליעזר דאמר יש פדיון לע"ז שהיא תופשת דמית אבל ערלה וכלאי הכרם שאין תופשין את דמיהן אין פודין וכן כתב הרב בעל המאור דק הרב ר' שמואל ז"ל כתב הוא הדין לערלה וכלאי הכרם וע"ז נמי לא אמרן אלא בדבר שאינו בלול כגון פת ובגד וכיוצא בהם אבל יין ביין שהוא דבר בלול קיימא לן יין נסך יין ביין אסור לא שנא קודם פדיון [לא שנא לאחר פדיון] ומסתברא דהא דקיימא לן כר' אליעזר דוקא בפת ובגד שאין בהם אסור אלא הפת מפני העצים והבגד בשביל הכרכר והעצים והכרכר אינו דבר שבמנין אבל בדבר שהוא גוף האיסור והוא דבר שבמנין כלם אסורים בהנאה. ואין להם תקנה בפדיון והיינו דתנן ואלו אסורים ואוסרים בבל שהן . ונרסינן נמי. בפרק כל הזבחים אמר רב טבעת של ע"ז שנפלה למאה טבעות ונפל אחד מהם לים הגדול הותרו כלם . ואסיקנא דאמר כר' אליעזר אלמא לר' אליעזר נמי טעמא דנפל לים הגדול אבל לכתחלה לא אמרינן יוליך הנאה לים המלח ור' אלעזר בן פדת פליג(ת עליה דרב ואמר דאפי' לר' אליעזר לא הותרו כלן. אתמר ע"ז שנשתברה מאליה אמר רב צריך לבטל כל קיסם וקיסם ושמואל אמר אין ע"ז צריכה לבטל אלא דרך גרילתה. ואסיקנא דכולי' עלמא עובדים לשברים והכא בשברי שברים קא מפלגי מר סבר שברי שברים אסורים ומר סבר שברי שברים מותרים ואי בעית אימא דכולי עלמא שברי שברים מותרים והכא בע"ז של חוליות והדיוט יכול להחזירה [קמפלגי מר סבר] אינה בטלה ומר סבר אין ע"ז צריכת לבטל אלא דרך גרילתה. והלכתא כרב ודוקא בשהדיוט יכול להחזירה [אבל אין הדיוט יכול להחזירה] מותרים ודוקא שברי שברים אבל שברים עצמן הא קיימא לן שעבדים לשברים. דקיימא לן כר' יוחנן :

פרק ר' ישמעאל

א (א) **אמר** רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב ע"ז שעובדים אותה במקל שבר מקל חייב ונאסרת זרק מקל לפני' חייב ואינה נאסרת . אמר ליה רבא לרב נחמן מאי שנא שבר דהוי ליה כעין זביחה זרק מקל נמי הויא לה כעין זריקה בעינן [זריקה] המשתברת וליכא . ולא תימא הני מילי שאין עבודתה בכך אלא אפילו כשעבודתה בכך אינה נאסרת דאי לא תימא הכי קשיא דרב אדרב דלעיל אמר זרק מקל לפניה פטור והכא אמר חייב אלא לאו שמע מינה כאן בשעבודתה בכך כאן בשאין עבודתה בכך ועוד דהא מקשינן עליה אבני בית קולים במה יאסרו אלמא אע"פ שעבודתה בכך אמר רב אינה נאסרת וכן הלכתא שאין תקרובות ע"ז נאסרת ואפילו בשעבודתה בכך אלא כשהוא כעין ארבע עבודות. ותניא נמי הכי ישראל שהביא אבנים מן המרקולים וחפה בהן דרכים ופרסיאות אסורות נוי שהביא אבנים מן המרקולים וחפה בהן דרכים ופרסיאות מותרות מאי טעמא דבעינן כעין פנים וליכא ובדין הוא דאפילו לא חפה אינן נאסרות משום תקרובות אלא משום ע"ז הם נאסרות שכל אחת ואחת נעשית ע"ז ותקרובות והיא נאסרת משום ע"ז וכשחפה בטלה אבל (משום עבודה זרה הם נאסרת שכל אחת ואחת נעשית ע"ז ותקרובות והיא נאסרת משום עבודה זרה וכשחפה בטלה אלא) משום תקרובת אינה נאסרת כלל כיון דליתא כעין פנים או כעין זריקה ושבר מקל לפניה נאסרת מפני שהיא כעין זביחה. ואפילו אין עובדים אותה במקל ודאי' לדבר מצא בראש מרקוליס פרכלי ענבים שבצרן לכך וסגול של תקרובת ע"ז דאמרינן בפרק מצות חליצה דחליצה פסולה ועל כרחך בשקצצה מתחלה לכך דאי לאו הכי לא מתסר דלאו כעין פנים ולאו כעין זביחה הוא מכל מקום שמעינן מינה (דברעין) [דבבעין] זביחה לא בעינן עבודתה במקל כלל ודוקא דבר שאינו של נוי אבל דבר של נוי נאסר אע"פ שאינו כעין פנים משום דכתיב לא תחמוד כסף וזהב עלידם ומנא לן דהכי הוא מדמקשה לקמן מעות

תורת ההשלמה

(א) אמר ר"נ אמר רבה בר אבוה אמר רב ס' אלא אפי' שעבודתה בכך דאי לא תימא הכי תקשי דרב אדרב. מפרש דרב יהודה ור' נחמן לא פליגי אליבא דרב אלא ר"י מיירי שאין עבודתה במקל ור"נ מיירי שעבודתה במקל וכפי' רש"י רק מה שפי' דכעין פנים חייב אפי' אין עובדין אותה במקל כלל הוא דלא כפי' רש"י שכתב שעובדין אותה בקעקוע ומה שאמרו שעובדין אותה במקל בא להשמיע רבותא דאעפ"י שעובדין אותה במקל זרק מקל לפניה פטור דלא הוי כעין פנים ודאין עובדין אותה בזריקת מקל פטור כמ"ש הריטב"א בשם הראב"ד וכמ"ש בהשגות פרק ג' מעבודה זרה הלכה ד' וראי' לזה דפריך אבני בית קוליס במה יאסרו אף על גב דעבודתה בכך כיון דלא הוי כעין פנים אף על גב דחייב על הזריקה לבית קוליס אבל האבנים במה יאסרו. ומי אסורין ולא בעי עבודתה בכך אבל יש להם ביטול :

מתני'

דבר של גוי הוא ואמאי לא שני ליה משום דליתיה כעין פנים אלא לאו שמע מינה דלא בעינן בדבר של גוי כעין פנים ומיהו אית ליה תקנה בביטול ואם הוא דבר שכיוצא בו קרב לגבי מזבח כגון פרכלי ענבים ועטרות של שבלים יינות שמנים וסלתות אעפ"י שאינו של גוי אסור ודוקא שהוא כעין זביחה או כעין זריקה והיינו דמקשינן בגמ' בשלמא יינות שמנים וסלתות איכא כעין פנים ואיכא כעין זריקה המשתברת אלא פרכלי ענבים ועטרות של שבלים לא כעין פנים איכא ולא כעין זריקה המשתברת איכא. פי' וכיון דדבר שאינו של גוי הוא אמאי מתסר ופריק רבה בר עולא כגון שבצרן מתחלה לכך. והא דתנן מצא בראשו כלים הרי אלו מותרים פרכינן עלה בגמ' מעות דבר של גוי הוא אמרי דבי ר' ינאי בכים קשור ותלויה בצוארו כסות דבר של גוי הוא [כו'] (דאמר) דמחיפא ליה משיכלתא ארישיה:

(ב) מתני' [ע"ז של עכו"ם וכו'] ודוקא ע"ז עצמה אבל משמשי ע"ז בין דנכרי בין דישראל אינן אסורות עד שיעבדו תניא ר' שמעון בן מנסיא אומר ע"ז של ישראל אין לה בטלה עולמית מאי עולמית אמר ר' חלל בריה דר' אילס לא נצרכא כגון שיש לו בה שותפות וקמ"ל ישראל אדעתא דנפשיה פלח:

מתני' (ג) מכרה או משכנה ר' אומר ביטל וחכמים אומרים לא ביטל. והלכתא כרבנן ואפי' בצורף ישראל. (ד) תניא בתוספתא כלים המשתמשים בהם בגופם אסורים שלא בגופן מותרים ואף כלים המשתמשים בהם בגופם נגנבום כומרים ומכרום הרי אלו מותרים. וכן כתב הרב ראב"ד ז"ל. תנו רבנן לוה עליה או שנפלה עליה מפולת או שנגבוה לסטים או שהניחוה בעלים והלכו להם למדינת הים אם יכולים לחזור הרי הוא כמלחמת יהושע ואינה בטלה. למה לי למתנא כמלחמת יהושע מלתא אגב אורחא קמ"ל דאמר רב יהודה אמר שמואל ישראל שזקף לבנה להשתחוות לה ובא גוי והשתחוה לה אסרה דכיון שזקף לבנה גלי אדעתא דניחא ליה בע"ז וכי אתא גוי ופגיד ליה שליחותיה דידיה עביד והוה ע"ז דישראל ואין לה בטלה עולמית :

ב תניא בימוס של ע"ז שנפגם מותר מזבח שנפגם אסור עד שיותץ רובו. היכי דמי בימוס ה"ד מזבח שנפגם בימוס אבן אחת מזבח אבנים הרבה. תניא נעבד שלו אסור של חבירו מותר פי' שלו אסור בתלוש להדיוט ובבעלי חיים לגבוה ושל חברו מותר בין להדיוט בין לגבוה ואם עשה בו מעשה אסרו אף להדיוט והכי משמע במסכת חולין בפרק השוחט. (ה) ואם אנסוהו גוים והשתחוה לתלוש דידיה לא שנא בצנעה לא שנא בפרהסיא לא שנא בשעת השמד ולא שנא שלא בשעת השמד [נאסרה] דהא קי"ל כל עברות שבתורה אם אומרים לו לאדם עבור ואל תהרג אל יהרג חוץ מע"ז וגלוי עריות ושפיכת דמים שיהרג ואל יעבור. תניא בפסאות של גוים בשעת השמד אע"פ שהשמד בטל אותם בפסאות לא בטלו הא דנקט בשעת השמד (אלא) הא קמ"ל אע"פ שהשמד בטל אותם בפסאות לא בטלו. כי אתא רב דימי אמר ר'. יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לקרקע עולם לא אסרו חפר בה בורות שיחין ומערות אסרה. כי אתא רב שמואל בר יהודה אמר ר' יוחנן אע"פ שאמרו המשתחוה לבעלי חיים לא אסרן עשאן חליפין לע"ז אסורין כי אתא רבין אמר פליגי בה

תורת ההשלמה

(ב) מתני' הגהתי ע"ז של עכו"ם כו' דשם במתני' בפ"ז של ישראל אסורה מיד ושל עכו"ם אינה אסורה עד שתעבד אבל משמשים בין ישראל ובין עכו"ם אסורה מיד ודלא כר"ע וכ"פ הרמב"ם בפ"ח וטור ש"ע ר"ס קמ"ו ומ"ש הברייתא דר' שמעון בן מנסיא וכלשנא אחרינא כ"פ כל הפוסקים והרי"ף השמיטו :

(ג) מכרה או משכנה רבי אומר בטלה וחכמים אומרים לא בטלה והלכתא כרבנן ואפי' בצורף ישראל.

זה דלא כהרמב"ם בפ"ח מעכו"ם דפסק בצורף ישראל בטלה וכדעת הרי"ף דסתם במתניתן ולא מחלק. ובש"ע סי' קמ"ו סעי' ח' הביא דברי שניהם ועי' ב"ח וט"ז שם :

(ד) תניא בתוספתא כלים המשתמשים כו' וכן כתב הראב"ד ז"ל. גם הר"ן הביא תוספתא זו ללמוד ממנה לגרות ע"ז דלא הוי משמשי עכו"ם אלא מיין ואם נגנום או מכרום לישראל מותרות. וכיון דאין דמיה יקרים קיל ממשמשי עכו"ם שאסור אפילו מכרום משום דמימר אמר אידי דדמיה יקרים מוכן לאו לעובד כוכבים ע"ש וכן הדין בכל משמשי עכו"ם שאין ניכרים שהם משמשין ויליף לה מתוספתא הנ"ל וכן כתב הראב"ד. ומה שהביא הא דלוה עליה ובמוס של ע"ז השמיטו הרי"ף:

(ה) ואם אנסוהו גוים והשתחוה לתלוש דידיה ל"ש בצנעה כו' דהא קי"ל כו' והרא"ה שהי' כתוב נאסרה כמו שהגהתי דכיון שצריך למסור את עצמו ולא לעבוד והוא עבר ועבד כ"ל נעבד. אבל הוא נגד דעת כל הפוסקים דאף דפסקינן להלכה כמ"ש דלא כר"י ורבא וכן פסק הרא"ש פ' בן סורר אבל מ"מ לא מקרי נעבד כיון דלא מכוין לעבדה וגם אין ב"ד מענישין אותו אם עבד ולא נהרג רק דעבר על מ"ע של קדוש השם וכ"כ הריטב"א בחי' לע"ז בהדיא ולהכי לא כתב הטור והמחבר בסי' קמ"ז שאסורה הבהמה רק לגבוה והאי אסרה כמ"ש הרמב"ם בפ"ב מאיסורי מזבח ה"ז דשם אסור מתמת מאום :

והלכתא

ר' ישמעאל בר' יוסי ורבנן כו' וחד אמר [חליפי] חליפין נמי אסורין (ו) והלכתא כמאן דאמר חליפי חליפין מותרים דמאן דאמר אסורים סבירא ליה שני כתובים הבאין כאחד מלמדים וכולא תלמודא כמאן דאמר אין מלמדים. אמר רבה בר רב הונא יין כיון שהתחיל למשוך עושה יין נסך דוקא מה שנמשך אבל מה שלא נמשך לא דלא חמיר התחיל למשוך למשנה אחרונה מירד לבור למשנה ראשונה דכיון דירד לבור אמרינן (ירד לבור) מה שבבור אסור והשאר מותר הכי נמי התחיל למשוך למשנה אחרונה מה שמשך אסור והשאר מותר. וכן נעשה מעשה בלוניל על (פיו ועל פי חבריו) [פינו ועל פי חברינו] אמר רב הונא לא שנו אלא שלא החזיר גרנותאי לגת [אבל החזיר גרנותאי לגת] אסור וגרנותאי גופיה במאי מתסרא בנצוק שמעת מינה נצוק חבור (ז) וכי תימא בשלא החזיר גרנותאי לגת נמי לתסר הגת משום נצוק. איכא למשמע מהא דנצוק בר נצוק מותר ולהאי פרושא גרנותאי אינו כבור ונצוק משום עירוב הוא ואע"ג דלא מתסר [היין בנגיעה מתסר] משום עירוב. ואית דבעי מימר דלעולם נצוק בר נצוק אסור והכא היינו טעמא דמותר בשלא החזיר גרנותאי לגת דנצוק משום מגע הוא וכיון דאי נגע גוי בגת מותר כל שכן כי נגע גרנותאי דלא אסרינן מה שבגת משום נצוק אבל גרנותאי גופיה מתסר בנצוק משום דגרנותאי דיניה כבור וכל היכא דלא מתסר משום מגע לא מתסר משום עירוב. ועוד נפקא מינה ליין המערה מחביות לכלי ונגע הגוי בכלי התחתון אם נצוק אסור משום מגע ואסור מה שבחביות [בהנאה ואי משום עירוב לא אסור אלא] לשתיה ולא בהנאה דקיימא לן כרשב"ג דאמר יין ביין ימכר כלו לגוים חוץ מדמי יין נסך שבו ומשמע לכאורה דנצוק משום מגע הוא דגרסינן בפרק השוכר ההוא גברא דאסיק חמרא בנשתא ובר נשתא אתא גוי ואנח ידיה עליה אסריה רבא להוא חמרא אמר ליה רב פפא לא תפשוט מינה דנצוק חבור שאני התם דכולא חמרא בתר נשתא ובת נשתא גרירי ודאי בדאסריה להוא חמרא בהנאה נמי אסריה דאי בשתיה ולא בהנאה אפילו נצוק אינו חבור אסור הוא בשתיה דהא אנח ידיה על הנשתא ונגעיה והיכי פשיט מינה דנצוק חבור אלא לאו שמע מינה דבהנאה נמי אסריה וקא פשיט מינה דנצוק חבור ואי נצוק משום עירוב הוא ולא משום מגע אמאי אסריה (במאה) [בהנאה] אלא לאו שמע מינה דנצוק משום מגע הוא. ויש לומר לעולם משום עירוב ולא משום מגע ומאי דאסריה רבא להוא חמרא בשתיה הוא דאסריה ולא בהנאה וכי תימא היכי פשיט מינה דנצוק חבור משום דרבא אף היין שבתוך בת נשתא אסר ואעפ"י שהיין שנגע הגוי לתוך הנשתא חזר ולא בתוך ש)הבת נשתא ואם כן למה אסור מה שבתוך [בת] הנשתא בשתיה אלא לאו שמע מינה נצוק חבור ולאו מילתא היא דהא שני ליה שאני התם דכולה חמרא בתר נשתא ובת נשתא גריר והאי טעמא לא סליק אלא אחמרא דנשתא. ויש לפרש ולומר

תורת ההשלמה

(ו) והלכתא כמ"ד חליפי חליפין מותרים כו' וכולה תלמודא כמ"ד אין מלמדים וכ"פ הטור סי' קמ"ה אבל הרמב"ם פסק דאסורין וראיתו מירושלמי דשם מפורש דר"י בר"י מתיר ורבנן אסרי וקשיא משני כתובים עי' תוס' קידושין נ"ח וכ"כ הגר"א ובס' מראה הפנים בירושלמי :

(ז) [א"ה. וכ"ת בשלא החזיר כו' איכא למשמע מהא דנצוק בר נצוק כו' קושיא זאת ופרוקא כתבו גם בתוס'. ומ"ש ולהאי פירושא גרנותאי אינו כבור ונצוק משום עירוב. טעמו דלהאי פירושא מוכרחין אנו לומר דיין שבגרנותאי אין דינו כיין שבבור. דמה שאמרו במתניתין ירד לבור אסור דוקא מה שבבור דין יין אית ליה למהוי י"נ אבל שבגרנותאי אף שירד כבר מגת לגרנותאי והתחיל כבר למשוך מ"מ אין דינו למהוי יין וליאסור משום י"נ. והא דנאסר גרנותאי משום נצוק בע"כ דנצוק הוא משום עירוב ולא משום מגע דאי יין שבגרנותאי דינו כיין שבבור ונצוק אוסר משום מגע א"כ אם נגע גוי בבור הנה ע"י הנצוק נעשה היין שבגרנותאי נסך גמור דהוי כאילו נגע ביין שבגרנותאי וכיון דמה שבגת מחובר בנצוק ליין שבגרנותאי אם כן כ"ל לאסור מה שבגת משום חד נצוק דאין להתיר משום נצוק בר נצוק אלא היכא דע"י נצוק אינו נעשה נסך גמור אבל אם הנצוק הוי כמו נגיעה א"כ נגע הנכרי בגרנותאי והגת מחובר בו. אלא בע"כ דהגרנותאי אינו נאסר רק משום עירוב. ובזה שייך להתיר משום נצוק בר נצוק. וחזר ואמר דאיכא לתרץ קושיא קמייתא. דמתחלה אמר דלהכי אינו נאסר מה שבגת ע"י נצוק משום דהוי נצוק בר נצוק. ועתה חזר ואמר דלעולם נצוק בר נצוק נמי אסור והא דאינו אוסר את הגת בנגיעת היין שבבור. משום דנצוק רק משום מגע הוא דאוסר ולא משום עירוב והכא בנגיעת הגוי שנגע ביין שבבור אינו אוסר מה שבגת משום דמה שבגת אין לו דין יין ליאסר בי"נ משום שלא התחיל עוד למשוך ואי הוי נצוק משום עירוב נמי. הוי אסור גם מה שבגת אף דמשום מגע אינו יכול ליאסור מ"מ משום עירוב אסור. אבל כיון דנצוק הוא רק משום מגע לכן אינו נאסר בנצוק דלא עדיף נצוק מאילו נגע הגוי בגת עצמו שאינו אוסר הגת משום דאין לגת דין יין כנ"ל. אבל מה שבגרנותאי נאסר דדינו כיין שבבור. והנה בזה תמיד אם נימא דנצוק משום עירוב. והא"ז הביא חומרא אם נימא דנצוק משום מ"ע כגון

במקרב

שהגוי לא הניח ידו אלא בראש התחתון של בת נישתא ומה שנגע חזר לתוך הכלי שהבת נישתא בתוכו ואסריה רבא לחמרא דכלי שהגישתא בתוכו בשתיה ולא בהנאה דאי לאו משום [נצוק] הי' מותר אף בשתיה שהרי היין שנגע הגוי לא חזר לתוך הכלי הגישתא אלא לתוך הכלי הבת נישתא ולעולם נצוק משום עירוב הוא ולא משום מגע וכי תימא אם כן הוי ליה למימר אתנח ידיה תותיה ומדקאמר אתנח ידיה עלויה שמע מינה על ראש העליון של גישתא קאמר ונצוק משום מגע הוא איכא למימר אע"פ שנגע בראש התחתון קרו ליה עלויה הלכך [ליכא] למשמע מינה אי משום עירוב או אף משום מגע וכיון דדין נצוק חידוש הוא דמתמרינן ביין נסך כפי מטהרות אזלינן לקולא בהא מלתא ומשום עירוב הוא ולא משום מגע. כך נראה לי. וכל מה שלמעלה רבוי דברים הוא. ויש לפרש הענין דמיירי בשהניח הגוי ידו בראש הגישתא שהוא בתוך כלי ריקן ואסריה רבא בשתיה מה שהי' בתוך הכלי המלא אע"פ שהסיר הגישתא מתוכו קודם שנתרוקן והא ודאי לא מתסר אלא משום נצוק שהרי מה שנגע הגוי לא חזר בתוך הכלי הראשון הלכך יש לומר דנצוק משום עירוב הוא להקל להתירו בהנאה:

ג **תניא** מדדו בין ביד בין ברגל ימכר ר' נתן אומר ביד אסור פי' אפילו בהנאה ברגל מותר פי' אפי' בשתיה. והלכתא כתנא קמא ומתני' דקתני מדדו בקנה הוא הדין למדדו בידו אלא הא קמ"ל דאפי' בקנה טעמא דמדדו הא לא מדדו אסור בהנאה. ההוא אתרוגא דנפל לחביתא דחמרא אדרי גוי נקטיה אמר רב אשי נקטוה לידיה כי היכי דלא לישכשך וברצוה עד דשייפה פי' להתירו בהנאה אצרכוה לנקוטי לידיה אבל בשתיה ודאי אסור. מעצרתא זיירא רב פפא שרי רב אשי אסר בכתו כולי עלמא לא פליגי דאסור כי פליגי בכת כתו הוה עוברא ואסיר רב אחא מגהר פקוד אפי' בבת כתו. אמר רב אשי כל שבזב טמא בגוי עושה יין נסך כל שבזב טהור בגוי אינו עושה יין נסך. איתביה רב חייא לרב אשי נטל את החבית וזרקה בחמתו לבור זה היה מעשה בבית שאן והתירוה בחמתו אין שלא בחמתו לא התם דקא אזיל מינה מינה ושמעינן מינה שאם זרק כלי בתוך היין מותר ואם נגע בקנה אסור בהנאה דבזב טמא. כתיב והנוגע בבשר הזב יכבס בגדיו והוא הדין לכל כלי שטף חוץ מכלי חרש ואדם. והכי איתא בתורת כהנים ובמסכת זבים בפרק בתרא. ויש לומר כשם שאם נגע הזב באדם טמא כלי שטף הנוגעים באדם בחבורין הכי נמי אם נגע הזב בכלי טמא כלי שטף בחבורין:

ד **מתני'** (ח) המטהר יינו של נכרי ונתנו ברשותו בבית הפתוח לרשות [הרבים] בעיר שיש בה גוים וישראל מותר. פי' הא דקתני ונתנו ברשותו לא בתוך ביתו שהוא דר שם שאם כן אפילו בבית הפתוח לרשות הרבים ובעיר שיש בה גוים וישראל אסור אלא כגון ששכר לו או השאילו בית אחד שהוא שלו להניח בו היין ומיהו אין לו רשות לגוי להכנים לשם שלא מדעת ישראל ולפיכך אם הוא פתוח לרשות הרבים ועיר שיש בת גוים וישראל מותר אפי' בלא מפתח וחותם בעיר שכולה גוים אסור עד שיהא יושב ומשמר אין השומר צריך להיות יושב ומשמר אלא אע"פ שנכנס ויוצא מותר ר' שמעון בן אלעזר אומר רשות גוים אחת היא. ואסיקנא דר' שמעון בן אלעזר להחמיר והכי קאמר תנא קמא בד"א ברשותו אבל ברשות גוי אחר מותר ולא חיישינן לטמלין ר' שמעון בן אלעזר [אומר רשות גוים אחת] היא והלכתא כתנא קמא. המטהר יינו של נכרי והלה כותב לו התקבלתי מעות מותר אבל אם רצה ישראל להוציאו ואינו מניחו עד שיתן לו מעותיו זה הי' מעשה ואסרו. פי' תנא סיפא לפרושי רישא דכי שרינן בבית הפתוח לרשות הרבים ובעיר שיש בה גוים וישראל הני מילי שכתב לו התקבלתי אבל רצה ישראל להוציאו ואינו מניחו אסור אע"פ שהוא פתוח לרשות הרבים ועיר שיש בה גוים וישראל ועיר שכולה גוים או שאין הבית פתוח לרשות הרבים אסור אע"פ שכתב לו התקבלתי ובבית הפתוח לרשות הרבים ובעיר שיש בה גוים וישראל (ט) ואם חסר משלשה דברים אלו אסור כך פר"ש ז"ל אך הרב

תורת ההשלמה

המערה מחביות לכלי ונגע הגוי בכלי התחתון אם אסור העליון בהנאה או בשתיה דאי נצוק מעים מגע אסור בהנאה דהוי כמו שנגע בעליון. אבל אי משום עירוב אינו אסור אלא בשתיה]:

(ח) המטהר יינו כו' פי' הא דקתני כו' כגון ששכר לו או השאילו בית אחד שיהא שלו להניח בו היין ומיהו אין לו רשות לגוי לכנים שם שלא מדעת ישראל. פירש כן שלא תקשי קושית ר"ת על רש"י מהא דהולכין. ודקלא. ואספה. האידך מותר בלא מפתח וחותם להכי פירש רבינו דברשותו מיירי שנתן או השכיר או השאיל לו בית לעצמו ומש"ה מדעת הגוי לפתוח ולנסך אפי' בלא מפתח וחותם ביד ישראל כיון שהוא פתוח לר"ה ובעיר שיש ישראל ועכו"ם הוי כאלו דר באותה חצר כר"י בברייתא:

(ט) ואם חסר אחד משלשה דברים אלו אסור כך פר"ש והראב"ד כתב להקל כו' שכתב התקבלתי מותר ובלבד שיהי' מפתח וחותם בידו. ר"ל שלשה דברים היינו עיר שיש בה ישראלים ופתח פתוח לר"ה וכתב לו התקבלתי. (והר"ן חשיב לה בתרתי כי פתח לר"ה ועיר שיש בה ישראלים בחדא חשיב ליה) ומש"ה כתב דהראב"ד

כתב

ראב"ד ז"ל כתב להקל בהא דקתני לעיל בעיר שכלה גוים אסור ודוקא בשישראל רוצה להוציאו אינו מניחו אבל אם כתב לו התקבלתי דינו לגמרי כיין ישראל. וכשם שיין של ישראל המונח ברשות (ביד) גוי ששכרו מותר אע"נ שאינו פתוח לרשות הרבים כך זה שכתב לו התקבלתי מותר ובלבד שיהא מפתח וחותם בידו. דבי פרק רופילא אותיבו חמרא בי (ארי שיה) [אריסיהו] אמר רבא כי חיישינן לטמלין הני מילי היכא דלא מרתת מיניה אבל האי כיון דמרתת מינה מחפי עליה זכותא:

פרק השוכר את הפועל

א השוכר את הפועל לעשות עמו ביין נסך שכרו אסור ודוקא ביין נסך אבל אם שכרו לעשות עמו בערלה ובכלאי הכרם אע"פ שהם אסורים בהנאה שכרו מותר דתנן (שכרן) [מכרן] וקדש בדמיהן מקודשת. (א) דבי ר' ינאי יהבי פרי מעניים בשביעית ויהבי להו בשמינית. אתא לקמיה דר' יוחנן אמר להו יאות הן עבדין מתיב רב ששת אומר אדם לחמריו ולפועליו צאו ואכלו בדינר זה ואינו חושש לא משום שביעית ולא משום מעשר ולא משום יין נסך ואם אמר להם צאו ושתו ואני פורע צאו ואכלו ואני פורע חושש משום שביעית ומשום מעשר ומשום יין נסך אלמא כי קא פרע דמי אסורא קא פרע. אמר רב פפא בשהקדים לו דינר רב אשי אמר כגון שנשא ונתן ביד ותני טלו ואכלו טלו ושתו. מסתברא כיון דר' ינאי ור' יוחנן סבירא להו דכיון דבעידנא דפרע ליתיה לאיסורא בעיניה שרי. וחזינן לרב פפא ורב אשי דאינון בתראי שקלו וטרו אליבייהו אלמא הלכתא כר' יוחנן הלכך אינו חושש ליין נסך אלא (ב) כשהקדים לו דינר או נשא ונתן ביד אבל אם לא הקדים לו דינר או שלא נשא ונתן

תורת ההשלמה

כתב להקל דלא צריך רק שני דברים התקבלתי ומפתח וחותם. אבל נ"ע דהר"ן הביא דברי הראב"ד באופן אחר דהראב"ד ס"ל בכתב לו התקבלתי סגי אפילו אין מפתח וחותם בידו ואין פתוח לר"ה ומוקי ליה הר"ן בפתוח למבוי יעו"ש ושיטה זו שמביא רבינו היא שיטת ר"ת שבתוס' ס"א א' ד"ה המפקיד כו' ול"ע:

סליק פרקא

(א) דבי ר' ינאי יהבי כו' מביא רבינו כל סוגי' דבי ר' ינאי ובפיא דשכרו לשבור בי"נ ותוספתא דגוי וגר שירשו את אביהם עכו"ם. משום שהשמיטן הרי"ף:
(ב) [א"ה. כשהקדים לו דינר כו' הנה בענין הקדים לו דינר הביא הטור דעת הרשב"א דהא דאסור כשהקדים לו דינר דוקא כשאמר לו דינר זה יהי' בידך עד שתשקה לפועלים ואני אחשוב עמך באחרונה אבל אם נתנו לו להוציאו מכשיו אם ילטרך לו מותר. והב"י הביא שהוכרח לומר כן משום דקשה לו כי הקדים לו דינר מאי הוי אי ליתא לאיסורא בעיניה ה"ל כנותן לה טלה באתננה ואח"כ בא עליה דאתננה מותר. והטור כתב ע"ז. ואיני נראה דכיון שהקדים לו דינר מיד נקנה לו היין ובשליחותו נתנו להם. ומדברי רבינו שדקדק לכתוב פרטי דין זה ולא זכר שיאמר לו דינר זה יהא בידך משמע דלא סבר כהרשב"א. והנה על דעת הטור דפליג על הרשב"א כתב הב"י דאין ספק אלו שלא ראה דברי הרשב"א שבתה"ה הארוך דאילו ראה לא הי' כותב כ"כ בפשיטות ואינו נראה וכו'. כי הי' טפלת עליו קושית מ"ש מנתן לה טלה באתננה ואח"כ בא עליה דאתננה מותר. והש"ך ביו"ד סי' קל"ג ס"ק ל"א כתב דאולי ידע הטור ראיית הרשב"א ואעפ"כ השיג עליו משום דלא דמי לנתן לה טלה משום דבשעה שבא עליה לא הוי הטלה ברשותיה אלא ברשותה אבל הכא מיד שהקדים לו הדינר נקנה לו היין וכמ"ש הטור וה"ל כאילו הפקיד היין לחנוני ובשליחותיה נתן להם. והביא ראיה לזה מתוס' ע"ז ד' ס"ג במה שכתבו דכל המקבל מעות מחבירו בשביל חפץ שיתן לו נכסיו משועבדים כו' משמע מדברי הש"ך דאין חילוק בין אם נתן מעות עבור חפץ מיוחד ומבורר ובין דבר שאינו מבורר. ורבינו שכתב בדקדוק „כיון דלא מיחד שבידיה לא מתסר' משמע דבעי יחוד הקנין ולא סגי בשעבוד. ובאמת צ"ע על דעת הטור האיך נימא דמיד נקנה לו היין עבור הדינר הא יוכל להיות דקנה החנוני היין אחר נתינת הדינר. דהא אינו מוכרח שיאכיל להם היכף בשעת נתינת הדינר והאיך נימא דנקנה לו תיכף היין עבור הדינר. דהא לא אמר לחנוני שיאכיל לפועליו רק כשילטרך להם והוא מאכיל אותם מעט מעט ומחשב עמו באחרונה כדמוכח בגמ'. ולפחות הי' לנו לחלק בין אם הי' לחנוני היין או לא? והנה בחידושי הגאון ר' יהונתן איבשיץ ז"ל ליו"ד הקשה על הש"ך שכתב דנקנה לו היין תיכף כו' שהוא נגד הש"ס דע"ז ס"ג דפרכינן שם בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר ורמינהו כו' ומשני הא דאמר לה התבעלי לי בטלה זה הא דאמר לה התבעלי לי בטלה כתם. אלמא כיון דלא הוברר הטלה בשעת ביאה אף שנתן לה אח"כ מותר א"כ ה"ה כאן דבשעה שנתן הדינר עדיין לא הוברר היין. והגאון הנ"ל תירץ דבי"נ כיון דגם חליפי י"נ אסור בהנאה א"כ כשהקדים לו דינר קנה הי"נ ואף דיכול ליתן לו אחר יין שירלה מ"מ יין מחויב ליתן והלכך כשיתן לפועליו אח"כ מת"נ או דטהן להו אותו היין או חליפיו הרי הוא נקנה מתחלה משא"כ גבי אתנן דחליפיו מותרין עי"ש. ולי לריך עיון של דברי הגאון הנ"ל דלפי דבריו יש לעיין בגמ' דאמר אב דבי ר' ינאי

ביד אע"פ שאסור ישראל להתני גוי תן לפועלי יין נסך בין התני המקיפו בין התני שאין מקיפו אע"ג דתרוייהו משתעבדי כיון דלא מיחד שעבודייהו לא מתסר. וכן הלכתא. איבעי להו שכרו לשבור ביין נסך מהו כיון דרוצה בקיומו (מותר) [אסור] או דלמא למעוטי תפלה שפיר דמי אמר להו רב נחמן ישבור ותבוא עליו ברכה. ותניא נמי הכי אין עודרין עם הגוי בכלאים אבל עוקרין עמו כדי למעט התפלה. תנן התם גוי וגר שירשו את אביהם גוי יכול לומר גר לגוי טול אתה ע"ז ואני מעות טול אתה יין נסך ואני פירות ואם משבאו לרשות גר אסור. ותני עלה במד"א שירשו אבל נשתתפו אסור וטעמא דמילתא דירשו גזרינן שמא יחזור לסורו ולפיכך אע"פ שרוצה בקיומו מותר:

ב (ג) תניא ישראל שמצא ע"ז בשוק עד שלא באת לידו אומר לגוי ומבטלה. פי' במעשה אבל לא בדבור דהוי ליה כרק בפני' וראיה לדבר אבני מזבח ששקצום מלכי יון ונגזום ולא (אמרינן) [אמרו] לגוי דלבטלינהו בדבורא משבאת לידו אינו אומר לגוי ומבטלה מפני שאמרו נכרי מבטל ע"ז שלו ושל חברו בין עובדה בין שאינו עובדה. אוקימנא אידי ואידי [עכו"ם] וכי תימא היינו שלו ושל חברו התם זה וזה לפעור וזה וזה למרקולים סיפא זה לפעור וזה למרקולים אבל גר תושב כיון דלא פלח לא מבטל. תניא איזהו גר תושב כל שקבל שלא לעבוד ע"ז דברי ר' מאיר וחכמים אומרים כל שקבל עליו שבע מצות שקבלו עליהם בני נח אחרים אומרים אלו לא באו לכלל גר תושב אלא איזהו גר תושב (ר' יהודה אומר) זה גר אוכל נבלות לתאבון מיחדין אצלו יין בעיר שרובה גוים ואין מפקידין אצלו יין אפילו בעיר שרובה ישראל. פירוש מיחדין בבית ישראל דמשום מגע ליכא חששא דהא לא מנסך לע"ז ולמגע גוי אחר ליכא למיחוש דהא בבית ישראל הוא ואין מפקידין אצלו יין בבית הגוי דאיכא למיחוש למגע גוי אחר ויינו כשמנו שאסור בשתיה ומותר בהנאה. ואע"פ שאינו מנסך אסור בשתיה משום בנותיהם או משום חשש מגע [גוי] אחר ומיהו בהנאה לא אסרינן ליה ושאר כל דבריו הרי הוא כגוי אוקימנא [לנותן רשות] ולבטל רשות. רשב"ג אומר יינו כיין נסך. פי' דודאי נגע ביה גוי אחר ואמרי לה מותר בשתיה דכיון דאיהו אינו מנסך לא שביק לגוי אחר ליגע בו והלכתא כתנא קמא דאמר יינו כשמנו ואסור בשתיה ומותר בהנאה. רב הונא שדר קורבנא לגבי דרו ביום אידו אמר קים לי ביה דלא פלח לע"ז אמר ליה רב יוסף והא תניא איזהו גר תושב כל שקבל עליו בפני שלשה חברים אמר ליה כי תניא ההיא להחיותו. והא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן

תורת ההשלמה

ינאי יפי פירי משניים בשביעית ופרשו להם בשמינית אתו ואמרו ליה לר' יוחנן אמר יאות הן עבדין וכענין באתנן מותר דהניח ס' ומביא ראי' דכשם שאמרינן בא עליה ואח"כ נתן לה אתננה מותר דכיון דלאו בשעת ביאה יהבה נהלה כי הדר יהיב לה שהוא שלה מתנה בעלמא הוא. הכי נמי כי פרע בשמינית עבור פירות שביעית כיון דהתשלומין בא לאחר זמן לא הוי חליפי שביעית. וקשה לפי דברי הגאון הנ"ל מאי ראי' היא זו דלמא החיוב של הטלה בא לשלם בשעת ביאה וכשנתן לה אח"כ לאו מתנה בעלמא הוא אלא הוי חליפי הטלה שנתחייב דלא הוי אלא חליפי אתנן כמו שכתב הגאון הנ"ל ולהכי מותר באתנן ובפירי דבי ר' ינאי ג"כ לא הוי מתנה בעלמא אלא חליפי פירות שביעית שנתחייב בשעת ההלואה ובשביעית אסורין כן דאחרון אחרון אסור בשביעית כמו בע"ז. אלא בע"כ דכיון דלא יהיב אדעתא דלקני להו פירות אחרים כענין אלא לאח"ז לא שייך לומר בזה דקנה עד הפירות. אלא שעבוד שאינו מיוחד יש עליו ולא קנו כלום וה"ה באתנן וה"ה בי"נ דכיון דנתן לו דינר להשקות לפועליו כשיצטרכו לא שייך לומר דקנו תיכף ביין שיש לו ואח"ז הוי חליפי י"נ ההוא. כיון דלא נתן אדעתא דהכי דלקני תיכף כנ"ל. וזה נראה דעת רבינו שכתב כיון דלא מיחד שעבודיה. בעי שיתן לו ע"מ לקנות דבר מיוחד. ודברי הרשב"א שרירן וקיימין דדמי שפיר י"נ לאתנן. אולם אחרת קשה לי בדעת הרשב"א למה בעי דוקא שיאמר לחנוני דינר זה יהי' בידך ס' הא גם אי לא אמר לו הכי אלא כל דהדינר קיים נתפס הוא בדינר. דהכי מפורש אמרינן שם בגמ' נתן לה ואח"כ בא עליה לכי בא עליה ניחול איסור אתנן למפרע ומוקי לה כשקדמה והקריבתו אבל לא הקריבתו חל למפרע איסור אתנן. והא דמוקי שם בגמ' דאמר לה הכי טלה זה יהי' בידך ס' הוא משום דאי לאו הכי גם בלא אתנן פסול להקרבה אבל חלות האתנן משמע דחל למפרע אף אי לא אמר יהי' בידך כל שישנו בעיניה חל עליה אתנן וה"נ כשהקדים דינר עבור י"נ כל שישנו לדינר בעיניה חל על היין איסור י"נ כיון דשלו הוא וצ"ע]:

(ג) תניא ישראל וכו' פי' במעשה אבל לא באמירה כו' וראי' לדבר אבני מזבח כו' ר"ל דאומר שגמע באונס. אבל אם מעצמו מבטל באמירה יש לומר דבטלה כמ"ש המרדכי בשם אבי העזרי דדוקא באונס צריך שיעשה מעשה ביטול אבל מרצונו לא גרע מהניחה בשעת שלום ומה דתמה הב"י ממכירה ומשכנה שם לא ידעינן בודאי שבטלה כמ"ש בד"מ סי' קמ"ו או כמ"ש הב"ח דאונס ממון הוי אונס. וכן ראית רבינו מכלים ששקצום היונים התם ג"כ אין ראי' רק באונס דהיינו להכריח גוי שיבטלו באמירה דשם א"א להכריח גוי שיעשה מעשה

בגופיה

נר תושב שעברו עליו שנים עשר חודש ולא מל הרי הוא כמין שבאומות. התם כגון שקבל עליו למול ולא מל:

ג (ד) **תניא** השוכר את הפועל ואמר לו העבר לי מאה חביות במאה פרוטות ונמצא חביות של יין נסך בינידם שכרו אסור. אמר לו העבר לי חביות חביות בפרוטה שכרו מותר. פי' הא דקא תני רישא אסור לא מבעיא לן למאן דאמר אינה לשכירות אלא לבסוף ששכרו אסור שהרי אם העביר כל המאה חביות פחות אחד לא השלים מלאכתו ונמצא שכל השכר הוא בשביל חביות של יין נסך שנמצאת בינידם אלא אפילו למאן דאמר ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף שכרו אסור שהרי על הפועל להשלים מאה חביות (ה) וקיימא לן כר' דוסא דאמר בפרק השוכר את האומנים [דף ע"ז ב'] שמין מה שעתיד להעשות נמצא שכל השכירות תלוי בחביות אחד ואפילו לרבנן דפליגי עליה דר' דוסא נמי פעמים שכל השכירות תלוי בחביות אחד כגון דבר האבוד דאמרינן התם שוכר עליהן עד בדי שכרן. ובפרקא קמא נמי [דף י"ט] אמרינן אם בנה שכרו מותר ומסקינן טעמא דמלתא משום דבמכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה. הא אית ביה שוה פרוטה אע"ג דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף שכרו אסור. וכי תימא הא קיימא לן כר' אליעזר דאמר יוליך הנאה לים המלח (וגם) [ואם] כן מאה חביות במאה פרוטות נמי אמאי שכרו אסור נשדי פרוטה אחת לים המלח ואידך נשתרי. לאו מלתא [היא] שהרי אמרו שכל השכר תלוי בפרוטה לר' דוסא או לרבנן (גם) [אם] הי' דבר האבוד ואית דבעי מימר מאי שכרו אסור דקתני עד שיוליך פרוטה אחת לים המלח ולבתר הכי שרי. ומה שכתבתי הוא הנכון (ו) דאי לא תימא

תורת ההשלמה

בגופיה דאבנים שלמות בפיק אבל אי באמירה באונס פני הוי להם להבריח שיבטלום ושלא באונס אפשר דלא יבטלום ומ"מ כמ"ש דרבינו לא פליג אאבי המורי שמביא המרדכי וכ"מ לשון הברייתא אומר לגוי ומבטלו משמע אף שלא ברצונו רק ע"י אמירת הישראל ופשוט הוא:

(ד) תניא השוכר את הפועל ואמר לו העבר כו' אלא אפי' למ"ד כו' וכ"ת הא קי"ל כו' לאו מלתא שהרי אמרו שכל השכר תלוי כו' ואית דבעי מימר כו' דאי לא תימא הכי קשיא הלכתא אהלכתא. האי אית דבעי מימר הוא דעת הראב"ד בהשגות פ"ג מה' מ"א ה' י"א דאפילו בשכרו מאה חביות במאה פרוטות מהני הולכת הנאה לים המלח וצריך לפרש הגמ' בין רישא לסיפא היכא דשכרו להעביר חביות חביות בפרוטה דקתני שכרו מותר דמאי מותר דא"ל הולכת הנאה לים רק מיניה ביד גוי ולוקח השאר אבל באומר מאה חביות ליכא האי תקנתא להניח הפרוטה דהא מעורב האי פרוטה בכולהו וזה ע"כ דאמרינן דאין שכירות משתלמת אלא בסוף דאי אמרינן ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף א"כ האי פרוטה דיי"נ אינו מעורב בהשאר וא"כ קשיא למאי דפסקינן כרבא וכן פסק הרי"ף ואנן פסקינן דישנה לשכירות מתחלה ועד סוף א"כ אין נפ"מ בין רישא לסיפא אלא ע"כ כדפריש רבינו דזה לא תלוי בזה משום דהכא כל אגריה אינו מקיים רק על פרוטה אחרונה משום דשמין מה שעתיד לעשות לר' דוסא או לרבנן בדבר האבוד. והר"ן כתב דיכול לומר לו הגוי אם לא תעביר החביות של יי"נ לא הייתי שוכר לך. ועי' טור יו"ד סי' קל"ג אך מה שכתב רבינו דקי"ל כר"ד צ"ע למה יהי' הלכה כמותו נגד רבנן דפליגי עליה ועי' נמו"י בב"מ שם דבקבלנות קי"ל כותיה והכא לקבלנות דמיא:

(ה) [א"ה. וקי"ל כר' דוסא דאמר כו' ביאור דברי רבינו הוא דאף דעתה השכירות הם קונים חביות חביות בפרוטה וא"כ בעד חביות של יי"נ הוא רק פרוטה מ"מ ליכא תקנתא דיוליך הנאה משום דאי לא הי' רוצה להעביר אותה החביות והי' מוכרח השוכר לשכור פועל אחר דלמא לא הי' משיג לשכור בפרוטה והי' נותן עבורה טפי מפרוטה וא"כ אין דמי החביות של יי"נ קצובה ומישך שייכי דמי חביות של יי"נ בכל השכר משום הא דר' דוסא דאמר שמין מה שעתיד להעשות. וקשה לדברי רבינו מהא דפרקא קמא דף י"ט אם בנה שכרו מותר ומסקינן בטעמא משום דבמכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה ולפי מה שכתב רבינו דמשום הא דר' דוסא דשמין מה שעתיד להעשות אסור כל השכר. א"כ ה"נ אם הי' חוזר הפועל ממכוש אחרון והי' צריך השוכר לשכור להשלים האי מכוש אחרון דילמא הוי ביה שוה פרוטה ויותר. וליכא למימר דכיון דלא הוי פרוטה לא חיישינן. דהא לענין קידושין אמרינן המקדש בתמרה אפילו עומד כור תמרים בדינר מקודשת חיישינן שמא שוה פרוטה במדי (קידושין י"ב) וה"נ נימא כן. ולכאורה הי' מקום לומר כיון דפשיטא ליה להגמ' כ"כ דבמכוש אחרון לית ביה שוה פרוטה מסתמא בכל מקום ובכל זמן הוי כן ולא שייך לומר דאם הי' שוכר עליהן הי' שוה יותר. אבל זה אינו. דפשוט הוא דפועל המקבל עליו לעשות איזה דבר מכוש אחד לא יעלה לשווי פרוטה. משא"כ אם הפועל יעשה כל הפעולה וישאיר מכוש אחד הנה לשכור פועל לגמור מה שצריך עוד לגמור בודאי לא ימצא פועל שיגמור בפחות משוה פרוטה. וכיון דפסק רבינו כר' דוסא דשוכר עליהם. ולדעת רבינו הנה מה שיעלה שכר פועל כשיצטרך לשכור עליהם אם הי' חוזר בו. הנה כל השכירות מישך שייכי בפרוטה אחרונה אף שעתה כשאינו חוזר שכר חביות אחרונה ושכר מכוש אחרון קטנה. א"כ קשה כנ"ל אמאי מותר אם בנאו דילמא הי' עולה מכוש אחרון ש"פ וצ"ע]:

(ו) [א"ה. דאי לא תימא הכי קשיא הלכתא כו' כונת רבינו דאם נימא דיוליך הנאה ולא נימא דהנאת יי"נ מעורב בכל השכר א"כ קשיא הלכתא אהלכתא דקי"ל

הכי קשיא הלכתא אהלכתא דהא קיימא לן ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף אלא לאו שמע מינה כדפרישנא. אבוה דרב אחא בריה דרב איקא הוי שפיך חמרא לגוים ויהבי ליה נלפי באגריה ומעבר להו מעברא אתו ואמרו ליה (לנבי׳) [לאביי] אמר להו כי פרח בדידיה קא פרח והא רוצה בקיומו דלא נצטרו זיקי דמתני בהדייהו אי נמי פרסרקי נקים והא דקא פרח ומעבר לה מעברא דאסורא דאמר להו [לאברויא] מעקרא. אי נמי בקפורי פי׳ דרך מוכרי יין להיות אף הנודות שהיין בתוכם בכלל המכר כדי שלא יטריחו הלוקחים לשפוך היין מנודות המוכרים לתוך נודותיהם ואבוה דרב אחא כשהי׳ מוכר לגוים הוה מתני בהדייהו שישפוך הוא היין לתוך כלי הגוים ויהיו הנודות שלו ועוד עושה להם טובה אחרת דמעבר להו מעברא (באגם) [בחנם] אתו ואמרו ליה לאביי אמר להו דקא פרח בדידיה קא פרח שהרי הגוים אין נוגעים ביין אלא לאחר שנתמלאו נודותיהם וכבר השלים שכירותו דרב אחא קודם שינגעו הגוים ביין ואשתכח דבדידיה קא פרח ואינו (משתעבד) [משתכר] באיסורי הנאה. ופריך והלא לאחר שנגעו ביין שהוא אסור בהנאה רוצה בקיומו דלא לצטרי זיקי הגוים דאי (מפטרי) [מצטרי] זיקי הגוים שביק להו רב אחי זיקי דידיה. ופריק דמתני בהדיהו דאפילו לצטרי זיקי דידהו (דידה) לא יהיב (להא) [להו] דידיה. אי נמי פרסרקי נקטי. פי׳ אותם הגוים מביאים עמהם כדים אחרים (דקים) [רקים] דאי מצטרו הני זיקי דידהו משני ליה לחמרא לגו הנך כדי ופריך הא קא פרח ומעבר להו מעבורא באסורא לבתר דנגעי בחמרא ונמצא שהוא משתכר באיסורי הנאה דקס״ד שאף המעבורא הוא בשכר הנודות. והרב ראב״ד ז״ל פי׳ שאפילו המעבורא אינו בשכר הנודות אין לו לטרוח ביין נסך אפילו בחנם. ופריק דמתני בהדי מעבורא מעקרא פי׳ שאין שכר המעבורא בשביל הנודות דמעיקרא קודם שהתנו לו שכר הנודות אתני רב אחי בהדי מעבורא להעביר להם בחנם אי נמי בקפורי יהיב להו תותמות להעבירם חנם ולא בשכר הנודות. ולאידך פי׳ נמי הכי קאמר שאין הוא עצמו טורח להעבירם המעבורא דמתני בהדי מעבורא מעיקרא אי נמי בקפורי ונמצא שאינו טורח ביין נסך:

ד ההוא ביתא דחיטי דאשתפוך עלה חביות של יין נסך שרא רבא למטחינהו ולמפינהו ולזבינינהו לגוים שלא בפני ישראל אבל לזבוני חיטי טפיהו לגוים לא דילמא אתו לזבונינהו לישראל. וכי תימא במאי עסקינן אי בנותן טעם בהנאה נמי אסירי ואם אינן בנותן טעם באכילה נמי שרי דקיימא לן מין בשאינו מינו בנותן טעם (ז) איכא למימר בנותן טעם ואם איתא לאסורא בעינא הכי נמי דמתסר (בהדא) [בהנאה] אלא כיון דמבלע בלע חמרא בגו חיטי הוי להו הנהו חיטי כנודות הגוים וקנקניהם

תורת ההשלמה

דקי״ל ישנה לשכירות מתחלה ועד סוף א״כ אמאי אמרינן דאם בנה שכרו אסור אם יש בו שוה פרוטה במכום אחרון אלא בע״כ כדפרישנא דלא מהני כאן מה שישנה לשכירות מתחלה ועד סוף דמשום דהא דר׳ דוסא מעורב כל השכר באותה חביות של י״נ וכ״ש במכום אחרון אם יש בו ש״פ אמנם בר״ן תירן תירוץ אחר דלהכי לא אמרינן יוליך הנאה לים המלח משום דיכול לומר דאם לא הי׳ נשכר לו לחביות או לא הי׳ שוכרו כלל וא״כ מישך שייכי כל השכר באותה חביות ולא קשיא הו הלכתא אהלכתא]:

(ז) [א״ה. איכא למימר בנתן טעם ואם איתא לאיסורא בעינא הכי נמי דמתסר בהנאה אלא כיון דמבלע בלע כו׳ דברי רבינו צריכין ביאור רב כי אין שום הבנה לדבריו. האיך שייך למימר בנתן טעם איתא לאיסורא בעינא? הרי דבר זה אינו שייך אלא בתערובות לח בלח או לח שנבלע בחתיכה דמתפשט הטעם בכלו והאיך שייך למימר איתא לאיסורא בעינא? ונראה בביאור דברי רבינו עפ״י מה שכתב הר״ן פ״ז פ״ב לגבי תרס הדרייני ח״ל. ומכאן הי׳ נראה לומר דלמ״ד רוצה בקיומו פי׳ דבר אחר אסור לאו דוקא בחרס הדרייני אלא אפי׳ בכל כליהן של עכו״ם דהא מקשינן הכא למאן דשרי בחרס הדרייני מנודות העכו״ם ולפי״ז לדידן דקי״ל כמ״ד רוצה בקיומו פי׳ דבר אחר אסור אסור לתת מים בכליהם של עכו״ם ולהשתמש בהם כלל ואין זה מחור דהא שריק לקמן לתת לתוך שכר ולפיכך נראה דמאן דאסר דוקא בחרס הדרייני שכיון שבליעתו מרובה ה״ל כמאן דאיתא לאיסורא בעינא וכן נמלא במקצת נסחאות, ולמ״ד רוצה בקיומו פי׳ ד״א אסור מאי שנא קנקנים דשרי בהנאה אמר לך התם ליתא לאיסורא בעינא הכא איתא לאיסורא בעינא׳ ע״כ. והו נ״כ דעת רבינו שכתב. אם איתא לאיסורא בעינא היינו שהיתה בליעה מרובה ה״נ. אבל חמרא שנבלע בחיטי וכותו שהוא לזון בלזון דהוי בליעה מועטת הוי כמאן דליתא לאיסורא בעינא ולא עדיף מנודות העכו״ם וקנקניהם. ולפי״ז נ״ל הא דקאמר בנותן טעם. היינו שנתערב י״נ כדי לתת טעם. אבל אין הכונה שנרגש טעם היין בחיטי. דאי נתן היין טעם בחיטי א״כ לא הוי בליעה מועטת. דכמה יבלע. אלא כונת רבינו לעולם בנותן טעם היינו שנשפך יין כ״כ שאם הי׳ נבלע ומתפשט האיסור בכלו הי׳ בו כדי לתת טעם ומ״מ אינו אסור בהנאה דכמזון הוי בליעה מועטת דלא הוי כמו דליתא בעין וכנ״ל]:

שמותרים בהנאה. (ח) חלא דחמרא וחלא דשכרא חמירא דחיטי וחמירא דשערי אביי אמר בנותן טעם דבתר טעמא אזלינן ורבא אמר במשהו דבתר שמא אזלינן והוי ליה מין במינו. ודוקא חלא דיין נסך וחמירא דטבל שאסורין במינן במשהו אבל דשאר אסורי קיימא לן כר' יוחנן וריש לקיש דאמרי תרוייהו כל אסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם חוץ מטבל ויין נסך במינן במשהו שלא במינן בנותן טעם דאי לא תימא הכי קשיא דרבא אדרבא דאמר רבא בפרק גיד הנשה [דף צ"ז] אסור רבנן בטעמא ואסור רבנן בקפילא ואסור רבנן בששים מין במינו דליכא למיקם אטעמא בששים אלא לאו שמע מינה כדפרישנא. ומה שפסק הרב אלפס ז"ל כרב ושמואל חזר בו בסוף ימיו ופסק כר' יוחנן וכריש לקיש וכן הלכתא. וכיון דקיימא לן דבתר שמא אזלינן הא דתנן תבלין שנים ושלשה שמות והם מין אחד או מין שלשה מצטרפים ר' שמעון אומר שני שמות ממין אחד או שני מינים משם אחד אין מצטרפין. ואמר חזקיה במיני מתיקה שנו (ס) ליתא לדחזקיה דאפילו אינם מיני מתיקה מצטרפים כר' מאיר דאמר כל איסורין שבתורה מצטרפין זה עם זה. (י) ופי' שנים ושלשה שמות ממין אחד כגון פלפל אריך ופלפל שחור ופלפל לבן או שלשה שמות בצל ופלפל וכמון שני שמות ממין אחד חמירא דחיטי וחמירא דשערי. וליכא לפרושי שנים ושלשה שמות (שנים ושלשה שמות) אסורים כגון תרומה וכלאי הכרם וערלה דהיינו סיפא דתנן בהאי פרקא במסכת ערלה תבלין של תרומה ושל כלאי הכרם שנפלו לתוך הקדרה אין בזה כדי לתבל ואין בזה כדי לתבל ונצטרפו ותבלו אסורין לזרים ומותרים לכהנים. ר' שמעון מתיר לזרים ולכהנים ועוד מאי שנא הכי דקתני שמות והכי קתני תרומה וכלאי הכרם (תרומה וכלאי הכרם) ולא קתני סתמא שני שמות אלא לאו שמע מינה כדפרישנא. וכן פר"ש ז"ל. בת תיהא נוי לישראל שפיר דמי ישראל לנוי אביי אמר אסור ורבא אמר מותר דריחא לאו מלתא והלכתא כרבא ודוקא ביין וכיוצא בו שאין עקרו לריח אבל בדבר שעקרו לריח אפילו רבא מודה דריחא מלתא והיינו דאמרינן בפרקא קמא לא שנו אלא כשמעוטרות בורד והדס דקא מתהני מריחא. ועוד אמרו בפרק כל שעה קול ומראה וריח אין בהם משום מעילה [מעילה] הוא דלית בהו הא אסורא אית בהו וכולא שמעתתא דהתם מוכחא הכי. (יא) אמר ר' אבוה אמר ר' יוחנן כל אסורין שבתורה כל שטעמו וממשו אסור ולוקין עליו וזהו כזית בכדי אכילת פרס. טעמו ולא ממשו אסור ואין חייבין עליו דוקא מין במינו שאין הטעם ניכר בו אבל מן בשאינו מינו שהטעם ניכר בו חייבין עליו מן התורה דקיימא לן בפרק אלו עוברין [דף מ"ד] טעם כעיקר לדברי הכל מן התורה לר' עקיבא דיליף מגעולי גוים לרבנן דילפי ממשרת. ומכאן אתה דן לכל התורה כלה. וטעם כעיקר זה טעמו ולא ממשו וראיה לדבר דבפרק אלו עוברין [דף מ"ד] יליף טעם כעיקר מעיקרא מבשר בחלב [ולמסקנא] מאי טעמא לא גמרינן דחידוש הוא וכו' אלמא טעם כעיקר וטעמו ולא ממשו חד הוא ואם כן אמאי אין חייבין עליו הלא טעם כעיקר דאורייתא הוא אלא לאו שמע מינה דשני לן בין מין במינו למין בשאינו מינו ואיתא להא מילתא בזבחים [דף צ"ז] והתם הרב ראב"ד ז"ל והרב בעל המאור ז"ל כתבו דאעפ"י דטעם כעיקר הוא מן התורה אין לוקין עליו שאין לוקין על בנין אב ולא על קל וחומר וזהו שאמרו בכל התלמוד אין עונשין ואין מזהירין מן הדין ולפי דבריהם גבי נזיר דחזינן בהדיא משרת ליתן טעם כעיקר לוקין אליבא דרבנן

תורת ההשלמה

(ח) חלא דחמרא וחלא דשכרא כו' ודוקא חלא דיי"נ וחמירא דטבל פי' תוס' חולין ד' צ"ז ע"א ד"ה אמר מביא נ"כ ר"ת ראי' זו ומשיג על רש"י ז"ל אבל רבינו אפרים פי' דהכא איירי חמרא חדתי בענבי וקרי ליה מין במינו אבל לענין דין אינו מינו הוא יעו"ש באורך. וכ"כ בר"ן ובעה"מ:

(ס) ליתא לדחזקיה כ"כ רש"י ופי' תוס' מעילה דף ט"ז ע"א ד"ה ורבא ש"ל דקי"ל כחזקי' דאפי' ר"מ נמי כחזקיה ס"ל ושאר איסורין בעין שמצטרפין אפי' בלא מתיקי רק איסור בלוע אין מצטרף רק אם עשוי לתבל:

(י) ופי' שנים ושלשה שמות כו' כרש"י שם דשמות ממש ולא הכונה שמות איסורין כמו דאמר עובר על שמות דשם הכונה ה' מיני לאוין וכמ"ש התוס' והביא ראי' לפי' זה דליכא למימר שנים ושלשה מיני איסורין כגון ערלה וכלאים ותרומה דהא תני בסיפא ולא קרי לה שמות רק כפשוטן תרומה וכלאי הכרם. ומה שהקשה בתוס' שם ד"ה תבלין על פי' רש"י דשם ממש היאך משכחת ג' מינים והם שם אחד. תירץ רבינו דמשכחת חמירא דחיטי וחמירא דשערי שהם שם חמירא אחד והמה מינין מחולקין חיטי ושערי וא"ש ומ"ש גבי בת תיהא הוא כדברי הר"ן:

(יא) אמר ר' אבוה אמר ר"י כו' כל איסורין כו' טעמו ולא ממשו אסור ואין חייבין עליו כו' דעת רבינו כר"ת דטעם כעיקר הוי מן התורה ולוקין עליו באינו מינו ובפחות מכזית וכמ"ש הרא"ש בחולין פ' ג"ה סי' ל"א בזמנו והשיג על הראב"ד והרז"ה שכתבו דמה"ת אין לוקין משום דאתיא בק"ו לרבנן ובבנין אב לר"ע והקשה דא"כ מנ"ל לר"ע למדרש ממשרת לכמ"ל דלמא לטעם כעיקר אתי בכל איסורין דאי מגעולי עכו"ם.

ואם כן אליבא דר' עקיבא אע"ג דיליף טעם כעיקר מגעולי גוים כמאי דהיתר מצטרף לאיסור (חזי) [אתיא] ממשרת דילמא משרת לטעם כעיקר אתיא ולמלקות דהא כי האי גונא פרכינן בפרק כל שעה [דף כ"ד א'] ואימא ליתורי לאו הוא דאתא דאי מדר' אליעזר אין לוקין על לאו שבכללות. והוי יודע כי מה שאמרו מדאורייתא חד בתרי בטל לא אמרו אלא בדבר שאין בהיתר טעם האיסור כגון כזית נבלה צונן בשני זיתים שחוטה ואין. הנבלה נכרת אבל בדבר שיש בהיתר טעם האיסור כגון שאין בהיתר ששים (אין האיסור) זהו טעם כעיקר שהוא אסור מן התורה ומאי דאמרינן (בפ"ק גבי) [בפרק גיד הנשה [דף צ"ח] גבי זרוע בשלה דאי מדאורייתא חד בתרי בטל והוי זרוע בשלה נותן טעם באיל וקאמר מדאורייתא חד בתרי בטל. הכי קאמר דאי מדאורייתא הוי אמינא כי היכי דבעלמא בדבר שאין בו טעם חד בתרי בטל הכי נמי גבי זרוע בשלה אע"פ שיש בו טעם בטל. אי נמי התם מין במינו שאין הטעם ניכר בו. והא דאמרינן כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא ולא אמרינן חד בתרי בטל התם נמי טעמו וממשו של איסור ניכר בהיתר. ואיכא לעיוני ולאקשויי מהא דתנן בפרק אלו עוברין [דף מ"ד] שתי קופות אחת של חולין ואחת של תרומה ולפניהם שני סאין וכו' ואי אמרת כזית בכדי אכילת פרס דאורייתא אמאי אמרינן שאני אומר והא התם צונן הוא ודבר שאינו בלול הוא ולא אמרינן חד בתרי בטל ואיכא למימר דהתם בשני קופות של קמח מיירי שהוא דבר בלול וכן מצאתי שכתב הרב ראב"ד ז"ל. ומה שאמרנו דכזית נבלה צונן שנתערבה בשני זיתי שחוטה צונן מדאורייתא בטלה ברוב הכי נמי מדרבנן דלא אסור רבנן בששים אלא בדבר בלול שהוא נותן טעם בהיתר אבל בדבר שאינו בלול ואין האיסור נותן טעם בהיתר אפילו מדרבנן בטל ברוב שלא הזכרו ששים אלא לבטל הטעם אבל שאין בו טעם לא. כך נראה לי והוא טעם נכון. ומאי דאמרינן מחלוקת [בהשביח ולבסוף פוגם אבל] בפוגם מעיקרו (אבל בהשביח ולבסוף פוגם הוא ומותרת) [ד"ה מותר]. ונראה לי שכך פירושו. בפגם מעיקרו מותר בפגימה כל שהו. והא דאמרינן אינה נאכלת מפני זה לאו דוקא [אינה] נאכלת אלא שפגם טעמא. וכן פר"ש ז"ל. (יב) וראיה לדבר ההוא דאמרינן בפרק אלו עוברין [דף מ"ד] גיעולי גוים חדוש הוא דהא בעלמא נותן טעם לפגם מותר והכא אסור. ואידך אמר רב הונא בריה דרב חייא לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא ואידך קדרה בת יומא נמי [אי] אפשר דלא פגמה פורתא אלמא בפגימה פורתא נמי (דבעלמא בפגימת פורתא) נותן טעם לפגם מותר. אלמא פגום מעיקרו בפגימת כל דהו נמי שרי. ועוד ראיה לדבר שמן ודבש של גוים שהתירום משום נותן טעם לפגם מותר אלמא בפגימת כל דהו נמי שרי והנהו ודאי נאכלים הם אלא שנפגמים מעט. אבל בהשביח ולבסוף פגום

תורת ההשלמה

עכו"ם לא לקי עליה וכמו דפריך בפ' כ"ש אלא ט"מ דלוקין עליו ומ"ש כאן טעמו ולא ממשו אסור ואין לוקין הוא מין במינו. וטעמו ולא ממשו הוא טעם כעיקר אע"ג דליכא אלא טעם והראי' דבפסחים דלא ללמוד מבשר בחלב אי לא דחידוש הוא ובב"ח ליכא בחלב רק טעם בשר ולא גוף הבשר. וטעמו וממשו הוא אם מכיר בעיקר האיסור ואיכא כזית בכדי אכילת פרס וכ"ז במינו בבטול אבל אם הוא דבר שאינו נבלל בטל ברוב מה"ת ומדרבנן ומאי דאמרינן בפ' ג"ה דף צ"ח דמדאורייתא ברובא בטל התם הוי מין במינו דתרוייהו טעם בשר או כיון דבאין נ"ט בטל ה"א דגם בנותן טעם בטל. ודמקשי שם בפסחים משתי קופות התם הא הוי דבר שאינו נבלל והוי יבש ביבש דבאמת חד בתרי בטל רק דשם איירי אפי' הוי שאינן קמח דהוי לח ונבלל ועי' בכ' פסח לענין קמח אי הוי דבר שנבלל יפה כמו לח בלח:

(יב) [א"ה. וראי' לדבר כו' ואידך אמר רב הונא כו' בפ' אלו עוברין ליתא האי לשנא, ואידך כו'" רק הכא בדף הקודם. ורבינו מביא ב' ראיות א' ממה דאמרינן בפ' אלו עוברין גבי ניעולי עכו"ם דחידוש הוא משום דבעלמא נותן טעם לפגם מותר. וניעולי עכו"ם בע"כ הוי פגימה כל שהו. עוד ראי' מביא ממה דאמר הכא בדף הקודם. ואידך פי' ר"ש דסבר נותן טעם לפגם מותר. אמר רב הונא ברי' דרב חייא לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא. ואידך קדרה בת יומא נמי אי אפשר דלא פגמה פורתא. והנה הר"ן כתב ג"כ כדעת רבינו דהא דאמר בפגם מעיקרו מותר היינו בפגימה כ"ש ואינו מביא מפ' אלו עוברין רק הכי מביא. דהא קרינן לקדרה שאינה בת יומא נ"ט לפגם ובודאי שאינה פוגמת התבשיל כ"כ עד שלא יהא נאכל. והנה בהשקפה ראשונה יש לעיין בדברי רבינו הנה אף שאינו מסתפק בהראי' שהביא מגמרא דילן מהאי ואידך כו' שמביא מ"מ למה ליה להביא ממרחק ראייתו מפ' אלו עוברין הלא גם הכא קאמרינן מ"ט דר"מ גמר מניעולי עכו"ם ניעולי עכו"ם לאו נותן טעם לפגם הוא ואסר רחמנא. הרי דקרינן לניעולי עכו"ם טעם לפגם. אמנם מכאן אין ראיה משום דמביא על דברי ר"מ דאמר נט"לפ אסור ואיכא למימר דלא אסר ר"מ אלא בפגימה כ"ש אבל להתיר בפגימה כ"ש ליכא להביא ראי' מכאן להכי מביא מפ' אלו עוברין דקאמר בהדיא דבעלמא מותר נ"ט לפגם בהאי גוני דניעולי עכו"ם. וניעולי עכו"ם בע"כ דלא הוי אלא כ"ש]:
א"ה

כיון שהשביח נעשה הכל נבלה ואסורה בפנימת כל דהו ואינה ניתרת אלא כשתהיה [אינה] ראוי' לגר. (יג) וכי תימא כיון דעיקר נותן טעם לפגם מותר מנבלה גמרינן לה אמאי מותר בפגימה כל דהו מה שאין כן בנבלה שאינה מותרת אלא בשאינה ראויה לגר. שאני הכא דכיון שהאיסור (כולל) נפל לתוך היתר אינה אוסרו אלא בנותן טעם וכיון שפוגמו כל דהו אינו נותן טעם. אבל בהשביח ולבסוף פגום הרי נתן טעם לשבח ונעשה הכל נבלה ואינו ניתר אלא בשאינה ראוי' לגר. ומאי דשרינן קדרה שאינה בת יומא לא תימא מעת לעת אלא כל שעבר עליה לילה אחת בלא בשול נפגמת (יד) כדאמרינן תעובר צורתן ויצאו לבית השרפה. ומתוך פר"ש ז"ל הכי משמע נמי שבלילה אחת מותרת אע"פ שלא שהתה מעת לעת. ובדבר שיש לו חורפא אע"פ שאינה בת יומא אסורה כדאמרינן גבי קורט של חלתית [דף ל"ט] אע"ג דאמר מר נותן טעם לפגם מותר אגב חורפא דחלתית מחליא ליה שמנוניתא דהוי ליה נותן טעם [לשבח] (לפגם) ואסור. (טו) ואם נפלו שני אסורין בקדרה כגון ערלה וכלאי הכרם ויש בהיתר כדי לבטל כל אחד מהם ואין בו כדי לבטל את שניהם זהו ששנינו במסכת ערלה ומייתינן לשמעתא. הערלה וכלאי הכרם עולין באחד ומאתים ומצטרפין ר' שמעון אומר אין מצטרפין ומסתברא דהלכתא

תורת ההשלמה

(יג) [א"ה. וכי תימא כיון דעיקר נטל"פ כו' שאני הכא כו' גם הר"ן הקשה קושיא זו וחילק ג"כ דשאני נבלה שנאכלת בפני עצמה משא"כ בהערובות שהולכין אחר נתינת טעם כל שטעמו פוגם התבשיל קצת מותר דאינו נותן טעם אלא פוגם הוא. והוא לכאורה כדברי רבינו. אמנם הר"ן חזר עוד והקשה שעדיין צריך ליישב דהיכי גמרינן לה מנבלה? ותירץ דהכי גמרינן דמה מצינו בנבלה כו' אבל כל שאינה ראויה לגר כיון שאינו נהנה מן האיסור התירתה תורה אע"פ שהאיסור מתחלה אף בנ"ט בהיתר כיון שההיתר נפגם קצת מן האיסור נמצא שזה שאוכלו אינו נהנה מן האיסור אלא מצטער עליו הלכך שרי אע"פ שהאיסור מתחלה בעיניהו דבר שנתערב בהיתר, ע"כ. וקשה לי דלפי דבריו ה"ל להיות גם בהשביח ולבסוף פוגם מותר כמו בנבלה שהיתה מתחלה אסורה מ"מ כשנפגמה אח"כ פרח האיסור וה"נ מדמה הר"ן הגאת הטעם לנבלה ואם הוא פוגם ה"ל כמו שאינו נהנה כלל וה"ל להיות מותר. והרי אמרינן כאן דבהשביח ולבסוף פוגם ד"ה אסור ונראה דהא דאמרינן כאן השביח ולבסוף פוגם היינו דוקא כמו חומץ לתוך הגריסין דכיון דנתן מתחלה טעם משובח הרי חזינן דנותן טעם טוב. ומה שנפגם אח"כ הוא רק מכח האש שהרתיחן ואינו דומה לנבלה שאינה ראוי' לגר דהתם פרח הטעם מהנבלה עצמה משא"כ הכא דבר אחר גרם לה להפגם ולוא היינו יכולים להפריד כח האש מכאן הנה האיסור בעצמו נותן טעם משובח ולהכי אסור. אף ללישנא דאמרינן אין אומרין קדרה זו חסרה מלח כו' דהכא כבר אנו רואין שנתן טעם משובח והפגם הוא מחמת דבר אחר. ואכתי יש לעיין דכיון דחזינן דחומץ בגריסין לוגן נותן טעם משובח א"כ אמאי אמרינן בחומץ שנפל לתוך גריסין רותחין דמותר נימא ג"כ דלא דמי לנבלה. דהתם גוף הטעם פרח מהנבלה. משא"כ הכא הרי ידעינן דהא דפוגם החומץ בגריסין הוא רק מחמת כח האש אבל חומץ גופיה אינו פוגם דהא בצונן משובח הוא. ואם כי עתה אינו נהנה מהאיסור בכל זאת הו לא מצינן למילף מנבלה. וצ"ע לדברי הר"ן. אבל רבינו דקדק בתירוצו שכתב. שאני הכא דכיון דהאיסור נפל לתוך היתר אינו אוסרו אלא בנותן טעם כו'. וכונתו דתערובות לא דמי לנבלה דבנבלה כיון דגוף האיסור קיים כל עוד דחזי לגר הרי נהנה ממנו או הנאה מרובה או מועטת אבל כל עוד שראוי לגר הרי נהנה ממנה. משא"כ בתערובות דכיון דנתערב ומדאורייתא חד בתרי בטל. הנה גוף האיסור כמאן דליתא דמי. וכל האיסור הוא מכח הטעם וכיון דהטעם פגום אינו איסור כלל. ולפי"ז היכי דהשביח מתחלה ונתן טעם באיסור ונעשה כל התבשיל איסור א"כ ה"ל כל התערובות עתה כחתיכה של נבלה דבעי שכל התערובות לא יהי' ראויה לגר שאז יותר כמו נבלה עצמה וא"ש]:

(יד) [א"ה. כדאמרינן תעובר צורתן ויצאו לבית השרפה. לאו דאי' גמורה היא דא"כ לילף גם לענין איסור בעין נמי שנפגם ונותן טעם לפגם בתבשיל. דהא בקדשים ששנינו תעובר צורתן בדבר שהוא בעין תנינן. אלא בע"כ דאין להביא ראי' מאכילת מזבח לאכילת אדם. דבאכילת אדם אין לנו היתר עד שיופסל מאכילת אדם משא"כ אכילת מזבח בפגימא כל דהו אמרינן הקריבהו נא לפחתך. ור"ת כתב בפירוש שאין ראי' מזה רק לזכר לדבר מביא מהא דתעובר צורתן כו']:

(טו) ואם נפלו שני איסורין כו' ומסתברא דהלכתא כר' מאיר כו' מלאתי כתוב בלדו. פי' דאמר שכל איסורין שבתורה מצטרפין זה עם זה שנאמר לא תאכל כל תועבה כל שתיעבתי לך הרי זה בבל תאכל ע"כ. ורבינו הולך בזה בשיטת רש"י ז"ל דלרבא דמוקי כרבי מאיר א"כ אין צריך לדחוקיה כמו שמסיים רבינו בדבריו. וא"כ יצא לנו לענין דינא אם איסור והיתר ובכל אחד מהם יש כדי לתת טעם מצטרפין [א"ה. פי' אף היכא דליכא משום חתיכה נ"נ] כדאמרינן בגמ' שם ס"ס דפריך לר"ש לצטרף היתר ואיסור בהדי הדדי ולתסר ומשני ר"ש לטעמיה דאמר אפילו איסור ואיסור נמי לא מצטרפי דתנן הערלה וכלאי הכרם כו' ומאחר דהלכתא כר"מ א"כ מצטרפי בתמה. ויהי' נפ"מ לדינא אם נפלו לקדרה שני זיתים כזית שומן וכזית חלב

צריך

כר' מאיר דסתם לן מתני' כותיה אליבא דרבא דהלכתא כותיה דתנן תבלין שנים ושלשה שמות והם מין אחד או מין שלשה מצטרפין ואוקמה רבא כר' מאיר. ותנן במס' שבת פרק אמר ר' עקיבא [דף פ"ט] המוציא תבלין כדי לתבל בהם ביצה קלה ומצטרפין זה עם זה ואוקמה בגמרא אליבא דחזקיה במיני מתיקה משמע דלרבא דלית ליה דחזקיה מתני' ר' מאיר היא. ולכאורה משמע דאיסור והיתר נמי אם יש לכל אחד מהם כדי לתת טעם מצטרפין (סז) כדאמרינן בגמ' לר' שמעון לצרוף איסור בהדי היתר ומתרצינן ר' שמעון לטעמיה דאמר איסור ואיסור נמי לא מצטרפי. ולגבי מלקות תנן במסכת מעילה [י"ח] ערלה וכלאי הכרם מצטרפין ור' שמעון (לטעמיה אסור ואסור נמי לא) [אומר אין] מצטרפין.

תורת ההשלמה

צריך ששים כנגד שיהם לבטל הטעם ולא סגי בששים כנגד זית אחד דעכ"פ איכא טעמא וזה דבר חדש. ומ"ש ולגבי מלקות תנן במס' מעילה כו"ל והוא כמ"ש התוס' שם ד"ה לר"ש דשני דברים אמר ר"ש לענין מלקות לא צריך לצרף דכ"ש למכות ס"ל ולענין טעמא לית ליה צירוף ככ"ל לפרש דבריו. ואני תיבות שרשמתי בעגולים הוא טעות המעתיק. וצ"ל ור"ש אמר אין מצטרפין ופרכינן וכו' כמו שהגהתי:

(סח) [א"ה. כדאמרינן בגמ' כו' ומתרצינן ר' שמעון לטעמיה כו' פי' וא"כ אין דפסקינן כר"מ ה"נ דמצטרף. ומ"ש ולגבי מלקות תנן. אין לו ביאור רק כמו שזכר מר אחי הגר"י בעל הקודש דסגת רבינו למ"ש התוס' דהא דמסקינן במס' מעילה דהא דאמר ר' שמעון אין מצטרפין אין צריכין לצרף מיירי בדבר שהוא בעין. ולמלקות. והכא דאמרינן לר"ש אין מצטרפין ממש הוא בתערובות. דלא אמר ר"ש כ"ש למכות אלא כשהוא בעין לא כשהוא ע"י תערובות. וכמ"ש ה"ר רבינו יקר מקינון. ועל שיטה זו כבר הקשו האחרונים מסוגיא דשבועות דף כ"א ע"ב. דאיתא שם במשנה שבועה שלא אוכל ואכל כל שהוא ר"ע אומר חייב. ואיבעיא להו בגמ' ר"ע בכל התורה כלה כר"ש ס"ל דמחייב במשהו דתניא ר"ש אומר כ"ש למכות כו' או דלמא בעלמא כרבנן ס"ל והכא היינו טעמא הואיל ומפרש חייב סתם נמי חייב. ואמר שם ת"ש ר"ע אומר נזיר ששרה פתו ביין ויש בה כדי לצרף כזית חייב ואי ס"ד בעלמא כר"ש ס"ל למה לי לצרף כו' ע"ש ולדברי הר"ר יקר דלא אמר ר"ש כ"ש למכות רק בעין ולא ע"י תערובות קשה היכי מוכיח מכאן. דהא כאן הוא ע"י תערובות כדאמר נזיר ששרה פתו ביין כו' וגם ר"ש בעי כזית בכדי אכילת פרס. ואמאי קאמר ואי כר"ש ס"ל למה לצרף. ובס' נודע ביהודה קמא סי' ל"א חתר לתרץ דהא דנקט הגמ' כאן בשבועות. דליכא נפ"מ בכ"ש אי הוא בעין או ע"י תערובות הוא רק לר"ע אי סבר סברת ר"ש דכ"ש למכות. אבל לר"ש עצמו אינו כן והוא יכול לסבור כמ"ש הר"ר יקר דכ"ש דחייב הוא דוקא כשהוא בעין. ודוקא אליבא דר"ש שקלו וטרי הר"ר יקר ורבינו פרץ ולא אליבא דר"ע ע"ש בדבריו. ולפע"ד שלא הועיל מאומה. דדברי רבינו יקר נסתרים מגמ' ערוכה בנזיר דף ד' דהכי איתא התם במשנה. אמר הריני נזיר מתגלחת וטומאה מן החרצנים מן הזגים כ"ש מיד כו' ואמרו בגמ' מתניתן דלא כר"ש דתניא רש"א אינו חייב עד שידור מכלם ורבנן אמרי אפי' לא נדר אלא מאחת מהן. ואמרינן מ"ט דר"ש ? אמר קרא מכל אשר יעשה מגפן היין מחרצנים ועד זג ע"ש. ובסוף הסוגיא פריך ולרבנן נמי הכתיב מכל אשר יעשה כו' אמרי לך רבנן התם לימד על איסורי נזיר שמצטרפים זה עם זה. ור"ש צירוף לית ליה. ופי' ברש"י ותוס' שפירשו דלא צריך קרא לצירוף משום דס' כ"ש למכות והקרבן שחייב בנזיר אינו על האכילה רק על השלמת נדרו ע"ש. ולדברי רבינו יקר קשה דהא משכחת נמי דגם לר"ש אינו חייב בכ"ש כגון בתערובות. הלא צריך קרא להיכא שנתערב בהאי גונא דאינו חייב בכ"ש ולמה אמר דלר"ש ל"צ צירוף משום דסבר כ"ש למכות הא גם ר"ש צריך קרא היכא שאינו חייב בכ"ש כגון בתערובות לומר שאיסורי נזיר מצטרפים עם זא"ז. ואין לומר דזה ידעינן לר"ש ממשרת דהמל"א כדברי הר"ר יקר. דהא בפסחים מ"ה פרכינן לר"ע ל"ל מכל אשר יעשה כו' שאיסורי נזיר מצטרפין זא"ז השתא איסור והיתר מצטרפין ומשכחן איסור והיתר בכ"א איסור ואיסור בזה אחר זה. וה"נ לר"ש אף שלמד ממשרת דהמל"א. בעי מכל אשר יעשה כו' לזא"ז. כגון שנתערב חצי זית חרצן בתערובות וחצי זית זג בתערובות ואכלן זה אחר זה בכדי אכילת פרס ומצטרף איסור לאיסור למלקות. וביו"ד דפוס ווילנא בסוף חדושי חות דעת כתוב שזה בשם אחד הר"ר ליבוש רוקח תירוץ חריף. דהנה הא דסבר ר"ש כ"ש למכות כתבו האחרונים בטעמו משום אחשביה דכשאוכל כ"ש אמרינן דחשוב אצלו כמו זית ולהכי אמר ר"ש כ"ש למכות דוקא ולא אמרו כזית אלא לענין קרבן משום דמלקות הוא במזיד ואז שייך אחשביה משא"כ קרבן דהוא בשוגג לא שייך לומר אחשביה. ועפי"ז איכא למימר דגם הר"ר יקר ס"ל האי סברא דאחשביה וא"כ כשהוא בעין שייך לומר אחשביה אבל כשהוא ע"י תערובות לא שייך לומר אחשביה. דמלבד דאחשביה אצלו האיסור דלמא ההיתר אחשביה ובשביל ההיתר אכל ולא בשביל האיסור. ועפי"ז מתורץ הקושיא הנ"ל על הר"ר יקר הנ"ל. דרק איתא בדברי הר"ר יקר שכתב. וא"כ שפיר אצטריך משרת להיתר מצטרף לאיסור כגון חצי זית יין שנבלע בחצי זית פת ע"ש. וכתב הוא דבדקדוק כתב הרר"י משום דאיכא עוד סברא דבתערובות לא שייך אחשביה דוקא היכא דנתערב ממילא משום דאיכא למימר דחשוב

אצלו

ורבנן ור' שמעון למה לי צירוף והתניא ר' שמעון [אומר] כל שהו למכות ומשני מאי אין מצטרפין נמי דקאמר אין צריכין צירוף. והיכא דנפל כזית איסור לתוך ששים דהיתר (יז) ונמוח וחזר ונפל בו כזית אחר של איסור לא אמרינן שכזית איסור ראשון חוזר וניעור עם כזית שני של איסור והוי להו שני זיתי של איסור בתוך ששים של היתר ויאסרו. אלא אמרינן כיון שכבר. נמוח כזית ראשון של איסור הרי הוא בטל ולא מבעיא שאינו חוזר וניעור אלא אף מצטרף הוא עם ההיתר לבטל כזית שני של איסור. והכי מוכח לקמן [דף ע"ג] דאמרינן הגדילו בהיתר היתר. אבל אם כשנפל כזית שני של איסור אין נמוח הראשון אלא מקצתו ואין בקדרה אלא ששים של זיתי היתר בהא ודאי מצטרף הראשון עם השני ואוסרין הקדרה שהרי אם נפל הראשון לאחר שנמוח מקצתו לתוך קדרה אחרת אסורה כל שכן לתוך קדרה זו ודוקא כשמכיר אותו כזית הראשון של חלב שלא נמוח אבל אם אינו מכירו אע"פ שלא נמוח מצטרף עם ההיתר לבטל כזית השני של ערלה כדתנן במסכת ערלה פרק שני הערלה מעלה את הערלה וכו' ומייתינא ליה בסוף המסכת. (יח) אמר רבא זונה נכרית וישראל מסובין חמרא שרי מאי טעמא נהי דתקיף יצרא דעבירה יצרא דיין נסך לא תקיף. זונה ישראלית וגוים מסובין חמרא אסור מאי טעמא הואיל וחילא עלייהו בתרייהו נגררא. (יט) ההוא [ביתא] דהוי יתיב ביה חמרא דישראל וגוי על גבי אחוריה לדשא באפיה והות ביה בזעא ברשא אמר רבא כל דלהדי בזעא שרי דהאי ניסא ודהאי ניסא אסור. מסתברא מחביות פתוחות קאמר דאי בחביות סתומות אפילו שהות כדי שיפתח ויגוף ויגוב אמאי אסור והא מרתת דחייש השתא אתי. ואע"ג דיתיב בההוא ביתא חמרא דישראל וגוי אם ניכר היין של ישראל אמאי אסור אלא ודאי בחביות פתוחות ואסור משום

תורת השלמה.

אלו רק ההיתר ואוכל וכן אם נתערב בו ממילא גם האיסור שאינו חשוב את ההיתר שהוא חשוב אלו עבור מה שנתערב בו האיסור. אבל הכא דעריב בידים האיסור עם ההיתר ואכלו שייך שפיר למימר אתשביה. וכזה וכן ע"י התערובות ס"ל לר"ש כ"ש למכות לערב רבים יקר. והא שכתב ר"י כגון אלי זית יין שנבלע בחלי זית פת דלא אמרינן בזה לר"ש כ"ש למכות ולק"מ מגמ' דשבועות דהתם מיירי בנזיר שעירב פתו ביין דעירב הנזיר בידים ושייך שם אתשביה. וכן כשהוא בתערובות. ע"כ. ולדעתי כי ההגהה הזאת אינה אמתית. דמאן נימא לן דאתשביה להאיסור לחוד. דלמא דוקא כשהם שניהם ביחד חשוב אלו אבל האיסור לחוד באמת אינו חשוב אלו אכילה דלוקי עלה? גם כתב דלגבי קרבן לא שייך אתשביה משום דהוא שוגג. גם זה אינו. דהא האכילה הוא במזיד ובמתכוין והשוגג הוא רק על האיסור דלא ידע שהוא איסור ואמאי לא שייך אתשביה. כיון דהאכילה הי' במזיד ובמתכוין הרי אתשביה ואם האכילה בפחות מכשיעור? ואדרבה הכא דידע שהוא איסור ואוכל פחות מכשיעור יש לנו לומר דלהכי אינו אוכל כשיעור לא מפני שחשוב אלו פחות אלא דאינו רוצה ללקות עלה. דאחזוקי אינשי ברשיעי לא מחזקינן. וכדומה שכתב הלח"מ פ"ח מה' מ"א. ואחר החיפוש ראיתי בחי' הריטב"א למס' מכות ד' י"ז הביא שם די"א דסברת ר"ש דאמר כ"ש למכות משום דהכי ס"ל וכשם הרמ"ה פי' משום דאתשביה באכילתו פחות מכשיעור במזיד מאח"כ לגבי קרבן דבשוגג הוא לא שייך אתשביה רק בכזית פ"ש. והוא ממש כמו שהבאתי לעיל. אבל מאוד קשה לי סברא זו. ולפי דעתי אדרבה הכא שידע שהוא איסור ואכל פחות מכשיעור יש לן למימר אדרבה. דדוקא כשיעור חשוב לפניו ומה שלא אכל כשיעור כי היכי דלא ליחייב. ואתשביה שייך יותר למימר הכא דלא ידע מהאיסור והוא אכל פחות מכשיעור שייך לומר אתשביה לפחות מכשיעור. דהא אכל באין מונע לפניו לאכול יותר וכשאכל פחות מסתמא חשוב אצל לפניו. משא"כ כשיודע מהאיסור י"ל דהא דלא אכל כשיעור הוא רק מפני האיסור וצ"ע *)]:

(יז) [א"ה. ונמוח כו'. בסוף המסכת בשמעתתא דראשון ראשון כתב רבינו בדין זה דלא שנא נמוח ולא שנא לא נמוח, אמנם שם סיים וזה דוקא כשלא הכיר בו' והכא כתב נ"כ ודוקא כשמכיר אבל אם אינו מכיר אע"פ שלא נמוח והכל אחד]:

(יח) אמר רבא זונה נכרית וכו'. משום דהרי"ף השמיטו ולא ידענא מפני מה וכל הפוסקים הרמב"ם והטור הביאום, ורבינו השלימו.

(יט) ההוא ביתא דהוי יתיב ביה חמרא דישראל וגוי כו' מסתברא מחביות פתוחות הוי בחביות סתומות כו' דלא כהריטב"א שכתב דאפי' סתומות אסורות שלא כנגד הבית שיש לגוי להשמט ולומר ישן אני ולפיכך לא פתחתי הדלת אבל דעת רבינו דהוי כחותמות מאחר שהישראל

---

*) עוד קשה להריטב"א שכתב בטעמו דר"ש דאמר כ"ש למכות משום אתשביה. א"כ היאך יתרו אותו הא קודם שאכל לא ידעינן כמה חשוב אצלו. ואחר שאכל מאי דהוי הוי. ואם התרו אותו סתם שלא יאכל כמה שהוא אכילה אצלו כיון שהעדים לא ידעו הוי התראת ספק. ואולי חשוב אצלו יותר והניח לאכול שאינו רוצה ללקות כנ"ל. עוד יש לעיין אם אחר שאכל חצי זית בא כלב ואכל השאר ואין לו לאכול יותר א"כ לא ידעינן כמה חשוב אצלו. ובע"כ בזה גם לר"ש צירוף בעי והגמ' סלקא כייל דר"ש צירוף לית ליה וצ"ע:

דאהדריה לדשא באפית (אי משום דיתיב בההוא ביתא חמרא דישראל וכו׳) אבל להדא בועא אפילו חביות פתוחות מותרות ושמעת מינה דהמניח נכרי בחנותו דשרינן במתני׳ בחזקת המשתמר אפילו חביות פתוחות מותרות. ומסתברא לי דוקא בשאין שם אלא גוי אחד אבל אם היו שנים פתוחות אסורות שהרי יכול אחד לשמור בפתח והאחר יכול לינע:

(כ) ההוא ישראל וגוי דהוי יתבי ושתו חמרא שמע קל (תגרא) [צלויי] נפוק ואזיל אתא גוי אהדריה לדשא באפיה אמר רבא חמרא שרי מימר אמר השתא אתי פי׳ כגון שפסק הגוי מלשתות דלא הוי לגוי לעיולי תמן והוי ליה כמאן דלית ליה לאשתמוטי דאי לאו הכי קא אמרינן דהאי ניסא והאי ניסא אסור. אי נמי אפילו לא פסק מלשתות אין לו רשות להכנס בלא ישראל אי נמי התם היינו טעמא דאסור משום דהוי יתיב ביה חמרא (בישראל) [דישראל] וכו׳. אי נמי התם סגר במנעול הכא סגר הדלתים ולא במנעול. ההוא ביתא דהוי מלי חמרא דישראל ואשתכח גוי דקאי התם אמר רבא אי אית ליה לאשתמוטי חמרא אסור ואי לא שרי. פי׳ אי אית ליה לאשתמוטי שיש לו מענה ועלילה בכניסת הבית ולא מרתת תנע ולא דמי להני דמתני׳ דאמרי׳ אם הניחו בחזקת משתמר מותר דהתם (כא) כיון שהניחו שם והוא בחזקת משתמר לא נגע. אבל הכא אמרינן שלא נכנס הגוי לשם אלא משום מגע. מיתיבי נגעל הפונדק [או] שאמר לו שמור אסור מאי לאו אף על גב דלית ליה לאשתמוטי לא בראוית ליה לאשתמוטי פי׳ או שאמר לו שמור כלומר עמוד חוץ לבית ושמרהו ומצאו בתוך הבית אסור מאי לאו אע"ג דלית ליה לאשתמוטי לא בראוית ליה לאשתמוטי. והרב ראב"ד ז"ל גריס ההוא ביתא דהוי חמרא דישראל וגוי על גוי אהדריה לדשא באפי ואשתכח דקאי ביני דני אמר רבא אי אית ליה לאשתמוטי חמרא אסור ואי לא חמרא שרי.

פי׳ אי אית ליה לאשתמוטי שיש מחיצה בין חביות הגוי לחביות של ישראל חמרא אסור דכיון דאהדריה לבבא באפיה. ההוא חמרא דהוי יתיב בביתא והוי ישראל בעליונה וגוי בתחתונה שמע קל תגרא נפקו קדם ואתא גוי ואהדריה לדשא באפיה אמר רבא חמרא שרי מימר אמר כי היכי דאתאי אנא קדים ואתא ישראל בעליונה. אבל משום השתא אתי לא משתרי חמרא משום דהא אהדריה לבבא באפיה. ההוא ישראל וגוי דאתו בספינה שמע ישראל קל שופרא דמעלי שבתא סליק ועל אמר רבא חמרא שרי מימר אמר השתא אתי וכי תימא משום שבתא אמר רבא אמר לי איסר גיורא כי הוינא גוי (אתאי) הוי אמינא ישראל לא מנטר שבתא דאי מנטרי שבתא כמה כיסי משתכחי בשוקא ולא הוה ידעינן דאיתה לן דר׳ יצחק דאמר מוליכו פרות פרות מד׳ אמות. ההוא ארי׳ דנהים בי מעצרתא שמע גוי משא ביני (ביני) [דני] אמר רבא חמרא שרי מימר אמר כי היכי דמשינא אנא משאי נמי ישראל וחזי לי. ההיא רביתא דאשתכח דהוי קיימא ביני דנא והוי נקטה אופיא בידה אמר רבא חמרא שרי אימר מגבא שקלתה וכי תימא השתא ליכא אימר אתרמויי אתרמי ופר"ש ז"ל דדוקא רביתא אבל גדולה לא. ההוא נגבי דסליק ואזיל לנהרדעא ופתוח חבייתא טובא אמר רבא חמרא שרי רוב שודי ישראל גינתו הוה עוברא בנהרדעי ואמר [שמואל] חמרא שרי כמאן כר׳ אליעזר דאמר ספק ביאה טהור. פי׳ הכי קאמר כמאן כר׳ אליעזר ואם כן קשיא דשמואל ארשמואל דאמר בפרקא קמא דנדה הלכה כר׳ אליעזר בארבע (אמות) והו לא. שאני התם כיון דאיכא דפתחי לשום ממונא הוי ליה ספק ספיקא ואע"ג דרבנן מטמאים בבקעה אפילו בספק ספיקא כדאיתא במסכת טהרות פרק ששי התם הוא דהלכתא גמירי לה אבל גבי אמורא כל ספק ספיקא לקולא. ההוא פלמוסא דסלוק ואזיל לנהרדעי ופתוח חביתא טובא כי אתא רב דימי אמר עוברא [הוה] קמי ר׳ אליעזר ושרא ולא ידענא אי משום דקא סבר ספק ביאה טהור

תורת ההשלמה

שישראל יכול לכנוס שם בחותמות שצריך שיפתח ויסתום ויגוף א"כ מרתית שמא יבא ישראל בפתח ויתפסך לפתוח לו את הדלת ויראה שפתח ויהי׳ החותם עליו כגנב. וגרסת רבינו כגרסת הרי"ף שרי שם יין של ישראל וכו׳:

(כ) [א"ה. ספק דינים אלו אינם כסדר שהוא בגמ׳ שלפנינו וחלופי גרסאות יש, והנה רבינו גרים. דשמעי קול צלויי ,נפוק ואזיל אתא גוי ואהדרים לדשא באפיה׳ פי׳ משמע דתרוייהו נפקו ואזלו הישראל והגוי אבל בהרי"ף הגרסא קם נפק משמע דרק הישראל נפק והגוי נשאר שמה ומ"מ חמרא שרי כמ"ש הר"ן דכיון דלא הודיעו לגוי שישהה שיעור תפלה דינו כמו שלא הודיעו שהוא מפליג והרי ורבינו גריס נפוק ואזיל אתא גוי אהדריה לדשא לכן שקיל ושרי אי הוי ליה לאשתמוטי על הכניסה]:

(כא) [א"ה. כיון שהניחו שם והוא בחזקת משתמר הי׳ הר"ן מבואר יותר. וז"ל הר"ן, ולא דמי למניח עובד כוכבים בחנותו דאע"ג דלא מיחסם מגנב על הכניסה שרי משום דהתם לא עביד מידי דלחוי דלנסוכי קא מסיך אבל הכא שנכנס שם שלא ברשות תלינן לדבר. ונראה דגם דעת רבינו כן. דבמניח עכו"ם בחנותו כיון דליכא רישותא והוא בחזקת המשתמר לא חיישינן משא"כ הכא דאיכא רישותא היינו דנכנס במקום שלא הי׳ לו לכנוס]:

(כב) [כיון דפתיח חביתא טובא] דאם כן קשיא דר' אלעזר אדר' אליעזר דהא אמר ר' אלעזר בפרק קמא דנדה הלכה כר' אלעזר בארבע ותו לא אלא הכי קאמר ספק ביאה טהור בכי האי גונא דפתוח חביתא טובא מנמוקי הרב ראב"ד ז"ל. ואי משום דקא סבר רב דאולי בתרי פלמוסא ישראל נינהו. והאי ספק ביאה ספק מגע [הוא] כיון דפתיח חבייתא טובא אימר ארעתא דממונא פתח וכספק ביאה הוא. חצר שחלקה במסיפס אמר רב טהרותיו טהורות. אמר רב יהודה אמר רב מותר לאדם לומר לגוי צא (ותפס [והפס] עלי מנת המלך מיתיבי לא יאמר אדם לגוי פול תחתי לאוצר. פול תחתי קא אמרת הא לא דמיא אלא לסיפא אבל (אומרים) [אומר] לו מלטני מן האוצר פי' הא דאמר רב יהודה אמר רב דוקא בשיכול לפיים המלך בדמים אף בשנתן לו יין נסך מותר ואפילו הכי כשאמר לו פול תחתי לאוצר אסור שכל מה שעשה הגוי כאלו עושה (כג) בשליחותו של ישראל הוא כיון דאמר פול תחתי אבל אם אינו יכול לפיים המלך בדמים אפילו רב מודה שאסור לומר לגוי צא והפס עלי מנת המלך. והרב ראב"ד ז"ל פסק אפי' בשאין יכול לפיים מנת המלך בדמים מותר כיון דסתמא קאמר ליה ולא אמר לו בהדיא שיתן לו מיינו אבל כשאמר לו פול תחתי כמאן דאמר לו תן לי מיינך ואני אתן לך הדמים דמי. והא דאסיקנא בריש פרקין דלא מתסר אלא בשהקדים לו דינר התם הוא דבעידנא דפרעיה ליתא לאיסורא בעיניה אבל הכא בעידנא דפרע ליה דילמא איתא לאיסורא בעיניה. אמר אמימר משיכה בגוי קונה וכן הלכתא. וכל האי שמעתא משמע (כד) דכל שכן מעות שקונות בגוי. ובבכורות [דף י"ג] משמע דאליבא דאמימר משיכה בגוי קונה ולא מעות. אמר להו רב להגהו סטובייאתא כי מזבניתו חמרא לגוים קדימו שקילו זוזי מנייהו והדר כיילו להו ואי לית להו זוזי אוזפינהו כי היכי דלהוי מלוה גבייהו דאי לא עבדיתו הכי כי הוי יין נסך ברשות דידכו קא הוי וכי שקליתו דמי יין נסך קא שקליתו וליתא להא דרב לטעמיה דאמר הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דאמר חביות בחביות אבל לא יין ביין וקיימא לן דאפיל׳ יין ביין ימכר כלו לגוים חוץ מדמי יין נסך שבו:

ה תניא הלוקח נרוסאות מן הגוים ומצא בהם ע"ז אם עד שלא נתן מעות משך הרי זה יחזיר ואם משנתן מעות משך יוליך הנאה לים המלח דוקא בשלא ידע שיש שם ע"ז ולפיכך קתני הרי זה יחזיר דמקח טעות הוא וסיפא אע"ג דמקח טעות הוא יוליך לים המלח מדרבנן דכיון דיהיב זוזי מתחזי כע"ז ביד ישראל (כה) אבל אם ידע ישראל שיש שם ע"ז שאין כאן מקח טעות אם נתן מעות ולא משך לא יחזיר ואם משך אפילו בשלא נתן מעות יוליך לים המלח. דקיימא לן משיכה בגוי קונה ולא מעות והכי איתא בבכורות פרק שני מיהו בהך שמעתא משמע דלמאן דאמר משיכה קונה הוא הדין

תורת ההשלמה

(כב) [א"ה. כיון דפתיח חביתא טובא. כן נ"ל להגיה לפי הענין שנראה שחסר כאן איזה תיבות. שכמו שהוא כתוב בדברי רבינו אין לו ביאור כלל. וממה שמסיים אלא הכי קאמר מוכח שהי' חסר תיבות אלו שהגהתי. ורבינו בא לתרץ שבע"כ גם רב דימי בסלקא דעתא הי' סבר דמחמת דפתיח חביתא טובא יש לו להקל בזה מבשאר דוכתי דאל"כ האיך הי' מסתפק לומר דר' אלעזר התיר משום ספק ביאה והא ר' אלעזר הוא דקאמר בפ"ק דנדה דהלכה כר' אליעזר בארבע ותו לא. אלא בע"כ דספיקו הי' משום דפתיח חביתא טובא וכנ"ל]:

(כג) [א"ה. בשליחותו של ישראל כו' אין הכונה שאסור מדין שליחות דהא אין שליחות לעכו"ם. וכל הענין הוא כאן רק אם נתנם היין הוא מפני ישראל או אסור דהנאה במה שפורע חובו בי"נ. ומ"ש דאם אינו יכול לפיים המלך בדמים אפי' רב מודה שאסור כן כתב רש"י והר"ן ויש לעיין מי עדיף מכס המלך מחוב גמור. דהא ופורע לו את חובו משום דהוי כמבריח ארי בעלמא. ואפי' בבע"ח דוחק משום דמצי למימר מפייס הייתי ומחיל לי. וה"נ אף אם החוב לתת למלך יין. מ"מ לא עדיף העכו"ם שנותן יין עבור חוב של ישראל ממבריח ארי ולמאי אסור במלטני מן האוצר. ואין לומר דמבריח ארי הוא דוקא היכא שהוא פורע חוב של חבירו שלא מפני בקשתו משא"כ היכא שבעה"ח מבקש שישלמהו אסור דהא בנדרים [ס"ב ב'] אמרינן שרי ליה לצורבא מרבנן למימר עבדא דנורא אנא לא יהיבנא אכרגא משום דמבריח ארי בעלמא הוא. ואין לומר דכרגא דמלכא עדיף מחוב דלא מצי מפייס למלך דא"כ מאי מקשה רבינו וכן הר"ן מהא דאסיקנא בריש פרקין דלא מתסר אלא בשהקדים לו דינר גבי פועלים דלמא שאני חוב מלך דמתסר אף בשלא הקדים לו דינר מהאי טעמא גופא וצ"ע]:

(כד) [א"ה. דכ"ש מעות שקונות בגוי. כן מוכח מדמסקינן כאן אי דכייל ורמי למאני דישראל ה"נ לא צריכא דקא כייל ורמי למאני דעכו"ם ולעולם משיכה בעכו"ם קונה. וקשה דהא אמרינן משיכה קונה בעכו"ם ולא מעות א"כ מאי מהני המעות שאמר רב להני סבוייתא דלשקלו מינייהו דעכו"ם תחלה כקושית התוס' אלא בע"כ דגם מעות קונות והא דאמר כאן משיכה בעכו"ם קונה הוא לאשמעינן דגם משיכה קונה. אבל מעות פשיטא לן דקונה ולא כסוגיא דבכורות וכן כתבו בתוס' ד"ה שקילו כו']:

(כה) [א"ה. אבל אם ידע כו' ואם משך כו' כפי הנראה מדברי רבינו שאם רק ידע ולא הי' שם מקח טעות

למעות. ההוא דאמר ליה לחבריה אי מזבנינא לה להאי ארעא לדידך מזבנינא לך במאה אזל זבנה במאה ועשרים אמר רב יוסף קנה קמא מתקיף לה רב יעקב מנהר פקוד האי אזוי אנפוה. והלכתא כרב יעקב מנהר פקוד. וכתב הרב ראב״ד ז״ל דאי בעי למהדר קמא מאה ועשרים קנה קמא. אמר כרשיימי תלתא אפילו תרי מנו תלתא כראמרי תלתא עד דאמרי תלתא כרשיימי בארבעה וכל שכן כדאמרי ארבעה. אמר ליה כרשיימות תלתא ואתו תלתא ושמוה ואמר להו אידך ליתי תלתא אחרינא דקים להו טפי ולשיימות אמר רב פפא דינא הוא דמעכב מתקיף לה רב הונא בריה דרב יהושע ממאי דהני קים להו טפי. והלכתא כרב הונא בריה דרב יהושע:

ן הא דאמר רב ששת כח ני דרבנן דנפק לבראי נזה ביה רבנן דלא נפק לבראי לא נזה ביה רבנן. אע״ג דרב ששת למדחייא לנצוק חבור אתא וקיימא לן דנצוק חבור אפילו הכי הלכתא כרב ששת דליכא דפליג עליה. וכן כתב רש״י ז״ל. וכי תימא אי נצוק חבור תיפוק ליה דמתסר מאי דלא נפק לבראי משום נצוק. נפקא מינה לאתסורי בהנאה דאי משום נצוק משתרי בהנאה דקיימא לן כרשב״ג דאפילו יין ביין מותר. ואי משום כח גוי אסור אפילו בהנאה. אמר להו רב חסדא להגהו מסובייתא כי זבניתו חמרא לגוים קטיפו קטופי אי נמי נפיצו נפוצי פי׳ דאי לא עבדי הכי דלמא משתיירי מחמרא בכלי עלאה ומתסר בשתיה משום נצוק. כי אתא רב דימי אמר [ר׳] יוחנן המערה יין נסך (בתביות) [מתביות] לבור אפילו כל היום כלו ראשון ראשון בטל ודוקא בקטיף קטופי דאי לאו הכי קיימא לן דנצוק חבור והוי כאלו נפל התביות בבת אחת. נראה לי דוקא לאשתרוי בהנאה קיימא לן כרשב״ג דאמר ימכר כלו לגוים עד שיהא בו נותן טעם אבל יש בו נותן טעם ודאי אסור בהנאה ולפיכך אמר ר׳ יוחנן שאם נפל איסור לתוך היתר ראשון ראשון שאין בו נותן טעם בטל ומותר בהנאה ושוב אינו חוזר וניעור אע״פ (ס) שיש בו נותן טעם. לאשתרויי בשתיה אפילו ר׳ יוחנן מודה שאסור. וידעתי כי כל המפרשים פרשוה אפילו לגבי שתיה ואני כתבתי מה שנראה לי. ודמינן ליה מהא דתנן יין נסך אסור ואוסר בכל שהו מאי לאו דנפל אסורא לנו התירא ומדקא תני אוסר סתמא שמע מינה אפילו בהנאה. ועוד דקתני אסור ואוסר מה אסור אפילו בהנאה וכגון שנפל מעט מעט עד שנתן בו טעם לא התירא לגו אסורא. כי אתא ר׳ יצחק בר יוסף אמר ר׳ יוחנן המערה יין נסך מצרצור קטן לבור אפילו כל היום כלו ראשון ראשון בטל. ודוקא צרצור קטן דלא נפיש עמודיה אבל חביות דנפיש עמודיה לא. וכן הלכתא. אתמר יין נסך שנפל לבור ונפל שם קיתון של מים חזקיה אמר הגרילו באיסור אסור הגרילו בהיתר היתר ור׳ יוחנן אמר אפילו הגרילו באיסור היתר. פי׳ כל היכא דנפל יין נסך תחלה לתוך המים ולא הו׳ בו כדי לתת טעם במים ונפל בו אחר כך יין כשר מותר שכבר נתבטל היין נסך לתוך המים ושוב אינו חוזר ונעור על ידי היתר. ודכולי עלמא היכא דנפל יין נסך לתוך יין כשר ואסרו ואחר כך נפל בו מים ואפי׳ יש במים כדי לבטל היין נסך אסור שהרי כבר נאסר ואינו חוזר ובטל אלא א״כ יש במים כדי לבטל כל היין הכשר והאסור והיינו כמו דמתני לה אדרבין דבעי התחלה. כי פליגי כגון שנפל מים תחלה לתוך היין כשר ונתבטלו המים כגון שנתנו בהם (המים) [היין] טעם וחזר ונפל בו היין נסך ואין בו כדי לתת טעם במים חזקיה סבר כיון שנפלו המים לתוך היין ונתן בהם היין טעם נתבטלו המים וכשנפל בו אח״כ היין נסך אע״פ שיש במים כדי לבטלו יין ביין הוא ואסור ולא אמרינן רואין. ור׳ יוחנן סבר אע״פ שכבר נתבטלו ביין כשר וחזרו יין כיון שאין ביין כדי לתת טעם במים חוזרים ונעורין המים ומבטלין היין נסך דאמרינן רואין את ההיתר כאלו אינו והשאר מים רבין עליו ומבטלים אותו ואיכא דמפרש פלוגתייהו כשאין כח לאחד מן היינות או הכשר או האסור לבטל טעם המים ובכי האי גונא הוא דשרי ר׳ יוחנן אבל אם היין כשר נתן טעם מתחלה במים הרי חזרו המים להיות יין ובכי האי גונא אפי׳ ר׳ יוחנן אוסר. ויש פנים לזה הפי׳ משום דמעיקרא כדהוה סליק אדעתין דפלוגתא דר׳ אליעזר ור׳ יוחנן פליגי בכי האי גונא מיירי. מיהו כי מטית לשני כוסות שמזגן וערבן לא מתחזי האי פירושא (דמזגן וערבן לא מתחזי האי פירושא). דמזגן משמע כראוי שנתן בו טעם כדרך מזיגה וראיתי רוב חכמי הדור פוסקין כר׳ יוחנן אע״פ שהוא תלמידו של חזקיה משום דאביי ורבא פליגי בהא מלתא בפרק גיד הנשה [דף ק׳] דאביי לית ליה רואין ורבא אית

תורת ההשלמה

בין נתן מעות ולא משך ובין משך אסור וכיון שאסור בפ״כ ילך ליס המלח וא״כ סי׳ ליה לרבינו לפרטינהו ולחלינהו בשניהם או לא יחזיר או ילך ליס המלח. ורבינו חלק בנתן מעות כתב לא יחזיר ובמשך כתב ילך כו׳ לאשמעינן דבכספא דמשך מדינא אסור. אבל בנתן מעות לא יחזיר רק מפני מראית עין ומדרבנן]: (ס) [א״ה. אע״פ שיש בו נותן טעם, אבל לאשתרויי בשתי׳ כו׳ כן צריך להגיה. וכוונתו אע״פ

ממתב

ליה ואין וקיימא לן הלכתא כרבא הלכך הכי נמי הלכה כר' יוחנן דגרסינן התם דרש רבה בר בר חנה חתיכת נבלה וחתיכת דג טמא אינה אוסרת עד שיתן טעם ברוטב ובקיפה ובחתיכות אוקים רב אמורא עליה ודרש כיון שנתן טעם בחתיכה חתיכה עצמה [נעשה] נבלה ואוסרת כל החתיכות כלן מפני שהם מינה ופרכינן מכדי רב כמאן אמרה לשמעתיה כר' יהודה דאמר מין במינו לא בטיל מה לי נותן טעם אפילו לא נתן טעם נמי אמר אביי בשקרם וסלקו רבא אמר אפילו תימא בשלא קרם וסלקו הוי מין במינו ודבר אחר סלק את מינו כמו שאינה והשאר שאינו מינו רבה עליו ומבטלו. ולדידי משמע דהלכתא כחזקיה דהוא רביה דר' יוחנן ולא דמי להיא דהתם לא נתבטל הרוטב שהוא אינו מינו עם החתיכות ולפיכך הרוטב מבטל חתיכת הנבלה אבל הכא כבר נתבטלו המים בתוך היין הכשר וחזר הכל יין ולפיכך כשנפל בו אחר כך היין האסור אין המים חוזרים ונעורים לבטל היין האסור שהרי כבר נתבטלו וחזרו יין והוה ליה יין ביין ואסור. וזהו טעמו של חזקיה. ואחרי שראיתי שהרב ראב"ד ז"ל פסק כר' יוחנן [הלכתא] כותיה. ר' יוחנן וריש לקיש דאמרי (כז) כל אסורין שבתורה בין במינן [בין] (במשהו ו)שלא במינן בנותן טעם. בשלמא יין נסך משום חומרא דע"ז אלא טבל אמאי וכי תימא הוי ליה דבר שיש לו מתירין. מכדי טבל מאן קא אסר ליה תרומה שלא נתרמה ממנו ואם התרומה שאוסרתו בטלה (כח) כל שכן שאינו נאסר אלא מפני התרומה שהוא בטל הרב ראב"ד ז"ל. ויש מפרשים דבטבל שהלכו בעליו למדינת הים מיירי שאין לו מתירין דאי משום שיש לו מתירין אמאי נקט טבל ולא נקט חדש והקדש שהם דבר שיש לו מתירין כדאיתא בנדרים [דף נח] אלא לאו שמע מינה דדבר שאין לו מתירין הוא כגון שהלכו הבעלים למדינת הים ושני ליה כתתירו כך איסורו כרשמואל דאמר שמואל חטה אחת פוטרת את הכרי וקיימא לן כריש לקיש ור' יוחנן. והרב אלפס גם כן פסק בסוף ימיו כר' יוחנן וכריש לקיש.

ז הא דתנן אלו אסורין ואוסרין בכל שהן פרכינן עלה בגמ' תנא מאי קא חשיב אי דבר שבמנין קא חשיב לתני חתיכת נבלה אי איסורי הנאה קא חשיב לתני חמץ בפסח. ואסיקנא אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן האי תנא תרתי אית ליה דבר שבמנין ואיסורי הנאה. ולאו למימרא דדבר שבמנין ולאו איסורי הנאה בטל דהא חתיכת נבלה אמרינן במסכת חולין שאינה בטלה הואיל וראויה להתכבד בפני האורחים. אלא הכי קאמר האי תנא לא קתני אלא דבר שבמנין ודבר שאוסר ערובו בהנאה אבל חתיכת נבלה שאין אוסרת ערובה בהנאה לא קתני. והיינו דאמרינן לקמן למעוטי מאי למעוטי דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה אי נמי איסורי הנאה ולאו דבר שבמנין כלומר למעוטי דבר שבמנין ולאו איסורי הנאה שאין ערובו אוסר בהנאה שהרי האיסור עצמו מותר בהנאה. אי נמי איסורי הנאה ולאו דבר שבמנין אין אוסר ערובו בהנאה. וחמץ בפסח אע"פ שאוסר ערובו במשהו אע"ג דלאו דבר שבמנין הוא הני מילי באכילה אבל בהנאה לא. ואנו תמהים על הרב אלפסי ז"ל שכתב והאי כללא ליתא דקיימא לן חמץ בפסח אוסר בכל שהו ומנא ליה לרב ז"ל שחמץ בפסח אוסר ערובו במשהו בהנאה. ואפילו תימא שאוסר ערובו בהנאה דוקא בתבשיל שהוא דבר [בלול] אבל משנתנו דבר שאינו בלול הוא. והא דאמרינן דאיסורי הנאה ולאו דבר שבמנין אין אוסר ערובו בהנאה דוקא בדבר שאינו בלול אבל בבלול אע"ג דלאו דבר שבמנין הוא כגון יין נסך וכיוצא בו אוסר את ערובו בהנאה דהא קיימא לן הלכה למעשה ין נסך יין ביין אסור. ואית דבעי מימר דהא דקיימא הלכה למעשה יין ביין אסור הני מילי (בשאין) [בשיש] בו רביעית מיין נסך שהוא דבר חשוב אבל אי לית ליה רביעית לא. ומה שכתבנו הוא הנכון דבדבר בלול אפילו אינו דבר שבמנין (ביין) [כיין] נסך וכיוצא בו אוסר ערובו בהנאה והא דאמרינן לקמן יין נסך חביות בחביות מותר והא התם בדבר שבמנין הוא ואיסורי הנאה ומותר התם בחביות פתוחות שאינו דבר שבמנין (כט) הוא ואוסר כל החביות בהנאה וכן

תורת ההשלמה

שמתה יש בו טעם טעם ע"י חור ויבשו לא אסריק בהנאה אבל לענין שתיה אפילו ר' יוחנן מודה שאסור. ובסוף מכלתין במשנה דראשון ראשון לא כתב כן]:

(כז) [א"ה. כל איסורין שבתורה בין במינן בין שלא במינן בנותן טעם כן נראה לי להגיה. כמו שהוא בגמ' שלפנינו וגרסות אחרות לא ראיתי וט"ס הוא בדברי רבינו]:

(כח) [א"ה. כ"ש הדבר שאינו נאסר אלא מפני התרומה שהוא בטל. כן נ"ל להגיה.

ודברי הראב"ד מרפסין איגרא דמאי ק"ו טבל לעולם בטל במאה ואחד כמו תרומה והלא בריתא שלמה שנינו בנדרים נ"ח כל דבר שיש לו מתירין כגון טבל ומעשר שני והקדש לא נתנו בהן חכמים שיעור וכל דבר שאין לו מתירין כגון תרומה כו' וכן הוא בירושלמי שהביא התוס' ד"ה טבל כו' והכי נקטינן דטבל הוי דבר שיש לו מתירין ואפילו באלף לא בטיל. ול"ע]:

(כט) [א"ה. לפי הענין נראה שחסר כאן איזה תיבות וכצ"ל אבל בסתמות דבר שבמנין הוא]:

א"ה

שנינו גבי ערלה וכלאי הכרם חביות סתומות כולן ידלקו והא דקיימא לן כר' אליעזר דאמר יוליך הנאה לים המלח אפילו בחביות של יין נסך איכא לאוקמיה בחביות פתוחות ואע"ג דבפת ובגד שנתערבו באחרים נמי קיימא לן כר' אליעזר דאמר [יוליך] והא התם דבר שבמנין הוא שאני התם שעיקר איסור הפת אינו אלא מפני העצים ועיקר איסור הבגד אינו אלא מפני הכרכר והעצים והכרכר אינו דבר שבמנין אבל לעולם בדבר שעיקר האיסור הוא דבר שבמנין אוסר ערובו בהנאה והיינו דתנן אלו אסורין ואוסרין בכל שהן ואין להם פדיון. וזהו הפסק הנכון שראוי לסמוך עליו והיינו דתנן התם כלם ידלקו. ויש מפרשים דהא דקיימא לן חביות בחביות מותר דוקא לאחר פדיון (דקי"ל חביות בחביות מותר דוקא לאחר פדיון) דקיימא לן כר' אליעזר שיש פדיון לע"ז. אבל קודם פדיון אסור מכלל דיין ביין אפילו לאחר פדיון אסור. והא דאמרינן התם חביות סתומות כלן ידלקו דוקא בערלה וכלאי הכרם שאין תופשין את דמיהם ואין להם פדיון. והרב בעל המאור פי' דהא דאמרינן יין נסך ביין אוסר הני מילי קודם פדיון [וכו'] אפי' יין ביין מותר מכלל דחביות אפילו קודם פדיון מותר. ירושלמי הכי אתמר גבי בגד נתערב באחרים כולן אסורין בהנאה ותנן ימכר כלו לגוים חוץ מדמי יין נסך שבו תמן אין דרך בני אדם ליקח יין מן הגוי ברם הכא דרכן של בני אדם ליקח בגד מן הגוי. טעם הירושלמי זה אינו מספיק לפת שאין דרכן של בני אדם ליקח פת מן הגוי ואפילו הכי קתני כולם אסורים בהנאה ויש לומר דבפת נמי איכא למגזר דלמא חזי ישראל חבריה כד מזבן פת לגוי ולאו אדעתיה דמוכר. הא דאמר רבא נד שהרדך בה לא סגי לה בגגוב אלא בקליפה אחר הקליפה יגגב בין בעץ בין באבן אבל בשל חרש בעינן מלוי ועירוי. דרש רבא נעוה ארתיתו. בעו מינה מר' אבוה הני גורני דארמאי מאי אמר ליה תגיעוה הרי שהיו נתיו ובית בדיו טמאים ובקש לעשותם בטהרה הדפין והלולבין והעדשים מדיחן העקולים של נצרים ושל (שבצרן) [בצבורן] מנגבן של שיפה ושל גמי מישנן שנים עשר חודש רשב"ג אומר מניחן מעת לעת היינו תנא קמא איכא בינייהו תרפי ואפלי. ר' יוסי אומר הרוצה לטהרן מיד חולטן במי (אתיוה) [זיתים] ומגעילן ברותחין רשב"ג אומר משום ר' יוסי מניחן תחת הצנור שמימיו

מקלחין או (במימיו) [במעין] שמימיו רודפין וכמה עונה אמר רבה בר בר חנה או יום או לילה תנא שאינא ואמרי לה רב חנן בר שאינא ואמרי לה רבי חנן בר שאינא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן חצי יום וחצי לילה ולא פליגי כאן בתקופת ניסן ותשרי כאן בתקופת תמוז וטבת. והלכתא דלית להו הכשר אלא בשנים עשר חודש. והלכתא נותן טעם לפגם מותר וגעולי גוים דאסר רחמנא לא אסרה תורה אלא קדרה בת יומא מכאן ואילך לשתרי גזרה משום קדרה בת יומא אבל משום אין מבטלין איסור לכתחלה לא אסרינן ליה שהרי האיסור פגום הוא ואינו אסור. ואם עבר ובשל בקדרה שאינה בת יומא מותר התבשיל לא שנא בשאר ימות השנה ולא שנא בפסח אע"פ שחמץ בפסח אסור במשהו אמרינן ביה נותן טעם לפגם מותר. (ל) רמי ליה רב עמרם לרב ששת תנן השפוד והאסכלא [כו'] מגעילן אמר רב אשי התם היתרא בלע הכא אסורא בלע וכי תימא סוף סוף כי פליט אסורא פליט השתא מיהא ליתה לאסורא בעינה. ובפרק כל שעה [דף ל'] גרסינן אמר ליה רבינא לרב אשי הני סכינא דפסחא היכי עבדינן להו אמר ליה לדידי חדתא (עדיף) [עבדי] אמר ליה מר אפשר ליה ומאן דלא אפשר ליה מאי אמר ליה מייתי קתייהו בטינא ופרולייהו בנורא והדר מעייל לקתייהו ברותחין. וקשיא דרב אשי אדרב אשי אלא על כרחין אפילו לטעמא דרב אשי לגבי חמץ בפסח (לא) אסורא בלע קרינא ביה ובעי ליבון מאי טעמא החמץ שבלע היום הי' נאסר אם היום פסח. והלכך אפילו לרב אשי השפודים והאסכלאות בפסח מלבנן וכל שכן לרב פפא דאמר האי קריר והאי לא קריר:

ח מתני' הסכין שפה והיא טהורה. גמרא אמר רב יהודה ונועצה עשרה פעמים בקרקע.

מסתברא מדתני במתניתן שפה ולא תני נועצה ובברייתא תני נועצה ולא תני שפה. אלמא בחד מנייהו סגי. אך הרב ר"ש ז"ל כתב דאע"פ ששפה צריך לנועצה ולא נהיר דהא בברייתא אדכר נועצה ולא אדכר שפה. ואי אמרת דבנועצה לא בעינן שפה אבל בשפה בעינן נעיצה אם כן שפה למאי קתני לה אלא משמע ודאי דבחד מנייהו סגי להתוך בה צונן אבל בחמין הוא דרכו להגעיל יגעיל. ובירושלמי סכין ארוך מלבן והרב ר' משה ז"ל כתב הסכין שפה אפילו להשתמש בה חמין ואם חתך בסכין של גוים דבר צונן ולא

תורת ההשלמה

(ל) [א"ה. רמי ליה כו' תנן השפוד והאסכלא כו' ק"ל להגיה ובגמ' איתא הכי. תנן השפוד והאסכלא מלבנן באור והתנן גבי קדשים השפוד והאסכלא מגעילן. והמעתיק חיסר כאן שורה שלמה]:

(לא) [א"ה. אסורא בלע קרינא ביה כו' כו' נאסר הם היום פסח. דעתו כדעת הרמב"ן הובא בר"ן בפ' כל שעה והם מבואר יותר הטעם דלא אמרו היתרא בלע אלא בקדשים שנשמת בליעתם של כלים לא

שפה ולא נעצה בהרחה סגי ליה דגרסינן בפרק קמא דחולין [דף ח׳] השוחט בסכין של גוים רב אמר קולף ושמואל אמר מדיח דסבירא ליה בית השחיטה צונן והא דגרסינן בפ׳ כל הבשר [קי״א] צנן שחתכו בסכין [של בשר] אסור לאכלו בכותח ודוקא צנן דאגב חורפיה בלע אבל קישות ואבטיח גריר ליה לבי פסקיה ואכיל אבל לעולם מידי דבר הרחה סגי ליה בהרחה כשמואל דאמר מדיח. ואית דבעי מימר דלעולם לא סגי בהרחה אלא בגרירה אבל בשחיטה אהני ליה טרדת הסימנין וסגי בהרחה. והטעם הראשון הוא הנכון. וכל זה שאמרו הוקא בסכין של גוים דבלע איסורא בחמין אבל סכין היתר שחתך בו איסור צונן בהרחת הסכין סגיא שסקנתו בבליתא דפרסא דגרסינן בפרק קמא דחולין [דף ח׳] סכין ששחט בה טרפה חד אמר בחמין וחד אמר בצונן והלכתא בצונן ואי איכא בליתא דפרסא תו לא צריך:

סליק פרקא וסליקא לה מסכת עבודה זרה

תורת ההשלמה

לא הי׳ שם איסור עליו שעדיין לא נקרא נותר לפיכך לא חל שמו על אותה בליעה מוטעת שנשארה לאחר הגעלה ומש״ה סגי להו בשפוד ואסכלא של קדשים בהגעלה אבל חמץ כיון שהי׳ שמו עליו קודם שנבלע בכלים הללו בשעת בליעתן איסורא בלעי. ודעת הראב״ד אינו כן שכתב דדוקא סכינא דפסחא הוא דסגי ברותחין משום דמעיקרא היתרא בלע הי׳ והא דאמר רב אשי לדידי כעין חדתא עבדן לקתייהו בסינא ופרזלייהו בנורא מחמיר על עצמו הי׳ יעו״ש]:

סליק מסכת עבודה זרה

כללי הקנקנים

שנכדו של רבינו משולם ז"ל בעל ההשלמה
אשר שמע מפי רבינו משולם זקנו.

הי' ספון כמה מאות שנים בכתובים. והועתק מכתב־יד הנמצא בבית אוצר הספרים אשר להגביר הבאראן גינצבורג הי"ו ע"י מר אחי הרב הגאון המפורסם כו' מוהר"ר יהודה לובעצקי הי"ו רב לעדת רו"פ בפאריז.

הגהתיו וכתבתי עליו הערות ובאורים וקראתיו בשם

קנקן חדש

אני הצעיר אריה נחום לובעצקי מקארעליטש

חמרא למרי' וטיבותא לשקייה!

מחזיקנא טיבותא למר אחי הרב הגאון המפורסם כו' מוהר"ר **יהודה לובעצקי** הי"ו רב לעדת ח"פ בפאריז אשר זכני להיות נטפל לעושי מצוה. להתיז צפורני רגלי הראשונים נ"ע ולשתות בצמא את דבריהם. כי שלח אלי את הקונטרס הזה להגידו ולבארו במקומות הנחוצים. והנני מודיע כי גם אנכי הולך בעקבי מר אחי הגאון הנ"ל בכפרו תורת ההשלמה שלא לינע בגוף הכתב יד כלל. ואותן המלות הנחוצות להגיהן או למחקן שמתים בשני חצאי עגולים ואותן המלות אשר הוספתי על הכתב יד שמתים בשני חצאי מרובעים. כן גם בתורת ההשלמה למסכת זאת. הנה באשר נדרשתי ממר אחי הגנ"י לעיין בהכתב יד של ספר ההשלמה על מס' ע"ז וגם בביאורו תורת ההשלמה לסדרם ולהכינם לדפוס. ובשומי עיני בהם הוספתי דברים משלי כיד ד' הטובה עלי. הנה שמתי עליהם ציונים בשני חצאי מרובעים והצגתי שתי אותיות מרובעות בתחלה **א"ה** שביאורן „אמר המסדר" וזכות המחבר יעמוד לנו שלא נתבייש ולא נכלם בעוה"ז ובעוה"ב כי לטובה כוונתינו.

נאם **אריה נחום לובעצקי.**

בלא"א המופלג בתורה ויראת אלקים מוהר"ר **יצחק עקיבא** זצ"ל

ספר ההשלמה

כללי דקנקנים

אכתוב בכאן מה ששנינו במס' ערלה ובמס' תרומות כדי לבאר שמועה של ראשון בטל.

תנינן במס' תרומות פ' חמישי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ונדמעו ונפל מן המדומע למקום אחר ר' אליעזר אומר מדומע (כתרומה) [כתרומה] ודאית וחכמים אומרים אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון [כו'] אין המים [שאובים] פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון. סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה ונפלה אחרת והגביהה ונפלה אחרת הרי זה מותרת עד שתרבה תרומה (אל) [על] החולין [כו'] סאה תרומה שנפלת לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם שוגג מותר אם מזיד אסור פי' שאין מבטלין איסור לכתחלה. למדנו ממשנה זו וממה ששנינו למעלה אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון (א) דלא אמרינן [חתיכה עצמה נעשה נבלה דאי לאו] הכי סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ואח"כ נפלו שם חולין אם שוגג מותר. ואם איתא דח"נ נ"נ סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה ה"ל הכל תרומה ואם נפלה שם אח"כ חולין לא ה"ל למשרי עד שיפול שם חולין שיהא בהם מאה מן התרומה והחולין שנדמעו אלא לאו ש"מ דלא אמרינן ח"נ נ"נ. וההיא דאמרינן התם פ' כל הבשר [דף ק"ח] ח"נ נעשה נבלה לר' יהודה היא דמחמיר דמין במינו לא בטיל. אבל לרבנן דמקילי דמין במינו בטיל ה"נ מקילינן ולא אמרינן ח"נ נ"נ (ב) ויש מן המפרשים שאומרים דלא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אלא בבשר בחלב (ג) ועוד יש לחלק ולהפריש בין בלול לשאינו בלול. דבלול ונותן

קנקן חדש

(א) דלא אמרינן כו' הרב אלפס ז"ל השמיט הא דרב דח"נ נ"נ ובא רבינו להשלים הלכה זו:

(ב) ויש מן כו' הוא דעת רבינו אפרים בתוס' פ' גה"נ (ד' ק) ד"ה בשקדים. וטעמו משום דבב"ח כל חד באפי נפשי' שרי וכי איתנהו בהדי הדדי אסור ע"ש:

(ג) ועוד יש לחלק כו' כן כתב גם התוס' פ' גה"נ הנ"ל דאין ראי' לרבינו אפרים מהא דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ולא אמרינן שיעשה הכל תרומה דיש לחלק בין דבר יבש לדבר האוסר ע"י בליעה ובנותן טעם. וי"ל דאין המדומע מדמע אלא לפי חשבון מיירי בדבר יבש ולכן לא אמרינן ח"נ נעשה נבלה. והנה רבינו הקשה על האי חילוקא מהא דאין המחומץ מחמץ כו' ואין המים שאובים כו' והתוס' שתקו מזה וטעמא דהא מלתא נראה משום דרבינו הביא להדיא מתניתין דמס' תרומות ושייך שפיר להקשות ולתרץ עפ"י מה שפירשו במס' תמורה אבל התוס' במס' תמורה קאי ואין להקשות כלל. וכן מצאתי בהרא"ש שהביא דברי התוס' ומקשה בהדיא מהא דתנן פ"ק דתמורה אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון כו'. והנה האי תירוצא שבין לח ובין יבש דחוק מאוד. אמנם שהחילוק בטעמו נכון הוא והפרש לשיטת התוס' דהוכיחו ביבמות (ד' פ"ב) דהא דר"י סבר מין במינו לא בטיל הוא דוקא בלח אבל ביבש מבטיל בטיל. ולפי"ז רב דאמר האי דינא דחתיכה עצמה נעשה נבלה אליבא דר"י כמו שאמרו שם בגמ' רב כמאן ס"ל כר' יהודה. וא"כ אמת ולי"ב הוא דגם האי דינא דחנ"נ הוא רק בבליעת איסור בחתיכה או בדבר שבלול משא"כ בדבר יבש. אבל לפרק בזה על הא דאין המדומע מדמע כו' דחוק הוא. דמאי פסקא למימר דאין המדומע מדמע הוא רק ביבש דוקא. הא יין ביין ג"כ מדומע הוא? ובשלמא על רבינו ניחא. כיון דאיהו מפרש וקאי במס' תרומות ומיירי שם בסאה תרומה שנפלה לפחות ממאה חולין. ולשון זה של "סאה" בכל מקום מיירי בפירות או בתבואה דהוי יבש. אבל התוס' דמקשים מהא דתנן סתמא במס' תמורה פ"ק אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון דחוק מאוד לומר דמיירי דוקא ביבש. ומאוד קשה לי על דברי התוס' מי הכריחם לזה. הא בלא"ה לא קשה כלל מהא דאין המדומע מדמע. עפ"י מה שכתבו התוס' שם בשם ר"ת דלא אמרינן ח"נ נעשה נבלה אלא בדבר האוסר ע"י נתינת טעם אבל לא כשאוסר שלא ע"י נתינת טעם. ואף דהחתיכה אסורה כמו כל שהו לר' יהודה במין במינו וכדומה. מ"מ לא נעשה נבלה לאסור האחרות. וא"כ גם בהא דאין המדומע מדמע לאו בנותן טעם הוא נאסר. דהא תרומה בחולין הוא בק"א שהוא יותר מששים דאינו נותן טעם ולהכי לא נעשה נבלה. ובשלמא רבינו אינו מוכרח שיסבור בזה כר"ת. כיון דלא שמעינן לי' דסבר כר"ת בזה. אבל התוס' הרי משתמשים בסברא זו בסמוך לסתור הראי' שהביא מע"ז מיי"נ שנפל לבור וסתרו עפ"י סברא זו. די"ל דלא

סי'

טעם בתתיכה אפי' לרבנן חתיכה עצמה נ"נ. אבל בשאינו בלול כגון סאה תרומה שנפלה לפחות ממאה (ד) אפי' לר' יהודה לא אמרינן חתיכה עצמה נ"נ. ואע"ג דתנן התם אין המדומע מדמע אלא לפי חשבון ואין המחומץ מחמץ אלא לפי חשבון ואין המים שאובים פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון והרי מחמץ ומים שאובים דדבר בלול הוא וקאמר דאינו אסור אלא לפי חשבון? לא קשיא מידי דפריש דמחומץ לפי חשבון ומים שאובים פוסלין את המקוה לפי חשבון לא כפשטא דמלתא הוא אלא מלתא אחריתא כדקא פריש בשלהי פרק קמא דמס' תמורה והכי איתא התם אין המחמץ מחמץ אלא לפי חשבון מאן תנא דלא כר' אליעזר דתנן שאור של חולין ושל תרומה שנפלו לתוך העיסה ולא בזה כדי לחמץ ולא בזה כדי לחמץ ונצטרפו וחמצו ר' אליעזר אומר אחר אחרון אני בא וחכמים אומרים בין שנפל איסור בתחלה בין שנפל בסוף אינו אוסר אלא עד כדי שיהא בו כדי לחמץ. אין המים שאובים פוסלין את המקוה אלא לפי חשבון מאן תנא ואסיקנא אמר רב לפי חשבון כלים ויוסי בן חנני הוא דתניא מים שאובין שנפלו למקוה משנים ושלשה כלים מארבעה או חמשה כלים אין פוסלים את המקוה. תנן התם בפרק שני של מס' ערלה התרומה ותרומת מעשר של דמאי החלה והבכורים עולים באחד ומאה ומצטרפין זה עם זה (ואין) ו[צריך להרים פי' מפני גזל כהן. הערלה וכלאי הכרם עולין באחד ומאתים ומצטרפין זה עם זה ואין צריך להרים. ר' שמעון אומר אין מצטרפין. ר' אליעזר אומר מצטרפין בנותן טעם אבל לא לאסור. התרומה מעלה את הערלה והערלה מעלה את התרומה כיצד. סאה תרומה שנפלה למאה חולין ואחר כך נפלו שם שלשה קבין של ערלה או שלשת קבין של כלאי הכרם זו היא שהתרומה מעלה את הערלה והערלה מעלה את התרומה. הערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את הערלה כיצד. סאה ערלה שנפלה במאתים ואח"כ נפל סאה ועוד ערלה או סאה ועוד כלאי הכרם זו היא שהערלה מעלה את הכלאים והכלאים את הערלה והערלה את (התרומה) [הערלה] (ה) פי' כגון שיש בסאה לבטל אותו ועוד. למדנו ממשנה זו שכל איסור שנפל לתוך היתר ונתבטל האיסור ונפל שם עוד איסור אחר ואין בהיתר כדי לבטל את שני האיסורין לא אמרינן שהאיסור הראשון חוזר וניעור כשנפל שם האיסור השני אלא אף האיסור הראשון שנתבטלה מבטל את הערלה או את כלאי הכרם (ו) ולא שנא נמוח האיסור הראשון ולא שנא

קנקן חדש

כו' שם י"ל כ"כ כדי ליתן טעם ולא לאסור אלא ע"י כ"ש ע"ש. וכיון שכן גם מה דאין המדומע מדמע כו' לא קשה מידי? שוב נראה דגם רבינו זקוק לסברת ר"ת דעיקרא דהאי חילוקא שבין לח ובין יבש לא יתכן בלתי נתינת טעם. דמהיכא תיתי נימא דבדבר הנבלע או הנבלל הנ"ל וביבש לא? ובע"כ הוא רק משום דבדבר הנבלע או הנבלל קבל ההיתר טעם מהאיסור משא"כ ביבש. ולא שייך זה רק בקבלת טעם. ול"ע:

(ד) אפי' לר' יהודה כו' דברי רבינו ל"ע שכתב דבדבר בלול ונותן טעם בחתיכה אפי' לרבנן חנ"נ ובאינו בלול כגון סאה תרומה שנפלה לפחות מק' אפי' לר' יהודה לא אמרינן חנ"נ. וא"כ בין ר' יהודה ורבנן ליכא פלוגתא בזה. ולאיזה ענין אמר רב בגמ' מפני שאין מינה ואמרו שם מכדי רב כמאן אמרה לשמעתי' כר' יהודה דאמר מין במינו לא בטיל? ול"ע:

(ה) פי' כגון כו' רבינו מפרש משנה זו כפי' הרמב"ם והר"ב עפ"י הר"ש מפרש האי משנה דקתני סאה ערלה שנפלה למאתים לאו דוקא ר' דבכי האי גוונא א"צ צירוף. רק מיירי בנפל לקצ"ט ונעשה הכל מאתים ואסור ואח"כ נפלה סאה ועוד ערלה או סאה ועוד של כלאי הכרם מצטרפים כלאי הכרם עם הקצ"ט לבטל הערלה. וכן הערלה מצטרפת עם הקצ"ט לבטל סאה ועוד של כה"כ והיינו כר' יהושע דאית ליה דערלה בטלה במאתים ועוד. הלכך סאה של כה"כ בטלה בקצ"ט ומשהו והעוד בטלה בסאה חסר משהו ולפירושו קשה מאד למה נקט כלל האי ועוד וכבר עמדו כלם ע"ז. לכן מפרש הרמב"ם משנתנו שנפל תחלה סאה ערלה למאתים ממש ונתבטל כבר ואח"ז נפל סאה ועוד של כה"כ. מהני רק סאה שנפל תחלה לר' של חולין לבטל סאה ועוד כה"כ שנפל השתא כשיש בסאה הראשונה ר' עד העוד ע"כ. ורבינו שדקדק לפרש שיש בסאה לבטל אותו העוד הוא כפי' הרמב"ם. וכן מ"ש לקמן שלמדנו ממשנה זו שהאיסור שנתבטל כו' הוא כפי' הרמב"ם. דלפי' הר"ש גם הסאה הא' לא נתבטלה:

(ו) ולא שנא כו' מהרא"י שמביא מוכח שגרסתו להביא רא"י על לא נמוח כמו שמסיים שאני הערלה שנפלה ראשונה ולא נמוחה אפ"ה מבטלת את הערלה או כה"כ. ובהיות כן מוכרחים אנו לומר שיש כאן טעות סופר. וצ"ל לא שנא נמוח ולא שנא לא נמוח. אמנם עד שבכתב הספרים באו ודחוק עצמו לפרש גרסתו במה שאמר ל"ש נמוח פי' שלא בעינן שיהי' דוקא נמוח ולא יצטרף האיסור אל ההיתר להיות כחו לבטל האיסור השני. וכונתו שגם אם לא נמוח נ"כ מצטרף עם ההיתר לבטל איסור השני. ומ"ז מביא רא"י מהערלה שנפלה ראשונה ולא נמוחה ואפ"ה מבטלת. אלא שצריכים אנו להבין דעתו. שלכאורה אינה עולה בקנה אחד עם הסכמות הפוסקים. והנה ביו"ד סי' ל"ט סעי' ו' בהגה מביא

נמוח השני הוא מצטרף עם ההיתר לבטל האיסור השני. שהרי הערלה שנפלה ראשונה ולא נמוחה אפ"ה מבטלת את הערלה או כלאי הכרם ודוקא בשאין מכיר האיסור הראשון אבל אם הי' (ז) מכיר האיסור הראשון כשנפל שם האיסור השני כיון שאם יפול האיסור הראשון לתוך קדרה אחרת אוסרת כל שכן שאוסר הקדרה הזאת כשנפל שם איסור השני. ואחר שבארנו כל זה מן המשניות השנויות במס' (תרומה) [תרומות] ובמס' ערלה צריכים אנו לפרש שמעתא דראשון ראשון בטל. דלכאורה משמע (ח) שחולקת עם משנתנו זאת השנוי' במס' תרומות ובמס' ערלה. כי אתא רב דימי אמר [ר"י] המערה יין נסך מחביות לבור אפי' כל היום כלו ראשון ראשון בטל [ע"ז ע"ג] פי' סבירא לי' לר' יוחנן דכי אמרינן (ט) יין נסך אוסר במשהו הנ"מ היכא דנפל היתרא לגו איסורא אבל איסורא לגו

קנקן חדש

מניה. איסור שנתבטל כגון שהי' ס' כנגדו ס' חוזר וניעור ונאסר. ל"ש מין במינו ל"ש מין בשאינו מינו ל"ש יבש ל"ש לח כו' והוא מהרא"ש פרק גה"נ. והש"ך ס"ק כ"ח צלל במים אדירים והפליג להאריך בספר מרוכב ביבש במין במינו אם סגי דלא נימא חוזר וניעור אלא ראשון ראשון בטל משמע דוקא ביבש ולא בלח. הרי דביבש יותר סברא לומר ראשון ראשון בטל ולא נימא חוזר וניעור גם לפי טעם הרא"ש פ' גה"נ דכתב האי דינא דחוזר וניעור שכיון שנתרבה אח"כ עד שנרגש הטעם הוי כמו אוכל האיסור א"כ לא שייך זה רק בבלוע ובבלול לא ביבש. א"כ ראשון ראשון בטל יותר סברא ביבש. וא"כ יש להבין דעת רבינו שכתב לקמיה רמז' שגם ביבש כמו הא דערלה הוי האי דינא דראשון ראשון בטל. ומשמע מלשונו דכ"ש לח בלח והוא שלא כדעת הפוסקים הנ"ל. וגם הוא נגד הסברא שכתב הרא"ש. ונראה לי דבאמת לענין חוזר וניעור יותר סברא לומר בלח בלח וכסברת הרא"ש הנ"ל דכיון דנתרבה הטעם עד שנרגש הוי כאלו אוכל האיסור אבל לענין צירוף האיסור אל ההיתר לבטל השני יותר סברא לומר ג"כ דוקא בלח בלח יותר מיבש ביבש. דגם אחר שאמרינן ראשון ראשון בטל ולית חוזר וניעור אינו מוכרח עוד לומר דמצטרף עם ההיתר לבטל האיסור. ועיין הסברא דמצטרף לבטל כתב רבינו ל"ש נמוח. ונראה סברא שהביא רבינו לקמן. וז"ל איכא לדחוק דר"י ס"ל דמקליק בבלול יותר מבאחרים בלול והטעם הדבר לפי שנתבטל גם טעם האיסור בכלל ההיתר. ואף שדחה גם סברא זו מהירושלמי. הוא רק למה שהביא הוא סברא זו לומר דמשום זה אמר יותר ראשון ראשון בטל בלח מביבש. אבל לענין צירוף האיסור שנתבטל כבר עם ההיתר י"ל דסברא מוכה היא דבלח שנבלל יחד ונעשה כחד יותר סברא דמצטרף עם ההיתר לענין ביטול האיסור השני מביבש דכל חד לחודי' קאי ועי' היטב רבינו לא שנא לא נמוח איסור הראשון:

(ז) מכיר האיסור כו' האי הוכר שכתב רבינו בע"כ הוכר ממש. או ע"י רוב. דהנה הרא"ש פ' גה"נ כ' וז"ל. שאעפ"י שנתבטל ומותר לאכול שלשתן יחד וגם אם נתבטלו אין אסורים. מיהו אם מתוסף עליו איסור עד שנתרבה על ההיתר אלא מין את מינו וניעור כו' והטעם הכהן שבו משום דאף כי נתבטל האיסור ברוב היתר והותר לאכילה אם אח"כ הוכר האיסור מתוך ההיתר פשיטא שאסור לאוכלו. וכאשר נתערב כי שוב איסור הכיר מין את מינו וניעור מביטולו ונתוסף עליו והוי כאילו הוכר האיסור כנ"ל. אבל רבינו מלים שכתב לקמן דצריך לר"י דאמר ג"כ קמא קמא בטל ולית חוזר וניעור. מהא דתנן יין במים בנ"ט והקשיא היא דס"ד דנפל בו מעט מעט שאין ביין של איסור כדי ליתן טעם במים של היתר כו' אעפ"כ כיון שנתוסף נותן טעם חוזר וניעור ובע"כ דאין דעת רבינו שיהא מקרי הוכר האיסור ע"י נ"ט רק אם נפל בב"א כדי נ"ט או אסור. ובע"כ נפרש או ע"י רובא או ע"י הוכר האיסור ממש. וכדי שלא נימא אחרי שהוכיח ממשנה דערלה דגם האיסור מצטרף לבטל האיסור השני א"כ בע"כ נקטינן כהאי סברא שכתב הרא"ש פ' גה"נ דהאיסור נהפך להיות היתר א"כ נימא דהיתר הוא אף אם הכרנו אותו אח"כ במקומו לכן כתב האי דינא שאם הוכר באמת איסור הוא במקומו אבל כל זמן שהוא מעורב ואינו ניכר או הוי היתר:

(ח) שחולקת עם משנתנו כו'. כונתו למ"ש לקמן. ואי קשיא כו' כי כפי אשר הוכיח מכאן דלא אמרינן חוזר וניעור אלא ראשון ראשון בטל ממש. א"כ דין זה מתאים עם דינו של ר' יוחנן דאמר בע"ז ע"ג המערה י"נ מחביות לבור אפי' כל היום כלו ראשון ראשון בטל. א"כ מאי מקשה התם לר' יוחנן ממה שתנינו שם יין במים בנותן טעם משמע דהסוגיא דהתם אינה סוברת לא כר"י ולא כהא דערלה ותרומות הנ"ל. וזהו שבא רבינו לפרש ואגב אורחא אזיל ומפרש כל הסוגיא דהתם ומאי דקשה בה. וה"ה שפי' יכול להביא רישא דמתני' דהתם אלא משום דסיפא בעי פירוש טפי:

(ט) יין נסך כו' פי' במתניתין. ויתורץ בזה קושית התוס' (ע"ז ע"ג) ד"ה כי ס' שהקשו על מה שתירצו שם דהא דאמר ראשון ראשון בטל הוא רק עד ס' אבל בדליכא ס' חוזר וניעור ונאסר. ועי"ז הקשו כיון דעד ס' קאמר א"כ מאי חדוש הוא זה לאשמעינן שיהא בטל עד ס'. ותירצו שם דר"י אתא לאשמעינן דאפ"ה דקתני מתני' יין ביין בכל שהו הנ"מ היתרא לגו איסורא אבל איסורא לגו היתרא לא הוי בכ"ש. והרא"ש מפורש תירוצם יותר. דר"י אמר מלתיה אמתניתין. דבאמת

דברי

היתרא לא (י) ואין בקילוח האיסור כדי לתת טעם בהיתר כדי שנתבטל והיתר אינו חוזר וניעור כדאמרינן גבי ערלה ותרומה שכיון שנתבטלו מתחלה זה במאה וזה במאתים אעפ"י שנפל בו אחר כך מאה או מאתים אינו חוזר וניעור אלא (יא) אף האיסור מצטרף עם ההיתר לבטל האיסור שנפל בסוף. וזהו לדעת המפרשים שפירשו דברי ר' יוחנן להתירו (יב) אף בשתי' (יג) ודוקא דקפיץ איקפוצי דאי לאו הכי קיימא לן דנצוק חבור והוי ליה כאילו נפל כל החביות בבת אחת. ומיהו יש לומר דליכא למימר (יד) בכי האי גונא נצוק חיבור למחשב כל החביות כאילו נפל בבת אחת. אבל אני מפרשה (טו) לענין איסור הנאה וטעמא דר"י דסבירא לי' כרשב"ג דאמר ביין ימכר כלו לגוים חוץ מדמי יין נסך שבו (טז) ואינו אסור בהנאה אלא א"כ יש באיסור כדי לתת טעם בהיתר. ולפיכך אמר ר"י כיון שבכל קלוח וקלוח אין בו כדי לתת טעם בהיתר ראשון ראשון בטל. תא שמע יין במים בנותן טעם מאי לאו דנפל איסורא לגו היתרא (ח) פי' ונפל בו טעם טעם שאין ביין של איסור כדי לתת טעם במים של היתר ואעפ"י שראשון ראשון נתבטל ונעשה היתר אפי' הכי כיון שלבסוף יש בו לתת טעם במים של

קנקן חדש

דברי הפוס' אינם מובנים כלל דאין השאלה לקושייתם שהקשו מאי חידוש הוא זה ה' שהרי חידוש גדול השמיענו כיון דתנן במתניתין יין ביין בכ"ש. והוא אשמעינן דקמא קמא בטל אין לך חידוש גדול מזה? אלא הנה הפוס' הוא דאם זה בא ר"י להשמיענו לא ה"ל למימר בלשון זה. דה"ה המערה יי"נ מחביות לבור. לא ה"ל למימר רק כלישנא דמתני' יין נסך ביין של היתר קא מבטיל בטיל. וגם לא בלשון קמא קמא שמלשונו של ר' יוחנן משמע שבא להשמיענו דינים שונים בזה. לכן פירש דדבריו אמתניתין אמר. דהא דתנן במתני' יין ביין בכ"ש לאו כללא הוא אלא לפעמים ישתנה הדין. ובמה דתנן המערה מחביות לבור אשמעינן דיש שדקדק הרא"ש לקמן דדוקא מחביות דלא נפיש שמודיה הוי הא. ול' קמא קמא בטיל הוא כלפי הא דתנן יין ביין בכ"ש ע"ז אמר דלאו כללא הוא אלא לפעמים קמא קמא בטיל וכיון דלאו דינא אתא לאשמעינן אלא כדי שלא נפרש המשנה כנ"ל כפשטי' שפיר שייך למתני' בלשון זה:

(י) ואין בקילוח כו' כפי' הר"ן שפירש דהיכא דנפל איסורא לגו היתרא ראשון בטיל אלא א"כ נפל בבת אחת כדי נתינת טעם. והא שכתב רבינו שאין בקילוח האיסור כדי נתינת טעם בהיתר וסבר דלהכי דקדק לומר המערה יי"נ מחביות לבור. דוקא חביות דלא נפיש שמודיה כדי לתת טעם. משא"כ גיגית. וכמו שדקדק הרא"ש דלהכי נקט חביות למימר דמגיגית דנפיש שמודיה לא בטיל קמא קמא אף אם יש ס' לבטל הקלוח. והוא חומרא דיי"נ יותר משאר איסורין. ורבינו פי' דהנהו דנקט מחביות דלא נפיש שמודיה עד שיתן טעם דהיינו בס'. אבל לוא הוי ס' ס' בטיל כשאר איסורין ולא כמ"ש הרא"ש ומביא ע"ז ג"כ ראיות ממה שכתב גבי ערלה וכלאים:

(יא) אף האיסור כו' הוא כדעת הראב"ד הובא בר"ן שכיון שאין בו כדי נתינת טעם בשעת נפילה אעפ"י שנפל בו איסור כל היום כלו מותר. דראשון ראשון בטל. וכיון שנתבטל הרי הוא היתר גמור ולא די לו שאינו מצטרף עוד לאיסור אלא אף להיתר מצטרף לבטל איסור הנופל בו לאחר מכאן כדתנן במס' ערלה ה' פ"ה. והרמב"ן חלק עם בזה דאעפ"י דבשעת נפילה נתבטל שלא הי' כדי נ"ט מ"מ אם נתוסף אח"כ עד כדי נ"ט חוזר וניעור ואוסר. וכן דעת שארי האחרונים בזה והפסק השו"ע ה' נ"ט בזה:

(יב) אף בשתי', כן כתב הרא"ש אבל דפירש"י ראשון ראשון בטל ומותר בשתיה כתב הוא ז"ל. לכאורה נראה כיון דטעמא משום דראשון ראשון בטל דמותר אף בשתי' דהכי מליס ביטול לאלתר כו' והא שכתב רבינו דלדעת זאת צריכים אנו שיצטרף האיסור הראשון לבטל הב' שנפל בסוף. כיון שהוא להתירו בשתי'. אבל לפי מה שפירש רבינו לענין איסור הנאה אין אנו צריכים לכל אלה. דלא אסרו חכמים כל היין בהנאה בהתערובות נ"ט רק אם נפל התערובות השנה שיהי' בקילוח אחד כדי נ"ט:

(יג) ודוקא דקפיץ כו' במחלוקת שנוי' בין הרמב"ם והראב"ד הובא בב"י סי' קל"ד שהראב"ד כ' דלא אמרינן קמא קמא בטיל אלא היכא דמקפיץ קמיפי הא במערה ולאו מפסיק לה. והרמב"ם חלק בזה ופסק כר' יצחק בר יוסף דמפליג בין לבור לחביות. ובלבור אף בנצוק ולאו מקפיץ קמא קמא בטיל:

(יד) בבי הא' גונא כו' פי' במערה מחביות משום דלא נפיש שמודי' כגיגית:

(טו) לענין איסור הנאה כו' כמו שפי' רש"י ז"ל:

(טז) ואינו אסור כו' ולפי"ז יתורץ הקושיא שהקשו הפוס' דרב דימי אדרב דימי מהא דבכורים. ועוד הקשו דר"י אדר"י מהא דמדרים פ"ה. אבל לפי מה שמפרש רבינו ר' יוחנן אמלתא אחריתא קאי. ה"ט שלא רצו חכמים לאסור יי"נ שנתערב בהנאה עד דאיכא עירוב חשוב דהיינו בנ"ט והיינו שבכל קילוח וקילוח בב"א כדי נ"ט ולאו לאו הכי ימכר כלו לעכו"ם חוץ מדמי יי"נ שבו כרשב"ג:

(ח) פי' ונפל כו' בא לפרש קושית הגמ' שפי' פירושו שפי' בדברי ר"י שאמר ראשון ראשון בטל שכיון שבכל קילוח וקילוח אין בו נ"ט. והנה לפי' הפוס' שפי' דר"י לא אמר ראשון ראשון בטל אי איכא ס' בכל גווני קשה יותר קושית הגמ' דפריך אר"י מהא דסיפא דיין במים

הותר חוזר וניעור ואוסר הכל (יח) ואי קשיא לך אם [כן] קשיא מתניתין דערלה דמשמע התם שכיון שנתבטלה הערלה במאתים אעפ"י שנפל שם סאה אחרת האיסור הראשון מצטרף עם ההיתר השני לבטל האיסור השני. י"ל דקס"ד דמקשה דמתני' דנפל כוליה בחדא וקא פריך הכי (יט) מדסיפא איסורא לגו היתרא [רישא נמי איסורא לגו התירא ו]קתני אוסר בכל שהו (כ) אי נמי [יש] לומר דשאני התם שנפל וחזר ונפל וכיון שכבר נתבטל איסור ראשון אינו חוזר וניעור בנפילת השני. אבל הכא אין הפסק לנפילתו והוו תעבן. ועוד יש להשיב ולחלוק בין איסור בלול לשאינו בלול (כא) ועוד יש לפרש דכיון דנותן טעם חוזר וניעור האיסור. דהא תנן סאה תרומה שנפלה למאה והגביהה ונפלה אחרת והגביהה הרי זו מותרת עד שתרבה תרומה על החולין וכי רבתה תרומה על החולין מיהת אסורה אלמא אעפ"י שכבר בטלה התרומה כיון דהשתא איכא רובא (דהא) [דהוא] מדאורייתא חוזר וניעור הכי נמי הוי קס"ד דמקשה אעפ"י שכבר נתבטל האיסור כיון דהשתא איכא נותן טעם דהוא מדאורייתא דטעם כעיקר הוא מה"ת לכך חוזר וניעור. ובתרומה היינו טעמא דאזלינן בתר רובא ולא אזלינן לבתר נותן טעם מפני שהוא יבש דליכא נותן טעם. לא קשיא לך לר' יוחנן דאמר ראשון ראשון בטל מאי שנא מתרומה שרבתה על החולין שחוזר וניעור הכי נמי גבי יין נסך כיון דכל היום כלו הרי רבה על ההיתר ואמאי אינו חוזר וניעור. איכא לדחוקי (כר') [דר'] יוחנן ס"ל דמקלינן בבלול יותר משאינו בלול. וטעם הדבר לפי שהבלול פשט (כב) טעם האיסור בכלל ההיתר וכיון שנתבטל הטעם שוב אינו חוזר וניעור. והאי תירוצא ליתא דבירושלמי דתרומות פריך האי מתניתין דעד שתרבה תרומה על החולין מהא דתניא מקוה שיש בו מ' סאה נתן סאה ונטל סאה כשר ואמר ר' יוחנן עד רובו ומייתינן לה בשלהי פרק הערל. והתם פליגי אי בעינן דלשתייר או דלשקול רובו אלא הכי תירוצא דמלתא דשאני ההיא דתרומה שכבר [הרים] כל הסאה עד רובה ובודאי כשהגביה הסאה הי' שם סאה מן החולין דהא (תלמיד) [תלמוד] שאותה סאה אינה מדמעת אלא לפי חשבון ולפיכך כשעשה כן עד רובו אשתכח שלא נשתייר מסאה סאין של חולין שהיו מתחלה כי אם חמשים. וכשנפל שם סאה של תרומה (כג) אין כאן מאה. ומיהו אם

קנקן חדש

במים בנ"ט דאין מתחלה לקושיא זו. כיון דלא אמר כלל בהלכה ס' אבל לפי רבינו שפי' דר"י בעי נ"ט בכל קלוח וקלוח הוקא לא קשה כ"כ פרכת הגמ' דפריך מהא דסיפא וכמו שכתב רבינו דהמקשה דפריך מאי לאו דנפל חמרא דאיסורא לגו מיא דהתירא כוליה וגם נפל בו מעט מעט שאין ביין של איסור כדי לתת טעם במים של היתר ואעפ"י שראשון ראשון בטל ונעשה היתר אפ"ה כיון שלבסוף יש בו נ"ט במים של היתר חוזר וניעור. אלא דהוקשה לו א"כ קשה מתני' דערלה דמשמע התם דלא אמרינן חוזר וניעור ומאי קשיא ליה מהא דסיפא דקתני יין במים בנ"ט. יותר יקשה מתני' דערלה אמתני' דע"ז אבל אר"י לא קשה כלל כיון דר"י מעמיד שם משנה דערלה:

(יח) ואי קשיא כו' פי' בלאו האי קושיא ממתני' דערלה היינו יכולים ליישב קושית הגמ' כמו שכתב דטעם המקשה מאי לאו דנפל איסורא לגו היתרא ונפל מעט מעט שאין ביין של איסור כדי לתת טעם וכנ"ל אולם משום דקשיא ממתני' דערלה לכן בע"כ מוכרחין אנו לפרש דס"ד דהמקשה דמתני' דנפל כולא בחדא אלא דפריך מדסיפא איסורא לגו היתרא כדמסיק:

(יט) מדסיפא איסורא כו' היינו תי' התוס' שם ד"ה מ"ש דהקושיא מדסיפא איסורא לגו היתרא רישא נמי איסורא לגו היתרא וכל הקושיא מרישא:

(כ) אי נמי כו' פי' דלא קשה כלל ממתני' דערלה אהא מתני' דע"ז וכיון דמתני' לא קשה אהדדי. שכל עיקר פי' הראשון ופירוש של התוס' דחוק הוא לומר דפריך מדסיפא איסורא לגו היתרא שאין זה במשמע.

(כא) ועוד יש לפרש כו' כונתו דמתחלה פי' דעת המקשה דפריך מהא מתני' לר"י ויהא מתניתין אהדדי. היינו מתני' דערלה על מתני' דע"ז. משום דס"ד דמתני' דערלה איירי דנפל וחזר ונפל ובע"ז מיירי דהכא' דנפל כחדא. ועתה מתרץ באופן אחר היינו, דשאני נותן טעם, דכיון דהטעם נרגש אף בנפל מעט מעט מ"מ כיון דלבסוף נרגש הטעם חוזר וניעור. וכמ"ש הרא"ש שהבאתי לעיל. ולהכי בהא מתני' דע"ז יין במים בנ"ט אסור אף דנפל וחזר ונפל. אבל בתרומה דהוי יבש ואינו נותן טעם אינו אוסר אלא א"כ הוי רובא. ופרכת הגמ' על ר"י בע"כ קאי כמ"ש מתחלה דפריך מדסיפא איסורא לגו היתרא כנ"ל:

(כב) טעם האיסור כו' אין כונתו בשביל הטעם דא"כ מה פריך מהירושלמי דהתם לאו בטעמא תליא מלתא אלא כונתו שאין התערובות עומד בעין כמו היבש שכל א' בפני עצמו קאי במקום שהוא:

(כג) אין כאן כו' באמת גם בהא דר"י אין כאן רוב מן ההיתר כמו שמקשה דהא אמר כל היום כלו וא"כ הרי הוא רבה על ההיתר אבל תוך כונתו של רבינו דבאמת הרי יש לנו לומר דגם האיסור הראשון מצטרף להיתר לבטל איסור השני כמו שהוכיח מהמשניות הראשונות. אלא היכא אמרינן כן היכא שההיתר הראשון במקומו עומד ולא נגרע. משא"כ כשנפל סאה והגביהה נפל סאה והגביהה בכל פעם הרי ממעטין מן ההיתר. הראשון ומתבטל האיסור הראשון וע"ז גרע כח ההיתר וחוזר ואוסר אבל בהא

דר"י

לא רבתה תרומה על החולין מותר (כד) ושני לי' דהא דקתני יין במים בנ"ט דנפל היתרא לגו אסורא פי' ונפל בו מעט מעט מן ההיתר ואעפ"י שראשון ראשון נאסר לא אמרינן ח"ע נ"נ אלא אין האיסור אוסר אלא לפי חשבון. ואם נפל במים כ"כ שאין ביין כדי לתת טעם בהם מותר אעפ"י שראשון ראשון נאסר לא אמרינן ח"ע נ"נ כמו שבארנו כמה ששנינו במס' תרומות. וההיא דאמרינן במס' חולין ח"ע נ"נ ר' יהודה היא דמחמיר במין במינו אבל לרבנן דמקילי במין במינו לא אמרינן ח"ע נעשית נבלה לא שנא בבלול ולא שנא שאינו בלול דהא הכא בלול הוא ואפ"ה לא אמרינן חתיכה עצמה נעשית נבלה אליבא דרב דימי אמר ר' יוחנן דשני למתניתן דנפל איסורא לגו היתרא (כה) ופר"ש ז"ל לא (שנא) תמרא דהיתרא לגו מיא דאיסורא [כו'] לבטולי'. זהו פר"ש ז"ל וידעתי כי חתיכה עצמה נעשה נבלה קשתיה לפרושי הכי. ואי קשיא לפר"ש כיון דמוקים למתני' דנפל כוליה כחדא דלא מצינן למימר ראשון ראשון בטל [ל"ל לאוקמי דנפל היתרא לגו אסורא] יש להשיב דלא מצינן (כו) למימר ראשון ראשון בטל ולאוקמי מתניתן דנפל איסורא לגו היתרא וכגון דנפל כוליה בחדא. דאם כן הא דקתני מתניתן יין במים בנותן טעם לאו מלתא פסיקא הוא דהא היכא דנפל פורתא פורתא אפי' בנותן טעם מותר (כז) ורישא דמתניתן קתני יין נסך אוסר בכל שהוא אלמא בדנפל [בכל אופן] מיירי. ואפי' הכי קתני יין במים בנותן טעם להכי שני לי' דמתניתן בנפל היתרא לגו אסורא. ומתני' דקתני יין במים בנ"ט מלתא פסיקא הוא דבנותן טעם אסור (כח) דראשון ראשון נאסר ותתיכה עצמה נעשה נבלה אלא אפי' נפל בבת אחת

(כט) ד]אמרינן ראשון ראשון בטל דכיון דסבירא לי' לר' יוחנן ראשון ראשון בטל להקל כל שכן להחמיר אבל לעולם [לא] אמרינן חתיכה עצמה נעשה נבלה (ל) ועוד יש לפרש כדפירש לעיל דלעולם קס"ד דמקשה מתניתן דנפל כולי' בחדא וקא פריך הכי מדסיפא איסורא לגו היתרא רישא נמי איסורא לגו היתרא וקתני רישא אוסר בכל שהוא. ושני לי' כולא מתניתן היתרא [כו']. כי אתא רבין אמר ר' יוחנן (אמר) יין נסך שנפל [לבור ונפל] שם קיתון של מים רואין את ההיתר כאילו אינו וכו'. לכאורה נראה דלא סבירא לי' ראשון ראשון בטל ופתמא יש בבור יין הרבה שאין ביין נסך הנופל לתוכו כדי לתת בו טעם ואפי' הכי מעמא דנפל שם קיתון של מים הא לאו הכי אסור הכל. ויש לפרש שאין בבור כי אם מעט יין ויש ביין נסך הנופל בתוכו כדי לתת בו טעם ומשום הכי אם לא נפל שם קיתון של מים אסור הכל ולעולם ס"ל לרבין ראשון ראשון בטל. וכן פסק הרב ר' משה ז"ל בצלצול קטן ראשון ראשון בטל. וממנו תלמוד לכל שאר איסורין שנתבטלו בששים ונפל שם עוד איסור ואין בהיתר [כדי] לבטל איסור ראשון ואיסור שני כיון שכבר נתבטל ה]איסור קודם שנפל איסור שני אינו חוזר וניעור. ודוקא בשנמוח איסור ראשון אבל אם לא נמוח איסור ראשון (לא) ומכירו חוזר וניעור. שהרי אם נפל איסור ראשון לתוך קדרה אחרת אוסר. ועוד יש לפרש דאפי' למאן דאמר (כרב דימי) [כרבין] דלא אמרינן ראשון ראשון בטל הני מילי ביין נסך שאוסר בכל שהוא אבל בשאר איסורין אמרינן ראשון ראשון בטל. (והני מילי ביין נסך שאיסורו במשהו) ולא שנא בלול ולא שנא שאינו בלול. אי נמי יש לחלק בין בלול

קנקן חדש

דר"י אפי' כל היום כלו ראשון ראשון בטל. דהאיסור הראשון מצטרף לבטל מה שנפל אח"כ:

(כד) ושני לי' כו' עד כאן פי' דברי ר"י ופרכת המקשן עליו. עתה חזר לתרץ תירוץ האחר שבגמ':

(כה) ופר"ש ז"ל כו' כוונתו למה שפירש"י ז"ל בגמ' ד"ה ה"נ לא תמרא דהיתרא כו' לכן צריך להגיה כמו שהגהתי שנא „כו'" בין שנא דאיסורא ובין שנא לבטולי'. וכוונתו לכל מה שכתב רש"י ז"ל ע"ז היינו דנפל כולא כחדא לא כמו שפי' רבינו שנפל מעט מעט:

(כו) למימר ראשון כו' פי' לקיים דברי ר"י שאמר ראשון ראשון בטל:

(כז) ורישא דמתניתן כו' פי' ועוד קשה דלא מצי לאוקמי סיפא דנפל איסורא לגו היתרא דרישא בע"כ אף דנפל מעט מעט ובדחוקי היתרא לגו איסורא:

(כח) דראשון ראשון כו' פי' היכא דנפל פורתא פורתא ודאי נאסר וח"ע נ"נ אלא אפי' בבת אחת מ"מ בנ"ט מיהא אוסר:

(כט) ד]אמרינן ראשון כו' פי' דמתחלה אמר וידעתי כי חתיכה עצמה נ"נ קושיי' לפר"ש לפרש דנפל כולא בחדא. ועתה חזר ואמר דלא מתמה ח"ע נ"נ אלא דראשון ראשון בטל. כיון דשני איכא דר"י וא"כ סבריק דראשון ראשון בטל ולהכי ס"ל להיות הדין דאף דליכא בנותן טעם יאסור כיון דהוי היתרא לגו איסורא ונפל מעט מעט ואם להקל אמרינן קמא קמא בטל כ"ש להחמיר ולפ"ז צריך להגיה בדברי רבינו אבל לעולם „לא" אמרינן. כמו שהגהתי:

(ל) ועוד יש לפרש כו' עתה חזר לפירוש שלמו לא על פי' ר"ש. וכוונתו דמתחלה פי' שפירש' דגמ' דנפל מעט מעט. עתה פי' דנפל כולא בחדא:

(לא) ומכירו חוזר וניעור כו' בע"כ כוונתו שמכירו פ"י נפילת השני דאל"כ מאי קמ"ל ואין

הסוגה

לשאינו בלול כדפרישנא. ומאי דאמרינן מאי איכא (למימר) בין דמתני אמתני' למאן דמתני אדרבין דמתני' לא בעי תחלה דרבין בעי תחלה. בהא פליגי דמאן דבעי תחלה סבירא לי' התיכה עצמה נעשית נבלה בבלול ולפיכך אם נפל מתחלה היין נסך ביין היתר ואסרו חשבינן לי' כאלו הכל יין נסך. וכשנפל שם אח"כ קיתון של מים בענין שיהא במים כדי לבטל כל היין ואם אין בו אלא כדי לבטל היי"נ אסור דהתיכה עצמה נעשה נבלה בבלול. ואעפ"י ששנינו בפס' תרומות דלא אמרינן ח"ע נ"נ כדפרישנא לעיל הנ"מ באיסור שאינו בלול אבל באיסור בלול ח"ע נעשה נבלה. ומאן דלא בעי תחלה ס"ל דלא אמרינן ח"ע נ"נ אף בבלול. ולפיכך אעפ"י שנתערב תחלה יי"נ ביין היתר ואסר הכל ואח"כ נפל שם קיתון של מים ויש בו כדי לבטל היי"נ אעפ"י שאין במים כדי (שאין) לבטל יין נסך ויין היתר וכבר נאסרו שניהם אפ"ה מותר דלא אמרינן ח"ע נ"נ אף ב]בלול. ומסתברא דר' אמי הכי ס"ל דלא (אמרינן) בעינן תחלה דהא אמרינן אתמר נמי אמר ר' אמי אמר ר"י שתי כוסות אחת של חולין ואחת של תרומה ומזגן וערבן זה בזה רואין את ההיתר כאילו אינו. קתני מזגן וערבן משמע שמזגן קודם שערבן. במאי עסקינן אי לימא שנתבטל יין של תרומה במים המזוגים בו פשיטא למה לי רואין אלא לאו בשנתן יין של תרומה טעם במים המזוגים בו שכבר נאסרו המים והיין ואפ"ה כשערב שתי הכוסות ויש במים של חולין כדי [לבטל] היין של תרומה אעפ"י שאין בו כדי לבטל את התרומה והיין המזוגים בו שכבר נאסרו אפ"ה אמרינן רואין ושמע מינה דלא בעינן תחלה וש"מ דלא אמרינן ח"ע נ"נ אף בבלול במין בשאינו מינו דאיכא למימר רואין לר' יוחנן אבל לחזקי' לית לי' רואין. ולר' יוחנן אית לי' אף בשלא נפל שם קיתון של מים תחלה פי' שאף [שנפל] המים של כוס תרומה [תחלה]. והנה הוסיף עוד חידוש גדול שאף המים הנאסרים כבר עם היין של תרומה מצטרפין לבטל יין של תרומה. וכן הר' אומר אבא מרי ז"ל דלמאן [דסבר דלא] ד)אמרינן התיכה עצמה נעשת נבלה אף התתיכה עצמה מצטרפת לבטל האסור. וכ"ת דהכא מיירי כגון שיש בה במי כוס של חולין [כדי לבטל ל"ל מזגן] אלא לאו ש"מ מדקתני מזגן שמי שתי הכוסות מצטרפין לבטל יין של תרומה ואעפ"י שכבר נאסרו (נאסרו) מי כוס התרומה (לג) ברוב. רק מה שכתב ברוב צריך עיון שהי' לו לומר [אם] אין בתרומה לתת טעם במים שבשניהם:

סליקא מסכת

כללי דקנקנים מפי אדני זקני הרב ר' משלם ז"ל:

כל דבר שמכניסו לקיום בין כלי עץ בין כלי חרש דינם שוה וצריכים מלוי ועירוי שלשה ימים מעת לעת או ישון שנים עשר חודש (שם) [שני] התכשרים שוים והכי נמי סגי להו בהגעלה. והרב ר' משה ב"ר יהודה ז"ל מייתי בק"ז (א) ציר שורף אור לא כ"ש דהא אסיקנא פ' אין מעמידין [ד' ל"ג] שמותר לתת ציר ומוריים לכתחלה לתוך הקנקן כדי לתת לתוכן יין לאחר מכאן לכתחלה. מפני שהציר שורף טעם היין וכ"ש מים רותחים הבאים מכח האור. ועוד ק"ז (ב) ומה בשאר איסורים אם נשתמש בהם בחמין אינו ניתר במילוי ועירוי וניתר בהגעלה יי"נ שניתר במילוי

קנקן חדש

הכוס שמכירו ממש אלא שע"י נפלה הוי ס"ל דהכא דהוי כמו היכר וכמו שכתבתי לעיל:

(לג) ברוב כו' מלת ברוב קאי אלמעלה אמצטרפין. והכוס שמצטרפין מי שתי הכוסות לבטל התרומה ברוב. ופירוש אף ,ואעפ"י שכבר נאסרו מי כוס התרומה" מאמר המוסגר הוא. והוא מספקא אם אי ליכא דאמר שמבטלין התרומה ברוב דלאו ברוב מבטלין אלא אם אין בתרומה בנ"ט במים שבשניהם:

(א) ציר שורף כו' בגמ' הוכר סברא זו אחורים כבשים. ומשם אין ראי' דחוזר לכבשים דהוי ליכן שורף במקומו. אבל הגעלה מועיל להוציא אם הבלוע ובכלי חרס הא לא מהני הגעלה מ"מ מלינו סברא זו בר"ן. והרב בעל התרומות כתב בשם ר"י דאם שטה אם מבפנים כי או חשוב כמו הגעלה. ודקדק הר"ן דסבר דהגעלה מהני. וכתב הר"ן בטעמו שאעפ"י שלא מלים הגעלה לכ"ח הכא מהני מסורת שטיפה דכיון דציר ומוריים שורפין בכ"ח תמי האור לא כ"ש. ואין לומר דכונתו וטעמו משום דהא הכוס של מים רותחין שורף הא היין כמו ציר ומוריים שחריפים דהא ידעינן עכ"פ דמים רותחין אין דרכן לשרוף רק לבטל. ואין לומר דטעמו משום דמבשל הא היין דהא יין מבושל נ"כ אוסר משום יי"נ. גם אין לומר דהא הכוס מועיל להפליט היין והתבטל דלא ה"ל למימר שורף. וגם הא בכלי חרס קי"ל דאינו יוצא מידי דופיו ע"י הגעלה אלא בע"כ שטעמיה משום דהא הציר אינו מועיל רק לכנוס לפנים. וכיון שנכנס לפנים מבטלו שם וכזה אמרינן כ"ש הא חום האור:

(ב) ומה בשאר כו' מוכח מזה דדעת רבינו דהגעלה בכלי ראשון בעי ולא כיס מסירין ע"י עירוי.

והש"ך בסי' קל"ה סעי' ט"ו שכתב דהא דהקילו הך ספקים

ועירוי אינו דין שניתר בהגעלה. וחזינן נמי בפ' השוכר [ע"ז ד' ע"ד] דקא אמר רבא נעוה אורתחו. והחילוק שיש בין כלי עץ לכ"ח הוא בכלים שאין מכניסן לקיום סגי להו בהדחה ואפי' נשתמש גוי זמן מרובה שנה או שנתים סגי להו בהדחה. ומאי הדחה שפשוף שישפשפם בידו בכח. והא מלתא חזינן בה (מיהא) [מהא] דאמרינן פ' השוכר [ד' ע"ה] גבי הלוקח כלי תשמיש מן הגוים דברים שלא נשתמש בהם כל עיקר מדיחן ומטבילן ואי הדחה בעי למימר שטיפה במים כל דהו (ג) למה לי מדיחן הא בטבילה איכא העברה במים. אלא לאו ש"מ מאי הדחה שפשוף. וכלי חרש אעפ"י שאין מכניסו לקיום אם נשתמש ביה פעם ראשון אסור דלא סגי לי' בשפשוף בלא מילוי ועירוי כדאמרינן כסי רב אחי אסור. אשתי בהו גוי פעם ראשון ושני אסור ושלישי מותר (ד) פי' כסי של חרס. וקאמר אם נשתמש בו גוי פעם ראשון ושני אסור כלומר אפי' נשתמש בו ישראל פעם ראשון וגוי פעם שני אסור. וטעמא דמלתא משום דכלי חרס בלע אפי' בפעם שני אסור. וזה דבר הנראה לעינים בכל יום ובלעי טובא בעי מילוי ועירוי. שלישי מותר כלומר אם נשתמש בו ישראל פעם ראשון ושני אפי' נשתמש בהם גוי מכאן ואילך סגי להו בשפשוף. דמפעם ו)שני ואילך לא בלעי כלל אבל בדבר המכניסו לקיום אפי' נשתמש בהם ישראל כל ימיו וגוים נשתמשו בהם לפי שעה צריכין הכשר גדול כדאמרינן פ' השוכר [ד' ע"ד] כל דבר שמכניסו לקיום אפי' לפי שעה גזרו בי' רבנן. וכלי מתכת דינם ככלי עץ ואי משכחת בהו מכניסו לקיום בעי הכשר גדול. ואי לא בשפשוף סגי להו. והא דאמרינן פ' השוכר [ד' ע"ד] תנו רבנן הגת והמחץ והמשפך של גוים ר' מתיר בנגוב וחכמים אוסרין. ומודה רבי בקנקנים של גוים שהם אסורין ומה הפרש בין זה לזה זה מכניסו לקיום וזה אין מכניסו לקיום. של עץ ושל אבן ינגב ואפי' לרבנן והרי גת ומחץ ומשפך דדבר שאין מכניסו לקיום הוא ואפילו הכי קאמר דבעי נגוב והכא אמרינן דדבר שאין מכניסו לקיום ככלי עץ סגי לי' בשפשוף. יש לומר דהפרש בין גת ומחץ ומשפך שהם כלים שמשתמשים בהם מן הגתות שהיין (ה) חם ובלע טפי. גת הוא שדורכין בו ומחץ הוא הכלי שדולין בו מן הגת ומשפך ומחץ בעי נגוב אבל שאר כלים דעלמא שמשתמשים בהם כשהיין צונן סגי להו בשפשוף אבל הנך כשמשתמשים בהם כשהיין חם בעי נגוב. לא שנא תחלת תשמישן ביד ישראל ונשתמש ביד גוי אחרי כן בעי נגוב. והיינו דאמרינן בשלהי פ' ר' ישמעאל [ד' ס'] ההוא גוי דאשתכח במעצרתא אמר (רבא) [רב אשי] אי איכא טופח להטפיח בעי הדחה ובעי נגוב. ומעצרתא היינו גת ואעפ"י שהי' התחלת תשמישו ביד ישראל בעי נגוב מפני שחוזר ובולע על ידי שהיין חם. מיהו בפ' השוכר בתר האי מלתא דגת והמחץ אמרינן. הרי שהיו גתיו ובית בדיו טמאים העדשים והלולבין מדיחן. ואמרינן עלה כדרך שאמרנו בטהרות כך אמרו ביין נסך. ופר"ש עדשים היינו גת עצמה וכתב דאהא סמכינן דגת שלנו סגי בהדחה ולפום האי סברא ליכא חלוק בין גת ומחץ לשאר כלים (ו) והא בפ' אין מעמידין [דף ל"נ] דמשמע כל כלי עץ שאין מכניסו לקיום סגי בהדחה כי הא מתניתא. וההיא מתניתא דגת ומחץ דלאו כהלכתא היא. וכן נמי ההיא דמעצרתא שהצריכוה נגוב. והראב"ד ז"ל משוי חילוק (ז) אפי' בכלי עץ בין תחלת תשמישו ביד גוי דכי אמרינן

קנקן חדש

פוסקים שמתירין הכא הגעלה ע"י עירוי כמ"ש בהגה סעי' ק"ז הוא רק משום דהכא תשמישו בחם. וא"כ רבינו שלומד ק"ז מהאי איסורין שתשמישן בחמין משמע דלא איירי בהגעלה ע"י עירוי. ולפ"ז מוכרחין אנו לומר ג"כ דרבינו לא יסבור כמ"ש המחבר בסי' קל"ה סעי' י"ג דאפי' במכניסו לקיום אינו בולע יותר מכדי קליפה. דהא כבר הוכחנו דהא דרבינו למד ק"ו מאיד לרותחין אינו אלא שכמו שהאיד מחמת חוזקו נבלע בכלי ומבטל שם כח היין ה"נ רותחין נבלע וכיון שנבלע מבטל. וא"כ ע"י עירוי ג"כ הא נבלע כדי קליפה ובע"כ דרבינו יסבור כהר"ן והרמב"ן דפליגי ע"ז כמו שהביא בביאור הגר"א שם:

(ג) למה לי כו' הגה הר"ן כתב דהא דצריך הדחה משום דבעי לעשות הכשר כל כלי לפי מה שהיא צריכה קודם טבילה דוקא כדתניא בההיא ברייתא וכדמשמע מהקרא דכתיב תעבירו באש והיינו הכשר ואח"כ וטהר דהיינו טבילה. אמנם הראב"ד כ' דבדיעבד לא מעכב ההכשר לטבילה ומדקדק ג"כ כמ"ש רבינו דמהא מוכח דבעי שפשוף:

(ד) פי' כסי כו' כפי' רש"י שם:

(ה) חם ובלע כו' תמיהות הן שכתב רבינו לכאורה לא מצינו בגמ' בלתי מה שאמרו שנותנים הענבים במעטן לחמם. וגם בדברים המוסיף הבל לענין שבת נחשב יין שהוא פסולת הענבים. אבל הרשב"א סי' על קושיא זו תירוץ אחר והוא מפני שמשהין אותם ביין כל ימי הגתות ולהכי בעי הכשר טפי מהדחה והיינו נגוב:

(ו) והא בפ' כו' מביא ראי' לדעת רש"י ז"ל:

(ז) אפי' בכלי כו' דבריו צריכים ביאור. דמלשון אפי' בכלי עץ משמע דכ"ש בכלי חרס הדין כן היינו אותו החילוק שהביא דבתחלת תשמישו ביד ישראל סגי בהדחה ואם תחלת תשמישו ביד עכו"ם בעי נגוב. אבל אי אפשר לומר כן דהנה בטור סי' קל"ה הביא

דברי

ופני בתרות כיידי בתחלת תשמישן ביד ישראל אבל תחלת תשמישן ביד גוי בפעם ראשון או בפעם שני בעי נגוב . והוא גוי דאשתכח בי מעצרתא מוקים לה [בפעם שני] והיינו החילוק שיש בין כלי עץ לכלי חרש . בכלי [חרש] פעם ראשון ושני בעי מילוי ועירוי . וכלי עץ סגי בנגוב והוא גוי מוקים לה בפעם שני שלא נשתמש בו ישראל אלא פעם אחת עדיין (ח) דאיהו לא משוי חילוק בין גת ומחץ ומשפך לשאר כלים דעלמא אלא בין תחלת תשמישו ביד ישראל לתחלת תשמישן ביד גוי . והא דגת ומחץ מיירי בתחלת תשמישן ביד גוי ובעי נגוב ואנן כתבינן מאי דסבירא לן . ובדין נגוב אפליגו בי רב ושמואל [ע"ז ע"ה] ולפי הפי' שכתב רש"י ז"ל שהוא עיקר משמע דכיון דהלכתא (כתר) [כרב] באיסורי לרטיבתא יהא צריך אפר ומים ואפר ומים אבל לדיבשתא סגי לי' לאפר חדא זימנא . ויעשה מים ואפר ומים בתרי מיא בתראי דמשו בעי הכשר לרטיבתא מיבשתא . ומיהו הרמב"ם ז"ל כתב מריחן במים ובאפר (ט) ארבעה פעמים ואם היתה בהם לחלוחית מקדים האפר למים ואם לאו מקדים המים ותני תהא מתניתא דמי שהיו גתיו ובית בדיו טמאים דאמרינן כשם שאמרו בטהרות כך אמרו ביין נסך ואמרינן עלה הרוצה לטהרן מיד מגעילן ברותחין או חולטן במי זיתים רשב"ג אומר בשם ר' יוסי מניחן תחת הצינור שמימיו מתקלחין או במעין שמימיו רודפים וכמה עונה או יום או לילה. ואמרי לה חצי יום וחצי לילה ולא פליגי הא בתקופת ניסן ותשרי הא בתקופת טבת ותמוז [ע"ז ע"ה] (י) וכן עשו מעשה שנתנו כלי תחת גלגל המרחצה והעושה כן צריך להזהר

קנקן חדש

דברי הראב"ד דבכלי חרס אם תחלת תשמישו ע"י ישראל סגי להו בנגוב ע"ש . ואם תחלת תשמישו ע"י עכו"ם בעי מירוי והדברים לקוחים מדברי הר"ן שהביא דברי הראב"ד בזה הלשון [וכמ"ש הב"י] ואין כן דעת הראב"ד שהוא כתב דהא דמצריכן מירוי גת של חרס דוקא כשתחלת תשמישו באיסור אבל תחלת תשמישו בהיתר בנגוב סגי לי' עכ"ל . ונראה דטעמו רבינו הוא דהנה הב"י הביא בשם הרשב"א שאפי' דבשל חרס הוא סובר דסגי לי' בנגוב כשהי' תחלת תשמישו ביד ישראל מ"מ בשל עץ ואכן משמע דלא מפליג בין הי' תחלת תשמישו ע"י ישראל או תחלת תשמישו ע"י עכו"ם (ולעולם נגוב בעי) וכתב שכן דעת הראב"ד ע"ש . ע"ז בא רבינו להשמיע דלא כסברה זו אלא דעת הראב"ד דגם בשל עץ יש חילוק בין תחלת תשמישו ע"י ישראל או תחלת תשמישו ע"י גוי . דאם הי' תחלת תשמישו ע"י ישראל סגי בהדחה וע"י גוי בעי נגוב . וטעמו דכ"ש בכלי חרס יש חילוק זה . אבל לא זהו החילוק שלמו שיש בכלי עץ . וטעמו בדברי הראב"ד כמ"ש הטור דברי הראב"ד דבכלי חרס תחלת תשמישו בישראל בעי נגוב והי' לא בעי מירוי כנ"ל :

(ח) דאיהו לא ס"ל פי' דליכא למימר דהא דהוי בעי נגוב בפשוט עכו"ם דאשתכח בי מעצרתא משום דגת שאני משאר כלים ופשוט ברייתא דהגת והמחץ . דהיינו הראב"ד ג"כ לא מחלק בין גת ומחץ ושאר כלים כפי' רש"י ז"ל אלא יהיה מחלק שכל עפ"י אותו החילוק שבין תחלת תשמישו ע"י ישראל או ע"י עכו"ם :

(ט) ארבעה פעמים כו' דמשמע מזה דגם ביבשתא בעי תרי זימנא אפר וגם מוכח בפ"כ דליבשתא בעי הכשר אפי' . דהא מבואר בגמ' דבתר אפר בפ"כ צריך מיה בתראי לכ"ע אלא דמר קחשיב ומר לא קחשיב אבל משום לכ"ע דמיה בתראי בעי . וא"כ ביבשתא דמקדים המים א"כ יהי' בסדר מים ואפר מים ואפר ומים . וברטיבתא יעשה ד' פעמים אפר ומים אפר ומים והו לא . והרמב"ם מפרש הסוגיא כפי' הראשון שפי' רש"י ז"ל דהא דבפומבדיתא משמו בי רב משמי' דרב אמרי תלת ד' ושמואל אמר ד' ה' ולא פליגי כו' היינו רב ושמואל לא פליגי וגם לרב בעי תרי זימני אפר ולכך פסק הרמב"ם דבכל גווני בעי ד' פעמים . ויש לעיין לכאורה כיון דבאמת להרמב"ם ביבשתא צריך הכשר ה' פעמים א"כ לא ה"ל למיסתם לומר ד' פעמים ומשמע דסגי ד' פעמים די בכל אופן בין ביבשתא ובין ברטיבתא . דכתב רק דביבשתא יקדים המים וברטיבתא מקדים האפר אבל ד' פעמים בכל ענין סגי . ובאמת הא צריך ביבשתא ה' פעמים . ונראה דבאמת הוא כן דבד' פעמים בכל ענין סגי . דהרמב"ם סבר דכיון דרב והלכתא כותי' באיסורי לא חשיב מיה בתראי א"כ אין זה מהכשר אלא משום נקיות בעלמא ואם אינו מקפיד אנקיות לא בעי רק ד' פעמים והד' פעמים דנקט הרמב"ם הוא גם ביבשתא די בהכי והא דלא כמ"ש שלא"מ דהרמב"ם ברטיבתא נקט ד' פעמים וע"ש :

(י) וכן עשו כו' הרי"ף והרא"ש השמיטו דין זה . שהם סוברים דת"ק לית לי' הני גווני דמסרות כלל והלכתא כותי' . אבל הרמב"ם פסק כדברי ר' יוסי וכדברי רשב"ג בשם ר' יוסי דסבר דלאו לאפלוגי את"ק אתי אלא איהו איירי בהכשר דלאחר זמן ות"ק איירי בהכשר דמיד . הלכך שפיר נקטינן כוותיה דהא לית מאן דפליג עליה וכן הוא דעת רבינו . ולכאורה יפלא לאוקמי הא דברייתא דמיירי בהכשר שהוא לאחר זמן דוקא ולא מיד . אמנם בההכשרים אלו שני דרכים יש . יש ארוכה וקצרה . ויש קצרה וארוכה . דהני דרכים שחשב הנה קצרה הוא . הדחה ונגוב ויישון י"ב חודש . והנה יישון י"ב חודש אמנם ארוכה הוא אבל ביד כל אדם לעשות הכשר זה ואין בה טורח כלל . אבל הגעלה לכלי

הגם

שילך קלוח המים בכלו בבת אחת (יא) כגון שיסיר ממנו שולין האי לאו הכי כיון שיתמלא הכלי מן המים שוב אין בו קלוח ורדיפה. וכלים מוזפפין אם הם כלים של עץ שאין מכניסין לקיום צריך קליפה (ואח"כ נגוב) (יב) כדאמרינן נת של אבן שזופתה נכרי מנגבה והיא מטהרה של עץ ר' אומר ינגב וחכמים אומרים יקלוף את הזפת ולבסוף ולא כלום אין צריך נגוב ואעפ"י דנת צריך נגוב אחר קליפה לא דמי לנת משום שבתשמישו הם (יג) וכו' ורבינו תם ז"ל כתב דבכלים של עץ שאין מכניסין לקיום אם הם מוזפפין סגי (יד) בנגוב ואם של חרש או של עץ ומכניסין לקיום לא סגי להו בהדחה בלא מילוי ועירוי דבחרש אפילו אין מכניסין לקיום האי דינא אית לי' וצריך מילוי ועירוי אחר קליפה (טו) משום דאמרינן כבולעו כך פולטו הכי נמי סגי בכלי חרש אפילו מכניסו לקיום. והראב"ד ז"ל כתב (טז) דצריכה קליפה ואח"כ מילוי ועירוי. מיהו לר"ש מסתבר דלמילוי ועירוי לא צריך קליפה וכן כתב הרב ז"ל. וראי' לדבר הא דתניא בפרק אין מעמידין [ד' ל"ג] קנקנים של גוים חדשים מותרים ישנים או מוזפפים אסורין נכרי נותן לתוכן יין וישראל נותן לתוכו מים וכו'. והא התם דקתני בהדיא מוזפפין וקתני ישראל נותן לתוכו מים דהיינו מילוי ועירוי ולא אדכר (בין) [בהן] קליפה כלל דמילוי ועירוי מתני בלא קליפה וכן נמי הא דאמרינן בגמ' תני רוקא דארמאי דמזייא מדיתן דעמרא מנגבן דכתני מיישנן אית בהו קמרי (שרי) [שרי] להו [ע"ז ע"ח] (יז) דוקא לגבי ישן (הא) [הא] דאמרינן הכי מפני שטעם היין שנבלע בתוכו אינו יוצא בישן

קנקן חדש

הנה שהם גדולים אם כי יכול לטהרן מיד אם הסולם בידו. אבל אינו מצוי שיהי' הסולם בידו כי העלייה לכלים אלו קשה מאד. וגם להביא שמה הנהר שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפין הוא טוב אם יש נהר או מים כאלו. וגם לזה צריך להסיר השולים והדבר זה קשה מאד. וזהו שאמר ר' יוסי הרוצה לטהרן מיד פי' מי שהסולם בידו ונוח לו יעשה בזה האופן:

(יא) כגון שיסיר כו' הטור בסי' קל"ה הביא בשם הרשב"א דאם הוא כלים שמכניסין לקיום הנהר שמימיו מקלחין או במעיין שמימיו רודפין מותר. והראב"ד כתב שלא אמרו כן אלא בשולים וכיוצא בהן שאין המים מתכנסין בהם אבל כדות וקנקנים ושאר כלים לא סגי להו בהכי. כי קלוחו ורדיפתו מאי הוי הלא כשהן בתוך הכלים אינן לא מקלחין ולא רודפין. לזה כתב רבינו שצריך להסיר השולים וזה מהני לכו"ע:

(יב) כדאמרינן נת כו' הנה תיבות "ואח"כ נגוב" מיותרות כדמשמע מסוף דבריו שרק בנת בעי נגוב אחר קליפה ולא בכלים אחרים שאין מכניסין לקיום. וגם לא מצינו בדברי הראשונים שיסברו כן דלבעי נגוב אחר קליפה בכלי עץ שאינו מכניסין לקיום. והמשך דבריו כאן להביא ראי' שבכלי עץ שאינו מכניסו לקיום בעי קליפה כדאמרינן גבי נת שבנת עץ סברי חכמים יקלוף את הזפת. ואח"כ כתב ולבסוף ולא כלום פי' שאחר הקליפה אינו צריך כלום. ומשמע דגם שכשוך לא בעי. מדוקדק לכתוב ולבסוף ולא כלום. אבל שארי פוסקים כתבו דאחר הקליפה בעי שכשוך כמו שכתב ביו"ד סי' קל"ה סעי' א' ובש"ע למד דין זה מברייתא פ' אין מעמידין ד' ל"ג וכפי' התוס' והרא"ש בשם ר"ת ופירשו בהא ברייתא בנודות העכו"ם גרודים מותרים הפסים וזפתים אסורין כמ"ש בב"י. ועי' ביאור הגר"א ז"ל. ורבינו למד זה מהא מתני' דנת של אבן כו' (ד' ע"ד) ולכאורה יש מקום עיון בדברי רבינו כאן. כיון דהנ"ל מוכרח לחלק בין נת לשאר כלים שאינן מכניסין לקיום כמו שחלקו בזה כל הראשונים א"כ גם לענין קליפה איזה ראי' גמורה מנת? ואולי סמך ג"כ אהאי מתניתא אלא דשם לא הוזכר קליפה בפירוש לכן מביא מכאן דהוזכר קליפה בפירוש. ומ"מ כאן דבנת בעי נגוב אחר הקליפה. כן הסכימו הרא"ש והרשב"א והר"ן דבכל מקום דהוזכר כאן קליפה בעי נגוב אח"כ:

(יג) וכו'. בתיבת וכו' כוונו למה שאמר למעלה דבנת שמשתמשין בין הם בלא ספי:

(יד) בנגוב ואם כו' בדברי ר"ת [שהביא הרא"ש פ' אין מעמידין] אחר שאמר בו התיר בכלי עץ הזפותים בשכשוך וא"כ הי' ראוי גם כאן להגיה "שכשוך" במקום "נגוב" גם כי דומה שסיים דאם הוא כלי חרס או כלי עץ המכניסו לקיום לא סגי בהדחה כו' משמע ג"כ דגם מקודם צריך לגרוס שכשוך במקום נגוב:

(טו) משום דאמרינן כו' זהו טעם למה שמהני בכלי חרס מילוי ועירוי אף דהגעלה לא מהני וכאן טעם משום דכבולעו כך פולטו. ולהלן וכו' עוד טעם משום דהמים נכנסין לתוכו ומבטלין טעמו:

(טז) דצריכה קליפה כו' ומדברי ר"ת שהביא משמע דלא מהני קליפה אלא מילוי ועירוי אבל מילוי ועירוי בלא קליפה מהני וכמו שכתבו הרשב"א והר"ן הביא ב"י בשמם דאם ירצה לעשות עירוי ג' ימים א"צ לקלוף את הזפת שע"י עירוי פולט את הבלוע. ולדעת הראב"ד שהביא בעי תרוייהו קליפה ואח"כ מילוי ועירוי וע"ז מביא ראי' אח"כ מפ' אין מעמידין מקנקנים מוזפפין וכן הביאו מזה הרשב"א והר"ן הנ"ל:

(יז) דוקא לגבי כו' מפרש כמשמעות דגמ' ודעות שונות בזה מדברי הראשונים. הנה בדעת הרמב"ם אין הכרע. והש"ך סי' קל"ח ס"ק ח' כתב שנראה לו דעת הרמב"ם דבישן בעי להסיר הקמרים. והגר"א ז"ל הביא דעת הרמב"ם דלא בעי הסר קמרים בישן כמ"ש הר"ן

שאין הרוח שולט בו אבל למילוי ועירוי לא צריך למשרי להו מפני שהמים נכנסים לתוכו ומבטלין טעמו (יח) ובבולעו כך פולטו. ולהני חבית שלנו שקורין וויישלש אם הוא עושה לו מילוי ועירוי אינו צריך להתיר הפשת שבו שקורין מלט כמו שאמר הראב"ד ז"ל משום דאמרינן כבולעו כך פולטו. וגם אינו צריך להתיר התנורות שקורין צלקלש משום האי טעמא דאמרינן זה הכלל אין לך דבר דלא סגי במילוי ועירוי לבד מכלי נתר דאמרינן אין להם טהרה עולמית. והרמב"ם ז"ל גרים גבי כסי אשתי בהו גוי פעם אחד וכו' כלומר גוי ששתה יין בכוס אחד ולא הדיחו אלא פעם אחת כו"ע לא פליגי דאסור לפי שאי אפשר שלא ישאר צחצוחי יין בכוס. שלישי מותר. ומכאן שאחר שישתה גוי בעינן הדחות פעמים. ובפ' מכניסו לקיום מסר כלל הר"ם בר' יהודא ז"ל שכל דבר שצריך לטלטלו ולהפכו על צדו בכל פעם ופעם כשמריקים ממנו והשטלש והבראלש וכיוצא בהם אין מקרי מכניסו לקיום מיהו אי מתמינתו ועבדו ברוא ומוציא דרך הברוא ולא דרך הפה מכניסו לקיום (מיהו אי מתמינתו ועביד ברוא ומוציא דרך הברוא ולא דרך הפה מכניסו לקיום) קרינא בי' ובעי הכשר גדול. וכן כתב הראב"ד ז"ל בתשובה שאלה. ובהנך שאין מכניסו [לקיום] דאמרינן דסגי להו בשכשוך כתב רבינו שמואל דאם הם נגובים לא בעי ולא מידי מיהו הראב"ד ז"ל הורה בו לאסור בתשובת שאלה שאם הכניסו לתוכו יין בלא הכשר (יט) אסור בשתי'. גרסינן בפ' השוכר [דף ע"ד] רבה כי [הוי] (משכר) [משדר] גולפי (לקרפסא) [להרפניא] סחיף להו אפומייהו וחתים להו אברצייהו. אלמא קא סבר כל דבר שמכניסו לקיום אפי' לפי שעה גזרו בי' רבנן ומש"ה הוי חתים [כי הוי משדר] ממקום למקום כדי שלא יוכל להשתמש בו גוי אפי' לפי שעה. גרסינן בפ' בתרא של ע"ז [ד' ע"ד] גת של אבן שזפתה גוי מנגבה והיא טהורה. כללא דמלתא אליבא דרבנן דהלכתא כותייהו דגת של אבן היכא דזפתה ולא דרך בה בעי נגוב ובהכי סגי דלא בלע טפי ושל עץ לא סגי לי' בנגוב חופת שלא יקלוף חופת ואח"כ ינגבה דבשל עץ עבר היין בזפת ונבלע בו לפיכך צריך נגוב בגת אחר קליפה וכלי חרש לא סגי לי' בקליפה בלא מילוי ועירוי. מיהו במילוי ועירוי לא בעי קליפה כך דעת הראב"י ז"ל. אך הרב ראב"ד ז"ל כתב דבעי קליפה לא מהני לי' מילוי ועירוי (כ) אבל בלא קליפה לא מהני לי' מילוי ועירוי. והיכא דדרך בה וזפתה עץ ואבן דינם שוה ובעי קליפה ובעי נגוב ושל חרש מילוי ועירוי (כא) אבל בלא קליפה לא מהני לי' מילוי ועירוי (כב) והיכא דלגבי חרש מילוי ועירוי

קנקן חדש

הר"ן וכן הוא בדעת הראב"ד וכן בדעת הרשב"א הב"י בש"ך בשם הר"מ ודעתו כדעת הרשב"א דלא בעי היתר קשרים כישן והוא כתב להסיק בדעת הרשב"א ודעת רש"י ז"ל ודק בנגוב בעי הסרת קשרים שמה שאמרו ולו אים בהו קמרי שרי להו קאי רק אנגוב. ודעת הראב"ד דבכלם צריך הסרת קשרים. ודעת רבינו הוא כדעת הר"ן שכתב דבישן בעי אבל במילוי ועירוי לא בעי:

(יח) ובבולעו כך פ' רבינו וכו' כאן הרי משמע למילוי ועירוי שמועיל או משום שהמים הנכנס לפנים מבטל הטעם של יין או משום כבולעו כך פולטו:

(יט) אסור בשתי' פי' וכן הוא דעת הר"ן והרשב"א והרמב"ן כמו שהובא בש"ך סי' קל"ה ס"ק א'. והאי' מסתם לא הביא הגר"א ז"ל בבי' הגל ס"ק א' מדף ל"ב והביא סתם סתום של מסכ"ס רשב"ג אומר משום ר"י בן קפוסאי אסור לשתות מהן שצריכין לחזור פי' ומוק לם רבא גזירה שמא יבקע סתו וישלם ויתפרס על גבי סתו. והמיה יבש הוא. וע"כ אף בדיעבד אסור דהל"כ לא גריק. ולכאורה קשה מזה על המתירים. אבל יש לומר דס"ל דסתום מכניסין לקיום הם ולא סגי להו בשכשוך. והנה רבינו כאן בשם הראב"ד כתב סתם אסור בשתי' ולא הזכיר שהיית מעל"ע. והב"ח סי' קל"ה סעי' א' כתב המחבר דאם הוא כלי שאין מכניסו לקיום והוא יבש לא מחבר אח"כ עמד בו יין של ישראל כ"ד שעות. והוא מדברי הרא"ש פ' אין מעמידין. אבל י"ל כיון דמיירי בכלים שאין מכניסן לקיום דהדחה בעלמא סגי להו א"כ בע"כ מקפיד שהכלי לא בלע כלל. דאי בלע א"כ מאי מהני הדחה הא אם יעמוד היין בתוכה אחר ההדחה מעל"ע יאסר. אלא בע"כ דמקפיד דהכלי לא בלע כלל. וההדחה הוא רק להעביר מה שנדבק בדופני הכלי. וכיון דלא בלע הכלי למאי צריך שהיית מעל"ע לאסור היין שעמד בכלי. דמה שנדבק בדופני הכלי יאסור מיד. כיון דאינו בלוע? והרא"ש לא כתב אלא דמעל"ע בעי לפליטת הכלי. וגם בדברי הרא"ש י"ל דהוא כתב והם אסורות התוס' דסבר גם הוא דאין מכניסין לקיום ובשכשוך סגי? וי"ל אולם בדברי רבינו י"ל דבאמת לא סבר כן:

(כ) אבל בלא פי' שתי חומרות מחמיר הראב"ד ז"ל והראב"י כתב דבמילוי ועירוי סגי ולא בעי קליפה. והוא כתב דלא סגי בלא קליפה. ועוד החמיר דבעי דוקא קליפה ואח"כ מילוי ועירוי ולא סגי אם עשה מתחלה מלוי ועירוי שיקלוף אח"כ אלא אם עשה כן לא מהני המילוי ועירוי. ויעשה מילוי ועירוי שנית:

(כא) אבל בלא פי' פי' וצריך לקלוף מתחלה ואח"כ מילוי ועירוי כנ"ל:

(כב) והיכא דלגבי חרס פי' והיכא שעושין לחרס מילוי ועירוי אין חילוק בין זפתה ודרך בה או לא דרך בה מהני לי' המילוי ועירוי:

ודעת

ליכא חילוק בין זפתת ודרך בה לזפתה ולא דרך בה. ודרך בה ולא זפתה עץ ואבן דינם שוה ובעי נגוב (כג) וחרש מילוי ועירוי:

הא דאמר רב ששת [פ' השוכר דף ס"ג] אומר אדם לחמריו ולפועליו צאו ואכלו בדינר זה צאו ושתו בדינר זה אינו חושש [כו'] ולא משום יין נסך ואם אמר להם צאו ושתו ואני פורע חושש. אסיקנא דאינו אסור אלא א"כ הקדים לו דינר (כד) או נשא ונתן ביד. ההוא גברא דאגר אדבי' לסתם יינן יהבי לי' חיטי באגרי' [כו'] א"ל זיל קלינהו וקברינהו בי קברי [פ' השוכר ס"ב] ומסקנא דשכירות לסתם יינם אסור. והשוכר חמור להביא עלי' יין נסך שכרה אסור. וכיון שכן אסור לאדם שישכיר לו תביותיו או נתנו לגוי לתת בו יין. אבל למכור שרי (דלדידי') [דבדידי'] קא עביד. וכן הלכה. ומה שנהגו למכור חרצנים שבנת לגוים לעשות בה תמדים צריך להזהר שלא יגע גוי בנת דאי נגע בהו אסר את הכל ונמצא משתכר באיסורי הנאה. ואע"ג דתמדים (סאי) [מיא] נינהו ולא מברכינן עלייהו בורא פרי הגפן במגע (משתרו) [מתסרי]. דאפי' לא מנסכי. משום חתנות (מתא) [מיתא] איכא. וכל זה חומרא יתירא היא:

כללי יין נסך

מגע גוי בכונת יין בין שנגע בו בידו בין שנגע בו על ידי (א) דבר אחר אסור אפי' בהנאה דחזינן במתניתן דלא שרו לי' גבי מדדו בקנה בהנאה אלא כשמתכוין למדידה [פ' ר' ישמעאל ד' ס'] הא לאו הכי אסור אפי' בהנאה אעפ"י שלא נגע אלא (בהנאה) [בקנה]. ומגע גוי שלא בכונת יין אסור בשתי' ומותר בהנאה ממתני' (דחרש) [דחרם] שהושיט ידו לחבית דקסבר של שמן ונמצא של יין דאמרינן אסור בשתי' ומותר בהנאה [דף נח]. וכתו בכונת יין אסור אפי' בהנאה מעובדא דר' יוחנן בן ארזא ור' יוסי בן נהוראי דהוי יתבי וקא שתו חמרא על ואתא ההוא גברא אמרי לי' תיב ואשקיין בתר דדמו לכסא אגלי מלתא דגוי הוא [ד' נ"ח] (ב) ואמרינן מאן דאסר אסר אפי' בהנאה. וכתו שלא בכונה מותר אפי' בשתי' כדאמרינן מאן דשרי שרי אפי' בשתי' משום דהוי כח שלא בכונה. (כמגען) [במגעו] בכונת יין שלא בכונת ניסוך. אי מוכחא מלתא שאינו מתכוין לנסך כגון מדדו בין ביד בין ברגל בין בקנה דמוכחא מלתא שמתכוין למדידה מותר בהנאה. ואי לא מוכחא מלתא אסור אפי' בהנאה כההיא מעשה (דעולא) (ג) [דעילא] דאסור אפילו בהנאה. וכי אסרינהו בהנאה דוקא יין הרולא (ד) אבל שאר היין מותר בהנאה. דהלכה כרשב"ג. וכתו דאמרינן דאסור בהנאה דוקא מאי דנפיק לבראי גזרו בי' (ה) דתביות לא גזרו בי'

קנקן חדש

(כג) וחרש מילוי כו' פי' צריך נמי מילוי ועירוי אף דלא זפתה:

(כד) או נשא כו' שתי אוקימתות הן רב פפא מוקי שהקדים לו דינר ורב אשי מוקי כשנשא ונתן ביד. וסבר רבינו דלא פליגי אהדדי ואיתא להאי ואיתא להאי וכן כתב הרשב"א וכן פסק הרמב"ם:

(א) דבר אחר כו' פשוט הוא בכל הפוסקים. והרמב"ם פ' י"ב כתב אלא שיגע בידו או בשאר אבריו שדרכן לנסך בהם. ולכאורה סותר כלפי ניסוך דשאר אברים. ונתלבטו בזה הראשונים הרבה או נסוך ברגל שמי' ניסוך. ועוד זה כתב הרמב"ם דלאו דוקא בידו אלא ה"ה בשאר אברים. ומגע ע"י דבר אחר רמז הרמב"ם לקמן במ"ש בהא דמעשיו מוכיחים שאין מתכוין לניסוך כגון מדדו בקנה או התיז את הצרעה בקנה מותר בהנאה „אי יודע מזה דאי ליכא הוכחה שאין מתכוין לניסוך אסור גם בהנאה אף אם הנגיעה היתה ע"י דבר אחר" אלא שהב"י מסתפק בדברי הרמב"ם. שדין הנ"ל הביא בשם הרשב"א וכתב אבל הרמב"ם לא כתב פ' י"ב אלא שיגע בידו או בשאר אבריו שדרכן לנסך בהן ולא הזכיר נגיעה בדבר אחר כו' עי"ש ול"ע:

(ב) ואמרינן מאן כו' דלא כפי' רש"י ז"ל שכתב דהא דאסור בהנאה לאו משום כח עכו"ם הוא אלא דחיישיק דלמא נגע ונסך אלא מפרש כפשטי' משום כח עכו"ם וכן הוא דעת התוס' ועוד כמה ראשונים. ולדינא אפסיק דאסור בשתי' ולא בהנאה והוא כפי' רש"י ז"ל דבהא דר"י בן ארזא דחיישיק דלמא נגע אבל משום כח עכו"ם לחוד אינו אסור בהנאה רק בשתי' וכן כתבו הרא"ש והר"ן בשם רש"י. ועי' ביאור הגר"א סי' קכ"ה ס"ק א':

(ג) דעילא דאסור כו' כההיא מעשה „דעילא" כן נראה לי להגיה. והכונה הוא כההיא מעשה דלעיל דר' יוחנן בן ארזא דאמריק שם מאן דאסר אסר אפי' בהנאה. ושם לא הוי רק כח ונגזרו בי' רבנן משום מגע. ושם הוי נ"כ סתם כחו של עכו"ם בלי הוכחת כונת ניסוך אלמא כל דלא הוי הוכחה לסיפך שאינו הוכחה דלא איכוין לנסוך אסור אפי' בהנאה וכ"ש מגע:

(ד) אבל שאר כו' פי' אם נתערב בשאר מותר בהנאה דהלכה כרשב"ג דאמר ימכר כלו לגוי חוץ מדמי י"נ שבו וכדלקמן:

(ה) דתביות לא גזרו כו' פי' מה שבשאר בגוף התביות. והוא מפורש בגמ' דף ע"ב ע"ב פ"ש המערה יין מחביות לבור כו' ומסיק דכח עכו"ם מדרבנן הוא דאסור ההוא דנפיק לבראי גזרו בי' רבנן אבל דלגואי לא גזרו בי' רבנן:

רבנן. ופסק ר"ש (ו) כרב ששת. ואע"ג דרב ששת אליבא דמאן דאמר דנצוק אינו חבור קאמר ואנן (ז) קי"ל דנצוק חבור והלכך תיפוק לי' דמה שבחביות יהא אסור משום נצוק שהרי אי אפשר שלא יהא שם נצוק מטה שיצא אלמה שנשאר בפנים. ויש לומר דנפקא לן מינה דכי פסקינן לרב ששת לגבי היתר הנאה שאם הי' מה שבחביות אסור משום כחו (ח) אלא משום נצוק שרי בהנאה דנצוק משום עירוב הוא אליבא דדברי הכל כיון דאינו נאסר בזה אלא משום כחו (ט) דהבא לידי מגע והרי הלכה כרשב"ג ביין ולא מבעי דמוריק אורוקי דלא נגע בהו דשרי אלא אפי' היכא שאדם מוריק מכלי אל כלי ונגע בו בכלי התחתון מותר העליון בהנאה ולא אמרינן נצוק משום מגע ונחשב כי נגע בתחתון נגע בעליון דכיון דנצוק חדוש הוא אזלינן בי' לקולא ואמרינן דמשום עירוב הוא ולא משום מגע והלכך העליון שרי בהנאה דאפי' נחשוב מן התחתון כאלו הוא מעורב בעליון דהא קי"ל (כרבן גמליאל) [כרשב"ג] דאמר יין ביין ימכר כלו לגוי חוץ מדמי יין נסך שבו. (י) מיהו כשהתחתון הוא מסתם יינן. אבל אם הוא ודאי יי"נ מתסר העליון משום נצוק אפי' בהנאה. דאפי' תימא נצוק (יא) משום (נצוק) [עירוב נאסר] אפי' בהנאה. ונצוק בר נצוק מותר דכיון דנצוק גופי' הוי פלוגתא מסתברא דנצוק בר נצוק מותר. (יב) דהא בעלמא טפי מחמירין בטהרות מיין נסך הלכך מסתייא אי אסרי' לי' לנצוק אבל נצוק בר נצוק מותר. ונצוק חבור לאסור אפי' היכא שהתחתון אינו אסור (יג) אלא בשתי'. ויש מביאין ראי' מהא דנטל את המשפך ומדד לתוך צלוחיתו של נכרי וחזר לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו

קנקן חדש

(ו) כרב ששת כו' פי' דמוקי לה מתניתא דהמערה מחביות לבור קילוח היורד משפת חביות ולמטה אסור בעכו"ם המערה דלאו למידין מזה דאם שפך נכרי מכלי אל כלי מה שנשאר בכלי העליון מותר:

(ז) קי"ל דנצוק כו' פי' לגירסת רש"י ז"ל דפסק דנצוק חיבור:

(ח) אלא משום כו' פי' שאם היינו אומרים דמה שבחביות אסור משום כחו לא היינו אוסרים אלא משום נצוק ולאו משום שאנו אומרים דכח העכו"ם אוסר מה דבגוא דחביות דהרי אמר בפירוש דכיון דכח עכו"ם דרבנן הוא מאי דנפיק לבראי גזרו בי' רבנן דלגואי לא גזרו בי' רבנן א"כ אם היינו באים לאסור משום מה שנשאר בחביות בע"כ רק מכח נצוק אתינן עלה ולהכי שרי בהנאה דכיון דנצוק משום עירוב הוא. א"כ כיון דהלכה כרשב"ג דמותר בהנאה. גם הכא מותר בהנאה:

(ט) דהבא לידי כו' פי' כח דיוכל להביא לידי מגע והיינו מה דנפיק לבראי דזהו כוונת הגמ' מה דנפיק לבראי גזרו בי' רבנן מה דגואי לא גזרו בי' רבנן. דבלי שום טעם לא הי' הגמ' מחלק בין מה דנפיק ובין מה שנשאר. כיון דכח עכו"ם שלט על כל היין וגזרו אכח מה לי מה דנפיק או מה שנשאר. אלא טעמא רבה איכא לחלק ביניהם. והיינו דמה דנפיק לבראי הוי כח הבא לידי מגע ומה שנשאר לא הוי כח הבא לידי מגע. ורבינו במתק לשונו רמז זה וסיים דלא מבעי דמוריק אורוקי ולא נגע אלא אפי' נגע. פי' דאחר שהוכיח דאיסור כח העכו"ם אמה שנשאר בחביות לא משום שלט כח העכו"ם במה שנשאר בחביות אלא משום שנתערב בנצוק במה שיצא לחוץ. וזהו אפילו נגע בתחתון. דכיון דמשום עירוב הוא והלכה כרשב"ג וכנ"ל:

(י) מיהו כשהתחתון כו' פי' מיהו כל זה הוא רק כשהתחתון הוא מסתם יין:

(יא) משום עירוב נאסר אפי' בהנאה" כן נראה לי להגיה כפי המובן הענין:

(יב) דהא בעלמא טפי מחמרינן בטהרות מיי"נ כו' פי' דבגמ' אמרינן אמר רב הונא נצוק וקטפרס ומשקה טופח חיבור לענין יין נסך. א"ל רב נחמן לרב הונא מנא לך הא אילימא מהא דתנן הנצוק והקטפרס כו' אינו חיבור לא לטומאה ולא לטהרה לטומאה ולטהרה הוא דאינו חיבור הא לענין יי"נ הוי חיבור. אימא סיפא האשבורן חיבור לטומאה ולטהרה. לטומאה ולטהרה הוא דהוי חיבור הא לענין יין נסך לא הוי חיבור אלא מהא ליכא למשמע מינה [ע"ז ד' ע"ב] וכדי לעמוד על הטעם של הני תרי אמוראי. הא' מאי קסבר? והא' מאי קסבר? מוכרחין אנו לומר דבזה פליגי. דרב הונא סבר דיין נסך חמיר טפי ולהכי דייק מרישא דכיון דקתני דאינו חיבור לטומאה ולטהרה ידעינן הא לענין יי"נ הוי חיבור דהוא חמיר טפי. ולא קשה מידי מסיפא דקתני דהאשבורן חיבור לטומאה ולטהרה. דכיון דיי"נ חמיר אמרינן בסיפא דכ"ש לי"נ דהוי חיבור. ורב נחמן סבר דטהרות בעלמא חמיר טפי מיין נסך ולהכי דייק מסיפא דקתני דהאשבורן חיבור לטומאה וטהרה משמע מינה דדוקא לטומאה וטהרה הוי חיבור אבל לא לענין יין נסך. ולפי זה עלינו לראות האיך נקטינן בעלמא דאם מחמרינן ביי"נ טפי א"כ דיוקו של רב הונא אמת וש"מ נצוק חיבור. ואם בעלמא מחמרינן טפי בטהרות דיוקו של רב נחמן אמת ונצוק אינו חיבור. וזהו שאמר דהא בעלמא טפי מחמרינן בטהרות מיי"נ הלכך מסתי"א אי אסרינן לי' לנצוק כו':

(יג) אלא בשתי' כו' שלא כדעת הרשב"א שהביא בשם הגאונים דנצוק לא חשיב חיבור אלא במערה לתוך יין נסך גמור אבל המערה לתוך כלי של נכרי שלא נודע הנשאר בו מותר אפי' בשתי'. ומדכתב שהנשאר

בו

עכבת יין אסור. הא עכבת יין לא מתסר [אלא] בנצוק. שמעינן מינה שאפי' יין שאינו אסור בהנאה עושה נצוק. דהכא הרי אינו נאסר בהנאת דהא קי"ל כרבנן דפליגי עלי' דר"מ בנודות הגוים וקנקניהם. ולאו ראי' היא דמיירי כגון שהיתה (עכבת) יין בכלי ה]אסורה אפי' בהנאה ועושה נצוק לאסור את שלמעלה. אי נמי כגון דנגע בו (יד) הנוי. שהנוי אסרה אפי' בהנאה. ועכבת יין מתסרא משום נצוק אפי' למאן דאמר משום עירוב. מיהו אע"ג דמהכא ליכא למשמע מינה מידי מסתבר דאפי' היכא שאיני אסור אלא בשתי' עושה נצוק. ומצינן (למוכח) [להוכיח] מהא מתניתא דנטל משפך דיין האסור משום נצוק אם נתערב ביין אחר (טו) אסור בשתי' והכי מסתבר. ומגע נמי בחמתו שלא בכונה משרינן לי'. ואי מוריק אורוקי דהוי כחו בחמתו משויא לי' ככחו שלא בכונה ושרי אפי' בשתי'. אבל במגע בחמתו בין ביד בין בקנה במגעו שלא בכונה (טז) אסור בשתי' ומותר בהנאה. כך נראה לרב רבינו ז"ל דלא גרע מגע בחמתו ממגעו שלא בכונה:

קנקן חדש

בו מותר בשתי' ש"מ שהיין שירד למטה לכלי העכו"ם אסור בשתי' והוא פשוט. דהא אפי' רבנן דפליגי אר"מ בנודות העכו"ם דאינו אסור בהנאה אבל בשתי' מיהא אסור. וא"כ גם השאר יאסר משום נצוק אלא דהרשב"א אינו סובר כרבינו בזה. שכתב בטעמו שלא אמרו אלא שהנצוק חיבור ליין נסך ולא נקרא יין נסך סתם אלא לאסור בהנאה. כן אמנם כי בדברי הרשב"א יש סתירה דפתח בי"נ גמור וסיים בנותן לתוך כלי שלא הודח. וכמו שדקדק הב"י בסי' קכ"ו וא"כ היה יכולים לומר דדוקא בכלי שלא הודח מתיר הרשב"א בשתי' ורבינו כתב דינו היכא שהיין שלמטה מצד עצמו אסור בשתי' לא משום לחלוחית הכלי אלא מהראי' שהביא רבינו מוכח דגם הוא מיירי שאפי' משום לחלוחית הכלי לבד נאסר. שהביא ראי' מהא דאם יש בו עכבת יין אסור. והאי עכבת יין אסור רק משום נצוק ובע"כ דאינו אסור רק בשתי' דהא קי"ל כרבנן דפליגי אר"מ בנודות הגוים וקנקניהם ושם מיירי רק שהיין של ישראל נתון בהם בעוד הנוי והאיסור רק משום לחלוחית הכלי:

(יד) הנוי שהנוי כו' פי' בהיין עצמו:

(טו) אסור בשתי' כו' פי' ולא הוי כנצוק בר נצוק דהא עכבת יין אינו אסור אלא משום נצוק והשתא שנתערב א"כ ביין ישראל אסור בשתי':

(טז) אסור בשתי' כו' דבריו צ"ע דהא בחמתו כשלא בכונה משויק לה כמו שמסיים רבינו דלא גרע מגעו בחמתו ממגעו שלא בכונה. ואם כן הכי קי"ל שמגעו בחמתו בין ביד בין בקנה אסור בשתי' ומותר בהנאה. הא מגעו בקנה בחמתו הי"ל להיות דינו דמותר בשתי'. דהא מגע עכו"ם ע"י דבר אחר שלא בכונה מותר בשתי'. וכן הביא הב"י בשם הרא"ש להדיא שאפי' שנגע פי' ע"י דחיית החביות לבור הוי מגע עכו"ם שלא בכונה ע"י ד"א ומותר אפי' בשתי'. וכן הוא בשו"ע י"ד סי' קכ"ה סעי' ה' דמותר אפי' בשתי'. ובסי' קכ"ד סעי' י"ט כתב בחמת דאסור בשתי' והוא עפ"י דברי הרמב"ם. וי"ל דדעת הרמב"ם דבחמתו לא הוי כשלא בכונה אלא משום דלדבר אחר מתכוין. וכמו מדדו בקנה. אבל רבינו דימה ממש בחמתו לשלא בכונה ודבריו צ"ע אמאי לא הוי כשלא בכונה ע"י ד"א דמותר אפי' בשתי' לכו"ע. ובדברי הש"ך שם סי' קכ"ד ס"ק מ"ז כתב אדברי המחבר שכתב דאסור בשתי', ז"ל. כ"כ הרמב"ם והוא תמוה מאד דבמשנה [ד' ס] איתא בלשון זה. זה הי' מעשה והכשירוהו משמע לגמרי כו' והגהות מיימוני כ' ודברי השו"ע שהעתיק דברי הרמב"ם כמו שהם לא ידעתי לישבן עכ"ל. ונפלאתי מאד איך לא ראה דברי הכ"מ שכתב דהרמב"ם דקדק מלשון והכשירוהו דהוא בהנאה דאי בשתי' הי"ל לומר והתירוהו. גם הלח"מ פלפל בדברי הרמב"ם והביא ראי' לדבריו. ואיך שיהי' אין לו לתמוה על המחבר שכתב בעצמו בכסף משנה ראי' להרמב"ם:

זאת התשובה השיב הר״א ב״ד ז״ל לחכמי ברדש.

(השאלה הזאת הובא בספר תמים דעים סי׳ ק״ג)

נוסחא מס׳ תמים דעים ☞ תשובות שאלות לאב המון הרב הגדול ר׳ אברהם בר׳ דוד ז״ל. אשר השיב ר׳ אברהם בר׳ דוד ז״ל לשני מעשים ששאלו לפניו חכמי ברדשי. וזאת התשובה אשר השיב להם ☞ ע״כ.

אמר אברהם רוצה אני [א][להשיב] לשואלים לשמוע ללמוד אך לא לשואלים לנצח [ב][ומנגד לעמוד] כי חכמים המה בעיניהם ונגד פניהם נבונים. ואם אשיב כדבריהם ישמעו ואם לאו יחדלו. אבל אחד מעיר מזכה את כל העיר אי אפשר שלא יהי׳ בכם אחד רוצה ללמוד. ועתה אחל לדבר באזן שומעת. המעשה הא׳. שבא גוי בכעס והוציא הברזא מן הכלי ותשפך לארץ. מן היין הנשאר אם הוא אסור או מותר. אם מותר בהנאה אם בשתי׳. ויש בכם מתיר בשתי׳ מטעם שהוא כזורק מים [ג]לטיט שהרי הולך לאבוד. ולדברי זה (א) המתיר אין לנו שפיכת גוי אוסרת אלא מכלי אל כלי. והלא כל המנסכין לע״ז שופכין לפני׳ בקרקע כענין המולפין להנאתן ואין לנו אלא מה שנהגו העם. אלא הדרך שיכול לדונו להיתר מפני שהי׳ בחמתו. ולולא הירושלמי כל מה שאמרנו בגמרא שלנו לא (נועיל) [ד][תועיל לנו] להתיר. כי מה שאמרנו במשנה [דף ס׳] נטל את התביות וזרקה לבור בחמתו זה הי׳ מעשה והתירו (ב) אפי׳ אזיל מניה מניה. אולי לא היתה החמה עם בעל הבור. אבל זה שכעס עם בעל היין מי יימר [ה][דלאו] לאנסוכי אכוין [ו][ולאסורי עלוי׳ בנסוכי׳] והוי לי׳ כחו ומגע בכונה. אך המעשה שהביאו בירושלמי נראה שכל שהוא בחמתו אינו מנסך [פ״ד הל׳ א׳] דאמרי ארמאה הוי לי׳ (קופץ) [ז][כרין] בי מעצרתא. פי׳ מעצרתא דישראל אתא ישראל זילח בהון חמרי׳ אתא ארמאה ואייתי (סילתא) [ח][קולתא] ושפכין לגויה. פי׳ (שומר) [ט][שימר] ישראל בעל הגת (איתרי) [י][יינו] בקופתו של ארמאה ונתנו בכדים שלו בא הגוי וכעס על [יא]שנשתמש בקופתו ונטל הכדים שהי׳ בהם יינו של ישראל ושפכן לבור ואסרו על הגוי. אין הגוי עושה יין נסך בחמתו. הנה זה שהי׳ הכעס על ישראל בעל היין (ג) והתירוהו. והטעם כל שהוא בחמה אינו מנסך (ד) ומכל זה לא ראינו היתר אלא לכחו אבל למגע לא [יב][דלא] נגע

א נ״ד ב כ״ד ג נ״ד מבוכם ד בנוסחא אחרת ה ו ז ח ט י כ״ס נ״ד יא נ״ד במתאר יב כ״ס נ״ד

קנקן חדש

(א) המתיר אין לנו כו׳ מלשון זה משמע שרבינו אינו סח לו מהאי פסקא. בשפיכת גוי אינו אוסרת רק מכלי אל כלי. ולדעתו גם שפיכת גוי על גבי קרקע אוסרת. ובהאי דינא אם שופך לרפש וטיט אין לנו הכרע. אם פליג על האי מתיר או לא [והיא לאו מרה דהאי דינא. אלא כוח מדברי האי מתיר שמביא] ואף כי אמרינן פ׳ אין מעמידין ד׳ ל״ג רב זביד אמר לעולם כדקאמרת מעיקרא והכא בעדנא דקא שדי לי׳ נעשה כזורק מים לטיט. הנה רש״י ז״ל מפרש באופן אחר דמיירי שהגוי שופך יין שלו שהיה כבר נסך. אלא כיון דשדי לי׳ לרפש וטיט הרי הוא מבטלו דכיון דקא שדי לאבוד. אבל לא שאינו עושה יי״נ בכך. ופי׳ בר״ן שמביא דעת רש״י ז״ל מבואר. ולעולם אימא לך דבשפיכתו בכל מקום שהוא, עושה יי״נ ורק כשיורד למטה למקום אבוד הרי הוא נבטל. ועל הנשאר יכול להיות דגם נסך פלה. ולפי דברי רבינו כאן אין הכרע אי סבר כרש״י או כהאי מתיר שמביא. אבל בבי״ע יו״ד סי׳ קכ״ו סעי׳ ד׳ מביא הא דינא דאם הי׳ עכו״ם מערה יין מכלי לטיט או לאשפה אין דרך ניסוך בכך. והוא מהמיר שמביא כן בשם הראב״ד. והב״י מביא בשם ה״ה האריך מדברי הראב״ד בתשובותיו בנכרי המערה מכלי אל כלי שאינו הולך לאבוד הוא שנאסר הכל כו׳ אבל אם נכרי זה בעצמו שופכו לאבוד אין נאסר דה״ל כזורק מים בתוך הטיט וכדאמרינן פ׳ אין מעמידין בשמעתא דטדות הגוים. ומשמע דלתשובה זו כיונו ואולי כתובה היתה תשובה לפניהם בנוסחא אחרת:

(ב) אפי׳ אזיל כו׳ אוקימתא דגמ׳:

(ג) והתירוהו והטעם כו׳ בעל הדין גם בזה הוי מצי לחלק דכאן כיון שהגוי שנטל הכדים ושפך יינו של ישראל לבור ולא שפכן לארץ הרי דאינו שלא רצה להזיק. רק ליטול כדים שלו בא. וכיון דלא רצה להזיק רק להציל כדים שלו יכול לומר דבעבדתי׳ טריד ולא איכוין לאנסוכי וכמו במדדו בקנה וכדומה. משא״כ במעשה דידן דרק להזיק בא שהוציא הברזא שישפך היין לארץ מאן לימא לן דלאו לאנסוכי איכוין? אלא מי יבוא אחר המלך. וחזי מאן קא מסהיד על האי דינא:

(ד) ומכל זה לא ראינו כו׳ החילוק שבין כחו ובין מגע הוא כההיא מעשה דאמרה דר׳ יוחנן בן ארחא ור׳ יוסי בן נהוראי (ע״ז נ״ח) דפריך שם הגמ׳ והא קא נגע בי׳ בנטלא וה״ל מגע עכו״ם שלא בכונה ואסור ומשני לא

לריכא

מחמרי' דר' יוסי (יהודאי) [יג][בן נהוראי ור' יוסי בן ארזא] דלא הוו ידעי בי' דחמרא [יד][הוא] למאן דשרי בשתי' ואפילו הכי מקשה והא קא נגע בי' (בנפלא) ושנינן דקא מוריק אורוקי מכלל דמגע אפי' שלא בכונת יין אסור [טו][בשתי'] והמתו במגע (כי ריע יין) [טז][בידיעת יין] לא גרע ממגעו שלא (בכונת) [יז][בידיעת] יין ואסור בשתי'. אלא שיש לומר שזה הגוי שכעס על ישראל והוציא הברזא מן הכלי לא נגע אלא בקלוח היוצא עם הוצאת הברזא והוא (נפק) [יח][נצוק]. ואם כחו בחמתו אינו אסור כל שכן (ה) נצוק (בחמתו) [יט][מחמתו] שלא יאסר דלא עדיף נצוק מכחו ממש ודבר זה הדעת נותנו והשכל מקבלו. והנה זה מותר בשתי'.— המעשה השני ששפך (יין הבדוק לראות) [א][הע"א מן הברזא לראות אם הי' בו] מים או יין ואחר כך הוציא עליו יין מן החביות. ויש בכם מי שעלה בדעתו להתיר מפני שאין [ב][היין] הנשאר (בבדוק) [ג][בברזא] נאסר [ד](אלא) מכח שפיכת הגוי אלא משום נצוק. וי"ל כי הכלי הגדול שהוציאו ממנו על אותו היין הוא נצוק (ו) בר נצוק. הנה זאת דעת המתיר כתירוצו דרב ששת דאמר כח גוי דרבנן וכי גזור רבנן מאי דנפיק אבראי אבל מאי דלא נפק לבראי לא גזור [ה][רבנן] ואין הלכה כההיא תירוצא. הדא דדחייה בעלמא הוא ולא מסקנא דמלתא הוא (ז) ועוד דרב ששת כדעת מי שמתיר בנצוק [ו][אמר זה התירוץ (ח) וקאמר כל שמתיר בנצוק] (ט) כל שכן שאוסר בכחו מה שבחביות דלא עדיף נצוק מכחו שהרי (נשפך) [ז][נשתכשך] כלו. ועוד דהא רב [ח][ששת] ליתא כלל מדאמר להו רבא

יג יד טו טז יז כ"מ בת"ד יח יט כ"מ בת"ד א ב ג כ"מ בת"ד ד בת"ד ליתא ה ת"ד ו כ"ס בת"ד ז ח ק כאן כס' ת"ד

קנקן חדש

גריכא דקא מוריק אורוקי וה"ל כחו שלא בכונה כו' ע"ש והחילוק הוא כמו שכתב הריב"ש הביא הט"ז בסי' קכ"ד ס"ק כ"א דבכלי שהיין נתון בו כבר לא מקרי מגע עכו"ם. דזה לא מקרי אלא נוגע בכלי והכלי נוגע ביין ע"ש. ונוגע מקרי רק היכא שיביא הנוגע את הדבר שנוגע בו ביין ולא שיהי' נתון שם כבר. לכן האי מעשה דירושלמי ששפך היין מהכד דה"ל אוריק אורוקי לא שייך בזה רק כח עכו"ם דקיל טפי ממגע. ותקר עתה רבינו על דין מגע בחמתו. ונראה מזה דבהאי מעשה ששאלו לפנין שהוציא עכו"ם הברזא חשיב רבינו זה למגע עכו"ם אף דגם כאן הברזא הי' ביין מקודם ולא הביא הברזא עתה ביין. מ"מ גם הוצאת הברזא נוגע הוא מקרי כיון דע"י הוצאת הברזא מנדנד היין שבתוך הנקב להוציאו לחוץ. והוא גרע מכחו והוי נוגע:

(ה) נצוק מחמתו כו' מוכח מזה שגם דעת רבינו הראב"ד כדעת רבינו המחבר לעיל דגם י"נ שאינו אסור רק בשתי' אוסר בנצוק. דהא גם כאן רק בשתי' אסור כמש"ל ואפ"ה דן עלה משום נצוק וחמתו הא לאו הכי הוי אסור:

(ו) בר נצוק כו' פי' דהוי דינו כנצוק בר נצוק דהיין בנאסר הוא רק מה שיצא לחוץ וגם הוא אינו נסך גמור רק מדרבנן נאסר מכח העכו"ם שאין דינו עדיף מאילו נאסר בנצוק. ועתה היין הנשאר בכלי העליון נאסר מכח נצוק המחבר לאותו יין שיצא הוי דינו כמו נצוק בר נצוק:

(ז) ועוד דרב ששת כו' פי' ואין הלכה כדעת המתיר בנצוק אלא כדברי האוסר בנצוק. וכן הביא ברא"ש כי' קנ"ה דברי הראב"ד בזה הלשון. דלא קי"ל כרב ששת דלמדחייה לדרב הונא דאמר נצוק חיבור אהמר [ד' ע"ב] וכיון דקי"ל כרב הונא דאמר נצוק חיבור בנכרי המערה אפי' דחביות נמי מתסר. ואפ"ג דנכרי לא מנסך אלא מאי דנפיק לבראי מ"מ מה שנשאר בפנים מחובר הוא במה שיצא לחוץ בחיבורו של נצוק. הלכך כלו אסור עכ"ל:

(ח) וקאמר כל שמתיר כו' פי' הגמ' קאמר. ורבינו הא דפריך הגמ' אי עכו"ם המערה אפי' גוא דחביות נמי מתסר. ורבינו בא לסתור דעת המתיר. משום דמה שנשאר בכלי נאסר רק מחמת שמחובר בנצוק עם מה שיצא ונאסר כבר. אבל במה שעכו"ם עירה קצת מן החביות לא נאסר בזה מה שנשאר משום כח עכו"ם. והא בע"כ כתירוצי' דרב ששת דמה דנפיק לבראי לא גזור רבנן. הרי חזינן דהגמ' פריך אי עכו"ם המערה אפי' גוא דחביתא נמי מתסר? וכונת האי מקשן להקשות ארב ששת. עד שאתה מתיר בנצוק וקא טרחת לאוקמי בעכו"ם המערה. הרי יש לך לאסור כל החביות משום כח עכו"ם. דאי נכרי מערה כל החביות אסור משום כחו. ואם אמנם דרב ששת סבי לי' דרבנן לא גזרו רק אמה דנפיק לבראי לא ס"ל לרבינו להלכה משום דאיהו כמאן דמתיר בנצוק אמר. ולדעת המקשה דאוסר בנצוק חזינן דסבר דנכרי מערה גם מה שנשאר בגואי מתסר:

(ט) כל שכן שאוסר כו' המעיין יראה שחסר בכאן כמה תיבות וכצ' תמים דעים הנוסחא הכי איתא „ועוד דרב ששת כדעת זה המתיר בנצוק אמר זה התירוץ וקאמר כל שמתיר בנצוק כל שכן שאוסר בכחו" במה שבחביות דלא עדיף נצוק מכחו שהרי נשתכשך כלו ע"כ. וגם זה הוא כספר החתום ואין לו ביאור כלל. ונראה להגיה בנוסחא של התמים דעים. וקאמר כל „שאוסר" כ"ש שאוסר

לדעתו שפוכאי כי שפכיתו חמרא בי גוים לא תשבקו ילני לסייעיה (בהדיהו) [בהדייכו] דלמא שדיתו לי' עלוי' והוי כח גוי ואסור [ד' ע"ב וכי הוי כח הגוי מאי הוי? אלא משום דמתסר (חמרא) (בהדיהו) [ט][בידייהו] מאי דאיכא נמי וקא פרח באיסורי (י) הנאה דאי לא מתסר אלא 'ב)מאי דנפק לבראי מכי נפיק מאי נפקא לי' מינה. ואי אמרת משום נצוק הוא דמתסר מאי (אסורי הנאה) [יא][איסור נצוק] איכא [יב][במאי

ד]גואי (אלמא) [יג][אלא] ליתא להאי תירוצא דכי אמרה לדעת המתיר בנצוק הוא דאסר כדפרישית (דמי) [יד][ומי] שדימה שפיכת (חבוק) [טו][חבויא] לשפיכת היין [טז][של] ר' יוסי (ב"ד תניא וכו') [יז][בן נתוראי] (דאסר) [יח][ואסר] שלא נתכוין [יט] זה תני (יח) אלא לראות אם הי' בו יין או מים (יב) [כ] ואיך ידע המדמה הזה שלא נתכוין תני [כא](לא) לאוסרו עם שפיכתו. ואיך שיער שלא שפך משראה שהוא יין ואם כן הוה לי' כחו בכונה

ט י יא יב יג יד טו טז יז יח בן פא כס' פ"ד יט שני פיכות לא ליתא בת"ד כ בת"ד ולא ידע כא בת"ד ליתא לא.

קנקן חדש

שאוסר בכחו כו' ובזה יתבאר על נכון. ורבינו ז"ל לסתור דעת המתיר באותה השאלה שהתיר המתיר מטעם דלא נאסר רק מה שיצא לחוץ והנשאר בחביות אנו באים עליו רק משום נצוק ואח"כ הוי נצוק בר נצוק כנ"ל ורבינו סותר זה. דהא ס"ל כשיטת רב ששת דמסרך דבגוי' לא גזרו רבנן. וקאמר רבינו דאין הלכה כרב ששת. חדא דהדיא בעלמא הוא דדחיא רב ששת ועוד דרב ששת ז"ל כמאן דמתיר בנצוק ולדידי' אמר דרק במה דנפיק לבראי גזרו בי' רבנן. ובמאי דבגוי' לא גזרו רבנן. אבל למאן דאוסר בנצוק כל שכן שאוסר בכחו במאי דבגוי'. דהא הנצוק אוסר בכחו לא כ"ש דכחו עדיף שהרי מסתבך כלו:

(י) הנאה דאי כו' פי' וקא פרחיתו חביותו איסורי הנאה. ורצונו דרבא בע"כ לא ס"ל כרב ששת דאמר דבמאי דנפק לבראי גזור ומאי דבגוי' לא גזור. דאי כרב ששת למאי ניחוש הכא דלמא שדיוה העכו"ם לאודא ונאסר היין שיצא לחוץ מכח העכו"ם. ומאי אכפת לן כיון דהעכו"ם בעצמו עשה י"ל למה שיצא בחוץ והוא טפלו לעצמו. אלא בע"כ דגם מה שנשאר בפנים נאסר וא"כ אח"כ כשיששו הישראלים למאי דהעכו"ם יזכו לו יין האסור בהנאה. ע"מ דגם מה דבגוא' דמנא נאסר מכח העכו"ם דלא כרב ששת. וחזר רבינו ואמר ואי אמרת משום נצוק הוא דמתסר פי' דרבא חושש דמה דבגוא דמנא יאסר משום נצוק. מאי איסור נצוק איכא בגוא'. פי' כיון דרב ששת אמר דבמאי דבגוא דמנא לא גזור בע"כ דגם משום נצוק לא גזור. דאל"כ הדרא הקושיא בברייתא שם כמו שמקשין שם בגמ' אי בנכרי המערה אפי' במאי דגוא דחביתא נמי מתסר. ובע"כ דרב ששת דמסרך דבמאי דגוא דחביתא לא גזור. בע"כ פירושו דמותר לגמרי וגם משום נצוק שרי ולא גזור כלל. אלא בע"כ ליתא להאי פירושא כלל. והמגיה בכי' ספרים דעים ערח ופירש דברי רבינו זה שכתב מאי איסור נצוק איכא בגוא דחביתא. משום דהרב ז"ל לשיטתי' בסי' קי"א דנצוק אסור רק משום עירוב. וכיון דקי"ל כרשב"ג

א"כ מה שבפנים מותר בהנאה עי"ש. ובהגם פרח דבפשטא ניחא כמו שכתבתי. וגם אחרי פרחתו לא תיקן כלום דע"ל באמת דאסור משום נצוק ומשום עירוב. מ"מ שפיר קאמר רבא לגבי שפוכאי לא תשבקו לעכו"ם לסייע בהדייהו. דלמא שדיתו לי' עלוי' והוי כח עכו"ם פי' מה שיצא לחוץ. והנשאר בחביות יהא אסור משום נצוק ואף שלא יאסר רק בשתי'. כיון דלדעת רבינו נצוק הוא רק משום עירוב. מ"מ יש לחוש לאסור בכך דדלמא לא יזכו כל היין שבחביות לאותו עכו"ם וישאר להם לשתי' ויבוא לידי קלקול ששתו יין האסור בשתי'. אלא האי בורכא. ומ"מ יש לעיין בדברי רבינו בזה. דבאמת כתב רבינו להלן בתשובה א לחכמי בדרש ח"ל. ואי שקליתו קבא דקמחא ואייתיתו לגבי רבנן דילן וגמריתו דנצוק משום עירוב כו' וכבר בירדתו בסי' ע"ז שלי שהנצוק משום עירובי עכ"ל. וא"כ באמת למאי דקי"ל כרשב"ג דימכר חוץ מדמי י"נ שבו א"כ אם יאסר בנצוק ה"ל להיות מותר בהנאה. והנה הב"י ברא"ש סי' קכ"ה הביא דברי הרא"בד בהאי פסקא דרב ששת דלא קי"ל כרב ששת אלא כרב הונא דאמר נצוק חיבור בנכרי המערה אפי' דחביות נמי אסור דאע"ג דנכרי לא מכוין אלא מאי דנפק לבראי מ"מ מה שנשאר בפנים מחובר הוא במה שיצא לחוץ בחיבורו של נצוק הלכך כלו אסור עכ"ל. וכתב עוד וכן פסק הרשב"א בת"ה שמה שנשאר בכלי אסור. אלא שהרא"בד אוסרו בהנאה והרשב"א אינו אוסרו אלא בשתי'. הרי לפנינו שרבינו אוסרו בהנאה ולפי הנ"ל לא ה"ל לאסור אלא בשתי' וצ"ע:

(יח) אלא לראות כו' פי' וא"כ ה"ל כח עכו"ם שלא בכונה ושרי:

(יב) ואיך ידע כו' פי' לא שם המדמה הזה לבו שצריך לדעת אם לא כון העכו"ם לאוסרו בשעת שפיכתו שכבר ראה שהוא יין ופ"ז מסיים. ואיך שיער שלא שפך משראה שהוא יין. שאם לא שיער זה צריכין אנו לחוש שאחר שכבר ראה בשפיכתו מן הבריא שהוא יין שפך עוד מראה והתכוין לאוסרו:

בשתי'

ואסור בהנאה ואוסר מה שבחביות (יג) בשתי'. ואי שקליתו קבא דקמחא ואייתיתו קמי רבנן דילן (אמריתו דמשום עירוב הוא דאסור ויהביתו) [כג][ואמריתו דנצוק אוסר משום עירוב ואי יהביתו] חד [כג]כובא דמיא [כד]בחביתא דחמרא בשעת הנתות כמנהגא דנהיג בהלין אתרוותא לא הוי מתרמי להו (קולי) [כה][הנהו קלקולי] דנצוק מכלים אסורין (בשמעתא) [כו][כשמעתי'] דרב שמואל בר יהודה [שם ע"ג] בנפל שם קיתון של מים תחלה. וכן נהגו בכל פרוונצא על פינו (וחכמידם) [כז][וחבירינו] הסכימו (על) [כח][בידינו] ולא בעשו בהוראתנו כאשר הונד לי עליכם. וכבר בררתי בפי' ע"ז שלי שהנצוק משום עירוב הוא בראיות ברורות. ומי בכם דאסר כתו בכונה שרי בהנאה דלא עדיף ממגעו שלא בכונה לא חש לקמחי' והלא מעצרא זיירא [שם ד' ס'] דלשנא בתרא דכח כתו כולי עלמא לא פליגי דשרי כי פליגי בכתו. ומי איכא מאן דשרי בכתו ואפי' בשתי' · אלא לאו בהנאה, ומסקנא דאפי' בכח כתו אסור בהנאה ומתני' נמי דקתני מדדו בקנה אסור בשתי' מאי איריא מדדו דלמדידה קא מכוין (יד) אפי' בלא מדידה [כט]נמי אסור בשתי' ובהנאה מותר. אלא לאו שמע מינה דכתו בכונה אפי' בהנאה נמי אסור. וכן ממעשה דרבא דהנהו שפוכאי דלעיל. ועוד ממעשה דר' יוסי בן נהוראי דכתו הוא ומאן דאסר אסר אפי' בהנאה. והו לא מידי. (מאן דאבעי ליה בנצוק כיון שהוא אסור בהנאה אם הוא אם לאו) [ל][ומאי דאיבעי לכו דנצוק ביין שאינו אסור בהנאה אם הוא אוסר אם לאו] וידעתי כי [לא]נגעה בכם יד הצרפתים החרשים החושבים בלבם כי חמה הגבורים אשר מעולם. אני לא שמעתי (הפי') [לב][הפרש] ומה שהביאו (בגמ') [לג][מגמ'] סיוע לנצוק שהוא אסור מן (המשפך ומצדו) [לד][המשנה נפל את המשפך ומדדו] לתוך צלוחיתו של נכרי וחזר ומדדו לתוך צלוחיתו של ישראל אם יש בו עכבת יין אסור. האי עכבת יין במאי מתסרא לאו בנצוק (טו) אמו התם משום דהוי נצוק בבליז של נוי מתסר בהנאה והא תנן נודות הגוים וקנקניהם ויין של ישראל כנוס בהם אסור ואסורן איסור הנאה דברי ר"מ וחכמים אומרים אין אסורן אסור הנאה. ומתני' דהכא לא אפליג בין שהי' [לה]ה)יין בצלוחיתו של נכרי בין שלא הי' בו יין אלמא אסור שתי' עושה יי"נ. [לו]ושאלתם מאי דאתי בברוא אסור ומאי דלא אתי בברוא שרי בהנאה קאמר או בשתי'? הרב ר' יהודא ברצלוני אמר דאסור ושרי בשתי' (בהנאה) קאמר. [לז]והרב ר' משה ב"ר יוסף ז"ל מפרש דאסור ושרי בהנאה קאמר. ואני הכרעתי בפירושי כדברי שניהם. יש מקום דמאי דאתי בברוא שהוא אסור בהנאה. ויש מקום שהוא מותר בשתי' וכתוב הוא אצלי:

עד כאן לשון התשובה.

(ה) ו)פסק הרב אלפס ז"ל דהלכתא כרב נחמן אמר שמואל [דאמר] [ד' נ"ז] הלוקח עבדים

כב כ"ה כת"י כג כת"י דמא כד כת"י כדמא כה כו כז כח כ"ה כת"י כט כת"י סטופחא מסובכת ל כ"ה כת"י לא כת"י הנ"ע
לב לג כ"ה כת"י לד כת"י מכליו לה כת"י יין. ע"כ הוא הס' תמים דעים. לו תיבות ו' תלוי' ליתא והוא העיקר והנראה מהסגנון.
לז דברי הר"מ בר יוסף כבר מלא הר אחי נ"י בעל תורת ההשלמה בס' ת"ד סי' קי"א כמש"ו נלמן והנגון אחר ואינו מכיל את כל דברי הר"י הברצלוני והמכרעה של הר"מ כאן:

קנקן חדש

(יג) בשתי' כו' תיובתא קא חשיב הכא. שהרי כבר הבאתי בס"ק י' דברי הב"י בסי' קכ"ה שהביא דברי הראב"ד שהנכרי המערה אוסר אפי' מה שבגוף דחביתא אפי' בהנאה. וכאן כתב שאינו אוסר רק בשתי'? ואולי כתב כן רק לדעת היש מי שאומר שהביא שלפחות אסור בשתי' כמו שסובר הרשב"א שהבאתי לעיל. אבל הוא הראב"ד בעצמו אולי סבר באמת כמו שהביא הב"י הנ"ל שאסור גם בהנאה:

(יד) אפי' בלא כו' פי' ועוד ראי' מהא מתניתא דמודדו בקנה. וכנראה מדברי רבינו דסובר דעיקר פי' ר"ח הנ"ל כתו. ואי כתו בכונה מותר בהנאה. א"כ למאי בעי מודדו כו':

(טו) אמו התם כו' פי' ועוד ראי' שהרי הם עצמם הביאו סיוע לנצוק שהוא אסור מגמ' זאת דנפל את המשפך ומדדו לתוך צלוחיתו של עכו"ם כו' אם יש בו עכבת יין אסור הא' עכבת יין במאי מתסרא לאו בנצוק. וכיון שמכאן ידעינן איסור נצוק א"כ אמו הא שהי' נצוק מכליו של עכו"ם איסור הנאה הוא הא לא הוי רק איסור שתי' כרבנן דפליגי אר"מ בנודות העכו"ם. אלא בע"כ דגם איסור שתי' אוסר בנצוק:

(ה) פסק הרב אלפס ז"ל כו' כן נראה לי לגרוס. דמלתא אחריתא היא ולא אלמעלה קאי. אמנם ל"מ דהרב אלפס שלפנינו ליתא דלא פסק לא כשמואל ולא כרב. וז"ל הרב אלפס ז"ל. גופא אמר רב תינוק בן יומו עושה יי"נ אבל הלוקח עבדים מן העכו"ם מלו וטבלו לאלתר אין עושין יי"נ ורב נחמן אמר שמואל קטן בן יומו אינו עושה יי"נ שאין עושין יי"נ אלא מי שיודע בטיב עכו"ם ומשמשי' אבל הלוקח עבדים מן העכו"ם אעפ"י שמלו וטבלו עושין יי"נ עד שישתקע שם עכו"ם מפיהם. וכמה אמר ר' יהושע בן לוי עד י"ב חודש. ואפלו

רבוותא

מן העכו"ם אעפ"י שמלו וטבלו עושין יין נסך עד שישתקע שם ע"ז מפיהם ופסק נמי הא דתינוק בן יומו [כו'] ואע"ג (ג) דבזה כנגד זה ניננהו (ג) דבגמ' משמע דאותה לא קיימא לן הא לחומרא עבדינן. והרב ר' משה ב"ר מיימון ז"ל פסק הא דרב נחמן אמר שמואל דכיון שמלו וטבלו לא בעינן שישתקע שם ע"ז מפיהם. ולכאורה משמע מלתא דרב נחמן דקאמר עושין יין נסך הנ"מ דאסור בשתי' אבל בהנאה שרי דלא גרע מגר תושב שקבל עליו שלא לעבוד ע"ז דאמרינן דשרי בהנאה. ואנן אמרינן דאף בהנאה אסור (ד) וראי' לדבר מדקא פריך לרב נחמן מברייתא וכו' וקא פריך מלו וטבלו אין מלו ולא טבלו לא ואם איתא לישני לי' דהיינו חלוקא דמלו ולא טבלו אסור אפי' בהנאה אבל מלו וטבלו אינו אסור אלא בשתי'. אלא לאו ש"מ דאפי' לגבי הנאה קאמר רב נחמן. ודוקא בני השפחות שעשו טבילה לשם עבדות. אבל גר תושב שנתגייר לשם שמים לאלתר שרי אפי' בשתי':

ההוא (גברא) [אתרוגא] דנפל לחביתא דחמרא כו' (ה) אמר רב אשי נקטוה לידי' כי היכי דלא לשכשך [ע"ז ד' נ"ט] פי' דאם שכשך אסור אף בהנאה. ולא דמי למדדו בקנה דאמרינן [ד' ס'] דשרי בהנאה משום דהתם כיון דלמדידה קא מכוין לא משכשך לי' ואי משכשך המדידה אינה מועלת אפי' כי מכוין למדידה אסור אף בהנאה. ויש לומר דאפי' כי שכשך שרי ולא דמי להא דאתרוגא דשמא התם היתה כונתו שבשעת לקיחת האתרוג שכשיעלה ידו ישכשך וינסך. ומתני' קתני מדדו בקנה אלמא דלמדידה קא מכוין. ומתני' דנפל לבור ועלה דאמרינן בגמ' [ד' ס'] אם עלה [חי] תוי אסור משום דדמי לי'

קנקן חדש

רבוותא בהא מלתא איכא מאן דס"ל כרב דהלכתא כרב באיסורי. ואיכא מאן דס"ל כשמואל. ואמר מדקמפרש ר' יהושע בן לוי מימרא דשמואל ש"מ סתמי' מסתברא ס' פ"ש. הרי לפנינו דהרב אלפס ז"ל הביא ב' הדעות ולא הכריע. וכן הר"ן והרא"ש מחשבו דעות הראשונים דפליגי בזה לא הביאו דעת הרי"ף. וכן הוא בב"י. ע"כ דברי רבינו שהביא דעת הרי"ף ז"ל להלכה כתרווייהו ולחומרא נ"ע. ואולי גרסא אחרת הי' לפניו:

(ג) דבזה כנגד כו' פי' דהנך תרי דינים היינו הא דרב דאמר תינוק בן יומו עושה י"נ. והא דרב נחמן אמר שמואל דאמר הלוקח עבדים מן העכו"ם כו' סתרי אהדדי:

(ג) דבגמ' משמע כו' פי' דקאמר בגמ' דרב דאמר האי דינא מוקים הא ברייתא דאותבי' רב שימי מינה לאפוקי מדשמואל. וע"ז מבני דלחומרא עבדינן דכיון דהני תרי דינים דרב ושמואל זה כנגד זה ניננהו. דלרב מוכרחים אנו לאוקמי האי ברייתא· דאותיבי' רב שימי מינה לאפוקי מדשמואל. ולרב נחמן אמר שמואל מוכרחין אנו לאוקמי הא ברייתא לאפוקי מדרב להכי עבדינן לחומרא:

(ד) וראי' לדבר כו' לכאורה לאו ראי' היא דאיכא למימר באמת דרב נחמן לא אמר רק בשתי' אסור והא דלא משני מלו ולא טבלו אסור בהנאה מלו וטבלו אסור בשתי' דבהנאה גם בחלוקה הראשונה דמלו ולא טבלו מותר דלא גרע מגר תושב. דכיון דמלו הרי קבלו עליהם לקיים מצות ולא גרע מגר תושב. וכסברא זו הקשה הר"ן אהא דרב דתינוק בן יומו כו' דאותיבי' רב שימי בר חייא מהא דהלוקח עבדים מן העכו"ם שמלו ולא טבלו כו' גדולים עושין י"נ קטנים אין עושין י"נ. והקשה הר"ן לשני לי' מאי אין עושין י"נ לאסור בהנאה אבל בשתי' אסור. וכ"ת א"כ גדולים נמי דכיון שמלו הרי קבלו עליהם לקיים מצות ולא גרע מגר תושב כו' ע"ש. והוכיח מזה דבע"כ משמע לי' דהלמודא בתרווייהו מלתא פסיקתא קתני הגדולים עושין י"נ לגמרי וקטנים אין עושין כלל. וה"נ יכול לומר דלרב נחמן אמר שמואל רק בשתי' אסור ולא משני לי' בחילוק זה משום דמשמע לי' מלתא פסיקתא קתני כמ"ש הר"ן:

(ה) אמר רב אשי כו' כל הראשונים דקדקו בזה מ"ש האי מעשה דאתרוגא ממדדו בקנה דהתם לא בעינן למתקם ידי'. וכן מההוא דנפל לבור ועלה. וכתב הר"ן בשם רש"י ז"ל דעיקר החילוק שהתם במדדו בקנה אינו משכשך וניסוך לא הוי אלא בשכשוך. וכן כתב לקמן בד' ס' בההיא שכרא דהאי חביתא דאשתרוק לאורכה כו' דהיינו טעמא דשריוה לאודנוני לעכו"ם משום דלא שכשך שאעפ"י שקרב האלאן זו בזו כו' והאי שכרא מגעו ע"י דבר אחר שלא בכונה ניסוך הוא ואעפ"כ אם שכשך אסור בהנאה לפי דבריו ז"ל עכ"ל הר"ן. והוא ג"כ דעת רבינו בכאן שכתב ולא דמי למדדו בקנה דאמרינן דשרי בהנאה משום דהתם כיון דלמדידה קמכוין לא משכשך לי' דאי משכשך המדידה אינה מועלת. דאפי' קמכוין למדידה אסור אף בהנאה. וזה שכתב רבינו עוד וי"ל דאפי' כי שכשך שרי ולא דמי להא אתרוגא דשמא התם היתה כונתו שבשעת לקיחת האתרוג כשיעלה ידו ישכשך וינסך. הוא דעת הר"ן עצמו שכתב אדברי רש"י ז"ל ואיכא למידק עלי' דא"כ הא דתנן נפל לבור ומדדו בקנה והתיז את הצרעה בקנה כולה בשלא שכשך כו' והיאך אפשר כו' אלא ודאי לא חיישינן להכי כלל. וכולי מלתא תליא אי מחוי כמתכוין לנסך או לא. והכא שהסכים ידו למקמי' לאתרוגא הו"ל מגעו שלא בכונה ושרי כל שאינו נוגע לצורך עצמו, ע"כ. והוא נמי דעת רבינו שכתב וי"ל דאפי' שכשך שרי ול"ד להא דאתרוגא פי' דהתם הוו צריכין למתקם ידי' שלא יאסור אם ישכשך אף דלצורך אתרוג שלא ידו וה"ל מגעו שלא

בכונה

כיום אידו הא לאו הכי מותר בהנאה אפי׳ עלה חי ואע״ג דקא משכשך. לא קשיא דהתם כיון דמרתת לא מנסך ולא מכוין אלא להצלת נפשו איצטריך האי טעמא דהוי לי׳ כיום אידו. והראב״ד ז״ל פי׳ דכולי נקפי לידי׳ מותר אף בשתי׳. ההוא עוברא דהוי בבירם [ע״ז ד׳ נ״ז] דההוא גוי דסליק בדקלא לסורשיא לולבא בהדי דקא נחית נגע (ו) בחמרא שלא בכונה. כלומר שלא בכונת יין. אי נמי דהוי ידע דחמרא הוא והוי שלא בכונת מגע שרייה רבא לזבונא לגוים ואפי׳ לר׳ נתן הואיל וליכא כונת נגיעה. והא מר הוא דאמר תינוק עושה יין נסך וקא סבר דאפי׳ בהנאה. ואע״ג דמדדו בקנה מותר בהנאה. התם הוא משום דלא נגע בידים (ז) מטפח על פי התביות לא נגע ביין. ואיכא דאמרי בהדי דקא נחית ואתי נגע (ח) ברישא דלולבא בחמרא שלא בכונה שרייה רבא לזבוני׳ לגוים ואעפ״י דהוי כמו שלא בכונת יין (ט) ד]שרי אף בשתי׳ התם הוא דלא ידע שהוא יין כלל. אבל הכא בשעה שהוציא הלולבא הכיר בו שהוציא יין

אסור בשתי׳ ושרי בהנאה אף לר׳ נתן דאמר [שם] ביד אסור אבל בקנה מודה דהוא מותר. והרא״ש דחי לה להאי גרסא דבעי׳ למימר דכי האי גונא אפי׳ בשתי׳ נמי מותר הואיל ואינו מתכוין לנגיעה ונגע ע״י דבר אחר ולא נקטינן כותי׳ למשרי בכי האי גוני דלא חזינן רמז מהרב ר״ש ז״ל. אמר רב אשי כל שבזב טמא בגוי עושה יין נסך. פי׳ דאין כאלו הגוי זב והיין אדם טהור. ולענין מגע קאמר אבל לענין היסט לא איירי רב אשי דהא איהו אמר נמי דדרי זיקי מליא שרי ובזב טמא. וכן אם ישב זב על התביות כל מה שבתביות טמא ובגוי אינו עושה יי״נ. כל שבזב טהור כגון שזרק אבן או כלי לאדם טהור שאין לו טומאה דהכלי הוי ראשון ואדם אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה בגוי אינו עושה יין נסך ואם זרק גוי אבן או כלי לתוך היין אינו עושה יי״נ כלל ומותר אפי׳ בשתי׳. ויין שמזגו גוי אסור [דף נ״ח] פי׳ שנתן המים לתוך הכלי שהיא מלאה יין היין אסור משום לך לך תרי זימני (י) ואפי׳ דיעבד. דייקינן נמי דקתני שמזגו דמשמע אפי׳ דיעבד.

קנקן חדש

בכונה. פי׳ מתרגם דשמא סיפה סומכו שכשישלה ידו ישכשך וינסך. ומתני׳ קתני מדדו בקנה אלמא דלמדידה קא מכוין פי׳ דמכוין למדידה מתחלה ועד סוף והתם כל שעה עסוק במדידה. להכי לא בעי למקטע ידו וכמ״ש התוס׳ דאף בסוף מדידה למדידה קא מכוין ולא לאסור. ומקשה עוד מנפל לבור דהתם אמריך דאם עלה חי אסור משום דדמי לי׳ כיום אידו. משמע דוקא משום דהוי כיום אידו דשמח להכי אסור אבל בלאו הכי שמחה לא הוי אסור. וא״כ בהאי אתרוגא דלא שייך לומר כיום אידי אמאי יאסור. ומשני דלא דמי דבנפל לבור מרתת ואי לאו שמחה דיום אידו באמת לא הוי אוסרים. דלהצלת נפשו קמכוין והוי ממש כמדדו בקנה דאמריך דאף בסוף למדידה קמכוין ולא לנסך וה״נ בנפל לבור דאף בסוף להצלת נפשו מכוין ואי לאו שמחה דכיום אידו הוא אלנו לא הוי אסריך:

(ו) בחמרא שלא ס׳ ז׳ היא גרסת רב אלפס ז״ל דלא גרים וקטע ברישא דלולבא. והא דמסיק ואפי׳ לר׳ נתן הואיל וליכא כונת נגיעה. קאי לאו נמי שהביא דהוי בכונת יין ובלא כונת מגע ומחלק בהכי דהתם בדר׳ נתן הוי כונת מגע ובלא כונת ניסוך להכי אסיר ר׳ נתן. אבל הכא הוי בלא כונת מגע ושרי בהנאה אבל לפלוגתא הראשונה שכתב דהוי בלא כונת יין אבל בכונת מגע שיהא בע״כ דדינא דרב ושרי׳ בהנאה דלא כר׳ נתן:

(ז) מטפח עפ״י ס׳ פי׳ שהוא דתנן במשנה שם מטפח עפ״י החביות מותר לא קשה דהתם לא נגע ביין אלא ברתיחה:

(ח) ברישא דלוליבא ס׳ ז׳ היא גרסת רש״י ז״ל דגרים ברישא דלוליבא:

(ט) דשרי אף בשתי׳ ס׳ פי׳ בהא דר׳ יוחנן בן ארזה ור׳ יוסי בן נהוראי. ובתוס׳ ור״ן איכא עוד קושיות על גירסא ז׳. ולדברי רבינו לכאורה יתורצו כלם במוב טעם. דהא דמקשו עליו מהא דנפל את החביות וזרקו בחמתו לבור ס׳ כבר כתב רש״י ז״ל בעצמו ופירש דהתם לאו ניסוך היא אלא זריקה. עוד הקשו עליו דאם ברישא דלוליבא נגע א״כ איך ס״ד דרב כהנא ורב אסי למשרי׳ אפי׳ בהנאה והא לא נגע אלא ברישא דלוליבא ותנן מדדו בקנה ס׳ ולדברי רבינו לא קשה מידי דהתם עסוק במדידה מתחלה ועד סוף. אבל הכא אחרי שכ׳ רבינו דבהעלאת הלולב ידע שהוא יין ולא איסו מתעסק כלל ושפיר סברו שאוסר אפי׳ בהנאה. והעיקר קושיא הוא מה שהקשה הר״ן גם על גרסא ז׳ גם על גרסת רב אלפס ז״ל. דהיכא סליק אדעתייהו דרב כהנא ורב אסי למשרי׳ מ״ש מהא דנפל מבור ועלה ישרי בשתי׳ ס׳ ע״ש. ורבינו כבר תירץ לעיל דהתם כיון דמרתת לא מנסך ולא מכוין אלא להצלת נפשו:

(י) ואפי׳ דיעבד ס׳ דלא כיש מקילין שהובא בר״ן דבדיעבד מותר דכיון דאיס נאסר אלא משום לך לך לא מתסר אלא לכתחלה מידי דהוי אמולך ענבים לגת דאסריך נמי ע״י עכו״ם מהאי טעמא דלך לך אמרי מירא ואסקיה דבדיעבד מותר. ומסיים שם בר״ן דלאו מלתא היא דהכיא אתמר לכתחלה כדאמריך מאי שיולך ענבים לגת אבל הכא שמזגו קאמרי דמשמע דיעבד ועלה מהדר ר׳ יוחנן דאסור. אלמא דיעבד נמי אסור:

ודוקא

(יח) ודוקא בשתי' אבל בהנאה שרי דכיון דאינו אסור אלא משום לך לך לא מחמרינן לאוסרו אפי' בהנאה. ומסתברא דכיון דהאי אינו אסור אלא משום לך לך אם הוציא אדם על הכוס (יג) אינו אוסר בנצוק ומותר העליון אפי' בשתי'. והרב ר' משה ב"ד מיימון ז"ל התיר אפי' בשתי'. ורבינו ופר"ש ז"ל דיין שמנו [נ"י] אסור אפי' בהנאה משום הרחקת עברת והכי מוכחינן מסוגית הגמ'. מיהו הרב ר' משה ב"ד מיימון ז"ל התירו אפי' בשתי' דיעבד:

תניא בין ביד בין ברגל ימכר ר' נתן אומר ביד אסור ברגל מותר כו' והלכתא כתנא קמא דליכא בין יד לרגל דאפי' ביד היכא דנגע ולא קמכוין אלא למדידה מותר (אפי') בהנאה ודאי' לדבר מהא דאמרינן בגמ' דהתם תנינן אי משכחנא תנא דאסור כר' נתן דאסרנא אפי' בהנאה. אמאי לא אייתי מסתני' מדדו וכו' דדוקא (יג) [בקנה] כי מכוין למדידה אבל אי [ביד] לא. משמע דליתא. ואיכא דפסק כר' נתן ודאי' לדבר מסתני' דקתני מדדו בקנה ימכר הא ביד אסור בהנאה. ולאו ראי' היא דמתני' רבותא קמ"ל דאפי' בקנה אסור בשתי'. ושמעינן מיהא דנסך דרגל שמיה נסך מדקתני מדדו ברגל טעמא דנתכוין למדידה ימכר הא נתכוין לנסך אסור בהנאה. תינוק בן יומו עושה יין נסך ואסור בשתי' ומותר בהנאה מההוא עובדא דהוי (בביה) [בבירם] וכו' [ע"ז דף נ"ז] אמרי לי' רב כהנא ורב אסי לרב הא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך אמר להו איסור דאמרי אנא בשתי' בהנאה מי אמרי משמע דמותר בהנאה (יד) שלא בכונה מותר בהנאה ומסתברא בכונה מדמינן להו ומותר אפי' בשתי' כדין כתו שלא

קנקן חדש

(יח) ודוקא בשתי' כו' לא כמו שכתבו התוס' דאפי' בהנאה אסור. אלא כמו שפי' רש"י ז"ל דאינו אסור אלא בשתי'. אלא דרבינו אינו מפרש כמשמעות דרש"י שפי' דה"ל מגע ע"י דבר אחר שלא בכונה וכבר כתב הר"ן אמשמעות דרש"י דאינו מחוור. דכי האי גונא לא כחו הוא אלא כעין זריקה דאינו עושה יי"נ ומדינא שרי דנשפך שמזג מקטיף קטופי ואפי' אם הקילוח מחובר מן הכלי שמזג בו ליין לא חשבינן. לי' מגעו ע"י ד"א דלא מקרי מגעו ע"י ד"א אלא בקנה וכיוצא בו אבל בדבר לח לא. וכתב הר"ן דטעמא הוא דאסרינן משום לך לך אמרי נזירא. וכיון דמשום הא בלחוד נאסר לא מתסרי אלא בשתי' ע"ש בר"ן. וה"נ דעת רבינו שכתב בהלכה דכיון דמשום לך לך אסרינן לא מחמרינן לאוסרו אפי' בהנאה:

(יג) אינו אוסר כו' אע"ג דלעיל הביא רבינו להלכה דאף יין שאינו אסור רק בשתי' אוסר בנצוק. אותו יין הנאסר רק בשתי' הוא ג"כ גזרה דרבנן להרחיק אדם מעבירה. מ"מ סובר רבינו הכא כיון דרבנן תלו האיסור בלשון לך לך אמרי נזירא קיל להו האי איסור משארי מקומות. ולראי' שהרי הרמב"ם ז"ל מתיר אפי' בשתי' כמו שהביא בסמוך וסובר אף שבגמ' איתא בלשון זה אסור דמשמע דיעבד. מ"מ כיון שתלאו בלשון זה משום לך לך. ובגמ' שם בסמוך ד' נ"ט גמ' מלים גבי מהו להוליך ענבים לגת ואסרינהו ג"כ משום לך לך ושם מותר בדיעבד גם הכא בדיעבד מותר. ולשון שמנו לאו דוקא. ורבינו אף דלא ס"ל כהרמב"ם בזה ומשמע לי' לשון שמנו דוקא ואסור אף בדיעבד מ"מ מדקדק מ"ל לך לך קולא להתיר בנצוק:

(יג) בקנה כי כו' דדוקא בקנה כו' כן נראה לי לגרוס. דדברים אלו כבר הובא בתוס' בלשון קושיא אמאי לא הביא ממתניתין מדדו בקנה משמע דוקא בקנה אבל ביד אסור ומתרץ דנקט בקנה משום ר"ש דמתירו בשתי' דדוקא בקנה מתירו בשתי' אבל לא ביד ע"כ ומאן דפסק כר' נתן מדקדק באמת מזה ולא חש לתירוצו של התוס' דהא גם בנפל לבור דהוי נגיעה בגופו שרי ר"ש וכמו שפי' רש"י ז"ל אלא דלא משכחנא הכא דשרי כר"ש. וגם רבינו כתב להדיא ראי' זו בסמוך על יש פוסקים כר' נתן. ודחי דלאו ראי' היא לא כמ"ש התוס' אלא דאיכא למימר דמתני' רבותא קמ"ל דאפי' בקנה אסור בשתי'. ולא ניחא לרבינו לתרץ כמו שתירץ התוס' משום הא דכתיבנא דחזינן לר"ש דאף בנגיעה בגופו סובר כן אבל גם בתירוצו של רבינו לא ניחא שתירץ דנקט קנה לאשמעינן רבותא דגם בקנה אסור בשתי' והא אנן קי"ל כח דהתירא עדיף. ויותר ה"ל למנקט מדדו ביד לאשמעינן דגם ביד ימכר ולא נימא דדוקא בקנה. ואולי יש לתרץ דברי רבינו דלהכי לא חיישינן לאשמעינן כח דהתירא. דזה סמכינן אנפל לבור שכבר השמיענו מתני' דגם בגופו ימכר אבל אי הוי אשמעינן מדדו ביד דימכר לא הייתי יודע בקנה אי אסור בשתי'. דשמא בקנה גם בשתי' מותר:

(יד) שלא בכונה כו' פי' ואם היתה נגיעת התינוק שלא בכונה אפ"ה מותר רק בהנאה ולא בשתי'. אע"ג דנגיעת תינוק גם בכונה לא הוי נגיעה גמורה כיון דלאו בר ניסוך הוא והכא הוי גם שלא בכונה אפ"ה מדברי רב נראה דגם זה מותר רק בהנאה ולא בשתי' כיון דלא מחלק. ומסיים רבינו דמסתברא דבכונה מדמינן לה. פי' דהא דמדמה רב נגיעת תינוק לנגיעת גדול לאסור היין הוא רק אם היתה בכונה של תינוק ליגע או דומה קצת לנגיעת עכו"ם לאסור אבל לא מחמרינן כולי האי לאסור נגיעתו של תינוק גם שלא בכונה. אלא שלא בכונה שרי אפי' בשתי' כדין כתו שלא בכונה דהוי ג"כ נגיעה שאינה גמורה ומחמרינן רק בכונה אבל שלא בכונה שרי וה"נ נגיעת תינוק דלאו נגיעה גמורה היא דינא הכי כנ"ל:

והכי

כיום אידו הא לאו הכי מותר בהנאה אפי' עלה חי ואע"ג דקא משכשך. לא קשיא דהתם כיון דמרתת לא מנסך ולא מכוין אלא להצלת נפשו איצטריך האי טעמא דהוי לי' כיום אידו. והראב"ד ז"ל פי' דכולי נקטי לידי' מותר אף בשתי'. ההוא עובדא דהוי בבירם [ע"ז ד' נ"ז] דההוא גוי דסליק בדקלא לסורשיא לולבא בהדי דקא נחית נגע (ו) בחמרא שלא בכונה. כלומר שלא בכונת יין. אי נמי דהוי ידע דחמרא הוא והוי שלא בכונת מגע שרייה רבא לזבונא לגוים ואפי' לר' נתן הואיל וליכא כונת נגיעה. והא מר הוא דאמר תינוק עושה יין נסך וקא סבר דאפי' בהנאה. ואע"ג דמדדו בקנה מותר בהנאה. התם הוא משום דלא נגע בידים (ז) מטפח על פי התביות לא נגע ביין. ואיכא דאמרי בהדי דקא נחית ואתי נגע (ח) ברישא דלולבא בחמרא שלא בכונה שרייה רבא לזבוני' לגוים ואעפ"י דהוי כמו שלא בכונת יין (ט) ד]שרי אף בשתי' התם הוא דלא ידע שהוא יין כלל. אבל הבא בשעה שהוציא הלולבא הכיר בו שהוציא יין אסור בשתי' ושרי בהנאה אף לר' נתן דאמר [שם] ביד אסור אבל בקנה מודה דהוא מותר. והרא"ש דחי לה להאי גרסא דבעי' למימר דכי האי גוונא אפי' בשתי' נמי מותר הואיל ואינו מתכוין לנגיעה ונגע ע"י דבר אחר ולא נקטינן כותי' למשרי בכי האי גוני דלא חזינן רמז מהרב ר"ש ז"ל. אמר רב אשי כל שבזב טמא בגוי עושה יין נסך. פי' דאין כאלו הגוי זב והיין אדם טהור. ולענין מגע קאמר אבל לענין היסט לא איירי רב אשי דהא איהו אמר גוי דדרי זיקי מליא שרי ובזב טמא. וכן אם ישב זב על התביות כל מה שבתביות טמא ובגוי אינו עושה יי"נ. כל שבזב טהור כגון שזרק אבן או כלי לאדם טהור שאין לו טומאה דהכלי הוי ראשון ואדם אינו מקבל טומאה אלא מאב הטומאה בגוי אינו עושה יין נסך ואם זרק גוי אבן או כלי לתוך היין אינו עושה יי"נ כלל ומותר אפי' בשתי'. ויין שמזגו גוי אסור [דף נ"ח] פי' שנתן המים לתוך הכלי שהיא מלאה יין היין אסור משום לך לך תרי זימני (י) ואפי' דיעבד. דייקינן נמי דקתני שמזגו דמשמע אפי' דיעבד.

קנקן חדש

בכונה. פי' מתרץ דשמא היהו טעמו שכשיפלה ידו שכבר וינסך. ומתני' קתני מדדו בקנה אלמא דלמדידה קא מכוין פי' דמכוין למדידה מתחלה ועד סוף והתם כל שעה עסוק במדידה. להכי לא בעי למנקט ידו וכמ"ש התוס' דאף בסוף מדידה למדידה קא מכוין ולא לאסור. ומקשה עוד מנפל לבור דהתם אמרינן דאם עלה חי אסור משום דדמי לי' כיום אידו. משמע דוקא משום דהוי כיום אידו דשמח להכי אסור אבל בלאו האי טעמא לא הוי אסור. וא"כ בהאי אתרוגא דלא שייך לומר כיום אידו אמאי יאסור. ומשני דלא דמי דנפל לבור מרתת ואי לאו טעמא דיום אידו באמת לא הוי אוסרים. דלהצלת נפשו קמכוין והוי ממש כמדדו בקנה דאמרינן דאף בסוף למדידה קמכוין ולא לנסך וה"נ בנפל לבור דאף בסוף להצלת נפשו מכוין ואי לאו טעמא דכיום אידו הוא אנו לא הוי אסרינן:

(ו) בחמרא שלא כו' זו היא גרסת רב אלפס ז"ל דלא גרים וקנגע ברישא דלולבא. והא דמסיק ואפי' לר' נתן הואיל וליכא כונת נגיעה. קאי לאו נמי שהביא דהוי בכונת יין ובלא כונת מגע ומחלק בהכי דהתם בדר' נתן הוי כונת מגע ובלא כונת ניסוך להכי אסיר ר' נתן. אבל הכא הוי בלא כונת מגע ושרי בהנאה אבל להחלוקה הראשונה שכתב דהוי בלא כונת יין אבל בכונת מגע היתה בע"כ דדינא דרב ושרי' בהנאה דלא כר' נתן:

(ז) מטפח עפ"י כו' פי' שמהא דתנן במשנה שם מטפח עפ"י החביות מותר לא קשה דהתם לא נגע ביין אלא ברתיחה:

(ח) ברישא דלוליבא כו' זו היא גרסת רש"י ז"ל דגרים ברישא דלוליבא:

(ט) דשרי אף בשתי' כו' פי' בהא דר' יוחנן בן ארזא ור' יוסי בן נהוראי. ובתוס' ור"ן איכא עוד קושיות על גירסא זו. ולדברי רבינו לכאורה יתורצו כלם בטוב טעם. דהא דמקשו עליו מהא דנטל את החביות וזרקו בחמתו לבור כו' כבר כתב רש"י ז"ל בעצמו ופירש דהתם לאו ניסוך הוא אלא זריקה. עוד הקשו עליו דאם ברישא דלוליבא נגע א"כ איך ס"ד דרב כהנא ורב אסי למסרי' אפי' בהנאה והא לא נגע אלא ברישא דלוליבא ותנן מדדו בקנה כו' ולדברי רבינו לא קשה מידי דהתם עסוק במדידה מתחלה ועד סוף. אבל הכא אחרי שכ' רבינו דבהוצאת הלולב ידע שהוא יין והו איט מתעסק כלל ושפיר סברו שאוסר אפי' בהנאה. והעיקר קושיא הוא מה שהקשה הר"ן גם על גרסא זו גם על גרסת רב אלפס ז"ל. דהיכא סליק אדעתייהו דרב כהנא ורב אסי למסרי' מ"ש מהא דנפל מבור ועלה דשרי בשתי' כו' ע"ש. ורבינו כבר תירץ לעיל דהתם כיון דמרתת לא מנסך ולא מכוין אלא להצלת נפשו:

(י) ואפי' דיעבד כו' דלא כיש מקילין שהובא בר"ן דבדיעבד מותר דכיון דלאו נאסר אלא משום לך לך לא מתסר אלא לכתחלה מידי דהוי אמולך ענבים לגת דאסרינן נמי ע"י עכו"ם מהאי טעמא דלך לך אמרי נזירא ומסקינן דבדיעבד מותר. ומסיים שם בר"ן דלאו מלתא היא דההיא אתמר לכתחלה כדאמרינן מאי שיולך ענבים לגת אבל הכא שמזגו קאמרי דמשמע דיעבד ועלה מהדר ר' יוחנן דאסור. אלמא דיעבד נמי אסור:

ודוקא

(יח) ודוקא בשתי' אבל בהנאה שרי דכיון דאינו אסור אלא משום לך לך לא מחמרינן לאוסרו אפי' בהנאה. ומסתברא דכיון דהאי אינו אסור אלא משום לך לך אם הוציא אדם על הכוס (יט) אינו אוסר בנצוק ומותר העליון אפי' בשתי'. והרב ר' משה ב"ד מיימון ז"ל התיר אפי' בשתי'. ורבינו ופר"ש ז"ל דיין שמגעו [נרי] אסור אפי' בהנאה משום הרחקת עברה והכי מוכחינן מסוגית הגמ'. מיהו הרב ר' משה ב"ד מיימון ז"ל התירו אפי' בשתי' דיעבד:

תניא בין ביד בין ברגל ימכר ר' נתן אומר ביד אסור ברגל מותר כו' והלכתא כתנא קמא דליכא בין יד לרגל דאפי' ביד היכא דנגע ולא קמכוין אלא למדידה מותר (אפי') בהנאה והאי' לדבר מהא דאמרינן בגמ' דהתם תנינן אי משכחנא תנא דאסור כר' נתן דאסרנא אפי' בהנאה. אמאי לא איתי' מתני' מדדו וכו' דדוקא (יג) [בקנה] כי מכוין למדידה אבל אי [ביד] לא. משמע דליתא. ואיכא דפסק כר' נתן והאי' לדבר מתני' דקתני מדדו בקנה ימכר הא ביד אסור בהנאה. ולאו ראי' היא דמתני' רבותא קמ"ל דאפי' בקנה אסור בשתי'. ושמעינן מיהא דנסך דרגל שמיה נסך מדקתני מדדו ברגל טעמא דנתכוין למדידה ימכר הא נתכוין לנסך אסור בהנאה. תינוק בן יומו עושה יין נסך ואסור בשתי' ומותר בהנאה מההוא עובדא דהוי (בביה) [בבירם] וכו' [ע"ז דף נ"ז] אמרי לי' רב כהנא ורב אסי לרב הא מר הוא דאמר תינוק בן יומו עושה יין נסך אמר להו אימר דאמרי אנא בשתי' בהנאה מי אמרי משמע דמותר בהנאה (יד) שלא בכונה מותר בהנאה ומסתברא בכונה מדמינן להו ומותר אפי' בשתי' כדין כחו שלא

קנקן חדש

(יח) ודוקא בשתי' כו' לא כמו שכתבו התוס' דאפי' בהנאה אסור. אלא כמו שפי' רש"י ז"ל דאינו אסור אלא בשתי'. אלא דרבינו אינו מפרש כפשטא דרש"י שפי' דה"ל מגע עו"ג דבר אחר שלא בכונה וכבר כתב הר"ן אפשטא דרש"י דאינו מחוור. דכי האי גונא לא כחו הוא אלא כעין זריקה דאינו עושה יי"נ ומדינא שרי דבשעה שמוזג מקטף קטופי ואפי' אם הקלוח מחובר מן הכלי שמוזג בו ליין לא חשבינן. לי' מגעו ע"י ד"א דלא מקרי מגעו ע"י ד"א אלא בקנה וכיוצא בו אבל בדבר לח לא. וכתב הר"ן דטעמא הוא דאסרינן משום לך לך אמרי נזירא. וכיון דמשום זה בלבד נאסר לא מתסרי אלא בשתי' ע"ש בר"ן. וה"נ דעת רבינו שכתב בקצרה דכיון דמשום לך לך אסרינן לא מחמרינן לאוסרו אפי' בהנאה:

(יט) אינו אוסר כו' אע"ג דלעיל הביא רבינו להלכה דאף יין שאינו אסור רק בשתי' אוסר בנצוק. אותו יין שאוסר רק בשתי' הוא ג"כ גזרה דרבנן להרחיק אדם מעבירה. מ"מ סובר רבינו הכא כיון דרבנן תליוה האיסור בלשון לך לך אמרי נזירא קיל להו האי איסור משארי מקומות. וראי' שהרי הרמב"ם ז"ל מתיר אפי' בשתי' כמו שהביא בסמוך וסובר אף שבגמ' איתא בלשון זה אסור דמשמע דיעבד. מ"מ כיון שתלוהו בלשון זה משום לך לך. ובגמ' שם בסמוך ד' כ"ט גמי מלים גבי מהו להוליך ענבים לגת דאסרינהו ג"כ משום לך לך ושם מותר בדיעבד גם הכא בדיעבד מותר. ולשון שמתנו לאו דוקא. ורבינו אף דלא ס"ל כהרמב"ם בזה ומשמע לי' לשון שמתו. דוקא ואסור אף בדיעבד מ"מ מודקק מ"ל לך לך קולא להתיר בנצוק:

(יג) בקנה כי ס' דדוקא בקנה ס' כן נראה לי לגרוס. דדברים אלו כבר הובא בתוס' בלשון קושיא אמאי לא הביא ממתניתין מדדו בקנה משמע דוקא בקנה אבל ביד אסור ומתרץ דנקט בקנה משום ר"ש דמתירו בשתי' דדוקא בקנה מתירו בשתי' אבל לא ביד ע"כ ומאן דפסק כר' נתן מדקדק באמת מזה ולא חש לתירוצו של התוס' דהא גם בנפל לבור דהוי ניסוך בגופו שרי ר"ש וכמו שפי' רש"י ז"ל אהא דאי משכחנא סגא ושרי כר"ש. וגם רבינו כתב להדיא דאי' ז בסמוך על יש פוסקים כר' נתן. ודחו דלאו ראי' היא לא כמ"ש התוס' אלא דאיכא למימר דמתני' רבותא קמ"ל דאפי' בקנה אסור בשתי'. ולא ניחא לרבינו לתרץ כמו שתירץ התוס' משום הא דכתיבנא דחזיק לר"ש דאף בניסוך בגופו סובר כן אבל גם בתירוצו של רבינו לא ניחא שתירץ דנקט קנה לאשמעינן רבותא דגם בקנה אסור בשתי' והא אנן קי"ל כח דסמירה עדיף. ויותר ה"ל למנקט מדדו ביד לאשמעינן דגם ביד ימכר ולא נימא דדוקא בקנה. ואולי יש לתרץ דברי רבינו דלהכי לא חישיב לאשמעינן כח דסמירה. דזה סמכינן אנפל לבור שכבר השמיענו מתני' דגם בגופו ימכר אבל אי הוי אשמעינן מדדו ביד דימכר לא הייתי יודע בקנה אי אסור בשתי'. דשמא בקנה גם בשתי' מותר:

(יד) שלא בכונה כו' פי' ואם היתה נגיעת התינוק שלא בכונה אפ"ה מותר רק בהנאה ולא בשתי'. אע"ג דנגיעת תינוק גם בכונה לא הוי נגיעה גמורה כיון דלאו בר ניסוך הוא והכא הוי גם שלא בכונה אפ"ה מדברי רב נראה דגם זה מותר רק בהנאה ולא בשתי' כיון דלא מחלק. ומסיים רבינו דמסתברא דבכונה מדמינן לה. פי' דהא דמדמה רב נגיעת תינוק לנגיעת נכרי לאסור היין הוא רק אם היתה בכונה של תינוק ליגע או דומה קצת לנגיעת עכו"ם לאסור אבל לא מחמרינן כולי האי לאסור נגיעתו של תינוק גם שלא בכונה. אלא שלא בכונה שרי אפי' בשתי'. כדין כחו שלא בכונה דהוי ג"כ נגיעה שאינה גמורה ומחמרינן רק בכונה אבל שלא בכונה שרי וה"נ נגיעת תינוק דלאו נגיעה גמורה היא דינא הכי כנ"ל:

והכי

בכונה. ובירושלמי פליגי אי גוי עושה יין נסך בפיו (טז) והכי איתא התם גוי מהו שיעשה יין נסך בפיו ר' (אילא) [ארא] בשם ר' אליעזר אומר אין הגוי עושה יין נסך בפיו. ר' ירמי' בשם ר' אבהו אמר גוי עושה יין נסך בפיו. וכן תני אנרימוס גוי שטעם מן הכוס או מן המינקת והחזיר לחביות אסור. דעתיה דר' ארא בשם ר' אליעזר והוא שהחזיר הגוי. על דעתי' דר' ירמי' בשם ר' אבהו אפי' החזיר ישראל. (יז) אנא לכתחלה קא אמינא ולכתחלה אסור להוליך ענבים לגת אבל דיעבד מותר (יח) אעפ"י שנמשך יין שבגת לצד אחד מפני שהוא כזורק כלי לתוך היין דשרי אפי' בשתי'. אבל לכתחלה אסור דלמא נגע. וכתב הראב"ד ז"ל כי בדוקא גוי יחיד אסור להוליך אבל אם ישראל מסייעו מותר להוליך אפילו לכתחלה. ומסתברא האי סברא מהא דאמרינן לקמן אמר להו רבא להנהו שפוכאי [כו'] לא תסייע גוי בהדייהו דלמא שדיתו לי' עלוי' וקא אתי מכח גוי [ע"ז ע"ב] אעפ"י שהגוי מסייע לי' בהדי ישראל (יח) מותר. ומהדרין מלתא מסתברא סברת הראב"ד ז"ל (יט) [להתיר] לכתחלה הולכת ענבים לגת אי ישראל מסייעו ומש"ה קאמר דלמא שדיתו לי' עלוי' לפי שהם היו שכורים ולא קנו שכרם עד שיגיעו לכליו של גוי ואי שדו לי' עלוי' נמצא שהוא יין נסך קודם שהורק מ[כלי ונמצאו משתכרין באיסורי הנאה. וכתב הראב"ד ז"ל דוקא היכא דבעי לשפיכה אבל היכא דלא בעי לשפיכה מותר להוליכה אפי' הגוי לבדו (כ) אם חסרה היא או (כא) (בעינן) [בענין] שלא יוכל ליגע בה. ואפי' בענין שיוכל ליגע בה נמי אם אותו ישראל הולך בצדו עמו כדי שיוכל לשמור ידו ושמרו מותר. והא דאמרינן בפ' ר' ישמעאל [ד' ס'] (טבא) [כובא] מליא אסור התם [לא] קאזיל ישראל אחורי' דלא מצי מנטר לי' אבל היכא דמצי מנטר לי' ונטרי' שרי. אמר רב נחמן [דף ע"ד] הלכה למעשה יין נסך כלומר דידעינן שנתנסך לע"ז יין ביין כלו אסור בהנאה. ואע"ג דלא הוי דבר שבמנין (כב) דדבר בלול לא בעינן דבר שבמנין. חביות בחביות מותר כל

ו

קנקן חדש

(טז) והכי איתא התם כו' בגמ' שלנו אין הכרע. דבהא מעשה דאגרדמים עכו"ם [ד' נ"ח] שקדח במינקת והעלה או שטעם מן הכוס והחזירו לחביות זה הי' מעשה ואסרוהו אין לדקדק דהאיסור הי' משום שנגע בפיו כמו שפי' רש"י ז"ל שקדח במינקת שנקב מגופת החביות כו' ומעלה היין עד פיו וטועמו. דהא התוס' הקשו על פי' רש"י דא"כ ל"ל העלה כו' ע"ש שהביא עוד פי' רשב"ם בשם רש"י דמינקת הוא קנה חלול שמניחים בעת הבציר כו' והעלה התוס' דהאיסור הוא רק משום העלאה ולא משום נגיעת פיו. וכן רבינו הביא לקמן פי' הרב אלפס ז"ל ג"כ בפירושו של מינקת שהוא קנה חלול שמשימים בעת הבציר. א"כ ליכא ראי' מכאן לניסוך של פיו. וכן נמי ממה שאמר שם או שטעם מן הכוס והחזיר שאסור אין ראי' דהוי משום נגיעת פיו דהא לא ידעינן מי החזיר ישראל או עכו"ם ויכול היות דהאיסור הוא משום החזרת עכו"ם וגם ממאי דשריק בדף ע"ב למשתי בקישקן אין ראי' למשרי. דדלמא התנאי שמתנה הגמ' שם ובלבד שיפסיק הישראל קודם שיפסיק העכו"ם מהאי טעמא הוא דכל זמן שהעכו"ם מוצץ אף כי היין שנגע בפיו נתנסך. מ"מ כיון שעולה לחוץ אינו אוסר היין שנשאר בפנים כיון שנמשך כל שהו לחוץ וכשיפסיק העכו"ם באמת נאסר מהאי טעמא שהיין שנגע בפיו נתנסך. דבגמ' אין הכרע משום מה יפסיק הישראל קודם. רק בדברי הרמב"ם בפ' י"ב ממ"א ה' י"ד כתב שיפסיק הישראל קודם. שמשיפסיק העכו"ם יחזור היין שישאר בחוטם לכלי ויאסור כל מה שישאר בו שהרי בא מכחו. וכבר הקשה ע"ז הלחם משנה דלמה לי האי טעמא דהא מכחו תיפוק לי' משום ניסוך דהא נסכו בפיו. ומתרץ דנראה לו דהרמב"ם סבר דבפיו אינו עושה י"נ. וכ"ז הוא משום שכתב הרמב"ם טעם פסיקת העכו"ם שהוא אוסר משום כחו מלתו הכרע. אבל בדברי הגמ' אין הכרע. לכך מביא רבינו דברי הירושלמי דפליגי בזה:

(יז) אנא לכתחלה כו' הכי איתא בגמ'. בעו מיני' מרב כהנא עכו"ם מהו שיוליך ענבים לגת א"ל אסור משום לך לך נ' אמרי' רב יימר עכו"ם שהביא ענבים לגת כו' א"ל הביא קאמרת אנא לכתחלה קא אמינא:

(יח) אעפ"י שנמשך כו' פי' דכבר ה"ל יין גמור ראוי לניסוך כדאמר רב הונא ד' נ"ה וש"ע סי' קכ"ג:

(יח) מותר כו' פי' דמשמע דוקא אי שדיוה לגמרי אגוי או יהי' אסור. אבל בלא"ה מותר אעפ"י שהגוי מסייע בהדי ישראל:

(יט) להתיר לכתחלה כו' אע"ג דרבא אוסר לכתחלה אף אי ישראל ג"כ מסייעו לגוי דלמא שדיוה על עכו"ם לחודי'. התם אי שדיוה אעכו"ם בדיעבד אסור שפיר שייך למגזר אף לכתחלה כשעושה עם ישראל אבל הכא אף אי עביד גוי לחודי' בדיעבד מותר לא שייך למגזר כשעושה עם ישראל:

(כ) אם חסרה כו' דליכא למיחש שמא יגע ביין:

(כא) או בענין כו' פי' כגון שסתומה וכדומה.

(כב) דדבר בלול כו' כנה במתני' דף ע"ד אלו אסורין ואוסרין בכל שהו יין נסך כו' פי' רש"י ז"ל י"נ חביות באלף חביות וכן כתב התוס'

דבדבר

דאמרינן ימכר כלו לגוים חוץ מדמי יי״נ שבו. סתם יינם אפי׳ יין ביין נמי מותר דאמרינן ימכר כלו לגוים. ואית דבעו מימר דהא דאמרינן יין נסך יין ביין אסור הני מילי (כג) היכא שיש בו רביעית מיין נסך שהוא דבר חשוב אבל באם אין בו רביעית לא. ולא היא דאפי׳ אין בו רביעית אסור כלה בהנאה דבדבר בלול אפי׳ אינו דבר שבמנין אוסר עד רובו בהנאה. והא דאמרינן חביות בחביות מותר דוקא (כד) בחביות פתוחות דלא הוי דבר שבמנין דקא חזינן התם גבי מתני׳ דמי שהיו חבילי תלתן של כלאי הכרם דקא חשיב חביות סתומות משמע [דפתוחות] ד)לא הוי דבר שבמנין (דקא חזינן התם גבי מתני׳ כי תוו סתומות) והכא מיירי בפתוחות אבל סתומות כלם אסורות (כה) ואלו אסורין ואוסרין בבל שהן וקא חשיב יין נסך ואמרינן עלה בדבר שבמנין קא חשיב דהיינו חביות סתומות. והא דאמרינן דסתם יינם אפי׳ יין ביין נמי מותר דוקא היכא שאין בו טעם אבל היכא שיש באיסור כדי לתת טעם בהיתר אסור בהנאה. וראי׳ לדבר בבשים שדרכן לתת לתוכן יין וחומץ דאמר חזקי׳ לא שנו אלא שדרכן אבל בידוע אסור בהנאה. (כו) ואקשינן עלה מאי שנא ממורים לרבנן דשרי בהנאה ומשני התם לעבורי זוהמא הכא למתוקי טעמא [ע״ז ד׳ ל״ח] ואע״ג דהוי מסתם יין אפילו הכי מכיון שיש בו נותן טעם אסור בהנאה. ואפילו לר׳ יוחנן דפליג עלי׳ דחזקי׳ דאסור ואפי׳ בידוע מותר בהנאה הא קאמר משום דלא ידיע ממש. ואע״ג דלא קא אמרינן הא טעמא אלא אליבא דר״מ. והכי איתא בגמ׳ דבני מערבא בפ׳ השוכר מודה רשב״ג לחכמים ביין בתבשיל שהוא אסור. משמע דבנותן טעם [מודה] רשב״ג דאסור. והא דאמרינן (כז) בפת ובגד (כח) שנתערבו באחרים דסגי בהולכת הנאה לים המלח אעפ״י שהוא דבר שבמנין (כט) התם הוא מפני שאינו גוף האיסור אלא שנגמרו באיסור ואע״ג דאותו [דבר נמכר במנין] אינו דבר

קנקן חדש

דבדבר שבמנין מיירי כאן וי״ל מיירי בחביות. והר״ן כתב האי בכל שהו אין פירושו שאפי׳ משהו מאוסרין הללו כו׳ אלא אם הוא דבר שבמנין כו׳ ומיהו דוקא בשאר איסורי הנאה דקתני הכא שאין איסורן משום ליתא דע״ז הוא דבעינן שיהא האיסור דבר שבמנין ועליהו בלחוד הוא דאמרינן בגמ׳ האי תנא תרתי אית לי׳ איסור הנאה ודבר שבמנין וכמו שאפרש בס״ד. אבל באותן שהם אסורין משום ליתא דע״ז דהיינו יין נסך וע״ז ושורות לבונה אעפ״י שאין דבר שבמנין אוסרין התערובתן בהנאה כו׳ ע״ש שהביא עוד מירושלמי שהאיסור משום לא ידבק בידך. והנה לדעת רש״י ז״ל רשב״ג פליג עם ת״ק בחביות. והנה רב נחמן דמחלק בין יין ביין ובין חביות איכא למימר דפסק כלו כרשב״ג וסבר דאף רשב״ג מודה ביין נסך בלי חביות דאסיר והטעם יש לומר כמו שכתב רבינו כיון דנבלל גוף האיסור אסיר ספי כיון דבכל מקצת יש מהאיסור. ולדעת הר״ן דגם ת״ק לא איירי בחביות ורשב״ג דמתיר ג״כ מתיר בכל אופן א״כ ר״נ כשמחלק הוי כמכריע והטעם יש לומר ג״כ משום הטעם שכתב רבינו משום דנבלל וכנ״ל:

(כג) היכא שיש בו כו׳ ס״ל דהא דאמרינן בגמ׳ האי תנא תרתי אית לי׳ דבר שבמנין וא״ה. קאי גם איי״נ ומ״מ לא משמע לי׳ לאוקמי חביות בחביות וסבר דרביעית יין אפי׳ בלא טעם חשוב נמי דבר שבמנין:

(כד) בחביות פתוחות כו׳ והר״ן איתא ח״ל. הלכה למעשה יין נסך חביות שנתערבה בין החביות ימכרו כלם חוץ מדמי אותה חביות. ואע״ג דחשיבא והוי דבר שבמנין וראוי׳ לאסור בכל שהו. אפשר כיון דמוכרה חוץ מדמי׳ חשביק לי׳ כאלו הוכרה וסלקה או נמי חבית לאו דוקא גדולה אלא קיתון של מים קטן דלא חשיב ולא הוי דבר שבמנין:

(כה) ואלו אסורין כו׳ פי׳ והיינו מתני׳ דאלו אסורין ואוסרין בכל שהן בחביות סתומות:

(כו) ואקשינן עלה כו׳ לכאורה לא הוי צריך להביא מאי דאקשינן עלה. דזהו גופא ראי׳. ממאי דתנן במתניתן וכמו שפירשה חזקי׳. ואולי הוא לחזק הראי׳ דבלאו האי קושיא דמקשינן עלה ממורים הוי אמינא דמטעם דדרכן לתת לתוכן יין אין לנו למימר אלא לסתם יינם ולהכי מותר. משא״כ בידוע הוא. ביין נסך גמור. דהיינו שנתנסך ולהכי אסור בהנאה. להכי מביא מאי דאקשינן ממורים ומתרצינן דהוא ליכא למימר דמיירי ביי״נ גמור. רק בסתם יינן ושפיר ראי׳ לסתם יינן:

(כז) בפת שאפאה בעצי אשירה ובגד שארגו בעצי אשירה:

(כח) שנתערבו כו׳ שלא כדעת רש״י ז״ל שכתב בדף מ״ט ד״ה אפה שלר״א הפת אסורה עד שיוליך הני דמי עצים דאיסור לים המלח. שהוא ז״ל סובר דר׳ אליעזר דפליג וסבר דיוליך הנאה לים המלח לאו אהתערבה לחוד פליג אלא אפי׳ פת ראשונה בעיני׳ יוליך הנאת עצים שאפאה בהם ומותרת שהרי היא עצמה אינה אלא מעורבת איסור והוא שדקדק רבינו וכתב שנתערבה באחרים דוקא או סגי בהולכת הנאה לים המלח. וכן דעת הרב אלפסי ז״ל. והרמב״ם והרמב״ן ועוד ראשונים:

(כט) התם הוא כו׳ הנה בדברי ת״ק שאמר נתערבה באחרות כלן אסורות בהנאה הביא הר״ן ב׳ דעות. יש מפרשים משום דדבר שבמנין הוא כגון ככרות של בעה״ב אבל ככרות שאינן חשובות כעלי ברוכה. ואחרים

שבמנין. אבל לעולם בדבר שהוא גוף האיסור כגון הנך דתנן במתניתין דאלו אסורין ואוסרין בכל שהוא [דף ע"ד] אף תערובתן אסור בהנאה ואין להם תקנה בפדיון. וכי אמרינן דבפת ובגד דאסור דסגי בהולכת הנאה לים המלח לאו למימרא דהנשאר שרי באכילה (ל) דהא לית דינא ולית דיינא אלא דשרי בהנאה. והכי נמי ביין דחביות בחביות. (לא) ואיכא מאן דאמר דהא דאמרינן יין נסך חביות בחביות מותר דוקא לאחר פדיון דקי"ל כר"א דס"ל יש פדיון לע"ז אבל קודם פדיון אסור ויין ביין אפי' לאחר פדיון אסור. ואע"ג דערלה וכלאי הכרם חביות סתומות כלן ידלקו לפי שאין תופשין את דמיהן אבל ע"ז שהיא תופשת את דמי' אפי' חביות סתומות יש להם תקנה בפדיון. ההוא חביתא דאשתקל ברזא מינה אתא נוי אנח ידי' עלוי' (לב) אמר רב פפא כו' ואיכא דאמרי הכי אמר לי' דנגד ברזא חמרא אסור ואידך שרי [ר' נ"ט]. פי' דעד ברזא (מיניה) אסור בהנאה ואידך שרי אפי' בשתי' ופר"ש דלהכי אמרינן בהנאה שרי משום דליכא שכשוך הלכך להאי פירושא אם הוציא גם הברזא מחביתא חד דינא אית לי' דהאי טעמא נמי שייכא בהוציא (לג) ואידך היינו טעמא דשרי משום דלא מנסך לי' דכונתו היתה להציל וכיון שכן אם הוציא ליכא למימר האי טעמא והוי הכל אסור בהנאה. וכן כתב הרב ראב"ד ז"ל בסוף המסכת. גם הרב

קנקן חדש

ולאחרים פירשו דכיון דאיסורי עכו"ם נינהו אסורין אפי' שאין דבר שבמנין. ורבינו שכבר כתב דלא אי דבר שבמנין לפי שאינו גוף האיסור בע"כ שהוא מפרש כאחרים דמשום איסור עכו"ם הם ופליגי רק בפדיון דלת"ק לא מהני פדיון ולהכי לא בטיל אבל ר"א סבר דמהני פדיון ובטיל:

(ל) דהא לית דינא כו' אין כונת רבינו דלית מאן דפליג ע"ז דהר"ר יונה ז"ל כתב בשם רבני צרפת ז"ל דמותר אפי' באכילה כמ"ש הרא"ש אלא כונתו לית דינא ולית דיינא לחוש לדברי המתירים באכילה:

(לא) ואיכא מ"ד כו' רלה זה הוא הרא"ש. והנה הר"ן כתב בשם הרא"ה דתקנתו של ר"א עדיפא מדרשב"ג דאע"ג דתקנתו של רשב"ג לא מהני ליין ביין בי"נ תקנתו של ר"א מהני. והרשב"א כתב בשם ר"ח דדוקא תקנתו של רשב"ג למכור כלי חרס מדמי י"נ שבו מהני חביות בחביות אבל לא בפדיון דר"א לסלק הנאת האיסור לים המלח. ודעת הרי"ף והרא"ש דתקנת ר"א שוה לרשב"ג. ודעת הרמב"ם דשתי התקנות הלכה חדא. ודעת רבינו שכתב כאן דהא דפסק רב נחמן דחביות בחביות מותר דוקא לאחר פדיון אינו מובן מאי קא סבר. אם נימא דדוקא תקנת ר"א מהני לחביות בחביות וסובר דתקנת ר"א עדיפא כמ"ש הרא"ה אבל תקנת רשב"ג לא מהני לחביות בחביות. הא ודאי ליתא. דהא רב נחמן אמר מלתי' אדרשב"ג. ואם לומר דכפי תקנת ר"א לדרשב"ג הא ודאי לא יתכן. ואין הטעם סובל דא דאם מוכר כלו לעכו"ם חרס מדמי י"נ שבו למה יולך עוד דמי הנאה לים המלח. ואם כונתו לומר דוקא לאחר פדיון ולא נימא דהא דאמר רב נחמן חביות בחביות מותר בלא שום שינוי. ע"ז לא הי' אומר בשם איכא דאמר דלא שמעתי עוד בין מפרשי הש"ס שישנו כזה. וצ"ע:

(לב) אמר ר"פ כו' רבינו פסק כרב פפא והגמ' מביא דהא דר"פ כהגאי דתנן חביות שנקבה בין מפי' בין מצדי' ובין מצולי' ונגע בה טבול יום טמאה ר' יהודה אומר מפי' ומצולי' טמאה מצדי' טהורה מכאן ומכאן. ורש"י ז"ל פסק דלא כר"פ דכיחידאי אמרה למלתי'. וכתב הר"ן ע"ז דאין דבריו ברורים שאפי' נאמר דקם ר"פ כר' יהודה ראוי לפסוק כמותו דאמורא הוא ובתרא אולי ר"ל ז"ל דרב יימר אתא לאפלוגי למימר דר"פ כיחידאי והלכתא כרבנן. והרב אלפס ז"ל לא הביא הא דרב יימר ודקדקו הראשונים ז"ל דפסק כרב פפא. וכן פסק הרמב"ם והרשב"א. ובפירושא דהאי מלתא דעד הברזא אסור ואידך שרי. הנה רש"י ז"ל פי' עד הברזא אסור בשתי' ואידך מותר בשתי'. ורבינו פסק דעד הברזא אסור בהנאה ואידך שרי אפי' בשתי'. ומה שהקשו בתוס' וכי האיך אפשר שחצי' מותר וחצי' אסור. וכן הר"ן שהקשה על סברא זו שחצי' מותר בשתי' ואידך חצי אסור. ממה שהסכימו הגאונים לפסוק הלכה בנצוק שהוא חיבור ואפי' מוריק אורוק כו' וכ"ש שכל מה שהוא בחביות עצמו שהוא חיבור זה לזה. הנה כבר תירץ בכ"מ שדעת הרמב"ם דע"כ אמרינן דנצוק חיבור אלא יין שנאסר מחמת מגע ממש אבל הכא דלא נאסר יין זה שלמעלה מן הנקב מחמת מגע ממש אלא מפני שאילו לא הגיה אגבהו הי' יוצא כלו ונמצא כלו כבא מכחו. ועוד דבעבידתי' טריד לנציל את היין אע"ג דאסרינן לי' משום חומרא דיי"נ מ"מ לא החמירו בנצוק דידי' דהא נצוק דמגע הוי כהלכתא בלא טעמא אלא משום חומרא דיי"נ ובכה"ג לא החמירו:

(לג) ואידך כו' פי' מאן דאוסר דאיכא ב' דעות בזה בהוליא עכו"ם הברזא התחתונה כמ"ש בב"י סי' קכ"ד. והרשב"א כתב בשם הרמב"ן דחביות סתומה ומגופה והסיר הנכרי המגופה אעפ"י שאין היין משתכשך בכך כלל היין אסור בשתי' משום דה"ל כמוריק אורוק. וה"ל כחו של נכרי בזה ואסור בשתי'. ובשם המרדכי בשם אבי עזרי הביא דאם היין משתכשך אסור בשתי' וכן כתב הטור. וזו כונת רבינו כאן שכתב בשם רש"י ז"ל דלהכי אמרינן בהנאה שרי משום דליכא שכשוך. הלכך להאי פירושא אם הוליא גם הברזא מחביתא חד דינא אית לי' דהאי טעמא שייך נמי בהוליא. וזו דלא בהרשב"ם

ר' משה ב"ר יוסף ז"ל כפר"ש ומיהו ר"ש ז"ל לא פסק כרב פפא. והיכא דאשתקיל לברזא מחביתא ואתא גוי ומנח (לד) (ידיה) מנא קמי' ולא נגע בי' שרי אפי' בשתי' כדאמרינן בכובא חסרה דשרי [ד' ס'] וגוי דרי זיקי (לה) [וקא אזיל ישראל] אחורי' בין מליא בין חסירה שרי. ואפילו משכשך לי' כל זמן שלא נתן מן היין לחוץ מותר שאין דרך (שכשוך) [ניסוך] בכך. (לו) דודא מליא אסור משום דלמא נגע. אינו אסור אלא בשתי' אבל בהנאה מותר. וכתב הראב"ד ז"ל בפ' השוכר דכובא מליא אסור דוקא דאזיל ישראל אחורי' דלא מצי מנסך לי' אבל [אי אזיל ישראל בצדו] דמצי מנסך לי' ונסרי' מותר. (לז) כתב הרב ז"ל גוי (שאחרי) [שאחז] כלי פתוח של יין ושכשכו אעפ"י שלא הגביה ולא נגע ביין נאסר היין והגיה עליו הראב"ד ז"ל אמר אברהם והוא (שנתן) [שנתז] מן היין פי' שנתן מן היין לחוץ הא לאו הכי לא מתסר. ההוא חביתא דבקעה לאורכה אודי גוי חבקה שריא רבא לזבוני לגוים [ד' ס'] אבל בשתיה אסורה. ואע"ג דליכא שכשוך כיון דפקעה לאורכה כי חבקה נמי אי אפשר שלא יצא מעט יין בסדקים וחיישינן דלמא נגע בהו ונצוק מחברו למה שבפנים. ומספיקא לא אסרינן ליה בהנאה ודוקא לאורכה אבל לפותיה מעשה לבנתא קא עביד ושרי אפי' בשתי' (לח) ואי מדדד אצדודי חמרא אסור אף בהנאה דכיון דהאי בצידא חיישינן דלמא נגע ומיירי דלמא נגע בכובא מליא דאי

קנקן חדש

כהרשב"א. והרא"ש הביא בשם הרשב"א שכתב בשם רש"י ז"ל שאם נטל הברזא מן החביות אסור כל החביות שאי אפשר לו שלא ישכשך ואפי' בספסל מרובה אסור כל היין עכ"ל. הנה רבינו והרשב"א אינם מחולקים שמשוים מדותיהם. רבינו סבר דבכל אופן אינו משכשך בהוצאת הברזא. והרשב"א סבר שאי אפשר לו שלא לשכשך. אבל הטור מחלק שכן כתב שאם הוציא הברזא התחובה בנקב והיתה נוטפת על היין עד שאי אפשר שלא ישכשך אסור בהנאה אבל אם אינה עוברת כל עובי השולים בענין שא"א לו לשכשך כשמוציאה ה"ל כמו כתו ומה שישאר בחביות מותר אפי' בשתי' ומה שיצא אסור בשתי'. והב"י ביאר הדבר ביותר שכתב שכשאינה עוברת השולים א"א לו לשכשך ביין דאעפ"י שיש מעט יין בנקב השולים שהי' קבוע בו כיון שהנקב צר אין זה שכשוך ואעפ"י שהוציא לחוץ אסור כו' ע"ש. ומ"ש רבינו ואידך פירושו מאן דאוסר. היינו טעמו משום דהוא מפרש מלתא דרב פפא דעד הברזא אסור רק בשתי' ולא בהנאה משום דלא מנסך לי' דבעבידתי' טריד כמו מדדו בקנה דכונתו כאן הי' רק להגיל ולהכי בהוצאת הברזא דלא היתה כונתו להגיל אסור:

(לד) ידיה מנא כו' נראה דרבינו כיון בזה למה שכתבו התוס' [ד' ס'] ד"ה זיקא כו' בהא דזיקא בין מליא ובין חסירא שרי. דמכאן התיר ר"ת על ברזא שהיתה רפוי' בחביות ועל ההימת המנופה שהיתה רפוי' ע"פ החביות ובא עכו"ם והדק, וגם בפיסס גדול שלא היו השולים מהודקים ובא יהודי ושם נעורת והי' תופשה נגד הנקב ומכה קנה היין לצאת ולא כ"כ ובא הנכר והעמידו בהידוק כנגד הסדק עד שסתם הסדק כל זה התיר מטעם שהי' מדמה כל אלו המעשים לנוד של עור רק שאין דרך ניסוך בכך. וגם הכא כונתו במ"ש רבינו והיכא דאשתקיל ברזא מחביתא כו' פי' שהיתה רפוי' ולפי"ז מוכרח להגיה בדברי רבינו ולמחוק תיבת "ידי" אלא ומנח מנא קמיה פי' שהדקה בכלי וכהאי מעשה דישראל אתו האשורים לסתום מעט. והעכו"ם הדקה בכלי ולא נגע ביין אפי' ע"י הכלי, והו שכתב ולא נגע. היינו באופן שלא נגע מותר בשתי' דכל זה דומה כנוגע בדופני הכלי וכסוי' דזיקא:

(לה) וקא אזיל כו' דברי רבינו כמו שהם ה' משמע דהגוי דרי זיקא אחורי' דישראל והו דבר שאינו דהא רבינו אזיל לפסוק כרב אשי [ד' ס'] דאמר זיקי בין מליא ובין חסירה שרי. ורב אשי אזיל אמלתא דרב פפא דנקט האי גוי דדרי זיקי וקא אזיל ישראל אחורי'. לכן נ"ל להגיה בדברי רבינו ג"כ כמו שהגהתי "וקא אזיל ישראל אחורי':

(לו) דודא מליא כו' בגמ' איתא "טבלא" ודעת רבינו כדעת הרשב"א דאינו אסור אלא בשתי' אבל בהנאה מותר. דאף דחיישינן דלמא נגע לא חיישינן דנגע בכונה. דמיירי דישראל הולך אחריו והעכו"ם מתירא שלא יראהו נוגע. אלא שחששו להם חכמים שמא יגע שלא בכונה והוא בעבידתי' טריד. והטור הביא בשם הרא"ש דכתב סתם אסור. שיראה לו שהוא אסור בהנאה. והב"י דקדק שגם דעת הרמב"ם כן. ודעת רבינו אינו כן רק כדעת הרשב"א וכן כתב הר"ן. והרשב"א כתב שגם דעת רש"י כן:

(לז) כתב הרב ז"ל כו' כן הוא ברמב"ם פ' י"ב מה' מ"א ה"ח:

(לח) ואי מדדד כו' בגמ' [ד' ס'] איתא אמר רב פפא עכו"ם אדנא וישראל אכובא חמרא אסור מ"ט כי אתי מכח עכו"ם אתי ישראל אדנא ונכרי אכובא חמרא שרי. ואי מדדד אדודי אסור. ורש"י פי' ב' לשונות. בלשון אחד פי' דאי מדדד לסובא חמרא אסור משום דלמא נגע ולשנא אחרינא אפי' חסרה נמי כיון דמקרקש בכונה ה"ל כמו בכונה ואסור בשתי'. והריב"ם בתוס' מסכים ללשון ב' שכתב רש"י ז"ל. והרא"ש הביא דברי הריב"ם וכ"ש עליו דכשמוסין הכובא על ידה בשעה שהיין מקלח בתוכה ה"ל כנוגע בקנה. דמה לי נוגע בקנה

ומה

חמרא הוא לא חיישינן. והראב"ד ז"ל פי' (לט) בתרי אנפי חד אי מצדד אצדודי שהדנא נסמכת על הכובא ואתי יין מכחו של גוי ואסור בהנאה. ולהאי פירושא מסתברא דאפי' לא נגעו אהדדי כיון דכי מצדד לכובא קלוח דאתי (מדנא) [מדנא] חוזר לאחוריו מכחו הוא ואסור בשתי'. היכא דגוי מוריק אורזק שלא בכונת יין והדר ידע בי' דחמרא הוא ואהדרי' לאלתר משמע דאסור בשתי' וכו' הן הדברים ואי נמי ראי'. והאי עובדא מיהא אסיר בשתי' מידי דהוי עובדא דההיא חביתא דאשתקיל ברזא מינה. והא נמי להא דמיא דהא כשזוקפה ומחזיר הקלוח לאחוריו כל מאי דהוי נפיק מינה אי לא זקפה הוי כחו בכונת ואמאי לא מתסר בשתי' לחודא ואידך נמי אסור דכיון שזוקפה מתנענע ומתערב משא"כ דחביתא. (מ) והרב ש"ן לא הורה לא היתר ולא איסור. אי נמי אפי' נגע בי' מותר בהנאה וכיון דחבקתו ליכא נצוק ואסור בשתי' דחיישינן דלמא נגע בתוך התביות. או מפני שמעמידת ודמיא לה דהא דאמרינן כל דאתי בברזא חמרא אסור. כתב הרב ר' שמואל ז"ל המוזרק במגריפת נינית שקורין פראקלאץ והיא מלאה יין כדי שיתחברו סדקין שבארוכה מלמטה למעלה אין זה כמוזרק חביות הנפקעת לארכה מפני שהיא מוזמנת ליפול חצי' אילך וחצי' אילך וכשהוא מתבקה מנענע היין כלו ומתבמו אבל נינית יין במקומו הוא עומד על הדוקו ראשון וסדק קטן יש שם שיצא בו והוא מודיקו הלכך אפי' לאורכה שפיר דמי וכן חביות של עץ שלנו אבל דבר זה אסור שישים מטלת או מנעורת בסדק ובתבוה תשולים לסתום מפני שהוא נוגע ביין. מיהו אם בא ישראל ונעץ הנעורת או המטלית על כנפי השולים, ובא גוי והכה בעץ או בסכין על גבי המטלית מותר דכולי האי לא גזרו בי' רבנן. עד כאן דברי הרב ז"ל ונכון הוא. וכתב רבינו תם שהיין היוצא בשולים ונוגע בו גוי מותר היין שבכלי בשתי' אפי' למאן דאמר אסור בנצוק משום דאזיל לאבוד ע"כ. אמר רב אשי האי גוי דנסכיה לחמרא דישראל אע"ג דלוכתי

קנקן חדש

ומס לי מגע בשולי הסוכה. ולפ"ז אסור אפי' בהנאה כי מגע בקנה בסוכה אסור אפי' בהנאה עכ"ל. ומדברי הרמב"ם נ"כ נראה דאסור בהנאה. והרשב"א חולק על פירוש זה שלא מחלק שכשוך אסור אלא ביין עצמו בין ע"י ד"א בין ע"י עצמו. אבל בקרקום ע"י כלי לא שאין כן דרך המנסכים ורבינו במתק לשונו פסק כלשנא קמא דרש"י. ואלשנא בתרא כתב דלא חיישינן כלל ובהסידה מותר אפי' בשתי':

(לט) בתרי אנפי כו' לפרש הובא דברי הראב"ד בר"ן ובב"י בתר אנפא והוא כמו שהביא רבינו בפי' הא'. שהדלא נסמכת על הסובא ואתי יין מכחו של גוי. והם אינו מפורש דעת הראב"ד אי אוסר בהנאה או בשתי'. ורבינו מפרש דאוסר בהנאה. אולם דברי רבינו בכאן קשי ההבנה מאוד. לכן אבארם בעזה"י. הנה מה שכתב להאי פירושא מסתברא דאפי' לא נגעו אהדדי כו' פירושו דהנה הראב"ד מפרש ואי מצדד אצדודי היכא שהדלא נסמכת על הסובא ובשהעכו"ם מצדד הסובא מצדד גם הדלא והיין בא מכחו ואז אסור בהנאה וע"ז כ"ש רבינו דמסתבר להאי פירושא דאפי' לא נגעו אהדדי פי' הדלא והסובא. רק הדלא גבוה מהסובא וכמה שמצדד הסובא אינו מועיל לקלוח היורד מלמעלה מהדלא מ"מ מכיון שמצדד הסובא ועי"ז הקלוח דאתא מהדלא חוזר לאחוריו מכחו ואסור בשתי'. ודעת רבינו לדעת הראב"ד דהיכא דהדלא סמוכה על הסובא דאז כי מצדד הסובא מועיל לקלוח שירד מלמעלה מהדלא אז אסור בהנאה. וגם כי הדלא אינה נסמכת על הסובא ואינה נוגעת בהסובא מ"מ כי מצדד בשעת הקלוח נ"כ אסור לפחות בשתי'. דמ"מ במה שמצדד מועיל להקלוח שירד שיחזור לאחוריו מכחו. ועתה מפרש אופן הב' שמפרש הראב"ד ז"ל מ"ש בגמ' ואי מצדד אצדודי כו' ואמר. היכא דגוי מוריק אורזק שלא בכונת יין והדר ידע בי' דחמרא הוא ואהדרי' לאלתר. זהו פירושא דגמ' דאמרו ואי מצדד אצדודי היינו. אם הגוי אחז כד וכו' מוריק ממנו דסבר של מים הוא ובתוך כך ידע בי' דחמרא הוא ואהדרי' לאלתר. פי' שהחזיר את הכד לאחוריו שלא ישפך עוד. זהו כוונת הגמ' ואי מצדד אצדודי וכתב הראב"ד ע"ז דמשמע דאסור רק בשתי' ולא בהנאה. ומ"ש וכו' הן הדברים ואי נמי ראי'. הוא רק לסמן הדברים בדברי הראב"ד ז"ל לעיין שם. וחזר לבאר לשנא בתרא ואמר. והאי עובדא מיהא אסור בשתי' מידי דהוי עובדא דההיא חביתא דאשתקיל ברזא מיני'. פי' דאמריק שם דכל דעד ברזא חמרא אסור והתם נמי הוי טעמא דמגע יציאת היין ולהכי אסור. והא נמי לא דמיא דהא כשזוקפה ומחזיר הקלוח לאחוריו כל מאי דהוי נפיק מני' אי לא זקפה הוי כחו בכונה ואמאי לא מתסר בשתי' לחודא. ואידך נמי אסור. פי' דהתם גבי ברזא אמריק דלמטה מברזא מותר. לזה מפרש דכאן אידך נמי אסור דכיון שזוקפה מתנענע ומתערב משא"כ בברזא דהחביות קאי במקומה ואינו מתנענע ואינו מתערב:

(מ) והרב ש"ן כו' קאי אדלעיל אההיא חביתא דזקפה לאורכה כו'. ע"ז אמר שהרב ש"ן לא אמר בה לא איסור ולא היתר. מפני שיש לומר שאי נמי אפי' נגע בי' פי' ע"י הכלי וגם בהיין היוצא לחוץ מ"מ היתר בהנאה שכיון דחבקתו ליכא נצוק ואינו אוסר רק אם נגע עכו"ם בנצוק ומ"מ בשתי' אסור דחיישינן דלמא נגע בתוך החביות. או מפני שמעמידה כו':

לאחריני אסור משקל מיניה מותרא גוי דנסכה שרי. מאי טעמא מקלא קליא [ר' נ"ס] דיכול למימר אבדת את ייני ושלם אותי:

תנו רבנן (מח) יין מבושל ואלונתית של גוים אסורין ואלונתית כברייתה מותרת. פי' כברייתה אם עשה ישראל ונגע בו הגוי ואי זו היא אלונתית [כו'] אנומלין יין [דבש] ופלפלין אלונתית יין ישן ומים צלולין ואפרסמון [דף ל'] וכי היכי דאמרינן אלונתית כברייתה מותרת דלא מתסרא משום מגע גוי הכי נמי באנומלין, וטעמא דמלתא דכיון שיש בו דבש הרבה שטעם הדבש נכר בו [אינו מתנסך] אבל אם אין בו אלא מעט דבש אין לנו ראוי לזה להתירו דנימא דמשום טעם דבש שיש בו שאין נכר טעמו בו שיהא מותר שלא יהא נאסר במגע גוי. מיהו בהאי אנומלין שלנו שקורין פומינט אעפ"י שאין הדבש נכר בו כיון שטעם הסממנין נכר בו תו לא מתנסך לי' ואינו נאסר במגע גוי ומותר אפילו בשתי'. מיהו מתוך דברי הרב ר' משה ב"ר מיימון ז"ל משמע דאפי' אין בו אלא מעט אינו נאסר משום מגע גוי. וזה לשונו: אין מתנסך לע"ז (אבל) [אלא] יין הראוי להקריב על גבי המזבח ומפני זה שגזרו על סתם יינן וגזרו על כל יין שנגע בו גוי אסור בהנאה לא גזרו אלא ביין הראוי להתנסך. לפיכך יין מבושל שנגע בו גוי אינו אסור ומותר לשתות עם הגוי בכוס אחד. אבל יין מזוג ויין שהתחיל להחמיץ ואפשר שישתה אם נגע בו גוי אסור. גאוני המערב אמרו שאם נתערב ביין של ישראל (מב) מעט דבש או מעט שאור הואיל ואינו ראוי למזבח הרי הוא כמבושל וכשכר ואינו מתנסך ומותר לשתותו עם הגוי. עד כאן. אמר רבא האי חמרא דאוקרים עד תלתא יומי יש בו משום יין נסך מכאן ואילך אין בו משום יין נסך [ע"ז דף ל'] (מג) מיהו גרסא קמא מסתברא מהא דאמרינן התם במס' בבא בתרא [דף צ"ז] גבי בודק את התביות להיות מפריש עלי' תרומה והולך כל שלשה ימים האחרונים הואי חומץ ומוקמינן בחלא סופקתא אלמא דבשלשה ימים הוי חומץ גמור בריחא ובטעמא. והכי נמי יש לומר השתא בחומץ שלנו אי [בדק] ליה שהוא חזק כל כך ועד שהוא מבקע הארץ ומעלה שם רתיחא חלא סופקתא קרינא בי' ואין בו משום יין נסך ואע"ג

קנקן חדש

(מח) יין מבושל ואלונתית כו' כברייתה כו' ר"ת פירש כברייתה אם ראה ישראל כשמככה העכו"ם מן החביות ולהכי מותרת לפי שבשעת עשיית האלונתית אין דרך לשאת לתוך יין רק אח"כ בשעת האכילה. ולהכי אלונתית של גוי אסורין שמא כבר נתן בו היין אבל אם היא כברייתה פי' שראה ישראל שהעכו"ם מוציא אותה מהחביות שעושים שהם מותרים דבודאי ליכא בה עוד יין. ורש"י פי' כברייתה פי' שהעכו"ם לקחה מהישראל כמו שהיא ולהכי מותרת כיון דעשיית כבר ביד ישראל תו לא חיישינן משום מגע גוי. ונ"מ לענין מבשל שמעורב בו יין ונגע בו עכו"ם. ומדברי רש"י ז"ל ראי' מזה להתיר. ולדברי ר"ת אין ראי'. מ"מ גם לר"ת דקדקו התוס' להתיר מהתוספתא. והרא"ש הביא ראי' מברייתא זאת מרישא דקתני אלונתית של גוי אסורה וקשה מאי קמ"ל פשיטא. אלא ש"מ לאשמעינן דדוקא של גוי אסור משום דמעורב בו יין אבל הא אלונתית שלנו שנגע בו גוי מותר ולא חיישינן למגע גוי. ולפכך אנומלין הכא לרבינו פשוט לכירא מאלונתית. אבל הר"ן כתב דהגמ' דילן לא משמע מידי. והביא שם ז"ל וכן הרשב"א בשם הרמב"ן ראי' מירושלמי. עי' הר"ן וע' בב"י סי' קכ"ג ומלשון ירושלמי נלמד דבעי דוקא שליש פלפלין ושליש דבש ושליש יין. ומ"מ הסכים הרשב"א לדעת רבינו. דלאו דוקא שליש אלא כל שטעם הדבש נכר בו מותר:

(מב) טעם דבש כו' והרמב"ן והרא"ש והרשב"א והר"ן כתבו שאין לסמוך על הראיה זו דמאן לימא לן דהוינו לא מנסכי יין המעורב בו שאור ודבש אלא הם מקריבן בפני עצמן ופירות לע"ז כו' ע"ש בכ"מ:

(מג) מיהו גרסא קמא כו' נראה שלשון שה"י מביא גם הגרסא שהביאו התוס' ד"ה הא כו' דיש גורסין עד ל' יום. וע"ז כתב מיהו גרסא קמא מסתברא. והביא הראי' שהביא גם התוס' מהא דב"ב ד' צ"ז. והתוס' הביאו בקיצור ורבינו מפרש יותר דמהא אוקימתא דמוקמינן התם בחלא סופקא ואפ"ה לא בעי רק ג' ימים. ע"מ אין לגרסא זו דגרים שלשים יומין עיקר. ומ"ש רבינו וה"נ יש לומר בחומץ שלנו כו' הא לאו הכי בעינן תלתא יומי. דלכאורה יש לעיין בדבריו. דהא רבא דאמר האי חמרא דאוקרים. שפירושו שהוא חומץ גמור. וגם ר' יצחק המפרש ב"ב ד' צ"ז הא דהבודק את החביות פי' כל ג' ימים וכו'. הג' ימים האחרונים והוי חמרא משום דסובר ריחא חלא וטעמא חמרא. משמע דהוי הוי ריחא וטעמא חלא לכו"ע חלא. וא"כ בנידון דידן שאנו דנין על חומץ שלנו למה לן חלא סופקא דוקא. וכל שריחא וטעמא חלא למה לן ג' ימים? אבל דבריו מתבארים עפ"י מה שכתבו בתוס' ע"ז ד' כ"ט והרא"ש. ובב"י בשם המרדכי. שר"ת כתב על רבינו משולם שהתיר מגע גוי בחומץ שלנו לפי שאין אנו בקיאים בטיב חומץ. כי יש חומץ שאנו קורין אותו חומץ והוא שותין אותו ומקדשין עליו. ועי' בב"י בשם הרשב"א מוכח דבשם דאמרינן בגמ' דאם כולה חלא סופקא בודאי יש ג' ימים שהחמיץ כ"ז אם הי' היין מוחזק ודאי שהתחיל להחמיץ זה ג' ימים בודאי נקרא חלא סופקא אף דאינו מבעבע. וזהו סברת רבינו כאן. דגם הוא פוסק כר"ת דאין אנו בקיאים בטיב חומץ ולא סגי רק בחלא סופקא

דליכא תלתא יומא דמחמץ. הא לאו הכי בעינן תלתא יומא דאחמיץ מספק דהא התם כי אמרינן דלשלשה ימים האחרונים ודאי חומץ הא מוקמינן לה בחלא סופקתא. וקיימא לן כר' אליעזר דשרינן בחותם אחד [ד' ל"א] מיהו בעינן נמי (מד) יחוד דאי לא תימא הכי קשיא דרב אדרב דחזינן לי' לרב דפסק [הכא] כר' אליעזר דשרי בחותם אחד ושמעינן לי' דקאמר [לקמן ד' ל"ט] ח'ב"ית' אסור בחותם אחד, אלא לאו ש"מ דכאן בלא יחד דכי פסק כר' אליעזר הני מילי ביחד. ומה שכתב ר"ת ז"ל דההיא דחביתא כי אסרינן בחותם אחד מיירי בעם הארץ דמחמרינן טפי מגוי משום דבקי בזיוף אבל לעולם גבי גוי שרינן בחותם אחד אפילו לא יחד בירושלמי [איתא] בהדיא לההיא מלתא דחבית דגוי. ובפ' השוכר [ד' ס"ט] אמרינן השתא דקי"ל כר' אליעזר דלא חייש לזיופא וכרשב"ג דלא חייש לשתומי (הערנא) [האידנא] אמאי לא מפקדינן חמרא בי גוים פי' בחותם אחד ויחד ומשני משום (שיבא) [שייכא] פי' הרב אלפס ז"ל מינקת והוא כעין קנה חלול שמניחין בחביות בשעת [הגתות] סתומה והיא עומדת פתוחה בזמן שהיין תוסס ואחר שנח רתיחתו' מתחבין המינקת סמוך לחתימתה ומשעין זה הנקב בסיד ואיכא למיחש דלמא מעבר לי' בהדי' (התומה) [הסתימה] והיא עומדת פתוחה ומוציא מן היין. מיהו (הערנא) [האידנא] בהני חביות שלנו דלית בהו מינקת במגופה (מה) דמשמע שמותר להניחה בידי גוים בזמן שאין נקב בשולים בחותם אחד ויחוד [ויחד] דקא אמרינן כגון שמסר לו בית אחד או מקום אחר והתנה עמו שלא יעבור הגוי דרך שם. שאם גוי עובר לשם לאו יחוד קרינא בי'. והמוכר יין לגוי צריך (מו) שיקח דמים ברישא קודם שימדוד לו בתוך כלי של גוי. או שילוה המעות ויקבלם עליו הגוי בחוב קודם שימכור לו דאי לא עביד הכי (דקא) [כי קא] שקיל דמי יין נסך [שקיל] ואסור (להניח לו) אפי' לקח ה)משכון קודם מדידה משום דמנה אין כאן משכון אין כאן כדאמרינן גבי קידושין [קידושין דף ח']. והני מילי דאסור למכור לן באשראי [היכא שאין כופין על המשכון] ועכשיו שנהגו שהלוה על המשכון שיכול לכופו בדיני

קנקן חדש

סופקתא. והא שכתב שאם בדק לי' והוא חזק כ"כ עד שהוא מבעבע ואפ"ה דליכא תלתא יומי שהחמיץ אין בו משום יי"נ. דאין לנו לחוש דבודאי התחיל כבר ג' ימים להחמיץ ואנו לא בדקנו יפה. דהלא סופקתא לא הוי בפחות מג' ימים כדמוכח בגמ' דב"ב הנ"ל. אבל אי אינו מבעבע או בפחות ג' ימים שהתחיל להשתנות ואי לא מיפסיק משום נסך דאין אנו בקיאים בשיעור חומץ שלנו:

(מד) יחוד כו' קשיא דרב אדרב כו' הקושיא דרב אדרב הקשו כלם. והנה ר"ת תירץ דההוא דח'ב"ית' כי אסרינן בחותם אחד הוא רק בישראל חשוד או בעם הארץ כמו שהביא רבינו כאן. וכן הוא בתוס' ד' ל"א ד"ה דאמר כו' ודברי הירושלמי שהביא רבינו מביא גם התוס'. ועוד כתבו בתוס' דנכונה הוא להעמיד כל אלו ההלכות בישראל חשוד. ובפי' ר"ח שלפנינו ראיתי שכתב ומסקינן משמ' דרב חסדא אמר ומילי הלכתא כר"א משמע דלא גריס כלל בגמ' אמר רב חסדא אמר רב' ולפ"ז אין שום קושיא דרב אדרב. וכן מלאתי בר"ן דתירץ על קושיא זו דרב אדרב דהא חזיק בסוגיין דהא דאמר רב הלכה כר"א אמוראי נינהו דמר אמר לה משמי' דרב ומר אמר לה משמי' דזעירי הלכך כו'. ומדברי כלם נראה דמה דאמרינן בגמ' אמר ר' זירא לא קשיא הא ר"א הא רבנן הוא פירוק חדש ולא קאי אדלעיל. והר"ח כתב בפירוש ופירק ר' זירא פירוק אחר ואמר מתני' דמתני' כרבנן ור' יוחנן דאמר כר"א. ורבינו מפרש דפירוקא דר"ז קאי אדלעיל שתירץ הגמ' כגון שיחד לו מקום ועפ"ז קאי ר' זירא לתרץ וכר"א דאמר בחותם אחד שרי. ובזה מתרץ הקושיא דרב אדרב. ודברי רבינו אינן כמו שתירצו התוס' והר"ן שהם מחלקים בין מפקיד ובין שולח אם עתיד לראות חותמו. אבל לדעת רבינו אף אם עתיד לראות חותמו אם לא יחד מקום לא מהני חותם אחד:

(מה) דמשמע שמותר כו' דהא מסיק בגמ' דהא דלא הוו מפקידין בזמן הגמ' בי גוים הוא משום שייכא דהוא המינקת שהיו רגילין לעשות לחביות שלהן וא"כ בחביות שלנו שאין בהם מינקת משמע דמותר. וכן הוא בתוס' בשם ר"י ורבינו הוסיף דבעי גם יחד:

(מו) שיקח דמים כו' ובתוס' (דף ע"א ע"א) ד"ה שקלו בשם ר"ת כתבו דכיון דבעכו"ם משיכה קונה ולא מעות א"כ מאי קאמר שקלו והי מכייהו מאי מועיל המעות שהרי מסגן תחלה מ"מ מיד שנגע בו הוי יי"נ ברשות ישראל דעדיין אינו של הנכרי עד שימשכנו והמעות שביד ישראל נעשה לפירעון דמי יי"נ ואין לומר כו' והטור כתב ג"כ מחמת הא קושיא שיקח המעות קודם שימדוד לו היין ויתנה עמו שיתנם לו במתנה אף אם לא יתן לו היין. ורבינו לא זכר מזה כלום. ולא חש לקושית ר"ת. וכפי הנראה שבכאן לא בא לפסוק ההלכה דלשקול דמי ברישא. דבירור דהאי דינא מסיק לקמן שכתב דהאידנא משתנה דינא כדלקמן. אלא הכא בא רק לומר דלהנך פוסקים דבעי לשקול דמי ברישא חזקה לא מהני אם לקח משכון על הדמים דמתנה אין כאן משכון אין כאן:

שרי

נים (מז) שרי לי׳ למשקל (מח) יין נסך על המשכון וכיון דהלכתא כרבנן דאמרי גבי עדות [העכו״ם] וקנקניהם ויין ישראל כנוס בהם אסור ואין איסורן איסור הנאה. והלכתא נמי דמשיכה בגוי קונה הלכך לא צריך למשקל דמי ברישא (מט) דלמאי ניחוש לה דאפילו נפל בתביות הגוי מותר דהלכתא כרבנן ואפי׳ את בי׳ יין נסך בתחתון מותר דהלכה כרשב״ג. ועוד כד מן דין הא אסיקנא דמשיכה בגוי קונה ומשיכה לאו דוקא אלא דכל קני׳ דקני ישראל [קני׳] נמי גבי גוי ו]אמרינן בפ׳ המוכר את הספינת [ד׳ פ״ה] דהיכא דלא מליא הכלי אם הפסיד הפסיד למוכר ואם מילא את הכלי ללוקח (נ) [כד] הלכך הלוקח דהיינו הגוי קני היין. ודוקא פסק אבל אי לא פסק אפילו בהקדים לו דינר אסור למשקל דמי מיני׳ דלא סמכה דעתיה. והכי איתא לקמן בסמוך (נא) והלכך שפיר דמי למימר להו פסק היין (נב) והכי אמר אבלושי (נמי) דקא אזל למשתא (שכרא) [חמרא] בביתא דחנותא לא

קנקן חדש

(מז) שרי לי׳ כו׳ פי׳ שרי לישראל ליתן להעכו״ם. והעכו״ם ישקול יין נסך על המשכון. ולשון זה מתוקן שיותר הי׳ לו לומר שרי ליתן יי״נ על המשכון:

(מח) יין נסך כו׳ אין להשוות דעת רבינו למ״ש הרא״ש בקדושין ד׳ ח׳ בענין מנה אין כאן משכון אין כאן. שכתב די״מ מפרשים דהיינו דוקא בקנין אשה ועבדים כו׳ וליתא דאין חילוק בין מתנה לקדושין וטעם אחד לכולם לפי שאין המשכון משועבד לכלום משום דאדם יכול לשעבד נכסיו לדבר שנתחייב בו אבל בדבר שלא נתחייב לא חל שעבוד על נכסיו ובמתנה שאמר ליתן לו לא נתחייב בה כו׳ עי״ש. וא״כ כאן כשנותן היין כבר נתחייב ולהכי קני המשכון. זה ליתא. דהא הכא בעינן שהמשכון יעשה קנין בהיין במקום מעות קודם שיקח היין כדי שלא יעשה יי״נ בשעת לקיחת היין והוי ממש כמו מתנה שיכול לחזור בו. ונוכל לומר דדעתו כדעת רבינו חיים כהן בשם ר״ת בתוס׳ קידושין ד׳ ח׳ ד״ה מנה כו׳ שכתב. שאם אמר אדם לחבירו אתן לך מנה במתנה והילך משכון עליו ואל תחזיר לי המשכון עד שאתן לך המנה דאז ודאי יכול לעכב המשכון עד שיתן לו המנה. חזינן דאם נתן לו באופן שיכול לעכב המשכון קנה. והכי נמי אם שופך בדיני גו״ב על ההלואה על המשכון ה״ל משכון כמו מעות. ויכול היות כי בשארי קניינים לא מהני. דבדיני ישראל בעינן למידן. אבל בי״נ שהוא עם הגוי סגי מה שבדיני גוים כפיק. וגם יכול לחלק מהא דר׳ חיים כהן. דהתם יכול רק לעכב המשכון שכן אמר לו. אבל המנה לא קנה. וה״נ היי״נ ג״כ לא קנה:

(מט) דלמאי ניחוש לה כו׳ הגה גם הטור אחר שכתב שיקח ממנו המעות קודם כו׳ כתב ומיהו בדיעבד מותר דקי״ל יין שנתערב כו׳ והוא משום דפסקינן כרשב״ג דמותר תוך מדמי יי״נ שבו ולהכי לא חיישינן לעכבת יין בכל זאת לא התירו לכתחלה כבר כתב בפרישה משום דאם יעשה כן לכתחלה הרי הוא מבטל הספק שבעכבת יין ואסור אף בדיעבד כדלעיל סי׳ נ״ט כל האיסורין שריבה עליהן שוגג מותרין. ובמזיד אסורין. ורבינו שהפריז להתיר אף לכתחלה הוא משום דסבר דאף אם עשה כן לכתחלה לא לבטל נתכוין. וכדומה להא דכתב המחבר ביו״ד סי׳ פ״ד סעי׳ י״ג דבש שנפלו בו נמלים יחממו עד שיהא ניתך ויסננו וכתבו שם הש״ך והט״ז שאין כאן מבטל איסור לכתחלה שאין כונתו אלא לתקן הדבש. והא כבי״ בשם א״ח. ועוד כתב רבינו היתר בזה משום דהא דאמרינן משיכה בעכו״ם קונה לאו דוקא משיכה אלא קנין דישראל קונה. ואמרינן פ׳ המוכר את הספינה דהיכא דאם מילא הכלי אם הפסיד הפסיד ללוקח הלכך הלוקח דהיינו הגוי קני היין:

(נ) כד כן נראה לי להגיה. דלכאורה אין סברה לדבריו. דמדקאמר ״ועוד כד מן דין״ משמע דקאי אמה כד מן טעמא דלעיל דאמר דלא נאסר היין בהגבהה. וקאי אמה אף אם נימא דנאסר היין בהגבהה ע״י כליו של גוי. או משום דהלכה כר״מ בעדות העכו״ם וקנקניהם ויין של ישראל נתון בהם או דיש בו עכבת יין נסך ולא קי״ל כרשב״ג. לא בעי למשקל דמי ברישא משום טעמא אחרינא דתיכף כשבא לכלי נעשה היין של עכו״ם ותו לא חיישינן ליין ביד ישראל. ובהיות כן קשה מאי מייתי מהא דנתמלא הכלי ללוקח הא מ״מ קודם שנתמלא הכלי הוי למוכר הישראל וכבר נאסר היין משום עדות העכו״ם או משום עכבת יין נסך קודם שנתמלא וה״ל יי״נ של ישראל וכי קא סרח ביין נסך קסרח ואסור למשקל דמי. ותו כל השקלא וטריא בגמ׳. אלא ע״כ לא לזאת המדה נתכוין רבינו להביא. אלא כונתו מסיפא דהך ברייתא דמסיק שם במד״א במדה שאינה של שניהם אבל במדה של לוקח וברשות לוקח או גם בסמטא דיש לו רשות להניח שם כדמסיק בגמ׳ כיון שקבל עליו מוכר קנה לוקח גם קודם שנתמלאה המדה. ולהכי צריך להגיה תיבת ״כו״ שכוונת רבינו הוא מסיפא דברייתא:

(נא) והלכך שפיר דמי כו׳ פי׳ אעפ״י שדמי היין קצוב עפ״י רוב מ״מ כיון דבזה תליא מלתא דאסורא נכון לכל בן ישראל שמודד בכליו של עכו״ם. כשבא לקנות למימר להו פסק היין אעפ״י שרוב הגוים יודעים השער וה״ל כמו השער קצוב מ״מ נכון למימר בכל פעם משום חשש יי״נ:

(נב) והכי אמר כו׳ פירוש הא׳ יותר שהמליא לעיל שאמר כד מן דין שכיון שנתמלא הכלי הוא ללוקח

צריך למשקל דמי מיני' דכיון דמילא הכלי קנתו גבי'. ומיהו פסק בעינן. והכי הלכתא דשום דבו בעולם אפי' בקנין לא קני אי לא פסק. והלכתא כליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה לוקח דבעיא ולא איפשטא היא בפרק המוכר את הספינה [דף פ"ה] (נ) בחזקת (מדיה) [מדידה]. ומ"מ [אף] (אינו) [דאינו] (אסור) [צריך] למשקל דמי ברישא אלא משום דדלמא נגע בי' הגוי מכלי (וכו') (ד) [וכי"ב] מקמי דלקני ונמצא דקא שקיל דמי יי"נ דאי משכי' גוי מקמי דנגע [אינו אסורא] דבמשיכת גוי א)קני ונתחייב לו (מידי) [מיד] המעות דהא קיימא לן משיכה דגוי קונה והוי להו זוזי הלואה גבי' ויין נסך לא [הוי] עד דנגע ביה ונמצא דלא שקיל דמי יין נסך ואין כאן איסור לא במשכון ולא בהקפה. אלא (דמשום) [דשמא] נגע בו קודם שימשכנו ונמצא דקא שקיל דמי יין נסך ומ"ה שפיר דמי לאתמורי למשקל מיניה דמי ברישא ולאסור משכון והקפה משום חששא דלמא נגע גוי ברישא קודם קניית יין (ה) והוידנא נהוג עלמא לתת מים בחביות קודם היין שלא יאסור היין שבחביות משום נצוק (או) אם הוציאו ממנו בכלי אסור או שיש בו יין נסך משום דאמרינן ראשון וכיון שיש במים שנתן (בנת) [בחביות] כדי לבטל היין ה[א]וסר (ס) או מגע מבטלין. ונתינת המים קודם היין לאו דוקא דהוא הדין דאפי' נתן שם המים אחר היין (ס) ואעפ"י דנת שדורכין בו דלא בעי תחלה אלא כיון שישנה שם מקמי דליתי אסור יין נסך אמרינן ראשון. כך כתב הראב"ד ז"ל דפסק כר' יוחנן [ע"ז דף ע"ג] דפליג בהדי חזקי' בפ' בתרא דע"ז בשמעתתא דראשון ופסק לן כר' יוחנן דאמרינן ראשון (על כיוצא תם נ) והרב בעל המאור נמי פסק כר' יוחנן ואע"ג דחזקי' הוא רביה דר' יוחנן דפליג עליה אפילו הכי פסקינן כר' יוחנן:

קנקן חדש

ללוקח לא מלי קאי רק בסמטא. וברשות שיש למכניס רשות בו להניח כליו או ברשות לוקח. אבל עפ"י רוב כשה מכירת היין הוא רק ברשותו של מוכר לכן אמר דגבי הני אכלוסי נמי דקא אזלי למשתא חמרא בביתא דחנותא לא צריך למשקל דמי מיניה דכיון דמלא הכלי עכ"ם קונה גבי' ומיהו פסק בעינן. פי' דאמריק (בדף ס"ג) אומר אדם לחמריו ולפועליו לכו ואכלו בדינר זה כו' ואם אמר להו לכו ואכלו ואני פורע חוששין משום שביעית ומשום מעשר ומשום יי"נ. ועו"ז כתב רבינו דהג"מ דחיישינן גבי חנוני עכו"ם דמפיקרא יי"נ הוא אבל בחנוני ישראל דכל החשש שמא יגע העכו"ם הפועל וינסך יי"נ קודם שיקנה העכו"ם. פ"ז מסיק רבינו דבזה לא חיישינן דמילוי הכלי עכ"ם קונה גבי' דכמו דאמריק התם במדה שאינה של שניהם דמשנתמלאה המדה ללוקח משום דהמשאיל משאיל הכלי בכל זמן שצריך למדידה ידי' של מוכר ואח"כ ידי' ברשות לוקח וה"נ הוי חנוני שמודד לפועל שמיקף משנתמלאה המדה משאיל להפועל לשתות בו דהא הוי פועל אין לו כלים אחרים וקני' הכלי להפועל ולכן אין צריך להקדים לו דינר: אח"ז מסיק והלכתא דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קני לוקח. וזה קאי אאדם דשלמא שקונה ברשות מוכר דלא דמי לאוכלוסי. דהאדם הבא לקנות דעתו הוא ליקח בכליו ולהוליכו לביתו שיהי' משיכה גמורה אח"כ. משא"כ באוכלוסי דדעתו הוא לשתות בבית זה גופא ולא להוליכו לביתו. וכיון שכן נעשה שם ביתו של הני אוכלוסי. ובפשיטא משעבד לו כליו לאכילה. ובפי' ומשנתמלאה הכלי קונה לו כליו ודמי כמו דהל"ל ז"ל קי' דפסקינן שם ב"ב פ"ז דקונה גם ברשות מוכר:

(נ) בחזקת מדידה כו' פי' בשמעתא דמדידה דמביא זה כל דיני מדידה. עד שלא נתמלאה המדה. משנתמלאה המדה. שם פ"ה:

(ד) וכי"ב כן נ"ל להגיה והוא ראשי תיבות וכ"ל ובזולת כו':

(ה) והוידנא נהג כו' כבר דיבר מזה לעיל בשמעתא דראשון ראשון בטל. והכא לא כתבה אלא משום דהכי נפיל דשמעתא דבעי לקיחת מים מקודם גם משום נסכת יין בכלי עכו"ם דהאסר כל היין שלמעלה משום נצוק. פי' מסיים דהוידנא נהג עלמא לתת בחביות קודם היין שלא יאסור היין שבחביות משום נצוק או אם הוליכו עליו בכלי אסור או שיש בו יי"נ דאמריק ראשון והמבואר בגמ' פלוגתייהו דחזקי' ור"י במס' ע"ז ד' ע"ג ומ"ש. ולכן אין לחוש רק משום מגע נכרי קודם קיומו מישראל. אבל לא משום כלי עכו"ם ולא משום נסכת יין הוידנא שמתגים קיתון של מים וכנ"ל:

(ס) או מגע כו' כונתו כדי לבטל היין האוסר כבר. ופירוש נסכת יי"נ שהי' בכלי עכו"ם מקודם. או מגע פי' או שיגע עתה העכו"ם ביין שירד לכליו ויאסור את שלמעלה בנצוק:

(ס) ואעפ"י דנת כו' יתכן דכונתו שאף שנתן המים בנת שדורכים בו ואח"כ היין של היתר נתערב במים מתחלת ברייתו אפ"ה אמרינן ראשון את ההיתר כאילו אינו. ומה שכתב דבעי שיהי' המים קודם דליתי איסור יין נסך. כונתו מקמי דליתי יין נסך ויצטרף בהדי יין היתר המשנן שם כבר. דהא אמרינן כבר מלא מין את מינו. אבל המים והיין האוסר אין הכי נמי אפי' יי"נ נפל תחלה ואח"כ המים קודם שבא יין ההיתר מבטלין המים את היין האוסר ושוב אינם אוסרין היין ההיתר שנפל אח"כ. דהא גם כאן מי חששו שנפל יין ההיתר בכלי איסור או שיש בכלי נסכת יין נסך וחיישינן להיין הבא אחר זה. ומשני קיתון של מים שמתגים בחביות להכשיר והוא מפורש בגמ' שם ד' ע"ג דזה מקרי הגדילו בהיתר דנת לחזקי' מותר ומשום:

פי'

הלוקח כלי תשמיש מן הגוים דברים שלא נשתמש בהם כל עיקר מטבילן והם מותרין. (דברים שלא נשתמש בהן כל עיקר מטבילן והם מותרין) דברים שנשתמש בהם על ידי צונן כגון כוסות וקיתוניות וצלוחיות מדיחן (א) פי' משפשפן ומדיחם ומטבילן והם מותרין. וכלים שנשתמשו בהם עד שלא יטביל ועד שלא יגעיל ועד שלא ילבן מותר דהוא אסיקנא דנותן טעם (ב) [לפגם שרי ונותן טעם] לשבח והשביח ולסוף פגם דברי הכל אסור. ואע"ג דנבלה דהוא אמרינן מינה דנותן טעם לפגם דשרי הוי השביח ולבסוף פגם. התם הוא דבשעה שהיא פגומה לא חזי כלל לאכילה ומ"ה אעפ"י שהיתה משובחת מעיקרא שריא. בפגם מעיקרא קיימא לן כר' שמעון דשרי. גרסינן בפרק אין מעמידין [דף ל"ט] גבי קורט של חלתית דבסכינא שאינה בת יומא אסור לחתוך קורט של חלתית משום

קנקן חדש

(א) פי' משפשפן כו' הר"ן הביא גם הראב"ד דבעי שפשוף היטב במים בידו בשעת הדחה ולא שיעביר המים בכחם וא"כ למה הוצרכו לטבילה והדחה מפני די' בטבילה לחודה. ודבעי שטיפה במים אחר השפשוף למד מקדשים דבעי מריקה ושטיפה ע"ש. ומקצור דברי רבינו אינו במשמע דסוק לדברי הראב"ד ז"ל דאלו כן לא הי' לו לקצר כ"כ. אלא משמע דאלו הסברא כתב כן. דכיון דהא דבעי הדחה בע"כ הוא להעביר האיסור שנדבק בדופני הכלי. וא"כ הסברא נותן דבעי שפשוף. דבלא"ה אינו עובר איסור הנדבק:

(ב) לפגם שרי ול"ס כו' כן מוכח לגי' לפי הענין. דאל"כ אין שום ביאור לדבריו. ומ"ש ואע"ג דנבלה דהא אמרינן מינה דנותן טעם לפגם דשרי הוי השביח ולבסוף פגם. צריך ביאור. דמאי פסקא דהוי השביח ולבסוף פגם. דהא ר"מ מוקי לה בסרוחה מעיקרא. גם מה שכתב „התם הוא דבשעה שהיא פגומה לא חזי כלל לאכילה" צריך הבנה לדבריו. ומשמע לכאורה שהוא מחלק דנבלה לא חזי כלל. והשביח ולבסוף פגם בתערובות דאסור משום דפגום קצת. וא"כ קשה מנ"ל דנותן טעם במקלקל דשרי כלל. דלמא הא דשרי נטל"פ דוקא היכא דלא חזי כלל כמו בנבלה? וכל זה יובן עפ"י דברי התוס' [ע"ז ס"ח ע"א] ד"ה אבל כו' שעל מה שאמרו בגמ' אבל השביח ולבסוף פגם ד"ה אסור הקשו מהא דלעיל משמע דפליגי גם בהשביח ולבסוף פגם גבי נבלה. דר"מ מוקי לה בסרוחה מעיקרא דוקא אבל לא הסריחה מעיקרא והסריחה לבסוף אסורה. ור"ש מוקי לה אפי' לא הסריחה מעיקרא והסריחה לבסוף שרי. אלמא פליגי בהשביח ולבסוף פגם? ותירצו דלא דמי השביח ולבסוף פגם דהכא להך דנבלה לעיל. דהכא י"ל השביח בשעת התערובות שבשעה שנפל האיסור לתוך ההיתר הי' נותן טעם לשבח ולבסוף פגם אותו טעם המעורב. כגון נתן חומץ לתוך הגריסין צוננין והרתיחן. וע"ז קאמר ד"ה אסור כיון דמעיקרא הי' נותן טעם לשבח וחל איסורו. אבל ההיא דנבלה דלעיל דפליג ר"ש ושרי כשהיא סרוחה עכשיו אע"ג דמעיקרא לא היתה סרוחה מ"מ בעודה נבלה נפגמה ושריא ע"כ. וביאר המהרש"א דבריו דר"ל. דהכא לא הי' משולם הפגם כשהי' איסורו בעין מה שאין כן בנבלה שנפגם האיסור כשהי' עדיין בעין ולכך שרי ע"כ. נגה רוצה לחלק ולומר דתערובת איסור שנפגם תמיד מהאיסור עצמו שנפגם. ואין מוחה הביל זה. דהא תערובות לא יהא אלא איסור עצמו דחזינן שאחר שנפגם מותר. והאי תערובות נמי לא עדיף מיני'. ואין לחלק ולומר דשאני איסור עצמו שנפגם קיל מפני שגוף האיסור פגום. משא"כ בתערובות י"ל שכל אחד בפני עצמו משובח הוא רק שהתערובות אינו עולה יפה לכך אסור. דא"כ הכי ילפינן נטלפ"ג דמותר מנבלה שאינה ראוי' לגר היינו דנבלה שאינה ראוי' לגר שרי דהגוף פגום אבל נטלפ"ג ע"י תערובות אסור אף פגום מעיקרא כיון דהגוף בעצמו מוטעם ומושבח הוא. ונראה בביאור דברי התוס' הנקדם מה שיש לדקדק עוד. הא דסיים התוס' וכתב. דהכא י"ל השביח כו' ולבסוף פגם אותו טעם המעורב כגון נתן חומץ לתוך גריסין צוננין והרתיחן. מאי אשמעינן בהאי כגון כו'? ונראה בביאור דבר זה. שבאמת צריך שיהא הפגם בגוף האיסור. ובתערובות נ"כ בשעה שבא האיסור לאסור אם הוא פוגם גוף הבני. והתערובות הואת הרכבה גרועה היא שבשעה שבא להיתר פוגם אותו הוי נ"כ כמו פגימת גוף האיסור. כיון שהאיסור ההיתר הוא מחמת טעם האיסור והרי אינו נהנה מטעמו כלל שאינו בא להשביח ההיתר רק לפגום אותו. משא"כ אם בשעה שבא להיתר משביח אותו הרי חזינן דהרכבה טובה היא וההיתר קבל טעם משובח מהאיסור. וההיתר נעשה כבר איסור. והא דנפגם אח"כ דבר אחר גרם לו להפגם. וזה אינו מותר דהרי הוא כאילו לקח חתיכה נבלה משובחת ונפלה בפלפלין הרבה שלא יכול להתיר אותה חתיכה שהרי היא משובחת בעצמה. והא דאין אנו יכולים לאוכלה הוא רק מכח דבר המעורב בה. דמשום דפלפלין הוא דאינו יכול לאכול אבל הנבלה לא היינו יכולים להפרידה מהפלפלין הי' יכול לאכול. וה"נ כן הוא בחומץ שנתן לתוך הגריסין והשביחן הרי חזינן דהרכבה טובה היתה ואסר להם ההיתר. ואח"כ הרתיחן ונפגם. הרי לא האיסור נפגם רק כח האש שנתן כאן גרם לפגום. ואלו היינו יכולים להפריד כח האש ממנה הרי בעצמה מוטעמת היא ולכך אסור. וזהו נמי נ"כ דעת רבינו שכתב. ואע"ג דנבלה דהא אמרינן מינה דנ"ט לפגם מותר הוי השביח ולבסוף פגם התם הוא דבשעה שהיא פגומה לא חזי כלל לאכילה ומ"ה אעפ"י שהיתה משובחת מעיקרא

שריא

דאגב חורפא מחליא לי' לשמנוניתא. לא אמרו אלא כי התורפא הוי (בעי) [בעין] כגון הא דקורט של חלתית. אבל אם קדרה שאינה בת יומא שבשלו בה תבשיל (ג) ושמו התבלין בתוכה שרי כיון דתבלין [לאו] הוי בעין כבר נתבטלה חורפא דידהו. כלים שנשתמש בהם על ידי חמין מגעילן ומטבילן וכו' (ד) פי' דאע"ג דעביד להו הגעלה בעי טבילה (ס) בארבעים סאה וכו' [ע"ז ע"ה] ואמרינן עלה כלי מתכות אסורין בפרשה דלא בעי טבילה אלא כלי מתכות אבל שאר כלים לא. וכלי זכוכית ומאני דקוניא ככלי מתכות דמי. וכלי סעודה אמורים בפרשה אבל אם אינם כלי סעודה אפי' כלי מתכות לא בעי טבילה. ואמר רב נחמן [שם] לא שנו שצריכין טבילה אלא בלקוחין וכמעשה שהי' מסרין שוכו בהם ולקחום אבל שאולים לא. פי' אם שאולם מן הגוי. אם ישראל לקח כלים ולא הטבילם והשאילם לישראל אחר (ו) ודאי לא יכול לאשתמושי בהו בלא טבילה. ומשכנתא אם גוי משכן כלים לישראל (ז) לא חזינן מידי אם צריכים טבילה אם לאו (ח) והלכתא עבדינן להו טבילה דאי בעו לאשתמושי בהו והשתא שנהגו לשתות בכלי כסף וכיוצא בהם הממושכנין בידם בלא טבילה (ט) אפשר משום דהוי ספיקא דרבנן דדלמא לא דעתיה דגוי לשקועיה והוי להו כשאולין ואזלינן לקולא משום דהוו לדעתיה דלאו דעתיה לשקועיה.

כלל קצר מיין נסך
בשם החכם ר' נתן ב"ר מאיר.

מגע גוי בכונה בין ביד בין ברגל בין בקנה אע"ג דלא ידעינן אם לנסך. וכן כחו בכונה. ומוריק אורזקי והכיר בו שהוא יין אסור בהנאה. ומגע גוי ביין שלא בכונה שלא הכיר בו שהוא [יין] בין ביד בין ברגל בין שלא נתכוין אלא למדידה מותר בהנאה. וכחו שלא בכונה שלא הכיר בו שהוא יין. וכן זריקה אפי' בכונה שרי אפילו בשתי'. וכל כלי שאין מכניסו לקיום אעפ"י שהוא מזופף די לו בשכשוך:

סליק כללי דקנקנים: תם. ברוך העוזר:

קנקן חדש

שריה. הכוונה בזה כמו שכתבו. דהיינו שהגוף נפגם ולא דבר אחר גורם לה להפגם עד שיוכל לומר דבעלמו של איסור הוי ודבר אחר שיוכל להפריד גורם לה אלא היא בעצמה פגומה. והוא הכונה שכתב רבינו שאף דנבלה היתה מוסרחת בתחלה. מ"מ בשעה שהיא פגומה לא הוי כלל והגוף נפגם וכנ"ל:

(ג) ושמו התבלין כו' נתבאר בהגהות רמ"א סי' ל"ה סעי' ב' דבעי כלו דבר חריף או רובו ככלו:

(ד) פי' דאע"ג כו' דבגמ' ד' ע"ה איתא מגעילן ומטבילן. והר"ן הביא בשם הירושלמי דהטבילה היא משום דילא מטומאתו של עכו"ם ונכנס לקדושתו של ישראל. וכתב הר"ן ע"ז דמזה נראה לו שצריך להכשיר הכלי מתחלה לפי מה שהוא ואח"כ יטביל. אבל אם הטבילו תחלה ה"ל כטובל ושרץ בידו. אבל הראב"ד כתב דאי אפיך בדיעבד לית לן בה. והוא גמ' דעת רבינו שכתב דהא דתניא מגעילן ומטבילן אין הכונה שיהי' דוקא בסדר הזה הגעלה ואח"כ טבילה. אלא הכונה דאעפ"י דעביד להו הגעלה בעי טבילה. אבל לא בסדר הזה דוקא. וכן כתבו התוס':

(ה) במ' סאה. דקדק לכתוב בארבעים סאה. כפי מה שכתבו התוס' דאע"ג דרביעית סגי להטביל מחטין ולטריות מדאורייתא מ"מ טבילת טומאה אבל טבילת כלי מדין חידוש הוא ובעי מ' סאה. והטור כתב ג"כ בשם ס' המצות דאע"ג דמעיין מטהר בכלי טמא בכ"ש בכלים הלקוחין מן הנכרי צריך מ' סאה. והטור כתב ע"ז ולא נהירא שאין להחמיר בטבילה זו טפי מטבילת טומאה דלא ידעינן לכך אלא ממנה. ועי' ב"י דכיון דלא ידעינן דכלי עכו"ם בעי טבילה אלא מדכתיב בכלי מדין אך במי נדה יתחטא אין להחמיר בהם יותר מבנדה טמאה ע"ש:

(ו) ודאי לא כו' כמו שכתבו התוס' כיון שכבר בא לידי חיוב ביד ישראל ראשון:

(ז) לא חזינן כו' דבעיא ולא אפשטא היא בגמ':

(ח) והלכתא עבדינן לה כו' כמ"ש הרשב"א בשם הראב"ד:

(ט) אפשר משום כו' כן פ' הרמב"ם פ' י"ז מה' מ"א דלא בעי טבילה וכן הר"ן דהו"ל לטעמי' דספק דטבילת כלים אינה אלא מדברי סופרים ורבינו נקט דהספק הוא דלמא לאו דעתי' דגוי לשקועי' משמע דאם בודאי אין דעתי' לשקועי' א"צ טבילה וכמ"ש הש"ך. דלא כמו שהביא הט"ז דגם בזה ספק הוא:

בריך רחמנא דסייען:

ספר ההשלמה

על מסכת ברכות

לרבנו משולם בר׳ משה בר׳ יהודה ז״ל מבדרשי

אחד מרבותינו הקדמונים ז״ל

העתיקו הרב ר׳ מנשה גראסבערג מכתב היד הנמצא בבית אוצר הספרים בהמבורג
ושם עליו הערות אחדות

ויוצא עתה לאור בפעם הראשונה ע״י

מנחם מנדיל שחור

יליד ווילנא, המתגורר כעת בק״ק וויסבאדען.

עם מבוא, הערות ותקונים נחוצים

מאת

חיים בראדי.

ברלין, תרנ״ג.

בדפוס צבי הירש בר׳ יצחק איטצקאווסקי.

נדפס מחדש, ירושלים תשכ״ז

טעות לתקון.

צד	שורה	תחת	צ"ל
4	7	הטעם ביטויים	הטעם אחרת בילויות
5	3	מסתלקין	מסתפקין
6	25	רדיפי' (?)	רציפים
8	15	קושלא	קושטא
15	17	ס"פ בעה"ל	פי' הרמב"ם ז"ל
—	18	ילא	ולא
16	4	דבוקה	כנוגה
27	6	לברכה	בברכה
34	12	מיחלא (כ"ה בכ"י)	מיה אלא
35	4	השנים	הסנים
40	הערה 1)	פרשא	פרשה

ראש־דבר.

מחבר הס' הזה, הרב הגדול אבי כל יושב באהל התורה[1]) ר' משולם בן הרב ר' משה[2]) ב"ר יהודה ע"ה מבדירש היה חוטר מגזע משפחה רמה ונשאה,

---

[1]) שערי ציון לר"י לאטיש שהיה מנכדיו.

[2]) כן הוא בכאן וכן הוא בס' בית הבחירה (דפוס וין דף י"ז ע"ב וי"ט ע"ב), ובסדר הדורות ובשה"ג (מערכת גדולים אות מ"ם) ולא ר"מ בן יהודה (ראה אש"ם לאבי"י ערך „השלמה"). והיה גם ר' משלם בן משה אחר והוא שנזכר בפרדס לרש"י דפוס קושט' דף ס' ע"ד שהשיב לאחיו ר' נחמיה, ואביו ר"מ היה בן איתיאל והיה מעיר מגנצא (ראה ערוך ערך נב). ולולא דמסתפינא הייתי אומר כי כל התשובות הנמצאות שם בפרדס מדף ס' עד סוף סדר ד' פרשיות הם לר' משולם וכל המעיין שם היטב ימצא, כי יש להשערתי על מה שתסמוך ומה שכ' שם (צד ס"א ע"א): „ושמעתי שנחלקו שני חכמים בדבר במגנצא רבינו יצחק ב"ר יהודה ור"ם בן דוד הלוי" הם דברי ר"מ שגר שם, ושם ע"ב „שאלתי אני עמרם מרבינו שמואל הכהן חמיו של ר' נתן" וכן מש"כ שם ע"ד: „ואני מנחם אומר" צ"ל במקום שהיה משולם. הא לנו האות כי הדברים המובאים שם קודם „ושאלתי זאת לרבותי שבוורמשא ואמרו מותר להשכיר וכו' בוורמשא אמרו משום רבינו יצחק וכו'" הם מובאים אות באות במרדכי פ"ד דמגלה משמו של ר' משולם, ואחרי הדברים האלה יוכנו לנו על נקל דברי הפרדס שם. ר' משולם זה היה גם פייטן, והוא כתב את הפיוטים: מגולתי מלוכה אזרחיך (אהבה בעלת ז' בתים, סופה: את האהבה, ובראשי החרוזים: „משלם בר משה"); אים אומץ קנוא ונוקם בכפלים (זכרה סוף מראשו ועד סופו וקיים: חי זכרו קים לעולמים וחתום „משלם חזק"); אולי את היולד לשבת שתונה „אשדת אשלי רום למכון" ע"ש אי"ב מרובע ומיוסד עפ"ש מלכים א' כ"ה, י"א ומסיים „ומהללים לשם תפארתך" (ראה צונץ לג"ש. ד. ז. פ. צד 161); „אזלת יד" (ראה הנ"ל ז. פ. ד. י. צד 192 וראה עוד נחלת שד"ל באוצר טוב לשני ברלינר והאפמאנן שנת 1880 צד 60 ת' השם „משלם"). והוא חי בשנת ד"א תת"מ (1080) ולפי השערת רש"ל ראפאפורט (תולדות ר"נ צד 42) עליו כון הערוך במלות „המורה מעיר מגנצא". והוא הוא אשר „שאל את פי אריות יושבי ירושלים עיר הקדש" אם אומרים והשיאנו בר"ה (שבלי הלקט הובאת זוכר סי' רס"ז וראב"ן דף ס"ט ד') והוא אשר „שאל שאלה מעיר הקדש" אם מברכין על ההדס בליל יו"ט שחל להיות במו"ש (ראב"ן דף ע"ט ב'; עיין תולדות רבינו נתן לרש"ל ר"פ צד 41 הערה 37). וראה דור"ו לרא"ה וויים ח"ד צד 16 שמעד כי היה חי עוד אחרי זמן הגאונים, אחרי כי הר"נ בעל הערוך מזכירו, ולנו אין כל ספק שחי בזמן רבותיו של רש"י כי שאל מאתם כנ"ל. — והנה במחזור

בישראל, אשר היו בה „אצילי הארץ ועמודי עולם, אשר העתיקו הרבה מספרי החכמה על פיהם[3]) וקראו אותם על שמם בראש העתקותיהם" כדברי ר' יעקב בר מכיר[4]).

אביו רמב"י היה חתן ר' משולם בן יעקב[5]) מלוניל[6]) אבי חמשה בנים גדולים בתורה[7]) ר' יוסף, יצחק, יעקב[8]) ר' אהרן מלוניל[9]) הרא"ש

ויטרי מובא ג"כ שכם אחד בשם ר' משולם (279) וגם תלמידיו מובאים שמה שאמרו דברים בשמו (277 גם 280), ומובא שם (צד 40) בשם „רבינו משולם הגדול בתשובותיו" בענין הברכה על המים שבתוך הסעודה מסכים עם דברי בעל „השלמה" בספרו שלפנינו צד 32, רק שהדברים בתשובתו מבוארים יותר. ומכאן קצת סמך כי ר' משולם הנזכר במ"ו הוא בעל השלמה ואולי נעתקו דבריו מספרים המובאים בשמו מס' השלמה על פסחים (ראה לבלאה צד XIV הערה 23) יען כי כלם יסובו על עניני פ"ס. ויש עוד לעיין בזה, כי אולי הוא ר' משולם בר יעקב מלוניל, אשר כתב תשובות ג"כ, ראה לקמן סוף הערה 6, ואולי הוא רבנו משולם בר קלונימוס אשר תשובות אחדות ממנו נדפסו בס' תשובות גאונים קדמונים דפוס ברלין (הוצאת קאסעל) סי' ק"א-ק"ז ואשר תלמידיו מובאים ג"כ בספרי הראשונים (ראה דברי הס' מיללער במאמרו על דבר תשו' ר"מ ב"ק (בס' דין וחשבון לבית המדרש לחכמת היהדות בברלין 1893 צד 4). ובאמת מצאתי שהחכם ר"י מיללער הנ"ל (בספרו תשובות ר"ק מלוקא צד 3) יחשוב את תלמידי ר' משולם שבמחזור ויטרי לתלמידי ר' משולם בר קלונימוס.

[3]) ראה לבלאה בהערה סי' 8.

[4]) מנחת קנאות לר' אבא מארי צד 85.

[5]) כ"כ בהקדמת ר"י אבן תבון לס' חובת הלבבות: „המנורה הטהורה, נר מצוה ותורה, הרב הגדול החסיד הקדוש רבינו משלם נר"ו בן החכם היחיד ר' יעקב ז"ל" וכן הוא גם בס' שערי ציון. וטעות הוא ביד בעל הס' קורא הדורות שכ' „משה משולם" (ראה צונץ במ"ע לר"א גייגר Wissenschaftliche Zeitschr. für jüdische Theologie ח"ב צד 310 הערה מ"א).

[6]) החכם הזה נכסוף נכסף „לספרי החכמות אשר חברו הגאונים, וכפי יכלתו קבץ ורבץ והעתיק (בין) מחכמת התורה וחכמת הלשון וחכמת האמונה וספרי המליצות וספורי המוסר ומשלי החכמים ותמצא כקן ידו לכל חמודותיהם, ובגבורת שכלו ועוצם כחו הבין דבר מתוך דבר והוציא ענין מענין, והוא גם הוא הוליד ילדים במשלי החכמות וענייני המדות, ופתח שערים בדרכי היראה והמוסר, הגיה בהם חשכו וייסר מעקשות דרכו". (ר"י אבן תבון בהקדמתו לחובת הלבבות הוצאת סלונקי דף א' ע"ב). ועל ידי השתדלותו נעתק הספר חו"ה ור"י א"ת העתיק את שער היחוד ע"פ מצותו. וכתב גם תשובות על שאלות בעניני דת ודין (ראה בס' התרומות דף רל"ה ע"ב), ונפטר בשנת תתק"ל. עיין אודותיו Ltbl. d. Or. I, 760. — [7]) מסעות ר' בנימין דף ס'.

מלוניל[10]) ושניהם, רבינו משולם הגדול וחתנו רמב"י. היו רבותיו של הראב"ד בעל ההשגות[11]).

רמב"י היה חכם גדול בחכמת התורה וגם מחכמות אחרות לא הניח ידו. הוא ור' זרחיה הלוי ז"ל בעל המאור. נחלקו במגדל לוניל מרבץ התורה" כאשר העיד בנו בהקדמתו לספר ההשלמה. אשר הר"ל בראשונה מורי הרה"ח ר"א ברלינר נ"י באוצרו הטוב לשנת 1876 ע"פ כ"י אשר מצא ברומי והדפיסה שנית הרה"ג ר"י לובעצקי בראש ס' ההשלמה למס' ב"מ. וכבר אסף החי' לובעצקי את כל הנוגע לתולדותיו במבואו צד VI—VII.

---

8) עמוד דף ל"ו ע"ג. לדעת קצת הוא ר' יעקב הנזיר המובא בספרי הראשונים. לובעצקי במבוא צד V.

9) נזכר בשטה מקובצת למס' כתובות פ"ג דף ל"ה ע"ב ובהשגות הראב"ד אלפסי על ס' המאור. וטעות בידי בעל קורא הדורות שכ' שהיה „בן רבינו יהונתן הכהן". והרא"ש ואחיו ר' אהרן מלוניל חכמים שניהם באגרת המוסר לר"י אבן תבון (הו"ל הס' רמש"ש, ברלין תרי"ב) צד 6 (וראה עוד שם צד 11) ור' אהרן זה הוא אשר שאל ממנו הראב"ד (תמים דעים סי' ס') ויצא עם בית דינו לריב נגד הרמ"ה על פגעו בכבוד הרמב"ם ומכתבו לרמ"ה בענין זה הנהו נדפס בס' טעם זקנים לר' אליעזר אשכנזי צד 66—70 וראה שם במבוא צד VIII. ונשרף בשנת תתקי"ט כעדות בעל שבט יהודה בסוף ספרו צד ע"ו ע"ב ואולם בספר הקבלה לר' אברהם בר שלמה (בסדר החכמים וקורות הימים לפי' ר"א נייבויער צד 103) מצאתי כתוב שר"א נשרף בשנת ד"א תתקפ"ה. אכן לדעתי [illegible] הכ"י עקר ונ"ל „המפולפל" ולא כמו שתקן הס' ר"א נייבויער „מלוניל", ור' אהרן זה הוא הוא „ר"א המופלג" הנזכר „בקונטרס זכר צדיק" לרב יוסף בן צדיק (שם צד 94), והשנה תתקפ"ה צ"ל תתקס"ה.

10) נזכר בכמה מקומות בספרי הראשונים ורבים החליפוהו ברבינו אשר בר יחיאל וטעות היא בידם. והרא"ש זה כ' עליו הרב ר' בנימין בעל המסעות וז"ל: „ר' אשר הפרוש הנבדל מעניני העולם ועומד על הספר ללמוד ימים ולילות ומתענה ואינו אוכל בשר והוא חכם גדול בתלמוד והרב ר' משה גיסו". והוא חבר ס' המנהגות ומה שנמצא בתשו' רשב"ץ (דף ל"ד ע"א) שס' המנהגות חברו „ר' משולם בן משה" אינו כן כמש"כ בס' ארחות חיים דף כ"ח ע"א ובכל בו סי' ו' וחבר גם ס' הלכות יו"ט (תמים דעים ס' ק"כ) אם אינו חלק מס' המנהגות. (עיין אודותיו עוד במכ"עת לגייגר הנ"ל צד 311 והלאה; לובעצקי במבוא צד X—XII). תשובה אחת לר' אשר, בענין ברכת הלל אם היא לבטלה או לא, נדפסה במחזור ויטרי צד 195.

11) תמים דעים בכ"מ; ר"ג ב„המגיד" לשנת תרכ"ב גליון מ"ב צד 334; לובעצקי במבואו צד VI.

בנו ר' משולם[12]) הוא מחבר ספר ההשלמה. כונתו בספרו זה היתה „להשלים הלכות הרי"ף ז"ל אשר קצר דבריו מאד והיתה מגמתו, פעם לחזק דבריו ופעם לתמוה עליהם". ובדבר הזה הראה ר' משולם לדעת כי רק האמת נר לרגלו ואור לנתיבתו. הוא אהב את הרי"ף וכבדו בכל לבבו ובכל נפשו, ויאמר עליו, „כי דבריו אינם צריכים חזוק" כי חוקים המה וכל הרוחות שבעולם לא יזיזום ממקומם. ובכל זאת לא העלים עין מחסרונותיו המעשים הנמצאים בספרו, כי כל אדם עלול לשגיאה, ויאמר: „מה שכ' הרב אלפסי ז"ל אינן נראין דבריו". ולא רק על דברי הרי"ף אמר ככה, כ"א גם על דברי שאר הראשונים פלפל ברוח מבינתו ויסתר את כל הבנינים אשר בנו, ועל הראב"ד כתב כי „דבריו אינן נראין כלל ודברי תימה הן". והוא לא מגאוה ונדל לבב אמר כן, כי באמת היה ר' משולם שפל רוח ועני מאד, וכתב ע"ע בהקדמתו כי „מן הנבראים הקלים אשר ברא השם" הוא ואיננו כדאי לפלפל בדברי הרי"ף ז"ל, אבל הוא בקש את האמת אשר אהבו יותר מכל, ולכן לא יכול להחניף לשום איש ולקבל דברים אשר לא ישרו בעיניו. ויאמר בסוף הקדמתו: „ואמנם אין בדעתי למשכן עצמי לא על דברי הרב אלפס ז"ל ולא על דברי הרמב"ם ז"ל אשר אזן וחקר תורת משה רבינו רק לפי עניות דעתי לברר האוכל מתוך הפסולת ולהוציא קמח מתוך הסלת".

רבנו משולם נולד סביב לשנת 1190 והעד על זה. כי הרמב"ן יכנה את עצמו בסוף מכתבו לר' משולם[12a]) בתאר „תלמידך", והוא, הרמב"ן, נולד בשנת 1195[13]). כאשר גדל ר"מ והיה לאיש עמד בראש ישיבה גדולה ומפוארה, אשר היו בה חכמים רבים ועצומים. אחד מאלה החכמים אשר שתו בצמא את דברי ר"מ, היה ר' ידעיה הפניני בעל „בחינת עולם", והוא תאר את ר' משולם רבו, את תכונתו, את הלך רוחו ואת אופן למודו וגם את ישיבתו הגדולה בספרו המכיל את פירושו על מסכת אבות ועל מאמרי האגדה אשר בסדר נזיקין והנמצא כעת בבעה"ס לממשלת ספרד במדריד (Escurial) ואלה הם דבריו[14]):

[12]) ראה Ltbl. d. Or. I, 760.

[12a]) עי' ישורון ח"ז צד 113--116.

[13]) ראה מאמר הח' קייזערלינג במה"ע Revue d. Et. Juiv. חלק XX צד 244—48 הנדפס גם בהעתקה עברית (בקצרה) על ידי ידידי הנכבד הר"ר יצחק שלמה סוכר בהוספה ל„המגיד" לשנת 1890 גליון 31.

[14]) ראה Revue שם; המגיד, שם. את ההערות אשר הוסיף ידידי הנ"ל הדפסתי בשמו.

„... ואני הצעיר לא ראיתי כל יושב אהל לא ראיתי להאי שמעתא בלתי היום וקימתיה מסברא כאשר נכנסתי לפרדס גן עדן הרב רבנו משלם שר וגדול בישראל בעיר הגדולה לאלהים נחלת צבי לכל ארץ אחרת כי שם נמצאו חכמים מחכמים אנשי השם בכל חכמה ומדע והמה ראו מעשי ה׳ ואותותיו אות אמת לא יתנכרו ויודעי בינה לדעת מה יעשה כל איש ישראל להתנהג בפרישות דרך ארץ ובכל דבר שבקדושה והמקום גורם אדמת קדש היא ליושב עליה זרע קדש הוא מצבתה ומושב העיר אב לכל הנצבים שם ונחה עליו רוח ײ ויראתו על פניהם לבלתי יחטאו עוד כי שם בחר לו יה מקום חמד לשבתו ויפגעו בו מלאכי אלהים וכי יעלה הפורץ בימיהם אדם אחד מאלף ולא ירא אלהים נבית ליה חויא בסיליא דלא מבע דמא והוא יהיה פרא אדם ישראל מצוין בתוך עמיו בקנאו את קנאתו לאלהיו עליו כל נשיא בהם וישראל פגום הוא חתום בצרור פשעו ונבדל מקהל הגולה ולא יחמול ולא יחסה איש על קרובו ואת אחיו לא הכיר על דבר המשפט למשמרת לאות לבני מרי וכל איש אחריו ירא לנפשו אחר מותו הולך נכוחו. ויהי חתת אלהים למרחוק להשמעת אזנים ויראתו על העם המתאוים המטים עקלקלותם ולא יעבטון ארחתם ולא יזידון עוד כל ימי הזקנים סנהדרי הגדולה. כמו תבן עגלה שופטים בארץ כלם קדושים ובתוכם ה׳ ושפטו את העם לרחוק ולקרוב משפט צדק והרשיעו את הרשע וענשו אותו הן למות הן לשרושו ויחרם כל רכושו והנשארים ישמעו ויצא לבם ויחרדו היא העיר הגדולה רבתי עם גודרי פרץ צדק ילין בה וריקנין שבהם אשר ראינו בתורה אנשי מדות שכלם מתאימות. והעת נחרבה העיר ההיא ואת כל שללה וירד הדרה והמונה ראיתי רשעים קבורים ובאו ויצאו אנשים בני בליעל מן החורים אשר התחבאו שם עד עתה ורבו פריצי עמנו ויוסיפו בני עולה לענות נפש כאשר בתחלה לפני הוסדה והחמס קם בתוך חנפי לב ישימו אף בין איש ובין אחיו ויתגודדו כמשפטם כמשפט הראשון ויכו איש את אישו באגרוף רשע ולא נמצאו בשער מוכיח והנער ירהב בישישים חכמה והנקלה בנכבד ושעשע יונק ועולל מחוץ כי מתו האנשים הרודים בעם וישתבחו בעיר ובשאר המקומות אשר כן עשו והישר בעיניו יעשה איש ואיש ולהטיב לא ידע ויוסיפו לחטא זה בכה וזה בכה. ומן אז נלכדה העיר ונסגרה ביד אויב ביד אדנים קשה ונשמו הבתים מלאים כל טוב ולא ידעו עוד הולכי על דרך איה בית נדיב לעשות בהם צדקה ומשפט נתיבו ועוד כל הנותר לחיים מחויב לבכות ולתנות אחת בשנה

ונהה נהי נהיה על הרבן העיר ירושלים הקטנה שרתי במדינות מנהון מלכי מנהון הפרכי העיר מכלל יופי המלאה החרבה כי כל העת אשר עמדה על תלה ועל מכונתה שם העיר מיום יי׳ שמה אין פרץ ואין יוצא ברחובות קריה מטה אשורו מני דרך ישר והאמין ביי׳ כל עם הארץ וישען באלהיו ויהי בימי שפוט השופטים האיש עניו גדול וכבודו בתוכם ונשיא בית אב ולרב הרבו נחלתו ומעלה יקרה נודעת לו ושאלו לו[15]) אך המלוכה כי לו יאתה[16]) על היותם מתעסקים בצרכי צבור העושים במלאכה מלאכת ה׳ והוא היה מתעסק בחפצי שמים ובתורתו יהגה יומם ולילה לא ירום ולא יצא פתח ותהי עליו שם יד יי׳ ושרת בשם אלהיו ודורש אל המתים לקברות יובלו קברות התאוה וירד העיט על הפגרים וישב אותם ויעירם משנתם להחיות את נפשם ולא ירדו שחת בימיו יושע יהודה וישראל בערבה בהר ואליו ישמעון הגוי כלו כטוב לו ותפקחנה עיני הדור דור שכלו זכאי כהשמע דבר המלך ודתו ושבו בנים לגבולם להאמין אמונת אומן איש בשם אלהיו. ואם ימצא תלמיד מקדיח תבשילו ונסרחה חכמתו כי ירט הדרך שונא לו תכלית שנאה ועבר עליו רוח קנאה ולא ישא פנים לתורה ולרשע אמר שריא ליה מריה לפלניא והנה כתר מלכות צא ממחיצתי מה לך לספר את חקי האלהים ואת תורותיו ואוריתיה מרתחא ליה ליסרו כמשפט באח מבוערת לא יוכל להתאפק אח לראש רשעים יחול ויחל עד בוש ולא יוסיף ראות פניו עד שובו מדרכו וחיה. ונקרא שמו בישראל עיר ועיר מדינה ומדינה גלוי לכל חכם לב המבקש למצוא דברי חפץ להיות עתידים לבא לפניו הבכור כבכורתו לדעת חכמה ומוסר כי נדבה רוחו אותו ללמדם ספר בלא כסף ובלא מחיר ובלעדיו לא ירום איש את ידו ועל פיו ישק שפתים ובתוך הבאים באתי אל ביתו ראות פניו ועליתי במעלות סולם חכמתו כמה מעלות היו בסולם. ואני בבאי אל בית המלכות בית מדרשו הייתי נער רך בשנים בן חמש עשרה שנה לתלמוד עם שארי בחורי חמד רבים ונכבדים גדולים ממני לימים הבאים לחקור ממסך חכמתו לשתות מי באר לרוות צמאם כי עיפה

---

15) בהרדע״י (Rev. d. Et. Juiv.) באה פה מלת „לו" אשר לא אדע לכונה. (הכ״ל).

16) הד״ר נ. הוסיף פה סמן השאלה ואח״ז באו עוד המלות „על יאתה" שאין להן באור וכ״ל כי שתי המלות האלה ט״ס הן, כי הסופר הכפיל בשגגה את המלות „יאתה על", אשר הראשונה היא סוף המאמר „כי לא י א ת ה" והשנית ראשית המאמר הסמוך לה „על היותם מתעסקים" וכו׳. (הכ״ל).

נפשם לאו צמא למים וארחתי לחברה עמהם וירדתי לגנו ללקוט פרח שושן בשמים ראש אריתי מורי אכלתי יערי ויאורו עיני במעט הדבש כי טוב למאכל ואראה מראות אלהים בהנהגת הרב כיצד סדר משנתו ואיך היה שונה פרקו לתלמידים כי פיו המדבר והם יחרישו ישימו יד על פה עד כלה לדבר ולבאר להם כל הצריך בעומק ההלכה אז ראה ויספרה הפטיש החזק יפוצץ סלע לחצב להם בורות ויפוצו מעינותיו חוצה להשקות את הגן. ומי כהחכם בדור ההוא עד צרפת יודע פשר דבר מלבו כמוהו בכל התורה שבעל פה בכל נדר וסיג היוצא ממנה ויגיד סתום מן המפרש וכל רז לא אנס ליה כי הוא לא היה מבים בספר ובפירושו כי חכמתו עמדה לו והלכה היתה באשר הוא שם ונכנסת עמו במרחץ ואם נשתכחה מישראל תורת אמת אשר היתה בפיהו יכתוב לו מלבו רבי תורתו וכחדר לבו הכינה וגם חקרה היא ארצרו. כשמו כן הוא בארץ ישולם משולם (כצ״ל) שמו ושלמה משנתו ולא נתעלמה ממנו ההלכה ולא היה צריך ללמד לאדם מפי ספרים ולא חלק לו בבינה אם לא מלבו זובחו (צ״ל זו כחו) לאלהיו לבאר מערכות אלהים חיים ולהכין מצבת משמרת למשמרתו והוא יגלה אזן אנשים את החקים והתורות ושמרו דרך יי׳. ובתחלת עיוני בחכמתי לפניו צעיר אני לימים בער לא ידע ולא ראה לבי חכמה ודעת ואבוא היום אל העין עין הבדולח ומשכית חמדתו תחת התפוח סגור במשכיות כסף בתוך התלמידים אשר העמיד לפניו רבים יחכמו לדעת הויות אביי ורבא ומעשה מרכבה ואופן עגלה והייתי צריך ללמוד הגרסא ביני לבין עצמי בבקר השכם לפני בא הרב ופתח בשמעתא כי לא נסיתי ללכת את חכמים ולא אוכל לעשות דבר לרגל המלאכה אשר לפני המלאכה מרובה ועמל היא בעיני לקבל הסוגיא והקושיות והתירוצין והתוספות שמוסיף מלבו תלי תלים על כל קוץ וקוץ ולא נכון לבי עמי לקבלם בימי הילדות בפעם אחת ולא ישוה לי כי התלמידים בשובם מה ששמעו ממנו הם צועקים ותבקע הארץ לקולם קול רם קול גדול רב ועצום לא יסף עד קמא מתיבתא לעת האוכל וילכו התלמידים איש לאוהליו וסעדו לבם וישבו לאכל לחם וכל עת יעמדו יחד ואיש באחיהו ידבקו ולא ישמע האחד את האחד ותהום הקריה מפני הרעש כי רבים אשר אתנו היושבים לפניו במלכות לא יחשו ולא יחדלו הקולות במקום הקדש מקום מנוחתו ולא ישיחו לפניו שיחה בטלה ואל ישעו בדברי שקר האיש. ואם תשאל השואל אחרי דברו על הדבר הקשה ובמופלא ממנו

ידרוש וישאלו בשובו לפניו כפעם בפעם החכם יענה הדבר ומשיב כהלכה לשאול דבר מענינו פעמים שלש עם גבר[17]) וילמדם עד יורנו על שאלתו דרך זו ילך וישמע האמת ממי שאמרו ואם לא ישאלו אין הבישן למד ולא ידע ואשם כי לא יוכל[18]) חסרונו להמנות עוד והיה צריך עזר אלהי כל היושבים לפניו קוראים והולכים לתמם לכון בדבריו ולא יפנה לענין אחר ולא ילך בעצלתים ולא ידע שכל לנפשו החלש יאמר גבור אני. ובראותי המנהג ואירא כי עירום אנכי נבער מדעת ומהשכיל כל דבריו בפעם ההיא אשר ידבר קמתי ממשכבי לילה ולילה בקיץ ובחרף שנה שנה ותדד שנתי באשמורת הבקר ונתתי אל לבי ללמוד הגרסא לאור הגר טרם בואי לפני הרב הבקר אור וזרח השמש וכאשר ידבר ונשמע קולו בבואו אל הקדש בית מדרשו הייתי מביט אל מראהו ומסתכל בדיוקנו ואל גבוה מעלתו מאשר לא הייתי צריך ללמוד הגרסא מאשר כבר ידעתיה ביני לבין עצמי ותהי בפי גירסא דינקותא יחד היא שלא תמוש ולא תשכח בהביטי פני הרב בינותי בדברים לכל היוצא מפיו לא נפל דבר וצפנתי אמרתו בלבי ותקעתיו יתד במקום נאמן וכל ימי עמדתי לפני הרב ואהיה אצלו אמון ימים אחדים הייתי מתנהג עמו על הדרך ההיא יום ויום לימים עוד שבעה ושבעה. ובעון התלמידים וכל הדור ההוא הצדיק אבד מהם[19]) והיתה מנוחתו כבוד בעדן גן אלהים המובטח לו שהוא בן העולם הבא ולא עמד איש בישיבה במקומו אחריו?[20]) אל המתים כי כל התלמידים נכרים באו שעריו וכל אחד שב למקומו איש לאשר באהלו וימו התלמידים השכוני באהלים בעירו אחר הבצע וינע להעשיר מלא ביתו כסף וזהב ואין שם כהן מורה צדק ונתפרדה חבילה [ואיש] לבצעו הלכו ועתה לא ראו אור. ואם בריאה יברא ײ בארץ חדשה ויתן עז למלכו מלכי צדק ובלע המות לנצח ולא יעלה בחלונו ושנות חיים יוסיף על ימיו ישוב לימי עלומיו

---

[17]) מליצת הכתוב איוב ל"ג כ"ט ור"ל משיב לכל אחד פעמים ושלש. (הנ"ל).

[18]) ברדע"י נוספה פה מלת „על". (הנ"ל).

[19]) בדברים האלה יש לדעתי הוכחה מפורשת, כי ר' משה לא היה אז מופלג כבן מאה שנים, כפי היוצא מחשבון השנים אם נניח הר' ידעיה הלך בשנות 80—1275, ועי' למעלה. (הנ"ל).

[20]) סמן השאלה הזה נמצא ברדע"י ואולי צ"ל „אחד מן התלמידים תחת המלות „אחריו אל המתים" שאין להם מובן נכון. (הנ"ל).

מדור דור וחי לעולם מי יתן והיה ובא האות והמופת והימים אשר מלך אל יפלו הימים ימי חפץ בהלו נרו על ראשי״.

מצאצאי הרב ז״ל היתה משפחת בית לאמיש הרמה והנשאה [21]) ור׳ מאיר הכהן מנרבונא גם הוא היה מנכדיו. ר׳ מאיר זה חבר ס׳ המאורות על מס׳ ברכות, ע״ם מועד ומס׳ חולין, והוא עודנו בכתובים בבית הארון נ״ב בפארים. בס׳ על ברכות מביא לפעמים את דברי זקנו בס׳ ההשלמה [22]) וצר לי מאד כי לא יכולתי להשוותו עם כה״י היוצא היום לאור.

ספר ההשלמה היה מונח בכתב יותר משש מאות שנה ואין איש שם עליו עינו לטובה, והנה העיר ה׳ את רוח איש המעלה, הרה״ג מוה׳ יהודה לובעצקי נ״י ויוציא לאור בשנת תרמ״ה את הספר הזה על מס׳ ב״מ, ויערך לפנינו מבוא גדול המפיץ אור על ר׳ משלם ומשפחתו ועל ספרו הנחמד והנכבד. גם נוספות שת עליו: פרושים ובאורים כיד חכמת התלמוד הטובה עליו. עבודה גדולה העמים עליו הרב הגדול לובעצקי והמבקרים פזרו לו מלא חפנים כבוד ותהלה על פעלו הטוב (ראה לדוגמה במה״ע ״המגיד״ תרמ״ו צד 60 ובספר השנתי ״כנסת הגדולה״ בחלק ״חזון הספרות״ צד 174—176.)

חלקים אחרים מס׳ ההשלמה [23]) נמצאים בכ״י המונח בבעה״ם אשר בהאמבורג ומסומן במספר 175 ברשימת החכם רמש״ש (צד 64 [24]) הכ״י

---

[21]) כ״כ ר״י לספים בספרו שערי ציון צד 41: ״זקני הרב ר׳ משולם ... אשר צירף עם חבור הרב אלפסי ספר ההשלמה. וראה עמ״ש שם החכם ר״ש בובר בהערותיו (הערה ח״ק) ור״י לובעצקי צד XII—XIV.

[22]) לובעצקי שם צד XIV.

[23]) כנראה מדברי בעל כפתור ופרח (צד 60) חבר גם ספר ההשלמה על מס׳ פסחים.

[24]) אף כי לא נספקתי אף רגע, כי הספר הזה אמנם ספר ההשלמה לרבינו משולם הוא הנזכר באבודרהם הל׳ פסח, יען כי לשונו הוא ממש לשון ר״מ בההשלמה למס׳ ב״מ, בכל זאת בקשתי את החכם היקר השזא״ה נ״י לחוות גם דעתו בענין הזה, כי חפצתי להסיר כל ספק גם מלב אחרים. והחכם הזה שם בשוטו עין על כל הספר וישיב לי אמריו לאמר:

שלום וברכה לידידי הנחמד נ״י! קבלתי יקרתך גם ס׳ ההשלמה על ברכות אשר הנני משיב לך היום ואין ספק כי הוא מרי משולם כי דרכו ולשונו הוא ממש כמו בס׳ השלמה אשר הדפיס הר׳ לובעצקי על ב״ק וב״מ. ובלתי ספק שמת עינך על הדברים אשר הקדים לס׳

הזה כתוב על גייל וניר, מחזיק תקליד דפים בתבנית פוליו גדול וכולל הלכות הרי״ף ז״ל על ברכות, תענית, מגלה, ביצה, ר״ה, יומא, סוכה, פסחים, שבת, חולין וע״ז, עם הר״ן והלכות ר׳ מרדכי בן הלל (וואלף 713 *) וס׳ ההשלמה על מס׳ ברכות, תענית ומגלה. בסופו מסקנות הריב״א (לפי השערת רמש״ש הוא ר׳ יצחק בר אשר, הנזכר בס׳ צור נעשיכטע לצונץ צד 31 וברשימת כ״י מינכען 140 וגם 317). צד ש״יד ע״ב „סימני הלכות ארץ ישראל״ לר׳ מרדכי בן הלל על נזיקין, כתובות וקדושין. צד תצ״ט „תשובות דשייכי להלכות אישות ולהלכות שבועות״, ושתי הלכות בלשון ערבי עם העתקה לש״ע מאת ר׳ יהודה אבן גיאת [25]) ור׳ אברהם ב״ר יצחק הרופא וכתוב עליהם וה״ל: „אמר ההלכה פירשה רבי הרב יצחק פאסי... הוא פי׳ אותה בלשון ערבי והמרוצה [26]) החכם ר׳ יהודה זכור לטוב אבן גיאת בארה בלשון הקדש בהיותי הנה בנרבונאה. וזו היא אמר אמר לחנוני תן לי בדינר וכו׳״. ואח״כ תבא התשובה הערבית (אשר כבר הוציאה האורה הח׳ לאנדויער במה״ע לעטערבארע 1877 וגם בהוצאה מיוחדת, ע״פ כ״י באדל.) בצד הימיני, ועל הצד

הנ״ל הרב הנ״ל, כאשר כתבת המבוא שלך. הערותיך טובות ונכוחות ושמחתי כי ידיו רב לך גם בתלמוד ובפוסקים. לא מצאתי להעיר רק כי עמוד 15 שורה 17 „ה״פ במו״ל״ צריך תקון ואולי צ״ל: „וכן ס׳ הרמו״ל״, כי כן דרכו להביא את הרמב״ם בשם הר״ם ז״ל. ע׳ 16 ש׳ 4: דבושה, צ״ל ככושה. ע׳ 25 הערה 2: „ואפשר שהיה תלמיד דרבי׳ משלם״ וזה צריך תקון*), כי ר׳ משלם היה מאוחר לר׳ יהודה חסיד היינו ר״י די ליאון. אמנם רבי שהזכיר שם הוא ר׳ יצחק בר שמואל. עי׳ מ״ש החכם גראס במאנאצין להחכמים האפמאנן וברלינער ח״ד ע׳ 176 גם 204 (הערה 155) ועוד ראיה כי ס׳׳ זה הוא ס׳ ההשלמה כי מביא בו איזה פעמים את דודו ר׳ אשר כמו שמביאו בס׳ השלמה לב״ק וב״מ. וכמו כן מביא פה ושם את הרב אב״ד בשם ראב״י. — והנני ידידך הדו״ש בלב ונפש ש׳ ז׳ ח׳ האלברשטאם.

[25]) ראה רשימת רמש״ש לספרי בעש״ם באמגורת צד 65 הערה 4. והוא היה פייטן ונזכר בס׳ שתי ידות דף קל״ז ב׳.

[26]) גם החכם רמש״ש התפלא על המלה הזאת וכתב עליה שני סימני השאלה.

---

*) ההערה הזאת היא אחת מ ההערות האחדות אשר כתב ר׳ מנחם גראסבערג ועוד לא נתן לי הרשות לתקן אותן ולשנותן. חב״ר.

השמאלי תבא ההעתקה העברית המתחלת בזה״ל: .והו ביאורה ללשון הקדש והעתקה. הדא שמעתא חזינן בה לרבוואתא פירושי דלא סליק חד מניהו אליבא דהלכתא ומשום הכי חזינן לפרושה. והיא אמר לחנוני תן לי בדינר פירש ומקום הקושיא ממנה למשפטה של הלכה נראה שמי שטען. . .״ והעמוד האמצעי מתחיל: .זאת ההלכה שאמרתי לפרש אותה בסוף מסכתא בלשון ערבי ואני אברהם בר יצחק הרופא אפרש אותה בלשון הקדש בעזרת האל כי אדוננו הרב הגאון רבינו יצחק אלפסי פי׳ אותה בלשון ערבי ולא הבינו אותה אנשי ארץ אדום (כן היה וכן יהיה לעולמים. החכמים אשר יכתבו מחשבות לבם והגות רוחם בספר בשפה אחרת זולתי ש״ע יחטאו נגד אחינו היושבים בשאר ארצות אשר לא ישמעו ולא יבינו את השפה ההיא, וברוב הימים ילכו ספריהם לאבדון, אם לא יתעורר איש חכם ונבון להעתיק אותם לש״ע. ומי יתן ושמו חכמינו זאת אל לבם.) ואני לפי עניות דעתי אעתיק אותה מלשון ערבי ללשון הקדש כדי להבין בה אנשי ארץ אדום בעזרת האל. זאת ההלכה קשה היא ועמוקה מאד בעיני רוב בני אדם ויש מהם שלא נתגלה פירושו לעיניו בכל ולפיכך ראיתי לפרשה. . .״ בכתב היד בעצמו נמצאו שגיאות רבות שנעשו ע״י הסופר אשר לא היה מומחה לאותו דבר, והוא כתב בסוף הספר לאמר: .אני הסופר כתבתי זה הספר מהריא״ף עם הפירוש אשר עשה בו הרב ר׳ נסים ז״ל ושערתי בו בכל משנה ומשנה הלכה והלכה דברי המרדכי ז״ל וכל פסקיו וגם מסקנות הריב״א ז״ל כתבתי לאדוני החכם הגדול המפורסם מאי׳ (maestro ולא כמו שטעה וואלף וקרא מאיר, וכבר העיר ע״ז החכם רמש״ש ברשימתו הנ״ל צד 64 הערה 1) מרדכי טודרוס נתן נר״ו אשר מקום מושב כבודו ומחנהו כהיום בעיר אויניון יעה״א. היו בו עשרים ושלשה קונדריסים נכלל בם זה הקונדרס וקבלתי ממנו שכר טרחי בשלמות הן על ידו הן על יד אחרים אם במה שבאו המעות אל ידי אם במה שפרע לאחרים בעדי ועם זה הנני פוטר אותו מכל אשר עמלתי ויגעתי בו בהפלגת ההשערה פטור גמור ומוחלט ובעבור יהיה זה לעדה ביד אדני הנזכר וביד כל הבא מכחו חתמתי שמי פה היום עשרים וחמשה לחדש אלול שנת מאתים וארבעה עשר לפרט האלף הששי ליצירה הוא יום שמנה עשר לחדש שטימברי שנת [אלף] וארבע מאות וחמשים וארבע להריון לחשבון האדונים השרים פה ארלד והלכה דביני חיטי (ראה כתובות ס״ט ע״א וע״ז כיון הכותב וכן כ׳ רמש״ש צד 65 ברשימתו

הנ"ל הערה 1) זה דעל הגרר והכל שריר וקים. אמת הדבר בונשניור מאציף דלרנייינטיירה (ראה רמש"ש שם הערה ב') השם ברחמיו יזכהו. . ." ובדף תקל"ב כ' עוד: "אני הסופר נתנאל בן נחמי' כספי אמרתי אכתוב פה שתי נוסחאות מהריא"ף כי מצאתים מתחלפות חלוף מה בשני ספרי הריא"ף אשר לפני כל הימים בעת העתקתי ובייחוד כי כן צוויתי מאת אדוני החכם הגדול מ"ר מרדכי טודרוס נתן נר"ו".

הרב ר' מנשה גרושברג ראה את כה"י הזה בהיותו בהאמבורג ונפשו התאוה תאוה להוציא את תורת ר' משולם מאפלה לאורה וידפיס בשנת תרמ"ז את ספר ההשלמה על תענית ומגלה בסוף ס' פשטים לר"י מווינא (מאינץ 3°), והוסיף עליו הערות מעטות בשולי הגליון, הנוגעים לדברי ר' משולם בספרו. את ההשלמה על ברכות אמר בלבו להו"ל ג"כ, אף נסע להאמבורג ויעתיק את כתב היד הזה וישם עליו הערות אחדות והקורא ימצא כל אחת על מקומה. אך חפצו לא הצליח בידו וימכור את העתקתו להמו"ל ר' מנחם מנדיל שתור נ"י להוציאו האורה. וזה האחרון בא אלי וישחר את פני לנקות את כה"י מהשניאות והטעיות לפארו ולשכללו, לבארו ולשית עליו נוספות מצדי ככל אשר יש לאל ידי. ואנכי מאהבתי העזה לחכמת חכמינו הראשונים לקחתי על שכמי את העבודה הכבדה הזאת בלב נכון ונפש חפצה.

אכן אני לא הלכתי בדרך הגאון ר' יהודה ליב לוביצקי, לשית על ההשלמה נוספות, הערות על דרך הפלפול עד כי יהיה הטפל מרובה על העיקר, אך בחרתי לי דרך אחרת הנראה לי לדרך הישרה והיא: לתקן את כל מעות ולהעמיד את הנוסחא העקרית והאמתית על מקומה למען יובנו דברי הרב ז"ל על נקלה, ולחדול מלפלפל הרבה בפלפולים אשר ילאו את הקורא. הדרך הזה יתכן בעיני ואקוה כי גם בעיניכם יתכן, קוראים יקרים!

ואני בבאי לעבוד את עבודתי בספר הזה, לעזקהו ולסקלהו ולמטעהו שורק כלו זרע אמת, השתדלתי בכל מאמצי כחי לעשות את מלאכתי זאת אשר מלאכת הקדש יקרא לה, באמונה רבה. הגהתי את כה"י פעם ושתים ושלש, השוותי את נוסחאותיו עם הנוסחא אשר לפנינו בתלמוד ובדקדוקי סופרים (=ד"ס) והעירותי בכל המקום אשר לא התאימו יחדיו; גם הוספתי עליו מראה מקום המאמרים המובאים בו מש"ס בבלי וירושלמי ועוד ספרים אחרים ככל אשר היה לאל ידי. וה' הצליח בידי לעשות

את הספר לכלי חפץ אשר ישמח בו כל אוהב ספרתנו התלמודית וחובב דברי חכמינו הראשונים ז״ל.

לזאת ארהיב בנפשי עז וארים קולי לדבר באזני הנדיבים בעם אשר אליהם עיני המו״ל נשואות: אנא, הביטו נא וראו את הברכה אשר המו״ל הנכבד רמ״מ שחור מביא אל ביתכם: ספר עתיק יומין, אשר יצא מעט מחבר יקר ונכבד, רב וגדול ליהודים, ר׳ משולם בר משה ז״ל! אנא אל נא תקפצו ידכם מלתמכו ומקנות את ספר ההשלמה מידו בכסף מלא כאשר הושת עליו. עשו נא אתו את החסד הזה, חסד של אמת, וזכות רבינו משולם יעמוד לי ולו ולכם ונזכה כלנו במהרה לאור חדש אשר על ציון יאיר — אמן.

אלה דברי הכותב והחותם פה ברלין

יום א׳ דר״ח מנ״א שנת קול רנה וישועה באהלי צדיקים (תרנ״ב) לפ״ק.

חיים בראדי.

אמר חב״ר. אחרי כלות ההדפסה באו אלי הערות אחדות על המבוא לספר ההשלמה מאת החכמים ר׳ ש. ז. ח. האלברשטאם ור׳ מ. מ. ליטוואק (ממ״ל) ואמרתי לתת להן מקום פה בסוף המחברת.

עמוד VI הערה 2: „שאלתי אני עמרם וכו׳ ואני מנחם וכו׳ צ״ל במקום שניהם משלם״ ואצלי הדבר קשה וגם רחוק מאד להגיה כן. ועיין מ״ש צונץ בספרו ליטרטור גשיכטע ד. ז. פ. ע׳ 160. וע׳ 612. (שזח״ה).

עמוד VII „קצת סמך כי ר׳ משלם הנזכר במחז הוא בעל השלמה״ אך לדעתי זה אי אפשר, כי בעל ההשלמה היה מאוחר בזמן, ומה גם תלמידיו. (שזח״ה)

עמוד VIII הערה 8 והערה 10. עי׳ מ״ש ידידי החכם שעכטער במ״ע האנגלי The Jewish Quarterly Review עמוד 18 והלאה, כי באמת ר׳ משלם בן שאול חבר ס׳ המנהגות, ור׳ יעקב נזיר היה אחיו של ר׳ משלם זה בן שאול. ועי׳ גם מה שכתבתי במ״ע הנ״ל עמוד 350. (שזח״ה)

VI. VII. הערה 2 „כן הוא הנכון. . . הראי״ו שער כי היה חי מיד אחר זמן הגאונים אחרי כי הערוך מביאו ולנו אין כל ספק שחי בזמן רבותיו של רש״י״. בדבריו האחרונים כבר קדמוהו המנוח ד״ר רד״ק נ״ע ולדעתי אם נערוך חשבון צדק נראה כי דברי שניהם עולות בקנה אחד מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. דידוע כי רב האי גאון (נפטר בשנת 1038 למה״נ) וחותנו ר׳ שמואל בן חפני (נפטר בשנת 1034 ארבעה שנים קודם חתנו). הם היו מן הגאונים האחרונים ואחרי רב האי מלך חזקיהו רק שתי שנים, כי בשנת 1040 הוסר מכסא גאונו ועמו נכבה שביב האחרון מן הגאונים. ובשנה הזאת היינו (1040) נולד רש״י ואפילו אם נאמר שרש״י נולד מיד אחרי חתימת הגאונים אין זו דעה מוטעת וכ״ש רבותיו של רש״י. וא״כ „אחר זמן הגאונים״ מראה״ו ו„רבותיו של רש״י״ דעה אחת היא ורק בשינוי לשון. (ממ״ל).

צד XV הערה 26 „גם החכם רמש״ש וכו׳״ אולי מלת „והמרוצה״ הוא שם תאר הכבוד (כדרך שאנו כותבים היום הרב, החכם, המשכיל, ודומיהם) על משקל „המכובד״ „המשובח״ „המהולל״, ועוד הרבה כיוצ״ב, ובפרט כי גם בכה״ק מצאנו השורש רָצָה לאות הכבוד ורצוי לרוב אחיו (אסתר י׳ ג׳) וכן בפוסקים לענין ש״ץ מרוצה לקהל. וביוצר לשה״ג . . ולזו במרוצה, וכדומה. ומצוה לחקור אחר זה מי שיש לאל ידו. (ממ״ל).

דברי המוציא לאור.

אליכם חכמים ומשכילים אקרא וקולי לשלומי אמוני ישראל המתנדבים בעם ארים. שעו נא אלי ואל הספר הזה אשר הצלתיו משני הזמן המבלה כל, והביאו אתו ברכה אל ביתכם בגלל תועלתו הרבה ולמען כבוד מחברו אשר היה אחד מגדולי ואדירי חכמינו ז״ל. הספר הזה הנקוב בשם השלמה, המבאר בטוב טעם ודעת מסכת ברכות ואשר הוא שארית פליטת כתבי יד מרבנו משלם ב״ר משה ז״ל. היה גנוז עד עתה בבית עקד הספרים בעיר המבורג והר״מ גראסבערג העתיק את כה״י. ובאשר לא היה לאל ידו להוציאו לאור עתה נדרשתי לשאלתו ולבקשתו להדפיס את כה״י על הוצאותי לזכות את הרבים השותים בצמא את דברי חכמינו ז״ל. אולם בקבלי הכ״י היה מלא שגיאות ושבושים מפה אל פה, ויען כי חסתי על כבוד המחבר וספרו השלכתי אחרי גוי כל מעשי ידי ומסחרי בספרי שפת עבר אשר ממנו לחמי נמצא ברב יגיעה, ותקעתי אהלי מעיר ווילנא מקום מגורי לעיר בערלין, ואמסור שם את הכ״י להמשכיל ונבון דבר ר׳ חיים בראדי הנודע לשם ברב ידיעתו בספרות התלמודית למען יצרף וילבן אותו מכל שגיאה ויעשה בו תקונים והערות כיד חכמתו הטובה עליו. ומעשי ידי הר״ח בראדי היו למראה עיני גדולי עמנו וחכמיו אשר יעידו ויגידו עליו כי הוציא דבר מתוקן מתחת ידו. לכן אחי ועמי! הואילו נא לקנות את ספר ההשלמה ממני וחוסו נא על חסרון כספי אשר הוצאתי בעד הדפוס. ואם לא למעני עשו חסד ואמת עם הספר למען כבוד מחברו אשר בדבריו תשעשע נפשכם. חוסו נא על רב עמלי ויגיעתי הרבה אשר יגעתי עד אשר הצליח חפצי בידי להוציאו לאור מתוקן ומונה וכלול בהדרו, והיתה משכרתכם שלמה מה׳ בזכות המחבר אשר תביאו ספרו ברכה אל ביתכם.

נאם מנחם מענדעל שחור

מילידי ווילנא, הגר כעת בעיר ווילנא.

ברכות

פרק ראשון.

מאמתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, והוא צאת הכוכבים דכתיב ובא השמש וטהר והאי ובא השמש ביאת אורו ומאי וטהר טהר יומא ולא ביאת שמשו ומאי וטהר טהר גברא כלומר שיבא טהור לנברא בתרומה משעת שקיעת החמה דאם כן לימא קרא ויטהר מאי וטהר ש״מ ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא ונירסת [רש״י] ז״ל ופירושו תמה גדול[1]) דלדברו אדפשטה מברייתא לפשטה ממתני׳ דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים, ופליגי תנאי בגמרא בעונת ק״ש של ערבית וכל המקדים אינו מקדים קודם שקיעת החמה ופסק הרי״ף ז״ל כסתמא דמתני׳ שהוא צה״כ.

ירושלמי שכתב רש״י ז״ל אם כן למה קורין בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ועל הירושלמי הזה סומכין עכשיו לקרות ק״ש קודם צאת הכוכבים ועיקר ק״ש הוא פרשה ראשונה שקורא אדם על מטתו וכי תימא בלאו ברכה לבטלה היא אברא לאו ברכה לבטלה היא דהא תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא ק״ש בתורה, ואמרי׳ בגמ׳ מאי לא הפסיד בברכות הכא נמי אעפ״י שלא עבר זמן קימה שהוא שלש שעות לא הפסיד בברכות דמה לי אם לא עבר זמן ומה לי אם לא הגיע זמנו, ועוד תנן אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות, ופרש״י דלר״ג ז״ל דלא גרסי׳ מותרים דלאחר עמוד השחר נמי מותרים כדאמרינן לקמן מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אלמא אעפ״י שעבר זמן שכיבה והגיע זמן קימה לא הפסיד בברכות הכא נמי לא שנא, ובאמת כי יהיה [ירצה?] ההמון להמתין עד צאת הכוכבים שהוא הזמן אלא שאם היה ההמון יוצא מבית הכנסת אחר תפלת המנחה קודם צאת הכוכבים לא

---

[1]) כלס תוס׳ ברכות ב׳ ע״ב.

היו חוזרין כלם לבית הכנסת בשעת צאת הכוכבים ולפיכך נהגו לקרות ק"ש אחר המנחה שהוא אחר שקיעת החמה אעפ"י שאינו צאת הכוכבים וסמכו על הירושלמי. ואנן לא ממחינן בידיהן משום ברכה לבטלה דסמכי' על משנתינו ששנינו לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואמרי' עלה בגמ' לא הפסיד בברכות. ויש מביאין ראיה מהא דאמרי' בפרק תפלת השחר רב צלי של שבת בערב שבת אסיקנא התם שאומר קדושה על הכוס ודאי מדקדיש אכל דקי"ל אין קידוש אלא במקום סעודה ומדאכיל ודאי קרא ק"ש אלמא רשאי אדם לקרות ק"ש בברכותיה קודם זמנה. ולאו מילתא היא דלעולם אימא לך שלא קרא ק"ש ואפי' הכי יש לו רשות לאכול כיון שלא הגיע זמן ק"ש. ורבינו יעקב ז"ל פי' בירושלמי בענין אחר שלא היו קורין אותה בבית הכנסת שלא בעונתה בברכות אלא מנהגם היה לפתוח בתפלת המנחה ובתפלת המוספים בק"ש כמו שאנו פותחים באשרי. ומיהו ר"ש ז"ל סמך על הירושלמי ויש לסמוך עליו ועל מה ששנינו לא הפסיד בברכות.

תניא אין נכנסי' לחורבה ומתפללין בדרך והמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת שתי פעמים בלילה אלמא משיעלה עמוד השחר לילה הוא והדר תני ויוצא בה ידי חובתו אלמא יממא הוא. לעולם לילא הוא והאי דקרי ליה יממא דאיכא אינשי דקימי בההיא שעתא. פי' לעולם לילא הוא דלכתחלה לא קרינן של יום קודם הנץ החמה ומיהו בדיעבד נפיק דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא.

אמ"ר חנינא אמ"ר יהושע בן לוי הלכה כר' שמעון בן יוחאי. איכא דמתני לה להא דר' אחא ב"ר חנינא אהא ר' שמעון בן יוחאי אמר משום ר' עקיבא פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים ביום אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא אמרת שתי פעמים ביום אלמא יממא הוא והדר תני אחת של יום ואחת של לילה אלמא ליליא לעולם יממא הוא והאי דקרו ליה ליליא דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא פי' לעולם יממא הוא דלכתחלה לא איבעי' ליה למקרי ק"ש של ערבית אחר שיעלה עמוד השחר ומיהו בדיעבד ובא יום נפיק דאיכא אינשי דגנו בההוא שעתא,

כשתמצא לומר קודם שיעלה עמוד השחר זמן שכיבה לכל הוא ואחר הנץ החמה זמן קימה לכל הנה משיעלה עמוד השחר עד הנץ החמה איכא דקימי ואיכא דגנו הלכך לית ליה למקרי ק"ש של ערבית כיון דלאו זמן שכיבה לכל הוא ולאו ק"ש של שחרית כיון דלאו זמן קימה לכל הוא ומיהו בדיעבד יצא, ומזה[1]) הפי' יתב' לך פסק הרב אלפסי על נכון.

ועוד יש ראיה למה שפסק ממאי דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כר"נ. ומאי דקשי עלה הרב בעל המאור מהא דתניא השכים לצאת בדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע וקורא בה ומתפלל וכשיגיע זמן ק"ש קורא. ומאי קושיא וההיא מתניתא ודאי אף לר' בעל המאור פליגי אדר' שמעון בן יוחאי קמייתא דאמר דלאחר שיעלה עמוד השחר קורא ק"ש של יום וכיון דאיפסקא הלכתא כר' שמעון ממילא אדחיא ההיא מתניתא.

ועוד יש לומר דאיתא להאי ואיתא להאי וכי קתני התם ומתפלל אפי' קודם היום קאמר ועלה קאי לכשיגיע זמן ק"ש קורא. וכן כתב הראב"ד וכן משמע שפי' רש"י ז"ל בפ"ק תפלת השחר דכי קתני ומתפלל אפי' קודם היום האח'.

והפסק שראוי לסמוך עליו בעיני הוא שנאמר שלא הותר הנץ החמה לענין ק"ש אלא משום תפלה שיתפלל ביום דמכדי תנן מאמתי קורין את שמע בשחרית משיכיר בין תכלת ללבן ר' אלעזר אומר בין תכלת לכרתי ותניא ר' מאיר אומר משיכיר בין זאב לכלב ר' עקיבא אומר משיכיר בין חמור לערוד אחרים אומרים משיראה את חבירו רחוק ד' אמות[2]) ויכירו ואמר רב הונא הלכה כאחרים אלמא כלהו תנאי מודו לר' עקיבא שזמן ק"ש הוא קודם הנץ החמה ואם כן קשיא דר' עקיבא אדר'

---

[1]) עי' היטב בהמאור ובר"י ועי' ד' ט' ע"ב.

[2]) הר"י פי', בחבירו הרגיל אצלו דאי בשאינו רגיל אפי' לאחר כמה שעות לא יכול להכירו. ובירושלמי משמע שצריך שרגיל לראותו לפרקים שאם רגיל בו תמיד אפילו בלילה מכירו, וא"ש ולא סתרי אהדדי — ועוד כתב הטעם דתלו אותו בשיראה את חבירו משום דבתפלין כתיב ראיה דכתיב וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך וציצית שמצותו ביום כדיליף מקרא דוראיתם אותו אפשר שזמן התחלתו היא ג"כ משיראה את חבירו. או אפשר שזמנה משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה, ובמסכ"ת נעלם ממנו הירושלמי שהתם מפורש בהדיא מאן דאמר כדי שיהא אדם רחוק מחבירו ארבע אמות ומכירו כמ"ד בין תכלת ללבן כלומר דחד שיעורא הוא — ועי' במנחות ה'.

עקיבא ותו היכי אתו ותיקי' לאפלוגי אכולהו תנאי אלא לאו ש"מ דותיקין בזמן ק"ש כחד מנייהו סבירא להו שהוא קודם הנץ החמה משום תפלה הוא שהיו גומרין אותה קודם הנץ החמה ודייקינן נמי דקתני כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום אלמא עקר שהייתן עד הנץ החמה משום תפלה הוא ומאי דאמרי' בפרקא אמר להם הממונה הילנאי אמו עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל ואמרינן עלה בגמ' בשעת שחמה ניצוצות יוצאין ממנו ויודעין שהגיע זמן ק"ש.

מיתיבי הקורא ק"ש עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמר מקדימין ואנשי מעמד מאחרין אמר אביי ושאר עמא דבירושלם הכי נמי משום תפלה הוא ומאי דאמרי' נמי בפרק מי שמתו ירד לטבול אם יכול לעלות ולהתכסות עד שלא יבא הנץ החמה יעלה ויתכסה ויקרא וכו' ואמרינן עלה לימא תנן סתמא כר' אליעזר אפילו תימא ר' יהושע כי תניא ההיא לותיקין וכו'. ההיא נמי משום תפלה הוא דקאמר וקורין ק"ש קודם הנץ החמה מעט קודם שיתפלל אחר הנץ החמה, והא דתנן הקורא את שמע עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא שאנשי משמר מקדימין וההיא ידוע שלא היו קורין אנשי משמר אלא אחר עמוד השחר ואפילו הכי לא יצא ואפי' דיעבד, ההיא מיירי כגון שקורא קודם שיכיר בין תכלת ללבן או שיכיר את חברו ברחוק ד' אמות אבל אם קרא לאחר מכאן אפי' קודם להנץ החמה יצא ואפילו לכתחלה נמי אי לאו משום מסמך גאולה לתפלה שיתפלל ביום. והא דתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגלה וקורא בה ולכשיגיע זמן ק"ש קורא הכי נמי מיירי קודם שיכיר בין תכלת ללבן ולפיכך אינו קורא ק"ש בזמן ההוא אבל לאחר זמנים אלו אפי' קודם הנץ החמה קורא, ומיהו משום מסמך גאולה לתפלה מבעי לי למקרי מעט קודם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומתפלל ביום כמו שכתב הרב אלפסי ז"ל.

זהו הפסק הנכון ואם ידעתי כי לא כן כתבו הפוסקים רק הרב אלפסי אפשר שהלך בדרך זה.

אמר רב יהודה אמר שמואל השכים לשנות קודם שקרא ק"ש צריך לברך לאחר שקרא ק"ש אינו צריך לברך שכבר נפטר מאהבה רבה, ירושלמי והוא ששנה על אתר. פי' לאלתר אבל אם הפסיק צריך לברך. איכא מאן דגרים הוא שקרא על אתר, פי' שקרא ק"ש לאלתר שברך אהבה רבה ולפי' אין צריך לברך ברכת התורה ואפשר אפי' כשהפסיק

ומסתברא כגירסא קמייתא מידי דהוה אתפילין שכל זמן שמניחן מברך עליהן. ומסתברא שהבבלי חולק על הירושלמי כיון שלא הזכיר הבבלי והוא ששנה על אתר אלא צריך לתת טעם בדבר מאי שנא מתפללין. [1])

תנן התם אמר להם הממונה ברכו ברכה אחת והם ברכו. מאי ברכה אחת אמר שמואל אהבה רבה. אמר ר' זריקא א"ר אמי א"ר שמעון בן לקיש יוצר אור אמר ריש לקיש זאת אומרת ברכות אין מעכבות זו את זו. ואסיק מאי אין ברכות מעכבות זו את זו סדר ברכות דאמר דאקדים אהבת עולם מקמי יוצר אור יצא ואפילו לכתחילה נמי. אבל לברך ברכה אחת בלא חברתה לא איפשיט. ולחומרא עבדינן. מיהו בדיעבד לא צריך אפי' לא בריך כלל. אבל מצות שבתורה שאדם עשאן בלא ברכה יצא. ותנן נמי היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא אלמא אפי' שלא ברך יצא.

ה"נ פשיטא היכא דנקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא פתח בשכרא וסיים בדחמרא יצא דאפי' סיים בשכרא נמי יצא דהא תנן על כלם אם אמר שהכל יצא אלא היכא דנקיט כסא דשכרא בידא וקסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשכרא מאי בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתום ברכה אזלינן פי' היכא דטעי בחתימה ולא טעי בפתיחה כגון דנקיט כסא דשכרא בידיה וכשהתחיל לברך בא"י אמ"ה בריך אדעתא דמחתם שהכל וחתם בורא פרי הגפן פשיטא דלא יצא כיון דטעי בחתימה כי קא מבעיא לן היכא דטעי בפתיחה ולא טעי בחתימה כגון שהתחיל לברך בכסא דשכרא בא"י אמ"ה אדעתא למחתם בפ"ה וחתם שהכל מאי בתר עיקר ברכה אזלינן ומהדרינן ליה או בתר חתום ברכה אזלינן ולא מהדרינן ליה. ולא איפשיט הילכך לא מהדרינן ליה. ובנהמא ותמרי בברכה אחרונה היכא דאכל נהמא וקסבר תמרי אבל פתח ובריך בא"י אמ"ה אדעתא לברוכי בתמרי שהוא על העץ ועל פרי העץ וסיים בדנהמא ברכת המזון הו' בעיין שטועה בפתיחה ולא טעה בחתימה ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה ואי אכיל תמרי וקסבר נהמא הוא פתח ובריך

---

[1]) לדעתי י"ל הטעם כמו שכתב התוס' במגלה י"א לד ב' ד"ה שכבר דהאי תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק אבל תפילין יש שעה קבוע כמו באכילת סוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה. וזה ברור לדעתי לפי השקפה ראשונה. — עיין בתוס' ר' יהודה חסיד על מס' ברכות ותוס' הרא"ש.

בא״י אמ״ה אדעתא לברוך ברכת המזון וסיים בדתמרא שהוא על העץ ועל פרי העץ יצא שאפי׳ סיים בדנהמא נמי יצא מאי טעמא תמרי נמי מיזן זייני הכי פירושא דהא שמעתא לגרסת הרב אלפסי ז״ל והוא הולך בפירושה כפי׳ רש״י ז״ל. ויש לראב״ד ז״ל פי׳ אחר בשמועה זו לגרסת הרב אלפסי והוא רחוק מדעתי, גם מה שפירשתי לדעת הרב ז״ל הוא רחוק מהדעת לומר שכשברך בא״י אמ״ה ולא גמר שיצא ידי ברכה.

מתני׳ מקום שאמרו להאריך אינו רשאי לקצר לקצר אינו רשאי להאריך איכא מאן דאמר דוקא בברכת השכיבנו שאינו רשאי להאריך משום דמאי דתקינו רבנן הוא כגאולה אריכתא ואין לו להוסיף עליה כדי שיסמוך גאולה לתפלה אבל בברכות של ק״ש רשאי להאריך ועל זה נהגו בפייטי׳ לומר הפיוטים בברכות ק״ש. ועוד יש לפרש מקום שאמרו להאריך מטבע ארוך אינו רשאי לעשות מטבע [קצר, קצר אינו רשאי לעשות מטבע] ארוך אבל מטבע ארוך רשאי להאריך.

ירושלמי [1]) אלו ברכות שמקצרין בהן המברך על המצות ועל הפירות וברכת זמון וברכה אחרונה של ברכת המזון.

סליק פרק ראשון.

פרק היה קורא.

היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיון לבו יצא ואם לאו לא יצא. גמרא. שמעת מינה מצות צריכות כונה מאי אם כיון לבו לקרות הא קא קרי דילמא הקורא להגיה, וכן הלכתא שאם אינו קורא להגיה אפילו לא כיון לבו לצאת דמצות אינן צריכות כונה וכבר בארתיה במס׳ ר״ה.

ודע כי ג׳ כונות חלוקות זו מזו כונת הלב וכונת קריאה וכונת לצאת, כונת הלב לא בעינן אלא בפסוק ראשון, כונת קריאה בעינן בכל הפרשיות שאם קורא להגיה לא יצא. כונת לצאת לא בעינן אפי׳ בפסוק ראשון, ויש בו כונה כידיעי׳ (?) ולא הוזכרה בשמועה זו אלא בסוף פרק זה והוא שלא יעסוק במלאכתו בפסוק ראשון ולא משום כונת הלב אלא כי היכי דלא לישניה עראי דכתיב ודברת בם עשה אותם קבע.

---

[1]) וכן בתוספתא פ״א ועוד שם אלו ברכות שמאריכין בהן ברכת תענית וברכת של ר״ה וברכות יה״כ.

אמר רבא[1]) הימים שהיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע אינו פוסק ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק, פי׳ רבינו האיי ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל הני כק״ש ליראה ולכבוד ולכל אדם. ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל לאו דוקא גומר דאפי׳ אתחולי אינו מתחיל אלא איידי דקאמר ברישא ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל נקט סיפא גומר והוא הדין להתחיל והכי תניא בפרק במה מדליקין תנא לא יתחיל ואם התחיל גומר וכן כתב הרב אלפסי ז״ל.

מתני׳. הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא ור׳ יוסי אומר לא יצא, ואמר רב יוסף מחלוקת בק״ש אבל בשאר מצות דברי הכל יצא והלכתא כרב יוסף. והילכך הא דתנן הכל כשרין לקרוא מגלה חוץ מחרש שוטה וקטן. הכי קאמר חוץ מחרש דלכתחלה הוא דלא אבל דיעבד[2]) שפיר דמי דהא בשאר מצות דברי הכל יצא. שוטה וקטן אפי׳ דיעבד נמי לא.

הא דתנן רחץ לילה הראשון שמתה אשתו, ואמרי׳ עלה בגמרא אלמא קסבר אנינות לילה דרבנן פי׳ שיום המיתה אינו תופס לילו וכן הילכתא והא דתנן בפרק אין מגלחין אצל אינו נוהג אבלותא ברגל דכתיב ושמחת בחגך אי אבלות דמעיקרא הוא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד דשמעי׳ מינה דאיכא חיובא דאורייתא בתר דנפיק ליה יומא קמא ההוא יום מיתה, התם לאו באבלות שבעה אלא באבלות שלשים שהוא תספורת מן התורה שלשים דכתי׳ בבני אהרן ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו ולא תמותו הא אחר שלא פרוע ושלא פרים חייב מיתה וגמרי׳ פרע מנזיר דכתיב גדל פרע שער ראשו והוא ל׳ יום דכתיב ביה יהיה בגימטריא ל׳ אלמא אבלות תספורת ל׳ יום הוא מן התורה ועלה אמרי׳ התם אי אבלות דמעיקרא הוא כגון ח׳ ימים לפני הרגל אתי עשה דרבים ומבטיל ליה ומגלח ערב הרגל. והרב אלפסי כתב בענין אחר ומה שכתבתי הוא הנכון וכן פי׳ הראב״ד ז״ל.

---

[1]) בכ״מ בתוס׳ ר׳ יהודה החסיד ובתוס׳ הרא״ש.
[2]) וכן פי׳ בעל המאור לדעת הרי״ף ועי׳ בב״ח סי׳ תרפ״ט ועי׳ בט״ז.

פרק מי שמתו.

הא דתניא מי שמתו מוטל לפניו אינו מברך ואינו מזמן ואין מברכין עליו ואין מזמנין, פי' אינו[1]) צריך לברך המוציא וברכת המזון, וגם אינו מצטרף לזימון ואינו מזמן על אחרים מפני שאינו מחויב בדבר.

תניא המשמר את המת אעפ"י שאינו מתו פטור מק"ש ומתפלה ומן התפלין ומכל המצות האמורות בתורה היו שנים זה משמר וזה קורא בן עזאי אומר היו באין בספינה מניחו בזוית זו ומתפלל בזוית אחרת ולית הלכתא כותיה דחיישי' מן העכברים.[2])

ר' חייא ור' (יוחנן) [צ"ל יונתן] הוו אזלי בבית הקברות הוה [קא] שדי תכלתיה דר' (יוחנן) [צ"ל יונתן] על קברי א"ל ר' (יוחנן) [יונתן] דלייה שלא יאמרו למחר באים אצלינו ועכשיו מחרפי' אותנו, משמע מהכא שאין עושין ציצית לתכריכי המת. ותניא[3]) נמי הכי אבא שאול בן בטנית היה אומר לבניו קברו אותי תחת מרגלותיו של אבא והתירו תכלת מטליתי, וקשיא הא דגרסי' במנחות בפרק התכלת אמר רב טובי בר קנסא אמר שמואל כלי קופסא[4]) חייבית בציצית, אמר רבא ומודה שמואל בזקן שעשה לכבודו שפטורה מאי טעמא אשר תכסה

---

[1]) וכן פירש"י משמע מלשון שאין צריך שאם רוצה לברך הרשות בידו. ור"י פירש דאסור לברך וכן איתא בירושלמי אם רוצה להחמיר אין שומעין לו גם אחרים שברכו אין האוננים עונין אחריהם אמן.

[2]) אפילו בספינה חיישינן לעכברים, אלא זה משמר וזה קורא, וזה משמר וזה קורא וכל הפוסקים השמיטו דין באין בספינה.

[3]) בתוס' שבועות פי"ג — אבל תוס' ר' יהודה החסיד כתב שאין להביא ראיה שלא היו למתים ציצית, כי אפילו היו להם כיון שאין מקיימין מצות קרי לועג — ובתוספות יש מפרשים שההיא שעתא שמתעסקין בו להוליכו לקברו מטילין לו ציצית משום לועג לרש שמתכסין אותו יש להן ציציות והוא אין לו וכשמשימין אותו בקבר אז מסירין אותן (תוס' הרא"ש) וכתב הרי"ם ז"ל למה שאומרים שיש במדרש שנסמכה פרשת מקושש לפרשת ציצית לומר לך שהמתים חייבים בציצית שאותו מדרש סובר כשמואל דמצות אין בטלות לעתיד לבא והיינו איכא להטיל עליהן ציצית. ומה שנהגו עכשיו להסיר ציצים מן הטליתות של מתים משום דקי"ל כר"י דמצות בטילות לעתיד לבא. עכ"ל יע"ש.

[4]) ד' מ"א.

בה אמר רחמנא והיא לאו לאבסויי הוא עבידא בההיא שעתא ודאי בעינן משום דכתיב לועג לרש. ומדקאמר בעי לזה ולא אמר בעינן מניה אלמא מטילי' לה קא' דקשיין אהדדי. וכתב הרב בעל המאור במס' מועד קטן[1] שמעתי [עליה] בשם הרב ר' יצחק בר' מלכי [צדק] הלכה למעשה כשנושאין את המת לבית הקברות מוציאין טלית שהניח לתכריכין מן הקופסא והיא (זמן לה) [אית ליה] ציצית מפני שעשאוה לכבוד ולא לכסות בה וכורכין את המת ואותה שעה מטילין לה ציצית שלא יהיו נושאי המטה מעוטפי' בטליתיהן מצוייצים בציצית שלהן והוא הולך בלא ציצית ונראה כעובר משום לועג לרש וכשנונזים אותו בקבר מסירין לו הציצית לקיים דברי ר' יוחנן דאמר מצות בטלות לעתיד לבא. כל זה כתב הרב ז"ל ואע"ג דאשכחן במתי מדבר שהיה להן ציצית בפרק המוכר את הספינה שאני התם[2] מפני שהיו קוברין את עצמם בחייהן ולא היו יודעים אם יקומו.

אמר ר' יהושע בן לוי בכ"ד מקומות מנדין על כבוד הרב וכולן שנינו במשנתנו אמר ליה ר' אלעזר היכא אמר ליה לכי תשכח דק ואשכח תלת המספר[3] אחר מטתן של תלמידי חכמים והמזלזל בנטילת ידים והמגים דעתו כלפי מעלה.

אמר רב יהודה אמר רב המוצא כלאים בבגדו פושטן ואפי' בשוק שנאמר אין חכמה ואין עצה ואין תבונה[4] לנגד השם כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב, ודוקא בכלאים דאורייתא שהוא שוע טווי ונוז אבל בכלאים דרבנן שהוא שוע[5] או טווי או נוז אין פושטו בשוק דגדול

---

1) בסוף המס' ועיי"ש כי הלשון משונה שם קצת.
2) עי' במדרש איכה רבתי.
3) זה הגירסא היא נכונה, דלפי סדר המשנה בעדיות אחרי שנזכר שמה מעשה דעקביא קודם לנדוי של אליעזר בן חנוך. ולפי הגירסא שלנו כתב הרא"ש שנקט המאור קודם שכבר ידענו ממ"ק דמשנה איך שנידו בענין נטילת ידים. אבל לא צריך לזה והר"ם הביא ג"כ גירסא זו וכתב דכל הענין לא הובא כאן אלא מפני הא דמספר. ועי' בגל"ש.
4) עיין גמרא ודקדוקי סופרים.
5) זה דעת הראב"ד ודעת הרא"ש בתוס' הרא"ש, אבל לא כן דעת הרמב"ם ז"ל.

כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה ומאי הוא לאו דלא תסור דכל דרבנן אלאו דלא תסור אסמכינהו.

תניא קברו את המת וחזרו ולפניהם שני דרכים אחת טהורה ואחת טמאה באין בטהורה בא עמהם בטהורה באין בטמאה בא עמהם בטמאה[1]) משום כבודו, פי׳ ואע״ג שהוא כהן, ואוקי׳ בבית הפרס דרבנן דאמר רב יהודה אמר שמואל מנפח אדם בית הפרס והולך, ורב יהודה (משום ר׳ יהודה) בר (אמי) [צ״ל: אשי משמיה דרב[2])] אמר בית הפרס שנדש טהור אלמא דרבנן הוא אבל בטומאה לא שרינן ליה. תניא אמר ר׳ (אלעי) [צ״ל: אלעזר] ב״ר צדוק מדלגין היינו על גבי ארונות של מתים לרוץ לקראת פני[3]) מלכי׳ ואוקי׳ כדרבא דאמר דבר תורה [אהל כל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה שאין בו חלל טפח אינו חוצץ [ורוב ארונות יש בהן חלל טפח] וגזרו על שיש בהם חלל טפח משום דאין בהן והכא משום כבוד מלכות לא גזרו רבנן, ואנו[4]) רגילין להקשות תיפוק ליה משום ארון נופיה דהא קיימא לן גולל ודופק מטמא באהל מן התורה כדאיתא בפרק הערל והרוטב ובפרק המקשה לילד ואנו רגילין לומר בפירוק קושיא זו אעפ״י שגולל ודופק מטמא באהל אין כהן מוזהר עליו דתניא בתוספתא[5]) דמכות זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליו כהנים לוקי׳ עליו את הארבעים וכל הטומאה מן המת שאין הנזיר מגלח עליו כהנים אין לוקין עליו. ותנן במס׳ נזיר פרק כהן גדול [נ״ג ע״ב] על אלו טומאות אין הנזיר מגלח עליו הסככות והפרעות ובית הפרס וארץ העמים והגולל והדופק וכלים הנוגעים במת,

---

[1]) בגמרא דילן: בא בטהורה באין עמו בטהורה בא בטמאה באין עמו בטמאה. ועיין דקדוקי סופרים במקומו. ולפי הגרסא המובאה פה צ״ל: משום כבודם.

[2]) זהו גי׳ גמרתנו, ויש גירסא אחרת והיא האמתית: רב יהודה בר אמי משמיה דר׳ יהודה (ראה ד״ס). ונראה כי גירסא זו היתה לפני בעל ההשלמה והמעתיק החליף את השמות.

[3]) מלשון רבינו משמע שמטמא לראות אפילו לקראת מלכי אומות העולם מדנקיט סתם, וכן משמע בירושלמי הו מדלא גריס ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם. אבל הבבלי מדוקא לקראת מלכי ישראל. ועיין דקדוקי סופרים.

[4]) עי׳ בתוס׳ ר׳ יהודה חסיד.

[5]) סוף פ״ג ע״ש. והתוס׳ הביאו ראיה זו מפ״ד דשמחות.

הא למדת שאין הנזיר מגלח עליו וכיון שאין הנזיר מגלח עליו אין כהן עובר עליו, ואעפ״י שכהן מוזהר עליו מן התורה שלא ליכנס בביה״ק מדאקשינן בפ׳ אלו מציאות גבי היה כהן והוא בביה״ק פשיטא מי אתי עשה ודחה לא תעשה ועשה שאני בית הקברות דכיון שהמת נקבר שם הוה ליה טומאה רצוצה ובוקעת ועולה והוה ליה טומאת מת עצמו אבל גולל ודופק וכלים הנוגעים במת והוא הדין לחרב אעפ״י שהוא כחלל ומטמא באהל לדברי רבי׳ יעקב ז״ל אפי׳ הכי [אין] כהן מוזהר עליו דהוה ליה כלים הנוגעים במת. הרב ר׳ יצחק בעל התוספות כתב בפ״ק דשבת דלא אמרי׳ חרב[1]) הרי הוא כחלל אלא לענין מגע אבל אינו מטמא באהל. וקשיא ליה הא דתניא במס׳ נזיר בפ׳ כהן גדול [דף נ״ג ע״ב] וכל אשר יגע על פני השדה זה המאהיל על פני המת בחלל (אבל הנחלל מן המת) [אבר מן החי] ויש לו להעלות ארוכה חרב הרי הוא כחלל. ותניא גבי נגיעה (אבל) [וכל] הנוגע בעצם זה עצם כשעורה או בחלל זה (ה)אבר הנחלל מן החי ואין בו כדי להעלות ארוכה וכו׳ אלמא מדכתב רחמנא גבי מאהילין ולא כתביה גבי מגע ומשא אלמא באהל נמי מטמא, ומיהו אין כהן מוזהר עליו דהוה ליה כלים הנוגעים במת. אח״כ מצאתי לראב״ד ז״ל שכתב כדברי בעל התוספות[2]) שאין חרב מטמא באוהל ועל הראיה שכתבתי כתב בזה הלשון ואני אומר אינה ראיה שלא היה לו לכתבו המקרא הזה לפי שהוא כאן בהזאה והזה על האהל ועל הכלים ועל הנפשות אשר היו שם ועל הנוגע בעצם ואי כתב רחמנא הכא חלל חרב הוה אמינא מה חלל אין לו טהרה במקוה אף חרב לאפוקי מידי טהרה אקשיה רחמנא לחלל משום הכי כתבה רחמנא גבי מי טמאים והדר כתבה, פי׳ גבי טהרה שהוא ככל הכלים לקבל הזאה מכל מקום בין לדברי בין לדבריהם כהן אינו מוזהר עליו בין למגעו בין למשאו ולא באהל דהיינו כלים הנוגעים במת שאין הנזיר מגלח עליהם ואין כהן מוזהר עליהם, כל זה כתב הראב״ד. וכתב[3]) הרב דודי ר׳ אשר בפ״ק דשבת דחרב מטמא באהל כחלל אבל לעולם אימא לך היכא דנטמא חרב משום אהל לא אמרי׳ חרב הרי הוא כחלל.

איבעיא להו[4]) נשים בברכת המזון מדאורייתא או מדרבנן למאי נפקא

---

1) עיין בכ״מ פ״ה מה׳ טומאת מת ה״ג.
2) ראה תוס׳ רשב״א סי׳ תע״ו.
3) עי׳ בשה״ג.
4) בש״ס דילן (ברכות כ׳ ע״ב) א״ל רבינא לרבא.

מינה לאפוקי רבים ידי חובתן אי אמרת דאוריתא אתא דאורייתא ומפיק דאורייתא אי אמרת דרבנן הוה ליה אינו מחוייב ואינו מוציא הרבים ידי חובתן. ת״ש באמת אמרו בן מברך לאביו [ועבד מברך לרבו] ואשה מברכת לבעלה אבל אמרו חכמים תבא מארה לאדם שאשתו ובניו מברכי׳ לו אי אמרת בשלמא דאורייתא, אתי דאורייתא ומפיק דאורייתא אלא אי אמרת דרבנן (היכי) אתי דרבנן ומפיק דאורייתא, ולטעמיך קטן (מי איכא מאן דאמר דאורייתא) [בר חיובא הוא] אלא הכא במאי עסקינן כגון שאכל שיעורא דרבנן שהוא כזית[1]) דאתי דרבנן ומפיק דרבנן, ולא אפשיט הילכך אין האשה מוציאה רבים ידי חובתן דילמא דרבנן הוא משום דכתיב ואכלת ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר נתן לך מי שיש לו חלק בארץ יצאו נשים[2]) שאין להם חלק בארץ בשביל עצמן אלא משום מורישיהן כבנות צלפחד. והא דאמרי׳ הכא דכזית הוא איכא לאקשויי עלה מהא דאמרי׳ בפ׳ שלשה שאכלו [דף מ״ח.] שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד אלא הכי קאמר ר׳ יוחנן להוציא את הרבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן, ואנו רגילין בפרוק קושיא זו לומר דהכי קאמר התם שמעון בן שטח דעבד לגרמיה הוא דעבד דאפי׳ לא אכל אלא כזית אינו יוצא בברכת שמעון בן שטח ששתה כוס של יין אלא הכי אמר ר׳ יוחנן להוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל כזית דגן והוא שאכל האחר כזית דאתי דרבנן ומפיק דרבנן אבל אם אכל האחר שיעורא דאורייתא אין זה שאכל כזית מוציאו ואעפ״י שהוא מחויב בדבר אי אכל שיעורא דאוריתא שכשם שהאשה והקטן שאינן חייבים אלא מדרבנן

---

[1]) בנוסחתנו חסרים המלים „שהוא כזית".

[2]) עיין תוס׳ ד׳ כ׳ ע״ב ותימא כהנים נמי תבעי שהרי לא נטלו חלק בארץ וע״כ לא יוציאו אחרים ידי חובתן בברכת המזון, אלא י״ל דטעמא משום דכתיב על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלמדתנו ונשים ליתנהו לא בברית ולא בתורה ואמרינן מי שלא אמר ברית ותורה בברכת המזון לא יצא ידי חובתו וכו׳ אבל לא צריך לזה שבתוספתא אמרינן אמר ר׳ יוסי ר׳ אליעזר היה אומר הכהנים היו מביאין ולא קורין לפי שלא נטלו חלק בארץ ואני אומר מביאים וקורים כשם שנטלו לוים כך נטלו כהנים בשדה מגרש ור״י ור׳ אליעזר הלכה כר״י ועי׳ במרדכי — וע׳ בס׳ יהושע שהיו להם ערים לבני אהרן. ועי׳ בתוס׳ ר״ה ועי׳ תוס׳ פסחים דף ד׳ מי שאין לו קרקע פטור מן הראיה. ל״ע לפי זה איך הדין עם כהנים. אבל לפי מה שכתבתי ניחא ועוד שהכהנים מוכרחים לבא להקריב קרבנות ולא צריך להם קרקע.

מוציאים מי שאכל כזית ואעפ"י שהוא מחייב מן התורה אם אכל כשיעור השתא מיהת כיון דלא אכל אלא כזית אינו מחיב בדבר קרינא ביה הכי נמי זה מחייב מן התורה אם לא אכל כשיעור אלא כזית בלחוד הוא דאכל אינו מחיב בדבר קרינא ביה ואינו מוציא מי שאכל שיעורא דאוריתא. והרב בעל המאור כתב מי שאינו מחייב בדבר אם שבעו אפי' לא אכל אלא כזית דהא שיעור דרבנן מוציא אחרים שאכלו כדי שבען אפי' קטן ואשה שאינן מחיבין בדבר כלל אין מוציאין אלא מי שאכל כזית דהוא שיעורא דרבנן כך פרש"י ז"ל.

והראב"ד דחה סוגיא זאת ואמר דכזית שיעורא דאוריתא הוא והילכך אשה חייבת בברכת המזון ומה שאמרו בן מברך לאביו אוקימנא בירושלמי בעונה אחריו אמן כי ההיא דתנינן תמן מי שהיה עבד או קטן או אשה מקרין אותו עונה אחריהן מה שהן אומרין ולא נהיר מדלא שני ליה הכי בתלמודא דידן ומה שכתבתי הוא הנכון.

מתני'. בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה, פי' אינו מברך אפי' בהרהר[1]) ועל המזון מברך לאחריו בהרהר ואינו מברך לפניו אפי' בהרהר (ועל המזון) ואוק' בגמ' דבדאוריתא מהרהר ובדרבנן אינו מהרהר.

גמרא. אמר ר' אבינא זאת אומרת הרהור כדבור דמי [דאי ס"ד לאו כדבור דמי] למה מהרהר אלא מאי כדבור דמי יוציא בשפתיו לא[2]) כדאשכחן בסיני ורב חסדא אמר לא כדבור דמי (למה מהרהר אלא מאי כדבור דמי) [דאי ס"ד הרהור כדבור דמי יוציא בשפתיו ואלא מאי הרהור לאו כדבור דמי למה מהרהר]. ומסיקנן אלא קרית שמע וברכת המזון דאוריתא תפלה דרבנן מסתברא דפלוגתא דר' אבינא בהרהר כדבור דמי או לא כדבור דמי (דהא) [דוקא] בבעל קרי דלר' אבינא אין צריך לחזור ולקרוא את שמע אחר שטבל ולרב חסדא צריך לחזור ולקרוא אחר שטבל אבל במי שאינו בעל קרי דכולי עלמא אינו יוצא בהרהור דמפלגי דר' יהודה ור' יוסי בהקורא את שמע ולא השמיע לאזנו ולא פליגי במהרהר

---

[1]) וכן פירש"י וכן משמע בגמרא (דף כ"ב) דקאמר בעל קרי שאין לו מים לטבול קורא ק"ש ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה ואוכל פתו ומברך לאחריו ואין מברך לפניו מהרהר בלבו ואינו מוציא בשפתיו.

[2]) ראה דקדוקי סופרים ברכות דף כ' סעיף ס'.

אלמא אפי' לר' יהודה צריך שיוציא בשפתיו. ופלוגתא דר' אבינא ורב חסדא אליבא דר' יהודה היא דאלו לר' יוסי כיון דאמר לא יצא לא שנא בעל קרי ושאינו בעל קרי לא יצא אלא פלוגתיהו אליבא דר' יהודה ולרב חסדא בעל קרי וטהור חד דינא אית להו שצריך שיוצא בשפתיו ולר' אבינא בעל קרי יוצא בהרהור והא דתניא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם ברך יצא תרגומא שהוציא בשפתיו ולא השמיע לאזנו. והא דאמר ר' מאיר נמי אחר כונת הלב הן הן הדברים תרגומו שהוציא בשפתיו ולא השמיע לאזנו דאי אמרת כונת הלב ממש שהוא הרהור אלמא אית ליה לר' מאיר הרהור כדבור אפי' בטהור וכל שכן בבעל קרי ואם כן היכי אמר רב חסדא אי כדבור דמי יוצא בשפתיו והא ר' מאיר דאית ליה הרהור כדבור ואפי' הכי תניא לקמן בעל קרי שאין לו מים לטבול מהרהר ואינו מוציא בשפתיו דברי ר' מאיר אלא לאו ש"מ כדפירשנו.

ולענין פסק הלכה הא פריש' דבאיניש דעלמא דכולי עלמא לאו כדבור דמי. ובעל קרי הא נהגו העם לקרוא ולהתפלל בלא טבילה וסמכו על מה שאמרו נהוג עלמא כר' יהודה בן בתירא ובטלוה לטבילה ואין צריך לא טבילה ולא ט' קבין, וראיה לדבר מאותו תלמיד שהיה מגמגם למעלה מדר' יהודה בן בתירא שלא היו עליו אפי' ט' קבין ואמר לו פתח פיך ועוד ראיה מן הירושלמי דתני יום הכפורים אסור ברחיצה ובתשמיש המטה ואמר דתשמיש המטה איצטריך למיתני במקום שאין טובלין. מה שכתב הרב אלפסי ז"ל שאין הצבור מביא עולות נדבה אעפ"י שמצינו מותרות לנדבת צבור[1]) מיהו אין צבור מביאין שקלים לכתחלה שתהא דינתם להעלות עולת נדבה, והא דתניא בספרי תקריבו מלמד שהצבור מביאין עולת נדבה תרגומא אמותר לשנה אבל לכתחלה אין מביאין שקלים לעולת נדבה.

אמר רב יהודה אמר שמואל היה עומד (ומתפלל) [בתפלה] ונזכר שהתפלל פוסק אפי' באמצע ברכה איכא דמפרש פוסק אם ירצה ומיהו אם רצה לגמור בתורת נדבה יגמור. והרב אלפסי ז"ל פי' שאין לו[2]) רשות לגמור ומסתברא

---

[1]) עיין בהמאור ובר"י.

[2]) והדעת נותן כן דתפלות כנגד תמידין תקנום הילכך צריך לפסוק אפילו באמצע ברכה דאם היה גומרה הוי כמקריב שני תמידין בשחרית ועוכל

כותיה מדאמרינן לקמן א״ר יהודה אמר שמואל התפלל ונכנס לביהכ״נ ומצא צבור שמתפללים אם יכול לחדש בה דבר (מתפלל) [יחזור ויתפלל] ואם לאו אל יתפלל וצריכא דאי אשמעינן הך קמייתא וכו׳ והא ודאי בהך בתריתא דצבור דאמר אל יתפלל אין לו רשות להתפלל ואי קמייתא דאמר פוסק יש לו רשות לגמור אמאי קאמר וצריכא הא ודאי צריכא דבקמייתא יש לו רשות לגמור ובבתרייתא אין לו רשות לגמור ולהתפלל. וכי תימא בתריתא נמי דקאמר ואם לאו אל יתפלל אין חובה עליו להתפלל קאמר אם כן יכול לחדש בה דבר נימא שחובה עליו להתפלל אלא ודאי אסור להתפלל קאמר מפני שנראית תפלתו חובה כתפלת צבור אבל אם יכול לחדש בה דבר מוכחא מלתא דתפלת נדבה היא. אלא ודאי כפי׳ הרב אלפסי מסתבר.

הא דבעי מיניה מרבה בר אבוה הני בני דרב דטעו ומדכרי דחול בשבת מהו שיגמורו אמר להם גומרין כל אותה ברכה. מסתברא לי דבתפלת מוספין אין גומר הברכה מדקאמרי׳ התם גברא בר חיובא הוא ורבנן הוא דלא אטרחוה מפני כבוד השבת ופי׳ גברא בר חיובא הוא בשמנה עשרה ואלו במוספים לאו בר חיובא הוא בשמנה עשרה כלל דהא מוסף דר״ח ליכא כבוד שבת ולא מצלינן שמנה עשרה וכן ה״פ במז״ל. והראב״ד ז״ל כתב דבמוסף נמי גומר הברכה והביא[1]) ראיה מן הירושלמי ולא בריר לי.

ספק קרא ק״ש ספק לא קרא אינו חוזר וקורא פי׳ בברכותיה אבל שלא בברכותיה ודאי קורא דהא אמרן בפ׳ היה קורא טעה בין כתיבה לכתיבה חוזר לכתיבה ראשונה והלכתא ק״ש דאוריתא וחוזר וקורא בברכותיה. וראיה לדבר הא דאמרי׳ בפ׳ במה מדליקין אמר אביי ודאי דדבריהם בעי ברוכי ספק דדבריהם לא בעי ברוכי.

משום בל תוסיף ואפילו אם היה רוצה לגומרה בתורת נדבה לא מצינו קרבן חציו חובה וחציו נדבה — כן כ׳ תוס׳ הרא״ש — אבל אינו מדויק היטב, הא זה חסר חובה וחסר נדבה וא״כ אף בזה עובר משום בל תוסיף — ומכלל דבריו יש ללמוד מכאן לענין קרבן.

[1]) ירושלמי פ׳ תפלת השחר יע״ש ומשמע מתוך הירושלמי שהיו מתפללין במוסף שבחול כגון בר״ח או בחול המועד י״ח ברכות. — ובתוספתא דברכות משמע שבמוספים מתפלל ז׳ — ויש שאין לגרוס בירושלמי הם בא ומכאן כשהן מתפללין של מוסף דומה לו להזכיר בתפלת המוסף דין זה בתפלה של חול כמי היה יכול להשמיענו — וא״ש.

רבא אמר רוב עמי הארץ מעשרין הן, וש"מ רוב עמי הארץ מעשריי הם הא פלגא ופלגא בעי לברוכי כאן שמצות מעשר מן התורה, ודוקא בדבר שבודאי מן התורה שייך בו חיוב כגון ק"ש ומעשר אבל בדבר שמתחלתו ספק כגון ספק ערלה דבושה כתב הריא"ף ז"ל בפ' ר' אליעזר דמילה דלא מברכינן עלה אעפ"י שחיוב מילה הוא מן התורה.

אמר רב נחמן בר יצחק נהוג עלמא כהני תלת סבי כר' יהודה בן בתירה בטבלה[1]) וכר' יאשיה בכלאים וכר' אלעאי בראשית הגז. כר' יהודה בטבלה הא דאמרן פי' ואפי' ט' קבין ואמר לו ר' יהודה בני פתח פיך ויאירו דבריך. כר' יאשיה בכלאים דתניא ר' יאשיה אומר לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפלת יד. פי' וחייב שתים אחת משום כלאי זרעים ואחת משום כלאי הכרם ואם אין שלשתם במפלת יד אם זרע חטה ושעורה חייב משום כלאי זרעים ואם חטה וחרצן פטור מכלאים.

והראב"ד ז"ל כתב דבחטה וחרצן איכא משום כלאי זרעים ובזה לא ירדתי לסוף דעתו. וכן כתב הרב ר' משה שאם זרע זרעים וזרע אילן יחד אין בו משום כלאי זרעים. ולמאי דכתב הראב"ד ז"ל קשיא לי הא דגרסי' במס' בכורות בפ' מעשר בהמה [דף נ"ג:] מנין שאין תורמין ממין על שאינו מינו אמר ריש לקיש כל חלב יצהר וכל חלב תירוש ודגן אמרה תורה תן חלב לזה ותן חלב לזה, אשכחן תירוש ויצהר (דגן ויצהר) תירוש ודגן דגן ודגן מנין ק"ו ומה תירוש ויצהר שאין כלאים זה בזה אין מתעשרין מזה על זה תירוש ודגן דגן ודגן שהם כלאים זה בזה אינו דין שלא יתעשרו מזה על זה. ולר' יאשיה דאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד היכי מייתי לה אלמא חטה וחרצן אינן כלאים זה בזה אפי' דרך זריעה דאם כן ק"ו איתיה[2]). ומהכא משמע נמי לכאורה דחטה וחרצן או שעורה וחרצן אינן אסורים בהנאה דאם כן ק"ו איתיה. ופי' דגן ודגן חטים ושעורים שהכל נקרא דגן. ואם אינן שלשתן במפלת יד אינו חייב משום כלאי הכרם ומיהו אם זרע שני מינים בכרם הנטוע כבר אסור בהנאה שהרי אמרו המעביר עציץ נקוב בכרם הרי זה קדש מדכתיב המלאה הזרע וכדאיתא בפ' כל שעה זרוע מעקרו בהשכשה זרוע ובא הוסיף אין לא

---

[1]) צ"ל בדברי תורה והסדר הוא כמו בנוסח הכ"י המובא בד"ס וכן הסדור גם ברי"ף ורא"ש ופסקי רי"ד. (עיין ד"ס הערה ג')

[2]) עי' בכל זה בתוס' ר' יהודה חסיד.

הוסיף לא ואם זרע מין אחר בכרם כיון דנהגו עלמא כר' יאשיה מיחזי שמותר באכילה ובהנאה דלא אמר רחמנא פן תקדש אלא כגון ג' מינים שיש כרמך וכלאים אבל במין אחר וחרצן כשם שמותר לזרוע כר' יאשיה כך מותר באכילה ובהנאה, וי"א דלא עבדינן כר' יאשיה אלא לענין זריעה שמותר לזרוע מין אחד בכרם ומיהו אם זרעו אסור בהנאה. ונראה כי הרב ר' משה ז"ל הכי סבירא ליה, ולא מיחוור דא"כ אמאי נהוג כר' יאשיה אם אסור בהנאה הזרע והכרם.

ובמסכת קדושין פרק ראשון [דף ל"ט ע"א] אמר רב (נחמן) [צ"ל: חנן] ורב ענן הוו אולי באורחא חזו ההוא גברא דקא זרע [חטי ושערי] ביני גופני אמר ליה ליתי מר ולישמתיה אמר ליה (הא) [לא צהריתו] לא קיימא לן כר' יאשיה, ואם היה אסור בהנאה למה היה זורע ביני גופני. וכלאי הכרם אסורין בארץ מן התורה ובחוצה לארץ מדרבנן הילכך ספקן מותר וכדתנן כרם הנטוע ירק וירק נמכר בארץ ישראל אסור וכו' בחוץ לארץ יורד ולוקט ובלבד שלא ילקוט ובארץ ביד נמי שהן אסורים מן התורה דוקא קנבוס ולוף שאר זרעים דרבנן היא, ורבו הפירושים בזה כמו שכתוב בספר הישר. וטעם קנבוס ולוף מצאתי מונה בספר אבא מרי ז"ל בפ' הקומץ כדתנן היה שדהו זורעה קנבוס ולוף לא יביא זרע לשם מפני שעושות לשלש שנים והא דאמרי' התם שאר זרעים דרבנן פי' שאר זרעים שאינם מחמשת המינים אבל חמשת המינים דאוריתא נינהו מדקאמר עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן, והראב"ד ז"ל פי' דהא אמרי' קנבוס ולוף אסרה תורה דוקא למסרינהו בהנאה אבל לזריעה שאר זרעים נמי אסורים מן התורה והוי יודע דבכלאי זרעים לא בעינן במפולת יד דתנן בפ' שני דכלאים היתה שדהו זרועה חטים ונמלך לזרעה שעורים ימתין לה עד שתתליע וכו' ובפרק כל שעה נמי אמרי' קלח של כרוב שהוקשה נותנים לה בית רובע. ומסתברא דאפי' לר' יאשיה משום דכתיב שדך אבל כרמך הוא חרצן. וכלאי זרעים בחוצה לארץ מותרין לזרען ואף בארץ שהן אסורין מן התורה אם זרען מותרין באכילה והכי איתא בפ"ק דקדושין, ובפרק כל הבשר נמי אמרינן כלאי זרעים ליתסרו דהא לך הוא. ועוד שנינו במס' כלאים כלאי זרעים אסורין לזרוע ולקיים ומותרין באכילה כדר' אלעי בראשית הגז דאמר אינו נוהג אלא בארץ. ופר"ש במס' חולין והוא הדין למתנות דתרויהו חד טעמא נינהו דגמרי' נתינה מתרומה.

הא דאיבעיא לן מהו שיכנס אדם בתפליו לבית הכסא קבוע וישתין

מים ואסיקנא אסור שמא יפנה בהן דוקא בשלובשן דרך מצותן אבל אם אוחזן בידו בית הכסא עראי דאיכא ניצוצות אסור בית הכסא קבוע דליכא ניצוצות שרי.

תני חדא כשהוא נפנה מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים ותניא אידך לאחריו טפח ולפניו ולא כלום ואוקי' אידי ואידי בגדולים ולא קשיא הא באיש הא באשה פי' באשה מאחריו טפח ומלפניו טפחיים לפי שאפשר לגדולים בלא קטנים ובאיש מלפניו ולא כלום. ומפורש בירושלמי שכן האשה מפשיל לאחוריו ומטיל מים[1]).

אמר ליה רב מרי לרב פפא יוצא שער בבגדו מהו קרי עליה שער שער. שאין בו משום ערוה.

אמר ר' יצחק טפח באשה ערוה למאי אילימא לאסתכולי בה והא אמר רב ששת למה מנה הכתוב תכשיטים שבחוץ עם תכשיטים שבפנים לומר לך כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאלו מסתכל במקום התורף אלא באשתו (ובדברי תורה אמאי לא אלא באשתו)[2]) ובק"ש.

אמר רב חסדא שוק באשה ערוה שנאמר (ישעיה מ"ז) גלי שוק עברי נהרות [וכתיב (שם) תגל ערותך וגם תראה חרפתך]. אמר שמואל קול באשה ערוה שנאמר (שיר ב') כי קולך ערב [ומראך נאוה][3]). אמר רב ששת שער באשה ערוה שנאמר (שם ד') שערך כעדר העזים. כלהו הני הלכתא ניהו ואפי' לרב הונא דאמר עגבות אין בהן משום ערוה הני שני עגבות דנגעי אהדדי אי נמי עגבות דנפשיה מגולות ולא מסתכל בהן אבל לאסתכולי ודאי אסור[4]) והא דאמרינן טפח באשה ערוה ואוקימנא באשתו ובק"ש פי' הראב"ד ז"ל דוקא ממקום צנוע ואתא רב חסדא למימר דשוק מקום צנוע באשה ואעפ"י שאינו צנוע באיש. אבל פניה וידיה ושערה מחוץ לצמתה שאינה מתכסה בהן אין חוששין להן מפני שרגיל

---

[1]) קשה עלי לתקן את דבריו כאן, ואת דברי הירושלמי לא מצאתי. אולי יש להגיה: „פי' באיש מאחריו טפח ומלפניו טפחיים לפי שאי אפשר לגדולים בלא קטנים ובאשה מלפניה ולא כלום" ויסכימו דבריו לפרש"י וסיעתו.

[2]) כ"ז מיותר לגבי שלפנינו וראה ד"ס במקומו מביא גי' אחרת אשר היתה אולי לפני ר' משולם אך המעתיקים השמיטוה.

[3]) ובירוש' חלה פ"ב ה"ג מביא את הפסוק (ירמיה ג') והי' מקול זנותה ותחנף הארץ וגו'.

[4]) ראה ירושלמי חלה פ"ב ה"ג.

בהן ולא סריד ובאשה אחרת ודאי אסור להסתכלי בה בשום מקום אפי' באצבע קטנה ובשערה ואסור לשמוע קול דבריה כדאמרינן בקדושין לישדר ליה מר שלמא לילתא אמר ליה הכי אמר רב הונא קול באשה ערוה ומשום שלום קאמר אלא הכל לשם שמים. כל זה כתב הראב״ד ז״ל.

הא דאמר רב המנונא[1]) צואה על בשרו או ידו מטונפות בבית הכסא מותר לקרוא ק״ש וק״ל כוותיה מדאקשינן מנה בפרק אמר להם הממונה [דף ל׳.] לרב פפא דאמר צואה במקומה אסור לקרות ק״ש כנגדה כך כתב הרב בהלכותיו מיהו ר״ש ז״ל כתב דמדרב חסדא נמי קא מקשי דעד כאן לא קאמר אסור אלא משום כל עצמותי תאמרנה אבל משום זוהמת הריח לא וקשיא לרב פפא מתרוייהו. הא דאמר להם הממונה מסתברא בצואה על בשרו והיא תחת בגדיו ואין ריחה נודף. וידיו מונחות בבית הכסא סתום ואין שם ריח.

תניא לא יקרא אדם ק״ש לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שיש בהן עורות[2]), פי׳ הא דקתני שיש בתוכן עורות אכלבים וחזירים קאי. ואיכא דאמרי הוא הדין נמי אצואת תרנגולים שמותר ולא מסתברא כותיה דגרסי׳ בפרק כל כתבי כופין קערה על צואה של תרנגולין מפני קטן ופרכי׳ גרף של רעי הוא. ובירושלמי (פ״ג ה״ה) ר׳ יוסי ב״ר חנינא מרחיקין מצואת החזיר ומצואת נמייה ותרנגולין ד׳ אמות ובלבד באדומים. קיימא לן במי רגלים רשומן ניכר מותר אם אינן מטפיחים ובטופח [ע״ם] להטפיח פליגי ר׳ יוסי ורבנן דרבנן סברי (לא) בעינן להטפיח והלכתא כרבנן. ואית דאמרי איפכא דלרבנן לא בעינן להטפיח ומסתברא כת״ק מדקאמר ר׳ יוסי כל זמן שמטפיחים.

תניא גרף של רעי ועביט של מי רגלים אסור לקרות ק״ש כנגדן [וכו׳] בין לפני המטה בין לאחר המטה רשב״ג אומר לאחר המטה קורא לפני המטה [אינו קורא אבל] מרחיק הוא ד׳ אמות וקורא, ר׳ שמעון בן אלעזר אומר אפי׳ בית (בת) מאה אמה לא יקרא (את שמע) עד [שיוציאם או] שיניחם תחת המטה (או עד שיוציאם).

אמר רב יוסף בעא[י] מיניה מרב הונא מטה פחות מג׳ בלבוד דמי

[1]) לפנינו איתא רב הונא וכן הוא בירושלמי.

[2]) עי׳ ברש״י ובתוס׳, בתוספתא ובמרדכי.

או לא [ג'] ד' ה' ו' ז' ח' ט' מהו י' ודאי לא אבעיא לי[1]) דכל י' רשות אחריתי הוא ולהאי פי' לרשב"ג קא מבעיא ליה דאמר אחר המטה קורא מיד אם תוצצת או לא עשרה ודאי תוצצת. ואית דגרסי' בעא מיניה רב יוסף מרב הונא מטה פחות משלשה כלבוד דמי ג' ד' ה' מהו עשרה ודאי לא מבעיא ליה דכל י' רשות אחריתי הוא. ולהאי גרסא משמע דלר' שמעון בן אלעזר קא מבעיא ליה דאמר עד שיניחם תחת המטה באיזה מטה הוא בפחות מג' ודאי כלבוד דמי וכמאן היא מג' ועד י' מבעיא ליה אבל עשרה פשיטא דלא כמכוסה הוא ולא מגני לצואה שתחתיה. הריא"ף ז"ל לא כתב מכל זה כלום דמשמע דהלכה כת"ק אפי' הכי אם כפי' השני הוה ליה למכתב הא מלתא משמע דבתחת המטה לא פליגי רבנן. ונראה[2]) כי הריא"ף ז"ל פי' כפי' הראשון דלרשב"ג קא מבעיא ליה וכיון דהלכה כת"ק לא שנא ג' ולא שנא ד' אינה תוצצת. ויש לפרש בעיא דרב יוסף נמי אדרבנן והכי קאמר בפחות משלשה ודאי אמרי רבנן דלא מפלגא אלא [מג'] ועד עשרה מי מודו דמפלגא או לא עשרה ודאי פשיטא דמפלגא וכיון שהרב לא כתבה אין לנטות מדבריו דלרשב"ג קא מבעיא להו כיון דהלכה כת"ק לא שנא שלשה ולא שנא עשרה אינה תוצצת ומרחיק ד' אמות.

פרק תפלת השחר.

תניא מעוות לא יוכל לתקון זה שבטל ק"ש של שחרית או ק"ש של ערבית או תפלה של שחרית או תפלה של ערבית[3]). ודוקא שבטל במזיד אבל שכח ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים ומסתברא דוקא תפלה אבל ק"ש אין חובה למי שטעה ולא קרא ק"ש ערבית לקרות שחרית שתים. והא דאמרי' הקורא מכאן ואילך לא הפסיד בברכות הני מלי רשות אבל חובה ליכא כדאמרי' אם לא עלה עמוד השחר חייבים אתם לקרות

---

1) הגי' הזאת היא משונה מהגי' שלפנינו ויש עוד גירסות אחרות במאמרי זו ראה אלפס ד"ס במקומו, וגם ר' משולם הביא אחת מהנה בהמשך דבריו והיא קרובה לגי' שלנו.

2) ראה רש"ס.

3) כנוסח הגמרא בחגיגה ט' ב', בילקוט קהלת א' ובה"ג. ראה ד"ס במקומו ובהגהות סי' ז'.

הא אם עלה עמוד השחר אינם חייבים. ועוד אמרינן הכא או דלמא תפלה דרחמי הוא וכל אימת דבעי מצלי משמע דתפלה דוקא אבל לא ק״ש.

והא דקתני בברייתא בטל דמשמע טעה לאו משום תפלה הוא דקאמר הכי אבל לק״ש הוא הדין לטעה. והרר״א כתב דהוא הדין לק״ש אם לא קרא ערבית קורא שחרית שתים ולדבריו מה ששנינו בפרק ראשון אם לא עלה עמוד השחר חייבין אתם לקרות דמשמע הא אם עלה עמוד השחר אין חייבים אתם בתורת ק״ש בעונתה. והסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם.

הא דתנן תפלת המנחה עד הערב ר׳ יהודה אומר עד פלג המנחה ואסיקנא השתא דלא אתמר הלכתא לא כמר ולא כמר דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד. פי׳ דעבד כר׳ יהודה והתפלל בפלג המנחה האחרון ערבית עבד ודעבד כרבנן והתפלל בו תפלת המנחה עבד. וכתב[1]) רבינו האיי (אלא) [ולא] שיהא עושה פעם כר׳ יהודה ופעם כרבנן שאם כן עליו הכתוב אומר הכסיל בחשך הולך אלא שיהא עושה מנהגו או כר׳ יהודה או כרבנן. ואע״ג דאסיקנא הכי מיתחזי כרבנן דהא אמרי׳ לקמן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה דילמא מיטרפא ליה שעתא והא מלתא לא שכיחא אלא בתפילת המנחה ואמרי׳ נמי במס׳ תענית [כ״ו:] והשתא דקי״ל כר׳ יוסי האידנא מ״ט פרסי (כבני) [כהני] ידיהו (בשעת המנחה [במנחתא דתעניתא] כיון דסמוך לשקיעת[2]) החמה קא פרסי כתפילת נעילה דמיא. אלמא תפלת המנחה סמוך לשקיעת החמה כרבנן ואפי׳ הכי אי עבד כר׳ יהודה עבד טעמיהו דרבנן בתפלת השחר ובתפלת המנחה משום דכתיב שנים ליום עולה תמיד חלק היום חציו לשחר וחציו לבין הערבים. וסבירא להו דבקר עד ו׳ שעות שהוא חום היום ועוד טעם אחר בבקר חלקהו לשני בקרים ור׳ יהודה סבירא ליה דבקר עד חום השמש שהוא ד׳ שעות. ועוד טעם אחר דסבירא ליה בבקר בבקר להקדים שעה אחת לבקר דכיון דכתיב שנים ליום עולה תמיד שהם שוים כשם שתמיד של שחר ד׳ שעות כך תמיד של בין הערבים ד׳ שעות דהיינו משש ומחצה עד י׳ ומחצה. ועוד נתנו לו רבי׳ שעה לשני (נזירי עזים) [גורי עצים] כדאיתא במס׳ [י]ומא בפרק בראשונה (כ״ו:).

רב צלי שבת בע״ש בפלג המנחה האחרון דסבר ליה כר׳ יהודה שאין זמן

---

[1]) בתוס׳ הרא״ש הביא ד״ז בשם גאון ההם.

[2]) בנוסחא שלפנינו: דבסמוך השקיעה.

תפלת המנחה אלא עד פלג המנחה ומכי שלים תפלת המנחה מתחיל זמן תפלת ערבית. אמר ליה ר' ירמיה בר אבא מי בדלת אמר ליה אנא בדילנא פי' מן המלאכה. ודוקא כה"ג דליכא טעות הוא שיש לו להבדיל מן המלאכה אבל אם נתקשרו השמים בעבים והתפלל ערבית ואחר כך זרחה חמה כיון שתפלתו בטעות היתה מותר במלאכה לא שנא יחיד ולא שנא צבור אלא שביחיד חוזר ומתפלל וצבור כיון שהתפללו אין חוזרים ומתפ' והכי הוא מסקנא דשמעתא. והא דאמרינן רב צלי של שבת בע"ש דוקא תפלה אבל ק"ש עד צאת הכוכבים ואע"פ שלא סמך גאולה לתפלה לית לן (הא) [בה] כיון דתפלת ערבית רשות ואפי' למאן דאמר חובה לית לן בה שמפני צורך שעה הוא מתפלל ומקדש מבעוד יום דהיה אוכל דאין קדוש אלא במקום סעודה וכיון שלא הגיע זמן ק"ש מותר לאכל קודם שיקרא ק"ש ואין ספק בזה. והיינו דאמר השתא קדיש בין ק"ש לתפלת ערבית ולא אמרי' קדיש בין ק"ש לתפלת שחרית משום דתפלת שחרית מיבעי ליה למסמך גאולה לתפלה ובתפלת ערבית לא.

הא דאמ"ר יהושע בן לוי כיון שהגיע זמן תפלת המנחה אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל לאו למימרא דאסור להתחיל ולאכול קודם שיתפלל דאם כן מאי למימרא מתני' היא בפ' יציאות השבת [ט' ע"ב] לא ישב אדם לפני הספר סמוך למנחה ולא לאכול וכו' אלא הכי קאמר שאעפ"י שהתחיל מפסיק ובהא לית הלכתא כותיה ואיתא להא מלתא בפ' יציאות השבת.

אמר ר' תנחום אמ"ר אסי טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה. מיתיבי טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים מחזירין אותו [וכו'] לא קשיא הא ביחיד הא בצבור בצבור מאי טעמא [לא] (מפני ששומע) [משום דשמעה] משליח צבור [אי הכי האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה מפני ששומע מש"ץ מבעי ליה] אלא אידי ואידי ביחיד ולא קשיא (כאן) [הא] דאדכר (מקמי) [קודם] שומע תפלה (כאן) [הא] דאדכר (ל)בתר ש"ת. ומדקאמר אידי ואידי ביחיד ולא אמר אידי ואידי בין ביחיד בין בצבור אלמא דוקא ביחיד אבל בצבור אפי' אדכר לבתר ש"ת אינו חוזר מפני ששומעה משליח צבור ואעפ"י שיש לבעל הדין לחלוק ולומר דכי אמר אידי ואידי רבותא אשמעינן דאפי' ביחיד אינו חוזר היכא דאדכר מקמי שומע תפלה אבל לעולם אפי' בצבור חוזר היכא דאדכר מקמי ש"ת אפי' הכי אידי דהוה

ליה למימר אידי ואידי ביחיד אלמא דוקא ביחיד אבל אפי' אדכר לבתר שומע תפלה אינו חוזר מפני ששומעה משליח צבור. וכן כתב הרב דודי ר' אשר ז"ל.

והא דאמרינן[1]) דאי אדכר בתר שומע תפלה חוזר לראש פי' בירושלמי חוזר לשומע תפלה ומדבר זה אתה למד דטעה ולא הבדיל בזה ובזה חוזר להבדלה ואין צריך לחזור ולהתפלל. וי"ל שאני הבדלה דלכתחלה יש לו להבדיל בתפלה ועקר את רגליו חוזר בתפלה. והכי מסתברא דמדקא מבעיא ליה לא הבדיל לא בזו ולא בזו מהו על התפלה קא מבעיא לה דאלו על הכוס ק"ל טעם מבדיל.

אמר רב חסדא כל היוצא לדרך צריך להתפלל (תפלה קצרה) [תפלת הדרך] . . . מאי איכא בין הבינגו לתפלה קצרה וכו' מדלא אמר הבינגו חותם בשומע תפלה בהזכרת השם ובתפלה קצרה אינו חותם בהזכרת השם. בתפלה קצרה חותם בא"י ש"ת.

ת"ר היה רוכב על החמור [והגיע זמן תפלה] אם יש לו מי שיאחז את חמורו ירד למטה ויתפלל ואם לאו ישב במקומו [ויתפלל] ר' אומר בין כך ובין כך ישב במקומו ויתפלל לפי שאין דעתו מיושבת עליו פרש"י ז"ל שקשה עליו עכוב הדרך ומפי' זה אתה למד שיתפלל והחמור מהלך ואין צריך שיעמיד את החמור[2]), והכי משמע נמי לקמן דאמרינן גבי פלוגתא דר' שמעון בן אלעזר מר סבר תפלה מעומד אלמא אם היה מתפלל בדרך מתפלל כשהוא מהלך ואע"ג דאמרינן במס' קדושין רוכב כמהלך דמי אפי' הכי דעתו מיושבת עליו עדיף.

אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי וכי [הוה] מטי זמן ק"ש קרו כמאן כי האי תנא דתניא השכים לצאת לדרך מביאין לו שופר ותוקע לולב ומנענע מגילה וקורא בה ומתפלל[3]) במאי קמפלגי מר סבר תפלה מעומד עדיף ומר סבר [מסמך] גאולה לתפלה עדיף, והלכתא כת"ק דאבוה דשמואל ולוי קיימי כותיה ומאי דאמר רב אשי לא חזינא להו לרבנן קשישי[4]) דעבדי הכי בשבתא דריגלא קאמר דכיון דאפשר

---

[1]) ראה מש"כ המחבר ז"ל עוד בענין הזה בסוף פרקין ד"ה הא דאמרי' טעה ולא הזכיר.

[2]) כן דעת התוס' אבל לא כן דעת הר"י יע"ש היטב.

[3]) כ"ה הנכון עיין ד"ס במקומו בהגהות סי' ה'.

[4]) לפנינו „מינן" וליתא בכ"י, ראה ד"ס.

לצלויי בזמנה מיושב מוטב מליצלי מיושב בזמנה עם הנץ החמה ומסמך גאולה לתפלה ולא לאקדומה קודם זמנה עם ק״ש אבל בשהשכים לצאת לדרך קודם שיכיר את חברו ברחוק ד׳ אמות קורא ק״ש ומתפלל שלא אמרו לק״ש כוותיקין אלא משום תפלה משום דכתיב ״ייראוך עם שמש והכא כיון שמתפלל בביתו כדי שיתפלל מעומד הוא הדין שיקרא ק״ש ויסמוך גאולה לתפלה וכבר בארתיה בפ׳ ראשון.

והראב״ד פי׳ דכי אמר ת״ק ומתפלל אפי׳ קודם שיעלה עמוד השחר קאמר ויש כמו בזה כפר״ש ז״ל בפי׳ קודם היום.

הא דאמרינן[1]) טעה ולא הזכיר שאלה בברכת השנים ואדכר לאחר שומע תפלה חוזר לראש פי׳ בשומע תפלה והכין פירושו בירושלמי מאי דאמרי׳ נמי בפ׳ שלשה שאכלו טעה ולא הזכיר של שבת או של יום טוב בברכת המזון ופתח בהטוב והמטיב חוזר לראש בבונה ירושלים ולא להזן ומאן דמפרש דחוזר להזן לא מסתברא כותיה מדפי׳ בירושלמי הכא חוזר לש״ת.

תניא טעה ולא הזכיר של ר״ח [בערבית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית] בשחרית אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוסף ואם כן לקשי מינה לרב דתלי טעמא לפי שאין מקדשין את החדש ביום[2]). א״ר יוחנן בצבור שאני. איכא דפרשי ובצבור שנו מפני ששומעה משליח צבור ואי כפי׳ הזה הוה ליה לאקשוי כדאקשי׳ לעיל אי הכי מפני שיכול לאומרה במוספים מפני ששומעה מש״צ מבעי ליה. אלא הכי פי׳ ובצבור שנו מפני טורח צבור[3]) אבל ביחיד מחזירים אותו ומסתברא דוקא ביחיד שלא עם הצבור אבל ביחיד עם הצבור אין מחזירין אותו מפני ששומע מש״צ כדאסיק׳ לעיל גבי שאלה בברכת השנים ומיהו גבי שאלה אפשר דאפי׳ ש״צ חוזר ולא חיישי׳ לטורח צבור כיון דשאלה צורך כל העולם הוא וכן מצאתי שכתב הרב אדני דודי ר׳ אשר ז״ל.

כדי שתתחולל דעתו עליו. ירושלמי כמה יתחולל דעתו עליו כדי הלוך ארבע אמות.

---

[1]) עיין לעיל דף כ״ט.

[2]) ראה תוס׳ ברכות ל׳ ע״ב ד״ה והתניא.

[3]) ראה רש״י במקומו בד״ה בצבור שנו; ובכ״י ספרים יש שם וז״ל: „ובה״ג מפרש לה בא״ם (בצבור שנו) משום טרחא דציבורא״.

פרק אין עומדין.

הא דא״ר ר׳ (חנינא) [הונא] טעה בשלש ראשונות [חוזר לראש] באמצעיות חוזר לאתה חונן באחרונות חוזר לעבודה ולא תימא ה״מ במי שטעה ואינו יודע להיכן טעה אבל יודע להיכן טעה חוזר במקום שטעה (לא תימא הכי) דהא מקשי׳ עלה דר׳ (חנינא) [הונא] מהא דתנן מהיכן הוא מתחיל[1]) מתחלת ברכה שטעה ואם איתא לשני ליה שאני מתני׳ דידע להיכן טעה אלא לאו ש״מ דביודע להיכן טעה נמי אמרי׳ בג׳ ראשונו׳ חוזר לראש באחרונות חוזר לעבודה באמצעיות חוזר [לאתה חונן] לר׳ (חנינא) [הונא] ולר׳ (יוסי אשי) [אסי] לתחלת ברכה שטעה בה כמו שכתב הרי״ף ז״ל והלכתא כרב אסי.

תני חדא הכורע בהודאה הרי זה משובח ותניא [אידך] הרי זה מגונה לא קשיא הא בתחלה הא לבסוף, והא דאמרי׳ אלו ברכות שאדם שוחה בהן באבות תחלה וסוף בהודאה תחלה וסוף התם ביחיד מתפלל הכא ביחיד עם הצבור בשאומר מודים דרבנן כורע בתחלה ואינו כורע בסוף עם שליח צבור, ואיכא מאן דשני בין כורע לשוחה ומה שכתבתי הוא הנכון. ובירושלמי מוכיח ותני הכל שוחחין עם ש״צ בהודאה אמר ר׳ זירא ובלבד במודים. זעירא הוה סמיך לקרובה כדי שיהא כורע עמו תחלה וסוף, פי׳ קרובה חזן, וכתב הראב״ד ז״ל נראה מן הירושלמי הזה ששוחחים במודים דרבנן בסוף אבל אין משגיחין לשוח עם החזן בסוף הודאה אלא באיזה מקום שיהיה שיסיים מודים דרבנן ור׳ זעירא הוה מכוין מעט מעט כדי שיסיים עם החזן והוא מה שהיה עושה רב נחמן ורב ששת אפשר שהיה מכונים כמו שהיה עושה ר׳ זעירא ונראים כאלו כורעים עמו תחלה וסוף.

פרק כיצד מברכין.

ק״ל[2]) כמאן דאמר כרם רבעי אבל נטע רבעי מותר וכל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ ובכרם נמי דוקא שתים כנגד שתים ואחת

---

[1]) הגי׳ הכי׳ בד״ס.

[2]) וכן כתב ר׳ יהודה החסיד, וכתב וכן כתב רבי (ולספר החיים תלמיד דרבינו משולם).

יוצא זנב אבל פחות מכאן מותר בלא פדיון כמאן דנפקא לן מג״ש מתבואת הכרם אבל למאן דנפקא לן מקדש הלולים כל שטען הלול אפי׳ נפן אחת טעון הלול ובכל זה ק״ל כל המיקל בארץ הלכה כמותו בחוצה לארץ ואינו טעון הלול בפחות מחמשת גפנים, וכן כתב רב אחא משבחא אבל ערלה כל עץ שמוציא פירות אפי׳ עץ יחיד חייב בערלה ואין ספק בזה. ומה שכתב ר״ש ז״ל בסוף פרק משוח מלחמה שאין חייב בערלה פחות מחמשת גפנים דאקרי כרם משום רבעי קאמר כלומר שאין חייב בערלה להוי טעון הלול בשנה רביעית פחות מחמשה אבל בערלה ונטעתם כל עץ מאכל כתיב.

אמר רב יהודה [אמר רב] צלף של ערלה בחוצה לארץ [זורק את האביונות] ואוכל את הקפריסין מרנקט חוצה לארץ אלמא סבירא ליה ערלה בחוצה לארץ הלכת מדינה, וי״ל דלעולם הלכה למשה מסיני סבירא ליה דהא אמרי׳ התם אימי כך ואמרה וראה אסור ספקא ומותר.

מה שכתב הריא״ף ז״ל בפלפלי רטיבתא שמברך עליו ב״פ האדמה, איכא לעיוני מאי טעמא לא מברכינן עליה בורא פרי העץ כיון דמחייב בערלה, וי״ל כיון דלאו אורחיה למיכל באפי נפשיה לא מברכי׳ עליה בורא פרי העץ ולא שהכל אלא בורא פרי האדמה דהא מקשי׳ לרבא אדרבא דאמר רבא האי המלתא דאתא מבי הינדואי שריא ומברכי׳ עליה בורא פרי האדמה ושנינן לא קשיא הא ברטיבתא הא ביבשתא וכי היכי דבהמלתא רטיבתא מברכינן עליה בורא פרי האדמה הכי נמי פלפלי רטיבתא.

ואית דבעו מימר שעל התמרות הוא שכתב הרב ז״ל שמברך עליו ב״פ האדמה אבל על הפרי עצמו מברך עליו ב״פ העץ.

תנן התם על מעשה קדרה בתחלת מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ברכה אחת מעין ג׳ ואלו הן מעשה קדרה סלת זריז אורז וערסן וסלקא[1]) פי׳ סלקא חטי דמתברי באסיתא תרי תרי טרנים תלת תלת זריז ד׳ ד׳ ערסן ב׳ ב׳, והכי מפרש לה בסוף פ׳ מי שהפך את זיתו והוא הדין אי שליה לחיטי בעינייהו שמברך עליו בורא מיני מזונות דהא מעקרא הוה ס״ד לאוקמא למתני׳ כר׳ יוחנן בן נורי דאמר אורז מין דגן הוא אלמא אע״ג דשליק ליה בעיניה מברך עליו בורא מיני מזונות, ובעל הלכות גדולות

---

[1]) עי׳ ד״ם במקומו בהגהות אות כ׳.

כתב דכי שלקי ליה לחטי בעינייהו מברך עליהן ב״פ האדמה מאי טעמא דבטעמייהו קיימי. ומה שכתבתי הוא הנכון.

הכוסס את החטה בתחלה מברך עליו ב״פ האדמה ולבסוף בורא נפשות.

ומה שכתב הריא״ף ז״ל דפת דוחן מברך עליו בתחלה שהכל לא מחוור דעד כאן לא פליגי רבנן ור״נ בפת אורז ובפת דוחן אלא בברכה לאחריו דר״נ סבר ברכה אחת מעין ג׳ ורבנן סברי בלא כלום אבל לברכה לפניו לא פליגי וכי היכי דלר״נ מברך לפניו בורא מיני מזונות שהרי מברך לאחריו ברכה אחת מעין ג׳ ואין לך דבר שמברך לאחריו ברכה אחת מעין ג׳ שיברך לפניו שהכל וכיון דלר״נ על כרחך מברך בורא מיני מזונות הכי נמי לרבנן. ולא מצינו למימר דהא בהא תליא דהא פת אורז בתחלה מברך עליו בורא מיני מזונות ולבסוף ולא כלום אלא על כרחך פת אורז ודוחן ופת דוחן חד טכסוסא אנון מברך עליו תחלה במ״מ ולבסוף ולא כלום אלא על כרחך פת אורז ופת דוחן חד אינון ולבסוף בורא נפשות.

הא דק״ל גבי חביצה דאע״ג דלית בה פירוכין כזית מברך עליו המוציא וג׳ ברכות היכא דאיכא עליה תורתא דנהמא דוקא שאין לו לא שלמין ולא פתיתין שיבצע בהן אבל יש לו ק״ל כרבא דאמר מברך ואחר כך בוצע ואין מברך תחלה על פת הצנומה בקערה.

ירושלמי תני כל שאומרין אחריו ג׳ ברכות אומ׳ לפניו המוציא וכל שאין אומ׳ אחריו ג׳ ברכות אין אומ׳ לפניו המוציא.

אמר ר׳ יעקב בר אחא ושאר מינים כדרב״נ נצרכא משמע מהכא דבפחות מכזית מברך לפניו ואינו מברך לאחריו אפילו בבריה דאמרינן לקמן אמ״ר חייא בר אבא אני ראיתי את ר׳ יוחנן שאכל כזית מליח ובירך עליו תחלה וסוף. ופרכינן היכי מברך ר׳ יוחנן על זית מליח (כנון) [כיון] דשקיל ליה לגרעיניה בציר ליה שעוריה. ופרקינן ר׳ יוחנן (לית) [זית] גדול (אבל) [אכל] דכי שקיל ליה גרעיניה פש ליה שיעוריה. ומאי טעמא לא שני ליה בריה שאני אלא לאו ש״מ דאפילו בריה פחות מכזית אינו מברך עליו לאחריו. ובהא פריך על הירושלמי דגבי האי עובדא דאכל ר׳ יוחנן כזית מליח מתרץ בירושלמי בריה שאני.

ירושלמי אכל אפילו פרדה אחת של ענב או פרדה אחת של רמון טעונה ברכה אחת לפניה ולאחריה. והא דתנן יש שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו ודייקינן לקמן בפרקין למעוטי מאי ופרקינן למעוטי ריחני מאי טעמא לא שני ליה בפחות מכזית. לא קשיא דהתם מיני חיוב

קתני ופתות מכזית לאו מיני חיוב הוא. והלכתא המוציא לחם מן הארץ דהמוציא נמי דאפיך משמע וכל שכן מוציא ואע״ג דשאר ברכות אמ׳ בורא ולא אמר׳ הבורא מפרש בירושלמי שאין לברך מוציא שלא לערב את האותיות. ואעפ״י שאומ׳ לחם מן ולא קפדינן בערוב אותיות שאני התם דלא אפשר. ואעפ״י שיכול לומר המוציא מן הארץ לחם לישנא דקרא אמרינן כדכתיב להוציא לחם מן הארץ.

הנהו תרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דבר קפרא הביאו לפניהם[1]) כרוב, ודורמסקין (ופרנינת) [ופרגיות] (ותן) [נתן] בר קפרא רשות לאחד מהן לברך קפץ וברך על הפרגיות (ו)לגלג עליו חברו כעס בר קפרא ואמר[2]) לא על המברך אני כועס אלא על המלגלג אני כועס אם חברך דומה כמי שלא טעם טעם בשר מעולם למה אתה מלגלג עליו[3]) ולית הלכתא לא כבר קפרא ולא כמברך אלא הלכתא כמלגלג דקי״ל שלקות ב״פ האדמה וחשוב עדיף. ואפילו תומי וכרתי שדרכן לאכלן חיים מברך עליהן ב״פ האדמה וכל שכן בכרוב. ואפי׳ למאן דאמר לקמן בשאין ברכותיהן [שוות] דברי הכל מברך על זה וחוזר ומברך על אי איזה מהן שירצה ולא אמרינן חשוב עדיף שאני התם שהברכות שתיהן חשובות אבל הכא שהכל לאו ברכה חשובה היא שלא נתקנה על דברים חשובים. ברך על פירות הארץ בורא פרי העץ לא יצא. פשיטא[4]) לא נצרכה [אלא] לר׳ יהודה דאמר (דגן) [חטה] מין אילן הוא אפילו הכי לענין ברכה לא מאי טעמא דכי מברכין ב״פ העץ היכא דכי שקלת לפירא איתי׳ (לאילנא) [לנוזא] אבל היכא דכי שקלת לפירא לא איתיה (לאילנא) [לנוזא] לא מברכי׳ עליה ב״פ העץ.

תניא בתוספת׳ כל שמוציא עליו מעיקרו עשב הוא ומברכינן עליו ב״פ האדמה כל שמוציא עליו מעצמו אילן הוא ומברכינן עליו ב״פ העץ. זאת התוספתי[5]) כתבה ר״ח ז״ל.

תניא ראה (את ה)פת ואמר כמה נאה פת זו ברוך המקום שבראה ראה (את ה)תאנה ואמר כמה (יפה) [נאה] תאנה זו ברוך המקום שבראה יצא דברי ר׳ מאיר ר׳ יוסי אומר כל המשנה ממטבע שטבעו חכמים

---

[1]) כגי׳ הכ״י בד״ס.
[2]) כגי׳ הכ״י הנ״ל.
[3]) לפנינו איתא: אתה על מה לגלגת עליו.
[4]) לפנינו: אמר רב נחמן בר יצחק וליתא בכ״י הבד״ס.
[5]) השלטי גבורים כתב וכן בירושלמי, ובתוספתא הלז לא מצאתי, ומי יתן ואדע מי הוא זה ר״ח המוזכר כאן!

בברכות לא יצא ידי חובתו, והלכתא כר' יוסי משום דלא אדכר בה מלכות דקי"ל כותיה מעובדא (דרבנן) [דבנימין] רעיא דבנימין רעיא כרך ריפתא (בתר דאכל) אמר בריך מריה דהאי ריפתא[1]) (בריך רחמנא מריה דהאי ריפתא) דקי"ל כר' יוחנן דאמר בעינן הזכרת השם ומלכות.

והא דתנן על הנובלות אומ' שהכל אוקי' בושלי כמרא אבל תמרי דזיקא ב"פ העץ.

הא דתנן היה לפניו מינים הרבה ר' יהודה אומר אם יש ביניהן ממין שבעה[2]) עליו הוא מברך וחכמים אומרים מברך על איזה מהן שירצה. מדברי הריא"ף ז"ל שלא פסק הלכה כמאן נראה שהלכה כחכמים דיחיד ורבים הלכה כרבים. ולפי הפסק הזה הא דאמר רב יוסף ואתימא ר' יצחק כל המוקדם בפסוק זה הוא קודם לברכה תרגומא בששניהם חביבים עליו, ועובדא דרב חסדא ורב המנונא דהוו יתבי [בסעודתא] אייתי לקמייהו תמרי [ורמוני] שקל רב המנונא בריך אתמרי ברישא אמר ליה [רב חסדא] לא סבירא מר [להא דאמר ר"י ואיתימא ר' יצחק] כל המוקדם בפסוק זה (הוא) קודם לברכה אמר ליה זה שני לארץ וזה חמישי לארץ, וה"ה דהוה מצי לשנויי ליה תמרי חביבי לי אלא אי הוה משני ליה הכי הוה משמע דאי תרוייהו חביבי ליה הוה בריך ארמוני, משום הכי אמר דזה שני לארץ וזה חמישי לארץ לאשמעינן דאפילו תרויהו חביבי ליה מברך אתמרי ברישא.

ירושלמי תני ר' חייא אין מברכין על הפת אלא בשעה שהוא פורס אמ"ר חייא בר אבא הדא אמרה האי דנסיב ענולא ומברך עליה ולא אתי לידי צריך לברך עלויה זמן תניינות. א"ר תנחום צריך לומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד שלא להזכיר שם שמים לבטלה. וכתב הראב"ד ז"ל על זה נראה לי דרך גירסא אתיא כטעמיה דאמר צריך שתכלה ברכה עם הפת ודלא כרבא דאי כרבא לא צריך ולא מידי, ותו גרסינן התם ר' זעירא בעיא הן דנסיב תרמוסא ובריך עליו ונפל מיניה צריך לברך עלויה זימנא תנינית. לאמת המים תמן לכך נתכון תחלה וכתב הראב"ד ז"ל נראה לי דרך בעיא דלא עדיף מכוס לכל אחד ואחד שכלן שותים בברכתו של מברך ותו אמרינן הלה נבאנה דברכתא היא אלמא כל דמנח קמיה ודעתיה עלויה חיילא ברכה עלויה. ולפי דעתי אין הנדון דומה לראיה דשאני התם שלכך נתכוון תחלה. (ראה עוד לקמן צד 31 מה ששייך לכאן).

---

[1]) כגי' הכ"י בד"ס.

[2]) כגי' הכ"י בד"ס.

מתני' ברך על היין שלפני המזון פוטר את היין שלאחר המזון. ואמרינן עלה בגמרא לא שנו אלא בשבתות וימים טובים (שאדם) [הואיל ואדם] קובע סעודתו על היין אבל בשאר ימות השנה מברך על כל כוס וכוס. ודוקא באותו זמן שלא היה מצוי להם יין אבל בזמן הזה ובארצות האלה שאדם קובע סעודתו על היין הוו להו שארי ימות השנה כשבתות וימים טובים ויין שלפני המזון פוטר יין שלאחר המזון משום דזה לשתות וזה לשתות ומאי לאחר המזון לאחר סעודה וקודם ברכת המזון. ויין שבתוך המזון אינו פוטר יין שלאחר המזון שזה לשתות וזה לשרות ועדיף לשתות מלשרות, אבל יין שלפני המזון שהוא לשתות פוטר שבתוך המזון שהוא לשרות אע"ג דלא שוו אהדדי לשתות עדיף. כך קבלתי מאבא מורי ז"ל וכן כתב הראב"ד ז"ל.

בירך על הפרפרת שלפני המזון פטר את הפרפרת שלאחר המזון והא פת פטרה ליה לפרפרת. איכא למימר דכי קתני רישא בירך על הפרפרת שלפני המזון וכו' כגון דלא (אבל) [אכל] פת אלא מעשה קדרה ולפיכך הוצרך למימר דפרפרת שלפני המזון פטר את שלאחר המזון אבל לעולם אי אכל פת אפילו לא אכל פרפרת לפני המזון פטר לפרפרת שלאחר המזון וכל שכן מעשה קדרה שלאחר המזון שהפת פוטרת מפני שמעשה קדרה לשובע הוא נאכל ופרפרת נמי מין פת הוא ולפיכך פטר להו פת מה שאין כן בפירות הבאים לאחר סעודה שאינן נאכלים לשובע ולאו מיני פת נינהו ולפיכך טעונים ברכה לפניהם שאין הפת פוטרתן. והא דאמרינן בגמ' אין לך דבר שטעון ברכה לפניו ואין טעון ברכה לאחריו אלא הפת הבאה בכיסנין תרגום בפת הבאה בכיסנין בפני עצמה שלא עם הסעודה, וכן פירש"י ז"ל והריא"ף ז"ל ואפילו הכי אינה טעונה ברכה לאחריה אלא בורא נפשות מתוך שמאכלה מועט עשאוה כפת אורז ופת דוחן דאסיקנא לבסוף ולא כלום, אבל אם הוא בתוך סעודה או לאחר סעודה ולפני ברכת המזון פת פוטרתן. זהו הדרך שדרך בה ר"ש ז"ל והריא"ף ז"ל בפת הבאה בכיסנין ואי קבע סעודתיה עליה מברך עליה המוציא ושלש ברכות, אבל הראב"ד כתב דפת הבאה בכסנין בפני עצמה מברך עליה במ"מ ולבסוף ברכה אחת מעין שלש והא דאמרינן בגמרא שאינה טעונה ברכה לאחריה וטעונה ברכה לפניה תרגומא בשבאה לאחר הסעודה ולפני ברכת המזון שברכת המזון פוטרתה ומיהו כיון שבשבאה לאחר סעודה טעונה ברכה לפניה שאין הפת פוטרתה להכי קתני מתני' ברך על הפת פטר את הפרפרת

דוקא פרפרת שבתוך הסעודה אבל פרפרת הבאה לאחר סעודה אין הפת פוטרתה והיינו דקתני רישא בירך על הפרפרת שלפני המזון פוטר את הפרפרת שלאחר המזון. פרפרת שלפני המזון הוא דפטר לה אבל פת לא פטרה לה לפרפרת שלאחר המזון. זהו דעת הראב״ד ז״ל והוא הולך על דרך ר״ש ז״ל והריא״ף ז״ל ואין לזוז מדבריהם כאשר כתבתי. ברך על הפת פטר את הפרפרת וכל שכן מעשה קדרה. ברך על הפרפרת לא פטר את הפת אבל מעשה קדרה פטור.

ירושלמי רב בשם ר׳ חייא רבה פת הבאה בכסנין לאחר המזון טעונה ברכה לפניה ולאחריה. אמ״ר יוחנן פליגי. אמ״ר מוכח לר׳ חזקיה במה הוו פליג כשאכל מאותו המין באמצע המזון, אתא ר׳ חנא בשם ר׳ זעירא אפי׳ לא אכל מאותו המין באמצע המזון.

גמרא[1]) אמר רב פפא הלכתא דברים הבאים מחמת הסעודה בתוך הסעודה אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם ושלא מחמת הסעודה בתוך הסעודה טעונים ברכה לפניהם ולא לאחריהם לאחר הסעודה טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם, הנה רבו המפרשים בזה ואני אכתוב מה שקבלתי מאבא מרי ז״ל ומה שנראה לי אחריו. והוא שרב פפא לא איירי אלא במיני פירות שאם באו ללפת זהו מחמת הסעודה בתוך הסעודה שאין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם וטעמא דמלתא מפני שהם טפלה לפת לא שנא באו בשעת המוציא ול״ש באו לאחר המוציא שלא היה דעתו עליהן בשעת המוציא אפי׳ הכי פת פוטרתן שהוא עקר והם טפלה לו והיינו מתני׳ כל שהוא עקר ועמו טפלה מברך על העקר ופוטר את הטפלה ובזה לא אשמעינן רב פפא מידי. וכי אצטריך רב פפא למפסק הלכתא משום סיפא דמלתיה דקאמר שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה כגון פירות שלא באו ללפת, ואין טעונים ברכה לאחריהם שברכת המזון פוטרתן כיון שבאו בתוך הסעודה לאחר הסעודה כגון שבאו לקנוח טעונים ברכה בין לפניהם בין לאחריהם. ומה שפרש״י ז״ל שלא מחמת סעודה בתוך הסעודה כגון דיסא כרוב ותרדין שאינן לפתן והן באין למזון לשובע טעונים ברכה לפניהם דלאו טפלה נינהו ואינן בכלל לחם לפטרו בברכת המוציא קשיא לי הא דתנן בריך על הפת פטר את הפרפרת ואמרינן עלה בגמרא כל שכן מעשה

[1]) סייך לעיל דף 29.

קדרה ופי' ר"ש ז"ל עצמו שבא למזון ממש אלא שיש לדחוק ולומר לדבריו דהתם מיירי שבא בשעת המוציא והכא בדברים הבאים לאחר המוציא. ומה שפרשתי הוא הנכון ולפי הפי' הזה כרוב ודיסא וכל מעשה קדרה פת פוטרתן והכי נמי אמרינן לקמן דפת פטר מעשה קדרה ולפירש"י ז"ל פת לא פטר כרוב ודיסא מסתברא כותיה דקא פטר מעשה קדרה. ותאנים הבאים בתוך הסעודה שלא ללפת לפי' דידן אין טעונים ברכה לאחריהן. ולפי' ר"ש ז"ל טעונים ברכה לאחריהם.

שאלו את בן זומא מפני מה אמרו דברים הבאים מחמת הסעודה [בתוך הסעודה] אין טעונים ברכה לא לפניהם ולא לאחריהם אמר להם הואיל ופת פוטרתן. אי הכי יין נמי [נפטריה פת] שאני יין דגורם ברכה לעצמו שמברכים על היין בדברים אעפ"י שאינו צריך לשתייתו.

ור"ח ז"ל פי' דהכי קאמר כיון דיין אית ליה האי מעלה דפוטר כל מיני משקין משמע מהא דפת לא פטר שאר מיני משקין. וי"ל לפי' ר"ח דהכי קאמר דיין אית ליה מעלה דפוטר כל מיני משקין בלא סעודה מברך עליו ומתרץ פירושי קמאי שמעינן מיהא שאם שתה מים בתוך הסעודה אין צריך לברך שהפת פוטרתה מדאצטריך למימר שאני יין הואיל וגורם ברכה לעצמו אבל מים לא. והא דאמרינן לקמן לאפוקי ממאן דחנקתיה אומצא דוקא שלא בסעודה. וי"מ גורם ברכה לעצמו שהברכה והשתיה שני ענינים הם. ולפי הפי' הזה אפילו מים נמי בעי לברוכי וכפי' קמא מסתברא הלכך בעי לברוכי למיא. ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב חייא בר אשי אמר רב שלש תכיפות הן וכו' הילכך אם לא נטל ידיו מצי למיכל בלא ברכת המוציא. ולר"ש ז"ל בלא ברכת המזון. וי"ל שאף לדברי הריא"ף ז"ל דנטל ידיו אין לו לאכל בברכת המוציא עד שיברך ברכת המזון דתנן תכף לנטילת ידים ברכה.

מתני' היו יושבין כל אחד ואחד מברך לעצמו הסבו א' מברך לכלן, פי' בין בברכת המוציא בין בברכת המזון ואי אמרי ניזיל וניכול נהמא [בדוך פלן] אחד מברך לכלן. וי"ל דברכת המוציא בעינן הסבה, וגם הראב"ד ז"ל כתב דבזימון בעינן הסבה דכל זמן שלא הסבו כיחידים דמי. ומסתברא דבזימון בעינן הסבה מעובדא דתלמידי דרב דאמר רב אדא בר אהבה נח נפשיה דרב וברכת מזונא לא גמרינן ולא תימא ה"מ כשהיו יושבים מתחלה ישבו על דעת אכילה הוא דבעינן הסבה אלא אפילו ישבו מתחלה על דעת אכילה לא בעינן הסבה והיינו דאצטריך בגמרא למימר הסבו אין ישבו לא

ולא פרכינן מרישא דקתני בהדיא היו יושבים. בגמרא פליגי רב ור׳ יוחנן ביין והלכתא כר׳ יוחנן בתרויהו לישני דמהני הסבה ובעי הסבה וכי מהני הסבה ליין ה״מ לברכה שלפניו אבל לברכה שלאחריו ק״ל דאין זימון לפירות. ומסתברא דדוקא יין דשייך ביה קביעותא אבל פירות לא מהני הסבה. והראב״ד כתב משכחת לה בברכה אחרונה כגון יין שבא להם אחר המזון שכבר בא להם המזון על ידי פת וכמו שמברך להם האחד כמו כן מברך להם ברכה אחרונה. וכן אנו צריכים לפרש מעשה דר״ג וזקנים והביאו לפניהם כותבות ונתן ר״ג רשות לר׳ עקיבא לברך ברכה אחרונה וסוף דאין זימון לפירות אמאי צריך אינהו כלהו נמי בריכו לנפשיהו אלא ש״מ בתוך סעודה הביאום ואחד מברך לכלן. וי״ל שמא נתן ר״ג רשות לר׳ עקיבא לברך ראשון קאמר ולא שיצאו אחרים בברכתו.

אמר זעירא[1]) כל המוגמרות כלן מברך עליהן בורא עצי בשמים חוץ ממושק שמברך עליו בורא מיני בשמים הואיל ומין חיה הוא[2]). מיתבי אין [מברכין] בורא עצי בשמים אלא על אפרסמון של בית רבי ושל בית קיסר ועל ההדס שבכל מקום תנא הדס וכל דדמי ליה. והאי דנקט אפרסמון של בית רבי ושל בית קיסר לאו למעוטי שאר בשמים אתא אלא למעוטי שאר אפרסמון מפני שאינן זכים כאותן של בית רבי ושל בית קיסר. ועוד יש לפרש שלא בא (לפרש) למעט אלא המוגמר שאין גוף הבשם בא לפניו אבל בבית רבי וקיסר גוף הבשם בא לפניו והוא הדין לשאר אפרסמון דעלמא אם היו מביאין לפניו גוף הבשם מברכי׳ עליו. ולהאי פירושא גרסי׳ תיובתא שהרי כל המוגמרות אין גוף הבשם בא לפנינו. אך הריא״ף ז״ל פסק כזעירי ולא גרים תיובתא. מסתברא דכל ברכה אחת מעין ג׳ דאורייתא ובורא נפשות דרבנן, ונפקא מינה לספק ברך ממה שאמר בתחלת פרק זה יליף מז׳ המינים.

האי דמסקי׳ בברכה מעין ג׳ שחותם על הארץ ועל הפירות דוקא בשאר מיני ז׳ אבל ביין חותם על הארץ ועל פרי הגפן.

ירושלמי שכתב הראב״ד ז״ל מהו להזכיר בברכה אחת מעין ג׳ מעין המאורע כגון שבת ויו״ט. הריא״ף ז״ל: הביאו לפניו שמן והדס מברך על

---

1) לפנינו: א״ר חייא בריה דאבא בר נחמני אמר רב חסדא אמר רב ואמרי לה אמר רב חסדא אמר זעירי, ויש עוד נוסחאות אחרות בזה.

2) ראה ד״ס במקומו בהגהות אות ל׳.

ההדס ופוטר את השמן, ופסק הכי. משמע מדבריו ששניהם באו להריח. ור"ש גרס מברך על ההדס וחוזר ומברך על השמן, ופירש"י ד"ל שהשמן בא לסוף להעביר זוהם המזון ומברך עליו בורא שמן ערב בספרים שלנו יש בהן גבי הא דאמר רב פפא משמיה דרבא הלכה (תב"ה) [כב"ה] ולא היא לאשתמוטי נפשיה הוא דעבד, הילכך הלכתא כר"נ המכריע, והרי"ף ד"ל פסק כב"ה משמע דלא גרים ולא היא.

אמ"ר יצחק בר אבדימי משום רבינו על הביעא ועל הקופרא[1]) בתחלה [מברך] שהכל ולבסוף בורא נפשות [רבות] אבל ירקא לא ר' יצחק אמר אפי' ירקא אבל מיא לא, ורב פפא אמר אפי' מיא, והלכתא כרב פפא דאמר רב אשי אנא כי מדכרנא עבידנא ככלהו. מיתיבי[2]) [כל] הטעון ברכה לאחריו טעון ברכה לפניו [ויש שטעון ברכה לפניו] ואין טעון [ברכה לאחריו] בשלמא לר' יצחק [בר אבדימי] (למעוטי מיזאלא[3]) לרב פפא למעוטי מאי למעוטי) מצות, ולבני מערבא דלבתר [ד]מסלקי תפילייהו מברכי' אשר קדשנו במצותיו וצונו לשמור חקיו (למעוטי) [לאפוקי] מאי לאפוקי ריחני ומדלא שני ליה למעוטי שאר מצות ש"מ דלא שני להו לבני מערבא בין תפלין לשאר מצות דבכלהו מברכי' לאחריהן לשמור חקיו. וי"ל דלעולם לא מברכי אלא אתפלין וכיון דלא כלל הוא לכל המצות לא קתני מין, ובירושלמי משמע תפילין דוקא דכתיב ושמרת את החקה הזאת.

השותה מים לצמאו אומר שהכל למעוטי מאן דחנקתיה אומצא ודוקא במיא דליכא הנאה אלא אם כן שותה לצמאו אבל במדי אחרינא דמיתהני אפי' אכיל או שתה לרפואה מיחייב לברוכי והכין אסיקנא לעיל גבי שתיקה וגבי שמן דשתי ליה על אניגרון.

ר' עקיבא אומר [אפי'] אכל שלק והוא מזונו מברך עליו ג' ברכות מסתברא [דלית הלכתא] כר' עקיבא מדקאמר אפי' בר"ג סבירא ליה וכיון דלא ק"ל כר"ג לא ק"ל כר' עקיבא ואין מברכין עליו ג' ברכות דמי עדיף ג' כיון שאינו מחמשת המינים מבר' עליו במ"מ אבל משלק לא מדלא פריש במעשה קדרה שלק ומיהו איכא למימר שאני מעשה קדרה דמברך

---

[1]) כגי' הכ"י בד"ס.

[2]) כגי' הכ"י הנ"ל.

[3]) בנוסחא שלפנינו: „לאפוקי ירקא לר' יצחק לאפוקי מיא אלא לרב פפא לאפוקי מאי לאפוקי".

עליו ברכה מעין ג' אעפ"י שאינו מזונו. וכיון דאינו מברך עליו במ"מ ולא שהכל או ב"פ האדמה אינו מברך עליו ברכה אחת מעין ג'.

פרק שלשה שאכלו.

תניא שמש שהיה (עומד על גבי שנים) [משמש על השנים הרי זה] אוכל עמהם אעפ"י שלא נתנו לו רשות (עומד על גבי שלשה) [היה משמש על השלשה הרי זה] אינו אוכל עמהם אלא אם כן נתנו לו רשות.[1]) אתמר שנים [שאכלו] כאחת[2]) רב ור' יוחנן חד אמר [אם רצו לזמן מזמנין] וחד אמר [אם רצו לזמן] אין מזמנין. תסתיים דר' יוחנן הוא דאמר אם רצו לזמן אין מזמנין דאמר [רבה ב"ב חנה א"ר] יוחנן שנים שאכלו [כאחת] אחד מהן יוצא בברכת חברו. והוינן בה מאי קמ"ל [תנינא] שמע ולא ענה יצא (עד השתא לא אשמעינן שמע ולא ענה יצא) וא"ר זירא לומר שאין ברכת הזימון בינידם. תסתיים וק"ל רב ור' יוחנן הלכה כר' יוחנן (אבדו)[3]). נשים אע"ג דמאה כתרי דמיא אפילו הכי מזמנות לעצמן אם ירצו דדעות שאני. ואיכא מאן דפירש דעות שאני ואפי' חובה נמי איכא וכפי' קמא מסתברא הילכך נשים אם ירצו מזמנות לעצמן[4]) אבל נשים ועבדים אין מזמנים משום פריצותא.

אמר אביי [נקטינן] שנים שאכלו [כאחד] מצוה ליחלק דוקא בברכת המזון שהיא מן התורה וכתיב נמי ואכלת ושבעת וברכת מי שאכל הוא יברך אבל בברכת המוציא שהוא מדרבנן אין מצוה ליחלק. ובמתני' נמי קתני בא להם יין אחר המזון אחד מברך לכלן ואי קשיא לך הא דתניא בפ' אלו דברים [לקמן דף נ"ג.] היו יושבים בבית המדרש והביאו לפניהן אור[5]) ב"ש אומ' כל אחד ואחד מברך לעצמו וב"ה אומרים אחד מברך לכלן משום בטול (תורה) [בהמ"ד] טעמא משום בטול תורה הא לאו הכי תני כל אחד מברך לעצמו. לא קשיא דשאני אור שאין הנאתו כאחד וזה

---

1) בתוספתא דידן הוא אחר אתמר שנים כאחד.

2) „פליגי" חסר, וכן הוא בדפוס שונצינו וויניציה ובסיליאה, ובאו"ז סי' קפ"ד ובפסקי רי"ד. וראה עוד ד"ס במקומו הערה ז'.

3) אבדו?

4) ראה תוס' ברכות מ"ה ע"ב ד"ה שאני התם.

5) כגי' הכ"י בד"ס.

שבא לפניו האור לראשון נהנה ראשון ולפיכך אי לאו משום בטול המדרש אין לו להמתין עד שיהנו כלן, אי נמי הכי קאמר משום בטול מצוה ליחלק שמברך (מצוה ליחלק שמברך) אחד לכלן הא לאו משום תורה הרשות ביד כל אחד ואחד לברך לעצמו ולעולם אם ירצו אחד מברך לכלן, ועל זה הטעם נהגו לקדש אחד לכלן ולהבדיל רק ר"ש ד"ל פי' דהוא הדין בברכת המוציא שמצוה ליחלק אפי' הסבו.

שלשה שאכלו כאחת אחד מפסיק לשנים ואין שנים מפסיקין לאחד, כתב הראב"ד ד"ל משמע שאם לא היה מפסיק לו היה מזמן עליהם ולא היא הם מזמנים עליו אפי' שברעתו לאכול אבל הוא צריך להפסיק כדי שיצא עמהם ידי זימון שכבר נתחייב בו זה כתב הראב"ד ועוד כתב דלכל הברכה הוא מפסיק ואינו אוכל אלא אם כן נוטל ידיו ובוצע בתחלה לפי שכבר נתחייב בזמון ועל כרחו מפסיק אכילתו בברכת הזימון ומיכל וברוכי בהדי הדדי לא אפשר ואיך יתכן לאכול באמצע הברכה כי הזימון אחד מן הברכות של מזון הוא ואיך יברך ברכה אחת לאכול ואחר כך ישלים ברכותיו והא דאמרי' לקמן עד היכן ברכת זימון לאו אהא מלתא קאי דבהא לכל הברכה צריך להפסיק אלא אהא דלעיל קאי שלשה שאכלו כאחד ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנים עליו, והראב"ד כתב כך נהגו העם להפסיק עד נברך וחוזר ואוכל בלא ברכת המוציא ובלא נטילת ידים וטעמא דמילתא שמה שאמרו אחד מפסיק לשנים מדעתו הוא ולא בעל כרחו ואשמעינן שדרך ארץ הוא להפסיק אחד לשנים ולא הפסק הזימון שהוא מדעתו דלא גרע מיצא לשוק שאין זקוק לעמוד עמהם אלא עד נברך לרב נחמן ועד הזן לרב ששת הכי נמי לא שנא.

הא דאמרינן בא ומצאן כשהן מברכין עונה ברוך ומבורך דוקא בג' שנם הם אינן מזכירין את השם אבל בי' שהן מזכירין את השם גם הוא מזכיר ואומר ברוך השם ומבורך[1]).

עד היכן ברכת זימון[2]) רב נחמן אמר עד נברך ורב ששת אמר עד הזן פי' אהא דלעיל קאי ג' שאכלו ויצא אחד מהן לשוק קורין לו ומזמנים עליו והוא דקרו ליה ועני וקאמר רב ששת עד הזן יש לו לשמוע הברכה. ומיהו אפי' לרב ששת יחיד אומר הזן והא דאמר' נימא כתנאי וכו' דמאן

---

[1]) ראה תוס' ברכות מ"ה ע"ב ד"ה כב זביד.
[2]) כגי' הכ"י בד"ס.

דאמר שנים ושלשה קסבר עד הזן, לאו למימרא דבשנים ליכא אלא הכי קאמר מדקאמר שנים ושלשה ולא אמר ארבעה ש״מ דברכת זמון והזן כחדא ברכתא היא, ור״ש ד״ל פי׳ דלרב ששת יחיד אומר עד הזן ולא נהירא דא״כ כל המשניות ששנינו שלש ברכות איצטרך למימר אליבא דרב ששת דג׳ ברכות הן עם הטוב והמטיב, קסבר הטוב והמטיב דאורייתא. להיכן הוא חוזר רב זביד משמיה דאביי אמר חוזר לראש ורבנן אמרי למקום שפסק, פי׳ אהא דלעיל קאי שלשה שאכלו יצא אחד מהן לשוק ועמד עמהן כשברכו ברכה אחת או שתים להיכן הוא חוזר ואסיקנא למקום שפסק והריא״ף ד״ל [פי׳] בע״א.

(תניא השמש שעומד על שנים אוכל עמהן אעפ״י שלא נתנו לו רשות עומד על שלשה אינו אוכל עמהן עד שיתנו לו רשות[1]).

הא דתנן והכותי מזמנים עליו רמינן עלה מהא דתנן אין מזמנין על עם הארץ בחבורה[1]) ותרצה אביי אמר בכותי חבר רבא אמר בכותי עם הארץ ובעם הארץ דרבנן דתנן איזהו עם הארץ כל (שאוכל) [שאינו אוכל] חוליו בטהרה דברי ר׳ מאיר וחכמים אומרים כל שאינו מעשר פירותיו [כראוי] וכותי עשורי מעשר דאמר אביי כל מצות שהחזיקו בה כותיים [הרבה] מדקדקין בה יותר מישראל, והאידנא עשאום כגוים גמורים בפ׳ הכל שוחטין.

ת״ר אי זהו עם הארץ כל (שלא קרא את שמע) שאינו קורא ק״ש ערבית ושחרית דברי ר׳ אליעזר ר׳ יהושע אומר כל שאינו מניח תפלין בן עזאי אומר כל שאין לו ציצית בבגדו ר׳ (יונתן) [נתן] בן יוסף אומר[3]) כל שיש לו בנים ואינו מגדלן לתלמוד תורה ר׳ נתן אומר כל שאין מזוזה (בפתחו) [על פתחו] אחרים אומרים אפי׳ קרא ושנה ולא שמש תלמידי חכמים הרי זה עם הארץ רב מנשיא בר תחליפא (אומר) תנא הלכתא ספרא וספרי ולא שמש תלמידי חכמים ולא אזמין עליה רמי בר חמא [כד] שכיב רמי בר חמא אמר רבה[4]) הא דנענש רמי בר חמא משום דלא אזמין עליה דרב מנשיא בר תחליפא, והתניא [אחרים אומרים] אפי׳ קרא

---

[1]) אין לו כל ענין לכאן ודינו כבר כתבה למעלה במקומה (צד 35).

[2]) מלת „בחבורה" ליתא לפנינו אבל איתא בס״א. ראה ד״ס במקומו והגהות ס׳ ז׳.

[3]) לפנינו קודמים דברי ר׳ נתן את דברי ר׳ נתן בן יוסף.

[4]) לפנינו רבא.

ושנה ולא שמש תלמידי [חכמים] הרי זה עם הארץ שאני רב מנשיא [בר תחליפא] כיון (דששמעתא) [דשמע שמעתתא] מפומיידו דרבנן [ונריס להו] כצורבא מרבנן דמי ורמי בר חמא לא שמיע ליה[1]) מסתברא דאע״ג דרמי בר חמא סבירא ליה כאחרים אפי׳ הכי כיון דרבא אוקמה למתניי דכותי כרבנן דאמרי כל שאינו מעשר פירותיו הלכה כרבנן ולא כאחרים.

הא דאר״י ברי׳ דר׳ שמואל בר שילת משמיה ד]רב אין המסובין רשאין לטעום[2]) [כלום] עד שיטעום הבוצע, פי׳ בירושלמי שאם היה כל אחד אוכל מככרו רשאין לטעום קודם שיטעום הבוצע.

הא דתנן אכל טבל אין מזמנין עליו אוקי׳ בטבל טבול דרבנן היכי דמי כגון שזרעו[3]) בעציץ שאינו נקוב ושמעי׳ מהא שאין מזמנים על מי שאכל ולא הפריש חלת האור שהוא מדרבנן, וטעמא דמלתיה לאו מפני שאינו חייב בברכת המזון אלא מפני שאינו קביעות.

הא דתנן והנכרי אין מזמנין עליו רמינא עלה פשיטא (לא צריכא) [הכא במ״ע] בגר שמל ולא טבל דאמ״ר חייא בר אבא[4]) אמר ר׳ יוחנן לעולם אינו גר עד שימול ויטבול ושמעי׳ מהא הא אם מל וטבל מזמנים עליו אע״ג שהוא עם הארץ כמשמעו ואע״ג דמצי לפרושי ולדחוק כגון שלמד הרבה בין מילה לטבילה אפי׳ הכי מסתברא כדפירשתי.

אמ״ר יהושע בן לוי אע״פ שאמ׳ קטן המוטל בעריסה אין מזמנין עליו אבל עושין אותו סניפין[5]) לעשרה. וא״ר יהושע בן לוי תשעה ועבד מצטרפין אמר רב יהודה אמר רב [הונא] תשעה ונראין כעשרה מצטרפי׳ איכא דאמרי דאגידי מיגד איכא דאמרי דאיבדרי בדורי[6]). אמר רב (יהודה) [הונא] תשעה וארון מצטרפין אמר רב שבת גברא הוא. אמ״ר אמי שני תלמידי חכמים המחדדים זה את זה בהלכה מצטרפי׳[7]). אמ״ר יוחנן קטן

---

[1]) בכ״י (ד״ס), ובש״ס הוא דלא „דק" ולפנינו איתא „אוא דלא דק אבתריה", וטעות רבתו לא מצאתי בס״ה.

[2]) הגי׳ הכ״י בד״ס ובש״ס דידן „לאכול".

[3]) ראה ד״ס במקומו בהגהות הי׳ מ׳.

[4]) בגמ׳ דילן איתא דא״ר זירא אר״י.

[5]) לפנינו איתא סניף אבל י״ג סניפין. ראה בהגהות ד״ס הי׳ כ׳.

[6]) גי׳ ז לא מצאתי לה הכר בשום אחד מהספרים.

[7]) מימרא ז משובשת כאן וצ״ל: תשעה וארון מצטרפין א״ל ר״נ וארון גברא הוא אלא אמר ר״ה תשעה ונראין כעשרה וכו׳ אמ״ר אמי שנים ושבת מצטרפין א״ל ר״נ ושבת גברא הוא אלא אמ״ר אמי שני ת״ח...

פורח מזמני׳ עליו. תניא נמי הכי קטן שהביא שתי שערות מזמנים עליו [וש]לא הביא שתי שערות אין מזמנין עליו ואין מדקדקין בקטן. הא גופא קשיא אמרת (קטן ש)הביא שתי שערות (הביא) אין לא הביא לא והדר תני אין מדקדקין בקטן לאיתויי מאי לאו לאיתויי [קטן] פורח ולית הלכתא ככל הני שמעתתא אלא כי הא דאמר רב נחמן קטן היודע למי מברכין מזמנים עליו. פי׳ לית הלכתא ככל הני דאמרי בקטן המוטל בעריסה ולא בט׳ ועבד ולא בט׳ ונראין כעשרה ולא בתשעה וארון ולא בט׳ ושבת ולא בשני תלמידי חכמים המחדדים זה את זה בהלכה. בכלהו הני אין מזמנים עליו אבל קטן היודע למי מברכין מזמנין עליו. וכתב הריא״ף ז״ל אפי׳ בן י׳ ובן ט׳ כשהוא יודע למי מברכין מזמנים עליו. ומסתברא דוקא לעשרה אבל לג׳ בעי׳ פורח דאע״ג דשמעתא מדחיא מתני׳ לא מדחיא דבעי׳ פורח ולאו כל כמיניה דרב נחמן לאיפלוגי אמתני׳ דבעי׳ פורח. עוד יש לומר דאפי׳ לג׳ לא בעי׳ פורח ולא פליג אמתני׳ דלרב נחמן הכי קאמר אין מדקדקין בקטן לאתויי יודע למי מברכין אע״ג דלא הביא [שתי שערות] ואע״ג דלא פרח והא דתנן קטנים אין מזמנים עליהם דוקא בשאינו יודע למי מברכין אבל ביודע למי מברכין מזמנים עליו בג׳ אע״ג דלא פרח. וכן עמא דבר.

ירושלמי תני קטן וספר תורה עושין אותו סניף. ר׳ אבינא אתפלגון רב הונא ורב יהודא ותרוייהו בשם שמואל חד אמר כשידע בטוב ברכה וחד אמר כשידע למי מברך. אמר ר׳ ניסני כמה זמנין אכלית עם ר׳ תחליפא אבא ועם ר׳ חניני בר סיסי חביבי ולא זמינו עלי עד שהראתי שתי שערות.

תני עלה הסב וטבל עמהן אעפ״י שלא אכל כזית דגן מזמנים עליו לא הסב ולא טבל אין מזמנין עליו עד שיאכל כזית דגן.

תני שנים שאכלו דגן ואחד ירק מזמנים. מתני׳ כרשב״ג ובב״ר פליגי רשב״ג ורבנן אליבא דרבנן אין מצטרפי׳ עד שיאכל כזית דגן ואליבא דרשב״ג מצטרף אפי׳ בטבל לחודיה לשלשה.

וכת׳ הרב ראב״י בתשובות שאלות לקדוש ולקדושה שמצטרף אם יודע למי מברכין והביא ראיה מיהא דתנן במגלה קטן קורא בתורה ומתרגם ואינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה מדקאמר שאינו עובר לפני התבה להוציא אחרים ידי חובתן מכלל דמצטרף. אבל ראב״ד כתב דלתפלה

בעינן גדול ממש דהכי איתא בב״ר בפרשה וירא יעקב כי יש שבר במצרים[1]). וכ״כ רבינו האי דבעי׳ גדול ממש לתפלה. והא דתנן לא יפרוס על שמע לא מבעיא קאמר לא מיבעיא אצטרופי דלא מצטרפי אבל להוציא סד״א כיון דתפלה וברכות דרבנן וכיון שהגיע לחנוך דרבנן אתי דרבנן ומפיק דרבנן קמ״ל דלאו משום כבוד צבור שנגאי הוא לצבור שהקטן מוציאן.

אמר ר׳ חנינא[2]) ברי׳ יהודה [משמיה דרבא] הלכתא אכל עלה (של) ירק ושתה כוס של יין (אינו מצטרף להוציא רבים ידי חובתן)[3]) עד שיאכל כזית דגן ודוקא שלא אכלו הרבים אלא כזית אבל אם אכלו ושבעו אין זה שאכל כזית מוציאן דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא וכבר בררנא לה בפ׳ מי שמתו.

ויש לר״ש ד״ל סברא אחרת בזה דכיון דגברא מיחייב מדאורייתא אע״ג דלא אכל אלא שיעורא דרבנן מפיק מאן דאכל שעורא דאורייתא מה שאין כן באשה שאין לה חיוב אלא מדרבנן ולא מפקא גברא דמחייב מדאוריתא וקטן שאני שאין לו חיוב אפי׳ מדרבנן אלא אביו הוא שחייב לחנכו. וקשיא לן להאי סברא הא דאמרי׳ בפ׳ מי שמתו גבי אשה מברכת לבעלה דאיהי לא מחייבא אלא מדרבנן אינה מוציאה את בעלה אם אכל שיעורא דאורייתא.

אמר רבה תוספאה הני תלת (דכורך) [דכרכי] ריפתא בהדי הדדי [וקדים חד מינייהו ובריך לדעתיה אינון נפקין בזמון דידיה] ואיהו לא נפיק בזמון דידהו לפי שאין זמון למפרע.

מתני׳ שתי חבורות שהיו אוכלות (בבת אחת) [בבית אחד] בזמן שמקצתן רואין אלו את אלו מצטרפי׳ לזמון וכו׳ ירושלמי[4]) לא סוף דבר בית אחד אלא אפי׳ שני בתים. אמ״ר ירמיה והוא שנכנסו משעה ראשונה על מנת כן. וכן בשיש שמש ביניהם אין השמש מצטרפן אלא כשהסבו מתחלה על מנת כן ומסתברא דאפי׳ בבית אחד ומקצתן רואים זה את זה צריך שיסבו על מנת כן.

ת״ר יין בין שנתן לתוכו מים בין שלא נתן מברכין עליו ב״פ הגפן

[1]) מקץ פרשה צ״א, ועי׳ תוס׳ פ״ג שאכלו מ״ז ע״ב.

[2]) נראה שצ״ל „חיננא״ והוא גי׳ הבה״ג והשאלתות בפ׳ יתרו. ויש גורסים א״ר „הונא״.

[3]) צ״ל: מצטרף, להוציא אינו מוציא עד שיאכל וכו׳״.

[4]) עי׳ בש״ע סימן קצ״ה סי׳ א׳ ובא״ר ובנ״ש.

ואין נוטלים ממנו לידים[1]), והא דאמר שמואל עושה אדם כל צרכיו בפת לית הילכתא כותיה דסבירא ליה כר' אליעזר דאמר עד שלא נתן לתוכו מים נוטלים הימנו לידים, ומיהו בשנתן לתוכו מים מודה ר' אליעזר שאין נוטלים ממנו לידים משום דגבי נשילת ידים בעינן מים דכתיב וידיו לא שטף במים ובשלא נתן לתוכו מים הוא יין אבל אם נתן לתוכו מים מי פירות הוא אליבא דרבי אליעזר ורבנן סבירא להו כשמואל. אבל לרבי אליעזר חזינן בהדיא דסבירא ליה כשמואל. והראב"ד[2]) פי' דנוטלים ממנו לידים דתנו בברייתא לא להתר אכילה אלא לנקות ובלא נתן לתוכו מים לא חיישינן להפסד אוכלין אבל בנתן לתוכו מים כיון דחזו לברכת המזון אין נוטלים ורבנן סבירא להו אעפ"י שלא נתן לתוכו מים אין נוטלים ממנו לידים אלא עד שלא נתן לתוכו מים מברכי' עליו ב"פ העץ ונוטלים ממנו לידים, ולהאי גירסא הוא הדין אם נתן לתוכו מים נוטלים ממנו לידים דלא חייש ר' אליעזר להפסד אוכלים והאי דנקט עד שלא נתן לתוכו משום ב"פ העץ נקט לה.

הא דתניא שכח והכניס משקין לתוך פיו בולען פי' ואינו מברך עליהן דהוה כמי שאכל ולא ברך שאינו חוזר ומברך אם גמר סעודתו. והר"ר משה ז"ל כתב במשקין חוזר[3]) ומברך ובאוכל אינו חוזר ומברך וטעם הרב ז"ל כתב בזה דשאני משקין הואיל ובלען לאחר שנזכר.

פרק אלו דברים

מתני' בא להם יין (בתוך) [אחר] המזון ואין[4]) שם אלא אותו כוס ב"ש אומרים מברך על היין ואח"כ [מברך] על המזון וב"ה אומרים מברך על המזון ואח"כ [מברך] על היין, אלמא ברכה טעונה כוס, ותניא נמי הנכנס לביתו במוצאי שבת(ות) מברך על היין (ואח"כ על) [ועל המאור ועל] הבשמים ואח"כ אומר הבדלה ואם אין לו אלא כוס אחד (וניחנו) [מניחו] לאחר המזון ומשלשלן כלן לאחריו. וגרסי' בפ' ערבי פסחים ש"מ

---

1) דעת החכמים החולקים על ר"א בפ' שלשה שאכלו דף כ' ע"ב.

2) עי' ט"ז סימן קס"ה סק"י שהביא דברי הראב"ד ועי' באליהו רבה.

3) מלשון חוזר ומברך, משמע דמברך ברכה ראשונה ועי' כ"מ בה' ברכות פ"ז ה"ב ועי' מ"א סימן קע"ב.

4) כגי' הכ"י בד"ס, וכן הוא במשניות, בירושלמי ברי"ף וברא"ש.

מהא מתני' תמני ש"מ המבדיל בתפלה צריך שיבדיל על הכוס וש"מ ברכה טעונה כוס וש"מ כוס של ברכה צריך שיעור וש"מ טעם מבדיל וש"מ המברך צריך שיטעום וש"מ טעמו פגמו[1]) וש"מ אומר שתי קדושות על (הכוס) [כוס א'] וש"מ ר' יהודה היא ואליבא דבית שמאי.[2])

תנו רבנן היה מהלך חוץ למדינה[3]) וראה אור אם רוב גוים[4]) אינו מברך [וכו'] הא מחצה על מחצה מברך והדר תני אם רוב ישראל מברך הא מחצה על מחצה אינו מברך בדין הוא דאפי'[5]) מחצה על מחצה [נמי] מברך ואיידי דתנא[6]) רישא רוב (גוים) [כותים] תנא סיפא רוב ישראל:

היה מהלך חוץ לכרך וראה תינוק ואבוקה בידו בודק אחריו אם גוי הוא אינו מברך אם ישראל הוא מברך[7]) מאי איריא תינוק אפי' גדול נמי א"ר יהודה אמר רב בסמוך לשקיעת החמה עסקינן גדול ודאי גוי הוא תינוק דילמא ישראל הוא ומקרי ונפיק[8]). מפי' רש"י ז"ל משמע שאין מברכין על האור אלא אם נעשה לאורה פרט לנעשה לבשל ולחמם ולכבוד שאין מברכין עליו ונחלים לוחשות שמברכי' עליהן אפשר שיעשו לאורה או השתא או מעקרא כשהדליק העצים. והראב"ד כתב שמברכי' על אור שנעשה לבשל ולחמם ואין ממעטי' אלא הנעשה לכבוד בלבד.

תני חדא אור של תנור [ושל] כיריים ושל כבשן[9]) מברכי' עליו ותניא אידך אין מברכי' לא קשיא כאן לכתחילה כאן לבסוף פי' לכתחלה אינו עשוי לאורה אלא לשרוף את האבנים בכבשן ולאפות הפת בתנור ולבשל התבשיל בכירה ואין מברכי' על האור הנעשה לבשל והוא הדין אם נעשה לחמם שאין מברכי' עליו. בסוף מברכי' עליו שהוא עשוי לאורה,

---

[1]) כנוסח הכ"י המובא בד"ס לפסחים ק"ה בהגהות סי' ג'.

[2]) כ"ה בכ"י בד"ס.

[3]) כ"ה בד"ס, בפס"ח ובסי' הרשב"א לקמן ע"ב ד"ה רב הוה מברך. ומלת גוי' זו גם בנ"כ ובכ"י (ראה הגהות בד"ס סי' ח').

[4]) לפנינו ליתא „כותים".

[5]) הרב המגיד בה' שבת פכ"ט הכ"ו כתב דכיון דדבר שאינו מצוי הוא השמיטו הרי"ף וכן הרמב"ם וכ"כ המאור. ועי' מ"א סימן רצ"ח ובאליה רבה, ובמאיר נתיב על ירושלמי ברכות פ' ח"ד.

[6]) כצ"ל, ולפנינו בגמ' דתנן, ועל הגליון מוגה „דתניא".

[7]) לפנינו הגי' היא מהופכת, ותחת „גוי" „כותי".

[8]) כן הוא גם גי' הכ"י בד"ס.

[9]) עשה משני מאמרי הגמ' מאמר אחד.

זהו הדרך שפרש"י ז"ל והראב"ד ז"ל וכן פי'[1]) רבי' האי בתחלה לא צ"ל נהוריה בסוף צ"ל נהוריה ומברכי' עליו. א"נ בתחלה ישתמשו בו בשבת ואור ששבת הוא בסוף נשתמשו בו בשבת ולא אור ששבת הוא ואין מברכי' עליו. איכא ספרי דכתי' בהו תנן היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם [עבה] כפי כבשן מברכי' עליו ואם לאו אין מברכי' עליו ק"ל כרבא דאמר אותו ממש. הלכך כל הני מתני' תנו לעיל היה מהלך חוץ לכרך וראה אור אם רוב ישראל מברך תרגומא שהוא סמוך לאור א"נ אין סמוך ובאור גדול כל כך שיכיר בין דינר לאיסר.

עונים אמן אחר ישראל מברך ואע"ג דלא שמע כל הברכה והוא שלא אכל אבל אכל אינו יוצא באמן אלא אם כן שמע כל הברכה.

אמר רב (יהודה) [הונא] בשמים של בית הכסא ושמן העשוי (לעבר) [להעביר] הזוהמא שמביאין בתוך הסעודה לסוך ידים מזוהמות והוא מבושם מבשמים אין מברכין עליו בורא שמן ערב אם של אפרסמון הוא כדאמרי' בכיצד מברכין [דף מ"ג] האי משחא דאפרסמא מברכי' עליו בורא שמן ערב. והא דאמרי' התם במשחא כבישא ובמשחא טחינה מברכי' עליו בורא עצי בשמים לאו בבא בתוך הסעודה אלא בבא להריח[2]). ויש מפרשים דבמשחא דאפרסמא מברכי' עליו בורא שמן ערב אפי' עשוי להריח ואפי' הכי אין מברכי' בורא עצי בשמים מפני שאין גוף הבשם בתוכו אבל משחא כבישא ומשחא טחינה גוף הבשם בתוכו כבישא או טחינה ולפיכך מברך עליו בורא עצי בשמים והא דתניא בכיצד מברכי' הביאו לפניו שמן והדס ב"ש אומ' מברך על השמן וחוזר ומברך על ההדס וב"ה אומ' מברך על ההדס וחוזר ומברך על השמן, אמר ר"ג אני אכריע שמן זכינו לריחו וזכינו לסיכתו הדס לריחו זכינו לסיכתו לא זכינו. פי' רש"י הביאו לפניו שמן והדס בתוך[3]) הסעודה שמן לסוך להעביר את זוהם האוכלים והדס להריחם. אני אכריע לצד זכינו לריחו ולסיכתו כגון משחא כבישא הילכך שמן עדיף, זה לרש"י ד"ל ונרים בסופא דשמעתא ולא היא כלומר לא אמר רבא הלכתא כב"ה אלא רב פפא איכסיף והשמיט עצמו

---

[1]) הכ"מ בה' שבת פכ"ט הכ"ו כתב וז"ל והרבה פירושים נאמרו בזה ועקר כדברי רבינו האי ז"ל וכו' עכ"ל.

[2]) ראה רש"י ברכות נ"ג ע"א למטה ד"ה אין מברכין עליו, ודברי רבינו הם דבריו ממש אות באות.

[3]) לפנינו ליתא „בסוף".

לכך, לפי הגרסא הזאת הלכה כדברי המכריע. והריא"ף פסק הלכה כב"ה אלמא לא גרים ולא[1]) היא וגירסת הריא"ף ז"ל אינה כגרסת רש"י שהרב גרס ב"ש אומר מברך על השמן ופוטר את ההדס משמע שברכות ההדס שוות שהשמן בא נמי להריח שאם אין ברכותיהן שוות היאך פוטרות זו את זו. אבל לגרסת הר"ש ז"ל אין ברכותיהן שוות שהשמן בא להעביר את זוהם האוכלין ומברך עליו בורא שמן ערב ולפיכך אין זו פוטרת את זו אלא מברך על זו וחוזר ומברך על זו למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה.

ירושלמי[2]) בפ' כיצד מברכי' בא בשם רב מסובים אסורים לטעום עד שיטעום המברך. מה פליגין מה דמר רב בשאין כולן זקוקים בככר אחד, מה דמר ר' יהושע בן לוי כשהיה כוסו בידו.

פת[3]) טמאה פת טהורה ר' חייא בר אבא אמר על הטהורה פת נקיה טמאה ופת קיבר (טמאה) טהורה מברך על אי זה מהן שירצה.

ירושלמי[4]) בפ' הרואה תני המסך רגליו הופך עיניו כלפי דרום אמר ר' אסי מתניתי' מן הצופים.

---

[1]) והכ"מ בה' ברכות פ"ט ה"ג כתב שהלח"מ שישנו בספרו „ולא היא" לא הוה לפסוק כב"ה משום דלא מכריע הוא אלא נותן טעם לדברי ב"ש וב"ה ולא היה לא נתכוונו לומר שאין הלכה כב"ה אלא שרבא לא אמר כן ע"כ ועוד יע"ש ועיין ברא"ש ובב"ח סימן ר"ו.

[2]) כך הוא הגירסא, רבי אבא בשם רב מסובין אסורים לטעום כלום עד שיטעום המברך ריב"ל אמר שותין אע"פ שלא שתה מה פליג מה דמר רב כשהיו כולן זקוקין לככר א' מה דמר ריב"ל כשהיה כל א"א כוסו בידו, ע"כ, דעת רבינו לחלוק אלא כשאין לכל א"א ככרו בידו. אבל הרמב"ם בה' ברכות פ"ז ה"ה וכן הטור בסימן קס"ז וכן הרשב"א וכ"כ בהגהת ש"ע דבין כך ובין כך אין המסובין רשאין לטעום ועיין בתוס' דף מ"ז ד"ה אין וברא"ש ובר"ן ובב"ח ועיין ברי"ף ול"ע.

[3]) ירושלמי שם, והרא"ש הביאו והרי"ף השמיטו לפי שבזמן הזה אין אנו נזהרין לאכול חולין בטהרה, ומ"מ נ"מ בזמן הזה לפת של נכרי כמש"כ התוס' בדף ל"ט ע"ב ד"ה אבל, א"כ היה לרבינו לבאר זאת ונראה לי לפי מה שכתב הקרבן נתנאל בסוף מס' ר"ה שחולין בטהרה ר"ל פת ישראל, או דס"ל שהיה להם אפר פרה לטהר כמ"ש האר"י בס"ע שביניים נראים היו מתחממים בשמות שהיה להם אפר פרה לטהר.

[4]) שם הגירסא הופך פניו, ועיין ברא"ש.

ספר ההשלמה

מרבינו משולם מבדרש על מס' תענית ומגילה.

נעתק מכ"י מאוצר הספרים אשר לממשלת העיר האמבורג.

עם הערות

מ א ת

מנשה במו"ה יחזקאל יונה גראשבערג.

מסכת תענית

אמ"ר הכינא[*]) בימות הגשמים לא אמר מוריד הגשם מחזירין אותו, דוקא שלא אמר מוריד הטל, אבל אם אמר מוריד הטל אעפ"י שלא אמר מוריד הגשם אין מחזירין אותו, והכי איתא בירושלמי וכתבו הרי"ף ז"ל.

מתני' ר' יהודה אומר העובר לפני התיבה בי"ט האחרון של חג האחרון מזכיר הראשון אינו מזכיר. ירושלמי ויזכיר מבערב לית כל עמא תמן ויזכיר בשחרית אף הוא סבור שהזכירו מבערב והכי הלכתא, אבל למנין שאלה בשני במרחשון ובני פורוילא נהגו בששים בתקופה, והא דאמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר פוסק מלשאל פוסק מלהזכיר. ומדפלגינן בגמ' בין בני בבל דאית להו פירי בדברא לבני ארץ ישראל בזמן שבית המקדש קיים כי אמר ר' יוחנן במקום ששואל מזכיר לבני א"י בזמן שאין בית המקדש קיים דלית להו עולי רגלים ולית להו פירי בדברא מזכיר ביו"ט האחרון ושואל במוצאי יו"ט מיד אבל בזמן שבית המקדש קיים לבני א"י דאית להו עולי רגלים או לדידן דאית לן פירי בדברא מזכיר ביו"ט האחרון ושואל כ"ז במרחשון, והכן נמי אית לן פירי בדברא ונהגינן הכי.

ומסתברא דסתם מתני' ר' מאיר דאמר רביעה ראשונה ושלישית בי"ז ואשו' הכי קתני דבג' מרחשון שואלין את הגשמים כדקתני בברייתא ראשונה לשאול שלישית מית' להתפנות ומאי להתענות מתענות יחידים ולא מתענית ליבור כדקתני בברייתא ר' יוסי אומר אין היחידים מתענים אלא בר"ח כסלו כר"ג דאמר בז' במרחשון בז' כר' מאיר סבירא ליה ומשום כדי שיגעו האחרון

---

*) עי"ב ר' ג' ע"ב וברא"ש.

לנהר פרת הוא דאת' בז' בו. והא דתנן הגיע י"ז במרחשון התחילו היחידים מתעני' קתמא כר' מאיר כדאמרי' שלישית להתענות וכיון שכתבה הרי"ף ז"ל מסתברא דהלכה כר' מאיר. בשניה ובשלישית דקתם לן כותיה אבל בראשונה פסקין בז' בו משום כדי שיגיעו או לדידן דאית לן פירי בדברא.

תניא היחידים מתענים ג' תעניות שני וחמשי ושני ומפסיקין בראשי חדשים בחנוכה ופורים, דוקא יחידים אבל צבור אם התחילו אין מפסיקין דתנן בפ' שני אין גוזרין תעניות על הצבור בר"ח בחנוכה ופורים ואם התחילו אין מפסיקין דברי ר"ג אמר ר' מאיר אעפ"י שאמר ר"ג אין מפסיקין מודה היה שאין משלימין, וי"ל דליכא חלוק בין יחידים לצבור דמפני שאין משלימין הוא שאמרו היחידים מפסיקין.

תניא הרי שהיה מתענה על החולה ונתרפא על הצרה ועברה הרי זה מתענה ומשלים, דוקא יחיד אבל צבור תנן באידך פירקא היו מתענים וירדו להם גשמים קודם חצות לא ישלימו, א"נ כאן בצרות אחרות כאן בצרות גשמים מפני שאנו צריכים להתפלל בכל יום על הצבור ועל הגשמים זהו דעת הראב"ד ז"ל.

אמר זעירא אמר רב הונא יחיד שקבל עליו תענית אפי' אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית למחר, והרי"ף ז"ל גרים יחיד שקבל עליו תענית שני ימים זה אחר זה אפילו אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית למחר בתעניתו פי' שלא קבל עליו אלא יום אחד ולן בתעניתו שלא בקבלה, והכל עולה לטעם אחד שאם קבל עליו תענית למחר אפי' אכל ושתה כל הלילה מתפלל תפלת תענית ואם התענה היום בקבלת תענית אפילו שלן בתעניתו שלו בקבלה אינו מתפלל תפלת תענית למחר. אמר רב יוסף מאי קסבר רב הונא קסבר מתענים לשעות והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית ואאי הכא דלא קבל עליו מעיקרא. פי' מתענים לשעות אם קבל עליו תענית יחיד והתענה חצי היום בקבלה מבעוד יום ואימלך אמלוכי לאחר חצי היום וישב כל היום

בתענית יצא ידי נדרו ואם אין לשעות לא יצא ידי נדרו, ור"ש ז"ל פי' אם מתענה לשעות בתוך השעות שקבל עליו. אמר רב חסדא הא דאמרת מתענים לשעות הוא שלא טעם כלום כל היום, האי תעניתא מעליותא הוא לא צריכא דאימלך אמלוכי, פי' בג' שקבל עליו להתענות עד הערב בכי האי גונא מתענים לשעות ויצא ידי נדרו שקבל עליו תענית ומתפלל עננו אבל אם אכל בחצי היום אינו מתפלל עננו ולא יצא ידי נדרו וכן אם קבל עליו היום להתענות למחר עד לערב לאחר שאכל בבקר לא שמיה תענית ומתפלל עננו בערב ויצא ידי נדרו, וכן אם קבל עליו להתענות עד חצי היום אין מתפלל תפלת תענית בבקר.

אמר רב חסדא כל תענית שלא שקעה עליו חמה ומתפלל עננו בערב ויצא ידי נדרו, פי בכל תענית שבעולם קאמר והראב"ד ז"ל פירשה בתענית שעות שצריך שתשקע עליו חמה כדאמ' רב חסדא מעקרא דאמלך אמלוכי אלא שדברי רב חסדא הראשונים הם לגבי תפלת תענית ודברי רב חסדא האחרונה לצאת ידי נדרו, א"נ דברי רב חסדא הראשונים בשקבל מבעוד יום להתענות עד חצי היום ואמלך אמלוכי להתענות מחצי יום ואילך, כל זה מפי הראב"ד ז"ל.

תניא יחיד שקבל עליו תענית שני וחמשי של כל השנה כולה ופגעו בו ימים טובים הכתובים במגלת תענית אם נדרו קודם גזרתיו תדחה גזרותיו, פי' אם קבל עליו בנדר קודם תקנת הימים טובים יש לו לקיים את נדרו ותדחה גזרותיו מפני נדרו ואם תקנה בימים טובים קודם לנדרו ידחה נדרו מפני גזרתנו, ואפילו התחילו התענית קודם הימים טובים ואמר דגלגור אין מפסיקין ביחיד מפסיקין ואע"ג דנדרים חלים על דבר מצוה כדבר הרשות העי' כשאמ' ישיבת סוכה עלי שאסר החפץ על עצמו ואין מאכילין לאדם דבר האסור לו ודמי למאי דאמרינן בפרק המדיר הנאת תשמישי עליך סופה ומשמשתו הנאת תשמישך עלי יפה לפי שאין מאכילין לאדם דבר האסור לו, אבל אם נדר ואמר שלא ישב

בסוכה לאו כל כמיניה והכי איתא במס' נדרים, והאי נמי בשקבל עליו תענית הוה ליה כמי שנדר דלא אשב בסוכה ולאו כל כמיניה והתימא ליחול עליה משום אסור כולל דהא אמרי' בירושלמי ומייתי ליה הרי"ף ז"ל בסוף ערבי פסחים שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בלילי הפסח שלא אוכל מצה בלילי הפסח לוקה ואוכל מצה בלילי הפסח אלמא חייל עליה אסור כולל לבטל מצות לא תעשה מדגרסי' בפ' ג' דשבועות בשלמ' לאו משכחת לה אלא הן היכי משכחת לה וכמו שבארתי אבל במצות עשה חייל אסור כולל לבטל הכא נמי ליחול משום אסור כולל, איכא למימר לא דמי להתם כשאמר שבועה שלא אוכל מצה האי בודאי דעתו לבטל את המצות וחייל עליה משום אסור כולל, אבל הכא אמרי' שלא היה בדעתו לפגוע בימים טובים אלו ואלו היה בדעתו אנן סהדי שלא היה כן נדרו ולפיכך ידחה נדרו מפני גזרותיו דהוה ליה כמו שאמר בפ' הריני מקבל תעניות שני וחמשי ושני של כל השנה חוץ מחנוכה ופורים ולפיכך אין צריך שאלה לחכם אע"ו דנדרי שגגות ואיכא מאן דאמר במס' נדרים שצריכין שאלה לחכם, וי"א אם נדרו קודם לגזרותיו כלומר שכבר התחיל להתענות קודם שפגעו בו חנוכה ופורים ולפיכך תדחה גזרותיו מפני נדרו משום איסור כולל, ואע"פ דאמרינן לעיל שהיחידים ג' תעניות מפסיקין לחנוכה ופורים לא דמי דגבי יחידים ליכא קבלת תענית ואפי' תימא דאיכא קבלת תענית כיון שתעניתם על הגשמים הוא ואם ירדו גשמים בינו בינו מפסיקין שהרי אפי' ביום עצמו קודם חצות לא ישלימו הלכך לאו קבלה גמורה היא ולא חשבינן השלש תעניות כיום אחד אלא כל חד תענית באפי נפשיה אבל ביחיד שקבל עליו כל השנה כלה שני וחמשי ושני חדא קבלה הוא וכיום אחד חשבינן להו, אבל אם כשפגעו בו חנוכה ופורים עדיין לא התחילו תעניותיו אין בו אסור כולל, ולפי זה הפי' מה שאמר בירושלמי שבועה שלא אוכל מצה אסור לאכול מצה בליל הפסח דוקא כשנשבע בשאר ימות השנה שכבר חלה השבועה קודם בוא המצוה אבל אם נשבע

בליל׳ הפסח אין כאן איסור כולל, ועוד יש לפרש ולומר דשאני ימי הכתובים במגלת תענית מפני שהן דברי סופרים וצריכין חזוק, ומיהו איכא למימר דפורים דברי קבלה הוא וכדברי תורה דמי כדאיתא בפ״ק דר״ה גבי נוס גדליה, איכא דאמרי אמ׳ רבא לא שנו אלא שלא ישן אבל ישן אינו אוכל, מדברי הרי״ף ז״ל משמע דהאי לישנא דאיכא דאמרי הוא מיקל לגמרי מלישנא קמא שאם לא ישן אפילו סלק אוכל ואם ישן וסלק אוכל, ולא נהיר מאי קא פריך אביי ללישנא קמא מיהו דתניא ישן ועמד הרי זה אוכל לישני ליה התם בשלא סלק, וי״ל דהאי לישנא קמא דאיכא דאמ׳ הוא מיקל מלישנא קמא מלד אחד ומחמיר מלד אחר שאם לא ישן אפילו סלק אוכל, ואם ישן אפילו לא סלק אינו אוכל, וכל זה כשלא התנה אבל התנה בעלמו לאכול ולשתות עד עמוד השחר הרשות בידו.

אמר רב כהנא אמר רב יחיד שקבל עליו תענית אסור בנעילת הסנדל חיישינן שמא תענית לבור קבל עליו אלא היכי ליעביד לימא הכי מפניא הריני בתענית יחיד למחר.

תניא אין הבוגרת רשאה לנוול עלמה בימי אבל אביה הא נערה רשאה וחייבת ודוקא בלונן אבל בחמין אפי׳ בוגרת חייבת דאמ׳ רב חסדא אבל אסור להושיט אלבעו במים וכן בכיחול ופיקום על הבוגרת רשאה אבל נערה רשאה וחייבת.

הא דק״ל יחיד שקבל עליו תענית מתפלל תפלת תענית בשומע תפלה אפילו בשקבל עליו תענית לבור דאי בתענית יחיד ליכא מאן דאמר בין גואל לרופא דתניא בהדיא בפ׳ במה מדליקין ימים שאין בהן קרבן מוסף כגון שני וחמשי של תענית ומעמדות ערבית שחרית ומנחה מתפלל י״ח ואומ׳ מעין המאורע בשומע תפלה. מסתברא מדקאמר רב אשי מתנית׳ כמי דקתני מה אלו יתרות על הראשונות שבאלו מתריעין ונועלין את החנויות הא לענין כ״ד ברכות זה וזה שוין אלמא בראשונות נמי איכא כ״ד ברכות ואע״ג דדחינן להא דרב אשי כיון דרב אשי ס״ל הכי

ופשטי׳ ממתני׳ נמי משמ׳ כותיה מסתברא דהלכתא כרב אשי, אבל בראשונות פשיטא דאין כאן כ״ד כיון דאיפסקא הלכתא דיחיד שקבל עליו תענית לצור אומרה בשתא על כרחי׳ בריש׳ דקתני אין בין יחיד לצבור אלא שזה מתפלל י״ח וזה מתפלל י״ט יחיד יחיד ממש וצבור ש״ל וקתני י״ט אבל כ״ד לא, והא דתנן דבאלו מתריעין פליגי עליה בגמ׳ במה מתריעי׳ רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת אמ׳ בעננו קס״ד מאן דאמר בעננו לא אמ׳ בשופרות ומאן דאמר בשופרות לא אמר בעננו, ולא והא תניא אין פוחתין מז׳ תענית ובהן שבע התרעות דכולי עלמא לא פליגי דקרי ליה התענית כי פליגי בעננו מר סבר עננו לא קרי ליה התרעה ומר סבר עננו נמי קרי ליה התרעה, פי׳ מעיקרא קס״ד דמאן דאמר עננו ס״ל דשופרות לא קרי התרעה והא דתניא לקמן בפ׳ סדר תעניות שתוקעים בכ״ד ברכות דוקא בחצוצרות אבל לא בשופרות ומשום הכי אקשי ליה מיהא דתניא וסימן לדבר יריחו דהוה בשופרות נמי התרעה הוא, א״כ איכא לפרושי דלכולי עלמא איכא שופרות או בחצוצרות בז׳ ברכות, וכי פליגי מי קריא התרעה או לא דמר סבר אומר בעננו אבל שופרות או חצוצרות לא מקרא התרעה כלל, ומה אקשי לי מהא מתני׳ דקרי התרעה, והא דקתני אין פוחתין מז׳ תעניות ובהן ז׳ התרעות, יום התענית קרי ליה התרעה אחת אעפ״י שיש בכלל ז׳ ברכות שמוסיפין תקיעה ותרועה ותקיעה א״כ בכל יום תענית איכא ז׳ התרעות התרעה בז׳ ברכות שמוסיפין והתרעה בגואל ישראל שמאריכי׳. ורש״י ז״ל גרסי׳ אין פוחתין מז׳ תעניות ובהן י״ח התרעות פי׳ בכל ברכה מן הז׳ ברכות שמוסיפין איכא תקיעה ותרועה ותקיעה שהן ג׳ התרעות משמע מפי׳ זה דבאריכות גואל ישראל ליכא התרעה כלל, ואסיק דבשופרת כולי עלמא דהתרעה היא ותקיעות דז׳ ברכות אי בעי בשופרות, והא דאמרינן במס׳ ר״ה בד״א במקדש אבל בגבולין מקום שיש חצוצרות אין שופר, ה״ק במקדש בין בר״ה בין בתעניות איכא שופר וחצוצרות אבל בגבולין מקום שיש שופר כגון ר״ה אין חצוצרות

עם השופר מקום שיש חצוצרות כגון תענית אין שופר עם החצוצרות, ומיהו בגבולין אי בעי בשופר אי בעי בחצוצרות ולא אתא למעוטי בגבולין אלא שאין חצוצרות ושופר, חד אמר אי בעי בחצוצרות אי בעי בשופר, והראב״ד ז״ל פי׳ דלאו על שופרת דשש ברכות קאמ׳ דהנהו חצוצרות הני ובהכ׳ הוו אלא בתקיעה שלאחר תפלה קאמ׳ כשמעריבין בתחנונים כן נורבין בתקיעת שופרות כדי להזכיר אילו של יצחק.

והרב ר׳ משה ז״ל פי׳ דבגבולין ליכא תקיעה כלל בראש ברכות לא בשופרות ולא בחצוצרות, ולאחר תפלה הוא שתוקעין בחצוצרות, אבל במקדש תוקעים בשש ברכות בחצוצרות ושופר.

שלחו ליה בני נוה לר׳ אבן דלריכין למטרא אפי׳ בתקופות תמוז כיחידים דמינן ובש״ת או כלבור דמינן ובברכת השנים, ואסיקנא בש״ת ולא בברכת השנים, ואע״ג דיחיד הלריך לפרנסה אומר בברכת השנים, התם ליכא היזקא לאחריני הכא איכא הזקא לאחריני, אי נמי בשאלת פרנסה ליכא שנוי מטבע שהוא מעין ומלא יהי׳ מבורכותיך אבל בשאלת גשמים איכא שנוי מטבע כיון דלא לריך לרשום, מהראב״ד ז״ל.

פרק סדר תעניות

סדר שש ברכות שמוסיפי׳ כך הוא בתחילה מאריכי׳ בתחנונים בברכת גואל ישראל ובחתימתה אומר מי שענה אברהם וכו׳ ברוך גואל ישראל, וחזן הכנסת אומר תקעו בני אהרן תקעו ותוקעי׳ ומריעי׳ ותוקעי׳, סוחר ש״ץ ואומ׳ פסוקי׳ של זכרונות ואומ׳ מי שענה משה ואבותינו על ים סוף וכו׳ ברוך זוכר הנשכחות, והשמש אומר הריעו ומריעי׳, סוחר ש״ץ ואומר פסוקים של שופרות ואומר מי שענה יהושע בגלגל ברוך שומע תרועה,

והשמש אומר תקעו ותוקעים ומריעים ותוקעים, חוזר ש״ל ואומר אל יי בצרתה לי קראתי ויענני וכל המזמור ואומר מי שענה שמואל במצפה ברוך שומע צעקה, והשמש אומ׳ הריעו ותקעו ומריעים ותוקעים ומריעים, חוזר ש״ץ ואומר אשא עיני אל ההרים וכו׳ ואומר מי שענה אליהו בהר הכרמל ברוך שומע תפלה, והשמש אומר תקעו ותוקעים ומריעים ותוקעים, חוזר ש״ץ ואומ׳ ממעמקים קראתיך יי מי שענה יונה במעי הדגה ברוך העונה בעת צרה, והשמש אומר תקעו הריעו ומריעים ותוקעים ומריעים, חוזר ש״ל ואומר תפלה לעני כי יעטוף מי שענה דוד ושלמה בנו בירושלם ברוך מרחם על הארץ, והשמש אומר תקעו ותוקעים ומריעים ותוקעים ואח״כ חוזר ש״ל לתפלתו, כך נהגו בגבולין ועונים אמן על כל ברכה וברכה אבל במקדש לא היו אומ׳ אמן ובכל חתימת הברכות היו אומ׳ ברוך השם אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ברוך זוכר הנשכחות והם עונים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ועוד היה שני ברכות אחר במקדש שלא היה בגבולין אחר שאמר מי שענה הוא חותם ותוקע, אבל במקדש חותם בברכה ותוקע קודם שיגמור מי שענה ואח״כ חוזר ואומר מי שענה בלא חתימה, ולהאי פי׳ גרסינן במתני׳ מעשה בר׳ חלפתא ור׳ חנינא בן תרדיון שעבר אחד לפני התיבה ואמר כל הברכות וענו כל העם אמן תקעו הכהנים תקעו הריעו בני אהרן הריעו מי שענה אברהם אבינו בהר המוריה וכן בכל ברכה וברכה וכשבא דבר לפני חכמים אמרו לא היו נוהגים אלא בשערי מזרח ובהר הבית, ורש״י ז״ל אומר ולא ענו אמן, ומתוך פירושו משמע שאין חלוק בין מקדש לגבולין לא בתקיעות ולא במי שענה דבתרויהו חותם במי שענה ותוקע ומריע ותוקע או מריע ותוקע ומריע אחר מי שענה ואין חילוק ביניהם אלא שבגבולין עונים אמן ובמקדש אומר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והרב ר׳ משה פי׳ דבגבולין ליכא תקיעה כלל בשש ברכות לא בשופר ולא בחצוצרות אלא לאחר התפלה הוא שתוקע בחצוצרות אבל במקדש תוקע בחצוצרות ושופר

אחר חתימת ו' ברכות על כל ברכה וברכה ואומר מי שענה בלא חתימה, ומה שכתבתי הוא הנכון לפי גרסת הספרים.

אמ' אביי כמאן שתו כהאני' האידנא חמרא כמאן כר'.

כל הכתוב במגילת תענית דלא למספד לפניו אסור לאחריו מותר. ר' יוסי אומר בין לפניו בין לאחריו אסור, דלא להתענות לפניו ולאחריו מותר ר' יוסי אומ' לפניו אסור לאחריו מותר הוי יודע כי ההספד קל מהתענית וכל הימים שכתוב בהם דלא למספד כל שכן שאסור בתענית אבל הימים הכתוב בהם דלא להתענאה בתענית אסור בהספד מותר ולפיכך הימים שאסורים אף בהספד הם חמורים יותר מהימים הכתובים בהם דלא להתענאה, ואסקה רב אשי אליבא דר' יוסי כל שלאחריו בתענית אסור בהספד מותר והוא הדין לפניו אפי' לר' יוסי דמחמיר בתענית אסור בהספד מותר דמדאצטריך רב אשי למימר וזה הואיל ומו"ל ומוטל בין שני מ' ימים טובים עשאוהו כי"ט עצמו ולא אסר לה בהספד משום יום שלפניו ולא שמוטל בין שני ימים טובים אלמא בין לפניו בין לאחריו אפי' לר' יוסי דמחמיר בתענית אסור בהספד מותר, וכיון דא"ר יוחנן הלכה כר' יוסי אדלא להתענאה אבל אדלא למספד הלכה כר' מאיר אשתכח דבין דלא להתענאה ובין אדלא למספד תרויהו שוו אהדדי לאחריו מותר אפי' בתענית ולפניו בתענ' אסור בהספד מותר, והאידנא ק"ל דבטלה מגלת תענית בר מחנכה ופורים ותרויהו דלא למספד כתו' בהו ומה שנהגו בי"ג משום דיום נקנור הוא וכיון דבטלה מגלת תענית יום נקנור בטל הוא והשתא איהו גופי בטולי בטליה משום יום שלפניו ניקום ונגזר כך קבלתי מאבא מרי ז"ל, ועוד היה אומר הטעם משום דפורים דברי קבלה הם וכדברי תורה דמו כדאמרי' בשלהי פ"ק דר"ה גבי צום גדליה, ועוד י"ל כיון דמגלת תענית דרבנן הוא הלכה כשמואל דמיקל מכלן הלכה כרשב"ג דאמר בין לפניהם בין לאחריהן מותרים.

רב נחמן גזר תעניתא בתריסר אמ' ליה והא יום טורנוס הוא אמ' ליה יום טורנוס בטוליה בטלוה, והוה מצי לשנוי ליה האידנא בטלה מגלת תענית אלא לרווחא דמילתא הוא דשני ליה דאפי' למ"ד לא בטלה מגלת תענית יום טורנוס בטולי בטלוה. והראב"ד ז"ל כרב דכי בטולה מגילת תענית ה"מ בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא בטלה. ואשכחינן ליה פירכא מהא דגרסי' בפ"ק דר"ה מתיב רב כהנא מעשה וגזרו תענית בלוד וירד ר' אליעזר ורחץ ר' יהושע וספר אמ' להם צאו והתענו על מה שעשיתם ש"מ בטולה מגלת תענית והוה התם תענית צבור וקא פריך מנה למאן דאמר בטלה מגלת תענית ואמאי לא שני ליה כי אמרי אנא בתענית יחיד אבל בתענית צבור לא בטלה אלא לאו ש"מ לא שנא תענית יחיד ולא שנא תענית צבור בטלה מגלת תענית חוץ מחנוכה ופורים, מ"ל דמריתא מנה שני ליה התם שאני חנוכה דמפרסמא ניסא ואפי' לגבי יחיד לא בטלה מגלת תענית.

פרק בשלשה פרקים

הא דתנן באחד בטבת לא היה בו מעמד האיכן עלה בגמ' וליתני נמי בא' בניסן לא היה בו מעמד אמר רבא זאת אומרת הלל דר"ח לאו דאורייתא.

רב איקלע לבבל חזנהו דקא קרו הלל בר"ח סבר לאפסוקינהו שמעינהו דקא מדלגי ואזלי אמ' ש"מ מנהג אבותיהם בידיהם, משמע מהא דבני ארץ ישראל לא הי' קוריי הלל בר"ח מפני שהיו מקדשי' על פי הראיה ודי להם בהכרזה אבל בני בבל היו קורין הלל שלא היה להם היכר אחר בתפלת יוצר אעפ"י שהיה להם בתפלת מוסף ולפיכך כשבא רב מארץ ישראל סבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי אמ' ש"מ קריאת הלל מנהג אבותיהם בידיהם הוא, והיינו דקאמ' רבא לעיל זאת אומרת

הלל דר״ח לאו דאורייתא אלא מנהג אבותיהם בידיהם משום הכר ובירושלם כשהיה בית המקדש קיים והיי בו מעמדות לא הי׳ צריך הכר אחר ולא היו קורין בו הלל בלל בר״ח, והא דאמרי׳ בפ׳ לולב וערבה חביט חביט ולא בריך מנהג נביאים הוא דמשמע לא מברכינן, התם הכי קאמר מנהג נביאי׳ שנהגו הם עצמם ליטול ערבה בשביעי של חג אבל לא הנהיגו את העם בנטילתה ולפיכך לא בעי עליה אבל הלל דר״ח מנהג אבותיהם בידיהם הוא שהנהיגו את העם בקראתו והיינו דקאמ׳ לעיל זאת אומרת דהלל דר״ח לאו דאורייתא אלא מדרבנן הוא בבבל ובשאר ארצות שאין מגיעים שלוחי מקום ואדרבנן מברכי׳ משום לא תסור כדאיתא בפ׳ במה מדליקין, ורבי׳ יעקב ז״ל תירץ דאמנהג טלטולא בעלמא כגון דערבה לא מברכין אבל אמנהג אחר מברכינן דהא מברכינן איום טוב שני של גליות שאינו אלא משום מנהג, ומשום לא דמי אהדדי דיו״ט שני עקר המנהג משום ספקא דאורייתא הוא.

ויש עוד לפרש דבארץ ישראל נמי קורין הלל מדרבנן והיינו דקאמ׳ לעיל דר״ח לאו דאורייתא אלא מדרבנן הוא בין בבבל בין בארץ ישראל ולפיכך הלל דר״ח אינו דוחה מעמד, ורב כשבא מארץ ישראל לבבל ראה שלא היו מדלגים במקום שהי׳ מדלגים בארץ ישראל סבר שלא ידלגו כלל וסבר לאפסוקינהו כיון דחזא דקא מדלגי דלוגי את׳ הדלוג הזה מנהג אבותיהם בידיהם הוא. והר״ר משה ז״ל כתב שאין מברכין כלל אפילו בצבור בהלל דר״ח.

תאנה לא יתחיל ואם התחיל גומר, פי׳ לא יתחיל בברכה ואם התחיל גומר בלא ברכה, הלכך יחיד אינו מברך יהללוך שהיא ברכה שלאחריו אע״ג דקרי ליה בערבי פסחים ברכת השיר, וראיה לדבר דיהללוך ברכה שלאחריו הוא דגבי מגלה בעי תלמודא לאחריו במקום שנהגו לברך אחריו יברך שלא לברך לא יברך לא בעי תלמודא הכי אלמא ברכת יהללוך שהיא ידועה היא ברכה שלאחריו.

גרסי׳ בפ׳ החולץ תניא מר״ח ועד ט׳ באב ממעטין בכבסין מליבא וליתן מלבנות ולכבוע מליגרע ומליגשא וי״א כל החדש אסור.

אוקמיה רב אשי דהא דקתני מליארס מסעודת ארוסי' קאמ' אבל ליארס מותר דתניא קודם הזמן הזה ממעטי' מעסקיהן מליסא וליתן מלבנות ולנטוע ומארס' ואין כונסין ואין עושין סעודת ארוסי', פי' קודם הזמן הזה שבת שחל ט' באב להיות בתוכה והך דקתני מר"ה מסתברא שאין הלכה כאותו תנא דהא לספר ולכבס ק"ל דאינו אסור אלא אותה שבת ואפשר דאע"ג שמותר לספר ולכבס קודם שבת שחל ט' באב להיות בתוכה אפי' משנכנס אב ממעטין בשמחה, והאי דקתני מלבנות ולנטוע מסתברא בנין של שמחה ונטיעה של שמחה כדאמרי' בפ"ק גבי עברו אלו ולא נענו ומפרשי' בגמ' בנין של שמחה.

תניא אסור לספר ולכבס בשבת שחל להיות ט' באב בתוכה אפי' להניח אחר ט' באב וגיהוץ שלנו ככבוס שלהם וכלי פשתן אין בהם משום גיהוץ, פי' גיהוץ שלנו שאנו נוהגים לגהץ אחר הכבוס ככבוס שהי' נוהגים ראשונים וכמו שכבוס של ראשונים הוא אסור כך גיהוץ שנוהגים דורות האחרונים אעפ"י שכבר נתכבסו קודם שבת ט' באב אסור לגהץ בשבת ט' באב אפילו להניח אחר ט' באב והוא הדין לכבוס שלנו שהוא אסור, והראב"ד פי' דכבוס שלנו מותר ויש מעט סיוע לדבריו מההיא דגרסינן פ"ק דכתובות ההוא דאתא לקמיה דר"ג אמ' ליה בעלתי ולא מצאתי דם אמ' ליה הביאו סודר שלו וכבסו במים ומצא עליו כמה טפי דמים אמר ליה לך זכי במקחך, ופרכי' אנן נמי נעביד הכי ופרקי' גיהוץ שלנו ככבוס שלהם ואי אמרת נעביד גיהוץ קא מעבדא ליה קוורתא.

שלח רב יצחק בר גיורי משמיה דר' יוחנן אעפ"י שאמרו כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ אסור ללבשן בשבת שחל ט' באב להיות בשבת, פי' כלי פשתן שנתכבסו קודם שבת ט' באב מותר לגהץ וללבוש אסור, וכן לכבס כבוס דידן, ולפי הראב"ד כלי פשתן מותר לכבס כבוס דידן וכיון שאין כבוס משום גיהוץ מותרים בכיבוס ובגיהוץ.

תנו רבנן כל שהוא משום ט' באב אסור לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ כל שהוא אינו משום ט' באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ולרחוץ, ר' ישמעאל ב"ר יוסי אומר משום אביו כל שעה שמותר לאכול מותר לרחוץ, פי' כל שהוא משום ט' באב כגון סעודה המפסיק בה אסור לרחוץ, כל שאינו משום ט' באב כגון סעודה שאין מפסיקין בה אי סעודה המפסיק בה בתענית צבור מותר לרחוץ כיון שמותר לאכול לחם או פירות. ואית דגרסי' במילתא דת"ק כל שאינו משום ט' באב מותר לאכול בשר ולשתות יין ואסור לרחוץ ור' ישמעאל פליג אסיפא דכיון שמותר לאכול בשר מותר לרחוץ, מיהו בתוספת' תניא כגירסא קמייתא מותר לרחוץ, הא דתנן ר' יהודה מחייב בכפיית המטה ולא הודו לו, אמרי' עלה בגמ' אמרו לו לר' יהודה עוברות ומניקות מה תהא עליהן אמר להם אף אני לא אמרתי אלא ביכול, תניא מודים חכמים לר' יהודה ביכול ומודה ר' יהודה לחכמים בשאינו יכול, מאי בינייהו כדתנן הכופה את מטתו הוא כופה, אמ' רבא הלכתא כתנא דידן דאמר ולא הודו לו כלל.

אמ'*) ר' חלבו אמר עולא א"ר אלעזר עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים בגן עדן והוא עומד באמצע וכל אחד ואחד מראהו באצבעו שנ' ואמ' ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו.

*) עי' ביפה עינים.

סליק פרקא וסליקא מס' תענית.

מסכת מגלה

גרסי' בפ"ק דיבמות תנן התם מגלה נקראת באחד עשר וכו' אמ' ליה ריש לקיש לר' יוחנן קרי כאן לא תתגודדו לא תעשו אגודות אגודות וכו' עד והא ב"ש מתירים צרות לאחין וב"ה אוסרין הצרת עשו ב"ש כדבריהם לא עשו ב"ש כדבריהם ולמאן דאמ' עשו קרי כאן לא תתגודדו אמ' אביי כי אמרי' לא תתגודדו כגון שני בתי דינים בעיר אחת הללו מורי' כב"ש והללו מורים כב"ה אבל שני בתי דינים בשני עיירות לית לן בה, אמ' ליה רבא והא ב"ש וב"ה כשני בתי דינים בעיר אחת אלא אמר רבא כי אמרי' לא תתגודדו כגון בד' אחד בעיר אחת פלג מורים כב"ש ופלג מורין כב"ה אבל שני בתי דינים בעיר אחת לית לן בה, איכא מאן דבעי מוכח מהתם שהכפרים אין קורין בעיירות אלא בכפרים שאם היו בעיירות לא סליק שנויא דאביי במגלה דהא בעיר אחת הוא ולא היא דשנויא דאביי סליק למגלה אפי' נימא דבעיירות קורין דהא אמ' כי אמרי' לא תתגודדו כגון שני בתי דינין בעיר אחת הסולקים זה עם זה הללו מורין כב"ש והללו מורין כב"ה אבל במגלה ליכא פלוגתא דבי דינא, ומיהו עקר הדברים דבכפרים הם קורין. והפי' הנכון הוא מה שפי' הר"ר משה ז"ל הוא שמפני שהכפרים מתכנסים בב' וה' לקרות בתורה הקלו עליהם שלא יתכנסו פעם אחרת לקרות את המגלה אבל במקום שאין מתכנסים בני הכפרים ביום הכנסה לקרות בתורה זהו שאמ' ר' יהודה במשנתינו אין קורין אותה אלא בזמנה.

אמר רב מגלה בזמנה קורין אותה ביחיד שלא בזמנה בי' ורב אסי אמ' בין בזמנה בין שלא בזמנה בי'. הוה עובדא וחש לה רב להא דרב אסי, ודוקא לכתחילה אבל דיעבד יצא ביחיד ואפי' לרב אסי, ואי לא אפשר כגון יחיד שהוא בכפר או במדבר

או בספינה קורא ביחיד ומברך עליה אפי׳ לרב אסי, כך קבלתי מאבא מרי ז״ל וכן כתוב בספר המאור וכן נראין הדברים בלא ספק ואיך יעלה על לב לומר כי יחיד ההולך במדבר או בספינה לא יקרא מגלה ואין נראי׳ דברי הרי״ף ז״ל לא בפסק ולא בראיה שהביא ממאו ליה אמוסא לא אמרו אלא בצבור אבל יחיד ילא ולא יהי כדבריו דדלמא התם הכי קאמ׳ לא אמרו אלא בצבור הצריכים לצאת ידי חובתן בקריאת מגלה אבל יחיד הצריך לצאת ידי חובה ילא ולעולם דמכנף עשרה וקרי. הראיה שכת׳ הראב״ד מדתנן אין פורסי׳ את שמע וכו׳ דלא קתני אין קורין את המגלה פחות מי׳, לאו ראיה היא כלל דכל הני דקתני במתני׳ אין פורסין על שמע ליכא חובה כלל בציר מעשרה אבל במגלה איכא ביחיד אפי׳ לרב אסי והאידנא ליכא שלא בזמנה אלא במפרש ויולא בשיירא וכן תני ר׳ חייא במפרש והיולא בשיירא קורין בי״ג וכן כתבה רבי׳ אפרים ז״ל.

הא דאמר רבא לא נצרכה אלא לאסור את של זה בזה ושל זה בזה, הכי פירושא לאסור את יום י״ג אף לבני כרכים כבני עיירות ויום י״ו לבני עיירות כבני כרכים לר׳ יוסי דאמר סדר תעניות לפניו ולאחריו אסור, ומיהו בפ׳ סדר תעניות אמר רב אסי כל שלאחריו לר׳ יוסי בתענית אסור בהספד מותר ומשמע התם דהכי נמי כלפניו בתענית אסור בהספד מותר כדכתיבנא התם, ולהאי סברא לא קשיא מדי.

מתני׳ אין בין מודר הנאה מחברו למודר הנאה ממנו מאכל אלא דריסת הרגל וכלים שאין עושים בהן אוכל נפש הא לכלים שעושים בהן אוכל נפש זה וזה שוין.

אין בין ספרים לתפלין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפלין ומזוזות אין נכתבין אלא אשורית, רשב״ג אומר אף ספרים לא התירו לכתוב אלא יונית. אמר רב יהודה אמר רב הלכה כרשב״ג, מ״ט דרשב״ג יפת אלהים ליפת יפיתו של יפת ישכון באהלי שם, ודוקא ספרים אבל מגלה אינה נכתבת אלא

אשורית דכתיב ככתבם וכלשונם ואע"ג דאמרי רב ושמואל באידך פרקא לעז יוני לכל כשר ולמגלה לית הלכתא כותייהו דהזינן לרב נחמן ולרב פפא דבתראי נינהו דסבירא להו הכי דהא מוקמי מתני' להא מתני' דקתני אין נכתבים אלא אשורית במגלה והוינן בה במגלה מאי תרגום שכתבו מקרא איכא רב פפא אמ' ונשמע פתגם המלך. רב נחמן אמר וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן אלמא סבירא להו דמגלה אינה נכתבת אלא אשורית.

הא דתנן קראה סרוגי' ומתנמנם יצא נהו אקורא קאי שאם היה קורא ומתנמנם על פה היא אלא*) אשומע שאם היה השומע מתנמנם יצא ומיהו כיון דקראה על פה מקלתה יצא אפשר לפרושי מתנמנם אקורא ובמקלתה.

הא דאמר צריכה שתהא כתובה כלה ה"מ לכתחילה אבל דיעבד אעפ"י שאינה כתובה כלה דתניא השמיט בה הסופר אותיות או פסוקים וקראן הקורא כמתורגמן יצא, ואוקמי' במקלתה והא דאמרי' גבי היה כותבה היכי דמי אלימא דכתיב פסוקא פסוקא וקרי לה והא אמר רב הלכה כדברי האומר כלה ואמאי לא שני ליה כאן לכתחלה כאן דיעבד, איכא למימר מדקתני היה כותבה דורשה ומגיהה אלמא שוו דינייהו להדדי וכי היכי דדורשה לכתחלה הכא נמי כותבה אפי' לכתחילה.

והא דאמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בגליל י"ד אבל אין עתיד לחזור בגליל י"ד קורא עמהן. עיקר הפי' כמו שפי' רש"י ז"ל דאבן כרך בהלך לעיר קאי דאמרי' במתני' אם עתיד לחזור קורא במקומו ואינו צריך לקרות בי"ד וקאמ' רבא לא שנו אלא שיחזור בלילי י"ד וכיון שחזר בלילה אינו פרוז בן

*) מדברי רבינו משמע ודאי שאשומע יצא במתנמנם, ועי' בירושלמי הל"ב ב' וז"ל מנשה הוה יתיב קמיה ר' זעירא ואינמנם א"ל חמי לך דלא כוונית עכ"ל, וכתב המרדכי ואיכא למימר דלא פליג אמתני' דאם קראה מתנמנם מאחר שהוציא מפיו יצא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא, וכן פסק בש"ע. ולפי זה יש לתמוה על רבינו, וי"ל שסבר דאק"ש קאי כמו שפי' הק"ה ולק"מ, והחילוק בין ק"ש למגילה דק"ש קבלת עול מלכות שמים בעינן שיהא ער ממש שיכוין בכל לבו כדפי' הק"ה, ועי' בשבלי הלקט בשם רבינו שמחה.

יומו אבל אם לא יחזור בלילה כיון שיעמוד בלילה קלא היום הוי פרוז בן יומו ויש לו לקרות עמהם.

וי״ל כי גם הרי״ף שכת׳ ונתעכב ולא חזר מפרש כן דאבן כרך שהלך לעיר קאי, ודכותה נקט הרב ז״ל שכתב ונתעכב ולא חזר כלומר כיון שהיה בדעתו לחזור בלילי י״ד אעפ״י שנתעכבו מהמת אונס ולא חזר בלילה עד לבוקר איכו פרוז בן יומו, ורוב עולה בדעתם כי הרב ז״ל אבן עיר שהלך לכרך מפרש מלתיה דרבא ולא נהיר דא״כ אמאי נקט שעתיד לחזור בלילי י״ד הוה ליה למימר לא שנו אלא שעתיד לחזור בי״ד.

אמר רב יהודה אמר רב הקורא במגלה הכתובה בין הכתב לא יצא ומהו ליה אמוסא לא אמרו אלא בצבור אבל ביחיד יצא ואי מחסרא או מיתרא פורתא לית לן בה, דוקא שכתובה כהלכתה אשורית על הספר וכמו שהטיל בה ג׳ חטוי גידין.

הא דתנן הכל כשרין לקרות את המגלה חוץ מחרש שוטה וקטן לא שנו דדיניהו אהדדי כאילו שוטה וקטן אפי׳ דיעבד נמי לא ואלו חרש לכתחילה הוא דלא הא דיעבד שפיר דמי דקיי״ל הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו יצא.

פרק בני העיר

כתב רבינו אפרים *) הא מתניתא קשיא רישא אסיפא דרישא משמע שיש לו לעלות ק״ש הדמים הא כי הדדי אסור וסופא משמע שאין אסור אלא להוריד מקדושתן אבל כי הדדי מותר, וכיון דקשיא רישא אסיפא אמרי׳ דרישא דוקא ואידי דקתני רישא ספרים לוקחים תורה אבל ספרים בספרים אסור תניא סיפא ספרים לא יקחו מנפ׳ והוא הדין דספרים בספרים אסור ומגלן

*) עי׳ היטב בהו״מ.

דרישא דוקא ומבעיא לן דגנו' מהו למכור ספר תורה ישן לקנות בו חדש כיון דלא מעלי אסור או דילמא כיון דליכא לעלוי שרי אלמא טעמא דליכא לעלויי והא איכא לעלויי שרינן מעלינן.

אמו' רבא לא שנו אלא שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אבל אם מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למשתי בהו שכרא שפיר דמי, כלומר אפי' למשתי שכרא בדמים מותר, והכא נמי אמרי' לקונן שאם מכרו והותירו והתני ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' לדכסוסא שפיר דמי, ומבית הכנסת נמי מותר הלוקח לעשות בו כל צרכו כעובדא דרבינא דזרעה. נראין הדברים דע"ה של רבי דרבים לא מהני מזבנה לה ז' טובי העיר דאם כן מאי קאמר ליה מר' אליעזר בן עזריה ליתני ליה דבמעמד אנשי העיר זבנוה ניהליה ותו הא דקס"ד מעיקרא לא אמרו אלא מקום מקדש הא בתי כנסיות מבמאים ואי בז' טובי העיר מזבני לה ודאי אמוחכם היא וכי תימא למה ליה לרב אשי למימר לרבינא זיל זבנה מז' טובי העיר והתנן וחכמים אומ' מוכרין אותו ממכר עולם חוץ מד' דברים וכולה מתני' בשלא מכרו בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר איירי, ור' אלעזר בן עזריא נמי שעשה בו כל צרכו לא חזין לקחה מז' טובי העיר למאי דקס"ד מעיקרא דדפרכי' הוא ואפ"ה עשה בו כל צרכיו איכא למימר דכי שרו רבנן לעשות כל דבר חוץ מד' דוקא כשהמוכר רוצה נעלות הדמים דחיילא קדושת ב"ה על הדמים לפי' מותר הלוקח לעשות מב"ה כל צרכו שהרי היא מחולכת על הדמים, אבל אם המוכר עושה בה צרכיו מן הדמים במאי תפקע קדושת בה' לכך אם לא מכרו במעמד אנשי העיר והא בקדושתיה קיימא אבל אם מכרו במעמד אנשי העיר יש כח בידם לעשות מן הדמים ומב"ה כל צרכם שעל כן נקחוה או בנאוה לכתחילה לעשות בה כל צרכיו, ורב אשא חייש דילמא אנשי העיר יעשו צרכיהן מן הדמים ולפיס הכי אצרכיה למזבן מז' טובי העיר במעמד אנשי העיר עושין צרכיהן מן הדמים שעל מנת כן נקחוה

או בנאוה לכתחילה, וכן נראי' הדברים בספרים של יחידים שמותר למכרם ולעשות מן הדמים כל צרכו שעל מנת כן לקחם או כתבם מתחלה ועוד יפה כח הספרים מכח הב"ה שבספרים הם בקדושתן ביד הלוקח כמו שהיו ביד המוכר מה שאין כן בב"ה שעושה בה כל צרכו והיא מחוללת ואעפ"כ מותרת כשמכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר לעשות המותר כל צרכו מן הדמים והלוקח מב"ה שעל מנת כן לקחוה או בנאוה, והא דתנן ספרים לוקחים תורה דמשמע שיש לו להעלות הדמים כלה מתני' אבני העיר קאי וה"ק בני העיר שמכרו ליחיד ספרים הראויים לקרות ברבים לוקחים תורה והא דמבעיא לן בגמ' מהו למכור ס"ת ישן ליקח בו חדש היינו נמי בשעשאוה רבים או יחיד לקרות ביה ברבים דכל סתם שהזכיר ס"ת לקרות ברבים הוא, וכן הא דאמר רשב"ג אין מוכרין ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה ליתנם המוטל עליהם או להשיאו אשה אבל לעולם ספרי יחידים מותרים למכרם ולעשות מן הדמים צרכיו שעל מנת כן לקחום או כתבום מתחלה דלא יחיד מענה ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר, ועוד שהרי הספרים עומדים בקדושתם ביד הלוקח כמו שהיו עומדים ביד המוכר והא דאמרינן בשמוכר בז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' למשתי ביה שכרא שפיר דמי דוקא בשל כפרים אבל בשל כרכים כיון דמעלמא קא אתא לה כרבים דמא ואין כח בני העיר למכרה כלל אפי' אם יעלו הדמים.

והא דאמר רבא האי כנישתא לזבוני ולחלופי שרי אע"ג דפריסנא שיש לו לעלות הדמים ה"מ כשמכרה אבל לחלופי שרי, והא דאמ' לאגורי ולמשכוני אסור, מסתברא בשלא מכרו או לא משכנו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר דאי לאו הכי אמאי אסור והלא יכול לעשות כל צרכו מן הדמים ומב"ה, וכן במתנה דפליג בה רב אחא ורבינא חד אסר וחד שרי מסתברא שאם היה במעמד אנשי העיר לא מסתברא כותיה דא"כ מ"ט דמאן דאסר, וי"ל דטעמא דמאן דאסר מפני שלא לקחוה מתחלה על דעת

מתנה אלא על דעת מכר והכי נמי לאגורי ולמשכוני איכא למימר האי טעמא דלא לקנות ומחלה על מנת כן, ועוד יש טעם אסר לאגורי ולמשכוני שכיון שלא נמכרה עדיין היא בקדושה אלא דאיכא לעיוני להאי סברא הא דאמרי' לקמן גבי מתנית' דאמר ר' מאיר אין מוכרין בה' אלא על תנאי אימתי שירצו יחזורו, ומקשי' עלה בגמ' ור' מאיר היכי מצי דייר בה דרבית הוא, אלמא דמשום רבית הוא דאסר ולא משום קדושה אלא שיש לומר דהתם מתיר גמור הוא אלא שמתנה עמו משום כבוד ב"ה דאימתי שירצו יחזורו עד זמן אחד דאי משכונה גמורה היא הא אמרי' הכא אגורי ומשכוני אסור.

מתני' אין מוכרין של רבים ליחיד מפני שמורידין אותו מקדושתו דברי ר' מאיר אמרו לו א"כ אף לא מעיר גדולה לעיר קטנה, פרש"י ז"ל בשרולין המוכר לעלות ומשום הכי שרו רבנן ואפי' הכי אסור ר' מאיר ואפי' לקחה היחיד להתפלל ורבנן שרו לעשות בה היחיד של נרכו כיון שמעלי' הדמים, איכא מאן דאמ' דלרבנן של רבים לרבים מותר ופי' בשאין מעלין את הדמים ועושה בהן נרכיו שהרי אין מורידין אותן מקדושתן וכן בספרים של רבים לרבים או של יחיד ליחיד שהרי אין מורידין אותן מקדושתן והא דתנן ספרים לוקחים תורה תרגומו ספרים של רבים שמכרן ליחיד שמורידין אותן מקדושתן אבל של רבים לרבים או של יחיד שאין מורידין אותן מקדושתן אבל של רבים לרבים או של יחיד שאין מורידין אותן מקדושתן שרי ואין צריך לעלות הדמים, וי"ל דמשום רבים לרבים נמי אמרי' לרבנן צריך לעלות דע"כ לא פליגי רבנן עליה דר' מאיר אלא בשל רבים ליחיד אבל בשל רבים לרבים כי היכי דלר"מ בשל רבים ליחיד צריך לעלות הדמים הכי נמי לרבנן, והא דתנן ספרים יקחו בהן תורה בשל רבים לרבים איירי, והדר תני אין מוכרין ב"ה אלא על תנאי אימתי שירצו יחזורו דברי ר' מאיר והכמים אומרים עושים אותה ומכר עולם חוץ מד' דברים, ופרש"י ז"ל אפי' של רבים לרבים קא אמר ר' מאיר אלא

על תנאי משום דבזיא מילתא אבל של רבים ליחיד אפי' על תנאי אין מוכרין אותו מפני שמורידין אותו מקדושתו, והא דאמו' הגמ' ר' מאיר היכי מלי דיר בה רבית הוא פי' היכי דיר לגלויי, ורבינו אפרים ז"ל פי' אין מוכרין בה' אלא על תנאי בשל רבים ליחיד היא שנויה ואע"ג דא"ר מאיר אין מוכרין ה"מ בלא על תנאי אבל על תנאי מותר אבל של רבים לרבים לפי רבינו אפרים הכי תרתי בבי בשרולין לעלות הדמים עסיקים וטעמא דרבנן בתרויהו מפני שבקדושת ב"ה חלה על הדמים ולפיכך עושה הלוקח מב"ה כל לרכו, ובעל המאור פי' דמתנית' מילי מילי קתני אם מכרן לעלות בדמים מותר לחלל קדושתה ואפי' לר' מאיר כדקתני רישא לוקחין בדמיו תיבה אם מכרה להעמידה בקדושתה עושין בדמים כל לרכן ואעפ"י שלא מכרו ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר אפי' לשתות בדמיו שכל מותר ואעפ"י שמכרו לחלל קדושתה בתר הכי קתני אין מוכרין בה' אלא על תנאי כשמוכרי' אותו לעלות בדמים ולחלל קדושתו כקדושת הרבים. ע"כ לשון המאור, וצריך לפרש לפי דבריו דהא דקא שרו רבנן של רבים ליחיד דוקא שלקחה היחיד להתפלל ובבירא להו לרבנן כיון דלתפלה קא זבין ליה אין מורידין אותה מקדושתה אבל ליחיד לעשות לרכו ודאי אסור אפי' לרבנן כיון שעשה כל לרכו מן הדמים, ואיכא לעיוני לפי זה לרבנן דשרו של רבים ליחיד אעפ"י שעושה מן הדמים כל לרכו א"כ אמאי ספרים של רבים ליחיד דהא אמרי רבנן דב"ה של רבים ליחיד מותר אעפ"י שעושה מן הדמים כל לרכו, ואיכא למימר לא דמי קדושת ספרים דבאה מעוליה לקדושת ב"ה שאינה אלא על ידי תפלה לתפלה הקדישוה ולתפלה מכרוה.

רב הונא קרא בכהני, דוקא רב הונא דאפי' ר' אמי ור' אסי דהוו חשיבי דארעא דישראל מיכף כייפי ליה ושמעי' מיהא שאין נתלמיד רשאי לקרוא במקום כהן אם יש כהן כל דהו בבית הכנסת אלא א"כ יחיד בדורו כרב הונא אבל אם יש כהן כמותו אעפ"י שאינו בבית הכנסת ואינו בעיר אין נתלמיד הכם לקרוא

במקום כהן, וטעמא דמילתא כדאמרינן בפ' הנזקין אלו דברים אמרו מפני דרכי שלום ופרכי' עלה משום דרכי שלום דאורייתא הוא ואמ' אביי לא נצרכה אלא כלאמ' שאין לכהן לחלוק כבוד לישראל שיקרא במקומו דקיימינן לאיגלויי אבל אם הוא יחיד ברב הונא שלא יהיה כהן כמותו בישראל קורא במקום כהן.

ירושלמי רב שמואל בר רב יצחק עאל לבי כנישתא חזא חד בר נש קאי וקא מתרגם סמוך לעמודא אמ' ליה אסור לך כשם שנתנה באימה כך אנו צריכין לנהוג באימה, א"ר חגא ר' שמואל בר רב יצחק על לכנישתא הזא חזנא דקאי וקא מתרגם ולא קאי כי נש תחותוי אמ' ליה אסיר לך כשם שנתנה על ידי סרסור כך אנו צריכין לנהוג בה. על ר' יהודה בן פזי עבדא שאלה אנכי עומד בין ה' וביניכם בעת ההיא, א"ר חגי ר' שמואל בר רב יצחק עיל לבי כנישתא יומא חד חזנא מושיט תרגמו עגו ספרא אמ' ליה אסיר לך דברים שנאמרו בפה בפה דברים שנאמרו בכתב בכתב, תוספת' בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב אפי' ז' פעמים.

קטן מתרגם על ידי גדול אבל אינו כבוד לגדול שיתרגם על ידי הקטן שנאמר ואהרן אחיך יהיה נביאך. וראש הכנסת וחזן הכנסת לא יקרא עד שיאמרו לו אחרים קרא שאין אדם מבזבז לו. חזן העומד לקרות אין אחר עומד ומחזן עליו עד שיקרא כיצד זקני יושבי' פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי מקדש וכשהכהנים נושאין כפיהם פניהם כלפי העם ואחוריהם כלפי מקדש וחזן הכנסת וכל העם פניהם כלפי מקדש שנאמר ותקהל העדה פתח אהל מועד.

ברכות

מאימתי קורין את שמע בערבית משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן, והוא צאת הכוכבים דכתיב ובא השמש וטהר והאי ובא השמש ביאת אורו ומאי וטהר טהר יומא ולא ביאת שמשו ומאי וטהר טהר גברא כלומר שיצא טהור לגברא בתרומה משעת שקיעת החמה דאם כן לימא קרא ויטהר ומאי וטהר ש״מ ביאת אורו הוא ומאי וטהר טהר יומא וגירסת ז״ל ופירושו תמה גדול דלדברו אדפשטוה מברייתא לפשטוה ממתני׳ דתנן טבל ועלה אוכל במעשר העריב שמשו אוכל בתרומה הביא כפרתו אוכל בקדשים, ופליגי תנאי בגמרא בעונת ק״ש של ערבית וכל המקדים אינו מקדים קודם שקיעת החמה ופסק הרי״ף ז״ל כסתמא דמתני׳ שהוא צאת הכוכבים.

ירושלמי שכתב רש״י ז״ל אם כן למה קורין בבית הכנסת כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה. ועל הירושלמי הזה סומכין עכשיו לקרות ק״ש קודם צאת הכוכבים ועיקר ק״ש הוא פרשה ראשונה שקורא אדם על מטתו וכי תימא בלאו ברכה לבטלה היא אברא לאו ברכה לבטלה היא דהא תנן הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא ק״ש בתורה, ואמרי׳ בגמ׳ מאי לא הפסיד בברכות הכא נמי אעפ״י שלא שעבר זמן קימה שהוא שלש שעות לא הפסיד בברכות הכא נמי אעפ״י שלא שעבר זמן קימה שהוא שלש שעות לא הפסיד בברכות למה לי אם לא עבר זמן ומה לי אם לא הגיע זמנו, ועוד תנן אם לא עלה עמוד השחר סייבים אתם לקרות, ופרש״י דלר״ג ז״ל דלא גרסי׳ מותרים דלאחר עמוד השחר נמי מותרים כדאמרינן לקמן מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה אלמא אעפ״י שעבר זמן שכיבה והגיע זמן קימה לא הפסיד בברכות הכא נמי לא שנא, ובאמת כי יהיה ההמון

להמתין עד צאת הכוכבים שהוא הזמן אלא שאם היה ההמון יוצא מבית הכנסת אחר תפלת המנחה קודם צאת הכוכבים לא היו חוזרין כלם לבית הכנסת בשעת צאת הכוכבים ולפיכך נהגו לקרות ק"ש אחר המנחה שהוא אחר שקיעת החמה אעפ"י שאינו צאת הכוכבים וסמכו על הירושלמי, ואנן לא ממחינן בידיהן משום ברכה לבטלה דסמכי' על משנתינו ששנינו לא הפסיד כאדם שקורא בתורה ואמרי' עלה בגמ' לא הפסיד בברכות, ויש מביאין ראיה מהא דאמרי' בפרק תפלת השחר רב צלי של שבת בערב שבת אסיקנא התם שאומר קדושה על הכוס ודאי מדקדיש אכל דקיי"ל אין קדוש אלא במקום סעודה ומדאכל ודאי קרא ק"ש אלמא רשאי אדם לקרות ק"ש בברכותיה קודם זמנה, ולאו מילתא היא דלעולם אימא לך שלא קרא ק"ש ואפי' הכי יש לו רשות לאכול כיון שלא הגיע זמן ק"ש, ורבינו יעקב ז"ל פי' בירושלמי בענין אחר שלא היו קורין אותה בבית הכנסת שלא בשעתה בברכות אלא מנהג היה לפתוח בתפלת המנחה ובתפלת המוספים בק"ש כמו שאנו פותחים בשחרי, ומיהו ר"ת ז"ל סמך על הירושלמי ויש לסמוך עליו ועל מה ששנינו לא הפסיד בברכות.

תניא אין נכנסי' לחורבה ומתפללין בדרך והמתפלל בדרך מתפלל תפלה קצרה. תניא ר' שמעון בן יוחאי אומר פעמים שאדם קורא ק"ש שתי פעמים בלילה אחת קודם שיעלה עמוד השחר ואחת משיעלה עמוד השחר ויוצא בה ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, הא גופא קשיא אמרת שתי פעמים בלילה אלמא משיעלה עמוד השחר לילה הוא והדר תני ויוצא בה ידי חובתו אלמא יממא הוא, לעולם לילא הוא והאי דקרי לי' יממא דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא, פי' לעולם לילה הוא דלכתחלה לא קרינן של יום קודם הנץ החמה ומיהו בדיעבד נפיק דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא.

ספר

בדקי בתי"ם

הגהות ותקונים לספר „ההשלמה" על ארבע מסכתות ברכות תענית יבמות מגילה

שנדפסו מחדש.

עם מבוא גדול בנוגע לתולדות אחדים מחכמי פרובינצא בימי הבינים

גם צרפתי ליה

קונטרס „השגות על הרמב"ם" מרבינו משולם בעל ההשלמה על מסכת עירובין ומסכת שבועות שנמצא בכתב יד.

עם הערות שהעירותי על הקונטרס הנ"ל. וקראתי להן בשם:

תורת ההשלמה

ממני הצעיר יהודה לובעצקי חופ"ק רו"פ בפאריש

פאריז

בשנת תרנ"ו לפ"ק

בדפוס של "י. לעווינזאהן-קילעמניק" פאריז, רחוב שארלאט 73

נדפס מחדש, ירושלים תשכ"ז

תוכן הענינים הבאים בספר זה:

מבוא לבתי"ם.

עיני ד' משוטטות בכל, גם במלאכי מעלה ישים תהלה וכנפיהם אכורות אל השגחתו יתברך שמו. כמה מעלות יגבהו עוף כל אחד כנגזר עליו מגבוה. מיכאל וגבריאל אינם שוים בלכתם, מיכאל באחת וגבריאל בשתים לא יוסיפו ולא יגרעו.

כן גם בקדושי ארץ אשר הקדישו נפשם לאהבת התורה הקרושה וכל ימיהם נתנו עיניהם ולבם להאדירה ולהגדילה. לחבר חבורים מחוכמים, גם הם צריכים לסיעתא דשמיא כי יתקבלו דבריהם בין תופשי התורה ולומדיה. ואלה שזכו לזה לא כולם השוו בזמן אחד. לכל זמן ועת לכל חפץ. הכל כפי השגחת וגזרת עליון, עד העת ההיא יהיו טמונים וגנוזים מעין בשר פניני תורתם, וכבוא עתם להגלות, עת יעיר ד' עין חמלתו על המחבר להופע דבריו בתבל ולרות צמאון לומדי התורה, אז הרבה שלוחים למקום. מארבע כנפות הארץ יקבצו ורוח חיים יפח בעצמות היבשות אשר כמעט נרקבו מרוב ימים שהיו טמונים בחושך. עצם אל עצם יקרב, בעור בשר וגידים ילבישם, יעמדו ויהיו לחיל גדול, למבצר חזק ללוחמי מלחמתה של תורה.

ההשגחה פרטית הזאת הופיעה בעתה גם על רבנו הגדול רבי משולם ז"ל, אחד מחכמי צרפת בימי הבינים שהרביץ תורה ברבים בעיר בדריש ועמל וטרח להשלים הלכות הרי"ף על כל סדרי הש"ס, ורבים בדורו שתו בצמא את דבריו, אים לאט לאט נטמנו ונכפנו זהרי תורתו. רק זעיר שם זעיר שם נראו לגדולי הדור שזכו לראות מקצת ספריו כמו הבלבי, המהרי"ק, הרשב"ש, בעל כפתור ופרח והב"י שהביאו מהם דברים מקוטעין. ברבות הימים נכבה ונחבא אורם כליל. ענן הזקנה העיב עליהם ולא זרחו עוד, נעלמו מעין כל חי כמה מאות שנים, עד שהעיר והאיר רוח ממרום ובמאמר עירין פתגמין קרא לאשר בחושך הגלו וירם נס לעמים רבים, ממזרח ממערב ומצפון להביא כל אחד מהנמצא בידו. כן הצליח לבעל אוצר ספרים אחד במדינת

צרפת להציל משני הכליון את ספר „ההשלמה" על סדר נזיקין בקנותו אותו מיד איש זר. גם במדינת אשכנז נעתק, מאוצר הספרים בעיר מינכען, ספר ההשלמה לשלש מסכתות קטנות מסדר מועד, ברכות, מגלה ותענית. והגדיל השגחתו ויאיץ במדפיסי ווילנא לשים פניהם למ־חוק, לארצנו הקדושה, שהובא שמה מארץ איטליא ס' ההשלמה על יבמות, ולקחו אותו משם להדפיסו. וכן במשך עשר שנים יצאו מתחת מכבש הדפוס והופיעו על פני תבל שש מסכתות שלמות.

אנכי הייתי הראשון שזכיתי ונתתי את לבי, ולא חשכתי ממני כל עמל להעתיק את סדר נזיקין מכתב יד עתיק יומין, ככתוב בהקדמתי למס' ב"ק שהו"ל בעהש"ית ולא חסתי גם בימי עניי להוציא כסף רב והדפסתי מס' ב"ק וב"מ ותקנתי כיד ד' הטובה עלי כל שבושי המעתיקים שקדמוני עוד בטרם נגלתה מלאכת הדפוס והעתקתם היתה קרדום לחפור בה, כשכיר יקוה פעלו היו מצפים לגמור ההעתקה אשר לפניהם ולא נתנו אל לבם כי עבודת הקודש על שכמם. בעמל ויגיעה רבה שמתי בעהש"ית המעקשים למישור ויצא ספר ההשלמה על מס' ב"ק וב"מ כלול בהדרו, עם הערות מאירות כפי קט שכלי אשר חנני ד' ורבים מתופשי התורה ולומדיה ראו פעלי ויהללוהו ובלבם רחשו לי תודה. ומי העיר אותי לקבל עלי עבודה קשה כזאת אם לא ההשגחה העליונה אשר פקדה עלי להוציא את הספר הקדוש לאור כי בא עתו להגלות!

וביותר נראה השגחת ד' כי רבה היא, כי בעוד שאני עוסק בהגהת ותקנת סדר נזיקין והדפסתו (משנת תרמ"ג עד שנת תרמ"ה) והנה מדפיסי ווילנא החלו להדפיס את ההשלמה על מס' יבמות והם לא ידעו מי היה המחבר ומה שם הספר, ולכן שנו והדפיסוהו על גליוני הגמרא תחת אשר מקומו הנכון אצל הרי"ף וגם קראו לו בשם „תוספות חד מקמאי". ונגררו אחר הרה"ג חיד"א שלא ידע גם הוא במח"כ מי היה המחבר. ומאשר שמצאו כתוב, על פתח הספר בכ"י „חדושי יבמות לחד מקמאי מזכיר להרב אביו לשבח הוא היה בזמן הראב"ד ובא מעשה לפניהם. החיד"א ס"ב" (והוא המעשה בדף ס"ז ושם לא היה הראב"ד כי אם ראב"י אב"ד חתנו של הראב"ד בעל ההשגות, כאשר יבואר להלן). לכן הדפיסו על השער למס' יבמות „תוס' חד מקמאי הי ניהו גברו של רבנו משולם" אבל מי היא רבנו משולם זקנו לא הגידו לנו, אף כי הרבה רבנו משולם היו בימי הבינים כמו ר"מ מלוקא, ר"מ ב"ר קלונימוס, ומאין נדע

איפו נכדו של איזהו ר"מ היה המחבר? ובשנת תרמ"ה כשנגמרו הדפסת מס' יבמות (ככתוב בסוף מס' נדה) ובאותו העת גמרתי אני הדפסת מס' ב"ק ושלחתי למדפיסי ווילנא כרך אחד, ושם בהמבוא כתבתי תולדות המחבר בעל ההשלמה ומשפחתו, אבותיו ואחי אביו, אז נפקחו עיניהם לראות שלרבנו משולם בר' יעקב מלוניל היה נכד ג"כ בשם ר' משולם בן חתנו ר' משה בר' יהודה והוא המחבר ספר ההשלמה, ולכן הוסיפו בסוף מס' נדה שנדפסה בשנת תרמ"ו, באחרית דבר, בזה"ל: „תוס' חד מקמאי על מס' יבמות מנכדו של רבנו משולם בר יעקב". ויתחכמו להעיר כדברים האלה „וקרוב הדבר שהוא רבינו משולם בר' משה בר' יהודה ז"ל מבדריש בעל ההשלמה נכדו של רבנו משולם בר' יעקב מלוניל ואולי גם התוס' חד מקמאי המה חלק מספרו ההשלמה שעודנו בכתובים בפאריש ואינו לפנינו לעיין בו". אי לאו דרלאי לך חספא לא משכחת מרגניתא מתותיה, ובכ"ז לא הזכירו מי האיר להם הדרך, ובספק כלשון „ואולי" הניחו השערתם. ואיך כתבו „ואינו לפנינו לעיין בו" והלא כבר היה בידם וכבר עיינו בו? ואנכי אביא כעזר האל ראיות ברורות וחזקות שאין בהם אף נדנוד קל של ספק ספיקא שהתוס' חד מקמאי הוא ספר ההשלמה על מס' יבמות שמזכירו בעל ההשלמה בעצמו בכמה מקומות, ולו היה מדפיסי ווילנא מרגישים בזה בראשית ההדפסה לא חלקו לו מקום בגליוני הש"ס כי אם בצדי האלפסי ששם מקומו הנכון.

ראיות ברורות וחזקות שה"תוס' חד מקמאי"
על מס' יבמות הוא חלק מספר ההשלמה.

בהמבוא למס' ב"ק עמוד ז' בסוף אות ג' הבאתי שאלה שנעתקה מכ"י ישן הנדפס בחוברת השנתי לעמערבארע „מעשה בא ליד ר' שמואל בר' משה זק"ל ולפני הרב ר' משולם בר' יעקב זק"ל ושאר חכמי לוניל, שביב מ"ע שצוה מחמת מיתה לזכות לעובר, ואשתו לא היתה מעוברת אלא מל' יום ובא הדין לפניהם וטען הראב"י ז"ל וכו' והרב ר' משה בר' יהודה נוטה לדעת הראב"י" ע"כ. וביבמות דף ס"ז א' בתוס' חד מקמאי נמצא כל המאמר הזה בשנוי לשון כזה, מצאתי כתוב בחדושי שחדשתי לפני אבא מארי ז"ל שמעשה היה בלוניל לפני הראב"ר ולפני זקני ר' משולם ולפני הרב ר' שמואל בר'

משה ע"ה באחר שנתן מתנה לבנו קודם ארבעים יום ליצירתו והיה מחלוקת ביניהם, יש מהם שאמרו שהמתנה מתנה הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל העובר, ויש מהם שאמרו שאין מתנה מתנה כיון דארבעים יום קודם ליצירתו מיא בעלמא הוא וכמו דלא עוברה כלל דמיא, ונגמר הדין עפ"י רובם שהמתנה מתנה. ולאבא מארי ז"ל היה מסתברא כדעת היחיד שאין המתנה מתנה ע"כ. מזה אנו רואים בעליל שבמקים הרב ר' משולם בר' יעקב בהשאלה שהבאתי, נמצא ביבמות הלשון זקני הרב ר' משולם, ובמקום הרב ר' משה בר' יהודה כתוב ולאבא מארי ז"ל. הרי לנו ברור כי המחבר תוס' חד מקמאי ביבמות היא בן ר' משה בר' יהודה נכד ר' משולם בר' יעקב מלוניל, ומלת הראב"ד שביבמות היא טעות המעתיק שהדביק בין הנפרדים וצ"ל הר"א אב"ד שהוא ר' אברהם בר' יצחק אב"ד שהוא הראב"י הנזכר בשאלה שהבאתי, חותנו של הראב"ד ר' אברהם בר' דוד בעל ההשגות וכ"פ מצינו שטעו המעתיקים בין הר"א אב"ד ובין הראב"ד.

ואם ישאל השואל אחרי כי נודע לנו רק כי בעל תוס' חד מקמאי הוא בן רמב"י נכדו של רבינו משולם בר"י מלוניל מי לידנו יהקע כי הוא ר"מ בעל ההשלמה ואולי אחיו של בעל ההשלמה הוא כי כנודע ארבעה בנים היו לו לרמב"י כמ"ש הר"י אבן תבון לבנו הר' שמואל (עי' במבוא הנ"ל אות ב' עמוד ד') ע"ז נשיב אמרים מלבד כי לא מצאנו שום חדושי תורה משאר בני רמב"י, הנה גם רואים אנחנו כי החביר הזה היא ספר ההשלמה המשלים את הלכות הרי"ף כי כמה פעמים מצאנו שמביא סוגיא שלמה כמו שהיא בגמרא ולא הוסיף עליה כלום, ולאיזהו צורך טרח להביאה אם לא להשלים את הלכות הרי"ף אשר השמיט הדינים האלה? (כמו בדף י"א ב. י"ב ב. י"ד א. י"ז ב. כ' א. כ"א ב. כ"ד א. ונ. נ"ב א. נ"ד ב. נ"ז ב. ס' ב. פ"ו ב. ק"ב א. ק"ה ב. וכדומה כמו שרשמתי במקומו בפנים) גם על מי רמז המחבר כ"פ „ולדעת הרב" סתם אם לא על הרי"ף אשר עליו בנה כל יסודו? — גם עוד נמצאים מאמרים רבים ושלמים אשר רמז עליהם בעל תוכפות חד מקמאי שכבר כתבם במקים אחר והמה בההשלמה בכ"י ובהנדפס שלפנינו. כמו בדף ל"א ב' כתב ובפ' שנים איחוין כתבתי דעת ר' יעקב והוא לפנינו שם בסי' י"ב בנדפס. ובדף ל"ז בענין קם דינא היא כמו שפי' בב"ק סי' י"ב יעו"ש. ובדף ס"ו ד"ה מה שפסק הרי"ף וכו' וכבר כתבתי דבר זה בפ' מי שמת והוא בהכ"י שם כמו שהעתקתי דבריו בפנים ע"ש. ובדף

צ"ט עמוד א' יש מוכר את אביו סובב דבריו עפמ"ש בפ' יש נוחלין דף קל"ג. וכן בדף ק"ד ב' בד"ה אמר רבה הלכתא סובב עמ"ש בפרק כל הצלמים, כמו שכתבתי בפנים. וכן דף קט"ו א' ד"ה איבעי להו ע"ש. וכן שם עמוד ב' ורבא אמר תבדק רמז על פירושו בסוף פ"ק קמא דב"ם. ומעתה אין שום ספק שהתוס' חד מקמאי הוא חלק מספר ההשלמה לסדר נשים.

השקפה כללית על הוצאות של ד' מס' ברכות, מגילה, תענית ויבמות.

ראיתי אחד קדוש וקרוב לזמננו מדבר ע"ד ההסכמות על הוצאות ספרים חדשים גם ישנים, ודעתו שבדבר זה צריך חיזוק לבל יקנה ויקרא כל איש בספר הנדפס מחדש אם אין עליו הסכמת רב גדול ומובהק (החת"ס ח' ח"מ סי' מ"א). ואי איישר חילי הייתי אומר כי במה שחדלו לקבל הסכמות על ספרים חדשים היו"ל ממחבר בזמננו לא אמצא בזה כל עון, יען כי כל המעין בספר חדש וימצא איזה דבר שאינו מתוקן יתלה החסרון במחברו. לא כן המוציא לאור ספר ישן נושן ממחבר אשר שמו נודע בשערים ולכל דבריו קדוש יאמר והקורא בו יבנה עליו דעותיו במו רמים על כונתו, ספר כזה אם יודפס משובש יכשיל את המעיינים בו, והתלמידים אשר ישתו דבריו עם החרולים והקמשונים יתעקשו וישתבשו ויסבבו כונתו על דרך לא אמת. ולכן מהראוי היה לעשות גדר שלא יודפס ספר קדמון טרם תיצא ההעתקה לפני גדולי הדור למען יחרצו משפט ההעתקה אם נכונה היא וקוני הספר לא יעברו על לאו דאל תשכן באהלך עולה כדרשת חז"ל „זה המשהה ספר שאינו מוגה בתוך ביתו" (כתובות י"ט ב.)

ואף אמנם כי אין רשות ביד כל אדם המו"ל ספר ישן למחוק הנוסחא הישנה אשר לפניו ולהגיה כפי רוחו וראות עיניו. כמ"ש הרמב"ן בחדושיו למס' ב"ב דף קל"ג שהמגיה בספר ישן עבירה גדולה היא בידו, אולם כונתי היא כי על המו"ל החובה להשתדל שיבין את דברי המחבר אשר הוא מעתיק על בורים ולהטריח א"ע לעיין היטב בהסוגיא

שלא יתחלפו לו אותיות באותיות וענין בענין שבנקל לטעות בכ"י ישנים, כמו שאנו רואים מהוצאות הג' מסכתות קטנות המשובשות עד למאוד. ואם גם ימצא המו"ל איזו טעות דמוכח יעשה כמו שרגילים הקדמונים לעשות היינו להניח הנוסחא הישנה בתוך שני חצאי לבנה ולהביא הנוסחא הנכונה בתוך חצאי רבועים.

וע"ז ראוים לתהלה מדפיסי ווילנא אשר לא חסה עינם על ההוצאה הגדולה וכל ספר כ"י שהדפיסו בהש"ס החדש שי"ל על ידם מסרו מקודם לגדולי ישראל לשים עיניהם עליו לנקותו מכל שבוש גם הוסיפו בצדו, לעת הצורך, הגהות ישרות כראוי. ובכ"ז במחילת כבוד הרבנים הג' המגיהים, חסרה להם עין בקירת חודרת. כי לולא זאת בנקל הבינו מתכונת הספר כי הוא איננו תוספות על הש"ס כ"א ספר המשלים את הרי"ף, כמו שהוכחנו כבר לעיל. אמנם בנוגע לעצם ההגהות יבין כל מעיין שאיש גדול ובקי הגיהם ולא הניח להכתב יד לבוא תחת מכבש הדפוס בטרם העמיק להבין היטב דברי המחבר ושיטתו בעיון נמרץ וטוב טעם, וכ"פ הגיה הגהות קצרות והנה נעימות ונפלאות עד למאוד. ברוך הוא וברוך טעמו. ועכ"ז הניח גם לי מקום קטן להתגדר בו, כי מצאתי בכמה מקומות שקשה להבין דעת המחבר אם לא נשוה אל הכ"י על סדר נזיקין שנמצא ת"י, ולפעמים שכח להגיה את הנחוץ. אבל אשרי לאדם שחסרונותיו ספורות.

לא כן המה המו"ל את שלש המסכתות קטנות. המו"ל מס' תענית ומגילה כנראה לא העמים עליו לקרוא ולהבין עכ"פ דברי המחבר שלפניו ורק למען עשות נחת רוח להמדפיס צירף את הכ"י בסוף הכ"י פי' על התורה שהדפיס, ולכן יצא פרוץ מרובה על העומד ואחשב למותר לדבר אודותיו. אולם המו"ל מס' ברכות מסר את הכ"י להגיה להחי בראדי נ"י שכבר היה לפניו ספר ההשלמה למס' ב"ק וב"מ שהוצאתי לאור עם מבוא ממני המפיץ אור על תולדות וחיי המחבר ומשפחתו, וממנו שאב רוב דעותיו בנוגע לתולדות המחבר. בפתח השער עמוד י"ז כתב וז"ל, ואני לא הלכתי בדרך הרב וכו' רי"ל לשית על ההשלמה נוספות הערות ע"ד הפלפול עד כי היה הטפל מרובה על העיקר, אך בחרתי לי דרך אחרת הנראה לי לדרך הישרה, והוא לתקן את כל מעות ולהעמיד את הנוסחא העקרית והאמיתית על מקומה למען יובנו דברי הרב ז"ל על נקלה ולחדול מלפלפל בפלפולים אשר ילאו את הקורא. הדרך הזה יתכן בעיני, ואקוה כי גם בעיניכם יתכן קוראים יקרים. עוד שם כותב: הגהתי את הכ"י פעמים ושלש השויתי את נוסחאותיו עם

הנסחא אשר לפנינו בתלמוד וברי"ם והעירותי בכ"מ אשר לא התאימו יחדיו". והנה אם היה עושה כן כהבטחתו היו כל לומדי תורה ואוהביה מחזיקין לו טובה, אולם לדאבון לב כל דורשי תושיה כאשר שמתי עיני בהספר ראיתי אף שעסק במלאכתי באמונה אבל רק מלאכה הוא עשה להשוות נסחאות הגמרא אשר הובאו בהכ"י עם נסחאות אשר בגמ' שלפנינו או נסחאות שבר"ם. ובאמת הנסחאות והגרסאות של הראשונים יקרים המה לנו עד למאד וכמה פעמים מצינו שהגרסאות הישנות יותר מכוונות וישרות מאלה אשר לפנינו, ובסוף דברי המחבר הניח שבושים בקורת בית הבד, מלאכת המעתיקים שקדמוהו או שנחלפו לו אותיות באותיות כמש"ל, והמעין ילאה למצוא הדרך הישר. וכמעט כל הגהותיו להשוות את הנסחאות יש מהם שאינם נחוצים, ויש מהם שאינם אמיתים, כמו שיראה המעיין בהגהותי. ואשר לא הלך המגיה בדרכי, בדרך הפלפול לפי דבריו, אות הוא כי לא קרא את באורי תורת השלמה בעיון, כי לו היה מעיין בו לא היה מוצא שם פלפולים כלל ורק לפעמים הגהתי הנחוץ בשני חצאי רבועים וכתבתי טעם הב"ח ההגהה גם הראיתי שיטת המחבר אם מתאימה לדברי שארי ראשונים. ולפעמים ראיתי שקשה על המעיין להבין בהשקפה ראשונה דברי המחבר הנכתבים בלשון הלמודים שבמדינת פראוואנס בימי הבינים ופרשתי בקצור נמרץ דבריו בכדי להקל ההבנה בהם. ואם רחבה דעתו של המעיין ויבין דברי המחבר בלעדי פרושי, מי יכריחו לעיין בבאורי תוה"ש? אמנם נזהר הייתי הרבה מאד שלא להכנים פלפולים וחדושים אחרים שאינם נוגעים לפירוש דברי המחבר. ומעולם לא שמעתי כי הביאור יכבד על המעיין, ורק המביט בספר ואינו חפץ לרדת עד תכונתו, והיה בראותו עוד שורות אחדות מתחתיו יזדעזע ויאמר פנה כאן אל פלפולים שנואי נפשי. את כל אלה מצאתי בשלש המסכתות ההן ואמרתי ללבבי „המתחיל במצוה אומרים לו גמור" יען כי אני הייתי הראשון שנתתי לבי אל הספר הזה להו"ל לא אחרים גם עתה על עמלי הרב להדפיס הגהות ותקונים קצרים על הד' מסכתות שלא להלאות את הקורא גם שלא תגדל הוצאת הדפוס הרבה. ואולי אזכה כי כאשר יודפסו המס' האלה בפעם השנית עם הגהותי בצדן והיה זה שכרי, כי יהיה לי לזכר עולם לנפשי, וזכות המחבר יעמוד לי להצילני משגיאות בעזרת השי"ת.

ראשית הבדק.

המו"ל את ספר ההשלמה על מס' ברכות הח' בראדי כתב גם פתיחה אשר קראה בשם „ראשית דבר" ע"ד תולדות בעל ההשלמה. וכבר הארכתי אני בתולדה אשר כתבתי לספר ההשלמה עם באורי על מס' בבא קמא שהוצאתי לאור, ואין לי לעולל אחר דקדוקי הח' בראדי. אולם באשר הביא שם בשמי דברים, אשר לא דברתי ולא עלו על לבי ולפעמים שם בפי גם ההפך מהאמור ממני, ע"כ הנני מוכרח להעיר עוד על דברים אחדים.

בעמוד א' הערה ב' כתב „והיה ר' משולם אחר וכו' ואביו ר' משה היה בן איתיאל והיה מעיר מאגנצא". הלא כבר ראה המבוא שלי אם כן היה לו לראות גם מה שכתבתי שם סוף סי' י"א ראש עמוד י"ח ומדוע הכפיל את הדברים? ומאחר „שאינו אוהב פלפולים" למה לו לפלפל אודות ר' משולם אחר, שאינו נוגע כלל לתולדות מחבר ספר ההשלמה ומשפחתו? הלא הרבה ר' משולם נמצאו בימי הבינים! גם מה שרצה לומר שר"מ הנזכר במחזור וויטרי הוא בעל ההשלמה, לא יתכן, כי ר' שמחה בעל המחזור הוא זקנו של ר"י ב"ר שמואל בעל התוס' ור' שמואל אביו הוא בן ר' שמחה, כמ"ש במרדכי פרק קמא דמו"ק סי' תתל"ח וז"ל „ראיתי במחזור וויטרי שיסד זקני הר' שמחה שהיה מתלמידי רש"י וכ'ו שלום יצחק בר שמואל". ובעל ההשלמה היה מאוחר, עד שגם ר' אשר מלוניל, דודו, שאל את הר"י (תוס' ב"ק ס"ד א' בד"ה „יאמר" ובס' תמים דעים בב"מ), גם מ"ש בהערה ה' ו' כתבתי כבר בהמבוא בסי' ג' והערה י"א י"ח.

בהערה ~~י"ש~~ כתב „ור' אהרן זה הוא אשר שאל ממנו הראב"ד" טעות היא. דר"א היה תלמיד הראב"ד כמ"ש בס' אסופות*) סי' י"א שהבאתי

---

*) כ"י באוה"ס לג"ב ונמצא אצלי העתקה ממנו.

בהמבוא עמוד י׳ סי׳ ה׳, שכתב אל הותיק התלמיד ר׳ אהרן. והיא השאלה בעצמה שהובאה בת״ד סי׳ ט׳ לר׳ שלחיה. אמנם שם נאמר רק „אל הותיק ר״א״ אולם בס׳ האסופות כתוב מפורש, אל הותיק „התלמיד״ ר׳א ובהדיא נאמר שר״א שאל מהראב״ד והראב״ד השיבו ומזכיר תשובתו זאת לר׳ שלחיה. וכן שם סי׳ כ״ז שהשיב ר׳ אברהם לר׳ אהרן. אבל הראב״ד לא שאל מעולם את ר״א.

גם מ״ש ראש עמוד ח׳ „ושניהם רבנו משולם הגדול וחתנו רמב״י היו רבותיו של הראב״ד בעל ההשגות״, ובהערה י״א רמז שלקח הדברים האלה מהמבוא שלי עמוד ד׳. הנה טעה בהמפורש בדברי, כי אנכי שם הארכתי לבאר שטעו בזה בעל „קורא הדורות״ והח׳ חן טוב ובעל המפתחות בס׳ תמים דעים בחשבם שר׳ משה בר׳ יהודה היה רבו של הראב״ד, ונתחלף להם הרמב״י ברטב״י אחי היינו, הרב ר׳ משה בר׳ יהודה חבירו של הראב״ד בהרב ר׳ משה בר׳ יוסף רבו של הראב״ד והרז״ה · והנה בא החכם הזה וטעה טעות זה עצמו ומיחסו להמבוא שלי. והוא פלא למעשה חזון כזאת!

ומ״ש בהערה י׳ ע״ד ספר המנהגות שר׳ אשר בר״מ חברו ולא ר״מ ב״ר שאול, והח׳ שוח״ה בהערותיו כ׳ שבאמת ר׳ משולם ב״ר שאול חברו. לפי דעתי אין לנו ראיה יותר ברורה ממה שהביא בס׳ האסופות סי׳ מ״ח מה׳ טריפות „מצאתי בס׳ המנהגות לר׳ אשר ז״ל בענין עוף הדורס״. וכן כתוב בשה״ג ח״ב אות קל״ז בשם הכלבו. ואולי ספר „המנהיג״ הוא שחבר ר״מ ב״ר שאול והוא ספר אחר, או ששני ספר המנהגות המה. ועכ״פ גם ר׳ אשר בר״מ חבר ס׳ המנהגות וקרוב הדבר שהוא ספר „המתנות״ שהביא בס׳ שערי ציון שר׳ אשר חברו ונתחלף להמעתיק ת׳ בה׳ ונ׳ בג.

עמוד י״ד כתב, כי גם ר׳ מאיר הכהן מנרבוני היה מנכדיו של בעל ההשלמה ובמס׳ ברכות מביא את דברי זקני בס׳ ההשלמה, ובהערה כ״א יציין כי לקח זאת מהמבוא שלי, ואיך העלים עין ממה שכתבתי שם כמה פעמים כי ר״מ מנרבוני היה בן אחותו של ר׳ משולם יען הוא קורא את בעל ההשלמה בשם דודו. אשתאה מאוד איך יכל לכתיב בשמי שהיא נכדו!

כל רבותיו וחבריו שהביא בעל ההשלמה בסדר נזקין מביאם ג״כ בר׳ המסכתות, חוץ מר׳ שמואל בר׳ דוד שמביא ביבמות דף פ׳ ב׳ ור׳ שמואל בר׳ משה שמביאו שם ס״ו. ר״ש בר״ד גר בעיר בדריש כמ״ש בס׳ אסופות ה׳ יו״ט סי׳ נ״ד שאלה מחצלת גדולה כו׳ לסכך

בו והתירה הרב ר"ש בר' גרשון וכן נמצא בדרשות ר' שמואל בר' דוד, ושניהם חיו בדור אחד עם ר' משולם בר"י מלוניל וקני של בעה"ש כמ"ש בהקדמה לספר האשכול, גם מזכיר את הרב „הצרפתי" במס' יבמות. ולדעתי או שהוא הר"י בעל התוס' שכן יכונה בספר האסופית ובתמים דעים בשם ר' יצחק הצרפתי או שהיא הריצב"א שבתוס' או אחיו הר"ש משאנץ, כי רש"י ור"ת והרשב"ם מביאם תמיד בשמם המפורש.

ע"ד לידת רבינו משולם החליט הח' בראדי בתחלה שנולד בקרוב לשנת ד"א תתק"נ, ואח"כ בהערה י"ם מפקפק בזה, כי מדברי ר' ירעיה (בעל בחינת עולם) שמתאונן על פטירת ר"מ לא נראה שחי מאה שנה, ואם נולד בשנת תתק"נ וראה את ר' ידעיה לכל הפחות ט"ו שנה, כמו שכתב „ואני בבואי אל בית מדרשו הייתי כבן ט"ו שנה", ור"י נולד ד"א מ', אם כן חי רבינו משולם משנת ד"א תתק"נ עד ה"א נ"ה ס'. וכל זה גרם לו שנמשך אחר הפלפול של הח' נ"ב ב„רדע"י" כרך עשרים עמיד רמ"ד. וכל ראיותיו שם שדופות קדים הנה ובנויות על יסודות קורי עכביש והקורא יוכח חיש קל לדעת שהיא רק לפלפולא בעלמא, כי במדה שהפלפול בעניני הלכה הוא שנואי נפש החכמים האלה, באותה מדה הוא מבחר שעשועם בנוגע לתולדות החכמים וחייהם, מנהגיהם, סדר הלוכם ומקום מגורתם. כי מי הוליד את ר' ידעיה בשנת ד"א מ' אם לא הח' נ"ב, באשר מצא במכתב שכתב ר' ידעיה להרשב"א ז"ל בשנת ה"א ס"ה שחתם עצמו „הצעיר" *) ומזה החליט, כי הר"י היה אז בן כ"ה שנה. (?) אבל הנה לפנינו ספר

*) הרשא"ו מירושלים יצא בהחוקר שהו"ל הרב הח' ש"י פוכס נ"ע חברת א' עמוד כ"ב להביא ראיה לדברי הח' נ"ב שר' ידעיה היה צעיר לימים בעת שכ' להרשב"א, מפני שכתב „וכי אצא כעול ימים ממחבואו" והח' נ"ב הראה ענותנותו בפעם הזאת וכתב לו כדברים האלה „בושתי וגם נכלמתי אשר לא ראיתי את הדברים האלה" ובאמת יבושו שניהם גם אחרי רואם ולא התבוננו, בי אם היה ר"י באמת עול ימים היה כותב בזה"ל „אף כי עול ימים אנכי ואצא ממחבואי". אמנם המבין במליצת ר"י במכתב הזה אשר בו הרבה לתאר את גדולת הרשב"א ומשפיל עצמו לפניו, יבין שתפס מליצתו זאת ע"ד הכ' ראוני נערים ויחבאו וכמו שאמר ר' אלעזר לר' יוחנן (ירושלמי פ"ב דברכות) שהיה מתחבא ממנו ולא שאל בשלומו דנהיגין גבן דזעירא לא שאיל בשלמא דרבה, דאינן מקיימין ראוני נערים ויחבאו. וע"כ ימליץ רי' כן ואומר עם הספר כי לא כמתפאר להתיחס אל הגדולים כי יש לו לב להבין אפיסת ערכו גם בתוך הקטנים ואף כי ישא ראשו בין אנשי מופת

הישר לר"ת ובו הרבה מבאים כאלו, כרף ע"ו כותב ר' יעקב על עצמו „לצעיר כמוני", ובסי' תק"צ בתשובת ר"ת להרב ר' שמשון אומר „אנכי הצעיר" אף כי הר"ש שאל מר"ת תמיד וקראו אלופי ומודעי, וא"כ לא היה ר"ת צעיר ממנו. ואם נוסיף לזה גם זאת שהרשב"א היה „יחיד בדורו", אז אין לתמוה שר' ידעיה בכתבו אליו חתם א"ע „הצעיר" גם אם היה זקן בשנים כמוהו. וכפי הנראה היה אז הר"י זקן ויושב בישיבה של פלוסופיא. וגם מתוך דברים אלו נוכל לראות שהרשב"א כתב נגד כל חכמי פראווינצא ובכ"ז לא מלא אדם להשיבו חוץ מר' ידעיה שהיה הראש והראשון, והרשב"א מצא דבריו נכונים וצירפם לספרו, ואיך יתכן לומר שר' ידעיה היה אז בן כ"ה? גם מה שכתב הח' נייבוער ברדע"י שר' גרשון בר"ש מזכיר ספר „כתב הדת" שהעתיק ר"י איננו נכון. ר' גרשון היה בדור אחד עם רבינו משולם בעל ההשלמה ונפטר, כפי הנראה, קודם לר"ם, אחרי שר"י אומר „כי בלעדי הר"ם לא ירים איש את ידו ואת רגלו" ואילו היה אז ר"ג בחיים, היה מירה ודאין עמו, כמש"כ בספר אסיפות הלכת טרפות סי' מ"ג „והתירוה ר' משולם והר"ש בר אשר והרב המובהק ר' גרשון כו'„ ואיך יתכן שר"ג יביא דברי ר"י תלמידו הצעיר של רבינו משולם חברו? ונראין לי דברי הרמש"ש „שר"ג לא ראה כי אם העתקה ישנה ממעתיק אחר.

לפי דעתי נולד ר"ם סביב לשנת התקל"ה ונפטר סביב לשנת ה"א י' ור' ידעיה נולד סביב לשנת ד"א התק"צ וחיו שניהם כמו פ' שנים, כי אביו רמב"י היה בזמן הראב"ד והר"ז"ה והראב"י. ולפי הנראה נפטר סביב לשנת התק"נ עד ס' ובעל ההשלמה למד רוב תורתו מאביו כמש"כ בכמה מקומות וכן כתב לפניו כמה חדושים, וא"כ היה לפחות בן כ"ה עד ל' בחיי אביו וכבר הוכחתי בהמבוא שהר"ם היה קשיש הרבה מהרמב"ן אחרי כי חבור התוספות היה מסידר ונתפרסם בימי הרמב"ן כמו שהביא בספר „תורת האדם" ובב"מ בעוד אשר בע"הש אינו מזכיר כי אם כתבי בעלי התוס' הראשונים „ספר הישר לר"ת והרשב"ם. ומה שלא הזכיר ר"א אביו של ר"י את בנו בין המשוררים אין כל הוכחה להיפך מפני שבך צריך להיות „יהללוך זר ולא פיך"

אף „כי אצא כעול ימים ממחבואו" ואדברה משפטים ותורות אל מול פני המנורה הטהורה. ולכן כתב בכף הדמיון, וכונתו כמו אם היה יוצא עול ימים ממחבואו לדבר נגד גדולים, כן אנכי אשר אצא לדבר נגד הרשב"א. וקצת ראיה להיפך ממ"ש בכף הדמיון ובלשון נסתר שלא היה אז צעיר לימים,

ועדותו של היוחסין שכתב שרבינו משולם נפטר סוף אלף החמישי נאמנ׳ לנו, ואולי לא כוון בחשבון של עשר שנים. וכן נראה שרבינו משולם חי בימי ר׳ נתן מטרינקטילייש רבו של הרמב״ן ותלמידו וב״א רבי מאיר מנרבוני בעל המאורות היה גם כן תלמיד ר׳ נתן, ובעל „כפתור ופרח״ שהיה מגרושי צרפת בשנת ס״ו לאלף החמישי היה בן בנו של ר״נ בר״מ מטרינקטילייש.

וכן נמצא בספר „מנחת קנאות״ לר׳ אבא מרי מכתב שהשיב הרשב״א לר׳ „יצחק די לאטיש״ כתוב בערך שנת ס״ד לאלף החמישי בדבר אסור למוד הפלסופיא (מכתב ל״ו מ״ג). ור׳ יצחק הוא בן ר׳ יהודה בן בן בנו של רבינו משולם בעל ההשלמה שהוא בן ר׳ יהודה בעל „האסופות״ בן ר׳ יעקב חתנו של רבינו משולם בעל ההשלמה. כמו שהבאתי בהמבוא שלי סי׳ ז׳.

מכל זה נראה ברור מאוד שרבינו משולם נפטר סביב לתחלת אלף החמישי.

ופה מקום אתי להציע לפני הקוראים מה שכתב הח׳ „גייבוער״ בחוברת שנתי „רדע״י״ כרך כ״ה עמוד קל״ד בעת שהוצאתי לאור ס׳ ההשלמה על מס׳ ב״ק וב״מ ובהמבוא כתבתי „תולדות רבינו משולם ומשפחתו״ וירא הח׳ נ״ב וירע בעיניו כי „תורני״ יעסוק בעניני „תולדות גדולי ישראל״ ויחשוב זאת להשגת גבול. וכאשר לא מצא שום השגות בעצם הענין הסתפק במועט לבוא עלי „בטענות״ לבד. ויהי הנקל בעיניו לפגוע בי לבדי, ויתלוצץ גם ברבני פולין בכלל בני עמי וארצי. ובגלל זאת אצא הפעם מגדרי להבוע ממנו עלבון כבוד רבני רו״פ אשר בדורנו שכל בית ישראל נשען עליהם. ולמען תת להקוראים מושג נאמן מבקרותו הקשה הנני מתרגם מצרפתית קצור דבריו החדים. „יצא לאור ספר ההשלמה מר׳ משולם בר״מ מבדריש על מס׳ ב״ק ע״י ה׳ לובעצקי וכו׳. כמעט כל רבני צרפת הדרומית הקדישו עתותיהם להשלים הלכות הרי״ף והרמב״ם אשר למדו אותם אז בכל קהלה ועדה. אפס החבורים והפרושים האלה אשר נשאו עליהם חותם המקום ורוחו לא עברו גבול הקהלה אשר בה ראו אור ולא נפוצו החוצה, וע״כ נשכח גם כהיום מאנוש זכרם ומכל ספרי חכמי פראוואנס וגדוליה לא נשאר כמעט מאומה. ואלה המעטים אשר זכרם נמלט משן העת הנם כבר ערוכים לתולדותיהם ולספריהם ע״י האדון „גראס״ וביחוד תמצא השקפה כללית על אודות הרבנים האלה בכרך העשרים ושבעה לספר

ה׳ לובעצקי הטיב לעשות «Histoire littéraire de France». לו העתיק לעברית את כל הכתוב שם ע״ד תולדות ר׳ משולם מעיר Béziers מלהביא דברי די לאטיש הצעיר והחלטת ר״א זכות בספרו אשר אינם מכוונים היטב. למשל אין כל ראיה מוחלטת שרבינו משולם לא היה בעל קבלה יען יצא ביחד עם שאר רבנים נגד ספר הבהיר (בהחליטם כי ר׳ עזריאל זיפו) אבל לפי הנראה רבני פולין לא יוכלו למנוע את עצמם מלעשות הקדמות גדולות ומכתוב באורים רחבים מן הספר עצמו וע״כ צדק ה׳ „דוקס״ באמרו „כי אצלם החבור הוא סבה לפירושם״. ה׳ לובעצקי בהיותו בפאריש יכל על נקלה לחקור ולדעת את כוונת השם רימרוג כי ה״א עיר «Ramerupt» עיר שבה נולדו ר׳ יעקב ואחיו ר״ש נכדי רש״י גם היה עליו להזכיר בעמוד ג׳ כי „יראך רושי הולברגה״ מכר את הכ״י מן ספר ההשלמה ביום ג׳ ה״א קל״ה לדון נשקש״ עכ״ד.

החלטתי על חכמי פראוואנס לא נכונה כי למה למדו הלכות הרי״ף והרמב״ם רק במדינת פראוואנס ולא בכל שאר תפוצות ישראל? ואם העמיקו חכמים רבים בצרפת הדרומות את דברי הרי״ף והרמב״ם יותר מבשאר מקומות הוא. מפני כי ישיבות גדולות ל„תלמוד״ ונושאי כליו״ פרחו בהדרן שם בערים רבות כמו „מונטפיליער״, „נימשי״, „פותקיירש״ ו„לוניל״. גם מה שאמר שספרים אשר חברו חכמי פראוואנס נשתקעו במקומם ולא יצאו לאור עולם, טעות הוא. כי כנודע כל מלה שיצאה מפי עטם נתפשטה בעולם בין לומדי התורה כמו כתבי הראב״ד והרז״ה ור׳ יהונתן הכהן ור׳ אברהם בר׳ יצחק בעל האשכול ושאר חכמי לוניל. גם אשר הקדיש דברי הסופר „רענאן״ אשר מרבית השערותיו תליות על בלימה אשר גם רוח מצויה תעצר כח לזוז אותן ממקומן, ודוחה באמת בנין החדש את גדולי ישראל כמו הרי״ די לאטיש שהיה ק״וב לזמן בעל ההשלמה ומצאצאיו. והר״א זכות בעל היוחסין שהיה גדול בתורה ובחכמה ופלוסוף מובהק שבודאו ידעו את הדבר על בוריה, — לא נכון. ואם מצא באמת איזה שגיאה בדברי בהקדמתי, עליו החובה בתור מבקר להעיר עליה ולתקנה ולא לפטפט ולגבב דברים בעלמא בלי טעם וריח ובלי כל תועלת. ומהשערתי שם בהערה ב׳ „כי ר׳ משולם לא היה מבעלי הסוד״ ראיה, להיפך ממה שכתב עלי ה׳ נייבוער, כי הארכתי במקום שהיה עלי לקצר. ובאמת קצרתי הרבה במקום שראוי היה לי להאריך ועי״ז לא ירד ה׳ נייבוער לתוך כונתי. וכונתי היתה „מאחר שהרמב״ן שהיה כמעט בדורו של

ר׳ משולם העריץ והקדיש את ספר הבהיר וכמה פעמים כתב עליו „מצאתי במדרשו של ר׳ נחוניא בן הקנה" והעמיק והרחיב בדבריו, אם כן איך יוכל להיות שרבינו משולם יכתוב עליו דברי בוז? איך יהיה מרחק רב כזה בין שני גדולי ישראל בעת ההיא? ולכן שערתי שם, שהרמב״ן בהיותו מבעלי הסוד כירוע טעם בו טעם מתוק. ור״מ שלא היה מבעלי הסוד, טעם בו טעם מר *). וממני עצמו נחזה זאת.

---

*) כל זה כתבתי לברר דברי כפי מה שהם להסיר מעלי עקשות פה הח׳ נייבוער אשר לא נהג מנהג חכמים בפעם הזאת להתנפל עלי בלא שום השגה על עיקר דברי, ורק טען על מלאכתי להטיל בה דופי ובשנאה יהדפני. אמנם בעיקר הדבר לא אוכל לכחד תחת לשוני כי בהמבוא שלי נמשכתי אחרי הדברים והמכתב שהעתיק החכם נ״ב בהחוברת השנתי ל„עטערבאדע" שנה שלישית עמוד כ״א שבו נמצאו דברי בוז על ספר „הבהיר" בשם רבינו משולם בעל ההשלמה. אולם אחרי אשר ההבוננתי היטב בהדברים האמורים הנה קרוב הדבר בעיני שכל הדברים מזויפים המה מאיזה מתפלסף. כי מלבד שסגנון הלשון שם הוא רחוק מאוד מדברי חכמים הנה אין לדבריו לא טעם ולא חמשך רק קול דברים ורוח אין בהם. וידוע שאז בימים ההם בכתבם מכתב לרבים ובפרט בדבר גדול שננו לשונם שיהיה מועט מחזיק את המרובה ובדברים ברורים ולוקחים נפשות והלשון כאן נער יכתובו. ומה נוכל לכנות, למשל, לדברים כאלה „ושמענו שכבר חבר אליהם (למי?) ספר קראו בשמו „בהיר" שהזכרנו למעלה ובו לא ראו אור וכבר הגיע אותו ספר לידנו ומצאנו בו שתלוי אותו „בר׳ נחוניא בן הקנה". ח״ו לא היה ולא נברא ולא נכשל בו אותו צדיק וכו׳. הנה התחיל בלשון „שמענו" ותיכף הוא אומר „וכבר הגיע לידנו". ואם כבר „הזכירו למעלה" ו„הגיע אליו" בודאי „כבר" קרא בו וידע לנכון את הכתוב בו א״כ איך יאמר „שמענו"?

ומסיים שם דבריו בזה״ל „כתבנו כל זה בהסכמת ארוננו הרב הגדול נר ישראל מורנו ר׳ משולם בן הרב הגדול ר׳ משה נ״י ושאר חכמי הארץ מקצתם שידעו בצנעה שורש הענין הביאוני לכתוב והמשכילים יזהירו וגו׳„ עכ״ל.

הנה בכל מקום אשר נמצא ענינים גדולים ונכבדים כאלה לא עשו מעולם חכמי ישראל שלוחים ולהסיר מכשול מדרך עמם לא התעצלו לכתוב בעצמם ובדברים ברורים. ואף אם נאמר שדבר זה יצא מן הכלל ונשתנה והרב רבינו משולם מסר לאחרים לכתוב בשמו, מדוע לכל הפחות לא חתמו הם, הכותבים בשמו, את שמם? ומדוע בכל הכתבים הנמצאים בידנו על ענינים כאלה כמו ע״ד „המורה" ו„המדע„ באו בכל פעם חתימות הרבנים הכותבים וכאן בענין יתר גדול מאוד, לעשות למזויף ספר, שהרמב״ן מיחסו לר׳ נחוניא בן הקנה בלי ערעור כלל ובודאי הוחזק כן גם מאחרים, על מכתב כזה אין חתימה כלל ומרחיקים את עדותם, שנצטוו מהרב ר׳ משולם לכתוב כך.

גם להדברים „ושאר חכמי הארץ מקצתם שידעו בצנעה שורש הענין וכו׳„ אין כל מובן כלל. כי איך יוכל להיות שדבר הנמסר לרבים, וכפי דברי הכותב,

ה׳ נ״ב אוהב לפלפל הרבה בדברים שנוגעים לתולדות חיי מחבר תלמודי ואלה המעמיקים לחקור בעצם תורתו של המחבר אינם רצוים לו מאוד יען כי הוא איננו „תלמודי גדול״. כמו שנראה מחבורו בדבר גלילות א״י. שהעתיק המשנה פ״ה ממע״ש „כרם רבעי היה עולה וכו׳. כרם

נכתב „לקהלות ולכל ישראל״ לפרסם ברבים ולהזהירם, דבר כזה, יאמר לנו הכותב לא נגלה לכל תכמי עירו ורק „מקצתם ידעו״ מזה וגם אלה רק „בצנעה״. ואיך אפשר להאמין לסתירה גלויה כזאת. כל זה מורה בעליל שהכותב התהפך בתחבולות לתת לו סתר פנים, ובחפצו לזייף לכן הרחיק את עדותו.

ובכל האופנים אי אפשר ליחס הדברים האלה לר׳ „מאיר מנרבוני״ בעל ספר „המאורות״ אף שנכתבו בסוף ספר „מלחמות מצוה״ המיוחס אליו. כי הוא היה כותב על ר׳ משולם „דודי״ כמו שמכנהו בכ״מ שמזכירו בשמו.

אמנם אם מכאן אין עוד ראיה להשערתי שבעל ההשלמה לא עסק בנסתרות אבל ממקום אחר יש זכר לדברי. וגם רואים אנחנו שגם קודם שנתפשטו ספרי הזוהר והבהיר, כבר ידעו כמה מגדולי ישראל מחכמת הסוד, ומקצתם לא עסקו בה. ומפסקי ההלכות שכתבו אז, נוכל לדעת ולהבין מי אלה המה שלמדו וידעו חכמת הסוד עד שצרפוה גם להלכה למעשה, ומי המה אשר לא היה להם עסק בנסתרות, והננו להעתיק דבר אחד ממה שכתבתי בתורת ההשלמה למס׳ ע״ז אשר אתי בכתובים.

„רבינו בעל ההשלמה בפ׳ כל הצלמים סי׳ ג׳ כתב דצורת דרקן לא הוי ממשמשי מרום, ולהכי אינו אסור לעשותה רק בבולט משום חשדא. וז״ל שם, והוי יודע שכל אלה שאסורים לעשותם לא שנא שקועים לא שנא בולטים. ומה שאמרו טבעת שחותמה בולט אסור להניחה ומותר לחתום בה אנו רגילים לפרשה בצורת דרקן שמותר לעשותה ולפיכך מותר לחתום ואסור להניחה משום חשדא מפני שדרכה לעבדה דתנן מצא כלים ועליהם צורת דרקן וכו׳. אבל כל שמשים המשמשים לפני במרום אסור לעשות בין שקועין בין בולטין״, ע״כ.

אכן המרדכי בפ׳ כ״ה סי׳ תת״מ הביא מה שהשיב רבינו אפרים לרבינו יואל גבי חותם שיש עליו פרצוף אדם או דמות חמה ולבנה ודרקן שעובדים להם כתב, ודרקן הוא נחש בריח בשמים ושמו „תלי״ הגדול ומושל במזלות. ומשום הכי חשיב ליה בהדי צורות חמה ולבנה אבל צורות עופות כו׳ ובאמת כי כדברי רבינו אפרים נמצא בספרא דצניעותא על מאמר הכתוב בראשית ברא וז״ל, (דף י״א ב׳ דפוס ווילנא) גלופי דגלופין בחיזו דחויא אריך ומתפשטין לכאן ולכאן. יעו״ש מה שכתב עוד על מאמר הכתוב שברת ראשי תנינם על המים, תרין הוי חד אתחזרו תנינם כתיב חסר, ראשי כד״א ודמות על ראשי החיה רקיע. יעו״ש בביאור הגר״א על מאמר בחזי דחויא שכתב וז״ל „והוא ג״כ במזלות הרקיע י״ב מזלות „ותלי״ שהוא כמלך שהוא נקרא תנין כידוע ובו נאחזין כל צבא השמים ונכללין בו״. ועי״ש עוד להלן. והוא ממש כדברי רבינו אפרים.

עכשיו שזכינו לכל זה, הננו רואים שהפוסקים שלא עסקו בנסתרות דחקו לפרש דברי המשנה למה חשיב צורת דרקן בהדי חמה ולבנה, אבל אלה שהבינו הדבר עפ״י הסוד ראו בעינים מאירות עד היכן מגיעים דברי המשנה והגמ׳ שחשבו צורת דרקן בין צבא השמים שהוא הראש והראשון בין משמשי מרום.

מרובע בעל ארבע קצוות, ובכ"ז לא התנפלנו עליו. ואת אשר כתב רעהו ה' דוקס כי אצל רבני פולין הספר הוא סבה לפרושם. נוכל ג"כ להפך הדברים ולאמר, כי אצל החכמים האלה החבור והמחבר עצמו המה רק סבה לחקר תולדותיו, מתי חי המחבר ואיך היה הנהגת ביתו ומלבושיו. כמדומה לי שכל קורא נבון יבין מה הוא יותר נכבד, אם תוכן החבור רוחו ומטרתו, או הרפתקאות דעדו על המחבר. כן בדבר עיר „רימרוג" העתקתי כפי שמצאתי בספרי הראשונים אשר היו כמעט בדור הר"ת, כמו הר"א אב"ד בעל האשכול, וס' כפתור ופרח שמביאים את ר"ת ור"ש אחיו מרימרוג, וכן מביא אותו בעל ההשלמה, וכן יעשו כהיום כל בעלי האספות בעסקם בדברי הראשונים לכתוב שמות הערים כפי אשר יקראו להן הם, ולא כמו שקוראים להן עכשיו. ואשר לא כתבתי שם המוכר והקונה את כ"י ההשלמה יען לא חפצתי להלאות את הקוראים בדברים של מה בכך, ורק הראתי לדעת כי הכ"י ישן נושן, אחרי כי כבר נמכר עוד בשנת ה"א קל"ה, וגם כי היה הכ"י העתקה, לא עצם כ"י המחבר. ומדוע ידרוש ממני ה' נייבוער, האוהב את הקצור, בפעם הזאת כי אאריך הרבה מאוד בלי כל תועלת?

עוד מצאתי אחד שמביא את בעל ההשלמה, והוא בעל השיטה על מס' קדושין הנדפסה בש"ס ווילנא ומיוחסת בטעות מהמדפיסים „לר"י הזקן". ואגב אמרתי כי לא למותר הוא להפיץ אור על מחבר השיטה הנכבדה ההיא, ואף שעדין לא נתברר לנו מי הוא, עכ"פ נשתדל למצוא זמנו.

ראיות ברורות שהכ"י על מס' קדושין הנדפס בש"ס ווילנא בשם „תוספות ר"י הזקן" אי אפשר להקדימו לדורו של הרא"ש.

מדפיסי ווילנא אחרי שהדפיסו את הכ"י בשם „תוספות" ובשם אשר יתפעל המעיין „תוספות ר"י הזקן", שבו אחרי כן לאמר, שמצאו בו שמזכיר את „ספר התרומות" (מזכירו פעם אחד. ולא ב' פעמים כמו שכתבו הם) שהיה תלמידו של ר"י הזקן, ואי משום הא לא אריא ומשום פעם אחד אין להוציא הדבר מחזקתו, שיכול להיות שנתוסף ע"י התלמידים, כמו שהוא בהרבה מקומות בדברי התוס', ובפרט בהיות הדין ההוא שם בדין גט ומתנות גוסס ששקלו וטרו ביה ראשונים ואחרונים. עיין אור זרוע חלק ב' בפ"ח דב"ב סי' צ"ו.

המיהני על מגיה דפוס ווילנא שיש ביניהם תלמידי חכמים מובהקים איך לא הרגישו שאין כל צורך לחזור ולמצוא ראיה, שאין זה תוספות

ר״י הזקן, הן תיכן ויסד החבור מראשו לסופו מעיד עליו שהוא מאוחר ודורו, בסוף דורו של הרשב״א. ולאמר דבר מכוון נאמר, שהיה ברורו של הרא״ש ואי אפשר להקדימו ממנו.

ראשונה נביא בזה את אשר הביא רבינו בעל ההשלמה. הנה בדף ל״ט א׳ כתב שם וז״ל „ובעל ה״ה כתב דשני מינים אם זרעם בכרם אסור בהנאה. והאי דהמעביר עציץ נקוב מיירי שיש שני מינים בעציץ. והיכא שורע בכרם מין אחד מותר בהנאה. והיינו נהוג עלמא כר׳ יאשי׳ בכלאים ואין אלו אלא דברי נביאות. ועוד בהדיא תנן בכלאים פ״ה הנוטע ירק בכרם או המקיים הרי״ז לוקה עכ״ל.

והנה אחרי שובינו לספר ההשלמה על מס ברכות הננו רואים שבעל „ה״ה״ צ״ל בעל ה״ש וכן בר׳ ס׳ א׳ במ״ש „ומ״ש בעל ש״ש דמקודשת מספק״ נ״ל שצ״ל בעל ה״ש) והוא בעל ההשלמה. שבאמת כן כתב במס ברכות עמוד י״ז וז״ל „ומיהו אם זרע שני מינים בכרם הנטע כבר אסור בהנאה שהרי אסרו המעביר עציץ נקוב בכרם הרי זה קדש. מדכתיב המלאה הזרע כו׳. ואם זרע מין אחד בכרם כיון דנהוג עלמא כר׳ יאשי׳ מיחוי שמותר באכילה ובהנאה כו׳ ע״ש. ועי׳ ר״ן ספ״ק דקדושין שדעתו ג״כ כדעת רבינו בעל ההשלמה.

אמנם אם במקום הזה לא בא שם ההשלמה מפורש אבל עיין בדף כ״ח ב׳ על הברייתא דגזבר שנתן מעות בבהמה כו׳ קנה וכתב וז״ל „כתב בעל ההשלמה אע״פ שאינו שוה כ״כ הואיל ונתן מעות אינו חוזר דהא גבי הדיוט איכא מי שפ״ע, והואיל וגבי הדיוט אם חוזר בו הלוקח איכא מ״ש גזבר אינו חוזר. וכדמשמע בסוף הברייתא וזה אינו כמו שנבאר למטה עכ״ל*). גם בדף ס״א ב׳ כתב בפירוש וז״ל „ובעל ההשלמה כתב שהרי״ף כתב בתשובה דבממונא לא בעינן תנאי כפול. והן קודם. ותנאי קודם למעשה וכו׳. וכן גם בדף ס״ג ב׳

---

*) בונתו כמ״ש שם כ״ט א׳ לחלק דאינו דומה אם קנה מן הגזבר בכסף שהוא קונה מד״ת בהקדש רק דאלמוהו רבנן לכתי דהקדש שלא יהא גרוע מהדיוט וא״כ מאחר דגם בהדיוט איכא מ״ש אוקמי אדין תורה אבל היכי דקנה גזבר מהדיוט דמדינא לא קנה לא אמרינן דמשום מ״ש לבטל דין תורה. והביא ראיה ממשנה דשקלים פר״ק ד׳ שהביא הגמ׳ בב״מ נ״ז ב׳ המקבל עליו לספק סלתות מד׳ סאין בסלע כו׳ שיד הקדש על העליונה. ונראה שדעתו כדעת הב״מ בפרק ט׳ מה׳ מכירה שכ׳ כן בדעת הרמב״ם והראב״ד שם. ועי׳ מל״מ שתמה עליו. וכדעת בעל ההשלמה כתב נמי הרשב״א בחי׳ וכ״כ הר״ן. וכתב על ראיה זו מפרק ד׳ דשקלים שהביא גם הראב״ד ראיה לפסק הרמב״ם וז״ל „ואינו ענין לכאן דשם כיון שלא היה הסלתות בעין ל״ק הקדש״ יעו״ש. ועי׳ תוי״ט

כתב וז"ל „ודקדק מכאן בעל ההשלמה דשלא ימחה אע"ג כו'. וכן להלן דף ס"ד א' „ואע"ג דאמר אין לדעת בעל ההשלמה ולדעת אח"ים כו'.

אמנם הוא מביא גם את הרמב"ן ואף שאינו מזכירו בשמו אבל מביאו מתוך ספרו להשלים ה' הרי"ף. על נדרים וקראו בשם „בעל התשלום. בפעם הראשון מביאו בדף כ"ג ע"ב. וז"ל שם „והרב בעל התשלום כתב בנדרים דבר פלא והעיקר כמו שכתבנו" עכ"ל. עוד כתב שם וז"ל „ורמי דר"מ אדר"מ וכו' לר"א מותיב דבעל מנת שתיצא בהם לחירות פליגי ושמעינן מהא דלר"א בין בעבד בין באשה קאמר ודינם שוה שלא כדברי בעל התשלום שכתב דהא דר"א לא איירי אלא בעבד אבל באשה מודה דע"מ שאין לבעלך רשות בהן לא קנה בעל. דא"כ אמאי וכו' והוא דחק עצמו לפרש דהכא מיירי דלא אמר לה על מנת שאין לבעלך רשות אלא ע"מ שתפדי בו את המעשה. ואין אלו אלא דברי נביאות" עכ"ל. והנה לפנינו בהלכות הרמב"ן לא נמצא מזה דבר. אבל הר"ן בנדרים דף פ"ח כתב דכן פסק הרמב"ן. וגם בהלכות הרמב"ן הנה נראה שם דבר פלא כי נחסר שם כל המשנה והגמ' מן המדר הנ"ז מחתנו. ובהגמ"י שם כתב כל זה והביא מחלוקת הראשונים בזה ולבסוף כתב וכן דעת התוס' ודעת הרמב"ן ז"ל. ודבר תימה שנשמטה לפנינו כל הסוגיא עם המשנה מהלכות הרמב"ן שם.

וכן בדף ס"א ב' כתב וז"ל „ובעל התשלום כתב בנדרים פ"ק דשאר משפטי התנאי בע' הרי"ף וכו' ר' חנינא מדז בהו כדפרש"א. ואף רבנן לא פליגי עליה אלא בכלל לאו וכו' והאי דגבי גיטין וקדושין כו' אבל בר"מ לא חיישינן לר"מ ע"כ. וכן הוא גם לפנינו בהלכות הרמב"ן שם ככל אשר כתב כאן משמו.

אמנם נוכל להגביל ולצמצם זמנו עוד יותר כי מזכיר גם פירוש המשנה להרמב"ם בדף ס"ג ע"א וז"ל שם „וכן כתב הר"ם בפ"ז ויראה לי שצריך לחזור ולקדש מאביה את שתולד כדי שתכנים אותה בקדושין שאין בה דופי. ולשונו בפירוש המשנה ואשר יתחזק אצלי שהוא יצטרך לקדש אותה אחר לידתה ואז יותר לו לבוא עליה לפי שהעיקר אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. ואמנם אמרנו דבריו קיימין להחמיר שהיא אשת איש" ע"כ. וכן ממש היא לפנינו". והנה פירוש

שם שמחלק דשם הוא תנאי ב"ד כמו בספ"ז. וכן פסקו הרמ"א והש"ך בח"מ ס"ס קצ"ט כדעת בעה"ש והר"ן. וקצת פלא שבעל השיטה בקדושין לא הזכיר כלל דעת הרמב"ם אף שכל דבריו מכוונים להלכה כמותו.

המשנה להרמב"ם נעתק בשנה נ"ח לאלף השישי ואין לומר שראה פירוש המשנה בערבית שהרי מביאו כלשון העתקה שלפנינו ממש.

עוד זאת שגם ספר המצות להרמב"ם שבימים הראשונים אך מעט מהקדמונים הביאו אותו עד שנסתפקו אם ראוהו מפרשי הרמב"ם כמו הרב המגיד והמגדל עוז שהיו אחרונים הרבה (באמת ראוהו שניהם כמו שבבר העיר ע"ז הרב חיד"א ז"ל) הנה גם אותו הביאו והוא שם בקדושין דף ע"ח א' וז"ל „ודעת הרמב"ם ז"ל לפי מה שכתב באיסורי ביאה פי"ז וט"ו ובספר המצות בקס"א ובקס"ב דאינו לוקה משום לא יחלל אלא כ"ג באלמנה מפני שהיא כשירה ובואת הבעילה חללה ופסלה לכהונה אמנם כהן הדיוט אם בעל בלא קדושין אע"פ שזה אסור עליו ומוזהר ממנו ופסלה לכהונה אינו לוקה כי לא נתבארה האזהרה וכתב כ"ג בגרושה וחללה זונה עם כהן הדיוט אחד הוא" ע"כ ענין לשונו. זה הוא לשון התוס' ר"י שם. והנה אף כי יסוד הדברים הם גם ברמב"ם במשנה תורה אבל עיקרי הלשונות הם שם בספר המצות.

ובכלל אם נעבור בעין על פני החבור נראה כי אינו מביא את הרמב"ם על הדרך שהביאו אותו שארי הראשונים. כי אם שמראשו לסופו היא אצלו יסוד גדול לחבורו, ובכל הלכה והלכה מביאו ומרשים גם הפרק והוא יוכל להתחשב בצדק לאחד מנושאי כלי הרמב"ם.

אלא שהמדפיסים העידו כן בשם הרב חיד"א, וכתבו בסוף מס' נדה וזה לשונם „תוספות ר"י הזקן למסכת קדושין. הרחיד"א בס' שו"ת חיים שאל ח"ב ס' כ"ז כתב וז"ל וחזה היית בתוס' ר"י הזקן כ"י ירושלם תוב"ב. ובשה"ג ח"ב ס' י"ב לסימני התוספות כתב וז"ל תוספות ר"י הזקן בעצמו. ראיתי תוס' לקדושין כ"י והעיד רב אחד בכ"י בס' הזה שכן הוא האמת שהם תוספות ר"י בעצמו עכ"ל. והתוס' נעתקו לשמנו מכתב יד לנדון מעקד הספרים, בריטיש מוזעאם. ע"י ה"ר יהודה זאב כהנא שפירא. והכ"י נתיחס לר"י הזקן' עכ"ל בקונטרס אחרית דבר.

והיה הדבר לפ"א בעינינו. איך אפשר כי הרב הג' חיד"א, שהוא מומחה ובקי בכ"י קדמונים, יטעה בדבר פשוט כזה. וזאת הורה לנו פתרון החידה כי רק נהלו בהרב חיד"א וטעו בפשיטות. ובאמת לפני הרב חיד"א ז"ל היה תוספות ר"י הזקן על מס' קדושין האמיתי שעדין לא נדפסה עד היום ומונחת בבית אוצר הספרים ומזכה למדפים שיחברה להש"ס כראוי לחמדה גנוזה כזו, כי אין לנו דוגמתה עוד.

אבל זו שהדפיסו מדפיסי ווילנא על גליון הש"ס ממס' קדושין בשם תוס' ר"י הזקן הוא רק דבר הבדוי מלב. ואף שגם זה חבור

נכבד מאד, אבל מאוחר הרבה מר״י הזקן ואיננו אף מבעלי התוס׳ אפי׳ מהמאוחרים. ונבאר דברינו.

הנה הביאו דברי הרב חיד״א מספרו שו״ת חיים שאל ח״ב סי׳ כ״ז והוא קאי שם על דברי הגמ׳ בקדושין דף ל״ה ב׳ וברש״י שם ד״ה אם כן. ועל זה כתב שם הרב חיד״א וז״ל „וחזה הוית בתוס׳ ר״י הזקן כ״י שכתב על דברי רש״י האלו וז״ל „פירש הקונטרס א״נ בבנין אב אע״ג דבכהנים ריבה בהם מצות יתירות הוה ילפינן גלוח שיש בו השחתה בגלוי מלתא״ עכ״ל.

והדבר נפלא איך לא רצו מגיה הדפוס לטרוח ולעיין בהספר אם נמצא שם כך. והלא אין שם אף רמז מזה ולא לבד שלא נמצא דבר מזה הלא הלשון עצמו לא נמצא בכל הספר. כי בכל הספר הזה שנדפס לפנינו אין שם בכל המסכתא אף מקום אחר שיכתוב על פירש רש״י „פי׳ הקונטרס״. כלשונם של בעלי התוס׳. ומזה לבד היו יכולים להבין שאיננו לא ר״י הזקן ולא אחד משארי בעלי התוספות.

והנה זה שהיה אצל הרב חיד״א ז״ל בא אחר זה ליד ר׳ חיים מיכל מהמבורג. ובהקאטאלאג שלו סימן 338 נאמר „תוס׳ ר״י הזקן לקדושין והוס׳ שאנץ למס׳ סוטה. עי׳ הכתוב בראשו ועי׳ ועד לחכמים ח״א אות ת׳ סי׳ י״ב ואות פ׳ סי׳ י״ח. ובשנת תק״ם חתם בראשו הרב חיד״א״ עד כאן לשונו שם.

והנה כונתו של רמש״ש במה שכתב „עי׳ הכתוב בראשו״ היא. שבהכתב יד כתוב בראשו שהוא מר״י הזקן״. ובמה שציין „עי׳ בועד לחכמים״ כונתו למה שכתב הרב חיד״א שם וז״ל „הוספות ר״י הזקן בעצמו. ראיתי הוס׳ לקדושין כ״י והעיד רב אחד בכ״י בס׳ הזה שכן הוא האמת שהם תוספות ר״י עצמו״ עכ״ל.

והנה כאן אין לפנינו דבר מענין הכתב יד לדעת את אשר נכתב בו בפנים. אבל הכ״י של ר׳ חיים מיכל ראה הח׳ צונץ. ובספרו „צנא״ל״ העתיק שמות כל אלה שמביאן מחבר התו׳ האלה. וז״ל שם עמוד מ״ה למסכת קדושין כ״י אצל ר׳ ח״מ אשר היה תחת יד אזולאי. שם נזכרו ר׳ שמואל ב״ר מאיר, רבינו תם, ר׳ שמשון הזקן, ר׳ יום טוב, ר׳ מנחם, ר׳ יואל הלוי, ר׳ משה כהן, ר׳ יצחק ב״ר מרדכי, ר׳ יצחק הלבן, ר׳ אליעזר ממיץ, ר׳ יצחק ב״ר אברהם. התו׳ מיחסים לר״י הזקן, ואולי הטעם מפני שהוא לא נזכר שם. אבל קשה להסכים לזה מפני שנזכרו שם אלה האחרונים״ עכ״ל הח׳ צונץ. וכונתו שנזכרו שם רבינו אליעזר ממיץ ור״י ב״ר אברהם שהיו צעירים מר״י הזקן ולא היה מזכירם. ובאמת המיחסי

לר"י הזקן איננו מעתיק קדמון, כי אם רב אחד כתב שם כן, כמו שכ הרב חיד"א ז"ל ולא ידענו הרב הזה מנו.

ויהיה איך שיהיה, הנה הודיע לנו בזה הח' צונץ את הנזכרים בהתוספות כ"י שראה הרב חיד"א, ומכל אלה שמנה אין גם אחד נזכר בהתוספות שהו"ל מדפיסי ווילנא, חוץ מר' שמואל ברבינו מאיר שנזכר פעם אחד בדף כ"ח ב' בפירושו לב"ב. וגם לא בשם רבינו שמואל בן רבינו מאיר כי אם „הרב ר' שמואל".

אחרי כל הדברים האלה הנה לפנינו ברור שהנדפס בש"ס ווילנא איננו הכ"י שראה הרב חיד"א ואשר היה אח"כ ביד ר' ח"מ ומונח עדין בכ"י.

ואחרי אשר נתבאר לי כל זה חפצתי לדעת את הכתוב על הכ"י הנמצא בלנדון בבריטיש מוזעאום ואשר אותו העתיק הה"ר יהודה זאב כהנא שפירא בשביל מדפיסי ווילנא, אולי אמצא מקור הטעות ופניתי לאחי מהר"א נ"י הדר שם להודיעני דבר אודות הכ"י הנ"ל וזה אשר השיב לי:

שמחתי להשיב לך תשובה ברורה על אודות הכ"י תוס' ר"י הזקן אשר דרשת ממני. הנה חקרתי ודרשתי אחרי ספר כ"י זה בכל חדרי הקאטאלאג ולא מצאתי וגם מסרתי את שם תוס' ר"י הזקן להממונים על בית עקד הלזה אשר כמעט יודעים את כל הכ"י הנמצאים שם, והשיבו לי כי בשם זה לא נמצא ספר בכל בית עקד הספרים. וראה זה מצאתי בהקאטאלאג „תוס' ישנים על מס' יבמות וקדושין", ולא נזכר שום מחבר כלל על הספר הזה. וכאשר עיינתי בו והעתקתי ממנו איזה דברים ממקומות שונים ממסכת יבמות וקדושין, נוכחתי לדעת כי הוא הכ"י אשר ממנו העתיק הרי"ז שפירא את התוס' ישנים למס' יבמות ולמסכת קדושין אשר יכנוהו בשם תוס' ר"י הזקן כי הוא אות באות כאשר נדפס על הגליון. אך לפלא בעיני מאין שאב רי"ז שפירא את המקור לכנות את החלק מהכ"י על מס' קדושין בשם „תוס' ר"י הזקן" כי על הכ"י אין שום שם אשר הספר יכונה בו לא בראשו ולא בסופו ולא על גביו וגם חפשתי בין הפרקים ולא מצאתי. גם אין שום הקדמה להספר הזה לא מהרב חיד"א ולא משום רב אחר. וראיתי אחרי פרק האשה רבה במסכת יבמות כתוב „פרק נושאין חסר חבל על דאבדין". (ועי' בגמ' יבמות שבהתוס' ישנים הנדפס על הגליון חסר פרק זה) מזה נוכל להבין כי אין זה כתב יד המחבר עצמו רק העתקה. והוא כ"י אחד על שתי המסכתות כאלו בעט אחת נכתבו, והמעתיק הניח דף אחד חלק בין מסכת יבמות למס' קדושין ולו ידע המעתיק מי הוא המחבר מספר השני כי אז לא מנע את עצמו לכל הפחות מכתוב איזה דלתות כי הוא ספר אחר מהראשון, ואם הח' שפירא ראה באיזה מקום אשר הספר הוא לר"י הזקן כאשר כתב באחרית דבר למסכת נדה, מדוע לא ידע גם את המחבר למסכת יבמות. ע"כ תוכן מכתב אחי נ"י.

מהדברים הנאמנים האלה הננו רואים שהכתב יד הזה הוא שיטה בלתי נודעה למי מקדושים ואין לנו מבוא ודרך לדעת מי הוא מחברה

אבל זמנו של המחבר כבר בררנו שלא קדם לזמנו של הרא"ש ז"ל. ובנוגע למקומו, נוכל לברר שלא היה ספרדי, כי בדף ז' יאמר „ובהלכות הרי"ף הבאות מספרד נמצא דמטיה זמנא" וכו'.

ומבואר שהיה צרפתי, שכן הם כל מלות בלע"ז שמביא כולם בשפת צרפת. ונביא בזה דוגמאות אחדות מהן כמו בדף י"ב ב' למסולים' שול"א בלע"ז. עקב. טאלו"ן בלע"ז. ובדף כ"ח ב' אפסר. קבישטר"ו בלע"ז. דף ל"א ב' פסוני. פונדרי"ש בלע"ז. ובדף מ"ד א' כברוכיא. גרווא"ה בלע"ז אבל לא צרפתי ממקומות בעלי התוספות. מפני שבכל ספרו איננו מזכיר לא את התוס' ולא את בעלי התוס' אף היותר ראשונים כמו ר"ת ור"י.

ויוצא לנו מתוך כל זה שהיה אחד מחכמי פרובינצא בזמן הרא"ש והמאירי ור' יצחק די לאטיש ז"ל (ששאלו שניהם מהרשב"א. עי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' אלף רמ"ט.) ואולי נזכה שיודפס ממנו עוד איזה שיטה על מסכת אחרת ועל פי ברורי הדברים האלה אולי יהיה אפשר לדעת גם שם המחבר. כי ידענו שהרב המחבר הזה חבר עוד על כמה מס כפי שמזכיר בתוך דבריו במס' קדושין, ונפרטם בזה על הסדר.

בדף כ"ט ב' כתב. ובארנו במו"ק בתכלית הבאור. דף ס"ח א' ודף ע"ה א' מביא פירושו למסכת יבמות. דף י"ב א', ס"ו א', ס"ט ב', מביא פירושו למסכת כתובות. דף י"ב א', וב' מביא ממס' גיטין, כ"ח א', מ ו א' ממס' נדרים. דף ל ג א' ממס' בבא מציעא. דף מ"ב ב' ממס' בבא בתרא דף נ"ו ב' כתב. כמו שבארנו בפ' ר' ישמעאל ובריש פ' השוכר את הפועל (ומה שכתב שם. שלא כדברי רש"י שכתב בפ' ר' ישמעאל. הוא ט"ס וצריך לומר רש"י. והוא בדף נ"ד ב' ד"ה למעוטי. ועיין תוס שם ד"ה מכרן), בדף נ"ו א' מביא ממסכת נדה בפרק התינוקת.

והמדפיסים בני ראם בווילנא אשר התחילו בדבר נכשלו הפעם להדפיס כ"י אחר בשם תוס' ר"י הזקן בטעות. מהראוי שישתדלו לתקן המעוות להשיג את הכ"י האמיתי לר"י הזקן אשר היה ביד ר' חיים מיכל ואשר אותו ראה הרב חידא ז"ל, ולהדפיסו עבשיו לזכות את הרבים. ובל קוני הש"ס ישמחו בו לשלם עבודו כפי אשר ישיתו עליו המדפיסים. סוף דבר שתים זו שמצנו מחקירתנו זו. התוספות „חד מקמאי" שלא נודע להם למי הוא, מבורר שהוא ספר ההשלמה. ולהפך התוס' על מס' קדושין" שיחסוהו לר"י הזקן, הוא ל„חד מקמאי" ולא נודע למי.

עוד מצאתי מי שמביא חדושים מבעל ההשלמה על סדר נשים. הוא „ר' מאיר ב"ר שמעון המעילי" המובא בשיטה מקובצת למס' כתובות

בפ"ב סוף דף כ"א ד"ה. כתוב בהשלמה מה שכתב הרי"ף דחוקת ממונא עדיף כו' כן מצאתי בפירוש הרב המעילי ז"ל על הלכות. ושם דף כ"ב. כתוב בהשלמה עד א' אימר מת כו' אין דבריו של א' במקום שנים ע"כ. וכתב הראב"ד כו' ולשון רבינו מאיר הלוי כו' והרב ר' שמואל ב"ר דוד כתב כו' עכ"ל הרב ר' מאיר ב"ר שמעון המעילי ז"ל. כן הוא לשון הש"ס. ושם בדף כ"ג. כתוב בהשלמה הא דתנן נשבתי וטהורה נאמנת שהפה שאסר כו' איכא לעיוני אי אמרינן כן גבי שדה כו' ע"כ. וכבוד רבינו במקומו מונח דאיכא למימר דלא דמי דממונא מאסורי לא ילפי' כו' וצ"ע הרב המעילי. ובפרק נערה מ"ד א' ד"ה שניהם במכר כתוב בהשלמה כו' ע"כ השלמה ואפשר לומר דטעמא דאחילה אחליה כו' עכ"ל הרמב"ש המעילי. ובפרק האשה דף ע"ט א' ד"ה אבא. כתוב בהשלמה קשיא לי על פירש"י מה שכתב פירא דכוורא מגפרית כו' וכתב הראב"ד כו' עוד כתב הראב"ד כו' ע"כ מהשלמה. הרב המעילי ז"ל הוא אחד מחכמי פרובינציא כי כל רבותיו שמביא המה משם כמו הר"ש ב"ר דוד והראב"ד. וקרוב הדבר שהוא ר' מאיר ב"ר שמעון הכהן בעל המאורות בן אחותו ותלמידו של בעה"ש. כמו שכתבתי לעיל (עיין מבוא ב"ק ס' ח'). וגם כאן מביאו ברגש כבוד. ומה שאינו מזכירו בשם הודו. אולי מפני שאינו מזכירו רק בשם ספר. אך שם מעילי לא נתברר לנו אם הוא שם משפחה או שם מקום. וגם אביו ר"ש נקרא בשם מעילי כמו שמביאו בעל שה"ג ורב"ז. גם בשיטה מקובצת פ' המדיר סוף דף ע"ב א' ר"ה ג"רש"י מביאו וז"ל. וכתב ה"ר ר' שמעון המעילי וז"ל, ולא תימא דאסרה כו' וכתב הראב"ד כו'. ובאמת בעל המאורות מקומו בנרבוני.

פאריש בחודש סיון שנת הרנ"ו.

הגהות ותקונים למס׳ ברכות

עמוד א. שורה ה׳ „וגירסת רש״י ז״ל וכו׳. גרסת רבינו כגרסת בעל המאור היפך ממה שכתוב לפני רש״י והתוס׳ ממאי כו׳ דלמא ביאת אורו ומאי וטהר טהור גברא. רק גרסתם וממאי דהאי ובא השמש כו׳ טהור יומא כו׳ דלמא ביאת שמשו כו׳ טהור גברא. — שורה י״ג „וכי תימא בלא ברכה״. נ״ל דצ״ל דהוי ברכה כו׳. — שורה ט״ו „אעפ״י שלא עבר״. נ״ל דצ״ל אעפ״י שעבר. וכן בשורה ט״ז „דמה לי אם לא עבר״. צ״ל אם עבר. — שורה י״ח „ופירש״י דלר״ג ז״ל דלא גרסינן מותרים״. נ״ל דצ״ל ופירש״י דל״ג. והמעתיק טעה והוסיף אות ר קסבר שזה הוא ר״ת דלרבן גמליאל. — שורה כ״א „כי יהיה ירצה״. תיבת ירצה כנראה היא מהמגיה בשני חצאי לבנה ומסומן ממנו בסימן השאלה. ולי נראה דצ״ל „צריך׳ ההמון להמתין. והחליף תיבת צריך בירצה. ונ״ל שעל דברים אלו סמך הב״י בס׳ רל״ג שמביא מס׳ אהל מועד בשם ספר ההשלמה. שעכשיו נהגו ע״י הדחק שעושים פעמים כר׳ יהודה ופעמים כרבנן שפיר דמי. דלא גרע מהשכים לצאת לדרך שמשכים וקורא. ואנו בכל יום כע״י הדחק הוא. שאם ילכו הקהל אחר המנחה לא יתאספו אח״כ מיד כולם לערבית ומתוך כך תתבטל התפלה וגם הקדישים. ואולי ע״כ גם יחידים ישכחו ויתבטלו. והביאו הדברי חמודות פ׳ תפלת השחר ס״ ג׳ אות ט״ו. אבל רבינו כתב בפ׳ ת״ה עמוד כ״א בשם רב האי גאון דאם יעשו פעמים כך ופעמים כך הוי תרי חומרא דסתרי אהדדי. יעו״ש וצ״ע. ואולי דהתם מעיקר הדין והכא שאני דהוי כשעת הדחק.

עמוד ג. שורה ז. „הלכה כר״נ. צ״ל כר״ג. — שורה י״ז „שלא הותר הנץ״. צ״ל הוצרכו כו׳. — שם הערה ב׳. „עמ״ש ר׳ יונה דרציית דילפינן מויראיתם אותו אפשר שזמנה משיראה את חברו או אפשר שזמנה משיכיר בין תכלת ללבן״ והעיר „דנעלם ממנו [מר׳ יונה] הירושלמי

דהתם מפורש דלמ״ד כדי שיראה את חברו בד״א ומכירו כמ״ד בין הכלת ללבן דחד שיעורא הוא״ עכ״ד. ומה יענה על הרשב״א בחי׳ שמביא הא דירושלמי בדף ט׳ ד״ה קצרו כו׳ ובדף י׳ על הא דאמר אביי לתפלין כאחרים וז״ל. אמאי שבקיה לציצית ונקט תפלין כו׳ ותירצו דאפשר דזמן ציצית אינו משיראה את חברו אלא משיכיר בין תכלת ללבן שבה. וכדאמרינן במנחות וראיתם אותו כו׳ זו ק״ש. ע״כ. והביאו בב״י בסי׳ נ״ח דלדעת הרשב״א לאו חד שיעורא הוא. וצ״ל דדעת ר״י והרשב״א דמירושלמי אינו מוכח דחד שיעורא הוא אלא דשיעורין קרובים זל״ז היינו מ״ד בין זאב לכלב ובין חמור לערוד כמ״ד בין תכלת לכרתי דצריך אור גדול להכירן דרמין אהדדי ומ״ד כדי שיראה את חברו בד״א כמ״ד בין תכלת ללבן דאין צריך אור גדול. והיינו שבאו להשוות תנאי דברייתא להנאי דמתניתן רילפי כ״א שיעוריהן מקראי. לת״ק בעי אור גדול ולר״א א״צ. ובכ״ז מדתפסי כ״א שיעור אחר מוכח דגם ביניהם יש הפרש מעט. דאל״כ למה אמר ר״מ בין זאב לכלב ור״י בין חמור לערוד. וגם בין ת״ק לאחרים יש ג״כ הפרש מעט ולהכי נקט כל חד שעוריה. וראיה לזה דלמה פסק רב הונא הלכה כאחרים ולא אמר הלכה כת״ק שהוא סתם משנה אם לא שיש הפרש ביניהם. וזהו טעמם של ר״י והרשב״א ולא קשי מידי.

עמוד ד. בין שורה ז. לשורה ח. הפריד בין הדבקים לחנם דדבור אחד הוא. — שורה ט. „ושאר״. צ״ל ולשאר.

עמוד ה, שורה ח׳. „לכתהלה נמי״. ובזה א״צ להרוץ התוס׳ ורבינו האי ר״פ היה קורא לחלוק בין יחיד לצבור. — שורה י״א „אבל מצות״. צ״ל שכל מצות. — שם בהערת המגיה „לדעתי י״ל כו׳ לישב בסוכה״. אבל אחרי העיון דברי רבינו נכונים דאי אמרת דהגמרא שלנו חולק על הירושלמי לגרסא קמייתא והוי הפי׳ על אתר ששנה לאלהר שלא יפסיק בין ברכה ללמוד שהיא המצוה וגמרא דילן חולק ע״ז. וא״כ צריך להת טעם לחלק דמ״ש מתפילין ושאר מצות דאף אם אין בסיח דעת שא״צ לברך היינו באמצע אבל אם הפסיק בין ברכת המוציא לאכילה צריך לברך. ומ״ש ת״ת דאפי׳ אם הפסיק א״צ לברך והי׳ התוס׳ *) לא סגי רק באמצע אבל לא בין הברכה למצוה וכמ״ש הגר״א בס׳ מ״ז ס״ק ז. יעו״ש. ווה דעת רבינו.

---

*) והב״י בסי׳ מ״ז הקשה כן על דברי התוס׳ ותירץ בשני אופנים יעו״ש.

עמוד ו. שורה ח. בפ׳ היה קורא „בונה כידיעי׳ (?)׳ צ״ל רביעית והמגיה תקנה בלוח הטעות. — שורה אחרונה „לישניה״ נ״ל דצריך לומר דלשויה.

עמוד ז. שורה ד. „הני כק״ש״ צ״ל הוי. — שורה י״ד „אצל אינו נוהג״. צ״ל אבל. — שורה ט״ז „יומא קמא ההוא״ נ״ל דצ״ל דהוא. — בסוף העמוד „וכן פי׳ הראב״ד ז״ל״ עי׳ ברא״ש פ׳ א״מ סי׳ ג. הביא דברי הראב״ד כדעת רבינו דס״ל להראב״ד דאבלות ז׳ מדרבנן ודוקא אבלות שלשים שהוא תספורת לחוד הוי דאורייתא. ולא זכיתי להבין דברי הרמב״ן בס׳ ת״ה בענין האבלות שהביא דברי הראב״ד אלו וכתב דס״ל להראב״ד כדעת הגאונים בגזרת ז׳ שהם מה״ת ומוסיף עליהם בגזרת שלשים וצ״ע.

עמוד ט. שורה א. „ודאי בעינן״ צ״ל ודאי רמינן. — שורה ב. „ומדקאמר בעי לזה ולא אמר בעינן מניה״. צ״ל ומדקאמר רמינן ליה ולא אמר רמינן מניה. ור״ל דיש מפרשים שמשליכין ממנו התכלת משום הכי הביא ראיה דפרושו שקושרין הציצית ועי׳ ת״ה להרמב״ן. — שורה ו. והיא זמן לה. והעמיד המגיה שתי התיבות „זמן לה״ בחצאי עגולים והגיה בחצי רבועים „אית ליה״ והגהתו אינה נכונה. ובאמת צ״ל „אין לה״ דהא מסיק שעשאוה לכבוד ולא לכסות. והרב ר״י בר מ״צ מישב הקושיא דבעת שמוליכין המת יש בו משום לועג לרש ובעת שמקברין אותו לית ביה משום לועג לרש ומשום מצ״ת בטלת לעתיד לבוא צריך להסיר הציצית ובברכות הוי הטעם משום דהחיים מקיימין המצות יש בו משום לועג לרש. ובהתכלת מש״ה אמרינן למרמי תכלת משום דצריך להוליך המת ואז הוי משום לועג לרש.

עמוד י. שורה ח. „אבל בטומאה״, צ״ל בטומאה דאורייתא.

עמוד יא. שורה י״א „אבל הנחלל מן המת״. והגיה אבר מן החי. בגמ׳ גרים אבר הנחלל מן החי וכן הוא גרסת רש״י והב״ח שם.

עמוד יב. שורה ח. „שהוא כזית״. וכתב המו״ל בהערה א. „בנוסחתנו חסר׳ים המלים שהוא כזית״. ובאמת אין ראיה שרבינו גרים כן בגמרא רק שסמך על דברי רב עורא דבסמוך. וכ״כ דקדקו כל הראשונים. וכל אשר מחק והגיה המו״ל בעמוד זה ללא צורך הוא. — שורה י״ד „אלא הכי קאמר ר״י״. צ״ל „דהכי קאמר״ ותיבת אלא נמחק.

עמוד יג. שורה ה. „מי שאינו מחויב". צ"ל מי שהוא מחויב— שורה ו. „אפי' קטן" צ"ל וקטן. ותיבת אפי' אדלעיל קאי פי' דמוציא אחרים אפילו שאכלו כדי שבען. ובסוף צ"ל וכך פי' רש"י ז"ל. — שם הערה א. של המו"ל „וכן פרש"י וכן משמע בגמ'. ראיתו אינה ראיה דא"ל מהרהר בלבו קאי אאין מברך לפניו. וגם א"צ לראיה דהא בהדיא מוקמינן בגמרא דק"ש וברכת המזון דאורייתא משום הכי מהרהר, ותפלה דרבנן משום הכי אינו מהרהר. ובהמ"ז דאורייתא דוקא לאחריו ומשום הכי לפניו אינו מהרהר. דאי אמרת דבפה אינו מברך אבל מהרהר בלבו אם כן מאי חלוק יש בין קריאת שמע לברכות. וכן כתב ר"י יעוין שם. וזה שמסיק רבינו דבדאורייתא מהרהר ובדרבנן אינו מהרהר. וזה פשוט.

עמוד יד. שורה כ"ד „אמותר לשנה". צ"ל לשכה. ור"ל ממה שנשאר מלשכת הקרבנות. — שורה כ"ו. „ומתפלל" המו"ל הגיה בתפלה והוא ללא צורך. — שורה כ"ז „איכא דמפרש". הוא דעת הראב"ד ז"ל— שם הערה ב. „והדעת נותן כו' כ"כ תוס' הרא"ש אבל כו'. הן הן דברי הרי"ף בעצמו. רק בתוס' הרא"ש נתן טעם דלמה לא יגמור בתורת נדבה ובנדבה ליכא בל תוסיף והירץ דלאו משום ב"ת נגעו בה רק דזה לא יתכן מטעם דלא מצינו קרבן חצי חובה וחצי נדבה. וא"כ אין מקום לדבריו דזה מדויק היטב ופשוט.

עמוד טו. שורה ב. הגיה „יחזור ויתפלל" והוא ללא צורך. — בסוף העמוד. „לא בעי ברוכי". גם רבינו יונה הביא ראיה זו אבל כמה מהראשונים דחו אותה ופי' ודאי דבריהם מה שתיקנו על ודאי אבל ספק אפי' דאורייתא לא מברכינן וכ"כ כ"פ. ועיין ביאור הגר"א באו"ח סי' תרפ"ח. אבל ראיה ראשונה אין להשיב עליה. — שם בהערה „ירושלמי כו'. כל זה הוא בתוס' כ"א ב. ד"ה עד ובהרא"ש יעו"ש.

עמוד טז. „רבא אמר כו'. גם פה הפריד בין הדבקים והכל ד"א מסקנת הגמרא פ' ב"מ —שורה ד. דבושה. צ"ל כבושה. — שורה י"ח. „אשכחן תירוש ויצהר דגן ויצהר כו'. מחק המלים דגן ויצהר ובאמת א"צ למחוק. וכן הוא גרסת רבינו גרשם בש"ס ווילנא. ואדלעיל קאי אשכחן תירוש ויצהר דגן ויצהר דכתיב חלב לזה וחלב לזה. - סוף העמוד. „בהשכשה" צ"ל בהשרשה.

עמוד יח. שורה ח. „האשה מפשיל לאחוריו ומטיל מים". צ"ל האיש. וא"ש מש"כ לאחוריו והוא נמי גרסת בעל המאור. והביא נמי

דברי הירושלמי שכן האיש מפשיל. ופי׳ שיש בכח האיש להפשיל לאחוריו ולהשתין משא״כ באשה. ואין מקום למ״ש המו״ל בהערה א. — שורה ט״ז. מגיה עפ״י המקראות בישעיה כ״ב והגהתו ללא צורך דרבינו אינו מביא רק עיקר הקרא.

עמוד יט. שורה י. „הא דאמר להם הממונה״ צ״ל דאמר רב המנונא. — שורה י״ט „בארומים״. פי׳ ממלכות אדום ששם אוכלים שעורין וצאתן מסרחת. — שורה כ״ג. „תניא גרף כו׳ כנגדו״. כל מה שתיקן ומחק בכאן הוא ללא צורך דכן הוא גרסת הרי״ף אות באות. רק מה שיש לדקדק למה כתב רבינו כל זה. ואולי בספרי הרי״ף שלפניו נשמט הלכה זו. ואולי עפ״י דברי רבינו הגיהו אח״כ ברי״ף וכי״ב מצינו כ״פ. וכמו שהגיהו בהרי״ף על פי הר״ן.

עמוד כ. ריש העמוד „או לא ד. ה. ו. ז.״ והגיה המו״ל ג. וא״צ להגיה דהא גרסא זו האיבעי בא״ת״ל אי אמ״ת בפחות מג׳ לא מפסיק ולחומרא א״כ אף בג׳ הוי נמי לחומרא ודוקא ביתר מג׳ יש להסתפק ולהכי נקט ד׳. וגרסת רבינו הוא כמו שהיה גרים רבינו יונה אות באות וגרסא השניה היא כמו שהוא לפנינו בגמ׳. — שורה ז. „וכמאן היא״. צ״ל וכמאן דמכוסה הוא.

עמוד כא. שורה ג. „לאו משום״ צ״ל לא. — שורה ז. „בעונתה״. ע׳ שו״ע סי׳ נ״ח סעי׳ ז. ב׳ דעית בשם הלבוש. — שורה ט״ו. „כרבנן״ ע׳ מ״ש בעמוד ראשון בשם הדברי חמודות יעו״ש. — בהערת המו״ל „סתם גאון״. גם הרי״ף במקום שמזכיר גאון סתם הוא על הרוב רב האי כמו שנמצא בספר יד מלאכי.

עמוד כב. שורה י״ג. „לתפלת שחרית״. אולי כונת רבינו על הא דאמרינן בדף ל׳ היה משכים לדרך מביא שופר והוקע ולא אמר נמי דמקדש משום דאז קריאת שמע עליו חובה לכן אסור לקדש מקודם. ועכ״ז דבריו צריכים ביאור. — סוף העמוד דאדכר מקמי. צ״ל בתר. — שם. „אידי דהוה״. נ״ל דצ״ל אידי ואידי בין ביחיד בין בציבור הוי ליה למימר ומדקאמר אידי ואידי ביחיד אלמא דוקא ביחיד אבל בצבור אפילו כו׳.

עמוד כג. שורה ה. „ומדבר זה כו׳. פי׳ דכמו בשאלה שעקרה בברכת השנים רק בדיעבד סגי בש״ת. אם שכח גם בש״ת לא היצרכו לחזור לראש ברכת השנים כמו כן בהבדלה רק בדעבד סגי

על הכוס אין צריך לחזור ולהתפלל. ואחר כך דחה זה ומחלק דשאני הכי דכל ברכות י״ח חד ברכה הוא קודם שעקר רגליו. וגם דכל עיקר הבעי הוא על התפלה. דאי על הכוס לעולם מבדיל דקי״ל טעם מבדיל. — שורה י״ב. „בהזכרת השם בתפלה״. צ״ל ש״ם בתפלה. — שורה כ״ה. ומתפלל במאי. נ״ל דצ״ל רשב״א כו׳ במאי.

עמוד כד. שורה א. ״מליצלי״. צ״ל לצלוי — שורה ב. „קודם זמנה עם ק״ש אבל״. נ״ל דצ״ל זמנה מעומד אבל כו׳ ותיבות „עם ק״ש״ נמחק. — שורה ח. „ויש כמו בזה כפר״ש ז״ל בפי׳ קודם היום׳. נ״ל שכן היה כתוב. ויש בזה כמה פירושים בפי׳ קודם היום. — שורה י״ח. „אין מקדשים את החודש ביום״. צ״ל בלילה. — הערה ג׳ של המו״ל „ונ״ל שש״ם יש שם וצ״ל בצ״ש״ אלו הבין דברי רש״י לא מצא שם טעות דפי׳ קמא של רש״י בצבור שנו היינו יחיד המתפלל בצבור וע״ז הביא דברי בה״ג דפי׳ בצבור הוא על שליח צבור מפני הטורח אבל יחיד אפי׳ אם מתפלל בצבור צריך לחזור.

עמוד כה. שורה מ. „כמו שכתב הריף ז״ל״. ר״ל לאפוקי דעת הגאון ובעה״מ שפסקו שחוזר לאותה ברכה שלא כסדר.

עמוד כו. שורה ה. מ״ד גפנים. וכ״כ הרא״ש במס׳ ערלה. ועיין שו״ע יו״ד סי׳ רצ״ד סעי׳ ז. — שורה ה. „ואין ספק בזה׳. וכן הוא בת״כ פ׳ קדושים. — שורה י״ד. „אימי כך ואמ״ה ודאה ספקא ומותר״. צ״ל אימי כך נאמר ודאה אסור ספקא מותר. ופי׳ דהלכה נאמרה כך דספקא מותר. והוא בקדושין ל״ט א׳. — שורה כ״ג. „בורא פרי העץ״. וכן פסקו הגאונים כדברי הרי״ף עי׳ ר״י. — שורה כ״ז. „ערסן ב. ב.״ צ״ל ה.ו. ה. — שורה כ״ח. „אי שליה״. צ״ל שליק.

עמוד כז. שורה י״א. „פת אורז ודוחן ופת דוחן״. נ״ל דצ״ל פת אורז ופת דוחן ותיבת ודוחן נמחק. — שורה י״ב. מתיבת אלא עד נפשות כ״ז ללא צורך הוא דהא כל היכי דתני ולא כלום מברך ב״נ — שורה י״ט. „המוציא״. גם פה הפ״יד בין הדבקים והכל דבור אחד מסקנת הירושלמי וחסר פה תיבת אלו דאיתא שם הותבין הרי פתות מבזית אין אומר לאחריו ג׳ ברכות מעתה לא יאמרו לפניו המוציא לחם מ״ה רבי יעקב בר אחי כו׳. — שורה כ. „ושאר מינים כדברב״ג נצרבא״. צ״ל לשאר מינים נצרכה ותיבת כדרב״ג אין לו ביאור וליתא בירושלמי שלפנינו. ואולי צ״יך לומר ודלא כרב״ג — שורה כ״ט.

„ירושלמי". נראה לי לגרוס במקום תיבת ירושלמי תיבת שכן דכל זה הוא מדברי הירושלמי וגם פה הפריד בין הדבקים לחנם.

עמוד כח. שורה א. „מיני חיוב הוא". עי' בעה"ב שכתב כדברי רבינו. — שורה כ"ד. „זאת התוספתא כתבה ר"ח ז"ל". וכתב המו"ל הערה ה. „ובתוספתא שלנו לא מצאתי ומי יתן ואדע מי הוא זה ר"ח המוזכר כאן". ואני אומר התוספתא הוא בפרק ג. דכלאים ור"ח הוא רבינו חננאל שמביא אותו רבינו תמיד.

עמוד כט. שורה ג. „בריך רחמנא". נ"ל דצ"ל ומסקינן דאמר בריך רחמנא מלכא כו'. והיינו דמסיק רבינו דקי"ל כר' יוחנן. עיין ברא"ש דגרים כן. והמגיה היה לו להוסיף במקום שמחק. ואולי דעת רבינו דמרא הוא במקום מלכות. — שורה כ. דנסיב עיגלא יש גורסין פיגלא וכן הוא בירושלמי שלפנינו והכ"מ גריס כגרסת רבינו. — שורה כ"ד. הן. צ"ל אהן -- שורה כ"ה לאמת. צ"ל מה בינו לאמת. — שם דרך „צ"ל דהך. — שורה כ"ז. אמרינן הלה. צ"ל כולהו. והוא בסוף פרק ג' שאכלו פי' האיבעי לקולא לדעת הראב"ד וכמו שכתב הגמ"מ בפרק ד. מהלכות ברכות בשם רבינו תם. והרבה פוסקים פרשו לקולא הרא"ש והרמב"ם בפרק ד. הלכה י.

עמוד לא. שורה ד. „והוא הולך". נ"ל דצ"ל והוא אינו הולך על דרך כו'. — שורה ט. „אמ"ר מוכח לר' חזקיה במה הוו". צ"ל אמר ר' אמי ר' יוחנן פליג. אמר מנא כו' הוא פליג כו'. — שורה י"ח. „שאם באו". צ"ל שהם באו.

עמוד לב. שורה ה. „מסתברא כותיה". נ"ל דצ"ל ולא מסתברא כותיה. — שורה ט"ו „ומתרץ פירושי". נראה לי דצ"ל ומתוך פרושי. — שורה כ. „הלכך בעי". נ"ל דצ"ל לא בעי — שם. „ולית הלכתא". זה קאי על פלוגתא דר"פ ור"ה בריה דר"נ דח"א סילק אתמר וח"א נמר אתמר ולפירש"י לעיל דמזונא בתוך הסעודה שלא מחמת הסעידה טעונה ברכה לפניהם ולא לאחריהם א"כ מכ"ש הכא שטעונה ברכת המוציא. ולהר"יף אפילו בלא ברכת המוציא. ומסיק דאפילו להרי"ף היכי דנטל ידיו דצריך ברכת המוציא אסור לו לאכול ואפילו בברכה עד דגמר בהמ"ז' — שורה כ"ז. „דברכת המוציא". נ"ל דיותר טוב לגרום ברכת המזון, דרבינו הביא ראיה דלא כמו שיש מפרשים דקאי דוקא על ברכת המוציא אבל בהמ"ז לא צריך הסיבה וע"ז כתב דגם בהמ"ז צריך הסיבה וגם הראב"ד ז"ל כ"כ עיין שו"ע ס' ר"ו.

עמוד לג. שורה ט. „דאין זימון לפירות" אמאי. נ"ל דצ"ל והא אין זימון לפירות ואמאי כו' — שורה כ"ג „לספק ברך ממ"ש כו'. דברכה לאחריו יליף מז' מינים ושם אחת מעין ג'. אבל ב"נ ליכא ילפותא וא"כ הוי רק מדרבנן וספיקי להקל. — סוף העמוד. „הרי"ף ז"ל. הביא לפניו שמן". נ"ל דצ"ל הרי"ף הביא הברייתא. והנקודה באה שלא במקומה.

עמוד לד. שורה י"ב „בשלמא לר' יצחק למעוטי מ"א אלא לר"פ למעוטי מאי. למעוטי מצות" כצ"ל. והמגיה הגיה בר אבדומי. והמעין בגמ' יראה כי ר' יצחק לחוד דאמר לאפוקי מ"א ור"י בר אבדומי לחוד דאמר למעוטי ירקא ובחנם מחק והגיה. — שורה י"ח „לא קתני מן". צ"ל ל"ק מצות. — שורה כ"ב „גבי שתיקה". צ"ל גבי שתיתא והוא בדף ל"ח א. ואינגרין בדף ל"ו א. — שורה כ"ו „דמי עדיף כו'. יש כאן ערבובי דברים ולא זכיתי להבינם. ואולי צריך לומר ואף לא ברכה א' מעין ג. כיון שאינו מחמשת מינים. ולא דמי למעשה קדרה שמברכין עליו במ"מ וברכה אחת מעין ג. אבל משלק לא. מדלא פריש במעשה קדרה כו' ומדחה דא"ל דמ"ק מברך עליה ברכה א' מעין ג. אע"פ שאינו מזוני ושלק מברכים ברכה א' מעין ג. דוקא שהוא מזוני ואח"כ מדחה גם זה דכיון שאינו מברך עליו במ"מ אלא שהכל או בפ"א אינו מברך עליו ברכה א' מעין ג.

עמוד לה. שורה א. „ולא שהכל". צריך לומר אלא שהכל. — שורה ג. לחנם הגיה וכן בסמוך. — שורה י. „עד השתא". גם כאן לחנם הגיה ומחק. — שורה כ"ב „בטול תורה". והגיה בטול בהמ"ד ובאמת א"צ להגיה וכן הוא בתוספתא פ"ח דשבת. רק צ"ע דבגמרא שלפנינו הגרסא ב"ה אומרים אחד מברך לכולן משום ברוב עם ובש"א כ"א מברך לעצמו. ומפרשי הגמ' טעמא דב"ש משום בטול בהמ"ד. וגרסת רבינו להיפך דעל טעמא דב"ה הוא משום בטול בהמ"ד. וצריך לומר שלפי דבריו יש בטול יותר אם כל אחד יברך לעצמו. ולגרסא זו א"ש דמייתי הגמ' תניא נמי הכי כו' רשב"ג כב"ה ולפי גרסתנו הוא ראיה לדברי ב"ש. ונראה דמשום הכי השמיט הרמב"ם דינא דהך ברייתא משום דרשב"ג פליג אב"ה והביא הא דרשב"ג בפ"ד מהלכות תלמוד תורה. והרי"ף הביא הברייתא והשמיט הא דרשב"ג. ולדברי רבינו א"ש הכל ועי' לח"מ שם. אבל ראיתי בתוספתא שלפנינו הגרסא להיפך בש"א אחד מברך לכולם ובה"א כ"א מברך

לעצמו. ולא ראיתי בכל מפרשי התוספתא שהרגישו בזה שהוא להיפך גרסת הגמ׳ שלפנינו בהתוספתא וצע״ג. - שורה אחרונה „תני כ״א״. נ״ל דצ״ל היה כ״א.

עמוד לו. שורה א. „המדרש״. צריך לומר תורה. — שורה ב. „מצוה ליחלק״. נ״ל דצ״ל מצוה שלא ליחלק. – שורה ג. „משום תורה״ צריך לומר בטול תורה. — שורה ח. „מפסיק לו״. צריך לומר לא היה מזמן עליו ולא הוא עליהם כו׳. וכן הוא ברא״ש סי׳ ז׳. — שורה י״ז „והראב״ד כתב כך נהגו כ׳. הוא תמוה דהא הביא דעת הראב״ד דצריך להפסיק כל הברכה ולטול ידיו פעם אחרת ולברך המוציא. רק דט״ס הוא וכצ״ל „כבוד הרב במקומו מונח דנהגו העם להיות אחד מפסיק עד נברך וחוזר ואוכל כו׳. וכן מצאתי בכלבו דף כ״ב ע״ג וז״ל דעת הרי״ף דמפסיק עד נברך ודעת בה״ג עד סוף ברכת הזן. והראב״ד כתב דצריך נט״י והמוציא וצריך להפסיק לכל הברכה. וכתב רבינו משולם דכבוד הרב במקומו מונח דנהגו העם להיות אחד מפסיק עד נברך וחוזר ואוכל בלא נט״י ובלא המוציא עכ״ל. ועי׳ במבוא על ב״ק סי׳ ה׳.

עמוד לז. שורה א. „בשנים ליכא כו׳. נ״ל דצ״ל בשנים לא יאמרוה כפירש״י אלא וכו׳. דקאי אברכות ולא אגברא כפי׳ הרי״ף. — שורה ז. „פי׳ אהא״. וכן פי׳ בעל המאור ז״ל.— שורה ט״ז וט״ז. שתי הגהות הללו למותר. וכן בסוף העמוד שתי ההגהות למותר המה.

עמוד לח. שורה ה. „דכותי״ צריך לומר כותי — שם „הלכה כרבנן ולא כאחרים כו׳. דברי רבינו צע״ג דהא רב הונא פסק בהדיא הלכה כאחרים. ואולי רבינו לא גרס לה בגמ׳ ועי׳ תוס׳ מ״ז ב׳ ד״ה אמר ר״ה וצ״ע. — שורה ז. „למעום״ והגיה מלת כלום. וא״צ לכ״ז. דרבינו לפי המסקנא כתב דאמרו בגמ׳ למעום ובמעימה לא שייך לומר כלום דמעימה כ״ש הוא. - שורה י״ד הגיה שתי תיבות „הכא במ״ע״. וא״צ לזה. דהיבות לא צריכא נמי ניחא. — שורה י״ד „בין מילה לטבילה״ ר״ל דקודם מילה אסור ללמוד תורה לגוי. כדאיתא בחגיגה דף י״ג א׳ וא״כ לא שכש ת״ח ואפ״ה מזמנין עליו. והוא ראיה למה שפסק רבינו לעיל כרבנן ולא כאחרים. ומדבריו למדין דגר שמל ולא טבל מלמדין אותו תו״ה וכן משמע בשמות רבה פ׳ ל׳ גבי עקילוס הגר דאמר לאנדריינום אפי׳ חכם שבמלכותך אינו יכול ללמוד תורה אם אינו מל. ולא הזכיר טבילה. - בסוף העמוד. „ט׳ וארון מצטרפין״ חבר

כאן תיבת "זכר". וכן בסמוך אחר תיבות "בהלכה מצטרפין". וא"צ להגיה כמו שהגיה המו"ל בהערה ז'. — שם בהערת המו"ל אות א'. "ונסחאת רבינו לא מצאתי בספר אחר". גרסתו כמו שהוא לפנינו בגמ' והוא פי' לא דק ר"ל לא שמיע ליה שלא דקדק לדעת אם שמש תלמידי חכמים או לא. — שם הערה ה. "בגמ' דילן איתא א"ר זירא אמר ר"י. נרסת רבינו נראה נכונה. דבע"ז נ"ט וביבמות מ"ז אמרה ר"י על עובדא דר"ח ב"א ור"ז ליתא שם.

עמוד לט. מה שהגיה בשורה ב' ג' א"צ לזה. — שורה י"ח "ירושלמי כו' סניף". בירושלמי שלפנינו איתא קטן וס"ת עושין אותו סניף א"ר יודן ביני מתניתא קטן לס"ת נועי' הוס' מ"ח א' ד"ה ולית בשם ר"י] מאימתי עושין אותו סניף ר' אבינא אמר איתפלגן כו'. — שורה כ"ג "הני עלה הסב". צריך לומר והסב וטבל עמהם בציר. — שורה כ"ד "עליו עד שיאכל". נ"ל דצ"ל ולהוציא רבים ידי חובתן עד שיאכל. — שורה כ"ה "ובב"ר פליגי". אולי הוא ר"ת ובברייתא. והוא לשון הירושלמי שהביאו התוס' והרא"ש.

עמוד מ. שורה ז. "אינו מצטרף להוציא רבים ידי חובתן". והמו"ל העמיד תיבות אלו בשני חצאי עגולים והעיר באות ג' צריך לומר מצטרף להוציא אינו מוציא עד שיאכל. וא"צ להגיה דעיקר כונת רבינו במה שהביא מימרא זו רק לענין להוציא רבים י"ח ולענין אצטרופי כבר הביא לעיל הברייתא. — שורה ט"ו "וקשיא לן כו'. עי' בדברי רבינו בפ' מי שמתו דפי' שם לדעת רש"י ובעה"מ דשאני נשים וקטנים דאינו מחייבי כלל מה"ת ומש"ה אינם מוציאים את הגדול אפי' בשעורי דרבנן וגדול שמחויב מה"ת אף בשעורי דרבנן מוציא רבים י"ח גם בשעור תורה. ועי' דף מ"ח בגליון הש"ם הקשה ג"כ קושיא זאת. — שורה כ"ב "ירושלמי לא סוף כו'. בירושלמי שלפנינו הנוסחא אמר כו' לשני בתים נצרכה ולא נאמר הלשון "לא סוף דבר" ובמקום ר' ירמיה איתא ר' יוחנן. — שורה כ"ה "ומסתברא דאפי'. וכן דעת הרשב"א. ועי' שו"ע סי' קצ"ה ובביאור הגר"א שם.

עמוד מא. שורה ה. "ובשלא נתן". נ"ל דצ"ל ובשנתן — שם "אבל אם נתן". נ"ל דצ"ל אם לא נתן והוא כפי' לשון ראשון ברש"י. — שורה ו. "ורבנן כ"ל כשמואל". נ"ל דצ"ל לא ס"ל. — שורה י"ב "ולהאי גרסא ה"ה. עי' ברא"ש סי' ל"א שכ' נמי דהראב"ד גרים בדר"א בין ברישא ובין בסיפא ונוטלין יעו"ש. — שורה י"ז "במשקן חוזר ומברך". בספרי

הרמב"ם שלפנינו לא נכתב לשון חוזר רק ומברך עליהן בסוף ומש"ה נסתפק הכ"מ בדבריו אם כונתו על ברכה ראשונה. וצ"ע על הגר"א סי' קע"ב ס"ק ב' שב' דפשוט הוא בדעת הרמב"ם דאינו מברך ברכה ראשונה. והיותר נראה דטעות סופר יש כאן בדברי הגר"א. וכן צריך לומר ר"ח ודברי הרמב"ם פשוט. ור"ל שעיקר הדין הוא מר"ח וגם דברי הרמב"ם על פי פי' הפשוט שכתב הלשון לבסוף היה משמע כן. אבל אחרי העיון יש לפרש בדברי הרמב"ם שלא כדעת הר"ח. וכמו שהוא בכסף משנה ובב"י דאם לא כן למה לא הביאו דברי ר"ח שהן מפורשין. ואיך כתב „משמע מדברי הרמב"ם" ואחר כך „ופשוט" והמעין בכסף משנה ובב"י יראה שזה הוא כונת הגר"א.

עמוד מב. שורה ח. „רוב גוים". מחק מלת גוים והגיה כותים ולפנינו הגרסא גוים וא"צ להגיה.

עמוד מג. שורה ב. „א"נ בתחלה ישתמשו בו". נ"ל דצ"ל לא נשתמשו כו' פי' דאם ראה מתחלה במוצ"ש אור כבשן א"כ עדין לא נשתמשו בו והוי אור ששבת אבל אם ראה בסוף לא הוי אור ששבת וגזר אטו עמוד ראשון. — שורה ה. „אותו". צריך לומר יאותו פי' בסמוך. — שורה ו. „תני" צריך לומר דהנו. — שורה י. „אלא א"כ שמע כל הברכה". פי' אף שצריך לענות אמן אפי' לא אבל אבל זה רק שמחויב לענות אחר ברכהו של חברו אבל לצאת בברכת חברו דלהוי שמוע כעונה אינו יוצא אא"כ שמע כל הברכה. — שורה י"ג „אין מברכין עליו בש"ע". נ"ל דט"ס יש כאן או דצ"ל מברכין עליו והיבת אין נמחק או דצ"ל במקום בורא שמן ערב בורא עצי בשמים.

עמוד מד. שורה ט. „שיטעום המברך". חסר כאן תיבת כו'. — שם. „בשאין כולם זקוקים". צריך לומר בשהיה כולם זקוקים. ודברי רבינו פשוטים וברורים ודברי המו"ל בהערה אך למותר.

סליק מסכת ברכות

הגהות ותקונים למס׳ תענית

עמוד רלז*). שורה ח. „בששי במרחשון". נ"ל דצריך לומר בשביעי במרחשון דבששי ליכא למ"ד. גם צ"ע מה שכתב דבני פרובינצא נהגו בששים בתקופה והרא"ש והטור סי' קי"ז הביאו להפך דבני פרובינצא נהגו בז' מרחשון. ואלמלא דמסתפינא הייתי מגיה דבצ"ל ובני פרובינצא נהגו כן ולא נהגו בששים בתקופה. וכן משמע נמי ממה שמסיק ואנן נמי אית לן פירא בדברא ונהגינן הכי. ורבינו היה בעיר בדריש במדינת פרובינצא. — שורה י"ח. „רביעה ראשונה ושלישית". צ"ל ראשונה בג' וכו' ומשום. — שורה כ. „מית' להתענות" צריך לומר מתחילין להתענות. — שורה כ"ב. „כר"ג", צריך לומר ור"ג.

עמוד רלח. שורה ד. „בראשונה פסקין". צ"ל פסקינן. — שורה י. „וי"ל דליבא כו'. נראה דדברי רבינו הוא לפי מ"ש דהברייתא אליבא דר"מ הוא ולר"מ אין משלמים אם כן ליכא חלוק בין יחיד לצבור אבל אליבא דהלכתא פסקי בגמרא בסוף פרק ב' דמשלימים דלא כר"מ. — שורה ט"ו. „פירא". צ"ל פירקא. — שורה י"ז. „זה דעת הראב"ד ז"ל". עיין בר"ן שהביא דברי הראב"ד אלו בשינוי לשון קצת. ונראה דכונתו דבגשמים צריך להתענות תמיד בכל יום שצריכין לזה ולהכי לא הטריחו על הצבור להשלים. אבל שאר צרה שאינה שכיחא ואם עברה צריכים להשלים. אבל הרא"ש בסי' ז. הבין כונה אחרת בדעת הראב"ד ולכן הקשה עליו עיין שם. והש"ג והטור וב"י הביאו דעת הראב"ד כהרא"ש הפך ממש"ר. ומדברי הראב"ד בהשגות פרק א. הלכה ט"ו מהלכת תענית שכתב חוץ מתענית גשמים שאין

---

*) ספר „ההשלמה" [למס'] תענית ומגלה, נספח לספר „פשטים ובאורים" לר' יעקב מווינא בסופו, ומתחיל מעמוד רל"ז ואילך.

צרה עוברת גמורה אלא צרת גשמים שהיא לשעתה. מלשון „שהיא לשעתה" יש לומר שהוא כמו שהבין רבינו בדבריו. ואולי במקום שהיא צ"ל היא. ורצה לומר דכל צרה היא עוברת גמורה אבל גשמים אין צרה עוברת גמורה אלא עוברת לשעתה. וכל זה צ"ע. — שורה י"ז. „למחר והרי"ף". צ"ל למחר לן בתעניתו כו' והרי"ף. — שורה י"ט. „בתעניתו". צ"ל לן בתעניתו. — שורה כ"ג. „שלו" צ"ל שלא. — שורה כ"ד „קסבר רב הונא". חסר כאן השקלי וטרי של רב יוסף עד אמר אביי קסבר. ואולי היה כתוב כאן תיבת וכו'.

עמוד רמא. שורה א. „ואם אין לשעות". צ"ל מתענים לשעות. — שם. „ור"ש ז"ל פירש כו'. רצה לומר לאו לענין תענית סתם שנדר אלא לשעות עצמן שנדר אם מתענין לשעות צריך להשלים השעות שקבל עליו. ואם אין מתענין אין צריך ויכול לחזור ולאכול אפילו בשעות שקבל עליו. — שורה ט. „ומתפלל עננו בערב ויצא ידי נדרו". צ"ל ואינו מתפלל עננו ואינו יוצא ידי נדרו. ומה שכתב רבינו בכגון שקבל עליו להתענות עד הערב. פירש מאתמול לא קבל רק עד חצי היום ואחר כך קבל עליו להתענות עד הערב. וכן מה שכתב בבבא אחרונה שקבל להתענות עד חצי היום ר"ל ואחר חצי היום אכל. — שורה י"א. „עליו חמה ומתפלל". חסר כאן ג' תיבות. וכן צ"ל לאו שמיה תענית ומתפלל כו'. ור"ל אם שקעה עליו חמה. — שורה י"ז. „מחצי היום ואילך". ודברי ר"ח האחרונים אפילו קבל עליו להתענות מאתמול עד חצי היום אינו כלום כל שלא התענה עד ששקעה חמה. — שורה כ"א. „גזרתיו תרחה גזרותיו". צריך לומר גזרתנו. ונתחלף להמעתיק אותיות נ"ו בי"ו. — שורה כ"ח. „הע'. צ"ל ה"מ. ר"ת הני מילי. — שורה ל. „סופה". צ"ל כופה. — שם. „יפה'. צ"ל יפר.

עמוד רמב. שורה ו. „מצות". חסר כאן. וכן צריך לומר ואע"ג דלא חייל כולל לבטל מצות לא תעשה. — שורה ז. „מדגרסינן בפרק ג. דשבועות". והוא שם בדף כ"ד. — שורה י"ז. „שאמר בפ'. צ"ל בפירוש. — שורה י"ח. „אע"ו". צריך לומר אע"ג כו'. פירש דהכי קי"ל נמי מנדרי שגגות דאין כאן נדר כלל.

עמוד רמג. שורה ח. "ללישנא קמא מיהו". צ"ל בתרא מהא. וכן בשורה שאחר זו במקום קמא צריך לומר בתרא. — שורה י"ד.

„אמר רב כהנא". הרי"ף השמיט להא דרב כהנא. ועיין רא"ש סימן ט"ו מה שכתב בזה. — שורה כ"ז. „מתנית' נמי דקתני". צריך לומר נמי דייקא דקתני. — שורה כ"ח. „בראשונות נמי". נראה לי דצריך לומר באמצעות. — שם. „כ"ד ברכות". לא מצאתי לו חבר. דכל הפוסקים רו"א כתבו דכ"ד ברכות דוקא באחרונות ולא באמצעות כדעת רש"י. ובהדיא אמרו בגמרא דף ט"ו עמוד ב. ג' תענית ראשונות ושניות נכנסים לבית הכנסת ומתפללים כדרך שמתפללים כל השנה כולה. .צע"ג להבין דבריו הקדושים.

עמוד רמד. שורה ג. „אומרה בשתא". צריך לומר בש"ת. ר"ל בשומע תפלה. — שורה ט. „שבע התרעות דכולי עלמא". צ"ל שבע התרעות שופרות דכולי עלמא. ר"ל שבע התרעות של הר"ת שהן כ"א. וכן נרסת הגר"א בגמרא והרמב"ם בפרק ד' מהלכת תענית. — שורה י. „דקרי ליה התענית" צ"ל התרעה. — שורה י"ח. „ומה אקשי". צ"ל ומ"ה. ראשי תיבות ומשום הכי. — שורה כ. „ז. ברכות' וכן שם בשורות כ"א וכ"ג. צ"ל ו. ברכות. — שורה כ"ט. „בשופרות" נ"ל דחסר כאן תיבות אלו אי בעי בחצוצרות.

עמוד רמה. שורה ג. „חד אמר אי". נראה לי דבמקום שתי תיבות חד אמר צריך להיות רק תיבה אחת „כאחד" ובמקום אי צ"ל ואי. — שורה ה. „הני וכהנ'. צריך לומר הוי וכהנים. — שורה ו. „שמערבין". צ"ל כשמרכין. — שורה ח. „בראש". צריך לומר בשש. — שורה י"ז. „לרשום". נראה לי דצ"ל לשאול. ועיין ב"י סי' קי"ז.

עמוד רמו. שורה ח. „הריעו". צריך לומר והריעו.

עמוד רמז. שורה ג. „כהאני". צ"ל כהני. — שורה כ"א. „כתר בהוי". צריך לומר בהון קתני. — שם. „שנהגו בי"ג". חסר כאן מלת להתענות וצ"ל שנהגו להתענות בי"ג.

עמוד רמח. שורה ה. „כרב". צריך לומר כתב. — שורה י"ג. „מ"ל דמרימא". נראה לי דצריך לומר מ"ל נ"ת מצי למימר] דעדיפא. ור"ל דבאמת יש לתרץ שאני התם דהוי תענית צבור. — שורה ט"ו „האינן". צ"ל פרכינן.

עמוד רמט. שורה י"ג. „ומשום לא דמי אהדדי". נראה לי דחסר כאן. וכן צריך לומר ומשום הא לא איירא דלא דמי וכו'. — שורה כ"ג. „גומר בלא ברכה". ועיין רבינו יונה פרק היה קורא שכתב

גומר בברכה. — שורה כ״ז. „לא יברך לא בעי תלמודא״. נ״ל דצריך לומר והכא לא בעי תלמודא. ר״ל דשם בעי בגמרא לאחריו מאי מברך והכא לא בעי שמע מיניה דכאן ברכה שלאחריו ידוע. — שורה אחרונה. „מליגרש״. צ״ל מלאירס.

עמוד רנ. שורה ה. „כאותו הנא״. פי׳ בהא דממעטין בשמחה. — שורה י. „של שמחה״. וכן הוא בירושלמי. — שורה י״ב. „וגיחוץ״ (וכן כמה פעמים בכל הסוגיא). צריך לומר גיהוץ. והמעתיק לא הבחין בין הא לחית.

עמוד רנא. שורה ד. „שמותר לאכול מותר לרחוץ״. ולא גרים בשר כמו שהיא בגרסת רש״י. ועיין הגהות הגר״א בגמרא. — שורה י. „שמותר לאכול בשר מותר לרחוץ״. ולגרסא זו גרסינן בר״ד ישמעאל לאכול בשר.

סליק מסכת תענית

הגהות ותקונים למס' מגלה

עמוד רנג. שורה ד. „הצרות עשו". חסר כאן שתי תיבות מי סברת עשו כו'. — שורה י"א. „איכא מאן כו'. הוא דעת ר"ח כהן בתוס' יבמות דף י"ד ד"ה כי. — שורה י"ג. „אחת הוא כו'. וכן כתב הרא"ש דהכא שאני דהמקום גורם מפני שהוא בן כפר.

עמוד רנה. שורה ד. „אלא אשורית במגלה". הוא כדעת בעל המאור. ודלא כהרי"ף והרמב"ן דפסקו כרב ושמואל. — שורה ח. מכאן מתחיל פרק שני הקורא למפרע. — שורה י"ט. „אפי' לכתחלה" ובזה יתורץ קושית הרשב"א שהביא הר"ן יעו"ש.

עמוד רנו. שורה ג. „כי גם הרי"ף שכתב". רבינו לא גרים בדברי הרי"ף בן עיר שהלך לכרך. לכן פרשו דברי הרי"ף דקאי רק אבן כרך שהלך לעיר. ועיין ברא"ש שפירש בדרך אחרת. ואולי דעת רבינו כמו שכתב בעל המאור בדברי רבא אף דגרים דרבא אבן עיר שהלך לכרך קאי יעו"ש. וכן כתב הר"ן על דברי הרי"ף דנקט בן עיר שהלך לכרך שהוא רק פסקא דמתניתין. ועיין מלחמות והשגות הראב"ד על בעה"מ. — שורה ו. „ורוב". צ"ל ורבים. — שורה י. „הכתוב". צ"ל הכתובים. — שורה י"ג. „וכמו שהטיל". נראה לי דצ"ל וכן נמי שהטיל בה ג' חוטי גידין. — שורה ט"ו. „לא שנו דדיניהו אהדדי כאלו". נראה לי דצ"ל לא שוי דיניהו אהדדי דאלו. — שורה י"ח. „ק"ש". צריך לומר קדושת. — שם. „הדרי". צ"ל הדדי. וכן בשורה שלאחריה.

עמוד רנז. שורה א. „מבעיא". צ"ל מדבעיא. — שורה ג. „שרינן" תיבה זו למותר. — שורה ו. „למשני בהו שנויא". צ"ל למשתי בהו שכרא. — שורה י. „של רבי דרבים". צ"ל של רבים. ותיבת רבי

למותר. — שורה י״א. „קאמר״ צ״ל קמקשי. — שורה כ״ג. „והא בקדושתיה״. תיבת והא מיותר. — שורה כ״ו. „רב אשא״. צ״ל רב אשי.

עמוד רנח. שורה ו. „המותר״. צ״ל המוכר. — שורה י״ג. „ליתנם המוטל״. נראה לי דצ״ל לתנם לאחר המוטל עליהם. — שורה ט״ז. „דלא יחיד מענה ז׳. נראה לי דצ״ל דכל יחיד מעלה ז׳ טובי העיר אית ליה. — שורה כ״ד. „מסתברא בשלא מכרו״. צ״ל בשלא שכרו. — שורה כ״ח. „מסתברא שאם היה כו׳. נראה לי דכן צ״ל מסתברא שהיה במעמד אנשי העיר ולא מסתברא כותיה דהרי״ף דאם כן כו׳. דהרי״ף כתב בהדיא מתנה בז׳ טובי העיר.

עמוד רנט. שורה ז. „מתיר״. צ״ל מכר. — שורה ט״ו. „של צרכו״. צ״ל כל צרכו. — שורה כ. „ספחים״ צ״ל ספרים. — שורה כ״א. „יחיד שאין״. צ״ל של יחיד ליחיד שאין. — שורה כ״ב. מתיבת אבל עד תיבת מקדושתן שבשורה כ״ג נמחק ונכפלו הדברים בטעות. — שורה כ״נ. „רמשום״. צ״ל דבשל. — שורה כ״ו. „בשל רבים ליחיד״ נראה לי דצ״ל בשל רבים לרבים.

עמוד רס. שורה ו. „אבל של רבים לרבים״. נראה לי דצ״ל אפילו של רבים ליחיד. אבל צ״ע דבעל המאור הביא דעת ר׳ אפרים להפך דגם בהכ״נ של יחיד צריך תנאי לר״מ. ועיין בר״ן. — שורה י״א. „אם״. צ״ל ואם. — שורה י״ב. „אנשי העיר אפילו״. צ״ל אנשי העיר שאלמלא מכרו ז׳ טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו. — שורה י״ג. „כתר״. צ״ל וכתר. - שורה ט״ו. „בקדושת הרבים.״ צ״ל בקדושת הדמים. — שורה כ״ז. „להלמיד״. צ״ל להלמיד חכם. — שורה כ״ח. „כהן כמותו״. עיין ב״ח או״ח סי׳ קל״ה ותראה דשיטת רבינו לאו יחידאי היא.

עמוד רסא. שורה נ. „כלאם״. צריך לומר כדמר. — שורה י. „בי נש״. צ״ל בר נש. — שורה י״ג. „יומא חד״. צ״ל חמא חד. — שם. „הרגמו ענו״. צ״ל תרגמו מגו.

סליק מסכת מגלה

הגהות ותקונים למס' יבמות*)

דף י. ע"ב. „אתמר החולץ ליבמתו וכו' הלכה כר' יוחנן אע"ג דרב אשי פסק כר"ל. וכן פסק הרב בפרק החולץ". פתם הרב הוא הרי"ף שרבינו משלימו ובא בכאן לומר שלא כהראב"ד שמשיג עליו בפרק החולץ שמביא הרי"ף ראיה דהלכה כר"י דשמואל סבירא ליה כותיה. וכתב הראב"ד דהכא גם רב אשי סבירא ליה כריש לקיש ולכן פוסק כמותו. ועיין בספר הזכות ובמה שכתב הרמב"ן שם שהוא כדעת רבינו.

יא ע"ב. „תנן שתי יבמות וכו' משום דרב יוסף לא ישפוך וכו'. לא הוסיף כלום על סוגית הגמרא רק משום דהרי"ף לא כתב כאן כי אם בעי דר' יוחנן בא להשלימו לאשמיענן גם דינו של ר"י בלא ישפוך.

יב ע"ב. הביא הא דרבין אמר ר' יוחנן אחד צרת ממאנת כו'. ולא חדש כלל. ונראה שלא היה כתוב לפניו בספרי הרי"ף מימרא זו וכמו שראינו בסדר נזיקין בכמה מקומות שהיה מש"נה גרסתו בהרי"ף מאשר הוא לפנינו ועל ידי תלמידיו הוגהו בספרי הרי"ף.

יד ע"א. הביא פליגתא דרב ושמואל ומסקנת רבא דל"א לא תתגודדו רק בבית דין אחד ולא בב' בתי דינין. לא היה כתוב לפניו מימרא זו בספרי הרי"ף ולכן בא להשלימו.

יז ע"ב. „אסיקנא דאחין מן האב כו'. משום דהרי"ף קצר ולא הביא רק הדרשה מיחדיו מיוחדים בנחלה פרט לאחיו מן האם ושלא

---

*) נדפס בש"ס ווילנא בשם „תוספות חד מקמאי" והוא סבר ההשלמה כמ"ש במבוא.

לטעות שצריך שיהיו מהאם ומהאב יחדיו כמו שאמרו בגמרא שם יעו"ש. ולהכי השלים רבינו.

כ ע"ב. „תניא איסור מצוה וכו' וביאת כהן גדול באלמנה מן הנשואין אינו פוטרת כו'. משום דהרי"ף קצר כאן מאוד ולא הביא רק דאלמנה לא שני מן האירוסין ולא שני מן הנשואין חולצת ולא מתיבמת לכן בא רבינו בתוספת ביאור.

כא ע"א. הביא דברי הגמרא מה הן שניות. לא הוסיף בזה רק שמסיים מאחר שהרי"ף לא הכריע קי"ל בשל ס' הולך אחר המיקל.

כג ע"א. „היא דולדה כמוה". נראה לי דחסר כאן איזה תיבות וכצ"ל היא אמר קרא וכו' פרט לאחותו משפחה דולדה כמוה כו'. ודברי רבינו קאי על דברי הגמרא דמסיק להוציא בן השפחה ולא מרבינן מהיא.

שם ע"ב. הביא דברי הגמרא ודוקא מיחלץ ברישא כו' דקא פגע ביבמה לשוק. משום דהרי"ף לא הביא רק הרישא דקא פגע באחות זקוקתו.

כד ע"א. „תני אבא קשישא מצוה בגדול ליבם כו' כבמוחזק. משום דהרי"ף לא הביא רק המשנה לכן משלימו רבינו.

שם ע"ב. „תניא אחד איש שנתגייר לשם אישות". השמיט הרי"ף דין זה. גם נראה לי דנתחלפו כאן השורות. וכצ"ל הלכה כולם גרים ואע"ג דכותים כו'. והן הן דברי התוס' ד"ה הלכה. והא דמביא דרב מנשה נראה שלא היה בספרי הרי"ף שלפניו הא דרב מנשה.

לא ע"ב. „מאי דכתב הרב אלפסי גבי מפיהם וכו' ובפרק שנים אוחזין כתבתי דעת ר' יעקב בענין מפיהם. והוא לפנינו במס' ב"מ שם בסי' י"ב. אחר שהביא דברי הרי"ף מפרק ד' אחין מביא דעת ר"ת שמחלק אם עדותן עושה מעשה שטר כלומר שיש יתרון וזכות לבעל השטר יותר מעדות על פה לא מפי כתבם הוא יעו"ש. ועיין בתוה"ש שם ס"ק כ"א ממ"ש בביאור דעת רבינו תם.

לז ע"ב. בסוגיא דקם דינא הביא דעת הרי"ף שפסק כר' אבא והר"א פסק כר"י והוא כמו שפי' בבבא קמא פרק א' סי' ד' ורמז שם לכאן והביא לחוק דעת הרי"ף. יעו"ש בתוה"ש ס"ק י'.

מג ע״א. „גרים הרב אלפס אמר רב נחמן ק״ו מה במקום שאסור לספר ולכבס וכו׳ ומוכח מהכא שהאשה מותרת לספר בשבעת האיבול והכא איתא באבל רבתא״. דברי הרי״ף הוא בפרק ג׳ דמו״ק ומביא שם מימרא זו בשם רב חסדא (ורבינו גרים רב נחמן) וגרים לספר ולכבס ומסיק שמעת מינה שהאשה מותרת בנטילת שער „לאחר שבעה״. וכן הוא הלשון במסכת שמחות שהביאו הרי״ף והרא״ש דלאחר שבעה :מותרת בנטילת שער וסוגיא דהכא אשלשים קאי ובהדיא אמרינן וכמה איבול שלשים יום. וכן הוא בספר אסופות כ״י הלכת אבלות סי׳ א׳ וז״ל ואשה אינה נוהגת שלשים כלל דומיא דנטילת שער לסברת הרי״ף ע״כ. ובתוך ז׳ ליכא למ״ד. וע״כ צריך לומר דטעות סופר הוא כאן בדברי רבינו וצ״ל ומוכח מהכא שהאשה מותרת לספר אחר שבעת האיבול. ומה שכתב ומאי דמספקא לרב אלפס ז״ל וכו׳ פגום לכהונה אין שם סוף הדבור רק הכל דבור אחד עם מה שכתב בדף מ״ה ואם נשא כהן כו׳ לכהונה הס״ר. ודברי רבינו הן דברי הראב״ד שמביא הרמב״ן בספר הזכות. יעו״ש שמישב דבריו. ועיין בנמ״י שם ובמ״מ פרק ט״ו מה׳ א״ב הלכה ג׳ ומל״מ פ י״ז אות ז׳.

נב ע״א „בעי מינה אביי מרבה נתן לה גט ואמר הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת כו׳ אתא לאחלופי בגיטא מעליא ולא אפשטא״. לפני רבינו לא היתה הגרסא בגמרא „א״ל היישינן דלמא אתי לאחלופי בגיטא והרא״ש גרים לה ועל פי דברי הרא״ש העמידו הגרסא הזאת בגמרא. וכן נראה מדברי הב״י בא״ע סי׳ ק״ע שלא היתה גרסא זאת שכתב ומשמע דלמפשט בעי אמר רבא הכי יעו״ש. ונראה דלהכי השמיט הרי״ף בעי זו כיון דחששא דרבנן הוא דלא אתי לאחלופי בגיטא הוי בעי דלא אפשטא לקולא. אבל הרמב״ם בפ׳ ה׳ ה״א מהלכת יבום והטוש״ע בסי׳ ק״ע סעי׳ א׳ הביאו להלכה. וצ״ע מה שהביא בעי דרמי בר חמא דהא גם הרי״ף הביאו באורך בסוף הפרק.

נג ע״א. ד״ה „הא וכו׳ וכי חליץ לאחרת לא הוי תיובתא דרב יוסף כלומר לית ליה דשמואל וכו׳. כתב הרב המגיה אינו מובן ונראה דצ״ל ולכן חולין לאח־ת ור״י לית ליה דשמואל וס״ל דאם חלין וכו׳ ולכן כתב אח״כ באות ג׳ הדבר צ״ע דמנ״ל דר״י פליג אדשמואל הא רב יוסף לא אמר זה רק אמתניתן לעיל דף מ״ד. אבל לפענ״ד נראה דא״צ להגיה כ״כ רק במקום תיבת כלומר שאין מובן

בכאן צ"ל „רק אם נאמר". והשתא אתי שפיר דדעתו דר"י אית ליה נמי דשמואל ולהכי עושין כן לכתחלה. ועיין תוס' ד"ה לימא.

שם. ריש פרק הבא על יבמתו. „הא דתנן כו' תניא עד דף נ"ד ב'. ד"ה ומה שכתב הרי"ף. בא להשלים להרי"ף שלא הביא כל השקליא וטריא.

נה ע"ב. ד"ה אמר רבה כו' בנשיקה הס"ד. ואח"כ צ"ל המערה קנה מאי קנה רב אמר וכו'. ובנסחאות שלפנינו גרסינן רבא. ורבינו הביאו להשלים דברי הרי"ף.

נו ע"ב. „אמר רבה אשת כהן שנאנסה וכו' ולא כדכתב הרב בעל התוס'". נ"ל דצ"ל ולא כדכתב הרב „בעל המאור" דהמעיין בבעל המאור יראה דעליו כיון דהוא כתב דרבה חולק אדרב עמרם ולא התוס'. גם אין דרך רבינו להביא את התוס' בשם „בעלי התוספות" כמו שכתבתי במבוא לספרי זה.

נח ע"ב. „כי אתא רבין וכו' לר"נ אכלה". טעות סופר וצ"ל לד"ה אכלה. והביא רבינו סוגיא זו נמי להשלים הלכות הרי"ף.

נט ע"א. „אר"י אמר רב נבעלה שלא כו' הולד חלל ואקימנא דראב"י במפותה כו'. הרב המגיה הגיח דברי רבינו בצ"ע דבגמרא לפנינו לא אמרינן שום חלוק בין מפותה לאנוסה אליבא דר"א. גם הניה ועוד לקמן פסק רב הלכה כראב"י. ולדעתי דברי רבינו ברורים בלי שום תקון כמעט. דהנה דעת רבינו הוא כדעת הרשב"א בתשובה סי' אלף רל"א שהביא במשנה למלך בפרק י"ח מהלכת אסורי ביאה אות ב' דלר"א פנוי הבא על הפנויה באונס לא עשאה זונה כמו שאמר רבה בדף נ"ו ב' אשת כהן שנאנסה אין בעלה לוקה עליה משום זונה דבאונס לא קרינא ביה זונה. וכן כתב בחדושיו ליבמות (ומקשי כל הג' קושיות שהקשה רבינו). ורבינו הביא עוד ראיה מרב מהא דפסק בפ"ק דכתובות כר' יוסי. ועיין תוס' נ"ט ד"ה ורב. וכן הביא המל"מ בשם שיטה ישנה שהביא ר' בצלאל. והמל"מ תמה על דעה זו וז"ל „ומה יענה הרשב"א ביום שידובר בו סוגית פ' הגע"י דאיכא מ"ד דטעמא דראב"י דאית ליה אנוסת חברו ומפותת חברו דהולד חלל משום דס"ל כר"א פנוי הבא על הפנויה עשאה זונה דהתינח מפותת חברו אלא אנוסת חברו אמאי הולד חלל הרי לא עשאה זונה אלמא פשיטא דלר"א דאף באונס עשאה זונה. וזו נראה

לי ראיה שאין עליה תשובה". עכ"ל. ועל קושית המל"מ ההיא בא רבינו לתרץ דמוקי לה דראב"י רק אמפותה ולא אאנוסה. וז"ש רבינו „אוקימנא דראב"י במפותה אבל באנוסה ליכא משום זונה. ואנוסת חברו דקתני לה משום דאמר לא ישא". כצ"ל. (ולחנם הביאו דברים אלו במוסגר כי זה הוא עיקר התרוץ) ור"ל דלא ישא קאי אשניהם אבל הולד חלל קאי רק אמפותה. וזכינו לדעת כי כשיטת הרשב"א והשיטה הישנה כן הוא גם שיטת רבינו בעל ההשלמה ושקושית המל"מ שכ' שאין עליה תשובה כבר עמד עליה רבינו ותרצה. גרסת רבינו כאן "מתיב רבה וכו'. ולפנינו הגרסא רבא. וכן הוא בחדושי הרשב"א.

סא ע"ב. „והא דתנן כו' דוכרים עדיפא מנקבות מדאמר לקמן כו' והא דמקשינן כו' ומאי קושיא כו'. דבריו צריכים ביאור דלמה יהיה טעמא לב"ש דזכרים עדיפא מנקבות דאם כן לב"ה מאי טעמא איכא. ואח"כ קשיא ליה מאי מקשי על ב"ה הא שפיר מקשי לדבריו דטעמא דב"ש עדיפא ועוד דהא גם לב"ש מקשי ליליף מברייתו ש"ע ונראה לי דדעת רבינו דב"ש מחמיר על ב"ה דלא סגי בזכר ונקבה אבל לב"ה מקיים פו"ר גם בשני זכרים מק"ו מהאי טעמא דזכרים עדיפא מנקבות ואם כן לב"ה אין ראיה ממשה שפירש מן האשה אחר שהיה לו ב' זכרים דהא כבר קיים מצות פו"ר לכל הדעות. וא"כ קשיא ליה לרבינו מאי מקשי לב"ה ניליף ממשה ועל זה מתרץ דהקושיא הוא שלא נילף מברייתו ש"ע משום דאי אפשר ומשני דגם ממשה אין ללמוד דמדעתיה עביד ושפיר יליף מברייתו ש"ע אף דא"א דסבירא ליה כר"א בהחולץ מ"ו ע"א. וזה דלא ככל הפוסקים דפסקו דלב"ה אינו יוצא בב' זכרים. עיין א"ע ס" א'. והמגיהים בהדפוס לא הרגישו בכאן וחלקו הדברים לשני מאמרים בשני דפים זאח"ז וכן בכ"מ. וע"ז נאמר שגגת מדפים עולה זדון.

סד ע"א. הביא דעת ר"א משבחא ודעת ב"ה ודעת אביו ואח"כ כתב הרי כאן ג' סברות כו' ולדעת הרב בעל התוספות וכו'. והגיה המגיה „בעל הלכות" ולא כיון יפה שצריך להגיה „בעל המאור" שהוא ר"ת ב"ה שהביא מקודם. וכן הביאו כ"פ בלשון ב"ה וכן הוא הלשון בבעל המאור במקומו יעו"ש.

סו ע"א. ר"פ אלמנה. „הא דתנן וכו'. הרב אלפס לא הביא השקליא וטריא דגמרא מנכסי מלוג משום הכי השלימו.

שם ע"ב. „כתב הרב אלפס וכו' ואבא מארי ז"ל כתב מכרו שניהם לפרנסה כיון שלקח מן האיש וחזר ולקח האשה וכו' רש"י לא מבעיא כו'. טעות סופר יש כאן וכצ"ל כגון שלקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה וכו' לא מבעיא. ותיבת רש"י נמחק כי שיטתו היפך משיטת רש"י דס"ל דהאשה מוציאה מיד הלקוחות דוקא אם מת או גרשה. וכמו שהביא נמי רבינו לקמן שיטת רש"י. וכל זה הוא דברי אביו ז"ל. והביא רבינו כאן תלתא גונא לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה לא מבעיא במטלטלים והיפך דעת הרמב"ם בפ' כ"ב מה' אישות הלכה ט"ז שכתב במטלטלים דאם מכרו הבעל ממכרו ממכר] שמוציאה מיד הלקוחות אלא אפילו בקרקעות כיון שיכולה לומר קרקעותי אני נוטל מוציאה. ובבא הג' הוא מה שכתב לה בכתובתה שהוא נותן לה קרקע כמנהג נרבונה שהוא אפותקי מפורש ועדיפי מניה. ובכל הני תלתא בבא הכפיל רבינו ונקט לקח מן האיש וחזר ולקח מן האשה ובבא הג' צ"ל וכן אם לקח כו' עשיתי לבעלי ואפי' נמי שלקח מן האשה היא מוציאה מהלקוחות וא"צ למה שהגיה הרב המגיה שם.

סז ע"א. „והראב"ד פי' מכרו שניהם לפרנסה כו' מוציא מיד הלקוחות זהו לשונו. הס"ד ואח"כ מתחיל הדבור מה שפסק הרב כרבנן כו' הלכה כרבא. וכבר כתבתי דבר זה בפרק מי שמת. והנקודה צ"ל מסומן אחר תיבת לשונו וקאי על דברי הראב"ד שכתב לעיל מניה ופי' „זהו לשונו" כמו עד כאן לשונו דעל מה שפסק הרי"ף כרבנן דעובר לית ליה זכיה חולק הראב"ד עליו כמו שהעתיק הרא"ש וש"נ דבריו דפוסק כר' יוסי רק בעל ההשלמה מביא ראיה לדברי הרי"ף ועל זה רמז כאן „וכבר כתבתי כו' בפרק מ"ש וזה לשונו שם. בב"י אשר לפנינו, על הא דתניא בדף קמ"ג גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו וכו' אוקמי' משום דירושה הבאה מאליה שאני דאביי ס"ל כר' יוסי דאמר עובר אית ליה זכיה ורבא אמר שאני הכא דרפויי מרפיא בידיהו מעיקרא וכו' דעובר לית ליה זכיה כרבנן. אלמא לית הלכתא כר"י דאמר עובר אית ליה זכיה. וזהו סייע למה שפסק הרב אלפס פרק אלמנה לכ"ג דאפילו למאן דפסק המזכה לעובר קנה בבנו הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו בירושה הבאה מאליה לית ליה זכיה דקי"ל דאביי ורבא הלכה כרבא עכ"ל. ומה שכ' „מצאתי כתוב

בחדושי שחדשתי לפני אבא מארי ז"ל עיין במבוא שלי סוף סי' ג ובמ"ש כאן במבוא לבתים.

עה ע"ב. „נקב למטה מעטרה וכו'. הביא כל הני מימרות דגמ' משום שהרי"ף השמיטם. וגרסת רבינו רבה תוספאה כגרסת היעב"ץ ובגמרא איתא רבא. גם גרים אמר מר זוטרא משמיה דרבינא הלכתא בין בקילכס כו' ובגמרא שלפנינו הגרסא אמר ליה רבינא למרימר הכי אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא. וכן מוכח דמסיק ורבינא לשבושי למרימר הוא דבעי.

עו ע"א. „בעי מניה מרב ששת פצוע דכא מהו בגיורת". צ"ל פצוע דכא כהן כו' ומשמע דס"ל לרבינו לדינא כלישנא בתרא דאף בגיורתן אסורין מה"ת דלא כהרמב"ם בפרק י"ב מהלכת א"ב. וגרסתו כאן רבה ולפנינו הגרסא רבא.

פ ע"א. „אמר ר' אבוהו כו' השתא יש לומר אי בשנגמר סימניו כו' כש"כ כשלא נגמרו סימניו אם היה נפל אינו יכול לחיות שלשים יום כו'. והגיה המגיה וז"ל „אולי צ"ל דיש לומר דאי בשנגמר סימניו אמרו שהה ל' יום אינו נפל ה"ה בלא נגמר סימניו שאם היה נפל כו' ע"כ". ובאמת דברי רבינו ברורים ופשוטים בלא שום תקון. והכי פירושו דע"כ רשב"ג בין נגמר בין לא נגמר ס"ל דמהני ל' יום דא"א דרשב"ג דוקא בשנגמר מהני ל' יום אבל בשלא נגמר לא מהני הוא נגד השכל דאם כשנולד בסימניו שהוא חזק אמר רשב"ג דאי שהה ל' יום אינו נפל דאם איתא דהוי נפל אינו יכול לחיות ל' יום כל שכן אם נולד בלא סימנים דהוא חלש ביותר אי חי ל' יום יש הוכחה דלאו נפל הוא דאי היה נפל לא היה יכול לחיות ל' יום. ולרבי אין צריך ל' יום דסימנים עצמן מוכיחין דלא הוי נפל אפילו קודם ששהה ל' יום רק דאין עושין מעשה עד שיהי' בן עשרים. ועי' חידושי הרשב"א מה שכתב בדעת הרמב"ם.

פא ע"א. „תנן התם בפרק בתרא דבכורים אנדרוגינוס כו'. מזה ראיה שלפני הראשונים היתה המשנה הזאת בסוף מסכת בכורים. והגאון ר"י ברלין מפקפק בזה.

פו ע"ב. העתיק המשנה כצורתה משום שהרי"ף לא הביאה ויש נ"מ גם בזה"ז.

צב ע"ב. „אמר רב יהודה אמר רב יבמה קדושין אין בה וכו לפנינו הגרסא אמר רב גידל אמר רב חייא בר יוסף אמר רב.

צג ע"ב. „איבעי להו עד אחד ביבמה וכו' פי' אמאי תצא אם נשאת לאחד מעדיה כיון דאיכא תרי סהדי ויבם עצמו יודע שמת בברי כו' והוא אומרת ברי וכו'. והגיה המגיה וז"ל עיין תוס' כאן ד"ה מאי חזית דאפילו לא נשאת לאחד מעדיה לא תצא ע"כ. וזה טעות בידו דדברי רבינו הם כדברי התוס' דע"כ כאן כונת רבינו שנשאת ליבם עצמו שגם הוא אחד מעדיה אם אומר שיודע שמת דהא הכא לא מצי להנשא לאחד מהעדים דהוי יבמה לשוק. ובהדיא תנן במתניתין והלכה ונתיבמה. ואולי חסר בדברי רבינו שתי תיבות וכן צ"ל אם נשאת ליבם דהוי כאחד מעדיה וכדמסיק אח"כ דכיון שאומר ברי לי שמת. וכמ"ש התוס' אבל גם בלא תקון א"ש דכונתו דיבם הוי נמי אחד מעדיה.

צו ע"א. „תניא כו' שהרי צריך שיאמר לסופר כתוב ולעדים חתומו ואין שליחות לקטן ובעדי מסירה נמי לא דהא ס"ל לר"מ ע"ח כרתי כו'. וכתב הרב המגיה „עיין תוס' גיטין כ"ב ב' דלא בעינן שליחות בכתיבה". ולפי דעתי גם רבינו מוכרח לסבור כן. מדכתב „דהא ס"ל לר"מ ע"ח כרתי". ואי ס"ל דגם בכתיבה בעינן שליחות א"כ אפילו סבר ר"מ עדי מסירה כרתי צ"ל דמיירי שכתב בכתב ידו דהא בעינן שליחות לכתיבה. וע"כ הא דכתב רבינו „צריך שיאמר לסופר כתוב" משום לשמה. ועיקר ראיתו ממה שצריך שליחות לאמר לעדים חתומו.

צט ע"א. „יש מוכר את אביו וכו' ולא ובמתנת ש"מ כו' דהא אפילו באפותקי קי"ל עשה שורו אפותקי אין ב"ח יוכל לגבות וכו' ואיכא לדחוקי כו' הלקוחות. ומ"ש ולא במתנת שכ"מ צ"ל דמתנת ש"מ ואין צריך להגיה כמו שהגיה המגיה רק שנתחלף ד' במקום ב' להמעתיקים כמו שנמצא כ"פ בכ"י הישנים. ועל מש"ר דהא אפילו באפותקי קי"ל עשה שורו אפותקי אין ב"ח יוכל לגבות כתב הרב המגיה צ"ע דהא הכא בעבד מיירי ובעבד הא מהני אפותקי וכמבואר שם. וכן כתב רבינו בעצמו בסמוך דלא מצינן לאוקמי שעשה לה אפותקי דא"כ אפילו לרבנן נמי.

ולי נראה דאין כאן קושי הבנה כלל ודברי רבינו מבוארין יותר בפ' יש נוחלין בהכ"י אשר לפנינו. ולא אמנע מלהעתיק משם הצריך לעניננו. על מימרא דרב אדי בר אהבה דף קל"ג על הא דאמר רב הונא הכותב כל נכסיו לאחר רואין אם ראוי ליורשו נוטלין משום

ירושה ואם לאו נוטלין משום מתנה ואמרו למאי הלכתא סבר ראב"א קמי דרבא למימר אם ראוי ליורשי אלמנותו ניזונית מנכסיו א"ל רבא מגרע גרע השתא בירושה דאורייתא אלמנותו ניזונית במתנה דרבנן לא כש"כ. ומביא רבינו שם דעת הגאונים דאפילו בראוי ליורשו אין אלמנותו ניזונית. ומסיק דהפירוש הנכון הוא דאפילו בראוי ליורשו אלמנותו ניזונית משום דמתנת ש"מ כירושה שויה. ומביא ראיה מהא דאיסר גיורא דף קמ"ט א' דאמרינן כירושה שויה רבנן כל היכי דאיתא בירושה איתא במתנה שלא כדעת הרי"ף. ולפי זה ש"מ שנתן מטלטלין לאחר אפי' מלוה ע"פ גובה מהם דמקבלי מתנת ש"מ יורשין הם. וכתב אח"כ מצאתי להרב אבן מיגאש ז"ל שכ"כ. ויש לי ראיה ע"ז ממסכת יבמות. דתניא יש מוכר את אביו וכו' עד גמירא. וכתב במאי עסקינן אלימא שנתן הבעל (בן להשפחה) נצ"ל לבן השפחה] מתנת בריא א"כ לר"מ נמי (מגבי) נצ"ל אמאי גבי] מניה וכי מטלטלין לאחר שמכר אותם או נתנם במתנה מי יכול בעל (הבית) נצ"ל בעל חוב] לגבות מהם וכ"ת בשעשאו אפותקי אפי' לרבנן דהא אמר רבא בפרק ח"ה עשה עבדו מכרו אפותקי ב"ח גובה דאית ליה קלא אלא לאו בשנתן אותו מתנת ש"מ שמע מינה דכירושה שויה רבנן לגבות ב"ח אפילו מטלטלין כו'. ואח"כ כתב ויש לדחוק ולומר דלעולם ב"ח אינו גובה ממתנת ש"מ של מטלטלין. וההיא דיבמות לעולם במתנת בריא ולא קשיא דכיון דאמר ר"מ מטלטלי משתעבדי לכתובה אפילו מן היתומים הכי נמי מן הלקוחות ע"כ.

וסדור דבריו כפי מה שכתב הרא"ש בקדושין פרק האומר סי' י"ד דר"מ דס"ל מטלטלי משתעבדא לכתובה היינו מגיה. אבל לא עדיפא כתובת אשה מב"ח דפסקינן דאינו גובה מלקוחות או ממקבלי מתנה דנהי דלרבנן גריע כתובה מב"ח לר"מ לא גריע יעו"ש. וכ"כ מביא רבינו ראיה בכאן דבב"ח בשאר מטלטלין חוץ מעבד לא גבי אפילו עשה אפותקי דהא אמר רבא עשה שורו אפותקי אין ב"ח גובה ממנו וכ"ש אשה בכתובתה רק בעבד שאני באפותקי דאית ליה קלא וזה הוא דמייתי הראיה מעשה שורו אפותקי ואחר כך כתב דליכא למימר דה"נ כאן בעבד שעשאו אפותקי א"כ אפילו לרבנן נמי דבזה כו"ע מודים. וע"כ במתנת ש"מ איירי דדינו כיורש שגובה ממנו ב"ח לרבנן וכתובת אשה לר"מ. ואח"כ כתב דיש לדחוק ולומר דלעולם במתנת בריא איירי. ולא תקשי לר"מ האיך עדיף כתובת אשה מב"ח

דלא גבי מלקוחות דכיון דאית ליה לר"מ מטלטלי משעבדי לכתובה אפילו מיתמי עדיפא מב"ח וגובה אפילו מלקוחות. ושם בפרק יש נוחלין מסיק רבינו אח"כ וז"ל והאי סברא ליתא דגרסינן בפ' האשה שנפלה (פא ע"ב) הרי שהיה נושה וכו' אלא אי כר"מ אי כר"נ ואם כשמכר מטלטלים גובה מן הלקוחות כל שכן מן היורשין ואמאי זו אינה משנה וכו' ויש לומר דהיינו דקאמר איבעית אימא עבדא כמקרקע דמי כלומר אבל לר"מ לא מתוקמי אי עבדא כמטלטלי דמי" עכ"ל. הארכתי להעתיק רוב דבריו משם כי עודנו בכתובים ואין בידו של המעיין לראותם.

קב ע"א. "אמר ר' ינאי בין כו'. הביא הא דר"י משום בעי דר"י קרעהו וכו' שהשמיטו הרי"ף. ומ"ש בעי מניה נחמיה בן ברוך מרבה ב' מנעלים כו'. בגמרא שלפנינו איתא ר' נחמיה לבד. והוא לגרסת רבינו נחמיה שהביאו בגמרא מו"ק דף ט"ז א' אמר אדי מרי אמר נחמיה בר ברוך אמר ר' חייא בר אבין אמר רב יהודה. ושם איתא נמי נחמיה ולא ר' נחמיה. ועיין שבת פ"ז ב' מאי קשרים אמר אדי מארי אמר נחמן בר ברוך אמר רב אשי בר אבין אמר ר"י. יעו"ש שנמצא ב' שנוים במימרא זו ובד"ס בנוסח כ"י איתא בשבת גרים נ"כ נחמיה במקום נחמן. והוא הנזכר במו"ק וביבמות לגרסת רבינו. וכן הוא בחדושי הרשב"א נחמיה בר ברוך.

קג ע"ב. "אמר רבה הלכתא וכו' וכ"ת כיון דחלץ ביה לאו ע"ז דישראל ואמאי חליצתה כשרה ואפשר שלא נתכון להנות כו' א"נ כו' והא דקתני כו'. ט"ס יש כאן וצ"ל לאו ע"ז דגוי או דצ"ל הוי ע"ז דישראל. וג"ל לגרוס במקום תיבת להנות דצ"ל לזכות. ואעתיק לשון רבינו דפרק כל הצלמים אהא דתנן של אשרה ושל עיר הנדחת פסול כו'. ופי' בע"ז של ישראל כו' וכ"ת והיכי משכחת לה לולב דגוי והא מדאגביה ישראל זכה בו וה"ל ע"ז דישראל איכא למימר כגון דלא הגביהו לזכות בו אלא לצאת בו. אי נמי כגון שנתן לו הגוי ע"מ להחזיר דעבודה זרה דגוי הוא ומיהו לכם קרינא ביה דמתנה על מנת להחזיר שמה מתנה. אי נמי ביום שני. והרב הראב"ד ז"ל פי' שאותו הלולב הוא מתשמישי ע"ז ביד גוי ואע"ג דזכה ישראל בלולב כיון דעיקר ע"ז ביד גוי היא אית ליה תקנה בבטול כדאמרינן בטל ע"ז בטל משמשיה. אי נמי דקל שיש תחתיו ע"ז דאמרינן לקמן העמיד ע"ז וסלקה הרי זו מותרת. ודכותיה אמרינן בפ' מצות חליצה סנדל

של ע״ז כו׳ כשרה פי׳ משום דאית ליה תקנה בבטול. של תקרובות ע״ז אין לה בטלה עולמית וכ״ת והא ליתא כעין פגים משכחת לה כגון שקצעה מתחלה לכך כדאמרינן בפרק ר״י כגון שבצרן מתחלה לכך עכ״ל. מזה נראה כמו שהנהתי. ודבר חדש למדין מדבריו דמתנה על מנת להחזיר אף דמקרי לכם לענין לצאת בו מ״מ גוף החפץ קנין של נותן הוא. ובזה לא מצאתי לו חבר. עיין תוספות סוכה ל״א ב׳ ובר״ן שם וכ״ש לשיטת הרא״ש דס״ל שיוכל להחזיר לו דמים.

קה ע״ב. „אמרי משמיה דר״א קטן ואנפילא פסולות ואינו פוסלות״. והוא בפרק כל הגט דף כ״ה ומשום אנפילות הביא רבינו לפסוק כר״א דאלו קטן פסקו בגמרא בהדיא כרבנן דאינו כלום. והוא כדעת הרמב״ם בפרק ד׳ מהלכת חליצה הלכה י״ח כמ״ש רבינו לעיל בדף ק״ג א׳ ודלא כהרשב״א. וראיה למ״ש הב״ח וב״ש סי׳ קס״ט ס״ק כ׳ דלא כהמגיד משנה וב״י שחתרו למצוא טעם לדבריו. וכן הביא רבינו דברי ר״י ב״ר יוסי שהרי״ף לא הביאו להלכה.

קט ע״א. „בעי מניה רבא מר״נ וכו׳ והרב אלפס שכתב לא ירדנו לסוף דעתו וכתב והא זיקת ב׳ יבמין וכו׳. חסר כאן שלשה תיבות אלו דה״ה לרבנן וכו׳ והא דזיקת כ״. ולא כמו שהגיה הרב המגיה בכאן הרבה. וכן להלן העמיד תיבת גזרה בחצי עגולים והגיה במרובעים „ואנן נקים וננזר״ רק הגרסא הנכונה כמו שהיא. ופי׳ דברי רבינו דהרי״ף הביא פשיטותא דבעי דרבא צרתה או חולצת או מתיבמת וכתב עוד וה״ה לצרתה של יתומה בחיי האב לרבנן. ועל מה שכתב הרי״ף בעי דרבא כתב רבינו שלא ירד לסוף דעתו משום דהאיבעי הוא אליבא דר״א ואנן כרבנן קי״ל. ועל מה שכתב דהא הדין לרבנן ביתומה בחיי האב הקשה מזיקת ב׳ יבמין בסוף פרק האשה קמא דגזרינן צרתה אטו היא עצמה אע״ג דאיהי גופיה גזרה מ״מ גזרינן גזרה לגזרה. ואהא משני דגזרה לגזרה דר״א קלושה מזיקת ב׳ יבמין דהא רבנן פליגי אעיקר גזרה משום הכי לא גזר על צרתה. וכן הדין בצרת יתומה בחיי האב. וקשיא זו מב׳ יבמין הקשה בעל המאור. והיותר נ״ל דצ״ל וכתב עוד דה״ה לרבנן כו׳ והקשה עליו בעל המאור מזיקת ב׳ יבמין כו׳. אבל עכ״פ פשט דברי רבינו כמ״ש. ועדין דברי רבינו צ״ע במה שכתב „לא ירדנו לסוף דעתו״ של הרי״ף. דדברי הרי״ף פשוטים כדברי המלחמות דמה שהביא הבעי דמדר״א גשמע לרבנן.

קיב ע"א. „תנן התם כו' ואפ"ה חייל עלה נדרה כיון שנדרה הנאה סתם בפי' מיבמה ול"ד לסתני' וכו'. המגיהים כתבו דאין מובנים דברי רבינו, עי"ש. ובאמת שגו בפשט דבריו. ודברי רבינו פשוטים מאד דהא קאי על פירש"י בסוגין, וע"כ בא לתקן פשיטותא דאביי דיקשה לפירש"י כמו שבאמת הקשו עליו התוס' ד"ה איבעיא. וכתבו ועוד מאי קאמר ש"מ כופין כרב והלא היא מותרת לו. ועל זה אסברה לה רבינו בפשיטות דעד כאן לא פליגי רב ושמואל. ולרב מותרת לגמרי ליבם אלא על מתני' דנדרים דאמרה נטולה אני מן היהודים דבזה ס"ל לרב דעל היבם לא כוונה שהרי בחייו בעלה היו אסור עליה בלא זה, אבל כאן במשנתינו דיבמות דאיירינן בנודרת בפירוש מיבמה הלא בודאי כוונה על היבם.

קטו ע"א. „איבעי להו וכו' ובפרק השותפין כו' תבעו לאחר זמנו, ובקדושין פ' האומר כו' שא"ה דאין אדם כו'. וכ"כ רבינו בפ' השותפין וז"ל, „איבעי להו לאחר זמנו וא"ל פרעתיך בתו"ז מהו מי אמרינן במקום חזקה מ"ל לשקר אי לא ולא אפשטא וקילא אמרינן; ולא מפקינן מניה וכו' ובמס' יבמות פרק הא"ש נמי אמרינן איבעי להו החזיקה היא מלחמה בעולם מהו מי אמרינן במקום חזקה מה לו לשקר אי לא ולא אפשט. ובמס' קדושין פרק האומר גבי נאמן להיתר וא"נ לאסור משמע דלכו"ע אמרינן מה לו לשקר במקום חזקה. דבין ר' ובין ר"נ מודי דכשאומר בשעת קדושין יש לי בנים או אין לי אחים נאמן אעפ"י שהוא מוחזק דאית ליה אחים ולית ליה בנים, ואיכא [למימר] שא"ה דאין אדם חוטא ולא לו", עכ"ל.

שם ע"ב. „ורבא אמר תבדוק כל העולם כו'. עי' בהשלמה סוף פ"ק דב"מ שמביא שם פי' שמצא כתוב בשם הראב"ד ומעתיק לשונו ואח"כ רמז לכאן שכתב כ"ו כתב הראב"ד ז"ל ויש לנו סברא אחרת בזה ביבמות כמ"ש שם.

קיח ע"א. „ולפלוג נמי ר"מ וכו' אבל בעדות דעלמא ודאי לאו הכחשה". צ"ל וראי הכחשה. והוא כמ"ש התוס' שם ד"ה דכל.

קיט ע"א. „תניא ב' יבמות וכו'. ל"ו להבין למה הביא רבינו הברייתא זו דהא ממתניתין שמעינן.

קכ ע"א. „גרסינן בפרק מי שאחזו וכו' למפי כתבם דירושה שכתב הרב אלפס [גרסינן בירושלמי] מ"כ בשר וכו' לא אפשר דלא מבשר". והרי"ף כתב ולא פסק הלכה כדברי מי. תיבת דירושה אין

לו ביאור, ונ"ל דצ"ל דירושלמי ותיבת לא נמחק וצ"ל אפשר דלא ובמקום לפניו צ"ל לפנינו. ומחלק רבינו דרב ששת ואביי פקסו דבעדות אשה כש׳ מתוך הכתב שא"ה שהשטר מקוים כגון שכתב לפנינו בשטר ומכירין חתימתו, אבל בירושלמי מיירי שנמצא כתוב ולא נדע מי כתב, וא"צ להגהה אחרת שהוגהו.

בסוף מכלתין „תניא כו׳ דמשום תקנת עגונא וכו׳. ופי׳ דבריו כיון דהלכה דהוחזקו להיות משיאין עד מפי עד משום תקנות עגונית ע"כ דכשר אף בלא דו"ח.

סליק מסכת יבמות

הגהה למסכת ב"ק

בפ"ק קמא סי׳ י"ג. „ועוד י"ל וכו׳ דכתיב מיטב שדהו וכו׳ שעבודי דאורייתא דלא גרע מערבי„. צ"ל מערב. וכן משמע מדברי רבינו בפרק בתרא דב"ב שכתב „ומנ"ל דש"ד מ"ין ערב כו׳, ומ"ר ל"ד התם פ"יש הכא לא פריש אבל אי פריש ואמ׳ כל נכסיו אחראין לך הוי ליה כערב", עכ"ל.

השגות על הרמב"ם

מרבינו משולם בעל ההשלמה ז"ל

אחרי כי ת"ל גמרתי לכתוב „הגהות ותקונים על ד' המסכתות מספר ההשלמה" שהוא מעט הכמות, אמרתי לצרף אליו קונטרס אחד מרבינו משולם אשר מצאתי בכתובים, על מסכת עירובין ומסכת שבועות, במה שהשיג על הרמב"ם בהלכות ההן. על מסכת עירובין נמצא בספר המאורות (כ"י אוה"ס ג"ב) מתלמידו ובן אחותו ר' מאיר מנרבוני וז"ל, בסוף מס' עירובין „אלו ההשגות שהשיג הרב ר' משולם על הרב ר' משה ב"ר מיימון ממסכת עירובין". ואנכי סדרתי אותן כפי ההלכות ופרקי הרמב"ם ז"ל. ובספר ההשלמה אשר אתי בכ"י בסוף מסכת שבועות נמצא ג"כ השגות על ספר ההפלאה, וחברתי שתיהן יחד.

פרק ט"ו מהלכת שבת.

ה"א „עומד אדם ברשות הרבים ומטלטל ברשות היחיד, ברשות היחיד ומטלטל ברשות הרבים, ובלבד שלא יוציא חוץ לד' אמות ואם הוציא פטור".

כיון דקיימא לן כרבא דאמר המעביר חפץ מתחלת ד' לסוף ד' והעבירו דרך עליו חייב אם הוציא חייב. והכא איתא בפרק המוציא תפלין [דף צ"ח]. מיהו יש לומר שהרב ז"ל בלמטה מעשרה.

תורת ההשלמה

פרק ט"ו הלכה א'. „עומד אדם וכו'. מיהו י"ל שהרב ז"ל בלמטה מעשרה". גם הראב"ד משיגו בזה. ומה שכתב „מיהו י"ל" נראה שחסר כאן איזהו דברים מסקנת דברי רבינו. ואולי צ"ל כלמטה בכף. ופי' דהרמב"ם מפרש הא דרבא דהמעביר חפץ כו' דרך עליו למעלה מעשרה כפירש"י. וכמו שכתב הרמב"ם בפרק י"ב הלכה י"ד וה"ט דכתיב משום דידו בתר גופיה גריר וחשיב כלמטה

[ה״ה. אם יש בזיז העליון שלפני החלון רוחב ד׳ על ד׳ אסור להשתמש עליו.

בפרק המוציא תפלין משמע בהדיא שמותר להשתמש עליו בשרחבו ארבעה כלים הנשברים (כאו) [כמו] כלי חרס אבל כלים שאין נשברים לא דילמא נפל ואתי לאתוי. ומתוך דברי הרב ז״ל נראה שאפילו בכלים הנשברים אסור בשיש בו ד׳ על ד׳.

[ה׳ י״ב. היה ברחבו יתר מעשר וכו׳ מהו לטלטל בכל החצר אם נשאר בצד החצר פס ד׳ או פס מכאן ופס מכאן בכל שהוא מותר לטלטל בכל החצר.

יתר מעשר לא מהני פס ארבעה ולא משהו מכאן ומכאן.

[ה׳ ט״ו. גזוטרא שהיא למעלה מן המים אין ממלאין

תורת ההשלמה

מעשרה משא״כ בהא דמתני׳ דאי אמרינן ידו בתר גופיה גריר פטור דהא הוא בעצמו עומד במקום פטור ולא דמי להא דרבא וסוגיא. דעירובין דף צ״ח סבר כדעת הירושלמי שהביא המ״מ בפרק י״ג הלכה ב׳ רב יהודה בשם שמואל והוא שיהא יד העני למטה מעשרה הרי דלא אמרינן ידו בתר גופיה גריר. והרמב״ם פוסק דלא כירושלמי רק כפשטא דסוגית הגמרא. כמו שפירש הרמב״ם ורש״י שם. ועיין בקובץ שמישב בזה דעת הרמב״ם ועכ״ז רחוק לכוין בדעת רבינו פי׳ זה.

שם הלכה ה׳. „אם יש בזיז כו׳ בפרק המוציא תפלין כו׳. גרסת רבינו כגרסת רש״י ותוספות. והרמב״ם גריס בגמרא צ״ח ב׳ ה״ד אי דאית ביה ד׳ אפילו כנגד חלון לא ישתמש אי דלית בית ד׳ אפי׳ בכותל כולו לישתמש. ומפרש דברוחב ד׳ אסור משום ערובי רשויות. וכן הוא בירושלמי בהדיא הלשון שאין ב׳ רשויות משתמשין במקום אחד וא״כ מה לי נשברים ומה לי אינם נשברים. משום הכי כתב הרמב״ם בהלכה ז׳ כל זיז שמותר להשתמש אינם מותרים רק בכלים הנשברים ור״ל שמותר להשתמש משום עירובי רשויות.

שם הלכה י״ב. „היה וכו׳. יתר מעשר לא מהני וכו׳. הוא פירוש הרמב״ם במאי דמשני הב״ע דאית ליה גידודי שהוא לחי מכאן ולחי מכאן. וכן פי׳ ר״ח וז״ל גידודי שהן כמו לחיים. וכן פירש הרב אלפסי ז״ל. ודעת רבינו כשיטת הראב״ד ורש״י ותוס׳. ועי׳ לח״מ שם שתמה ג״כ על הרמב״ם. אמנם לפי הנראה לדעת הרמב״ם דוקא בלשון ים הקלו בפסין אפילו ביתר מעשרה דהא דמשני בגמרא דאית ליה גידודי על יתר מעשרה קאי אבל לא בפרצה אחרת בחצר.

שם הלכה ט״ו. „גזוטרא וכו׳. הרב ז״ל כתב דבבור שבין שתי חצרות

הימנה בשבת אלא אם כן עשו לה מחיצה מלמעלה או תחת הדיוטא [כו׳] רואין אותה כאלו היא יורדת ונוגעת במים״.

הרב ז״ל כתב דבבור שבין שתי חצרות ובאמת המים שעוברת בחצר צריך לעשות הכותל בתוכו שיגיע במים טפח. אולי הרב ז״ל מקיל בגזוטרא שהוא למעלה מן הים ומחמיר בבור שבין שתי חצרות מפני שכל אחד ממלא מרשות (חצירו) [חבירו] עד שיגיעו ראשי הקנים במים טפח. ומיהו איכא לעיוני מאי שנא גזוטרא מאמת המים שעוברת בחצר.

פרק ט״ז. ה׳ י״ב ״מתוך דברי הרב משמע דמאי דאמרינן בפ״ק יחיד נותנין לו בית סאתים, שיירה נותנין להן כל צרכן אפי׳ במחיצה מעליותא אין נותנין ליחיד אלא בית סאתים״.

ואנו רגילים לפרש שבמחיצה של שתי או של ערב הדברים אמורים. והירושלמי לכאורא מסיע לדברי הרב ז״ל.

תורת ההשלמה

ובאמת המים וכו׳ אולי הרב ז״ל מקיל וכו׳ שכל אחד ממלא מרשות חבירו וכו׳ מאי שנא גזוטרא מאמת המים״. ר״ל אמת המים כאן הי״ג ובור שבין שתי חצרות בפ׳ ג׳ מהלכת עירובין ה׳ כ״א. ואם שיש לחלק בין גזוטרא לבור שבין ב״ח מפני שכל אחד ממלא מרשות חבירו אבל מה נ״מ בין גזוטרא לאמת המים. אמנם הרמ״בם בפי׳ המשנה ביאר הנ״מ בזה דבגזוטרא שיש נקב למעלה אמרינן גוד אחית וגוד אסיק מחיצתא דהנקב הוי היכר אבל בור בין חצרות צריך להבדיל בין מים למים של חבירו וכן באמת המים צריך להבדיל בין מים של רשות הרבים למים של רשות היחיד. עיין מג״א סי׳ שע״ו ס״ק א׳ ובתו׳ פ״ז ב׳ ד״ה בין מ״ש מתוך פי׳ הקונטרס וכו׳ ולא רצה לפרש כו׳. מזה נראה דרש״י ותוס׳ ס״ל גם כן כהרמב״ם.

פרק ט״ז. הלכה י״ב. ״מתוך דברי הרב ז״ל כו׳. ואנו רגילים לפרש כו׳ והירושלמי לכאורה מסיע לדברי הרב ז״ל״. וכן כתב רש״י ז״ל סוף דף ט״ז ב׳ ד״ה נותנים כדעת רבינו וכן פסק בשו״ע סי׳ ש״ם יעו״ש ובמג״א ס״ק א׳. וכן משמע דעת רבינו יהונתן ומש״כ לסיע לדעת הרמב״ם מהירושלמי נראה דהוא בפ״א ה׳ י׳ רב אחי בשם ר״ח אתיא דר׳ יוסי בר״י בשיטת אביו וחולק על אביו. בשיטת אביו ביחיד בפחות מבית סאתים וחולק על אביו בשיירא יתר מבית סאתים והן אשכחן רר״י אמר ביחיד פחות מבית סאתים צריך שתי וערב נשמענה מן הדא כו׳ כשם שחולקין בכלאים ובכלאים לא אפילו היא בית רובע וכגרסת

[ה׳ ט״ז]. אם יש לפרצה זו צורת הפתח אעפ״י שיש בה יתר מעשר אמות אינה מפסדת המחיצה והוא שלא יהיה פרוץ מרובה על העומד׳.

בפרק קמא [דף י״א א׳] גרסינן מדברי (רבנן) [רבינו] נלמד חצר שיש בה פתחים וחלונות אינה נתרת בצורת הפתח וכו׳ משמע מהתם דאי מהני צורת פתח ביתר מעשר כ״ש דמהני לפרוץ מרובה על העומד.

פרק י״ז. [ה׳ ה׳]. ואין חוששין שמא יעלה הים שרטון׳.

בהדיא פסקינן בפרק קמא כדברי חכמים שאוסרין וחוששין שמא יעלה הים שרטון (ומי אמ׳) מרימר פסיק לה להא באיזלי אמר חיישינן שמא יעלה הים שרטון.

[ה׳ ח׳]. ד״ה מבוי שאין בתים וחצרות פתוחים לתוכו כגון

תורת ההשלמה

הק״ע שם. וניהו דש״ס דילן פליג וס״ל דתרויהו ס״ל דנותנין ליחיד סאתים אפילו בשתי או ערב. אבל בהא דאין נותנין ליחיד יתר מסאתים אפי׳ בשתי וערב ל״פ וכיון דתרויהו ס״ל כן פסקינן כמותן כמ״ש בגמרא אין משום דקאי אבוהו בשיטתיה.

שם הלכה ט״ז. „אם יש כו׳. כל שכן לפרוץ מרובה על העומד״. ר״ל דרב תני במתני׳ קמייתא צריך למעט ואהא אמר רב יוסף דמדברי רבינו נלמד כו׳ דכי היכי דביתר מעשר לא מהני צורת הפתח ה״נ בפרוץ מרובה על העומד ואהא דחי בגמרא דיותר מעשר חמור איסורו שכן לא הותר אצל פסי ביראות תאמר בפרוץ מרובה על העומד שהותר אצל פסי ביראות ואם כן לדידן דקי״ל דאף ביתר מעשר מהני צורת הפתח כ״ש דמהני בפרוץ מרובה על העומד. ועיין מ״מ ולח״מ שהרגישו בזה. אמנם ראית הרמב״ם מירושלמי פרק ד׳ דכלאים אר״ז מודה, ר״ל לענין שבת שאין פיאה מתרת ביתר מעשר. אמר ר״ח מתני׳ אמרה כן מקיפין בחבלים כו׳. ואי מהני די בחבל אחד ובגמרא דילן שם מסיק דמהני בין לענין שבת בין לכלאים ולהכי מחלק דירושלמי מיירי בפרוץ מרובה על העומד וגמרא דילן מיירי בשאין פרוץ מרובה על העומד. ולא תקשי מתני׳ דחבלים ולא חלק בין בקעה למבוי. ועי׳ תוספות י״א א׳ ד״ה אלימא בשם רצב״א.

פרק י״ז הלכה ה׳. „ואין חוששין כו׳ מרימר כו׳ אמר חיישינן״. אבל גרסת הרמב״ם בגמרא דף ח׳ א׳ מרימר פסיק לה לסוריא באיזלי אמר לא חיישינן שמא יעלה הים שרטון. וכן הוא גרסת רבינו חננאל והערוך ועיין מ״מ. וכן פסק בשו״ע סי׳ שס״ג סעי׳ כ״ט כהרמב״ם. וגרסת רבינו כגרסת רש״י ותוספות.

שם הלכה ח. מבוי כו׳ דבעינן ב׳ חצרות וכו׳ וב׳ בתים. דעת רבינו כדעת

שלא היה בו אלא בית אחד או חצר אחת אינו נתר בלחי וקורה.

אפילו בית אחת וחצר אחת אינו נתר בלחי וקורה דבעי׳ שתי חצרות פתוחות למבוי ושתי בתים לכל חצר דגרסינן בפרק דר׳ אליעזר דמילה [קל״א א׳] סוף סוף בית איכא בתים ליכא אלמא שתי בתים לכל חצר בעינן.

[ה׳ ט׳]. מבוי שהכשרו בקורה אע״פ שמותר לטלטל בכולו הזורק מתוכו לרשות הרבים או מרשות הרבים לתוכו פטור.

תמה גדול הוא זה כי מדינא דגמרא אע״פ שאין בו קורה כיון דאיכא ג׳ מחיצות הזורק מתוכו לרשות הרבים חייב דשלש מחיצות דאורייתא לזרוק ולטלטל ורבנן אחמירו בטלטול עד דאיכא קורה או לחי. ובפרק קמא דעירובין [י״ב ב׳] גרסי׳ אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור אלמא קסבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר. פירוש שאינו ראוי לשיתוף מבוי מפולש שאין בו אלא ב׳ מחיצות ואיתיבה [ר׳] יעקב לרבא הזורק בתיכו יש לו לחי חייב אין לו לחי פטור הכי קאמר אינו צריך אלא לחי [הזורק] לתוכו חייב אין לו לחי פטור. פי׳ הכי קאמר אינו צרוך אלא לחי שיש בו שלש מחיצות הזורק לתוכו חייב אע״פ שאין בו לחי [לחי] ודבר אחר כגון מבוי מפולש הזורק לתוכו פטור כשאין בו לחי אבל אם יש בו לחי מצד אחד אע״פ שאין בצד האחר לא לחי ולא קורה ולא צורת הפתח הזורק לתוכו חייב דלחי משום מחיצה. אחר כן מצאתי פירוש רבינו נסים דגרים בפרק קמא אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב יהודה מבוי שנשתתפו בו הכשירו בלחי הזורק לתוכו חייב הכשירו בקירה הזורק לתוכו פטור. ונראה כי הרב ז״ל סמך על גרסא זו. ועם

תורת ההשלמה

רש״י שם ובעירובין ע״ד א׳ דבעינן ד׳ בתים אבל הרמב״ם ס״ל דב׳ בתים למבוי סגי ופי׳ כגון שלא היה בו אלא בית אחד אעפ״י שיש בו כמה חצרות או שלא היה בו אלא חצר אחד אעפ״י שיש בו כמה בתים. כ״פ המ״מ. ובירושלמי פ״ק ה״א ריב״א בשם ר״י אפי׳ חצר אחד מכאן וחצר וכו׳ אפי׳ בית וכו׳. וע״ז סמך הרמב״ם ג״כ.

שם הלכה ט. מבוי כו׳ אח״כ מצאתי פי׳ ר״נ כו׳. בש״ס החדשים דפוס ווילנא עם פי׳ רבינו נסים לא נמצא זו הגרסא רק בפי׳ רבינו חננאל. וגם הראב״ד משיגו. ועיין מ״מ מה שכתב בזה.

כל זה הוא תמוה גדול שיהא רשות היחיד לטלטל ולא לזרוק ובבמה דוכתא אמרינן ברשות היחיד לזרוק אבל לא לטלטל. ואמרי׳ נמי בבמה דוכתא מחיצות דאורייתא ור׳ יהודה סבירי ליה ב׳ מחיצות מדאורייתא ופי׳ מדאורייתא הוי רשות היחיד.

[ה׳ י׳]. ד״ה א״צ לנעול הדלתות ובלבד שיהיו ראוית לנעול.

בודאי צריך לנעול הדלתות ולא אתמר ראויות לנעול אף ע״פ שאינן ננעלות אלא במבוי מפולש לרשות הרבים [לחנניה] אליבא דבית הלל דאמרי׳ עושה דלת.

[ה׳ כ״ה]. ד״ה היו קורות אחת למעלה ואחת למטה רואין את העליונה כאלו היא למטה ואת התחתונה כאלו היא למעלה.

בהדיא אמרינן בפרק קמא נדר׳ יוסי ב״ר יהודה דאמר רואין את התחתונה כאלו היא למעלה סבירי ליה כאבוה אע״פ שאינה בריאה דאית ליה רואין. והרב עצמו פוסק דלא כר׳ יהודה וכיון דלית הלכתא כר׳ יהודה לית הלכתא כר׳ יוסי ב״ר יהודה.

[ה׳ ל״ג]. ד״ה ואפי׳ היה רבים בוקעין בין פסי ביראות לא בטלו המחיצות והרי הן כחצר שרבים בוקעין בה.

הרב ז״ל פסק כרבנן דאמרי׳ אם היה דרך הרבים מפסקת אינו צריך לסלקה לצדדין. ולא כן קבלתי מאבא מרי ז״ל אלא הלכה כר׳

תורת ההשלמה

שם הלכה י. אין כו׳ בודאי צריך לנעול וכו׳ אלא במבוי מפולש לחנניא אליבא דב״ה כו׳, כצ״ל. ור״ל ואנן פסקינן כרב דהלכה כת״ק. וכן פסקו הרי״ף והרא״ש כמש״ר ודעת הרמב״ם מדשקיל וטרי ר״נ בגמ׳ אליבא דחנניא ש״מ דללמוד מניה לדדן בהכשר ר״ה דסגי בראויות לנעול. כ״כ הב״י בדעת הרמב״ם. ועי׳ בפ׳ י״ד מה׳ שבת ה״א ופ״א מה׳ עירובין ה״א שם פסק הרמב״ם מדינה המוקפת חומה צריך שיהי׳ נעולות ולכן ע״כ צ״ל שכאן מיירי הרמב״ם במבוי מפולש אף שלא משמע כן מלשונו.

שם הלכה כ״ה. היו כו׳ והרב עצמו פסק דלא כר״י. פי׳ בה׳ י״ג והוא שתהא בריאה לקבל אריח. וכן דעת הר״ם מרוטנבורג והרא״ש כמש״ר. וטעמו של הרמב״ם מדפרכינן מניה לרבא בסוכה כ״ב עמוד ב׳. הלכתא היא.

שם הלכה ל״ג. אלא הלכה כר׳ יהודה כו׳ דקי״ל כר׳ יוחנן. אבל דעת רמב״ם מאחר דר״א פסק כחכמים וגם סתמא דגמרא בשבת ו׳ א׳ אמר מר זו היא ר״ה למעוטי מאי, למעוטי אידך דר׳ יהודה. דתנן ר״י אומר אם הייתה דרך ר״ה מפסקתן יסלקנה לצדדים. הרי דפסקינן דלא כר״י.

יהודה דקיימא לן כר׳ יוחנן דאמר ירושלים אלמלי דלתותיה נעולות בלילה חייב עליה משום רשות הרבים. ובפרק עושין פסין [דף כ״ב א׳] משמע בהדיא דר׳ יוחנן סבירא לית כר׳ יהודה דאמר אם היה דרך הרבים מפסקת יסלקנה לצדדין.

[ה׳ ל״ד]. באו מים בשבת מותר, שכל מחיצה שנעשית בשבת שמה מחיצה.

אנן יבשו מים (בערב שבת) [בשבת] ובאו מים בשבת גרסינן. וכן הוא גרסת רש״י ז״ל אבל אם לא היו מים בערב שבת ובאו מים אסור ואע״ג דקיימא לן כל מחיצה שנעשית בשבת שמה מחיצה ה״מ שלא היתה שם מחיצה כלל מערב שבת ונעשית בשבת אבל אם היה שם מחיצה מערב שבת ולא היתה ראויה לטלטל בשבילה בשבת ונעשית בשבת ראוי לטלטל אסור דקיימא לן בשלהי פרק קמא כרב הונא דאמר בשנים ונתוספו עליהן שבת גורמת והא להא דמיא.

פרק כ״ב. [ה׳ ל״א]. ד״ה אם הוציא מהבגדים סביב לראשו או כנגד פניו כמו אוהל והיה מהודק וכו עד ועושה אוהל עראי.

לא כן אנו מקובלים דלעולם אין בו משום אהל וברשות היחיד מותר ואין אסור סייא שהוא כובע הראש אלא משום דילמא נפיל ואתי לאתויי ולפיכך דמהדיק שרי דלא מהדיק אסור.

תורת ההשלמה

שם הלכה ל״ד. באו מים בשבת כו׳. אנן יבשו מים בשבת גרסינן כו׳, כצ״ל. ור״ל דמדברי הרמב״ם דנקט באו מים כו׳ ולא נקט וחזרו ובאו מים בשבת, משמע דבאו מים בשבת מלתא באפי נפשיה הוא ואפי׳ יבשו מע״ש. ודעת רבינו דדוקא יבשו מים בשבת. וכן הוא גרסת רש״י שכ׳ יבשו מים בשבת וחזרו ובאו גשמים בו ביום אבל אם מער״ש לא היה ראוי לטלטל דמיא להא דר״ה דף י״ז. וכמו שמחלק רבינו וכי תימא א״כ אמאי יבשו בשבת אסור דהא ר״ה ס״ל ג׳ ומת אחד מותר. צ״ל כמו שכ׳ התוס׳ כ׳ א׳ ד״ה מחיצה, דשא״ה דליכא מחיצות. ועי׳ מ״מ שכ׳ וז״ל ופי׳ באו מים בשבת אפי׳ יבשו מערב שבת ופשוט הוא. וצ״ע, ועיין בס׳ ת״ת.

פרק כ״ב. הלכה ל״א. אם הוציא כו׳ לא כן כו׳. הוא כדעת רש״י, אבל הרמב״ם פוסק כדעת רבינו חננאל. וכמו שהביא בתוס׳ דף ק״ב ד״ה הא ובשבת דף קל״ח יעו״ש.

הלכות עירובין

כתב הרב ר' משה בפרק שני מהלכות עירובין (ה"א. בטל רשות ביתו ורשות חצירו (אם) (הרי) כולן מותרין להוציא מביתם לחצר.

לא מסתברא הכי (דה) דהא] לר' אליעזר דאמר המבטל רשות חצרו ורשות ביתו קא' בפרק שני [דף כ"ג] ביתו אסור מלהכנים ומלהוציא (כו) [לו].

[ה' ד'. אבל אחד שלא עירב מבטל רשותו לאחד שעירב.

כיון דקיימא לן המבטל רשותו צריך לבטל רשותו לכל אחד ואחד לא היה לו לכתוב אחד שעירב דודאי מדעירב אחר איכא כהדי וצריך לבטל לכל אחד ואחד.

פרק שלישי. ה כ"ד. חצר קטנה שנפרצה לגדולה גדולה מותרת וקטנה אסורה.

היה לו לומר בד"א בשנכנסין כתלי קטנה בגדולה דאי לאו הכי קטנה נמי מותרת דקי"ל נראת מבחוץ ושוה מבפנים נדון משום לחי.

פרק רביעי. ה' ה' האב ובנו הרב ותלמידו שהן שרויין בחצר אינן צריכין לערב.

תורת ההשלמה

הלכת עירובין. הלכה א'. בטל כו' הרי כולו כו' דהא כו' ומלהוציא לו. כצ"ל, ביאור דבריו אף דפסקינן כרבנן כמ"ש כל הפוסקים מ"מ ר' אליעזר ורבנן לא פליגי היכי דבטל רשות חצרו לר"א ביטל גם ביתו ולרבנן לא ביטל וצריך לבטל בפירוש כדאיתא בגמרא כ"ו ב' וכי היכי דלר"א ביתו אסור בפתח לו ה"נ לרבנן היכי דגלו דעתיה. יעו' רש"י כ"ו א' ד"ה אנשי חצר. ועי' שו"ע סי' ש"ג סעי' ב' במג"א ובאבן העוזר וביאור הגר"א דהם מחלקי דמיירי לאחר שהוחזקו מותר וקודם שהוחזקו אסור. והרמב"ם לאחר שהוחזקו מיירי. ועי' רבינו יהונתן שדעתו כמו שכתב רבינו.

שם. הלכה ד'. כיון דקי"ל כו' דודאי מדערב אחר איכא בהדי. ובגמ' דף ע' מקשי כן למ"ד דצריך לבטל לכל אחד ואחד ומשני הב"ע דמית הג'. וכן משיגו הראב"ד והה"מ כ' דכ"נ דעת הרמב"ם ולא הוצרך לכתוב כן דסמך אמש"ל דצריך לבטל לכאו"א.

פרק ג'. הלכה כ"ד. חצר קטנה כו' היה לו לומר בשנכנסין כו'. והב"י בשו"ע סי' שע"ד סעיף ג' כ"כ דדוקא בשנכנסין והוא איקימתא דגמרא דף ט"ו והרמב"ם סמך אמ"ש בפי"ז מהלכת שבת ה' כ"ב דנראה מבחוץ ושוה מבפנים נידן משום לחי מש"ה לא נחית לבאר כאן.

פרק ד. הלכה ה. האב ובנו כו' היה לו לומר כו' דיורין בחצר כצ"ל. לפע"ד

היה לו לומר בשמקבלי פרס מאביו ותלמיד מרבו ובשאין עמהן (דוכין) [דיורין] בחצר.

[ה׳ ו׳. ד״ה האחין שכל אחד ואחד יש לו בית בפני עצמו ואינם סמוכין על שלחן אבידם וכו׳.

הרי שנינו האחין שאוכלין על שלחן אביהם ומוקמינן בגמרא בשמקבלי פרס מאביהם.

[ה׳ כ״א. הניחו עירובין בפנימית ושכח אחד מן החיצונה ולא עירב שתיהן אסורות עד שיבטל.

ר׳ עקיבא הוא דאית ליה האי סברא אבל רבנן בלא בטל גמי פנימית שריא דאמר לה להיקונו אייתיתיך והלכתא כרבנן.

פרק חמישי. ה׳ ט״ו. כתב הרב מבוי שלא נשתתפו אם ערבו חצרות עם הבתים אין מטלטלין בו אלא בד׳ אמות ככרמלית

לא כן אנו מקובלים דרב דאמר הכי אזיל לטעמיה דאמר הלכה כר׳ שמעון דאמר חצרות וקרפפות וגגות רשות אחת והוא שלא עירבו אבל עירבו גזרינן דילמא אתי לאפוקי מאני דביתי בחצר והיינו דקאמר רב אשי מי גרם לחצרות שיאסרו בתים ואינם. וכיון דקי״ל הלכה כר׳ שמעון בין בשעירבו בין בשלא עירבו מטלטלין במבוי שלא נשתתפו בו בכולו בין בשעירבו בין בשלא עירבו.

תורת ההשלמה

אין כאן השגה. דהרמב״ם מפרש מקבלי פרס שאין אוכלים בהתמדה אצל אביהם אלא לפעמים בשכר מלאכה. וכמו שכתב בסמוך בהלכה ו׳ וא״כ מ״ש שפעמים אוכלים ופעמים אינם אוכלים היינו מקבלי פרס. ומה שלא הזכיר כאן בשאין עמהם דיורין סמך אמש״כ בסמוך הלכה ו׳ אצל אחים. אמנם רבינו מפרש מקבלי פרס כפי׳ רש״י שנוטלים המנות ואוכלים בבתיהם. ולהכי מתמה בסמוך בה״ו דלמה לא כתב בשמקבלי פרס מאביהם. ולפי מה שכתכתי כבר כתב זאת הרמב״ם.

שם. הלכה כ״א. הניחו עירובין בפנימית כו׳ שתיהן אסורות. כן הוא גרסת רבינו בדברי הרמב״ם. ולהכי שפיר מקשי דאנן פסקינן כרבנן. אבל לפנינו הגרסא החיצונה אסורה ופנימית מותרת שכח א׳ מהפנימית שתיהן אסורות. והוא ממש כדעת רבנן דר׳ עקיבא.

פרק ה. הלכה ט״ו. מבוי כו׳ וכיון דקי״ל כר״ש כו׳. עיין בהשגות הראב״ד ובמ״מ מה שמתרץ דבריו דהרמב״ם מפרש הא דר״א באופן אחר. ועיין שו״ע סימן שפ״ח ובתוספות פרק ר״א דמילה ד״ה מי בדף קל״א א׳.

הלכת שבועות

פרק שני מספר הפלאה. [ה' ט']. כתב הרב ר' משה ז"ל בענין מתפים שבועה כדברי הרב אלפסי ז"ל שהוא פטור מן המלקות ומן הקרבן. מיהו אסור לו לאכול אותה הפת שהפיסה בשבועה.

וכבר כתבנו דעת אחרת בזה שלא פטר רבא אלא מקרבן אבל במלקות לא יחל איתה.

פרק שלישי. [ה' ו']. כתב הרב ז"ל שבועת שגגות כיצד וכו' עד אם שבועת שקר הוא כגון שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל [או שנשבע שלא אכל ונזכר שאכל] או שנשבע שלא יאכל ונשבע) ושכח ואכל וכו'.

נראה מדבריו דהא דאמרינן האדם בשבועה פרט לאנוס איתה נמי בלהבא. ואני לא כך קבלתי מאבא מרי ז"ל דבלהבא אפילו לא נזכר מן השבועה בשעת בטולה חייב כיון שקדמה שבועה למעשה הוה ליה למרמא אנפשיה על המעשה שקדם ולפיכך אמרינן בלשעבר האדם בשבועה פרט לאנוס הוא והיינו דמבעיא לן שגגת ביטוי לשעבר היכי משכחת לה ולא מבעיא לן בשגגת בטוי להבא ומיהו לדעת הרב ז"ל יש לפרש דבשלמא להבא משכחת לה כגון שנשבע שלא יאכל פת חטים (וכמה) [ודמה] שנשבע שיאכל כמו שכתב הרב ז"ל.

תורת ההשלמה

פרק שני. כתב הר"מ ז"ל כו' כדברי הרי"ף ז"ל שהוא פטור כו' בל יחל איתא צ"ע דהרא"ש והר"ן הבינו בדברי הרי"ף דאפילו איסורא ליכא. ועוד דרבינו כתב בריש פרק ג' כמ"ש כאן דכי אמרינן דמתפים בשבועה לאו כמוציא שבועה מפיו ה"מ לענין קרבן אבל מלקי לקי משום בל יחל. וכתב ובזה הדרך הלך הרב אלפסי ז"ל וכאן כתב דהרי"ף ס"ל דהוי רק איסורא אם לא שנאמר דט"ס שם וצ"ל ובדרך הזה לא הלך הרי"ף. ודעת רבינו כדעת הראב"ד שהביא הרא"ש. ומדברי האבן מיגש שהביא הרא"ש אין הכרע לענין מלקות יעו"ש.

פרק שלישי. כתב הרב ז"ל שבועות שגגות כו' איתא נמי בלהבא ואני לא כך קבלתי מאבא מרי ז"ל וכו'. וכן פירש רש"י ז"ל כ"ו ב' בשלמא להבא משכחת לה שבשעת שבועה דעתו מיושבת עליו ולאחר זמן נתעלמה ממנו שבועה ועיין כ"מ.

פרק רביעי. (הי ט״ז). שבועה שלא אוכל ככר זו הגדולה אם אוכל הקטנה ושכח תנאי זה בעת שאכל הקטנה ואחר כך אכל את הגדולה במזיד חייב.

והראב״ד ז״ל כתב דפטור. ומגופה דשמעתא משמע ולגרסת ר״ש כיון דבשעת אכילה ראשונה שכח השבועה שבועת אונסין קרינא ביה ומותר לו לאכול השניה לכתחלה.

תורת ההשלמה

פרק רביעי. שבועה שלא אוכל ככר זו הגדולה כו׳. עיי׳ בהשגות וכ״מ שם. ומה שכתב רבינו עוד כתב כו׳ הוי ליה למימר נמי משום התראת ספק שהרב עצמו כתב בפרק ה׳ דה״ס לא שמיה התראה. דבריו צע״ג דבאמת הרמב״ם בפרק ט״ז מסנהדרין הלכה ד׳ פסק דהתראת ספק שמיה התראה וכן בפ׳ זה הלכה י״ז שכתב שתיהן במזיד בין שאכל הגדולה בתחלה או באחרונה חייב הוא כר״י. וכמו שאמרו בגמרא כ״ח ב׳ אכליה לאיסורא והדר אכליה לתגאיה פליגתא דר״י ור״ל. ומה שכתב הרמב״ם בפרק ה׳ הלכה ב׳ בשנשבע שיזרוק פלונו דאינו לוקה משום דכשמתרים בו בעת שנשבע התראת ספק שאין לוקין עליו אלא אם כן לאו שבו מפורש בתורה כמו שיתבאר בה׳ סנהדרין. הרי נראה מדבריו דשם הוא יוצא מן הכלל שאין לוקין. וע״כ כמו שכתב הלח״מ שם משום שהלאו אינו מבורר אם שוא או שקר. ועיין לח״מ בפרק ד׳ הלכה י״ז שהאריך בזה. ואם כן האיך מתמה על הרמב״ם כאן שהביא רק דעת ר״י שהלכה כמותו. ואם צריך לחפש אחר טעם הרמב״ם הוא מה שכתב בפרק ה׳ ששם הוא יוצא מן הכלל*).

(* וידידי הרב הגאון וכו׳ מוה׳ יצחק הלוי נ״י כתב לי בזה וז״ל, מה שהגיה כתר״ת דברי בעל ההשלמה בצע״ג הצדק אתו כי כדברי מעלת כתר״ה כן תפסו דברי הרמב״ם בפשיטות כל גדולי האחרונים רק שחקרו אם ס״ל להרמב״ם שמה התראה רק במלקות או גם במיתה.

אבל באמת נכונים וברורים דברי רבינו בעל ההשלמה בשיטת הרמב״ם ותיתי לי כי כבר בארתי מעצמי כן שיטת הרמב״ם וא״א שיהי׳ שיטת הרמב״ם כפשיטות דברי כל האחרונים ז״ל. שהרי לפי דבריהם אין שום פירוש לדברי הרמב״ם בה׳ שבועות שם. ועי׳ בכ״מ שם שכ׳ וז״ל, וכאן השמענו שאם אין לאו שבו מפורש בתורה אין לוקין עליה. ומ״מ צריך לדעת מנין לו לרבינו חלוק זה, עכ״ל. וכן הכה הכ״מ גם שם בה׳ סנהדרין וכתב ובפ״ה מה׳ שבועות כתב שאין לוקין על התראות ספק אא״כ היה הלאו שבו מפורש בתורה. ואיני יודע מנין לו חלוק זה.

אבל עוד יותר תמוה כי בה׳ שבועות יסיים ע״ז הרמב״ם כמו שביארנו בהלכת סנהדרין. והיכן הוזכר זה שם. וכבר עמד מרן בכ״מ גם על זה וכתב שלא מצא זה שם. גם כבר נתקשו המפרשים כולם לדעת איזה לאוין יש שאינם מפורשין בתורה.

ויצאו דברי הרמב"ם ז"ל כחידה סתומה והמה נפלאו. אבל לענ"ד דברי הרבמ"ם ז"ל ברורים ומפורשים באמת בהלכת סנהדרין. ואין כאן לא קושיא ולא תמיה אבל שיטתו הוא דבכל התורה כולה ה"ס לא שמה התראה.

ופירוש דברי הרמב"ם בה' סנהדרין לענ"ד כך הוא, דהתראת ס' לא מהני אלא בלאו הניתק לעשה, וכל דדמי לה. משום דבלאו הניתק לעשה ניהי דאם יקיים אחר זה העשה יהי' פטור והוי מפני זה התראת ספק. אבל בכ"ז השתא מיהא עובר בפירוש אמימרא דרחמנא שהוא מצווה ועומד לא תעשה זה, והוא עובר ועושה. ולדוגמא פאה, דרחמנא אמר לא תכלה פאת שדך בקוצרך, הנה כשהוא מכלה פאת שדהו עובר בודאי אמימרא דרחמנא שציותה תורה לא תכלה. וע"כ העדים המתרין אותן הוי להו מתרין ודאי מה שהוא עובר לפניהם איסור אם לא יתקן אח"ז, ואע"ג דבדידיה תלוי ובידו לאנתיקי ללאו, השתא מיהא עושה מעשה התלויה בתקון והמעשה שהוא עושה הוא לאו המפורש בתורה וע"ז הם מתרין אותו. וזה הוא פירוש דברי הרמב"ם בה' שבועות פרק ה' הלכה ב' שכתב שאין לוקין על התראת ספק אא"כ היה לאו שבו מפורש בתורה, כמו שיתבאר בהלכת סנהדרין, ושם בסנהדרין באמת הדברים מפורשים כן. שהרי ז"ל הרמב"ם שם עבר על לאו שניתק לעשה והתרו בו ואמרו לו לא תעשה דבר זה שאם תעשנו ולא תקיים עשה שבו תלקה ועבר ולא קיים העשה הר"ז לוקה אע"פ שהתראה בספק הוא שאם יקיים יפטר התראת ס' התראה הוא עכ"ל. הרי דאיירי בלאו הניתק לעשה. וכל דין התראת ס' לא כתב אלא על לאו הנתק לעשה ושם בשעת התראה הוא עובר על לאו המפורש בתורה.

שוב ראיתי דברי הלח"מ פרק ד' מה' שבועות הלכה י"ז שכפי הנראה הרגיש בחלוק זה אלא שדחה הדבר מדברי הרמב"ם שם, שבועה שלא אוכל ככר זו הגדולה אם אוכל זו הקטנה וכו' שתיהן במזיד בין שאכל הגדולה בתחלה או באחרונה חייב וע"כ כתב הלח"ם הרי דבאכליה לאיסורא והדר אכליה לתנאיה לאו דשבועה הוי והיכא דנשבע לא עבר על שום אסור וא"כ למה פסק שם רבינו דשמה התראה עכ"ל. ולפענ"ד אין מכאן סתירה דזה הוי כניתק לעשה רק שאין זה ניתק לעשה של תורה כי אם ניתק לעשה מעצמו על ידי שבועתו והעדים אומרים לו כמו שם אל העשה דבר זה שאם תעשנו ותעבור על הניתק תלקה, ממש כלשון הרמב"ם, שם. ובקונטרסי הארכתי לבאר פרטי דברי הרמב"ם ויסוד שיטתו על פי הגמרא וכאן ההכרח לקצר.

עתה על ידי רום מעכתר"ה שיחי' זכינו לשיתתן של ראשונים. והננו רואים לרבינו בעל ההשלמה כי בפשיטות ס"ל כן כדעת הרמב"ם דפסק דבכל התורה התראת ס' לא שמה התראה. ואין ספק שפירש כן דברי הרמב"ם כמו שביארנו.

וראינו גם מזה עד כמה נחוץ להוציא לאור תעלומות של גדולי הראשונים ז"ל, ולא נדמה שכבר יש בידינו הכל, כי עדין כל אור טמון וצפון אתם. וכל אשר נמשש יותר בדבריהם הקצרים נוסף יותר למצוא בהם טעם ובירור הלכה. יהי ד' עמו ויעל להוציא לאור דברי רבינו בעל ההשלמה על יתר מס' הש"ס אשר אהו בכ"י, ואז יחוברו הדברים אל ספר הרי"ף ז"ל והיו לאחדים ביד כל מי שעמלו בתורה להבין ולהורות, עכ"ל.

עוד כתב בפרק זה (ה׳ כ׳). שבועה (שלא אוכל) [שאוכל] ככר זו ועבר היום ולא אכלה בשוגג מביא קרבן. במזיד אינו לוקה שהרי לא עשה מעשה וכו׳.

הוה ליה למימר נמי משום התראת ספק שהרב עצמו כתב בפרק חמישי דהתראת ספק לא שמה התראה.

פרק חמישי. ה׳ ד׳. שבועה שלא אוכל כל שהו מנבילות וטריפות ואכל פחות מכזית חייב שהרי אינו מושבע על חצי שעור מהר סיני.

ולא ירדתי לסוף דעתו דהא קיימא לן כר׳ יוחנן דאמר חצי שעור אסור מן התורה ואם כן מושבע עליו מהר סיני הוא. ובפרק יום הכפורים מתברר דבר זה.

תורת ההשלמה

פרק חמישי. שבועה שלא אוכל כל שהו כו׳ ולא ירדתי לסוף דעתו דהא קיימא לן כר״י כו׳. ובאמת אין בזה תפיסה על הרמב״ם דסבירא ליה דאף דחצי שעור אסור מן התורה כיון דאין בזה אף איסור עשה אינו נקרא מושבע ועומד. כמו שכתב התוס׳ כ״ג ב׳ ד״ה דמוקי לחד תירוצא. וכן כתב הכסף משנה. ועיין שו״ע יו״ד סי׳ רל״ח דפסקו המחבר והרמ״א כהרמב״ם. ועיין ש״ך שם ס״ק ו׳ בשם הרשב״א שחולק עליו וכ״מ מדברי הטור שם. וראיתי לשו״ת הרשב״ש (בן התשב״ץ) סי׳ תר״י אחר שהכיא דעת הרמב״ם פרק ב׳ ופרק י״ד מה׳ מאכלות אסורות דפוסק כר״י דחצי שעור אסור מן התורה וכן פסק בה׳ שביתות עשור פרק ח׳ כתב וז״ל וקשה לי בדברי רבינו שכתב בפרק ה׳ מה׳ שבועות שהנשבע שלא לאכול פחות מכזית מנבלות שחלה עליו שבועה וקשיא דבפרק שבועות שתים בתרא אמרינן דלא משכחת נשבע שלא לאכול נבלות וטריפות דחיילא שבועה עליה אלא בכולל אליבא דר״י ולר ל במפרש אליבא דרבנן או בסתם אליבא דר׳ עקיבא אלמא לר״י לא חיילא שבועה עליה בחצי שעור כיון דאסור מן התורה. והנה לפי פסק רבינו זה משמע שהוא סובר דהלכה כר״ל והוא סותר דבריו בפרקים הנזכרים וסותר כלל דתלמידא דפרק החולץ דר״י ור״ל הלכה כר״י. ואחר שעמדתי ע״ז הרבה מצאתי כי ה״ב בעל ההשלמה בסוף ה׳ שבועות נתקשה בה ואמר שלא ירד לסוף דעתו של רבינו ז״ל עכ״ל. ואנכי לא זכיתי לירד לסוף דעתו של הרשב״ש ז״ל דנראה דמפרש דלהכי מוקי ר״י באיסור כולל ולא בחצי שעור משום דסבירא ליה דחצי שעור אסור מן התורה ולכאורה יש לומר כן בסוגיא דדף כ״א ב׳ שם אבל המעיין בסוגיא כ״ג ב׳ מוכח להדיא שלא כדבריו דפריך בגמ׳ בשלמא ר״י לא אמר כר״ל דמוקי מתניתין כדברי הכל ולא קאמר משום דסבירא ליה דחצי שעור אסור מן התורה שמע מניה דגם ר״י מודה דאף שאסור מן התורה

פרק עשירי. ה׳ ט״ו. השביע שתי כתי עדים, ושתיהן ראויות להעיד וכפרה כת ראשונה ואחר כך כפרה השניה פטורה הראשונה משבועת העדות וכו׳.

תמה גדולה הוא זה דהא קיימא לן הכופר בממון שיש עליו עדים חייב וגם הרב פסק כן.

מכל מקום חייל עליה שבועה. ואף שיש לדחות דאין ראיה לאידך גיסא דיש לומר דלעולם לר״י אינו חל שבועה על ח״ש ואפ״ה פריך דלוקמי שלא כדרך הנאתן כמ״ש התוס׳ שם מ״מ אין הכרע מסוגיא זו ורבינו לא מקשי על הרמב״ם מסוגיא דשבועות רק מכח דס״ל לר״י בפרק יוהכ״פ וכמו שרמז רבינו לשם וכדעת הרשב״א והטור אבל דברי הרשב״ש נפלאים ממני.

פרק עשירי, השביע כו׳ תמה גדולה דהא קי״ל כו׳ ודעת הרמב״ם כמ״ש התוס׳ ל״ג א׳ ד״ה הא דמדפריך אסתמא דמתניתין אע״ג דלא קי״ל כרבה שמע דהיכי דהעדים לפנינו לא שייך לומר שמא לא יעידו. ועי׳ ל״מ שכ׳ דאף דהרמב״ם יהיב טעם אחר דשמא יפסלו צ״ל דהכא איירי שידעינן נמי שכשרים המה.

שייך „לתורת ההשלמה" למסכת בבא מציעא

זה מקרוב קבלתי מכתב מהרב הגאון כו׳ ר״ש הכהן שי׳ מו״צ בווילנא אשר כתב אלי באורך עמ״ש בפ״ק דב״מ ס״ק י״ט. והנה להעתיק כל דבריו קצר המקום הזה רק אעיר בקצרה על עיקר תמיהתו שכתב שם וז״ל ועוד דעיקר דבר זה דאין לבעלים בשתי מלאכות כ״א באחת הוא דבר חדש ולא אישתמיט בשום דוכתא בש״ס או בשום פוסק לומר כן ובפרט בע״ע דגופו קנוי בודאי כל מלאכות שעושה שייך הכל להרב עכ״ל. והנה לא פה המקום להאריך בעיקר הדין אבל בנוגע להשגתו אתפלא עליו הלא אנן הכא ובקדושין במציאה איירינן. ומפורש בגמרא בדברי רבא דאמר במגביה מציאה עם מלאכתו והיינו דאז אין שייך מציאתו לרבו. עוד הקשה שם דלפי״ז למה קרי לשכר מלאכה שכר בטלה, לא קשי מידי דנקט שכר בטלה משום אידך גיסא דאם האדון חפץ במציאה צריך לשלם להעבד מה שהיה לו להיות בטל ממלאכתו. ומה שכ׳ עוד דמאי קמ״ל הברייתא דקדושין דמי לא ידע דמלאכת ע״ע לרבה לק״מ, דהא הברייתא בשלילה נקט וקמ״ל דלא שייך תרוייהו לרבה. ומאי דקשי ליה דהל״ל לאשמעינן במלאכה גופה, באמת אין שייך לעבד רק מלאכה שלא היה דעת רבו עליהו מקודם דהוי כעין מציאה ולהכי נקט מציאה ומה שרצה לשבש הגרסא בסה״ש שצ״ל במגביה כו׳ „ודמי המציאה מרובין מדמי מלאכה" ולחלק בין פועל לע״ע כמ״ש בש״מ בשם הריטב״א בב״מ שם. לענ״ד רחוק לשבש הגרסא ולסובב כונת ר״מ לזה.

Sefer

HASCHLAMAH

zum talmud. Tractat Berachot

von

R. Meschullam b. Mose.
(um 1200)

Nach einer Handschrift in der Hamburger Stadtbibliothek

zum ersten Male herausgegeben von

M. Schochor
aus Wilna, z. Z. in Wiesbaden.

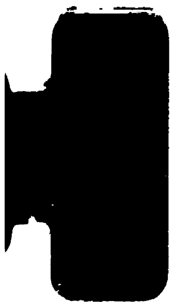
Mit einer Einleitung und Anmerkungen versehen

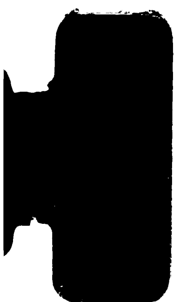
von

Heinrich Brody.

BERLIN, 1892.

Druck von H. Itzkowski, Gr. Hamburgerstr. 18-19.

BUHR B
a39015 00021500